EUGEN BARBU

FACEREA LUMII

editura eminescu

ROMANE DE IERI ȘI DE AZI

Ilustrația copertei: Radu Georgescu

BUCUREȘTI, 1971

EUGEN BARBU

FACEREA LUMII

ROMAN

ediția a doua

Editura Eminescu

I

De cîte ori urca scările acelea abrupte, de ciment cenuşiu, acoperite acum de un covor roşu, directorul se gîndea la prima lui zi de după naţionalizare. O noapte întreagă recapitulase întîmplările la care luase parte : discuţia cu Bazilescu, fostul patron, semnarea procesului-verbal, şi-acum ţinea minte mîna lui asudată, o mînă subţire, cu unghii albe, moarte ca scoicile, tremurînd pe lanţul de chei, cu care deschisese casa de bani. Uşa grea de metal fusese smulsă cu greutate, şi ceilalţi, el, Pîntea, Anghel, Cocorea, numai cu un ceas în urmă *muncitorii salariaţi* ai domnului Bazilescu, priviseră cu o curiozitate de nestăpînit *seiful* întunecat, plin de hîrtii de bancă, de acte şi chiar de medicamente americane, cu nume necunoscute. Deasupra se auzeau uruitul maşinilor de tipărit, pocnetul rar al unui val greoi căzînd peste ceva dur şi zumzetul muncii de fiecare zi, atît de familiar. Mai ţinea minte apelurile repetate ale telefonului şi glasul secretarei care repeta contrariată, dar fără vreo altă inflexiune a vocii, o frază neschimbată : *Nu, domnul Bazilescu nu mai este directorul tipografiei noastre !* Şi pe urmă *clanc !* sunetul furcii de ebonită, apoi iar ţîrrrr ! ţîrrrr ! ţîîîîrrr ! exasperant şi vocea femeii agasate secret : *Da, noi... Nu, domnul Bazilescu nu mai este directorul tipografiei noastre...*

Maşinile scoteau acelaşi zgomot egal, deşi Filipache bănuia ce se petrece : la plane, la zeţărie, la legătorie, putea să-şi

închipuie cu uşurinţă şoaptele fetelor de sus, de la etajul II : *Avem un nou director ! Am scăpat de Bazilescu...* Şi iar telefonul : ţîîîrrr ! ţîîîîrrr ! ţîîîrrr ! *Da, noi. Nu, domnul Bazilescu nu mai este directorul nostru.*

Ce simte un om în situaţia asta ? Atunci era greu să te fixezi la ceva. O mie de gînduri îi treceau prin cap într-o învălmăşeală cumplită. Va să zică, Bazilescu pleacă pînă deseară. I-am trimis camion ? I-am trimis. Ciudat, n-a spus nimic ! Ce era să spună ? Mai are şapte apartamente numai în Bucureşti. Şi lucrurile ? Are lucruri scumpe. Afară plouase puţin. Îl apucase grija să nu i se umezească mobila fostului patron. Ce gînduri stupide ! Parcă el se gîndise la mobila lucrătorilor daţi afară de proprietari pentru că n-aveau cu ce să-şi plătească chiria ? Şi luase prima hotărîre. Nu apăsase pe butonul soneriei pentru că nici nu se aşezase la biroul acoperit cu un cristal albăstrui, deschisese pur şi simplu uşa şi o chemase pe secretara lui Bazilescu : „Domnişoară, cheamă-l pe tovarăşul Anghel la mine !“ Era stingherit, vocea lui o făcuse să surîdă discret pe secretară. „O s-o dau afară !“ gîndise imediat, cu o grabă pricinuită de amintiri mai vechi. „Pe *domnul* Anghel ?“, accentuase cucoana aceea de 33 de ani, cu părul platinat şi unghiile lăcuite, îmbrăcată într-o rochie gălbuie ca paiul. „Pe tovarăşul Anghel“, se încăpăţînase şi iar îşi zisese în gînd : „Te satur eu de domnie ! Mîine chem o lucrătoare de sus de la Legătorie, una care suferă de reumatism, să stea ea aici pe scaun şi să primească telefoanele... Dacă o fi nevoie...“.

Adică fără secretară nu se poate ? Ce mare lucru ? Sună, ridici şi întrebi : „Alo, cine e ? Pe cine căutaţi ?“ Or să spună : „Pe director“... „Da, eu sînt !“ Şi pe urmă cu siguranţă va urma o lungă bîlbîială : „Parcă nu e vocea domnului Bazilescu“. „Sigur că nu. Mă numesc Filipache... Eu sînt noul director...“

„Cum e viaţa asta ! Pînă ieri am păzit o maşină, şi-acum, tranc ! telefon pe masă, s-a dus liniştea ta, Filipache.“ Privise în jur. Perdele de mătase, uşă capitonată, cristal ca la bar, verzui, geam de acvariu, nu alta, sonerie, un fotoliu florentin (atîta lucru ştia şi el), bătut în ţinte de metal, piele să-ţi faci patru perechi de pantofi din ea, covor moale şi o glastră goală, în care strălucea lumina de afară, o glastră suplă, lunguiaţă, plină pe jumătate cu apă trezită în care bulele de aer mai sforăiau uşor...

Anghel, preşedintele sindicatului, sosise după cîteva minute : „Ce e, Filipache ?“ „*Domne*“, zisese, supărat puţin pe el însuşi. „Vezi că după-masă se mută patronul, îşi ia calabalîcul de la noi. Caută o prelată, să-i învelim lucrurile, că are mobilă scumpă şi o să i-o strice ploaia...“ Preşedintele sindicatului căscase gura la el : „Ia te uită !“ „Nu te mira. M-am gîndit şi eu, pe noi nu ne cruţa nimeni, dar nu se poate altfel. Oricum, îşi părăseşte casa, nu-i vine uşor...“ „Ăsta merită să stea în puşcărie, şi tu îi dai prelată ca să-şi acopere mobila ?“ Filipache simţise însă că nu se poate altfel. „Fă cum îţi spun !“ îi poruncise, şi celălalt înţelesese din glasul lui că nu i-ar fi plăcut să discute mai departe. „Cum vrea tovarăşul director“, zisese ironic, şi ieşise afară.

Filipache se învîrtise iar în jurul biroului şi nu se hotărîse să se aşeze. Dincolo, în încăperea secretarei, suna telefonul la nesfîrşit : ţîîîrrrr ! ţîîîr ! ţîîîrrrr ! *Da, noi. Nu, domnul Bazilescu nu mai este director...*

„Ce să fac cu putoarea asta ? A trăit cu Bazilescu, nevasta lui ştia, dar tot nu i-a zis niciodată nimic... De priceput, e pricepută foc. Ea face toate treburile mărunte : comenzile la *Letea*, formate de hîrtii, intervenţii la minister, nu-i de joacă. Trebuie mai întîi să vedem cu cine s-o înlocuim, avem nevoie de un cap luminat. Nici eu nu ştiu cîte ştia Bazilescu, şi o s-o feştelesc şi-or să mă ia tovarăşii şi-or să dea de pămînt cu mine, de n-o să mă mai văd ! „De ce te-am pus, tovarăşe Filipache, acolo ? Ca să tai frunze la cîini ? Producţia nu merge, aia, aia...“ Cum să mai dormi noaptea ? Nevastă-sa îl simţise : „Ce se întîmplă cu tine ?“ „Nimic.“ Apoi, după o pauză : „E greu al dracului. M-au numit directorul tipografiei...“ „Şi nu mi-ai spus un cuvînt pînă acum ?“ În seara aceea mîncaseră, făcuseră împreună şi o scurtă plimbare, dar nu amintise un cuvînt despre toate astea...

Pe urmă venise dimineaţa. Se sculase devreme de tot. Noroc că se lumina de la 4. Treceau tramvaie, sunînd din clopotele lor vesele, în faţa magazinelor era aglomeraţie şi vînzătorii de ziare anunţau naţionalizarea. Cazarma roşie a domnului Bazilescu se vedea de departe, dincolo de Dîmboviţa, cu turlele ei înalte şi cu geamurile afumate de plumbul de la topitorie. Nu luase nici un tramvai, nici nu stătea prea departe. Îi plăcea să meargă pe jos, şi dimineaţa strălucitoare de după

scurta ploaie de vară arăta poleită, cu cerul ei curat, cu soarele aburind ferestrele abia deschise după răcoarea nopții trecute. Camionagiii se strigau spre chei și vînzătorii de zarzavat alergau cu picioarele desculțe spre mahalalele Bucureștiului. Uitase să-i lase bani nevestei, pentru că leafa nu prea îi ajunsese luna aceasta, și deodată simțise cum îi roșește obrazul cînd se trezi întrebîndu-se : „Oare unui director de tipografie cît dracu o să-i dea statul pe lună ?"

Portarul dormita în cabina lui. Era devreme de tot. La 6 și jumătate începea schimbul de zi, și acum era 6 fără cinci. Vru să treacă neobservat, dar bătrînelul cu urechile ciulite îl auzise deschizînd poarta grea de fier. Cu o zi înainte îl salutase cum îi saluta pe toți salariații : „Bună dimineața, bună dimineața, gata, gata ?" Acum se precipitase pe ușa cabinei lui și spusese un „să trăiți !" grăbit și puțin slugarnic. „Am să-i zic să nu-l mai aud cu «să trăiți-ul» ăsta, că nu sîntem la militărie."

Birourile erau pustii. *Uzina,* cum îi spuneau cu toții tipografiei, dormita. Se auzea vag, de sus, o mașină de tăiat, sughițînd parcă, opintindu-se în maldărul de hîrtie. „Dacă merge bine, în trei luni fac *trei schimburi*", își zisese Filipache. „Oamenii cîștigă puțin, poate cu orele suplimentare s-o mai scoată la capăt... Dar de-acum, altfel vor fi salarizați, o să vorbim, o să le mărim cîștigul..."

Pe stradă trecea un camion cu sifoane. Filipache tot nu se așezase pe fotoliul de piele. Cu o zi înainte dorea ca plecarea lui Bazilescu să se petreacă mai repede. Acum privea curtea pustie de la ferestrele monotasterelor. Fostul patron așteptase să vină noaptea. Împacheta greu și cu meticulozitate. Îl ajutau niște rude și chemase cîțiva hamali să-i transporte cu grijă pe scări scaunele și scrinurile. „Numai să nu fi luat și candelabrele", se chinuise noul director la gîndul că odăile în care intenționa să facă clubul și căminul de copii vor fi astfel urîțite.

Ploaia încetase de mult, așa că prelata trimisă se dovedise inutilă. Pe la 9, cînd întunericul se înstăpînise bine, camioanele sosiseră deodată, și, în mai puțin de o jumătate de oră, curtea se pustiise. Rămăsese numai pavajul plin de hîrtii pe care un bec zgîlțîit de vînt își arunca lumina puternică.

„Gata", spusese cineva din spate cu o ușurare bucuroasă. „De-acum uzina e-a noastră." Ea era de mult a lor, dar pînă în clipa aceea n-o crezuseră.

Noul director aștepta să audă primele glasuri ale celor din schimbul de dimineață trecînd pe sub ferestrele cancelariei reci și pustii. Îl durea puțin capul de oboseală și nu mai putu să rabde atîta tăcere. Străbătu coridoarele pustii și urcă în goană scările pînă în pod. Aerul era muced, și vechea răsuflătoare din acoperiș părea astupată de un strat gros de praf. Vechiul dormitor al ucenicilor fusese părăsit de cîțiva ani. În locul paturilor de fier strînse într-un colț, grămadă, ruginite toate, zăceau în dezordine cartoane nefolosite și chiar o mașină, cu piesele desfăcute. Aici trebuia curățat totul și măturat, pentru că hîrtia uscată putea lua foc la cea mai mică neglijență. Coborî încet treptele vechi, mîncate de cerneluri și de tușul cărat de saboții lucrătorilor. Era mînios și nu înțelegea ce-l apucase pe neașteptate, dar cînd ajunse la un nivel mai jos își aminti că în spatele ușii zărise scîndurile vechilor carceri în care Bazilescu ținuse închiși în timpul războiului cîțiva tovarăși mai îndărătnici, ca să fie celorlalți de exemplu. „Mama lui, cum uită omul ! Eu i-am trimis prelata și el ne băga la *mititică*..."

Sala cartonajelor era goală. Se făcea multă risipă de hîrtie (o racilă mai veche a acestui serviciu), cărucioarele de transport arătau ca vai de lume, trebuiau date la reparat. Și spațiul trebuia altfel împărțit, aici puteau fi angajate mai multe fete, dar stai să vedem mai întîi cum e cu producția... Trecuse primul sfert de ceas. Jos, în gang, se deslușeau vocile bărbaților veniți la muncă. Cînd ajunse la etajul al II-lea inspectă latrinele. Erau urîte, miroseau îngrozitor a urină, și zidurile, pe care curgea apa șiroaie, fuseseră unse cu catran. „Ne trebuie faianță !" hotărî. „Și bani de unde ? S-or găsi ei... E drept că unii dintr-ai noștri își cam bat joc de toate", îi certă în gînd. „Dar omul, dacă va fi obișnuit cu curățenia, nu va mai da năvală ca boul, nu va mai scrie măscări pe pereți..."

Pe coridor, între zețărie și linotip, își dădu seama că tot coridorul era întunecat și că geamurile nu mai fuseseră spălate de luni de zile. Nu-i plăcu nici zugrăveala gri-închis. „În tipografie se umblă cu cerneluri, se va face risipă dacă ai să

pui o culoare mai veselă... Ce culoare mai veselă ? O să fie culoarea albă, să se înveţe fraţii să ferească zidurile, o să-i prelucrăm în şedinţă. Aşa şi la club, e parchet, dacă n-o să ne ştergem picioarele... Stai, stai, ia-o încet, va să zică trebuiesc şi nişte duşuri. Cei de la minister or să creadă că am înnebunit, nici nu m-am aşezat bine pe scaun şi gata cu pretenţiile ! Ei şi ? *Aşa sîntem noi, tipografii, avem pretenţii !* Să vezi ce cap o să facă vreun funcţionar de pe acolo, de pe la finanţare sau contabilitate. Auziţi : *Grafice 6 cere duşuri !* Sigur că cere. Mai cere şi un covor pentru scări, un covor care să acopere mizeria asta de ciment urîţit de atîţia paşi..."

Jos, la pontare, se auzeau zbîrnîind ceasurile. Larma se înmulţise. Ce ciudat, ziua semăna cu celelalte, parcă nu se schimbase nimic. Acum avea să se întîlnească cu vechii săi tovarăşi de muncă şi ei poate îşi vor scoate şepcile şi-i vor spune nesuferitul „să trăiţi", singura răsplată nedorită a faptului că era director...

Coborî pe o scară dosnică, să nu-i întîlnească, şi intră iute în biroul lui, încolţit de o teamă ciudată.

În încăperea pustie era linişte. 6 şi 25. Porniseră primele maşini. La început zgomotul lor egal abia se auzi, apoi, pe măsură ce minutele treceau, rostogolirea valurilor de metal se accentuă, crescu, se transformă într-o uriaşă mişcare al cărei ecou se repercuta în zidurile de cărămidă şi trecea prin plafoanele subţiri de beton armat. „Muncesc băieţii. Şi fără mine. Poate c-ar mai trebui să-i strîng încă o dată şi să le spun cîte ceva." „Ce să le mai spui ? Au aflat ieri că eşti directorul lor, s-au bucurat. Ce trebuiesc atîtea vorbe ? Fapte, frăţioare, faptele să le vedem..."

Trebuia să-l cheme pe secretarul organizaţiei de bază, pe Pîntea, să se sfătuiască. Se duse la uşă şi constată cu uimire că secretara nu venise încă. „Asta a fugit..." „Nu, n-a fugit. Vine. Bazilescu se scula mai tîrziu, abia pe la 9..."

Străbătu coridorul, sui cîteva trepte şi bătu la uşa biroului organizaţiei de bază. Pîntea sta la biroul lui, cu şapca pe cap, şi asculta vorbele unei femei care plîngea înăbuşit. Intră de-a binelea, deşi la început vrusese să plece.

„Ce-i, femeie ?" o întrebă strîngînd mîna lui Pîntea. „M-a lăsat bărbatul." Filipache fusese gata-gata să dea din umeri şi s-o întrebe : „Ei, şi ?", şi deodată se ruşină de uşurinţa

lui. „Cum adică, tu eşti ca Bazilescu ? Femeia asta nu e muncitoare ca şi tine ? Are un necaz. O lasă bărbatul. Să vedem, de ce o lasă ? Poate au copii, cine ştie ce alte angarale."

Luă un scaun. Lucrătoarea se ridicase în picioare. O împinse aproape furios de umeri la loc :

„Stai şi spune, de ce te-a lăsat ?" „A găsit pe alta", mormăise ea şi începuse iar să plîngă încet... „Bine, bine... Unde lucrează ?" „La *Laminorul.*" „Şi de ce nu te duci la organizaţia de bază de-acolo ? Noi ce putem să-i facem ?" „Păi de-aia am venit, ca să vă întreb..." În vorbele ei era o încredere care-l mişcă pe Filipache. „Bine-ai făcut. Las', că vorbim noi cu secretarul de la *Laminorul...*" Pîntea îşi trăgea şapca pe frunte, nervos. Femeia se ridică şi plecă, întrebînd din uşă : „Cînd să vă mai caut ?" „Mîine."

Secretarul pusese mîna pe telefon, apoi se răzgîndise. Era prea devreme. Filipache îi smulse şapca de pe cap : „Ce dracu, că nu plouă ! Şi de mîine să mi te bărbiereşti în fiecare zi, m-auzi ?" Pîntea, cu ochii lui cenuşii, îl privea întrebător. „Ce te găsi ? N-am timp. Stau în şedinţe de nu mai ştiu cum mă cheamă şi tu-mi ceri să mă bărbieresc..." „Uite, aşa vreau eu, şi să m-asculţi..." „Mă, să fie !" exclamă celălalt. „Cît am fost aici, în locul tău, îmi schimbam cămaşa la două zile. Sînt om în vîrstă, nici prea bătrîn, nici prea tînăr, am o fată mare, am învăţat că dacă vrei să fii respectat trebuie să arăţi ca lumea. Nimeni n-ascultă de un nespălat, iartă-mă că ţi-o spun. Oi fi stat în şedinţe, dar mie să nu-mi mai vii aşa, auzi ? Şi-acum, scurt pe doi : ce facem cu economatul, că de ieri mă tot gîndesc la treaba asta. Porcii ăştia de patroni or să saboteze cît pot. Nu vreau să aud că de cînd am luat noi, comuniştii, în primire fabricile, lumea mănîncă mai prost. Ai un om capabil care e în stare să alerge, să cumpere, s-aducă ?"

Pîntea îşi potrivea părul cu degetele răşchirate. Părea puţin supărat de cele auzite, dar încetul cu încetul, vechea prietenie care-i lega învinse.

„Să mă mai gîndesc şi eu, spune-i şi lui Anghel..." „Bine, o să-i spun, dar îmi trebuie un local pentru cantină..." „Tot eu să ţi-l găsesc ? „Nu ştiu cine, dar ajută-mă. Să ştii de la mine, ori facem să fie mai bine, ori ne ducem şi ne culcăm..." „Aşa-mi place cum vorbeşti, nu mă lua cu bărbieritul, că mi se suie la cap..." „Ba n-am glumit de loc." „Să-mi pui, Filipache, şi nişte butoni la mîneci, să mă placă fetele de la

legătorie..." „Lasă astea. Deci: local pentru cantină, aprovizionare clasa-ntîi. Vreau să se halească, mmm, ca la mama acasă, s-a înţeles? La revedere şi mai bagă şi tu nasul pe la mine prin birou, să vezi dacă nu m-am înecat în hîrtii, că astea or să-mi mănînce mie zilele..."

Pînă la 8 şi jumătate cînd sosise secretara, pentru că nu ştia cu ce să înceapă, îi chemă pe şeful administraţiei şi pe contabil. Erau doi funcţionari în vîrstă, îmbrăcaţi corect, amîndoi în haine pe puncte, bine călcate, cu figuri respectuoase şi îngrijorate. Vorbeau rar, cu pedanterie, şi, ce era ciudat pentru Filipache, rosteau cam aceleaşi fraze cînd era vorba de bani. Le spuse pe rînd de ce avea nevoie, îi rugă să-i întocmească un plan pentru aprovizionare, se interesă cam cît l-ar costa nişte covoare şi le ceru să-i prezinte a doua zi un arhitect, pentru că voia să facă unele modificări în clădirea lui Bazilescu, să lărgească atelierele şi chiar să aducă puţine înfrumuseţări. Cei doi vorbeau despre amortismente, despre *investiţii care aduc* şi *investiţii care n-aduc*. Noului director i se păru o veşnicie pînă terminară şi avu încă din clipa aceea sentimentul că a păşit pe un teren foarte alunecos. Singurul lucru cert era că tipografia lucrează, pentru că *o auzea*, maşinile torceau cu regularitate, val după val, tone de hîrtie plecau spre legătorie, cărate cu ascensoarele, şi faptul acesta precis, al muncii, îi dădea o siguranţă absurdă.

Telefoanele zbîrnîiau în draci şi de cîteva ori ridicase receptorul şi auzise nişte glasuri necunoscute:

„Alo, Bazilescu? Nuuu? (uimire, consternare). Da cine, atunci? Cine? Directorul Filipache?" „Ăştia n-au citit încă ziarele. Se scoală tîrziu, săracii."

Îi venea să rîdă, dar se stăpînea. Funcţionarii se uitau la el, nu trebuia să le arate că se bucură. Se stăpînea cît putea. Erau şi nişte glasuri de femei: „Alo, Alex, alo, cine e? Greşeală?" — „Nu, nu e nici o greşeală!" „Dar ce s-a întîmplat?"

Glasurile gîlgîiau în aparat şi deodată se stingeau, se sugrumau, exclamau ciudat: „*Cum? S-a naţionalizat?*" „Ei, vezi, domnule Filipache, ai nevoie încă de o femeie care să răspundă la telefoane, nu se poate altfel. Dar unde-mi întîrzie putoarea aia?"

Secretara intrase la 8 şi jumătate, auzise glasuri necunoscute în biroul directorului şi privise ceasul. „Ăştia se scoală devreme de tot." Intrase după o bătaie discretă la uşă şi pusese în vaza

cu apă stătută un buchet de flori, fără să spună un cuvînt, firesc, ca şi cînd aşa trebuia să facă. „Aveţi nevoie de mine?“ întrebase. „Am, dar ceva mai de dimineaţă, spusese Filipache fără să ridice de loc glasul. Dacă s-ar putea de la 6 şi jumătate, cînd începe lucrul.“ Cei doi funcţionari zîmbiseră ascuns, privind-o cu o lăcomie nedisimulată, în treacăt, dar cu multă atenţie concentrată. Femeia nici nu clipise : „Bine, am înţeles, tovarăşe director“.

Iute învăţase cuvîntul „tovarăş“, care numai cu o zi înainte îi venea foarte greu pe buze. Florile acelea firave, albastre aveau ceva proaspăt şi pur, şi timp de cîteva minute Filipache nu mai fu atent la ceea ce spunea şeful administraţiei tipografiei. „Putea cel puţin să schimbe şi apa“, se enervă singur Filipache. „O face numai de formă. Vrea să mă cîştige. Îmi aduce flori, dar îşi bate joc de ele... Dacă crede că mă leagă la ochi cu astea, se înşală.“

În încăpere rămăsese un parfum insistent. Soarele puternic al zilei de vară pătrundea prin perdele, şi încăperea părea luminoasă şi curată. Fotoliul era moale şi adînc. Abia atunci îşi dădu seama Filipache că se aşezase în cele din urmă pe locul lui Bazilescu şi se miră că nu simte nici un fel de bucurie.

Oamenii din faţa lui calculau pe nişte hîrtii la nesfîrşit. Socoteau meticulos, şi el nu pricepea nimic deocamdată. Era vorba de utilizarea unor fonduri noi, acordate de stat ; amîndoi aveau frunţile încruntate. Unul îşi ascundea cu grijă rărirea părului, celălalt arăta un obraz uscat, ca de lemn, şi gurile lor vinete miroseau a tutun. Pe degete purtau amîndoi inele. Unul cu o piatră mare, neagră, al şefului contabilităţii, îi atrase lui Filipache atenţia în mod special. Era un lucru frumos.

„Cum dracu de strîng unii oameni într-o singură viaţă bani pentru un astfel de inel ?“ Şi îşi făcea socoteala că, mai întîi, oricine are nevoie de o casă, de mobilă, de covoare, de îmbrăcăminte şi apoi de un astfel de inel. „Ăsta fură, nu se poate altfel, fură, şi dacă-l prind că mai fură de la muncitori, îl bag în puşcărie...“

Acum telefoanele sunau dincolo, atîta lucru ştia şi el, mutase o pîrghie de metal spre stînga, şi ţîrîitul se auzea în odăiţa secretarei. Vocea ei repeta ca şi ieri : *„Da, noi. Nu, domnul Bazilescu nu mai e director...“*

Pe urmă se discută despre nişte comenzi mai vechi de hîrtie şi despre salariile pe luna în curs. Filipache fu chemat

pentru a doua zi la două şedinţe consecutive, şi totul se amestecă : calculele funcţionarilor cu răspunsurile date nesigur la telefon. Trebuia să întrebe, mereu o scula de pe scaunul ei pe secretară, şi simţul unei neputinţe ascunse îl enerva din ce în ce mai mult.

Ora prînzului sosi pe neaşteptate. Se auzea intrarea schimbului al doilea şi el nu făcuse mai nimic. Trebuia să stea de vorbă cu toţi şefii de secţie şi umpluse un carnet cu propunerile lor de îmbunătăţire a muncii. Îi chemase pe rînd, le pusese în vedere să vorbească scurt şi-i ascultase. Se iveau greutăţi încă de pe acum, vechiul patron avea legăturile lui, o dată cu plecarea ele se rupseseră, şi puţin cîte puţin Filipache înţelegea că femeia aceea cu unghiile lustruite va mai întîrzia mult la uşa lui, pentru că el trebuia să afle totul, să bage în cap, să simuleze că are nevoie de ea pînă va putea să facă faţă celor ce urmau.

Mîncă pe la 4 într-un birt din apropiere, cu Pîntea şi cu Anghel, să poată să se întoarcă imediat înapoi. Cei doi se gîndiseră la cineva care ar fi putut să facă o bună aprovizionare pentru economat ; şi ei îşi dădeau seama că prima condiţie, pentru ca să poată cere mai mult muncitorilor, era aceea de a-i hrăni bine.

„E unul Vasilescu care lucrează la statistică, un funcţionar", începuse Pîntea, arătîndu-şi obrazul proaspăt ras la o frizerie din apropiere. „E bun ?" „Oamenii spun că e priceput la toate", adăugase Anghel, care îl recomandase. „Are studii. Ştie şi contabilitate. Aici trebuie doxă mare, plus simţ practic"... „E cinstit ?" întrebase Filipache. „Cred că da." „Bine, asta o să mai vedem... Tu ce spui, Pînteo ?" „Să încercăm !" „Trimiteţi-l la mine, să-l văd şi eu."

Şi pe urmă porniseră toţi trei înapoi spre tipografie, grăbiţi şi osteniţi. Pînă seara la zece, Filipache stătuse cu ochii în registrele predate de secretară. Comenzi vechi, facturi, liste de salarii, totul fu cercetat cu atenţie, şi timpul se scurse pe nesimţite. Tîrziu, cînd sus încetă zgomotul maşinilor, noul director se ridică de la masă. Deschise uşa şi o văzu încă pe secretară păzind telefonul şi citind un ziar.

„Ce-i cu dumneata, n-ai plecat ?" o întrebă, enervat puţin de neglijenţa lui. „Nu." „Nu era nevoie să rămîi pînă acum. Şi te rog să schimbi apa la florile alea, că e păcat de ele. Bună seara..."

Acasă ardeau toate luminile. Venise pe jos, absent la larma tot mai stinsă a străzii. Era destul de tîrziu. În poartă se mirase că vede ferestrele deschise. Stătea în fundul unei curți bătrînești pline de pomi, întunecată acum, sub noaptea înăbușitoare de început de vară. Vecinii nu dormeau.

„Ce-am auzit să fie într-un ceas bun," spusese proprietarul de pe banca lui, de lîngă poartă. Filipache tresărise, luat pe neașteptate. „Ei, acum e vremea dumneavoastră", adăugase pensionarul, un fost militar cu care ani de zile se ciondănise pentru chirie și micile mizerii ale traiului în comun.

Pînă să apuce să se mînie pe nevastă-sa, care nu-și ținuse gura, îl înconjuraseră și ceilalți chiriași, strîngîndu-i mîna și punîndu-i o mulțime de întrebări. Erau vreo trei bărbați : unul funcționar la o bancă, al doilea lucrînd la distribuirea apelor, și ultimul, un tutungiu, cu o dugheană în centrul orașului. Filipache le mulțumise stingherit și intrase în casă.

Ardeau toate becurile, făcînd și mai mohorîte încăperile, fără lucruri aproape. Fata lui, Eva, stătea cu mîinile sub cap pe micul divan acoperit cu o cergă aspră, privind țintă în tavan. Sări în sus cînd îl văzu : „Tată, vin' să te pup ! Ce-am auzit..." În ușa dormitorului, Elena nu îndrăznea să se apropie. Lui Filipache nu-i plăcea chipul Evei, palid și slăbit. „Ce-i cu tine ? Ce s-a întîmplat ?" „Nimic". Eva zîmbise într-un fel nesuferit, care nu-i plăcea lui Filipache. „E prefăcută", gîndise, „niciodată nu știu ce-i cu ea..."

O măsurase tăcut, după ce le spusese celor două femei să se așeze la masă. Crescuse foarte înaltă, spre disperarea mamei sale, care nu mai înceta să se căineze : „Ce să mă fac cu fata asta ? N-o să se uite nimeni la ea, e cît un stîlp".

Lui Filipache nu-i era foame de loc, dar mînca pentru ca să nu răspundă întrebărilor. Ceasul arăta unsprezece și jumătate, și lui i se păru că e foarte tîrziu.

Eva avea cearcăne, părea istovită, și Filipache își spuse că de multă vreme uitase de ea. Maică-sa o dusese cu cîteva luni în urmă la doctor, acesta o examinase îndelung și-i spusese că are o creștere anormală. Medicul îl prevenise că dacă acest proces nu se va opri, fata va suferi un șoc psihologic. Probabil că acum era roasă de griji și el nu știa ce să facă. Gîndurile i se învălmășeau iar, căuta să fie atent la ce povestea Elena, dar nu reușea.

„Mîine dimineaţă trebuie să ţin o şedinţă cu noua conducere, să împărţim sarcinile ; la unsprezece trebuie să fiu la minister... Răbdare, nu se bate totul din palme, nu-ţi cere nimeni să te dai peste cap. Uite, nu mă bucur de loc. Cînd am plecat, şoferul m-a chemat să mă urc în maşină. E nebun ! Ce-mi trebuie mie maşină ? N-am două picioare ? Şi fata asta... cum a slăbit ! Poate şi din cauza dansului. Eva stă la şcoala ei de coregrafie de dimineaţă pînă seara !“

Prin geamurile deschise intra răcoarea miezului de noapte. Vocile vecinilor se stinseseră pe rînd. Strada se pustiise. La colţ, ca de obicei, ardea un felinar verzui. Paşii trecătorilor întîrziaţi risipeau liniştea profundă. Elena îl privea pe furiş cu o mîndrie neascunsă şi veche de ani de zile. „Numai ea se bucură cu adevărat“, gîndise Filipache.

Oboseala îl dobora. „În două săptămîni nu mai avem hîrtie... La Plane stau degeaba patru maşini. Nu sînt piese de schimb, trebuiesc comandate în Germania. Lui Bazilescu nemţii din vest poate i le-ar fi trimis, dar comuniştilor, nu... Să vedem... Trebuia lărgită secţia de ofset. Aici lipseşte un maistru. Cehul acela gras, prietenul patronului, nu mai venise la lucru de la naţionalizare. Trebuia convins, momit, adus înapoi. O să-i plătim mult, mai mult decît trebuie, pînă pregătesc pe cineva...“

„Marine, spusese pe neaşteptate Elena, te-au căutat de la Comitetul de stradă. Nu ştiu ce mai vor cu tine...“ „N-am eu destule pe cap ?...“ Se enerva repede în ultima vreme, pe neaşteptate, şi pe urmă îi părea rău. „Elena o să creadă că mi s-a urcat la cap şi nu-i adevărat“... Zîmbise vinovat şi apucase mîna femeii. Ea nu se supăra prea repede. Pe urmă privirile îi rămăseseră pe chipul Evei. Fata era frumoasă. Avea obrazul oacheş al maică-si şi doi ochi mari, adînci. Parcă şi-i vopsise puţin cu ceva negru. „Dacă s-a îndrăgostit de cineva ?“

Se ridicase tăcută de la masă şi închisese ferestrele. Voia să rămînă singură. Îi lăsaseră Evei de vreo cîţiva ani odaia în care mîncau. Intrară dincolo. Eva căscase, se dezbrăcase repede şi-şi aruncase plapuma peste cap. „Noapte bună, şefule ! îi spusese. Vezi să nu-ţi iei maidanul !“

La şcoală o învăţase nu ştiu cine că trebuie să se tutuie cu părinţii, „că aşa e modern“. „Îi dau eu ei cum oi auzi că nu-mi mai spune dumneata.“ Mîna să i-o sărute, cum făcuse bunicul fetei cu el, nu i-o dădea, pentru că i se părea ruşinos,

dar să-i zică „tu", asta nu putea să rabde. „Şefule" parcă mai mergea. Era un fel de a te adresa ca unui frate mai mare...

„Va să zică, ar trebui să fac de pe acum rost de ceva fonduri pentru mărirea atelierelor. Dar cu ce să încep ? Întîi e cantina, pe urmă creşa. Loc se găseşte, dar încăperile lui Bazilescu sînt goale puşcă. Mobila costă. Unde găsesc ceva bun, ţeapăn ?"

„Ne culcăm ?" întrebase Elena. „Da, mi-e somn..." Minţea, nu-i era somn de loc. Femeia voia să-i spună ceva, o simţea. Deocamdată aştepta să adoarmă Eva. Nevastă-sa stinsese lumina, dezbrăcîndu-se ca totdeauna pe întuneric.

„Ce-or fi făcînd floricelele alea săracele, se vor ofili pînă mîine." Şi în locul secretarei pe cine să pregătească ? Nu aveau unsoare de maşini. Trebuia un om de alergătură, să fie cînd la minister după aprobări, cînd la fabrica de hîrtie. „Ah, ce balamuc..."

„Adormişi ?" întrebase Elena deodată. „Nu." „Ai văzut-o pe Eva ?" „Am văzut-o. N-arată bine. Ce are?" „Am întrebat-o pe prietena ei, are o prietenă de-acum, una care nu-mi place de loc. Fumează. O muiere cu un păr ca mierea, făcut la frizerie, stă picior peste picior şi turuie toată ziua." „Ce să-i facem ? Nu putem noi să-i alegem prietenele." „Vorbeşte mai încet, că ne aude." „A adormit." „Cred că s-a întîmplat ceva cu ea. Întîrzie. A început să mintă. Spune că merge la sediu, la Tineret, şi pe băiatul ăla de-acolo, îl ştii ?" „Da". „Băiatul ăla spune că n-a mai văzut-o de cîteva luni." Filipache tăcuse cîteva clipe. „Şi ai vreo bănuială ?" Elenei îi venea greu să răspundă. Acum, după atîta vreme, bărbatul îşi aduce aminte de toate amănuntele acelei convorbiri. „Cred că îl place pe unul în vîrstă. Un bărbat frumos. Mi l-a arătat o vecină. Unul care stă toată ziua pe hipodrom, joacă la curse, face pariuri, un proprietar de cai, cu grajduri..." „Prostii. Ăştia nu se uită la o amărîtă ca Eva noastră. Au ei cucoanele lor..."

Pe urmă totul se stinsese în memorie, pierise undeva într-un colţ neştiut. Zilele trecuseră. Munca la tipografie îl furase nemilos. Se întorcea din ce în ce mai tîrziu, era obosit, nervos, pus pe harţă. Elena nu-i mai spusese nimic despre Eva, multă vreme. Pînă în iarna următoare lucrase şi duminica. Se scula devreme ca de obicei şi se ducea acolo. Îi chema pe Anghel, pe Pîntea, pe Cocorea, nu mai terminau cu problemele. Lucrurile mergeau destul de greoi, piedici nevăzute

se iveau la fiecare pas. Tipografia nu avea oamenii care-i trebuiau, secţiile se reorganizau, Filipache fugea de biroul capitonat al fostului patron ca de dracu ; cînd îl căutai era ori la plane, ori la legătorie, cercetînd, iscodind, întrebînd ca ultimul începător în ale tipografiei. Oamenii se cam lăudau, unii îi ascundeau greutăţile, din motive de neînţeles. Cîteva rapoarte trimise la minister fuseseră corectate acolo şi înapoiate. Directorul se ruşinase, chemase la el pe funcţionarii de la planificare, de la serviciul de muncă şi salarii, socotelile se încîlceau pe undeva, cifrele se umflau, cei de la minister aveau un sistem al lor de a descoperi nepotrivirile, şi pentru toate greşelile îl frecau pe el.

Lucrările de mărire a capacităţii de producţie a uzinei începuseră într-un ritm foarte rapid, dar pe urmă unele fonduri fuseseră recalculate, şi zidurile unei secţii noi rămăseseră la jumătate. Filipache le vedea în fiecare dimineaţă, acoperite de zăpadă, şi simţea cum i se rupe inima. Nu-i slăbea pe cei de la minister cu adresele, cu telefoanele, dar totul era în zadar. Pe urmă chemase contabilii, se sfătuise cu ei, unul se dovedise cu imaginaţie, şi cîteva zeci de mii de lei se iviseră prin operaţii şi calcule pe care le înţelegea greu. Directorul simţea că apucase pe un drum neplăcut, dar gîndul că o să mărească tipografia, că o să aibă secţii mai bine utilate nu-i dădea pace. I se trimiseseră cîteva maşini noi, n-avea nici unde să le aşeze. Totul se lega în mod fatal. Sarcinile de plan creşteau. Noul an care venea trebuia să fie hotărîtor. Volumul tipăriturilor prevăzute pentru următoarea perioadă reprezenta o cifră de cinci ori mai mare decît cifrele vechi pe o perioadă asemănătoare. Se construia o tipografie nouă, dar pînă la terminarea ei, tot pe vechile maghernițe se conta, şi aceste maghernițe trebuiau modernizate şi reutilate, pentru că aveau maşini vechi de 25 de ani, deteriorate, fără piese de schimb. Cu cele 32 de rable hodorogite, cum i se spusese de la minister, Filipache trebuia să tipărească sute de mii de volume. Pe pereţii vechii tipografii a lui Bazilescu apăruseră primele afişe ce anunţau bătălia pentru consolidarea revoluţiei culturale. După-masa, în vechea sală de mese a patronului se ţineau cursuri politice, şi ultimii analfabeţi ai uzinei, recrutaţi dintre oamenii de la expediţie, învăţau să scrie şi să citească. Lui Filipache zilele nu i se păreau de loc lungi, ele treceau pe neştiute în şedinţe de producţie sau în convorbiri pe grupe de lucru..

Directorul descoperea cu surprindere că oamenii sînt mai inventivi decît îşi închipuise vreodată, scăpaţi de spaima de a mai fi batjocoriţi de cineva (Bazilescu, cînd veneai cu o idee, spunea ironic de la uşă : „Ştiu, vrei să-mi bagi în buzunar un milion ! Lasă, o s-aduc maşini noi ! S-a terminat războiul, o să fac contracte cu americanii, cu nemţii, nu-mi trebuiesc reparaţii...“). Şi timpul trecuse, şi patronul nu adusese maşini, parcă bănuind că într-o zi va rămîne fără tipografie... Treaba mergea destul de greu. Cu un astfel de utilaj puteai să te duci dracului, nu să îndeplineşti planul, dar el trebuia îndeplinit. „Aici numai omul poate face ceva...“, spunea Pîntea. „Dacă-i convingem, totul o să meargă perfect. După aceea vor veni şi maşinile.“ Ele începuseră să sosească, dar erau încă puţine. Trebuiau adăpostite, ca să le adăposteşti trebuia o secţie nouă, ca să ridici o secţie nouă trebuiau bani. Bani nu aveau, pe urmă apăruseră, dar apăruse şi grija că va veni un control... Ei, şi ? Doar nu i-am băgat în buzunar, se liniştea, i-am folosit mai bine. Ceea ce trebuia făcut, s-a făcut din economii de la alte sectoare, în schimb... În schimb, actele erau acte. Contabilii îl aveau în mînă, Filipache bănuia că fac şi alte operaţii, tot aşa de pe lîngă lege, dar unui om cinstit nu i-e frică decît că n-o să reuşească. Şi în primăvară, noua secţie era gata : geamuri mari, lumină multă, maşinile nu ruginiseră pe afară. Se puteau angaja oameni noi. Se lucra de-acum în trei schimburi. Unul de dimineaţă, unul după-masă, unul noaptea...

Aici se ciocnise cu Pîntea. Legătoresele lucrau şi ele în trei schimburi. „Sînt femei“, spusese el într-o şedinţă. „Şi ce dacă ? Munca de noapte se plăteşte mai bine.“ „Nu e vorba de bani. E vorba de sănătatea lor...“ „N-am de unde să scot bărbaţi pentru legătorie, nu sînt îndemînatici. Cînd legi o carte, parcă faci cozonaci, nu ştii să fii iute în degete, se duce dracului planul...“ „Filipache, au copii.“ „Dacă sînt mici, să-i dea la creşă, că le-am făcut creşă...“ „Bine că le-ai făcut, tu le-ai făcut ?“ „Noi, partidul, iar mă prelucrezi, las-o moartă...“ „Nu te prelucrez, dar ar trebui să te gîndeşti la ele...“ „Mi se cere să arunc pe piaţă un milion de volume. Astea nu-s mere să crească în pom...“ „Ştiu, dar omul, omul, mă Filipache...“ „Deocamdată legea îmi dă dreptul şi nu pot să renunţ...“

Acasă o întrebase şi pe Elena : „La voi, la ţesătorie, se lucrează şi noaptea ?“ „Da, numai fetele tinere.“ „Ei, poftim !

Fabrica trebuie să meargă. Ai mei mă ceartă că de ce pun să muncească femeile în trei schimburi. Ce să fac. Am plan..."

Într-o după-masă venise mai devreme acasă. Era spre seară, într-o zi de mai. Se certase la fabrică cu Anghel, președintele sindicatului, și nu mai avea chef să stea închis în birou, să fiarbă. Se mirase că găsise casa pustie. Elena lucra după-masa. Eva lipsea. Descuiase, cercetase odăile, — nu era nimeni. Mîncase ceva în fugă și ieșise în curte. Proprietarul, domnul Rizea, stătea la soare, dezbrăcat pînă la brîu, în curte, sub pomi. Filipache căutase să plece repede pe poartă, să ajungă pe stradă, numai ca să nu stea de vorbă cu el, dar pensionarul nu-l lăsase :

„Bună ziua, domnu' Filipache. Ce faci ? Ce faci ? Ori nu mai bagi lumea în seamă ?" „Bună ziua. Iartă-mă, nu te văzusem, pornisem după fata mea, o caut și n-o găsesc. Nu e nimeni pe acasă." „Ei, domnișoara e ocupată de-*acum*..." „De *acum* ? Va să zică ăștia știu ceva și eu nu știu." Tăcuse însă, prefăcîndu-se că se bucură de soare : „E plăcut, nu-i așa ?" „Foarte plăcut. Dumneata nu ai de unde să afli pentru că nu te vede omul de dimineață pînă seara, dar noi, ăștia care am terminat cu toate, care primim pensie de la stat pentru meritele noastre *vechi* — subliniase cu un zîmbet plin de înțeles — noi ne bucurăm de soare..." „Da, da", mormăise Filipache, dînd să plece. „Ei, pe cînd jucăm la nuntă ?" Întrebarea îl descumpănise pe tipograf. „Ce nuntă ?" „Hoțule", făcuse celălalt cu o familiaritate care îl scosese din sărite pe Filipache. „Te faci că nu știi ? Oricum, e o partidă bună, ți-o spun eu, pentru că cunosc persoana. A cam scăpătat el, că i-au luat grajdurile, dar e băiat de viață, frumos, elegant, a pus ceva deoparte... Dacă-mi dai voie numai să remarc, e puțin cam crai..." Vorbele aveau o dulceață trivială, și lui Filipache i se urcase sîngele în cap. „De cine vorbești, domnule Rizea ?" se încruntase. „De logodnicul fiicei dumitale." „N-are nici un logodnic", încheiase el cam brusc și-l părăsise, întorcîndu-i spatele. „Ei, asta-i bună !" mai auzise din urmă.

Ieșise în stradă enervat, gata să se certe cu cineva pentru că nu avusese o zi liniștită. „Strașnic ! Eva s-a logodit, și eu habar nu am..." „Sigur că habar nu ai, pentru că dumneata nu mai scoți nasul din hîrțoagele tipografiei ! De toată lumea ai grijă, numai de ai tăi nu. Mîine-poimîine vei auzi că Eva a

fugit cu vreun nebun. În afara tipografiei, nu există nimic pentru tine !..."

Ziua murea pe ziduri într-un amurg verde, cu umbre şi ultime raze de soare scurse pe ferestrele murdărite de ploi şi vechime. Trecătorii aveau un aer beat, de primăvară, şi el îşi aduse aminte de vechi după-amiezi din tinereţe, de zilele de închisoare cînd pîndea de dincolo de gratii sfîrşitul zilei. Frunzele proaspete ale copacilor aveau un luciu mort în asfinţit şi mirosea a praf udat cu stropitoarea, a iarbă strivită cu piciorul. „Logodnic, proprietar de cai... pariuri, curse..."

Îl depăşi un tramvai ; Filipache se urcă pe platforma din urmă. Îl schimbă după cinci minute de mers, şi după alte zece coborî în faţa hipodromului de trap. Ultimii pariori se înghesuiau în faţa caselor de bilete. Plăti intrarea, spre mirarea casieriţei, care-l bănuia un pătimaş, şi intră pe poarta de metal. Cîteva mii de oameni urcau în goană treptele tribunei de piatră ca să mai apuce ceva din ultima cursă a zilei.

Filipache se înghesui şi el pînă sus şi găsi un loc. Unde să dai de Eva într-atîtea mii de oameni ? Cîmpul era frumos. De sus se mai vedea la orizont soarele coborînd vertiginos într-un nor violet. Pe pista de zgură neagră alergau cinci cărucioare cu două roţi, trase de cai focoşi şi umezi. Animalele erau cabrate, ţinute în hăţuri de jocheii prudenţi. Mulţimea de pariori din jur striga laolaltă, răguşit. Se auzeau înjurături şi îndemnuri brutale, feţele oamenilor erau crispate, frumos era numai cîmpul albastru şi cerul coclit-verzui. Bătu un clopot, şi armăsarii se aruncară înainte spre potou. Urletele crescură. În cabina arbitrilor se aprinsese un bec. Întunericul venea de undeva de departe, acoperind cîmpul. Totul se sfîrşi într-un minut, şi mulţimea se risipi, străină, înduşmănită, aruncîndu-se spre ieşiri.

Filipache privi în jur. Nu cunoştea pe nimeni. Hipodromul se goli într-un sfert de ceas. Mirosea a bălegar. De la un capăt al pistei se auzea un nechezat. Ultimii jochei, îmbrăcaţi în haine subţiri, colorate violent, trecură pe lîngă el. Băieţii de manej ţineau caii cu braţe sigure. Căzu, apoi, o umezeală rece din pomii din jur, şi sunetele se stinseră pe rînd. În fund, departe, se închideau uşile grajdurilor, şi portarii îl poftiră afară.

Peste cîteva ceasuri, cînd Eva sosi acasă, mai veselă parcă, aşa cum nu o prea ştia Filipache, acesta o rugă să stea pe un

scaun lîngă el. O privi pe ascuns pînă îşi potrivi fusta largă. Începuse să se fardeze, dar cu ceva uşor, abia ghicit. Avea ochii foarte întunecaţi, cearcănele parcă dispăruseră. Se vedea bine că stătuse toată după-amiaza în aer liber. Erau singuri în toată casa. Elena nu se întorcea decît la unsprezece.

„Eva, vreau să vorbesc cu tine." Fata îl privise deschis, dar fără interes. Filipache simţea cînd un om nu-l ascultă şi se preface numai. Clipea des, dar dincolo de lumina falsă a ochilor nu era nimic. Se gîndea concentrat la ceva numai al ei pe care el n-avea să-l afle niciodată. „Te ascult", consimţise cu o uşoară abandonare a vocii. „Eva, tu ai un logodnic ?" „Cine a spus asta ?" tresărise fata, înroşindu-se dintr-o dată. „Proprietarul". „E un mincinos." „Totuşi, cunoşti pe cineva, nu-i aşa ?" „Cunosc mulţi oameni..." Fata se apăra de ceva care nu-i convenea, simţea asta. „E drept că eu n-am multă vreme, nu pot să mă ocup de voi, ştii ce-i pe capul meu, dar ar trebui să-mi spui dacă există ceva serios. Aş vrea să-l cunosc pe omul acela, mi s-a spus că e un fost proprietar de grajduri..." Eva îşi adunase palmele una într-alta şi după o scurtă ezitare spusese : „Şi dacă ar fi aşa ?..." „Nu m-amestec în treburile tale, dar ar trebui să-l cunosc". Fata se ridicase în picioare şi se apropiase de fereastră. „Nu pot să-l aduc aici. Locuim ca nişte troglodiţi." Filipache tăcuse puţin. Cuvîntul îl duruse. „E drept că stăm cam înghesuiţi, dar e o casă de oameni." „Mai bine le-ai spune celor de la partid să-ţi dea o casă ca lumea, eşti ditamai directorul acum..." „Nu pentru ca să-mi dea o vilă m-au făcut director."

Cînd nu se înţelegeau, şi asta nu se întîmplase de prea multe ori pînă acum, Eva avea în glas o răceală supărătoare, ceva care zgîria auzul în mod neplăcut.

„Totuşi, aş vrea să-l cunosc, dacă este într-adevăr un om care-ţi place." „Nu pot să-l aduc aici", repetase fata cu o încăpăţînare ostilă. „Bine. Vreau numai să te întreb dacă te-ai gîndit bine la ceea ce faci. Eşti foarte tînără..." „La vîrsta mea mama era măritată." „Vrei să te măriţi cu el ?" „Nu ştiu. Încă nu m-a cerut de nevastă." „Îmi vorbeşti cam batjocoritor." „Înţelege ce vrei." Eva îl privise cu o duşmănie care-l îngrozise. „Mi se pare că ai încăput pe mîna unui aventurier. Cîţi ani are ?" „Patruzeci şi doi, dacă te interesează." „Ţi-ar putea fi tată." „Eşti demodat..." Niciodată Filipache n-o bătuse, dar în clipa aceea simţi nevoia s-o pălmuiască pe Eva. „Pe urmă,

n-ar trebui să uiţi că eşti fiica unui muncitor", adăugase stăpînindu-se cu greutate. „Mare lucru !" Palma căzu pe un obraz dur, iute contractat de groază. În clipa aceea intră Elena. „Bună seara, spuse ea, aici se dau lupte, şi eu lipsesc. Ce s-a întîmplat ?"

Filipache nu-i răspunsese. Incidentul fu uitat vreme de cîteva luni. Tatălui aproape că-i părea rău de cele petrecute. Elena nu putea să spună mare lucru despre omul necunoscut care-l făcuse să se certe cu fiica lui. „E un bărbat înalt cît ea", atîta ştia să spună. „O conduce pînă în capătul străzii cu o maşină şi o lasă. L-am văzut de vreo două ori. Lumea a început să vorbească. Nu ştiu ce să mă fac. Eva nu-mi povesteşte mai nimic. Vecinii spun că a scăpătat de tot acum, că i-au luat grajdurile şi că se ocupă cu afaceri pe picior. Are încă bani. Femeile zic că ar fi o partidă bună pentru Eva..." Vorbele nevestei aveau în ele o speranţă care-l indigna pe Filipache. „Eleno, nu ne-am supărat unul pe altul niciodată, dar să nu te mai aud vorbind aşa. Noi nu sîntem negustori. Nu facem *partide*. Fata noastră dacă se va mărita vreodată se va mărita cu un om cumsecade, nu cu un proprietar de cai. Aşa să ştii !"

Şi la toate aceste neplăceri se adăugau altele. Se împlinise anul de la naţionalizare. Vara era pe sfîrşite. Se apropia grăbit ultimul trimestru, şi cifrele nu spuneau multe lucruri bune. Tipografia nu reuşise să ţină pasul în toate secţiile noului ritm de lucru. Nu erau destui lucrători calificaţi, şefii de secţii nu ştiau prea multe, apăreau rebuturi, livrarea hîrtiei se făcea cu întîrziere, fuseseră angajaţi şi mulţi oameni noi, exista chiar şi o obişnuinţă în a tărăgăna lucrurile...

Filipache îl chemase de cîteva ori la el pe Pîntea : *Domne*, nu-mi place cum merge". „Nici mie". „Şi ?" „Schimbăm macazul." „Cum adică ?" „Îmi trebuie mai multă muncă politică. Se lucrează cam alandala. Trebuie spus deschis că nu mai e fabrica lui Bazilescu, dar nici a nimănui nu este. Ai văzut cum şchioapătă culegerea, cum şchioapătă paginaţia ? N-am destule cadre calificate. Noii-veniţi bîjbîie, au făcut şcoala la înghesuială, am nevoie de o mînă de fier care să pună ordine în tipografie. De plan, de partea materială a muncii, răspund eu, dar pe oameni tu îi ai în mînă..." Şi în clipa aceea îşi dăduse seama că secretarul iar nu se bărbierise. Tăcuse însă şi privise pe fereastră. Pîntea voia să-i spună unele lucruri mult mai importante, abia după aceea îşi dăduse seama. „Filipache, am o problemă spi-

noasă..." „Nu mai spune !" „Nu mă lua peste picior. Ştiu, te-ai uitat la mine că iar nu m-am bărbierit, nu-i nimic, mă duc direct la frizer de-aici, dar am să-ţi zic mai întîi o vorbă. Ce-i cu Anghel ?" „Ce să fie ?" „N-ai auzit nimic ?" „Nu." „Să-ţi spun eu. L-ai văzut, a început să se cam îngraşe." „Vîrsta." „Nu-i nici o vîrstă, e altceva." Filipache ciulise urechile. Nu-i plăcea să asculte lucruri neplăcute despre alţii, dar n-avea ce face, uneori era necesar. „Vorbeşte." „Îl ştii pe ăla de la cantină, pe Vasilescu ?" „Cum să nu ?" „Şi el s-a cam îngrăşat." „Mănîncă bine. Ce-i drept, şi oamenilor le dă mîncare bună." „De cîtă vreme n-ai mai trecut pe la cantină ?" „Să tot fie două luni". „Ar trebui să te mai duci pe-acolo, ca director se cuvine..." „Bine, şi ce legătură are asta cu Anghel ?" „Mi se pare că are. Plec să mă rad."

În aceeaşi zi, Filipache lăsase totul baltă, şi la 3, la ora mesei, intrase în cantina tipografiei. Salonul, cu mese acoperite cu cristal, părea bine îngrijit şi curat. Oamenii îl salutau nedumeriţi. Vasilescu lipsea. Nu erau decît şeful bucătar şi femeile de serviciu. Directorul se aşeză la o masă şi ceru să i se aducă ceva de mîncare.

Femeile de serviciu păreau puţin încurcate şi lui Filipache nu-i scăpă asta. Pînă sosi farfuria cu mîncare, directorul îl chemă pe un zeţar să stea lîngă el : „Ia loc..." Omul în salopetă îl privea nedumerit. „Ce te uiţi aşa la mine ? O să mîncăm împreună..." „Dacă o să avem ce...", spusese celălalt, cam ironic şi cam cu duşmănie. Era plin de cerneală pe mîini, săpunul de la chiuvetă nu reuşise să-i scoată petele de pe palme. „Ce vrei să spui cu asta ?" „Nimic, o să vezi dumneata acuşi..." Li se servi la amîndoi cîte o ciorbă aburindă. Directorul gustă. Mîncarea nu părea prea rea. „Ei ?" îl întrebase pe zeţar. „Azi au schimbat-o..." „Cum, nu e în fiecare zi aşa ?" „Nu prea. O vreme a mers cum a mers, de cîtva timp, nu ştiu ce tot învîrteşte tovarăşul ăsta, Vasilescu, oamenii cîrtesc..." În cantină se făcuse tăcere. Din uşa bucătăriei pe Filipache îl pîndeau ochi curioşi. „Bine, am înţeles", spuse directorul şi ceru felul al doilea. I se aduse şi lui şi zeţarului cîte o porţie de varză cu carne. Gustă. Mîncarea era bună. Compotul îl lăsă pe masă. Intră în bucătărie şi îl chemă pe şeful bucătar.

„Care sînt vasele în care gătiţi ?" întrebă. „Acestea." Filipache ridică unul cîte unul capacele. „Aveţi şi oameni care au un meniu special ?" „Da." „Bine." Ridică un alt capac. „Aici ce

este ?“ „Mîncarea pentru personal...“ „De ce se gătește separat ?“ „E dispoziția tovarășului Vasilescu.“ „Aha. Din asta mi-ai dat mie adineauri, nu-i așa ?“ „Da.“ „Deci gătiți în cinci feluri : o dată zeamă lungă, o dată pentru cei cu regim, o dată pentru voi... Și pentru mai cine, pentru Consiliul de patronaj, pentru maiestatea-sa regele, pentru...“

Filipache se încălzea greu și numai cînd își pierdea firea. Acum și-o pierduse. „Ia pune într-o farfurie mîncare obișnuită, fără să o alegi.“ Omul bine hrănit din fața lui asudase. „Tovarășe director...“ „Nimic ! Pune !“ Ciorba era apă chioară. Varza n-avea destulă grăsime. Directorul înțelesese. „Bine.“ Nu știa ce hotărîre să ia. Ar fi spart ceva, dar se stăpîni. „Unde-i Vasilescu ?“ „După aprovizionare, aleargă, știți, nu se găsește carne, trebuiesc intervenții peste intervenții, mai luăm pe sub mînă. Banii nu ne-ajung, trebuie să mai dăm șpagă...“ „Ai învățat bine lecția !“ Ieșise. Muncitorii din cantină îl priveau cu o curiozitate abia ascunsă. Filipache se așeză pe rînd, cînd lîngă unul, cînd lîngă altul. „Cum e mîncarea ?“ „Bună“, răspundeau cei mai mulți, dar cu atîta îndoială ironică în glas, încît directorul simțea că-i va fi greu să-i mai asculte. Alergă înapoi la tipografie și nu se opri decît în biroul organizației de bază.

Pîntea, proaspăt bărbierit, sta pe-un scaun și-l privea liniștit. „Ce-i cu tine ?“ „Am mîncat la cantină !“ „Și ți-a căzut bine ?“ „Lasă glumele. Ce-i cu Vasilescu ăsta ?“ Secretarul scoase un creion bont și începu să-l ascută cu migală. „Nu mai mă fierbe atîta ! Spune, ce-i cu escrocul ăsta ?“ „Ai spus totul. E un escroc.“ „Păi voi mi l-ați recomandat.“ „Nu *voi*, Anghel.“ „Ce vrei să spui ?“ Secretarul părea nepăsător. Șuiera încet, privind pe fereastră. „Ești directorul tipografiei, ar trebui să știi tot.“ „Ne certăm dacă o să mai faci pe deșteptul, vorbește, *domne*, odată !“ Secretarul îi povesti în cîteva cuvinte că se zvonea că Vasilescu este un afacerist ordinar, care cîștigă bani mulți pe spinarea uzinei. Achizițiile de alimente nu puteau fi controlate, fiind făcute, cea mai mare parte din ele, din sectorul particular. Chitanțe nu se dădeau, și cele prezentate erau, bineînțeles, fictive.

„Și-atunci ?“ întrebase Filipache. „Atunci, ia măsuri dacă poți.“ „Îl dau pe mîna justiției.“ „Asta e o soluție, dar ce faci cu muncitorii, pentru că dacă-l arestează pe Vasilescu rămînem în aer.“ „Cum adică ?“ „Ăsta cunoaște sursele de aprovi-

zionare, are oamenii lui. Trebuie mai întîi să-l dublăm cu cineva, cu un om cinstit de-al nostru şi pe urmă să punem laba pe el." „Şi crezi că e uşor ?" „Nu e de loc uşor." „Mă liniştişi." „Vasilescu e o vulpe bătrînă. Cum o simţi că vrem să-l înlocuim, o să ne facă figura." „N-apucă el." „Bine, vei vedea." „Şi ce-i cu Anghel ? Îl cunosc bine. E un om serios." „A fost un om serios." „Doar tu l-ai propus să candideze ca preşedinte al sindicatului." „Chiar aşa. Este descurcăreţ, vorbeşte bine, ne-a făcut mari servicii, dar încep să bănuiesc că nu-i lucru curat cu el." „Ce vrei să spui ?" Secretarul şuieră iar, ţuguindu-şi buzele, caraghios. „Filipache, mă cunoşti, frati-meu dacă ar fi, nu l-aş ierta." „Atunci spune-mi-l !" „S-aude că împarte jumate-jumate cu Vasilescu, că-şi fac amîndoi casă pe numele nevestelor, la Bucureştii-Noi." „Nu se poate." „Uite că se poate. Nu stau degeaba pe scaunul ăsta, aici." Directorul simţea cum îi vîjîie urechile. „Nu pot să cred. El m-a ascuns în timpul războiului, înainte de a mă prinde. Are defectele lui, dar mi se pare un om cinstit." „Gîndeşte-te bine !"

Filipache îl lăsase singur pe secretar. Cel mai bun lucru pe care-l avea de făcut era să-l cheme la el pe Anghel şi să discute deschis, dar ultimele vorbe ale lui Pîntea îl opriseră. „Să mă gîndesc bine. Ia să mă gîndesc bine... Adică unde scrie că Anghel n-a luat-o razna ?..."

Trei zile se frămîntase singur, şi memoria lui greoaie, dar sigură, îi pusese în faţă nişte fapte mai vechi. Primul conflict dintre ei avusese loc atunci cînd voise s-o schimbe pe secretară. Femeia aceea manichiurată, fosta amantă a lui Bazilescu, simţise că noul director n-o suferă. Era foarte corectă, pica la oră fixă, muncea ca un cal, cum spusese preşedintele sindicatului cînd venise vorba despre ea, ştia o mulţime de lucruri, şi el voia s-o dea afară. De ce ? Pentru că se parfuma în fiecare zi ? Ăsta nu e un motiv să concediezi pe cineva... Argumentul era bun, dar Filipache voia s-o îndepărteze. Luase în mînă toate lucrurile, ştia de-acum toate legăturile fabricii, îşi notase într-un carnet toate telefoanele, la o încercare mai puternică totul se putea termina şi rău, pentru că, cine ştie, vreo verigă uitată n-o cunoştea, dar trebuia încercat dacă se poate fără ea. Muncitorii vorbeau între ei, Filipache auzise : „Uite, s-a făcut naţionalizarea, am scăpat de domnul Bazilescu, dar de putoarea lui, încă nu." Era o situaţie intolerabilă. Sus se găseau destule fete care ar fi putut să stea lîngă un telefon.

Nu murea lumea, şi directorul se hotărîse : „O transferăm unde o vrea, să facă ce vrea, aici nu se mai poate să rămînă..."

Femeia simţise. Filipache ştia şi el că treaba n-o să fie simplă. Îl chemase pe Anghel într-o după-masă şi-i spusese neted : „*Preşule*, ce soluţie îmi dai ? Vreau să scap de secretara asta a mea." „Ştiu." „De unde ştii ?" „Am eu o pasăre care-mi vorbeşte." Rîsese cam în silă şi adăugase : „Faci o greşeală". „De ce ?" „Femeia ne mai poate fi de folos." „E adevărat, dar nu pot s-o mai ţin." „De ce ?" „Pentru că nu e moral. Oamenii şoptesc diferite lucruri. Unii au ajuns pînă acolo că bănuiesc că-mi place şi mie." „Ar putea să-ţi placă", glumise Anghel dubios, strîngînd din ochii lui mici. „De ce crezi asta ?" „Pentru că e o femeie bine." „Am nevastă, copil mare..." „Am mai auzit noi de sfinţi d-ăştia..." Filipache se supărase : „Glumeşti, şi n-am chef de glumă..." „Hai, las-o încurcată !" „Nu vreau de loc s-o las încurcată. Mîine îi comunic să-şi ceară transferul unde-o şti". „Faci o greşeală politică." „Asta-i bună ! Vreau să scap de o putoare, şi fac o greşeală politică" (directorul iar se aprinsese). „Da, domnule. Avem indicaţia de la minister să ţinem pe toţi tehnicienii, să nu-i îndepărtăm." „Şi, ce, iartă-mă, curva asta e o tehniciană ?" Anghel o luase cu binişorul. „Filipache, nu te-aprinde. O să ai nevoie de ea şi o să dăm de dracu. A venit la mine şi mi-a spus : „Ştiu că domnul director Filipache vrea să scape de mine, dar face o prostie. Aveţi nevoie de maşini, de piese de schimb, cine o să le comande ?" „Ete-a dracului, parcă s-au isprăvit toţi funcţionarii din ţara asta, parcă numai ea-i ştie pe fabricanţii din străinătate, parcă ăia la minister dorm, n-au oamenii lor !" Convorbirea luase un ton neplăcut şi preşedintele sindicatului iar o întorsese : „Cum vrei, dar te vor mustra. Nu uita că are cunoştinţe acolo." „Şi ce dacă ? Principiile sînt principii. Asta mîine-poimîine îmi dă foc la fabrică. Cine-mi garantează că nu se mai vede cu Bazilescu, şi am fi proşti dacă ne-am închipui altfel, cine-mi garantează că nu ne sabotează fără să simţim ?" „Eşti prăpăstios." „Nu sînt prăpăstios de loc. O dau afară..."

Şi o transferase. Mai tîrziu aflase că Anghel personal, fără să-i spună lui nimic, îi găsise loc, tot ca secretară, la „Grafice 7", unde îl cunoştea pe director.

Înfruntarea lor nu rămăsese fără urmări. La primul raport trimestrial, pe departe, dar destul de pe înţeles, Anghel în cuvîntul lui arătase că anumite întîrzieri la comenzi şi la livrarea

pieselor de schimb „se datorau unor fluctuaţii de personal, dăunătoare şi nechibzuite". Surd să fi fost, şi tot ai fi priceput. După un an, aceste cuvinte reapăruseră în raportul ministerului, care era nemulţumit de neîndeplinirea unor indici de plan, şi punea neîndeplinirea pe seama tot „a unor fluctuaţii de personal".

Cu obiceiul lui vechi de a spune ce are pe suflet, Filipache îl chemase pe Anghel la el şi-l întrebase :

„Te-am auzit astăzi. Ce-ai vrut să spui cu schimbările acelea de personal ?" „Nimic. Mă refeream la unele schimbări de la zeţărie." „E şi laş", gîndise Filipache, şi-l lăsase să plece. Pe urmă căutase să se împace singur. „Poate omul la lucrul acela s-a gîndit şi eu văd o aluzie în treaba asta." Cînd formula „fluctuaţii de personal" se repetase, Filipache nu se mai enervase. Faptele se aglomeraseră însă la o cercetare mai atentă. A doua ciocnire cu Anghel avusese loc cu prilejul inaugurării creşei. Atunci nu aveau fonduri prea multe, lucrurile cumpărate nu erau suficiente. Mai lipseau covoare, cîteva lustre, parchetul era ars prin unele locuri, trebuia mărită o odaie, cumpărat un pian... Filipache chemase contabilii ; aceştia socotiseră ce socotiseră, găsiseră o formulă de împrumut : „Luăm de colo, punem dincolo, pe urmă înlocuim sumele, la prima livrare". „Bun, dar chitanţele ? Justificarea unei alte destinaţii date sumelor oficiale ?"

Anghel luase cuvîntul în şedinţa restrînsă şi spusese neted : „Sînt împotrivă. O să fim frecaţi şi beşteliţi şi n-am chef." „Doar nu furăm banii. Vrem să avem cea mai arătoasă creşă din tot sectorul grafic. Nu e o ambiţie frumoasă ?" Pîntea ezita şi el. „Ştim noi, dar disciplina financiară e una, şi ce vrei tu e alta." Filipache înjurase tare : „Nu pot să aştept pe nişte lefegii leneşi să întocmească actele cu întîrziere. Creşa ne trebuie şi vreau să fie frumoasă." „Şi fără pian nu se poate ?" întrebase răutăcios Anghel. „Nu se poate." „De ce ?" „Pentru că vreau să angajez o profesoară de balet..." Se făcuse tăcere. Directorul îşi dăduse seama ce gîndeau ceilalţi : Pîntea, Cocorea şi preşedintele sindicatului. „Ştiu ce e în capul vostru, spusese. N-o s-o aduc pe fii-mea să dea lecţii, e încă elevă şi ea, dar să ştiţi de la mine, coregrafia se învaţă la o vîrstă foarte fragedă..." „Şi fără şcoală de dans murim ?" „Nu murim, tovarăşe Anghel, dar instrucţiunile prevăd o mulţime de alte preocupări. Avem cor, trebuie să facem o echipă de dansuri naţionale, una

de gimnaşti. Fără pian nu se poate." Şi cumpărase un pian. După cîteva luni, directorul fusese întrebat ironic, în pauza unei şedinţe de la minister, dacă e adevărat că la tipografia lui se învaţă dansul cu o profesoară din Leningrad. Ceva era adevărat. Profesoara angajată, cu toate ironiile celorlalţi, făcuse şcoala de coregrafie la Leningrad.

Apoi, mai tîrziu, altcineva aruncase iar o vorbă în vînt printre altele, tot la o şedinţă : „Unii tovarăşi conducători de întreprinderi folosesc fondurile culturale în mod ciudat..." „Asta tot mie mi-o zice", se înfuriase Filipache. „Nu le place dansul, deşi este o ocupaţie frumoasă şi educativă. Arta, în timpurile noastre, e la mare cinste şi nu înţeleg de ce sînt criticat pentru că învăţ copiii unor muncitori să danseze." Tăcuse, îşi înghiţise necazul şi pe urmă uitase. Dar la o analiză mai atentă toate ieşeau la suprafaţă ca dintr-un puţ adînc...

Mai tîrziu, tot Anghel îl luase peste picior cînd el se opusese să se cheltuie bani mai mulţi decît trebuiau pentru pavoazarea tipografiei. Preşedintele sindicatului pretindea că a găsit nişte mătase naturală, roşie, foarte bună, la un negustor particular care-şi lichida magazinul. „E o afacere", spusese. „Nu-i nici o afacere", retezase Filipache scurt. „N-avem nevoie de mătase, cu o pînză mai ieftină se poate face acelaşi lucru. Ce-i luxul ăsta ?" „Dar defilările ? Din mătasea asta facem şi nişte drapele. Ce-or să zică tovarăşii conducători cînd or vedea că ieşim la defilare cu nişte cîrpe ?" „Orice drapel roşu este sfînt, pentru că el simbolizează sîngele vărsat de clasa muncitoare, dar sînt împotriva cheltuielilor de prisos. Mătasea e scumpă, se taie, la anul vom avea nevoie din nou de pavoazare şi de drapele şi vom cheltui o altă sumă. Pe urmă, nu vreau să cumpăr de la particulari." Iar se făcuse tăcere, oamenii erau cu toţii împotriva lui pentru că exista o mîndrie a uzinei în a prezenta cît mai bine, prin care alegorice şi panouri meşteşugit întocmite, realizările tipografiei lor. Refuzul lui luase o semnificaţie politică. Nimeni nu-i spusese nimic în faţă, dar despre Filipache se auzise că e un om cel puţin ciudat. Bineînţeles el continua să rămînă indiferent la toate insinuările, pînă în ziua în care pe uşa lui intrase un bărbat spelb, tînăr, cu o figură foarte îngrijorată. „Cine sînteţi ?" întrebase Filipache, surprins că omul nu fusese anunţat şi năvălise aproape în

biroul lui, cînd avea treabă. „Mă cheamă Zamfir, sînt de la raionul de partid." „Da ? şi fata de la uşă ce păzeşte ?" O chemase pe secretară. Aceasta era o fostă muncitoare de la secţia legătorie, cam timidă şi tăcută. „Tovarăşă Coca, o întrebase, de ce nu l-ai anunţat pe tovarăşul ?" „Mi-a spus că e de la raion..." „Şi pe tovarăşii de la raion nu-i anunţi ?" Noul-venit se roşise brusc, dăduse să spună ceva, fata ieşise. Rămăseseră singuri şi Filipache îl cercetă cu ochii lui arzători. „Ce doriţi de la mine ?" Celălalt îşi revenise, avea aerul că înghiţise un băţ, şi spusese cu o voce nefirească : „Chemaţi-l pe secretarul organizaţiei de bază..." Pîntea venise, se aşezase pe un scaun, şi întrebase familiar pe noul-venit : „Ce-i, Zamfire ? Cu ce ocazie pe la noi ?" Tovarăşul Zamfir se uita în pămînt, cu ochii tulburi, nu ştia ce să mai facă cu mîinile, scosese în cele din urmă o tabacheră, tuşise, îşi aprinsese o ţigară şi rostise grav : „Sînt trimis într-o anchetă." „Foarte bine, să auzim !" „Aici e un tovarăş care a spus că nu trebuie să cinstim cum trebuie ziua de 1 Mai..." „Asta trebuie să fiu eu !" rîsese Filipache. „Nu rîdea, măi tovarăşe, nu rîdea", făcu Zamfir mai grav decît şi-ar fi putut închipui ceilalţi doi că se putea. „De ce să nu rîd, tovarăşe ?" „Pentru că dumneata nu eşti pus aici ca să cheltuieşti banii anapoda. Noi sîntem informaţi că ai întemeiat în fabrică o şcoală de scălîmbăială, că ai aruncat banii pe fereastră ca să pui faianţă la veceuri..." „Că spoiesc tipografia de patru ori pe an... îl întrerupsese brusc şi cu violenţă Filipache, că am profesoară de muzică pentru copiii muncitorilor, că în loc de drapele de mătase, am ieşit la 1 Mai cu drapele mai ieftine, asta vrei să spui ? Asta ai vrut să stabileşti ? Foarte bine. Recunosc, scrie în carnetul dumitale că aşa este..." Noul-venit, uluit de această primire, îşi nota într-adevăr într-un carnet nu ştiu ce, mormăind către Pîntea : „Tovarăşe secretar, eşti martor, eşti martor..." Secretarul îi luase uşor carnetul din mînă şi-l potolise pe director : „Opreşte-te, moară neferecată ! Şi dumneata nu mai scrie aici tot ce auzi..." „Păi !..." „Nici un păi ! Tovarăşul Filipache a făcut toate cu aprobarea organizaţiei de partid. N-a vrut să cumpere mătase de la un negustor particular, la stat nu se mai găsea mătase, şi asta e ! Cît priveşte chestia cu şcoala de scălîmbăială, asta se numeşte balet, tovarăşe, şi să vorbeşti cum trebuie, chiar

dacă te trimite cineva să faci o anchetă...“ Într-o tăcere de moarte, tovarășul Zamfir se ridicase, își pusese șapca pe cap și ieșise țeapăn. După cinci zile, Filipache spunea același lucru secretarului doi de la raion, care începu să rîdă cînd auzi tărășenia.

Dar cele mai mici lucruri lasă undeva o rană. Filipache înțelese că era obligat să se gîndească la un fapt mărunt, dar plin de semnificații. În fabrica lui era cineva care îi făcea o *presă proastă*, cum se exprimau gazetarii sosiți să facă reportaje despre tipografia lui. Bănuiala nu căzuse de la început pe Anghel. Cu el se putea certa, dar niciodată nu gîndise că ar fi în stare să-l vorbească de rău. Își amintea de lunile petrecute în casa lui, cînd stătuse ascuns. Dacă nu luai în seamă că era cam chefliu și că întîrzia seara prin bodegi, era un om de treabă. Anghel locuia pe atunci într-un cartier mizer, spre Plumbuita, într-o casă de chirpici, plină de colivii cu păsări cîntătoare, spînzurate pe pereți. Odăile erau răcoroase, sărace, miroseau, cînd ploua, a balegă, dar cînd ești hărțuit nu alegi. Prietenul îi aducea de mîncare, îl înștiința ce se mai petrecea la tipografie. El nu ieșea decît noaptea tîrziu și foarte rar, la vreo întîlnire conspirativă. Familia primea vești de la dînsul tot prin Anghel, care ducea scrisorile. Poliția îl căutase de cîteva ori, trebuia să-și țină bine pielea. După două luni, gazda îi spusese într-o dimineață : „Filipache, am băut cam mult aseară cu băieții, între ei era și unul, cam suspect. Am apucat de m-am scăpat și-am spus că știu cam pe unde stai... Fugi, că e jale...“ „Bine, oricum îți mulțumesc pentru găzduire...“ Și plecase, gîndindu-se că poate lui Anghel i se făcuse frică sau că se plictisise de el, dar, după cele spuse, mai curînd credea că chiar așa s-a întîmplat, că omul se lăudase și nu voia să-l dea pe mîna Siguranței. După 23 August, la primirea lui Anghel în partid, Filipache pomenise despre curajul lui, despre zilele acelea neplăcute...

Luate una cîte una, faptele se contraziceau. Adică, de ce să-i fi devenit dușman ? Nu aveau nimic de împărțit, se înțeleseseră bine, e drept că îl mai dojenise de cîteva ori pentru că președintele sindicatului cam întrecea măsura la băutură, dar astea erau fleacuri, nu puteau să strice o prietenie de atîția ani, și de aici pînă la a-l defăima și pîrî ca dușman al partidului...

Și-acum venea Pîntea și-i atrăgea atenția asupra unui lucru foarte grav. Președintele se înhăitase cu Vasilescu, cu afa-

ceristul ăsta care-şi făcea case de pe urma muncitorilor. Nu exista nici o ieşire. Trebuia cercetat, chemată Miliţia, şi gata. Cine fură, la puşcărie !... Dar dacă se dovedea că nemernicul de la economat era complice cu Anghel ? Că merg mînă în mînă ? Poate el să dea pe mîna justiţiei pe cel ce i-a salvat viaţa într-o împrejurare ca aceea în care se aflase ? Pîntea ţinea la el, altfel nu i-ar fi atras atenţia, ar fi acţionat direct. Dar trebuia cercetat cu atenţie, cu răbdare, să nu fie numai nişte zvonuri, să nu fie vreo ticăloşie, că văzuse multe...

În cele din urmă se hotărî. Îl chemă la el pe Vasilescu. Şeful economatului era un bărbat de 35 de ani, înalt şi musculos, cu o faţă frumoasă, bine bărbierită. Rîdea fără motiv, arătîndu-şi dinţii albi : „Ce-am auzit, tovarăşe Filipache, aţi fost la cantină în control..." „Am fost." „Păcat că nu m-aţi găsit." „De-aia te-am chemat, să stăm de vorbă. Ce-ai făcut dumneata înainte de a fi funcţionar ?" „Am fost militar." „Da. Şi de ce nu mai eşti ?" „S-au adus cadre noi." „Nu eşti prea bătrîn..." „Sînt raţiuni pe care nu le cunosc. Am demisionat. Nu mi-a plăcut prea mult armata niciodată. Am fost militar de nevoie." „Bun, am înţeles. Să-mi spui acum, de ce dai mîncare proastă muncitorilor ?" „Nu e adevărat." Omul din faţa lui părea foarte sigur pe sine, nu clipea, avea un surîs nesuferit. „Ba este adevărat. Mi s-a spus că de două luni treburile nu mai merg bine." „Se mai întîmplă să fie şi perioade cînd mîncarea e slabă din cauza unor condiţii obiective..." „Ce numeşti dumneata condiţii obiective ?" Fostul ofiţer scoase un cuţitaş şi începu să-şi cureţe unghiile foarte atent. „După cum ştiţi, aprovizionarea se face din sectorul particular." „Da, şi ?" „Sectorul particular înseamnă ţărani, speculanţi, oameni de afaceri..." „Ştiu. Justificările dumitale nu pot fi controlate, dar odată şi-odată trebuie să intrăm în legalitate." „Cum vreţi, în momentul în care o vom face, muncitorii nu vor mai avea ce să mănînce." „De ce ?" „Pentru că la costul de astăzi al meselor, preţurile nu mai corespund. Nu se mai taie vite. Eu fac contrabandă pentru întreprindere. Dumneavoastră îmi cereţi să dau carne muncitorilor, eu nu mai am de unde s-o procur. Asta-i tot." Vorbele sunaseră brutal, batjocoritor, şi Filipache nu suporta să fie batjocorit.

„Este adevărat că-ţi faci o casă la Bucureştii-Noi ?" întrebă pe neaşteptate, deşi exact în acel moment regretă că prin întrebarea asta l-a prevenit pe Vasilescu. „Este adevărat", răspunse

celălalt foarte repede și sigur pe sine, lucru care-l derută pe director. „Cu ce bani ?“ „Am un salariu, am mai vîndut cîte ceva.“

Filipache tăcu. Dacă omul era într-adevăr cinstit ? Dacă se înșela, dacă Pîntea fusese prost informat ? Ceva însă nu se potrivea în toată povestea asta. Salariul lui Vasilescu nu era prea mare. Materiale de construcții nu se găseau, și cînd se găseau, se găseau la niște prețuri inaccesibile. De unde avea omul ăsta atîția bani ? Dar relațiile lui, oamenii aceia de afaceri în mijlocul cărora se învîrtea ? O nesiguranță neplăcută îl cuprinse.

„Bine, tovarășe Vasilescu. Ce-i facem însă cu mîncarea ? Cum o îmbunătățim ?“ „Să mărim prețul bonurilor.“ „Nu se poate.“ „Atunci ?“ „ O să mai dau ceva din fondul directorial, de la muncitori nu mai vreau să iau nici un leu.“ „E o politică nerealistă, permiteți-mi să observ“, spuse fostul ofițer și-și ascunse într-un buzunar cuțitașul de unghii. „De ce ?“ „Pentru că prețurile urcă în fiecare zi.“ „Bine, dar nesiguranța asta economică se va termina.“ „Credeți ?“ Zîmbetul lui batjocoritor îl indignă pe director. „Se vor lua măsuri.“ „Să dea Dumnezeu“, încheie Vasilescu cu brutalitatea celor obișnuiți să comande oameni. „Poți să pleci, nu înainte de a-ți aminti că dacă mai găsesc mîncare făcută numai pentru personal, o arunc și te dau afară. Dacă e vorba să mîncăm mai prost, să mîncăm mai prost cu toții. S-a înțeles ?“ „S-a înțeles. Vă salut.“

Omul dispăruse dincolo de ușă. Filipache o chemase pe secretară și se uitase la ea lung și tăcut. „Doriți ceva, tovarășe director ?“ întrebă ea încet, cu sfială. „Nu, nu vreau nimic, tovarășă Coca...“ „Sînteți obosit rău.“ „Poate.“ Fata năltuță și subțire, îmbrăcată într-o rochie albastră, nu știa ce să mai spună. „Știi ce ? făcu Filipache. Uite, ia niște flori și pune-mi-le în birou. Cînd se usucă, amintește-mi să-ți dau bani să cumperi altele. Florile înveselesc odaia asta rece... Poftim banii !“

După plecarea secretarei, Filipache fusese cuprins de o disperare neagră, fără obiect. Bănuia un lucru teribil ce-i era deocamdată ascuns, siguranța obraznică a lui Vasilescu îl făcuse să șovăie și sentimentul acesta nu-i plăcuse niciodată.

Fata reapăru după zece minute. „M-am întors repede ?“ întrebă. „Da. De unde le-ai luat ?“ „În colț stau niște țigănci cu coșurile, a trebuit să mă tocmesc nițel cu ele.“ Vaza cea veche în care mai rămăsese un strat de apă se înveseli, împo-

dobită cu cinci bujori, roşii şi grei. Filipache avea chef de vorbă. „Tovarăşă Coca, uite, asta trebuie să învăţăm noi cei care am trăit greu : să ne înfrumuseţăm viaţa. Putoarea aia de secretară care era înaintea dumitale nu uita niciodată să-mi pună flori în glastră. Burghezia avea o şcoală straşnică. Ştia adică unde să te atingă. Vezi, şi sufletul omenesc e o maşinărie complicată. După ce-am transferat-o mi-a părut rău. Mi-am zis : Ştiu că nu ne iubeşte, dar muncea bine. Pe dumneata m-am necăjit de cîteva ori, pentru că erai stîngace, dar ce vină aveai ? În primele luni am regretat-o pe cealaltă. Ştia să ţipe, să se linguşească. Aveam comenzile la timp, vorbea cu ministerul cum ar fi vorbit cu soru-sa. Dumneata îi rugai, ei voiau să le ceri. Învaţă asta. Acum te descurci mai bine, dar trebuie să fii mai înfiptă. Pe urmă..." Filipache o cercetase atent cu privirile. „Pe urmă... Dumneata cîţi ani ai ?" „25". „Pari necăjită, de ce ?" „Avem o casă grea. Nu ne prea ajungem cu banii." „Nu-i nimic. O să treacă. Ai încredere în clasa muncitoare ?" „Am, tovarăşe Filipache." „Atunci e bine. De ce nu-ţi îngrijeşti părul ? Ai putea să-ţi dai cu puţin ruj pe buze. Pari prea palidă aşa. Iartă-mă că mă amestec în treburi femeieşti. Am şi eu o fată. La început m-am înfuriat pe ea pentru că am văzut că s-a vopsit, dar acum o înţeleg. Trebuie să nu uiţi că eşti femeie..." Fata se roşise toată şi părea încurcată. „Haide, spune, ai ceva pe limbă." „Mi-aş da cu ruj de buze, dar nu prea ne lasă..." „Cine nu vă lasă ?" „Tovarăşul de la U.T.M. Zice că să fim sobre..." „Prostii ! Să-i spui că eu ţi-am zis să te faci mai frumoasă. Şi să-ţi calci rochia mai bine. Destul am umblat îmbrăcaţi prost. Trebuie să ştim să ieşim în lume. Ai înţeles ?" „Am înţeles."

Şi din incidentul acesta neînsemnat, după cîtva timp la urechile lui Filipache iar se întoarseră zvonuri neplăcute. Pîntea îi zisese într-o zi : „*Domne*, vorba dumitale, iar se mănîncă rahat pe seama noastră în tîrg". „Ce mai e ?" întrebase fără curiozitate Filipache. „Zic unii tovarăşi că le-ai spus fetelor din tipografie să se dea cu ruj pe buze şi să fie mai cochete... Dacă n-ai fi om serios şi în vîrstă, unii ar fi dispuşi să creadă cine ştie ce..." „Nu mă interesează ce se spune pe seama mea." „Ba ar trebui să te intereseze. Azi una, mîine alta, se adună. O să fii întrebat." „Cînd o să greşesc, atunci să fiu luat la rost." „Crezi că avem nevoie de cocote în fabrica noastră ?" Filipache ridicase o privire grea asupra secretarului. „Ce vrei să spui cu

asta ?“ „Anghel, de pildă, glumeşte pe seama noastră şi zice că azi-mîine o să facem o expoziţie de mode la legătorie, cu fetele...“ „Ce-i cu omul ăsta ?“ întrebă exasperat deodată Filipache. „N-am stat încă de vorbă cu el. A început să mă dușmănească. Ce crezi ?“ „Știu eu ? Poate uneori are dreptate.“ „Ce vrei să spui ?“ „Filipache, îţi sînt prieten, ţin la tine, să ţi-o spun pe-a dreaptă ?“ „Spune.“ „Cică mai bine decît să te ocupi de utemistele noastre, ar trebui să ai grijă de ce se întîmplă la tine acasă...“ „Şi ce se întîmplă, mă rog, la mine acasă ?“ „Ai o fată ?“ „Da.“ „E văzută mereu cu un bărbat în vîrstă, cu maşină, despre care se zice că face afaceri. Mîine-poimîine te vei trezi cu lucruri neplăcute...“ „Cred că ai dreptate“, zisese mîhnit directorul. „Deseară o să stau de vorbă cu ea.“

II

Cînd o cunoscuse pe Elena, Filipache era foarte tînăr. Lucra pe unde apuca, pentru că se-nmulţiseră şomerii şi proprietarii de tipografii se tocmeau multă vreme pînă să te angajeze, şi atunci, nu definitiv. Era priceput şi serios, cu o şcoală bună. Nu bea şi nu lipsea niciodată cînd era chemat pe neaşteptate, fapt care inspira încredere patronilor. Uneori treceau săptămîni pînă să mai găsească ceva de ciocănit, dar fiind chibzuit avea totdeauna bani de rezervă şi se putea spune că nu o duce prea prost. Politică nu făcea. Pe comunişti îi cunoscuse abia mai tîrziu, în tipografia lui Bazilescu.

Cînd împlinise 25 de ani se hotărîse să se însoare şi îşi întrebase prietenii dacă nu cunosc vreo femeie cumsecade de vîrsta lui. Se întîlnise cu cîteva, nu-i plăcuse şi mai aşteptă. Sîmbăta seara mergea la baluri, ştia să danseze foarte bine, dar fetele acelea îl făceau să se simtă trist, dintr-un motiv necunoscut. În jurul său era o lume amestecată, cam dornică de plăceri ieftine, şi el nu dorea aşa ceva. Tot pe atunci, începuse să citească unele cărţi, se gîndea ca mai tîrziu, cînd o să aibă vreme, să se apuce să înveţe şi să-şi dea în particular cele patru clase de liceu industrial de după capacitate. Rămas de tînăr fără părinţi, omul acesta timid şi singuratic încercase cîteva meserii pînă nimerise într-o tipografie. Era fiul unui măturător de stradă şi al unei femei ciudate. Se născuse într-o margine a Bucureştiului, pe lîngă cimitirul Ghencea, într-o

casă aşezată pe o uliţă noroioasă. Învăţase cît învăţase, şi la moartea tatălui său, ajutat de nişte vecini, intrase ucenic mai întîi într-o cizmărie, de unde fugise după cîteva luni, încercînd apoi să vîndă ziare şi terminînd prin a cunoaşte pe un meşter zeţar care-l învăţase ceea ce se numeşte şi astăzi „arta tipografică".

Luase bătaie de cîteva ori pe nedrept, se revoltase, plînsese, dar, cum nu era o fire prea veleitară, înghiţise totul şi-şi văzuse de treabă. Cu prima leafă încasată îşi făcuse alte haine, apoi îşi cumpărase o pereche de pantofi ieftini şi o cămaşă albă. Sta pe vremea aceea cu chirie pe o stradă lîngă Uranus şi mergea duminica în Cişmigiu ca să se plimbe cu barca. Se fotografiase cu cîteva codane care întîrziau de sîmbătă seară pînă luni în zori în odaia sa, şi cînd se plictisise de acest trai provizoriu şi fără scop începuse să caute o femeie potrivită pentru el.

Pe Elena o cunoscuse întîmplător, ducînd o comandă de cărţi de vizită unui diplomat care locuia în parcul Dorobanţi. Era într-o miercuri (amănuntul îi rămăsese), după-masă, spre toamnă. Casa, cu două etaje, era ascunsă de o perdea de pomi, cu frunza pălită, înfiorată de primul frig al sfîrşitului de septembrie. Sunase la poartă, îi deschisese un servitor înalt şi bine bărbierit, pătrunsese într-o sufragerie lăcuită, cu pereţii căptuşiţi cu lemn gălbui, unde aşteptase cîteva minute, privind covoarele moi, ţesute în culori dulci, cu desene subţiri. Se auzea de undeva, din încăperile nevăzute din jur, un pocnet repetat de uşi şi mirosea a vanilie şi a căldură de calorifer. Intrase pe urmă o fată înaltă, îmbrăcată în negru, cu un păr întunecat şi o faţă frumoasă, albă. Femeia veni cu siguranţă drept spre el, ocolind mobila scumpă, şi-i spuse că „domnul îl roagă să mai aştepte cîteva minute". Pe urmă îi adusese o ceaşcă de cafea aburindă şi i-o aşezase în faţă pe o măsuţă rotundă. Filipache îi zărise gîtul prelung şi profilul ciudat. Elena îi zîmbise şi plecase.

După aceea n-o mai văzuse cîteva luni. Predase cărţile de vizită şi tulburat părăsise casa diplomatului. Vreo săptămînă dăduse tîrcoale curţii pline de copaci, dar n-o revăzuse pe Elena. Încăperile misterioase, cu perdelele trase, îl făceau şi mai curios. Căutase un pretext să ajungă din nou dincolo de gardul metalic, dar nu găsise nici unul. Vorbise cu prietenii, ei dăduseră

din umeri cu o nepăsare jignitoare : „Ce-ţi trebuie ţie o servitoare ?“

Nu era servitoare, era fată-n casă. „Tot aia“, ziceau ei, „astea trăiesc cu stăpînii şi sînt neserioase“. „Nu e adevărat“, o apărase el în mod absurd, fără să ştie de ce. Diplomatul era un om în vîrstă, pleca des peste graniţă (nici nu ştia dacă el pleca într-adevăr atît de des, dar minţea dintr-o încăpăţînare care-i trăda pasiunea).

Abia în primăvara următoare o întîlnise într-un tramvai, la clasa a doua, cu un coş plin de zarzavaturi. Venea de undeva, de la tîrguială şi aproape că nici nu încercase s-o întrebe dacă era ea într-adevăr, pentru că pardesiul ieftin de stofă decolorată îi împrumuta un aer umil. Dar nu se înşelase, recunoscu ochii întunecaţi şi părul lung, strălucitor. Coborîse după ea şi o oprise. Femeia părea încurcată puţin de îndrăzneala lui, dar nu-i spuse nimic jignitor. Avea o singură zi liberă, joia, pentru că în casa aceea sîmbăta şi duminica se dădeau mese şi nu putea să lipsească. Se văzură de cîteva ori la rînd, seara, joia. Filipache află că venise din Ardeal, unde-i locuia familia, gonită de sărăcie, şi se angajase servitoare. Avea pe atunci 22 de ani, ar fi vrut să înveţe o meserie, dar nu ştia cum să ajungă să cunoască pe cineva care să-i înlesnească intrarea într-o fabrică. Se oferi el, fără să fie sigur unde anume ar fi trebuit s-o ducă. O întrebase de ce nu-i place serviciul pe care-l avea. Ea credea că e cam umilitor să tot asculţi de comenzile altora şi să trăieşti ca un fluture de noapte. Rarele ei bucurii în casa aceea erau atunci cînd se cînta şi se făcea muzică. Fetele diplomatului luau lecţii de dans cu o profesoară de balet şi Elenei îi rămăsese în minte ambiţia de a-şi face fata, dacă ar avea vreodată o fată, dansatoare.

Peste trei luni de la întîlnirile acestea se căsătoriră. Filipache începuse să cîştige mai bine. Închiriase o casă pe lîngă Abator, nu prea arătoasă, formată dintr-un antreu de scînduri şi geamuri şi două odăi de zid, joase şi întunecate, unde locuiau şi acum, într-o curte plină de vecini. După un an şi jumătate de la căsătorie se născuse Eva. Filipache ar fi dorit un băiat, dar, ştiind cît ţinea femeia să aibă o fată, se resemnase. De la plecarea Elenei din casa diplomatului nu se întîmplaseră prea multe lucruri. Nevastă-sa se angajase la o ţesătorie şi în cîteva luni învăţase meseria. Cîştiga mai puţin decît el, dar era mîndră că nimeni nu-i mai spunea că e servitoare. Din anii

aceia, Filipache ţinea minte numai o veche tulburare a inimii, o gelozie nejustificată, dar chinuitoare. Vagi bănuieli, născute din vorbele aruncate înainte de prieteni, îl rodeau şi, după luni de zile, îşi chinuia femeia cu întrebări repetate care ajunseseră s-o scoată din sărite. De cîteva ori se certaseră rău, Elena fusese gata-gata să plece la maică-sa, la ţară, dar de fiecare dată se împăcaseră şi o luaseră de la cap. Filipache voise să stabilească unele adevăruri şi iscodirile sale meticuloase se terminau cu lacrimi şi chiar cu vorbe insultătoare. Nu fusese o căsnicie prea fericită la început, cu toate că naşterea fetei îi legase şi mai mult. După aceşti ani furtunoşi, bărbatul devenise mai puţin cicălitor, dragostea se transformase într-un sentiment statornic de înţelegere şi, fără greutăţile vremii, viaţa împreună ar fi fost şi mai bună. Pe el îl concediaseră de cîteva ori, veniseră luni cumplite de lipsuri, cînd se simţea umilit să trăiască numai din banii Elenei. Atunci se apropiase de oamenii aceia necunoscuţi care spuneau că nu există decît o singură ieşire din mizerie: lupta, dusă deocamdată în condiţii grele, pe ascuns, pentru că partidul muncitorilor era persecutat şi o dată cu apropierea războiului primejdia de a cădea în mîinile Siguranţei sporise.

Fata creştea, şi la 9 ani, paralel cu şcoala primară, Elena o înscrisese pe Eva la un curs particular de dans, după vechea ei dorinţă. Copilul părea slăbuţ, prost proporţionat, fără musculatura cerută, dar ambiţia mamei învinse rezervele profesoarei care o examină. Fata avea ureche muzicală şi chiar o înţelegere a ritmului, un reflex abia ghicit pentru dans, dar ochiul sigur al directoarei intui viitoare dificultăţi: „Va creşte prea mult, o să vă semene", îi spusese Elenei, privind-o cît era de înaltă, „şi la noi, grăsimea şi lungimea sînt duşmanii cei mai însemnaţi". „Trebuie încercat", se încăpăţînase maică-sa.

Pe vremea aceea Filipache se opunea cu înverşunare ca fiica lui să se facă dansatoare. „Tu, Eleno, ai rămas cu gărgăuni în cap!" spunea el supărat. „Ce ne trebuie nouă artistă în casă?" „Nu-i nimic. Şi tu ştii versuri pe dinafară şi eşti un biet tipograf! Nu e păcat să-ţi placă frumosul! Vreau ca fata mea să meargă la operă..." „Voi sînteţi dintr-o familie de nebuni", închidea el discuţia, supărat şi nu-i mai vorbea cîteva zile.

Eva se îmbolnăvi de cîteva ori. Efortul nu-i pria. După orele de şcoală de dimineaţă, mergea la lecţiile de dans, luate

într-o cămăruţă închiriată la un subsol din centru. Era cald, iarna şi vara, din pricina aglomeraţiei, ferestrele se deschideau numai înainte şi după exerciţii, pentru ca elevii să nu răcească, şi totdeauna fata simţea cum plămînii ei slabi fac un efort obositor. Elena, cu toate certurile de-acasă, nu se lăsă. „Anii trec, spunea, şi te vei trezi cineva. Numai cine stăruie, acela reuşeşte !"

Izbucnise războiul : bărbatul ei abia scăpase de concentrări din cauza unei aprinderi la plămîni. Munceau amîndoi toată ziua şi copilul rămînea singur, crescînd la întîmplare. Pe vremea aceea, Filipache avea mult de lucru. Elena nu înţelegea de ce lipseşte atît de des de acasă, ba chiar, cu simţul special al femeilor, începuse să bănuiască unele primejdii. Întrebările puse bărbatului căpătau un singur răspuns : „Nu te îngrijora, nu fac nimic rău. S-ar putea s-o păţesc, dar trebuie să ai încredere în mine, înţelegi ?" La început bănuise că e vorba de vreo altă femeie, dar se liniştise repede. Filipache nu era omul acela ! Dormea puţin, mînca fără poftă, slăbise, îl chinuiau gînduri pe care ea nu avea de unde să le cunoască. Într-o seară îi spusese că după un ceas va dispărea, că era căutat de poliţia politică. Acum putea să-i mărturisească : făcea parte din partidul comuniştilor şi îl căuta Siguranţa. Locul unde avea să se ascundă nu putea să i-l divulge pentru că poliţia o să-l caute şi dacă o vor bate nu trebuia să ştie nimic. Ceea ce afla Elena era un lucru dureros şi absurd, dar nu zise nimic. Într-adevăr, după vreo săptămînă, într-o noapte, auzi bătăi puternice în uşă. Deschise, aprinse lumina şi primi patru vlăjgani în odăile trezite de zgomote. Fata se speriase, ştia de-acum că tatăl ei dispăruse şi că va avea loc o percheziţie, dar realitatea era înspăimîntătoare şi abia cu greu îşi potoli frica.

Pînă în zori, necunoscuţii răsturnară lucrurile cu dosul în sus, întrebînd-o brutal unde-i plecase bărbatul. O luaseră într-o maşină, şi Elena se întorsese acasă după trei zile, bătută frîntă, dar îndîrjită şi mîndră că avea un bărbat care lupta în ascuns împotriva unor astfel de indivizi. Copilul fu găsit la nişte vecini miloşi. Eva plînse, era speriată de moarte, dar în ochi i se născuse şi ei o mîndrie de neînţeles sau foarte de înţeles : mîndria celor ce suferă dintr-o dată, pe nedrept, şi se simt mai puternici decît oamenii obişnuiţi, pentru că durerea le dă conştiinţa puterii lor.

Toate acestea se petreceau în vara anului 1942. Eva avea 13 ani şi începuse să crească dintr-o dată într-un mod îngrijorător. Nici o rochie nu-i mai venea bine, picioarele i se lungiseră şi mîinile deveniseră dizgraţioase, ca ghearele de pasăre. Vechea primejdie a creşterii nesupravegheate se ivise. Profesoara o chemase pe maică-sa, vorbiseră îndelung, şi Elena plecase acasă foarte descurajată. Ca s-o consoleze, bătrîna balerină îi spusese : „În cel mai rău caz, va deveni profesoară, ca mine. Are reflexe, învaţă bine, va trebui numai să se deprindă cu predarea..."

Tot pe atunci, Elena făcu o greşeală cu multe consecinţe mai tîrziu. În fiecare seară, la întoarcerea ei de la cursuri, o chema pe Eva, lîngă canatul uşii şi cu un creion îi însemna creşterea imperceptibilă pe lemnul lăcuit. Fetei i se făcu frică de anomalia de care suferea, deveni tăcută şi bănuitoare. Privea des scîndura aceea aspră, plină de linii, şi vorbele mamei „cui o ţi semănînd, că sînt şi eu înaltă, dar nu mi-am dat drumul ca o prăjină !" o scoteau din sărite. Controlul creşterii se făcuse la început lunar, apoi săptămînal. Pe furiş, Eva se măsura singură zilnic. Aşteptau amîndouă — şi ea şi maică-sa — să se petreacă o minune. Cineva o sfătui în cele din urmă pe Elena să meargă la un doctor.

Radiografiile duceau la concluzii triste : creşterea nu mai putea fi oprită. Eva începu să-şi urască mama. Privirile ei, disperarea mută a ochilor, ori de cîte ori o vedea, o făceau să fugă şi să se ascundă în odaia alăturată. Băieţii din cartier începuseră s-o numească „girafa". Cîţiva derbedei îi strigaseră chiar de cîteva ori : „Dă-te jos de pe cal" şi nenorocirea creştea, în mijlocul unei alte nenorociri. Poliţia politică puse mîna pe Filipache. Într-o zi, un lucrător de la tipografia unde lucrase îi spusese că bărbatul ei se afla la puşcărie şi că-i vor face proces. Putea să capete mulţi ani de temniţă, dacă nu o pedeapsă şi mai aspră. Elena avu la început un sentiment tulbure de răzvrătire împotriva omului cu care trăise : „Astea-i trebuiau lui acum ! Dacă a vrut copil, de ce nu are grijă de el ? De ce nu-l ocroteşte ? De ce se ţine de prostii ?" Pe urmă îşi adusese aminte de bătăile primite, de răutatea celor ce o cercetaseră şi o revoltă cumplită o făcu să-l înţeleagă pe Filipache. „Ei au dreptate, ei, comuniştii ăştia, cum le-o spune !" Şi răbdă, muncind şi mai îndîrjit la fabrică, la ea, de unde patronii ar fi dat-o afară, dacă nu s-ar fi găsit un maistru

cu suflet care o apărase cînd aceştia fuseseră gata-gata s-o concedieze, cînd aflaseră că bărbatul ei era condamnat la 15 ani temniţă grea pentru uneltiri împotriva statului.

Cu Eva trecerea de la copilărie la o adolescenţă prematură se făcu pe nesimţite, cum se întîmplă de obicei mai ales fetelor. Această fiinţă tăcută şi inteligentă dusese o viaţă liniară, aspră. Învăţa cu uşurinţă orice, primii ani de liceu îi măriră curiozitatea, şi o sete mistuitoare de a şti îi consuma tot timpul liber. Dormea puţin, ca să poată citi, pentru că exerciţiile la bară îi furau toate după-mesele. Meseria de balerină pare foarte lesnicioasă, dar cere o voinţă continuă, caracter şi mai ales forţă fizică. Zilele semănau una cu alta, timpul trecea pe nesimţite. Cu o servietă plină de caiete, Eva urca dimineaţa în ultimul vagon al unui tramvai, luminat încă de un bec palid, dacă era iarnă, şi cobora după un sfert de ceas undeva în faţa unei curţi cu gardul înalt acoperit de gheaţă al unui liceu de lîngă Dîmboviţa. Era îmbrăcată prost, într-un palton prea scurt pentru lungile ei picioare, cu ciorapii cîrpiţi, veşnic flămîndă. În pupitru nu păstra decît o bucată rece de pîine neagră unsă cu marmeladă, gustarea universală a celor lipsiţi de mijloace, din care înfuleca în timpul plicticoaselor lecţii de fizică.

Fata negricioasă, slabă şi puţin exaltată, nu prea avea prietene. La început, colegele — cele mai multe, fete ale unor oameni cu stare — n-o băgaseră în seamă, ba chiar o ocoliseră. Mai tîrziu, Eva aflase că rochiile ei aveau un miros special de plumb, miros impregnat în hainele tatălui său şi transmis puloverelor sale rărite în coate. I-o spusese cu brutalitate una dintre rivalele ei la învăţătură, o fată grasă şi nesimţită care nu-i ierta că ea totdeauna trebuia să facă un efort deosebit ca să obţină o notă mai mare decît colega sa. La vechile suferinţe pricinuite de statura neobişnuită se adăugase şi sentimentul sărăciei, pe care începuse să nu-l mai suporte. Dar se încăpăţîna încă să se uite de sus la celelalte fete, mîndră de a doua ei profesie, despre care nu vorbise nimănui.

După orele de curs, mînca în goană, acasă, cel mai ades singură, pentru că maică-sa era plecată în tură la fabrică, şi asta îi crease o independenţă care o umplea de mîndrie. Gătea în silă şi trăia cu nepăsarea celor care au un scop măreţ şi nemărturisit în viaţă. La ora 4, pe ploaie sau pe ninsoare, sfidînd soarele, primăvara, şi dorinţa pentru plimbări, Eva cobora

din tramvai, ocolea cîteva străzi şi cobora în subsolul şcolii de coregrafie. O întîmpina acelaşi miros de ceară fină din parchet şi parfumul greu al pianistei, fiinţă murdară şi bătrînă, care nu se spăla, dar îşi ascundea necurăţenia cu sticle întregi de lavandă îmbibată în rochii.

Sala joasă şi întunecoasă avea un farmec al ei. Aici lumina de afară pătrundea greu, vara se simţea duhoarea asfaltului încins de deasupra ; printr-o ferestruică îngustă se zăreau picioarele pietonilor mergînd grăbit spre locuri necunoscute. Nu erau decît trei bănci, pe care cădeau istoviţi balerinii, un pian hodorogit şi cîteva spaliere lustruite. Lîngă barele negre de sudoarea îmbibată în lemn se aflau totdeauna fete agăţate de ele ca de nişte odgoane. Orele începeau cu bătaia rară a pianului, bătaie dezacordată, cu protestul profesoarei care cerea reluarea primului exerciţiu, cu o agitaţie a palmelor ce trăda nervozitatea. *Porte de bras*-ul în comun le arunca într-o tăcere religioasă. Fetele nu vorbeau. Timp de cîteva ore exersau încordate, cu o privire atentă şi fascinată. Cînd se odihnea, şi asta se întîmpla rar, Eva putea să vadă pe chipul celorlalte suferinţa născută de ligamentele solicitate pînă la refuz. *Plié*-ul în patru şi opt timpi avea o eleganţă tulburătoare. Concentrarea interioară cerută de supravegherea muşchilor, jocul feţei ce trebuia să exprime o veselie permanentă, sau o mirare veselă o făceau pe Eva să obosească repede. Frunţile erau brobonate de sudoare, şi precizia mişcării picioarelor transmitea tuturor o exaltare tulbure. Se năştea o complicitate nemărturisită, nici una dintre fetele din corpul elevelor n-ar fi fost fericită să greşească. Urma un *rond de jambe*, o mişcare de rotaţie care cerea multă graţie. Trupurile se cabrau, pianul era mizerabil, sunetele lui enervau, dar nimeni nu descuraja. Picioarele se roteau în ritm de vals lent şi se auzea hîrşîitul tălpilor pe parchet, un sunet ritmat şi obsedant.

Timpul trecea pe nesimţite. Undeva, în spate, se deschidea o uşă, se simţea un val de aer rece, profesoara întrerupea exerciţiile şi stătea de vorbă cîtăva vreme cu nişte bărbaţi necunoscuţi. Unii veneau să-i ceară acesteia impozite sau chiria pentru local, şi atunci se făcea apel la eleve. Cele mai multe erau sărace şi începeau ameninţările cu darea afară. Se auzeau plînsete şi vorbe insultătoare ; nimic nu trivializează viaţa mai mult ca sărăcia. Eva fusese şi ea de cîteva ori în situaţia de a-i spune profesoarei să mai aştepte, pentru că maică-sa

abia plătise taxa la liceu, şi nu mai aveau nici ce să mănînce. „Nu mă interesează", răspundea atunci doamna Yvonne, „pe mine nu mă iartă nimeni. Cine nu are, să plece, să mă lase singură, destul îmi omor plămînii cu voi!" Femeia aceea puţină, cu ochii mobili, verzui şi şireţi, se transforma dintr-o doamnă binecrescută într-o precupeaţă. Cînd auzea lucruri neplăcute, începea să înjure mai întîi pe franţuzeşte, pe urmă de-a dreptul în româneşte, făcîndu-şi elevele să roşească.

Aceste scurte incidente se terminau de obicei cu ultimatumuri, cu tocmeli aprige pe a doua zi, dar exerciţiile erau continuate. Se făcea seară şi sus, în tavan, se aprindea un bec chior. Pe băncile scunde de lemn, trupurile fetelor istovite se lungeau, unul lîngă altul. Mirosea a sudoare. Praful de sacîz făcea aerul înăbuşitor. Chipurile fiinţelor din jur se crispau. După *piqué*-uri, se dădea o pauză. Statul laolaltă crea o intimitate dizgraţioasă, aproape vulgară. Odihna elevilor avea în ea ceva animalic. Eva începuse de cîtăva vreme să simtă primejdia oboselii care-i dădea o neglijenţă băieţească a gesturilor. O nevoie permanentă de a sta jos îi făcea pe ceilalţi să creadă că e foarte leneşă. De cîteva ori, dimineaţa, în clasă, fusese prinsă citind romane pe sub bănci şi ca pedeapsă i se spusese să rămînă în picioare pînă la sfîrşitul orei, lucru care o chinuia teribil. Nu lipsise mult să fie eliminată pentru răspunsuri obraznice, maică-sa fusese chemată de cîteva ori la directoare şi i se spusese că are o fată foarte nedisciplinată, deşi eminentă la învăţătură.

Seara, istovită de exerciţii, Eva mînca tot ceea ce găsea în rafturile bucătăriei. Elena o certase de cîteva ori pentru lăcomia ei. Fata nu o asculta şi, încă mestecînd ultima bucată de pîine, se arunca pe pat şi începea să citească pe nerăsuflate. Învăţa pe vremea aceea franceza şi engleza, germana nu-i plăcea, şi maică-sa simţea o mîndrie fără margini, aşezîndu-i cărţile pe rafturile de la capul patului. O supăra neglijenţa ei, rochiile mereu pătate de cerneală. „Sîntem săraci, îi spunea, dar ai putea să fii mai îngrijită." Îi călca bluzele — cu toate că venea şi ea foarte tîrziu de la fabrică — spăla la nesfîrşit, totuşi fata nu-i semăna. Umbla cu pantofii scîlciaţi, duminica pleca cum se lumina de ziuă, pe undeva prin împrejurimile Bucureştiului, într-o pornire de a hoinări, care o punea pe gînduri pe maică-sa.

În sfîrşit veni şi vremea întîlnirilor la ceaiuri. Colegele ei aflaseră că urmează o şcoală de coregrafie şi din invidie sau curiozitatea de a o vedea dansînd, o chemau la ele casă. Eva nu dorise înainte de a le vedea locuinţele să ştie cum trăiesc. Dar interioarele pline de lucruri scumpe şi covoare o făcură să fie roasă de un sentiment foarte păcătos, dar firesc la cei lipsiţi de mijloace.

Reuniunile erau scurte, abia ţineau două ore, pentru că mamele gazdelor le trimiteau acasă. Se începea cu o muzică amestecată, şi, lucru ciudat, Eva nu avu nici un succes. Ritmul de tangou sau de foxtrot nu-i convenea. Era puţin prea ciolănoasă, oasele trupului ei mare o făceau dizgraţioasă. Din pricină că era cea mai înaltă şi pentru că băieţii nu se îndemnau s-o invite ca să nu pară mai mici de statură, ea suferea cumplit, urîndu-le din ce în ce mai mult pe colegele din jur. Acestea aveau rochii speciale, purtau de-acum ciorapi de mătase şi îşi arătau dessous-urile de mătase, scumpe şi fine, plătite de părinţii grijulii, cu bani mulţi. Nu întîrziară nici glumele pe seama ei : „Ce fel de dansatoare oi fi tu, Eva, dacă te mişti aşa ?“ întreba cu o nevinovăţie ipocrită cîte cineva, şi asta îi săpa încrederea în propria pornire spre dansul clasic. Începuse să se supravegheze, se uita des în oglindă, descoperindu-şi cu un sentiment de disperare defectele : se mişca neritmic, chiar exerciţiile le făcea mai puţin bine decît celelalte. Se hotărî să abandoneze dansul, dar cînd află Elena, se certară două zile întregi, şi maică-sa o trimise înapoi la şcoală, spunîndu-i că dacă nu o ascultă poate să meargă unde va vedea cu ochii, pentru că după atîţia ani de exerciţii este o ruşine să laşi meseria. „Mai bine mi-ai cumpăra rochii cu banii pe care-i dai profesoarei“, îi spusese cu violenţă. „Sînt îmbrăcată ca o cerşetoare. Toate fetele rîd de mine şi îmi spun că hainele put a mort !“ Elena izbucnise în plîns. Vorbele erau brutale, aveau ceva nemilos în ele. Nu fusese obişnuită să audă astfel de lucruri. „Tu uiţi că tatăl tău e în puşcărie ?“ o mustrase cu o seriozitate ce o ruşinase.

Încetă să le mai vadă de atunci pe colege, se înstrăină de ele, nu le mai răspunse la glumele răutăcioase şi asta le îngrijoră pe celelalte. Învăţa la fel de bine ca înainte, nu era zi să nu deschidă o carte, dar tocmai lecturile o îndepărtau de ceea ce era în jurul ei, o înstrăinau de viaţă. Eva începu să trăiască într-o lume himerică, într-un univers copilăresc. Se născu o

sete de a reuşi cu orice mijloace, nevoia de a-şi dovedi sie-şi că într-o zi va avea bani foarte mulţi şi rochii scumpe, şi că va putea să risipească şi să sfideze pe fiinţele acelea, care o umileau cu bogăţia lor. În aceste gînduri amestecate intrau numai socotelile personale. „Trebuie să devin o mare dansatoare, ca Duncan, să uimesc lumea." „Dar cum ? Eşti lungă, te mişti anapoda, or să te dea afară de la şcoală. Şi-atunci ?" Îşi blestema mama, şi ura pentru Elena, deşi nejustificată, creştea. Fusese o vreme cînd se înţeleseseră foarte bine. Eva era un copil cuminte, duminicile seara se întorcea cu braţul plin de flori de cîmp şi i le oferea : „Pentru tine le-am adus..." Odăile lor sărace parcă nu mai semănau, invazia aceea de margarete le înfrumuseţa într-un mod neaşteptat. Pe urmă, acest obicei bun fusese uitat. Maică-sa aflase că nu mai hoinăreşte singură. Apăruseră primii băieţi, totdeauna alţii, mai mici decît ea, puşti îndrăzneţi şi obraznici, cunoscuţi cine ştie unde, fii de mahalagii. Rătăceau de dimineaţă pînă seara, şi fetei nu-i plăcea să răspundă unde a fost, şi de ce a stat atîta vreme cu ei.

În toate faptele nu exista nici o primejdie. Cei ce trăiesc cu mulţi laolaltă nu simt prea devreme nevoia de intimitate, de refugiu în doi.

Războiul se apropia de sfîrşit. Începuseră bombardamentele. La 4 aprilie, Eva se afla pe stradă. Ieşise tocmai de la şcoală, năucită de ceea ce i se spusese cu brutalitate de către dirigintă în faţa întregii clase. Ca de obicei, nu asculta lungile ei discursuri didactice şi citea pe ascuns poemele lui Edgar Poe. Bătrîna profesoară nu mai suportase această sfidare, şi-i smulsese cartea de sub bancă, izbucnind într-o filipică pătimaşă : „Eşti o ingrată, Eva ! Dacă n-ai învăţa atît de bine te-aş fi dat de multă vreme afară pentru că tatăl tău e un puşcăriaş..." Cuvintele o biciuiseră. Trîntise volumul subţire de pupitru şi strigase cu o violenţă care făcuse să zuruie geamurile : „Doamnă, e adevărat, dar tatăl meu stă la puşcărie pentru o cauză politică, n-a furat nimic !" Şi ieşise afară, lăsînd uşa dată de perete. Colegele ei nu ştiau lucrul acesta, ea îl ascunsese cu grijă şi deodată se simţi vinovată de ceva înspăimîntător. Avea o fire prăpăstioasă şi îşi închipui că va fi dată afară şi că nu va putea să-şi termine studiile. Gîndul că nu va obţine o diplomă o îngrozea întotdeauna. Îşi aminti zilele rare cînd îşi vedea pă-

rintele prin peretele de sîrmă al vorbitorului, şi, ceea ce era mai dureros, tăcerea celor doi părinţi în timpul scurtei întrevederi.

Umbra santinelei pe zidul cenuşiu, mirosul de gazolină al încăperii, tot drumul lung pînă la cancelaria închisorii, controlul făcut în pachetul adus, puţina duioşie a celor din jur, toate fuseseră dezvelite de insulta dirigintei. Era spre prînz, într-o zi luminoasă de primăvară. Îşi făcea socoteala că mai are două ore de stat într-un parc cu copaci umbroşi şi bătrîni, şi trebuia să coboare în subsolul şcolii de coregrafie.

Pe vremea aceea, ca să nu mai plătească taxă, doamna Yvonne îi spusese că dacă-i copiază notele de pian de care avea nevoie n-o să-i mai ceară nici un leu. Primise, nebănuind la ce muncă înfiorătoare se angajează. Îşi pierdea multe nopţi cu treaba aceea migăloasă şi maică-sa o certa mereu pentru că-i spunea că o să-şi distrugă sănătatea. „Dar banii pe care-i scutesc ?“ Elena nu mai putea să-i răspundă.

Îngîndurată, cu obrazul încă roşu de indignare, frămîntată de ceea ce avea să i se întîmple în viitor, Eva nu auzi sirenele sunînd sau, dacă le auzi, nu i se părură alarmante. Mergea nepăsătoare pe un mare bulevard scăldat de soarele puternic, şi fluierele sergenţilor care o chemau în adăpost nu o tulburară. Se auziră apoi bombele, căzînd mai întîi departe, ca mersul unui uriaş animal care face pămîntul să tremure, apoi aproape, tot mai aproape. Se sperie, vru să fugă undeva, intră într-un gang întunecos şi umed şi privi cum se prăbuşeau două clădiri de peste drum, ca şi cînd cineva le-ar fi retezat de la rădăcină. Dar frică nu-i fu cu adevărat decît în momentul cînd simţi presiunea unei explozii care o proiectă pe un perete. Se prăbuşi, leşinînd, şi fu dusă cu o ambulanţă la un punct sanitar. Se trezi cu capul spart şi vînătăi pe mînă. După două ceasuri veni Elena, moartă de spaimă, şi o luă acasă. Nu avea decît o rană superficială.

Bucureştiul trăia zile de groază. Şcolile se evacuaseră şi chiar unele servicii. Oraşul părea pustiu, părăsit de oameni. Lungi şiruri de autocamioane şi trăsuri alergau pe şoselele lăturalnice într-o înghesuială de nedescris. Mobilă, covoare, tot ceea ce strînge omul într-o viaţă întreagă erau cărate spre destinaţii necunoscute. Numai săracii nu aveau unde să se ducă. Eva plecă abia în iunie, la cîteva luni după ce la şcoală

i se adusese la cunoştinţă că a fost eliminată pentru atitudine necorespunzătoare.

Exerciţiile coregrafice continuau aproape fără elevi, pentru că profesoara era zgîrcită şi înfrunta orice primejdie de dragul banilor. La începutul vacanţei, o carte poştală a unei mătuşi de la Uioara, sosită pe adresa Elenei, le aducea la cunoştinţă că ruda lor, pe care n-o văzuseră niciodată, auzind că Bucureştiul e bombardat, le invita acolo. Elena nu putea să meargă pentru că ţesătoria nu fusese evacuată şi se muncea ziua şi noaptea fără întrerupere. Eva îşi făcu bagajele, îşi cumpără bilet de tren şi porni la drum.

În vagonul de clasa a III-a citise rîndurile ciudate ale mătuşii. După numele de fată se numea Prodan, dar adresa suna altfel. Iată ce scria cu litere aproape neciteţe mătuşa : „Dragele mele, sînt foarte fericită să vă chem la mine, deoarece am auzit că la Bucureşti e rău de tot cu bombardamentele. Veniţi, pentru că de 2 ani sînt căsătorită cu un conte, numit contele de Habertzetl. Avem o locuinţă foarte încăpătoare, cu multe odăi. Pe pereţi stau numai tablouri scumpe, de maeştri. Avem un salon splendid, unde se mănîncă, şi servitori destui. Mie mi se spune baroană. Vă sărut, Jeni". „Mătuşă-ta e cam sucită !" spusese maică-sa. „De ce ?" întrebase Eva, aproape înfuriată că sub vorbele ei se ascundea bănuiala că acestea ar fi adevărate. „Mătuşa Jeni e fotografă de meserie. Cutreieră de ani de zile satele şi fotografiază ţărani. Se spune că are o mulţime de bani şi că face şi păpuşi cu mîna ei, pentru că are o fire de artistă..."

Eva era moartă de curiozitate şi drumul i se păru nesfîrşit de lung. Ajunse în sfîrşit şi întrebînd de adresă află că strada pe care o căuta se afla tocmai la marginea oraşului. După o jumătate de oră, străbătînd tot tîrgul acela străin, cu mari curţi umbroase, văzu într-adevăr, spre Mureş, o casă arătoasă, aşezată deasupra unei terase ce cobora spre rîu. „N-a mînţit, acolo trebuie să fie." Privi plopii auriţi de soarele acelui amurg tîrziu. Se zăreau pavilioanele domeniului şi grajdurile. Mirosea bine a cîmp cosit şi aerul era rece şi dulce. Treceau turme negre de bivoli plini de noroi şi se auzeau mugete depărtate. Se îndrăgosti imediat de acest loc şi grăbi pasul. La poartă, un ungur cu mustaţa groasă, albă, îi spuse că nimerise la curtea unui urmaş al contelui Teleki, şi că doamna Habertzetl locuia peste drum. Peste drum se afla o casă joasă, cu puţine ferestre, ascunsă în spatele unei curţi cu gard înalt.

Dezamăgită şi intrigată de această minciună, bătuse în poarta grea şi îi deschise chiar mătuşa ei, o femeie de peste 40 de ani, îmbrăcată aproape bărbăteşte, cu un chip cu desăvîrşire alb, dincolo de care se ghicea acea seninătate a oamenilor ce trăiesc numai într-o lume a lor. „Bine ai venit", îi spusese, şi o întrebase de Elena, poftind-o în casa modestă cu trei odăi, lipsite de mobilă, plină de negative şi mirosind a acizi. Eva nu întrebă nimic despre castelul descris şi despre tablourile de pe pereţi. Pe baronul Habertzetl (Ardealul e plin de conţi şi de doctori) îl cunoscu a doua zi. Era un coşar spătos, cu obraz de băutor, cam chefliu, un urmaş decăzut de nobili, într-adevăr avînd acum o neagră meserie.

Fata rămase pînă la 23 August acolo petrecînd o vară de neuitat. Gazdele plecau de dimineaţă de tot la treburile lor. Mătuşa Jeni încăleca pe o bicicletă, încărcînd la spate bagajele ei de fotograf şi nu se întorcea decît seara, cu buzunarele pline de bani. *Baronul* intra în vreo cîrciumă din apropiere şi nu mai ieşea pînă la prînz, cînd se culca liniştit în patul lui. Era un om politicos şi nu făcea niciodată scandal. Mătuşa Jeni îl iubea pentru ochii dulci de beţiv, pentru hazul şi vorbele multe pe care le spunea, făcînd-o să rîdă.

Reîntoarcerea se produse pe neaşteptate. O telegramă o anunţa că tatăl ei ieşise din închisoare. Se urcase în primul tren şi-l găsise foarte slăbit şi palid, acasă. cu o grijă ciudată pe chip. În toamnă, şcolile îşi reluară cursurile şi fu primită de aceeaşi dirigintă, cu scuze şi cu o linguşeală dezgustătoare. Despre tatăl ei se spunea că este un fel de erou, şi lumea care ştia că fusese închis îi arăta o condescendenţă grăbită.

Filipache muncea pe atunci foarte mult, aproape că uitase de casă. Pleca devreme, în zori, şi nu se întorcea decît noaptea tîrziu. Elena părea foarte îngrijorată de faptul că bărbatul ei mergea la toate manifestaţiile „Nu mai vreau să te ştiu iar prin puşcării", îi spunea. El rîdea nepăsător : „Nu mai e cazul. Acum se va face un guvern al muncitorilor." „S-aude că o să vă împuşte." „N-au ei curaj"...

Eva nu manifesta pe atunci vreun interes deosebit pentru politică. Într-o zi de toamnă, la poarta casei lor bătu un tînăr, cu obrazul măsliniu şi o gură rece de om hotărît, cu obrazul dur şi cu ochi aprinşi, care întrebă de familia Filipache. Îi

deschisese Eva. „Pe cine căutaţi ?“ întrebase fata, fascinată parcă de acei ochi cutezători şi de frumuseţea bolnavă a chipului musafirului. „Pe dumneavoastră.“ „Intraţi.“ Eva citea o carte, era duminică, n-aveau şcoală, taică-său se afla la fabrică, maică-sa plecase la o prietenă, pe vremea aceea activa, pe linie sindicală, într-o organizaţie de femei.

„Mă numesc Matei“, zise necunoscutul şi se aşeză pe un scaun fără să ceară voie. „Sînt secretarul circumscripţiei 16 a Tineretului Progresist, de aici, de la dumneavoastră din apropiere...“ Omul venea de afară, avea hainele umezite, şi pe faţă îi rămăsese aburul uşor al ploii. Obrazul lui palid şi săpat p oase ca un mulaj o făcu să bănuiască ceea ce avea să afl mai tîrziu, că suferea de plămîni. Îşi aruncase pardesiul ieftii pe spatele scaunului, ceea ce trăda intenţia de a sta mai mul de vorbă cu ea. Uşoara lui insolenţă îi plăcu. Eva îi întinses mîna şi el i-o strînsese uşor. Vorbea repede, cîteodată parcă fără logică, asociind ideile la întîmplare : „Am auzit că tatăl dumneavoastră e ilegalist. Locuind aici, în cartier, nu se poate să nu daţi o adeziune. Tineretul Progresist adună laolaltă pe toţi cei care vor să facă o muncă curată, o muncă patriotică. Vrem să îndeplinim o acţiune culturală, sînt mulţi analfabeţi în cartier Am găsit o statistică, trebuie să mergem din casă în casă, să numai lăsăm să nu ştie nimic. Spuneţi, nu vă place ? O să-i ducem la teatru, la cinema, o să le dăm cărţi. Cultura este necesară ca apa de băut...“ „Vorbeşte cam stereotip“, gîndise Eva. Pe urmă iar îl măsură şi-i plăcură ochii aceia fanatici, luminaţi de o pornire parcă irezistibilă. Tot mai vorbea, fără oprire : „Sediul nostru este într-o fostă loterie. Pereţii sînt încă plini de afişe : «Cumpăraţi numai de la Campus & Bassa», «Cine nu joacă sărăceşte, ia un loz, nu fi cam prost, sărăcia-i ca o zi de post».“

Eva asculta din ce în ce mai interesată. Îi plăcuse înşiruirea de texte ale afişelor. „Nu-i tîmpit dacă-şi dă seama ce umor au tîmpeniile acelea.“ Necunoscutul se agita, gesticula mult ca orice orator în devenire, sau ca oamenii prost crescuţi care nu ştiu că trebuie să te stăpîneşti, să-ţi supraveghezi mîinile cînd vrei să subliniezi ceva...

„Pe urmă în loteria asta s-au instalat vînătorii. Asociaţia vînătorilor. Ştiţi că ăştia sînt foarte interesanţi, eu am fost la o vînătoare şi m-au bătut la spate, cu o vergea, ca să mă boteze. Ziceau că aşa e la ei, se face iniţierea şi dacă nu te dovedeşti curajos, e jale ! Te bat de te snopesc. Mie nu mi-a fost de loc

frică, pe cuvîntul meu. Am stat calm, mi-au dat cîteva lovituri şi gata. Pe urmă a urmat o masă, vin, petrecere, era un noroi ! Am stat la un ţăran, am băut molan negru şi mieji de nucă. Ştiţi ce buni sînt miejii de nucă cu vin negru, habar n-aveţi, o dată am să organizez o excursie şi o să vă duc în satul acela, o să vă placă grozav, pe cuvîntul meu. Era tot ca acum, ploua, copacii în pădure erau sticloşi, dacă i-aţi vedea acum, v-ar veni ca şi mie atunci să-i ciocăniţi, aşa cum ciocăneşti un pahar, şi să vedeţi, nu mă las pînă nu vă duc în excursie, şi noroiul acela mi-a plăcut, era mult noroi, dar uiţi de toate cînd auzi cum foşnesc frunzele uscate sub paşi, şi mai ales pînda are ceva foarte plăcut, stai şi aştepţi să iasă iepurele. Iepurele e un animal inteligent şi de loc fricos, cum se spune. Ştie de unde vine primejdia şi riscă cu multă minte pe unde să iasă din bătaia puştilor. În general masacrele astea de animale nu-mi plac, dar vînătoarea e o îndeletnicire bărbătească, dar de la ce pornisem, a, de la sediul nostru. Intru deci, mi s-a dat o cheie şi mi s-a spus : Te duci, tovarăşe, la circa 16 şi faci ordine, a fost unul care a stat cu mîinile în sîn, o să-l dăm afară din rîndurile noastre, venea aici, raporta : secţia merge bine, am făcut, am dres, cînd colo, ce să vezi ? Se duce unul în inspecţie : aici urmă de tineri, se adunau cîteva babe, li se împrumuta *Femeile celebre ;* tinerii veneau numai joia la ceai dansant, n-am nimic cu dansul, dar nu numai ceaiul dansant e totul, nunca politică, de pildă, e foarte frumoasă, dumneavoastră ştiţi că tinerii noştri n-au fost învăţaţi să gîndească politic ? Veneau nişte tîmpiţi şi spuneau : fraţilor, dacă vă iubiţi patria şi regele, votaţi-ne pe noi ! Mama lor, să mă scuzaţi, de marţafoi, îi durea în cot de soarta ţării ! Dădeau banii la ruletă la Monte-Carlo şi vorbeau de progres, de soarta ţărănimii noastre. Dumneavoastră ştiţi că ţăranii noştri sînt singurii ţărani desculţi din Europa, nu-i aşa că nu ştiţi ? Şi-am avut, şi avem încă, slavă domnului, un partid al ţărăniştilor, măre doamne, care aşa i-a iubit pe ţărani că i-a lăsat în pielea goală. La radio, pe străzi, la *Aro,* în săli, vorbesc despre invazia comunistă, de patrie, nenorociţii... Dar de la ce pornisem ? Da, de la sediu. Mi se dă o cheie şi mi se spune : Ia du-te, dumneata, tovarăşe, şi vezi ce-i acolo. Aluia i-am luat carnetul, fă ordine. Mă duc, urc în tramvai şi cobor, strada cutare, numărul cutare, e aici, la colţul străzii, a doua pe stînga. Mă uit, şi ce citesc, firma rămăsese : «Asociaţia vînătorilor», firmă mare de tablă gal-

benă, cu un urs pe ea, ca dracu, parcă era elefant ! Dedesubt, lîngă uşă, o tăbliţă mică : «Tineretul Progresist, circa 16», poftim, îmi zic, iată ce mai secretar a fost, nici firma n-a dat-o jos, atîta lucru nu se poate face ? Spuneţi şi dumneavoastră ? Să dai o firmă jos, ce mare lucru e şi ăsta ? Am vrut să descui uşa, era descuiată, nici clanţa nu mergea ca lumea. Eu am fost meşteşugar, mă pricep, nu plec nicăieri fără scule. Uite, şi-acum am la mine pile şi cleşti, îmi place, pretutindeni poate fi ceva de reparat, un aragaz, o fereastră (îi arătă pardesiul cu buzunare interioare imense, în care sunau nişte fiare). Repar uşa, intru. Ce să vezi ! Numai animale împăiate şi un miros uscat de praf, şi duşumelele ca puntea de corabie, cum te laşi niţel mai tare pe ele, dansează. Bine, zic, nu-i nimic. Asta a fost ieri, n-am făcut mare lucru, dar găsesc eu oameni. M-am tocmit cu o chivuţă, i-am dat ce economii am avut, mi-a spoit, am stat lîngă ea. Nici bec n-aveau, plecaseră unii cu el în buzunar, am cerut cu împrumut de la un negustor, i-l dau înapoi mîine, nu cer de la duşmanul de clasă. Acum o să vedeţi, animalele alea te fac s-o iei la goană, sînt fioroase, pe cuvîntul meu, îşi arată colţii, cred că tinerii fugeau de ele. Nu-mi trebuie, domnule, mie aşa ceva în sediu. Le-am scos afară pînă seara pe toate, una cîte una, le-am pus pe trotuar : care le cumperi ? Ce, credeţi că le-am dat aşa, pe degeaba ? Am nevoie de bani, ăla dinaintea mea nici cotizaţii nu le cerea la tineri, dar nu mai merge, cotizaţiile sînt baza, înţelegeţi, cum să faci sediul mai plăcut, cum să-i duci la Doftana, să le arăţi unde au stat tovarăşii, dacă n-ai bani ? Spuneţi şi dumneavoastră ? Buuuuuun ! Pînă la închiderea sediului, de s-au uscat pereţii după spoială, am făcut-o pe geambaşul. Treceau femeile, cu femeile faci treabă totdeauna, vedeau arătările : De vînzare, maică ? De vînzare ! Păi sînt ale dumitale ? Ce mai mă întrebi că doar nu le-am furat ? Ele dădeau din cap, pe urmă veneau copiii : Mamă, vreau ursu ! Na, ursu ! Cît ? Atît, cu chitanţă în regulă, să nu mi se spună că am dat ceva la spate, că am băgat banii organizaţiei în buzunar. Uite, am aici 7 chitanţe de la cumpărători. Că şapte piese am avut. Un lup care avea un cap de ştiucă, un urs cu un picior cam deteriorat, o bufnă cu ochi falşi, un vultur, mai multe. Păsările le-am vîndut cum le-am vîndut. Mai greu a fost cu măgădăile alea mari. Ce să vezi, un cîrciumar a cumpărat ursul ! Nu ştiu ce-o face cu el ! Are el vreo idee. Am luat cîteva sute. Femeile, din cauza

copiilor, au cumpărat păsările. Am peste două mii de lei, să vedeţi ce idei îmi trec prin cap ! Am găsit în sediu un pian, cum dracu a ajuns ăsta la vînători sau în loteria aia, nu ştiu, e trecut în inventar, avem şi inventar : una bibliotecă, una masă de lucru, zece scaune, harta României, o colecţie de ziare, 354 de volume, făcute ferfeniţă, cîte drăcii ! Am pus mîna pe pian, sună ca doagele, l-au batjocorit parcă au jucat pe el. Nu-i nimic. La pian m-am gîndit, cum am văzut animalele. Vă vînd pe voi şi repar pianul, pe urmă, toată mahalaua asta de muncitori să treacă la învăţat pianul. Dumneavoastră ştiţi că în Arcadia muzica era obligatorie pînă la 30 de ani, pentru îndulcirea moravurilor ? Măgarilor li se spunea acolo privighetori. Asta o să le-o zic de la obraz celor care nu s-au îngrijit de bunurile organizaţiei. Nu ştiu dacă o să le convină, ia închipuiţi-vă o şedinţă care ar începe cam aşa : Tovarăşele «privighetori» să vină mai în faţă şi să spună cum şi-au transformat porecla în renume... Dar eu nu vorbesc cam mult, nu vă plictisesc ?"

Eva se tăvălea de rîs. Necunoscutul părea contrariat de veselia ei. „Am spus ceva urît ?" „Nu." „Atunci ?" „Dumneata poţi să convingi şi pe sfîntul Petru să dea o adeziune." „Îmi pare bine." Şi cu aerul cel mai liniştit scosese din buzunarele sale interminabile o hîrtie şi îi întinse un stilou. „Semnaţi, vă rog, şi să ştiţi că n-o să fie chiar atît de uşor. Vă pun la treabă, vă pun să-mi spălaţi geamurile, apropo, n-aveţi pe aici o perdea mai veche, să punem la sediu, n-ar strica de loc ! Pe onoarea mea. Ştiţi, confortul e şi el o chestie, frumuseţea nu-i de colo. Vine omul, îi place, mai ascultă o conferinţă, partidul comunist vrea să înveţe tot poporul, să-i ridice nivelul, ce, e rău ? Nu e rău de loc, dar cine pricepe asta ? Capetele înguste ne acuză că o să închidem bisericile, că vrem să distrugem cultura. Auzi, dumnealor, maniştii ăia cu care ne luptăm în facultăţi şi în uzine ! Noi vrem să dărîmăm cultura, noi, care ştim de la Lenin că trebuie să învăţăm, să cucerim cetatea ştiinţei. Iertaţi-mă, dumneavoastră ce faceţi ?" „Sînt balerină." El ascultă cu atenţie şi spuse : „Da, da, aveţi o meserie interesantă."

Musafirul vorbi mult şi tot atît de încurcat, sărind de la una la alta, dar acesta era farmecul lui şi, poate, ochii aceia arzători, intenşi. Află că fusese închis două luni, înainte de 23 August, pentru activitate subversivă, şi povesti cum intrase

în partid, şi vorbi apoi tot atît de repezit despre situaţia politică din Balcani, situaţie foarte încurcată la ora aceea. Ştia o mulţime de lucruri, citise multe cărţi şi asta o interesă şi pe Eva, care avea o foame veche pentru lecturi.

În săptămîna următoare se duse la sediul organizaţiei şi-l ajută să pună nişte perdele împrumutate de la vecini, mătură şi spălă duşumelele şi, ciudat lucru, deşi era foarte comodă, îi plăcu munca aceea făcută cu multă bunăvoie. Seara mirosea a praf şi a leşie, vopsise împreună cu Matei ferestrele şi uşile, acum fosta loterie arăta ca o acadea. Organizatorul avea o îndemînare care te cucerea. Cu sculele lui punea totul la punct, părea că nu oboseşte de loc, deşi obrazul vînăt, cu barba crescută, albastră ca oţelul, trăda o suferinţă ascunsă. Omul umbla neobosit din poartă în poartă, ţinea şedinţe la şcolile din apropiere, recrutase atîţia membri că nu mai încăpeau în sediul strîmt. Vorbea la fel de mult, cu o energie uimitoare, amestecînd lucrurile, dar era totdeauna ascultat. Se certase cu unii, pe alţii îi izgonise, avea o fire autoritară, care îi spunea Evei că, din punct de vedere al scopului său ultim : acela de a atrage cît mai mulţi tineri pentru o activitate organizată, Matei greşea. I-o mărturisi într-o seară, el se supără la început, dar recunoscu că are dreptate. Reparase pianul şi fata lui Filipache începu să dea lecţii elementare copiilor mai răsăriţi din cartier. Îşi cam neglija şcoala de balet spre disperarea maică-si, dar prezenţa tînărului frumos o atrăgea mereu spre sediu.

Matei nu observa nimic. Plecau ultimii, umblau pe străzile umede, el o aducea pînă acasă, dar niciodată nu înţelesese fata de ce nu-i spune ceva care să semene cu o declaraţie de dragoste. Pe atunci, se uita tot mai des în oglindă şi se credea frumoasă. Trupul înalt, acum împlinit, o făcea să spere că poate atrage oricui atenţia. Dansul îi dăduse o oarecare libertate a spiritului, prejudecăţile îşi fac mai greu loc în mediile artistice, pentru că acolo se ştie şi se spune mai totul despre anatomia omului încă destul de devreme şi curiozitatea adolescenţilor este ucisă de la început.

Matei nu părea de loc romantic, era devorat de patima politică, visa cetăţi şi uzine formidabile, vorbea despre industrializare, cădea de multe ori într-o schematizare a gîndirii care o supăra, dar imediat, parcă simţind, venea cu o surpriză, cu o observaţie ciudată şi neaşteptată. Umblau mult de-a lungul

cheiului Dîmboviței, plin de abur în acel anotimp. Rîul, fără strălucire și forță, murdar și leneș, reflecta fără adîncime un cer pîclos, toamna. Se plimbau cam prin aceleași locuri, spre Abator, privind bulevardele ninse cu frunze galbene, ca niște batiste uitate pe caldarîm, simțind în nări putrefacția vegetală sau aburii de sînge proaspăt, trecînd peste gardul de ciment al acelei uzine a cărnii. Eva nu văzuse niciodată Abatorul, el îi vorbi despre hamalii de acolo, cărora le ținuse un discurs nu demult, despre pregătirea lor politică. Nu vedea moartea în serie a animalelor, protestase o dată cînd ea îl acuzase că habar n-are de mizeria unei astfel de meserii : să ucizi animale ! Citise *Abatoarele din Chicago*, „noi nu sîntem la Chicago", zicea „lasă literatura", și ei îi plăcuse că observase tendința de a da vieții în unele momente aspecte literare. O certa cînd îi servea replici furate din cărți. Știa aproape totul. O dată îi vorbise despre Janus, voind să-l încurce, să verifice dacă pregătirea lui nu era făcută la întîmplare și-l confundă intenționat cu acea reprezentare a lui Jupiter cu trei ochi care privea în același timp Cerul, Pămîntul și Infernul. Matei rîse și-i spuse că încă de la grădiniță se învață că Janus are două fețe și că, dacă vrea să știe, în fața acelei statui, Pyrus, fiul lui Ahile, a străpuns cu sabia pe regele troian sub ochii Hecubei. Îi plăceau legendele, îl citise încă de la 15 ani pe Plutarh și-i vorbea despre faptele politice din antichitate. „Cînd ai învățat toate astea ?" îl întrebase. „Printre picături", rîsese cu șiretenie. „Dar n-ai timp de loc." „Timpul ți-l faci."

În sfîrșit, accidentul atît de așteptat de Eva se produse într-o seară, în împrejurări destul de banale. Ploua mărunt, era o ploaie din acelea care fac atît de rău sufletelor și poeților, primelor le dă o stare de neliniște adîncă și o suferință voluptoasă celei de a doua categorii pentru că îi împinge în cîrciumi unde caută în alcool dezlegarea tuturor întrebărilor. Umblau de vreun ceas. Cerul era apăsător și negru. În aer, plutea o amenințare electrică. Mirosea a sînge proaspăt. Vitele înjunghiate de la Abator exultau puternic a materie strivită, trecînd din lumea vie în neființă. Se auzeau răgete îndepărtate. Treceau căruțe huruind pe piatra alunecoasă și nu era frig, deși sosise noiembrie. Felinarele se aprindeau unul cîte unul. Gazul abia pîlpîia în ventuzele de sticlă, apoi izbucnea o flacără verde, imaterială, și acel filament de azbest arunca în jur o lumină stranie. Tramvaiele galbene duceau în sicriele lor

hodorogite chipuri şi trupuri necunoscute. Oraşul avea o surdină imensă deasupra, totul era vătuit şi moale. Copacii alunecau cu umbrele lor în jocul mirific al ploii. Eva apucase ca de obicei braţul însoţitorului şi-l asculta tăcută. Lui nu-i spunea nimic vremea mohorîtă, nici ploaia asta interminabilă. Totul era firesc. Avea un gînd stăruitor pentru ceea ce mai rămăsese de făcut încă. Treaba începuse iar să scîrţîie. Mulţi tineri lipseau de la şedinţe, se înghesuiau ca de obicei la dans şi absentau de la lecţiile politice. Matei voia să facă ceva, să-i atragă într-un fel mai plăcut, vorbea despre un cenaclu literar, dar n-avea talent. „Să vopsesc o uşă, pot ; să dau la rîndea, ştiu ; să povestesc pînă mîine, iară pot, dar sfaturi literare nu ştiu să dau. E o treabă încurcată..."

Mergeau la întîmplare. Eva îi spuse că în seara aceea o să-l ducă ea pînă acasă, pentru că nu era cinstit ca numai el s-o însoţească. El rîsese superior, într-un fel nesuferit şi-i spusese că, de la Adam şi Eva, bărbaţii ţin seama de slăbiciunile femeilor şi că le ocrotesc. De fapt, voia să prelungească plimbarea pentru că mai totdeauna Matei, mort de oboseală, îşi cerea în cele din urmă îngăduinţa să plece mai curînd pentru că dimineaţa se scula foarte devreme şi avea o mulţime de şedinţe. Slăbise mult, îl întrebase dacă e adevărat că suferă de plămîni şi el recunoscuse, deşi cei mai mulţi dintre suferinzii aceştia îşi ascund cu grijă boala. „De ce nu te îngrijeşti ?" „Mi-au dat tovarăşii nişte medicamente, spunea. Foarte bune." „Nu medicamente îţi trebuie, îţi trebuie să iei concediu. Să te odihneşti mult, să mergi undeva la munte." „Ce bine ar fi ! Dar treaba cine o face ? Ia spune-mi ? Ne pregătim să luăm puterea (chipul lui se făcea frumos deodată, cînd vorbea), ştii tu ce-i asta ? Ce răspundere avem ? Nu e timp de odihnă, nu e timp !"

Pe un pod de piatră se opriseră privind curgerea leneşă a Dîmboviţei. Eva îl întrebase cu îndrăzneală, cu o curiozitate care nu mai avea nimic copilăros în ea : „Acasă ai pe cineva care te aşteaptă ?" Matei se întorsese spre ea şi-o măsurase curios înainte de a-i răspunde : „Da, pe soţia mea". Se făcuse o tăcere fioroasă, sînt asemenea clipe cînd ai vrea ca pămîntul să sară în aer, să auzi o explozie sau să urle o sută de copii alături, dar nimic din toate acestea nu se întîmplă. „Dar ce-i cu tine ? De ce plîngi ? Eva..." Îi luase mîinile îngheţate şi i le strîngea. „Nu cumva ! Ei, drăcie, şi eu n-am băgat nimic de seamă. Tii, ce idiot ! Dar cum naiba, eşti o copilă, deşi arăţi

ca o domnişoară. M-am uitat în carnetul tău, eşti născută... stai că ştiu." Şi pe urmă îi spusese vîrsta cu precizie. „Dar cum ţi-a trecut una ca asta prin cap ?... Ia nu-mi plînge aici, că te faci de rîs..." „Dar plimbările astea ce-au fost ?" îl întrebă ea violent, cu dispreţ şi o curiozitate amară. „Credeam că te interesează, credeam că vrei să ştii ce mai vreau să fac. În sediu nu am timp să spun totul. Şi dumneata îmi vii acolo pentru ca să te privesc cu ochi dulci ?" „La revedere", se smulsese Eva deodată şi el o ţinu de mînă şi o smuci : „Să nu-mi faci teatru aici, înţelegi ?" „Lasă-mă să plec !" „Acuşi poţi să pleci şi să ştii de la mine că eşti neserioasă. La revedere." Îi întorsese spatele şi pornise înainte, în raglanul lui jerpelit, cu umerii puţin aduşi, într-un mers nepăsător.

Din seara aceea Eva nu-l mai văzu multă vreme. Nu mai trecu pe la sediu, îl ocolea şi voia să-l uite şi nu ştia cum să facă asta. Învăţa cu disperare şi reluă dansul, istovindu-se în exerciţii nesfîrşite. Procesul de creştere anormală reîncepu şi urmară iar măsurătorile, iar vorbele disperate ale Elenei : „Doamne, ce copil am născut !" Rochiile îi rămaseră scurte. Plîngea mult, bănuise o vreme că şi exerciţiile contribuie la creşterea ei, dar doctorii spuneau că totul se va opri curînd.

Matei îi trimisese vorbă că o exclude din organizaţie dacă nu trece pe la sediu. O dată se întîlniră din întîmplare într-un tramvai, dar ea coborî imediat, în mod ostentativ. Suferise mult şi o ţinea un dor de răzbunare cumplit. Ar fi vrut să afle că a murit, că stă într-un sanatoriu, şi toată suferinţa închipuită pentru el lua atunci o alură romantică. S-ar fi dus cu flori multe, i-ar fi cărat bunătăţi, i-ar fi vorbit frumos, dar cu un oarecare dispreţ. Şi gîndurile deveneau pătimaşe : la urma urmelor, Matei e doar un lucrător, şi eu doresc un om distins, de familie bună, care să mă ducă într-o casă frumoasă, să mă plimbe. Vreau să văd Parisul, să dansez pe scenele străine, să fiu aplaudată. El va rămîne un simplu activist de partid, şi-atît. Nu-mi trebuie. Pe urmă venea muza cea neagră, şi-i şoptea : Da, dar creşterea asta anormală te va împiedica să dansezi, ştii ce-a spus doamna Yvonne. Vei rămîne o biată profesoară, o să-ţi mănînci plămînii în vreun subsol igrasios ca să-ţi cîştigi existenţa. Învăţa cu înverşunare pianul pentru ca să poată cîştiga şi din asta ceva. Dădea lecţii unei fete bogate, tatăl acestei eleve era un fel de mare negustor care avea bani mulţi. O chemau pe la ei prin casă,

posedau o bogăţie jignitoare, totul era abundent şi fără gust, cumpărat la întîmplare. Eva îi ura sincer, dar domnul puţin chel, parfumat şi atent cu ea, îi făcea complimente, o înconjura cu o atenţie suspectă şi asta îi plăcea pentru că rămăsese cu spaima că nimeni nu se va mai uita după dînsa. Nevasta lui o iubea ca pe o soră mai mică, neobservînd că atenţia soţului ei degenerase într-o patimă fizică. De Crăciun o invitaseră la vila lor, la Predeal. Eva primise cu mult entuziasm şi îşi părăsise familia pentru două săptămîni. Erau mulţi în încăperile bine încălzite : soţul, mai atent ca oricînd, soţia, fata care primea lecţiile de pian, şi o soră a ei, de 9 ani. Ninsese mult şi munţii aveau o măreţie severă. Eva se plimba mult cu gazdele şi schimbarea de aer îi dădu după cîteva zile o frumuseţe specială. Avea ceva sălbatic în priviri, o dorinţă ciudată de a evada parcă din propria-i fiinţă. Se judeca aspru pentru viaţa de pînă atunci şi îl întrebă deschis pe omul gras şi parfumat care o însoţea, cum a ajuns să fie bogat. El îi răspunse cinic că nu există decît o singură cale pentru asta : lipsa de scrupule ! Şi pe urmă adăugase cu un ton indiferent : „E uşor să te îmbogăţeşti, mai greu e să rămîi bogat". „De ce ?" „Pentru că viaţa pe care o ducem, eu şi oamenii din categoria asta, cere multe şi acum timpurile se schimbă, se petrece ceva ce nu înţeleg." Aştepta o intervenţie americană în Balcani, vorbea cu dispreţ despre sovietici şi îi ura de moarte pe comunişti, lucru care o uluia pe Eva. „Aştia or să ne ia tot, spunea el despre comunişti", şi Eva găsea că aşa şi trebuia să fie, că e echitabil să aibă toţi, nu numai unii, dar imediat primea răspunsul perfid al celuilalt : „Da, dar vezi, îţi place bogăţia, vrei să ai o maşină, ca mine, să ai o vilă ca asta, să umbli. Cum se împacă toate, ia spune ? Dacă învinq comuniştii, nu vor mai exista bogaţi, şi dumneata vrei să fii bogată..."

De altfel, în esenţă, Eva nu voia să fie bogată, dorea să aibă nişte lucruri absolut trebuitoare : să poată să se plimbe, să mănînce cîte dulciuri îi cerea trupul chinuit de exerciţii, să poată să se îmbrace mai bine, pentru că acum nu mai suporta mizeria şi rochiile mereu prea scurte şi ciorapii veşnic cîrpiţi pe fugă, pentru că se deşirau, şi trebuia să cumpere alţii.

Vacanţa aceea trecu şi pe Matei îl căută abia peste primăvară, mînată de un curaj nebun. „Mă duc la el şi-i spun să-şi

lase nevasta şi să mă ia pe mine." Nu-l găsi. La sediu era acum un tovarăş rotofei, cam moale şi lipsit de curiozitate. Întrebă de tovarăşul Arhire şi i se spuse că lucrează de-acum pe linie de raion. „Adică ?" „Adică, e cineva", şi cu asta convorbirea se termină. Dintr-o lene neînţeleasă nu mai stărui. Avea să-l vadă mai tîrziu, din întîmplare. El arăta neschimbat, poate mai puţin slab. Mergînd alături, Eva îşi dădu seama că îl întrecea cu un cap şi amănuntul i se păru atît de zdrobitor pentru el, încît, după cinci minute interminabile parcă, îl părăsi disperată. Matei vorbea tot atît de frumos ca altădată, părea mai îmblînzit acum. Eva reţinuse din toată convorbirea că nu mai era însurat. Nevasta îl părăsise pentru că era prea ocupat. Rîsese scurt, parcă cu necaz. Încheiase cu un gest: „Aşa sînt femeile". Din nou Eva avu un sentiment neplăcut de satisfacţie : „Asta ai vrut, asta ai găsit..."

Un timp îndelungat uită de Matei. Oboseala continuă pricinuită de exerciţii n-o părăsea. Citea cu disperare ceea ce îi cădea în mînă, dar lipsa de ordine se resimţea. Avea multe clipe de melancolie, observa cu invidie ce frumoase se făcuseră unele colege, şi prietenia cu ele începea să se altereze. Rar, duminicile se ducea la ceaiuri şi din nou Eva îşi dădea seama cu disperare că e ocolită din pricina înălţimii sale stînjenitoare. La o astfel de întîlnire comună îl cunoscu pe Pavel, un om ciudat care se dădea drept istoric şi poate că era istoric. Acesta ştia o mulţime de lucruri, dar cînd îl întrebase unde lucrează el mărturisi că din motive politice nu poate ocupa nici un post. „Eşti înscris în vreun partid ?" întrebase Eva, nedumerită. „Nu, zisese el simplu, dar nu pot adera la nimic, înţelegi ?" Stătea ore întregi pe o canapea (se văzuseră după aceea şi la alte ceaiuri) şi observa pe dansatori. „Nu ştii să dansezi ?" se mirase ea, dar el dezminţise : „Ba da, dar dansul e o ocupaţie minoră..." „De ce vii, atunci, aici ?" „Pentru că mă plictisesc de cărţile mele." „Ai multe ?" „Cîteva mii." „Şi ai să-mi dai şi mie cîteva să citesc ?" El rîsese ciudat : avea o gură voluptoasă, asimetrică, părea cam placid şi ochii îi erau somnolenţi, ca ai pisicilor. Evei îi convenea să stea lîngă el pentru că vorbea tot timpul şi ştia o mulţime de lucruri. Nu mărturisea, lăsa numai să se bănuiască, poate fără intenţie, că e poet. Ştia pe dinafară pe Rilke şi i-l recita pe bulevarde, la întoarcerea spre casă... „*De l'oiseau que tu blesse, qui sait s'il ne reste le vol...*" Arăta

de 40 de ani, deşi nu avea decît 29. Strîngea brăţări vechi şi resturi de vase, aduse vara de la Constanţa, unde trăgea la rudele lui sărace. Trăia cu nimica toată într-o mansardă de pe strada Roma, deasupra unei case de oameni bogaţi, mulţumindu-se cu pomana zilnică a unui fabricant, om de gust, cu mania de a întreţine poeţi. Urcau o scară îngustă şi întortocheată, în vîrful picioarelor, să nu fie auziţi, pentru că proprietarul nu suferea să i se aducă persoane străine în casă. Fosta locuinţă de servitori locuită de Pavel (dacă avea 2 metri pe 3) te sufoca. Era primăvara. Prin geamul deschis intra soarele puternic şi o mireasmă înţepătoare de flori deschise, învinse de soare şi parcă impudice. El îi vorbea despre mişcarea milenară a popoarelor, visa să scrie un roman despre Gingis-han, pe care-l iubea, şi Eva simţea că se îndrăgosteşte, deşi firea leneşă a lui Pavel o scotea din sărite. Nu se întîmplase nimic între ei. Eva sosea zilnic în mica mansardă, istovită de exerciţiile făcute, cu pielea abia spălată de un duş, totdeauna rece, şi se arunca într-un fotoliu. Îi ceruse să-i arate cărţile lui şi le văzuse într-o bibliotecă adevărată, patru pereţi tapisaţi cu volume închise în coperţi de piele galbenă, cu cotoare aurite, dînd un farmec ciudat acelei odăi luminate de cîteva lumînări electrice. Fugiseră repede, de frică să nu fie surprinşi de proprietari, şi Pavel îi promisese că într-o zi, cînd vor lipsi stăpînii, o să-i arate tot apartamentul de jos, cu tablourile şi statuile preţioase, agonisite de bogătaş. Ea se simţea bine să-l audă, şi Pavel povestea ore întregi despre legendele apocaliptice din *Codex Sturdzanus* sau despre *Mineele lui Chezarie de la Rîmnic,* operă în 12 volume, pe care se lăuda că a citit-o, ca orice om care ştie că nu poate fi controlat. „Dar a cui e casa asta?" întrebase într-o zi, învinsă de curiozitate. „A monseniorului Ghica", îi răspunsese, şi pe faţă îi trecuse un val de înduioşare. „Sînt secretarul lui", adăugase. „Şi cei de jos?" „Sînt rudele acestuia. El a fugit la Paris în 1945. Soră-sa, o catolică înverşunată, îl ţine pe domnul Arghiropol. În fiecare an, de Paşte, ascultă *Vaticanul* la radio şi traduce enciclica papei. Dacă n-ar fi atît de zgîrcită, ar fi o femeie admirabilă. Mai degrabă cheltuieşte banii pentru cîinii ei decît să dea un bacşiş slugilor". „Şi pe dumneata de ce te ţine?" „Sîmbăta îi vizitează un general şi stau de vorbă. Trebuie să fiu şi eu de faţă, ca să nu-i las să se ciondănească. Amîndoi îi aşteaptă pe americani şi aceştia în-

tîrzie să debarce în Balcani." Eva auzea din nou lucrurile astea şi începea să înţeleagă că mai existau cîţiva oameni care nu puteau pricepe ce se petrece în jurul lor. „Şi tu ce doreşti de la viaţă ?" îl întrebase pe Pavel. „Eu, nimic. Monseniorul mi-a promis că mă va aduce şi pe mine la Paris." „Ce să faci acolo ?" Pavel surîdea într-un fel special. „Nu ştiu, dar aici mă sufoc..." Pe chip i se întipărea o resemnare tristă, spunea că suferă mult pentru că nu mai avea o familie. Dintr-ai lui nu mai trăia decît o mătuşă, pensionară, pe care o vizita în fiecare sîmbătă, luînd masa împreună. Într-o duminică, Pavel îi adusese de la femeia aceea necunoscută o brăţară de argint întunecat cu motive armeneşti, foarte frumoasă, dăruindu-i-o. Eva îi mulţumise tulburată. Îi plăceau, ca oricărei femei, podoabele şi se simţi din acel moment foarte îndatorată acelui om melancolic pe care crezuse că-l poate iubi. Făceau drumuri lungi spre marginea oraşului, către maidanele pestilenţiale de la Vergu. Corturile şătrarilor, adăpostite sub malurile de lut ale unor vechi cărămidării, îi aminteau lui Pavel de tătari. Avea un fel ciudat de a o smulge din realitate şi, la evocările lui, cîinii morţi şi tinichelele din jur deveneau deodată frumoase. Uita de orele de dans şi îl urma pînă obosea. Se opreau spre amurg la vreo cîrciumă mărginaşă, înecată în fum de grătar. Scîrţîia cîte un lăutar şi întîrziau ceasuri întregi în faţa unei măsuri mici de rachiu. Sub frunzare galbene, sprijinite de crengi albe de mesteacăn, el îi recita îndelung, fără s-o privească :

De mine te-ndepărtezi, tu, oră,
Rănit mă lasă fluturarea-ţi de aripă
Singur — şi ce pot face cu această gură,
Cu-această noapte, cu-această clipă ?

Iubită n-am şi casă n-am unde să stau
Şi nici un loc pe care să trăiesc,
Şi orice lucruri cărora mă dau
Devin bogate şi mă cheltuiesc...

După aceea tăcea trist şi sorbea din paharul de rachiu. Se ameţea uşor, devenea euforic, o lua de braţ şi porneau pe sub felinarele mahalalelor. „Ce-i cu tine ?" îl întreba. Dispărea apoi cu săptămînile. N-aveau nici unul telefon, şi întîlnirile erau reluate după ce Pavel îi scria o scurtă carte poştală : „În ziua de... te aştept în cutare loc". N-o chema acasă,

în cămăruța de sus a fabricantului, și ea nu îndrăznea să-l viziteze pe neașteptate. „Ce faci în timpul ăsta ?" îl întreba. „Citesc", spunea. De cîte ori îl revedea, arăta tras la față și posomorît. Părea absent, nu avea nici un fel de afecțiune pentru cei din jur. Era îndușmănit și cinic. Îl întîlnise de cîteva ori la Operă, la spectacole, dar el o evitase și Eva se hotărîse să nu-l mai vadă niciodată. „De ce se ferește de mine ?" O dată îl acostase pe neașteptate. Pavel aștepta în fața intrării artiștilor. „ Nu mai dai nici un semn de viață ?" îl întrebase. „Sînt ocupat." Era tîrziu, noaptea. Un felinar albastru îi lumina chipul spectral. Părea neliniștit și parcă pîndea pe cineva. Prezența ei nu-l bucurase la început, dar cîtva timp o ținu parcă cu intenție lîngă el, pîndind totuși ușa, deasupra căreia ardea un bec chior. „Pe cine aștepți ?" „Pe un prieten." „Și pe urmă ce faci ?" „Nu știu", zisese, parcă cu deznădejde, tulburat și chinuit de ceva ce nu putea pricepe. După zece minute, ieșiră doi bărbați tineri, ținîndu-se de mînă, ca femeile. Pavel păli și o lăsă lîngă cheiul de fier al Dîmboviței. Alergă înaintea celor doi și se auzi zgomotul unei palme. Grupul se învălmăși. Prietenul ei se întoarse palid, cu o privire de animal hăituit. „Ce mă fac ?" întreba într-una mergînd lîngă ea. Eva bănuia că s-a întîmplat ceva teribil, dar Pavel nu spuse nimic. Rătăciră pînă după miezul nopții pe străzi și nu scoase nimic de la el.

Peste două săptămîni de la întîmplarea aceasta, fabricantul și cu nevastă-sa plecară undeva, la munte, și el îi arătă casa. Lumina stinsă a zilei de iarnă, abia strecurată printre draperii și perdele de Olanda, arăta un interior alcătuit cu gust și rafinament. Tablourile pătimașe ale lui Petrașcu, cu pasta lor densă, dominau pereții. Statuete mărunte, lipite în colțuri, ciobite, o vitrină cu tanagre și mici vase grecești negre, cumpărate cu ani în urmă la Rhodos (sau poate numai imitația lor, pentru că prea există multe în lume !), covoare moi, cu desene fine, numite exotic de Pavel (fiecare reprezentînd o vîrstă și un ținut oarecare al Orientului), totul laolaltă dădea o senzație de bunăstare cuviincioasă. Cîinii albi și înalți, cîinii englezești ai lui Arghiropol pîndeau tăcuți lîngă căminul de marmură. O imitație de foc de bușteni, făcută cu un joc de lumini al gazelor, împrumuta mult farmec *living-room*-ului. Afară cădea seara, cu o ninsoare bogată și domoală. Era cald și plăcut. Nici un zgomot nu se auzea din stradă. Eva dori din

toată inima în clipa aceea să aibă o astfel de casă şi îşi aminti de odăile lor, fără mobile, cu masa de brad şi paturile tari, de preşurile simple de pe jos şi mai ales de hainele îmbibate cu miros de plumb ale tatălui său. Nu se întreba cum erau posibile aceste existenţe deosebite. Părea uluită numai de atmosfera odăilor, de marmura vînătă, luminată de flăcările şuierătoare ale gazului metan, de blănile albe de urs, aruncate pe covor înaintea căminului. Canapelele joase şi fotoliile o făceau să se mute de colo-colo, mereu curioasă. „Nu-i nimeni acasă ?“ „Nu“, îi răspunsese Pavel. „Vrei să bei ceva ?“ „Dar servitorii ?“ „Servitorii au plecat şi ei.“ „Dă-mi ceva să beau, dar o băutură scumpă, de bancher...“ El rîsese şi căutase într-un bar, bătut cu ţinte de metal şi acoperit cu piele, care la deschiderea uşii se lumina dintr-o dată pe dinăuntru. Îi aduse cîteva sticle. Ea le citi etichetele : Cherry-Brandy, Chartreuse, Whisky, Bitter...

Pavel găsi două pahare care sunau frumos cînd le ciocăneai cu unghia şi turnă în ele un lichid de culoarea amarantului. Un miros de pelin sau de ceva amărui umplu odaia. Eva se ameţi într-un mod plăcut şi îl întrebă dacă în casă nu există vreun aparat de radio. El se ridică, umblă într-o nişă misterioasă şi se auziră mai întîi măsurile grave şi înălţătoare ale Walkiriilor, sunete ample şi misterioase evocînd păduri aspre şi ape. Mai tîrziu, Eva dansă, improvizînd pe o muzică ciudată şi indescifrabilă. Îşi aruncase fără pudoare fusta şi rămăsese în maioul de repetiţii purtat totdeauna pe dedesubt. Pavel o privea fără pasiune, ca pe un obiect însufleţit pe neaşteptate. Cu instinctul ei de femeie simţi că n-o doreşte şi se îmbrăcă iritată aruncîndu-se pe covor lîngă el ; „Ce-i cu tine ? Nu-ţi place cum dansez ?“ „Nu, îi răspunsese Pavel, n-ai graţie, eşti greoaie. O dansatoare trebuie să plutească, tu calci pe pămînt.“ Îi veni să plîngă, se stăpîni cu greu şi plecă enervată. Afară ningea mărunt şi stăruitor. Străzile erau albe şi frumoase, trecătorii aveau o exuberanţă inexplicabilă, alergau unii după alţii, rîdeau tare şi ei toate i se păreau triviale şi îi ura pe toţi. Se hotărî să nu-l mai vadă niciodată pe acest om.

O întrebă a doua zi pe doamna Yvonne dacă ea va dansa vreodată. Bătrîna profesoară o măsură lung : „Ce te-a găsit ?“ „Întreb.“ „Dacă vei stărui, o să dansezi. Şi altele arătau ca tine. Mai ai multe de învăţat...“ „Dar dacă totuşi voi reuşi ?“

„Vei fi o foarte bună profesoară, ţi-am mai spus..." Şi pe urmă, adăugase : „Nu-ţi mai face griji. Ai viitorul asigurat. Se aude că statul va întemeia o şcoală de coregrafie. Cu ce-ai învăţat de la mine, ajunge ca să predai, să capeţi un salariu. *Aştia* care vor veni au mari ambiţii. Vor să-i imite pe ruşi." Iar politica. Evei îi trecură toate pe la urechi, fără să o tulbure prea mult. Se supraveghea în oglindă. Elena o prindea de multe ori studiindu-se ca vedetele de film şi o certa : „Ce te-a găsit ? Ce tot te fîţîi în oglindă ?" Eva îi răspundea batjocoritor, şi maică-sa nu putea s-o mai suporte. „Ţi s-au suit gărgăunii la cap. Nu uita din cine te tragi şi nu mai face pe nebuna. Trebuie să munceşti. să ajungi artistă, nu să te uiţi tot timpul în oglindă..." Certurile se îndeseau şi ea fugea din ce în ce mai des de acasă. Cunoscuse într-un parc public un sculptor. Umbla în primăvara următoare foarte des spre gara de Est şi acolo era o grădină cam neglijată de municipalitate, dar tocmai de aceea mai frumoasă, pentru că se sălbăticise. Sus, în deal, două statui colosale ale lui Paciurea vegheau o cădere anemică de apă. Era răcoare şi mirosea a muşchi putrezit. Pe o bancă un tînăr cu înfăţişare de sportiv, cu doi ochi apropiaţi de un nas vulturesc, transcria pe o planşă anatomia colosală a uriaşilor. Cu îndrăzneala ei neînfricată, veni în spatele necunoscutului şi privi planşa. Omul avea o duritate a trăsăturilor care-i plăcu de la început. Ghici că e ori pictor, ori sculptor. Îl chema Denise, un nume femeiesc, dat de cine ştie cine. Era fiu de ţărani, de prin Argeş. Învăţase meseria în lut, păzind vitele. Părea prost şi încăpăţînat. Vorbea puţin şi era chiar urît, cu fruntea lui mică şi ochii aceia albaştri prea adunaţi lîngă nas, dar respira ceva bărbătesc, irezistibil. O duse în aceeaşi zi la el în atelier şi-i arătă cîteva nuduri acoperite cu pînze umede. Erau frumoase, poate prea ciolănoase, dar ei îi plăcură. „Vrei să-ţi pozez ?" se oferise. El o măsurase puţin. „Să mă dezbrac ?" „Nu, nu e nevoie... Eşti cam lungă. Dacă vreodată mi se va comanda vreo koree, o să te chem. Cum te cheamă şi unde să te găsesc ?" Rămăsese la el pînă aproape de miezul nopţii şi pe urmă revenise de cîteva ori. Denise bea mult şi mînca aprig fripturi în sînge. Muncea frenetic, de dimineaţă pînă seara. Avea comenzi în diferite colţuri ale oraşului. Îi dăduse o cheie a atelierului şi o găsea uneori dormind istovită pe patul îngust şi tare. O scula brutal şi-i spunea : „Hai, cară-te, că vine un model,

şi astea nu înghit să le vadă altă muiere în pielea goală..." Eva se supunea umilită. Nu ştia ce simte pentru bărbatul de 30 de ani, urît şi nemanierat, dar îl vedea des în vremea aceea. Îl găsea uneori cu alte femei şi el o oprea de la uşă : „Pleacă, nu pot să te primesc !" „De ce ?" „Nu mai întreba, întinde-o !" Se exprima brutal şi Eva simţea uneori că se înăbuşă de atîta trivialitate. Îi recita cîteodată versurile declamate melancolic de Pavel :

Cine rîde acum undeva în lume
Rîde fără rost în lume,
Rîde de mine.

Cine plînge acum undeva în lume
Plînge fără rost în lume,
Peste mine plînge.

Cine moare acum undeva în lume
Moare fără rost în lume,
Către mine rîde...

Denise mînca salam cu pîine, îşi ştergea de grăsime mîinile pe buzunarele late ale pantalonilor săi prăfuiţi şi întreba cu gura plină : „Da aiuritul ăsta cine mai e ?" „Rilke, cretinule !" se înfuria Eva. „Dă-l în mă-sa de sifilitic !" decreta sculptorul şi lua o daltă şi se apuca să cioplească piatra. „Cum poate fi un artist atît de incult ?" se mira ea cu sinceritate. Ochii lui de pasăre răpitoare nu se tulburau de loc. Privea de departe şi din apropiere grămada informă de marmură şi fluiera cîntece de tavernă. Evei îi plăcea să pîndească naşterea misterioasă a chipurilor din piatră. Toate aveau ceva rudimentar, şiret şi-i semănau lui Denise. „Cine te-a botezat aşa ?" îl întrebase într-o zi. „O putoare de cucoană cu care trăiam ! Avusese, se vede treaba, vreun copil sau vreun amant cu numele ăsta... Prostii ! Mă cheamă Gheorghe..." Şi iar ciocănea oprindu-se numai ca să mai bea cîte un pahar de vin rubiniu, cu o poftă de tîlhar răstignit. Venise vara, îl găsea în atelier, numai într-un şorţ pătat, cu pieptul dezgolit şi asudat. Era păros ca o maimuţă, şi fruntea aceea îngustă de idiot o dezgusta profund, dar avea ceva irezistibil, o forţă nebănuită în muşchii asudaţi ai braţelor. „Ai venit ?" o întreba fără s-o privească, văzîndu-şi de-ale lui. Atelierul se afla deasupra unei vechi

clădiri din strada Lipscani. Jos se vedea înghesuiala mulțimii pornită la tîrguit, un furnicar uman, mereu neliniștit. Eva sta lîngă fereastră și se uita la tramvaiele și negustorii ambulanți. Îi plăcea mansarda spațioasă, cu geamuri mari pline de praf pe care ploile lăsaseră de-a lungul vremii însemnările lor caligrafice. Aerul era uscat, sus un gemuleț abia făcea ventilația. Denise bea sifon și cînd nu mai putea de oboseală se trîntea pe patul tare, chemînd-o lîngă el : „Ce stai ca o mîță la geam, vino !" Era supusă, odată o bătuse pentru că încercase să-i facă o scenă de gelozie. „Ce, ești nebună ? Tu crezi că unul care vede mereu femei în pielea goală poate să se facă popă ? Ia te uită la ea ! Și, la urma urmelor, deși ești tînără, nu prea s-ar zice că n-ai cunoscut omul..." Spunea cuvîntul „omul", cu o subliniere murdară care o îndurera. Pleca pe străzi secătuită, stoarsă de puteri, dormea mult și undeva îl dorea pe celălalt, pe Pavel. El nu-i mai scrisese nici o carte poștală. Poate se supărase. Știa unde să-l găsească. Și-l găsi. Tot în spatele Operei, pîndind pe cineva, ca și atunci. Dar de data asta aștepta alt bărbat, și își dădu seama că se întîmpla ceva necuviincios, ceva îngrozitor.

Începură să se plimbe din nou împreună. Într-o seară, toamna, rătăciseră pe malul Herăstrăului. Era foarte frig. Bura. Intrară într-o cîrciumă deocheată unde se serveau specialități. Pavel, ca de obicei, n-avea bani. Ceruse numai de băut, deși le era foame la amîndoi. Ea căutase în poșeta săracă și nu găsise mai nimic. Chelnerul îi privea cu suspiciune. Atunci Pavel făcu o nebunie. Îl chemă pe bărbatul îmbrăcat în haine negre și-i ceru un mușchi în sînge și pentru ea pește în sos remulat. „Sînt secretarul monseniorului Ghica", adăugase și, spre uimirea Evei, chelnerul aduse cele comandate. Pavel știa să alcătuiască un meniu, felurile se înmulțiră și vinul rece și arzător îi plăcu foarte mult. Însoțitorul ei se împurpurase și bea cu plăcere, căutînd mereu în frapiera de alături și turnînd din sticla brumată. Cîrciuma se umpluse de o lume ciudată. Femeile în toalete foarte elegante erau însoțite de domni în vîrstă. Încăperea întunecoasă și strîmtă mirosea a parfum bun, se auzea cîte un rîs cuviincios, ca în bunele saloane. „Ce se întîmplă aici ?" întrebase Eva. „Patronul acestei bodegi a ținut un mare restaurant în centru și a fost expropriat. Atunci a închiriat bodega asta și toți clienții săi îl urmează cu devotament... Privește numai tacîmurile. Argint ve-

ritabil. Şi recunoaşte că mîncărurile sînt excelent preparate." „Trebuie să fie foarte scumpe", constatase cu grijă Eva. „Într-adevăr." „Cu ce-ai să plăteşti ?" El rîsese încet. „Nu te îngrijora. Monseniorul Ghica e cunoscut în această lume." „Ai mai fost aici ?" „Nu." „Atunci ?" „Vezi bine că ni s-a dat tot ce am cerut..." Tîrziu apăru un lăutar care cîntă trei ceasuri numai franţuzeşte şi lumea din jur se dezmorţi. Rîsetele deveniră mai puţin supravegheate, doamnele îşi sărutau însoţitorii şi totul luă un aer indecent pentru că avea o complicitate comună. Eva îşi dădu seama că Pavel fixa o masă alăturată la care se aflau trei bărbaţi tineri, foarte bruni, semănînd între ei ca fraţii. Aceştia nu-l băgau în seamă, şi faptul îl scotea din sărite. „Mă duc să-i bat !" exclamase el deodată. „Mizerabilii !" „Ce ţi-au făcut ?" „Ştiu ei bine..." Dar într-un sfert de ceas, necunoscuţii dispăruseră. Pavel căzuse într-o melancolie dureroasă. Ceruse iar să bea ceva tare, şi Eva crezu că o să afle ceea ce voia să ştie de foarte multă vreme. „Porcii ! Porcii !" atît spunea. Se ridicară de la masă şi el o luă de braţ. „Plecăm..." „Şi plata cine o face ?" „Nu e nevoie de dat nici un ban..." Chelnerii îi salutară foarte respectuos şi porniră încet prin ploaia măruntă şi deasă. Noaptea era neguroasă, aerul rece le biciuia obrazurile. Se aşezară pe o bancă. Beţia lui Pavel se risipea puţin cîte puţin. „Ce-i cu tine ?" insistă Eva. „Nu ştiu." Nu voia să-i mărturisească nimic, se încăpăţîna să tacă. Peste cîteva zile îi spuse să vină a doua zi într-un loc cu el şi să fie pregătită să danseze. „Parcă ziceai că nu-ţi place cum dansez." „Vino, vom vedea, eu nu mă pricep prea mult." Merseră într-o casă spaţioasă, din Cotroceni, unde găsiră lume multă, ciudat lucru, mai mulţi bărbaţi decît femei, între care şi cei trei necunoscuţi văzuţi în bodega de la Herăstrău. Pavel le vorbea acum foarte prietenos. Se bău mult, gazda era o femeie în vîrstă, văduva unui arhitect, după cum află Eva, se aduse un patefon şi începu dansul. Femeile, cele mai multe trecute de 35 de ani, deveniră neruşinate, şi noua sosită în acest cerc auzi cele mai deşănţate vorbe pe care le ascultase vreodată. Fusese crescută într-o familie unde cuviinţa, ca în orice familie de săraci, este lucrul cel mai respectat. Vru să plece, dar Pavel o opri : „Ce, eşti nebună ? Le-am spus că o să dansezi !" Îi mai dădu să bea, şi, mai bine dispusă, Eva dansă pe o melodie de Debussy, cunoscută de mult, un vechi exerciţiu al ei. Cei din jur tăcură deodată ; sune-

tele şovăitoare, melancolia nobilă a cîntecului faunesc le inspira o admiraţie religioasă. Cînd termină, o luară pe sus pe dansatoare declarîndu-i că este o adevărată artistă. Cel mai aprins părea Pavel, spre mirarea Evei. Gazda o asigură că e o mare balerină şi că o va recomanda cuiva, la Operă, chiar a doua zi. Îmbătată de acest succes neaşteptat de care avea atîta nevoie, Eva rămase în continuare lîngă deşucheaţi. Bărbaţii se îmbrăcară dintr-o glumă sinistră în rochiile invitatelor, şi începu un spectacol îngrozitor. Fardaţi, cu obrazul dat cu roşu, se suiau pe mese şi pe scaune, urlînd excitaţi de o nebunie colectivă. Îşi arseră umerii goi cu ţigările aprinse, dar nici una dintre victime nu protestă. Pavel se apropie de unul din cei trei tineri nedespărţiţi şi-i sfîşie obrazul cu o foarfecă de unghii. Se iscă un scandal monstru, se bătură, smulgîndu-şi aproape ochii, şi Eva nu înţelese veselia frenetică a gazdei care gustă toată această ieşire animalică. Tîrziu, în stradă, văzu chipul prietenului ei. Era parcă altul. Dansul şi toată orgia îl făcuseră fericit. Avea în ochi o febră neagră, mistuitoare, palmele îi asudaseră, era ca niciodată frumos. Spunea cuiva, dar nu ei, în nici un caz, versuri nebune, frumoase :

Stinge-mi lumina ochilor, te pot vedea,
Acoperă-mi urechile, te aud uşor,
Fără picioare către tine pot umbla
Şi fără gură pot să te implor.
Frînge-mi în două braţele, la fel
Te va cuprinde inima-mi în loc,
Opreşte-mi inima şi creierul va bate,
Iar de-mi vei zvîrli în creier foc
Pe sînge te voi duce mai departe...

„Iubeşti pe cineva ?“ îl întrebă. „Da. Cu o iubire cum nimeni nu bănuieşte.“ „Cum adică ?“ „Este ceva mistuitor şi ascuns, ceva interzis, ceva care întrece totul în voluptate...“ „Cum adică ? Fă-mă să pricep...“ „Nu trebuie să pricepi.“ „De ce ?“ „E periculos...“ Pe urmă îi povesti lucruri înspăimîntătoare despre gelozii între bărbaţi, despre vînătoarea inocenţilor şi coruperea lor. Îi dăduse exemple ilustre, vorbea despre liga tebană şi-i promise că-i va împrumuta cartea lui de căpătîi : *Corydon*-ul lui Gide. „Pînă acum am crezut că-l iubesc încă pe Monseniorul“ spusese eliberat ca de o povară. „Dar azi mi-am

dat seama că a venit altcineva în viaţa mea..." Şi pe urmă îi evocă orele de studiu cu acel cărturar fugit peste graniţă, convertirea lui lentă, făcută cu migală. „E beat şi nebun", încerca Eva să-l scuze, dar adevărul teribil i se impunea, amănunt cu amănunt. „Trebuie să-l părăsesc", îi spunea bunul simţ. „Am trăit între oameni normali şi uite peste cine dau." Îşi aminti de Matei, de incandescenţa lui la faptele pozitive ale vieţii, şi-l dispreţui sincer pe omul de lîngă ea. Un orgoliu femeiesc învins o conducea şi aici, pentru că, în fond, ar fi dorit ca el să fie sănătos şi s-o iubească. Îl părăsi pe Pavel pe o stradă lăturalnică şi dormi la Denise, care o primi somnoros şi mirat: „Ce-i cu tine? Ai început să lipseşti noaptea de-acasă? Ce-o să zică mă-ta?" Pe maică-sa şi pe Filipache îi minţi că stătuse de gardă la şcoală, din pricina situaţiei politice tulburi.

Începuse să vină din ce în ce mai tîrziu acasă. Elena o întrebase de cîteva ori dacă nu cumva băuse, dar ea negase şi se culcase îmbufnată. Avea izbucniri urîte din ce în ce mai dese, se plîngea de casa lor sărăcăcioasă şi le promitea un destin nemaipomenit. Se lăuda că dansase în faţa unor cunoscători care o apreciaseră ca pe o mare dansatoare. Maică-sa mersese la doamna Yvonne şi o întrebase ce se întîmplă cu fata ei. „Nimic, doamnă, vîrsta, ce vreţi..." „Dar cu dansul cum merge?" „Să vă spun drept, e cam mediocră. Nu se mai ţine de exerciţii ca înainte. Poate a obosit, trebuie să fiţi îngăduitoare cu ea." O luase pe Eva între patru ochi şi-o certase: „Ce-i cu tine, fetiţo? Am fost la doamna Yvonne şi ea mi-a spus că nu-ţi mai vezi de treabă. De ce?" La început fusese încăpăţînată, dar o nevoie de a se destăinui o chinuia. Îi mărturisi cîte ceva, bineînţeles colorînd totul, vorbind numai de somptuozitatea caselor vizitate, de drăgălăşenia manierelor domnilor care o curtau, dar nu şi de viciile lor. Îi creă astfel Elenei iluzia că se învîrte într-un cerc de artişti, buni cunoscători ai artei şi asta n-avea de ce s-o neliniştească. Era normal ca o viitoare dansatoare să aibă relaţii cu femei de familie bună şi oameni care cunoşteau pe cîte cineva la Operă, unde se intra atît de greu. În realitate, pe Pavel îl părăsise. Umbla toată ziua cu Denise prin atelierele altor pictori şi sculptori. Aceştia erau îndivizi interesanţi, unii chiar instruiţi şi n-o prea băgau în seamă. Ca femeie ea nu le spunea mare lucru. Unul o pictase, dar portretul nu reuşise, sau nu arătase decît ceva îngrijoră-

tor, o absență interioară pe care Eva o ghicea, dar pe care voia s-o ucidă cu lecturi. Denise îi prezentase o societate de tineri zgomotoși și sinistri. Se bea în serii repetate, la nesfîrșit și cînd amețirea comună nu mai avea nimic spiritual în ea, cei de la mese se certau între ei și se insultau într-un limbaj suburban. Petrecerile aveau în ele ceva amar, pentru că între necunoscuți erau și fete, și ele păreau la începutul petrecerii foarte la locul lor, pentru ca peste puțină vreme alcoolul să le schimbe în niște fiare. Eva simțea că nu poate să mai rabde așa ceva, voia să se ridice de la masă, dar ochii de reptilă ai sculptorului o țintuiau pe loc. Într-o seară se trezi în atelier cu mai multe femei și cu prietenii lui Denise. Urmă o destrăbălare dezgustătoare și i se propuse să treacă în brațele altuia. Îl pălmui pe Denise și fugi înspăimintată pe stradă. Peste cîteva zile îl întîlni din întîmplare pe Matei în fața catedralei Sfîntului Iosif. Nu i se mai păru chiar atît de mic de statură lîngă ea. Se mai îngrășase și ochii lui păstraseră luciul acela fanatic. „Ce faci ?“ o întrebase el fericit că o vede iar. „Dansez în continuare. Cred că în curînd voi fi angajată la Operă.“ „Da ?“ „Așa mi s-a promis. Dar dumneata ?“ «Eu ? Cu munca, ca totdeauna. Dacă ai ști cîte am pe cap ! Lucrez la orășenesc, la U.T.M. Știi, organizația aceea a tineretului progresist nu avea nici un haz. Venea cine voia și cine nu voia acolo. Acum lucrez cu muncitori. Am lucrat și cu niște studenți. Am fost cu ei la Salva-Vișeu. Au dat cu tîrnăcopul ce-au dat, pe urmă unii s-au plictisit : „Nu, că noi plecăm acasă.“ „De ce, fraților ?“ „Ne-am plictisit“, a făcut unul tîmpit, o mutră de cretin cu diplomă. „Ia să-ți arăt ce fac muncitorii din brigada noastră ! “ Și l-am dus la corturile lor. Aceștia învățau. Ziua la tîrnăcop, și noaptea cu burta pe carte. De ce-o fac, tovarășe ? îl întreb pe lungan. Pentru că n-au putut să învețe pînă acum. De ce n-au putut să învețe ? Pentru că n-avea bani de cursuri, de taxă, de aia, de aia... Asculta și nu-i venea să-și creadă urechilor. Ei nu sînt în vacanță ca dumneavoastră. Ei abia au lăsat strungurile. Cad de oboseală, dar sînt mîndri, știți dumneavoastră, tovarăși studenți, ce-i mîndria ? Le-am zis chestia aia a lui Gorki, cu omu, trebuie s-o știi. A doua zi, cine mi-au scos tîrnăcoapele din mîner ? Studenții ! „Mai vreți, fraților, să plecați acasă ?“ „Nu mai vrem, tovarășe instructor !“ S-au mai îndrăgostit unii de alți, s-a lăsat cu nunți. M-am dus după ei, eu le-am fost naș. Ba,

să-ţi spun drept am călcat şi în biserică, atît cît mi-e mie de nesuferită această instituţie. Erau fete care nu voiau să treacă pragul fără popă. Vrei popă, lasă că te duc şi la popă, numai să te văd la casa ta. Pe urmă am fost pe alte şantiere. Nici nu-ţi dai seama ce însufleţire domneşte acolo. E nevoie de mine la Paşcani, la Paşcani mă duc. Dorm pe scîndurile vagonului de clasa a III-a, dar îmi place. Şi eu am mîndria mea. Am un scop în viaţă. Unul singur : datoria mea de comunist. Cum spuneai şi dumneata : pot să scol din mormînt pe toţi morţii dintr-un cimitir şi să-i duc unde e nevoie de ei. Parcă asta n-ai spus-o dumneata, a spus-o altcineva, nu importă, dar avea dreptate. A fost o inundaţie în Ardeal, făceam un dig, s-a revărsat un rîu. Regionala avea nevoie de o mie de oameni. 2 000 de braţe mi s-a comandat. S-a făcut ! am zis, la pachet sau prin poştă ? Şi-am plecat. Într-un ceas am scos două uzine afară, a fost mai greu să găsesc nişte autocamioane, dar le-am găsit. Trebuie să arzi, înţelegi, Eva. Mi-au făcut o operaţie la plămîni, am pierdut unul. Dă-l dracului ! Pneumotorax, doare al dracului. Nu atît durerea cît statul în sanatoriu mă irita. Să putrezeşti pe un pat de spital, dar asta e cea mai mare nenorocire ! Vezi că te calcă tramvaiul, dă-te aproape de mine. Tii, ce oraş ! Ce claxoane, ce tramvaie ! Acolo, pe şantiere se dă bătălia pentru mîine, nu te speria, că nu te prelucrez ! Ascultă la mine, aia-i şcoală de conducători. Au mai fost partide politice în România, dar toate aveau un program frumos pe hîrtie, liderii lor vorbeau de te uscau, dar fapte n-a făcut nimeni ! Noi nu ne jucăm. A conduce înseamnă a vedea în viitor. Să-ţi spun un secret, cu toţi ilegaliştii cu care am vorbit, toţi mi-au mărturisit un lucru : ştii ce i-a ţinut ? gîndul la viitor. Ei trăiau acest viitor, credeau în el, cum ai crede că vine primăvara şi iată, ea a venit. Acum e timpul faptelor, şi ei le fac. Mai suspină cîte unul, dar n-avem ce le face. Dărîmăm, dărîmăm tot ce am moştenit. Trebuie o lume nouă, o vom avea. E mai greu de lucrat în interior. Sufletul e o casă misterioasă. Pe afară omul arată frumos, dar pînă-i cunoşti toate văgăunile, ehei ! Uite aşa era unul care a lucrat cu mine, secretar doi. Mierea lui Dumnezeu. Unde-l puneai, acolo sta, îi cereai apă din stîncă, apă-ţi aducea. Pînă bag de seamă că numai cu mine se purta aşa. Îi inspiram frică, ceea ce însemna că mă cunoaşte bine. Pe ascuns se ducea la brigadieri şi-i smonea unii împo-

triva altora : Că de ce nu vă dă şi vouă drumul de Paşte acasă, ca ălora de la grupul 3 ! Voi n-aveţi Paşte, ouă, cozonac. Atît le trebuia. Se isca tămbălău, trebuia să le vorbesc o zi ca să-i împac. Pînă l-am prins. Ah, să-l fi văzut, fecior de tîrfă ce era ! Puşcăria l-a mîncat, şi nu-mi pare rău, eu cu mîna mea l-am dus la miliţie : „Ia vedeţi tovarăşi, ce-i cu ăsta ?“ Şi-au văzut ăia ! Poate te sperii, dar o revoluţie nu-i o joacă de copii ! Ea trebuie privită bărbăteşte, fără sentimentalisme. Dacă ai şti ce făcea Robespierre, ehei ! Pe unde mai stai ? Tot acolo ? Hai că te duc, că am un ceas liber. Tatăl dumitale e sănătos ? I-am citit numele în ziare, e cineva, o să vezi... Dar iar vorbesc numai eu, prost obicei mai am, omul amuţeşte lîngă mine. Parcă sînt o maşină de cusut : ţaca-ţaca-ţaca...» Aproape striga, trecătorii se uitau după ei miraţi, el nu se sinchisea. Parcă ar fi fost singur în oraş, nu o privea decît pe ea şi parcă n-o vedea, parcă vedea acele locuri necunoscute şi pe acei oameni pe care-i însufleţea cu energia lui. „Dar cu dumneata ce mai e ?“ îl întrebase. „Cum adică, cu mine ?“ „Cu viaţa dumitale. Mi-ai spus ultima oară că te-a lăsat nevasta.“ „Da, e adevărat. M-am însurat şi-a doua oară, m-a lăsat şi asta, sînt prea ocupat, ce vrei. Plec des pe teren, dorm în căruţe, în autobuze, am în mine demonul călătoriei, cum am citit undeva.“ „Să ne mai vedem...“ spusese Eva. „Cînd ? La noapte plec iar... Dar dacă-mi spui că nu te-ai măritat, dacă mai stai acolo unde te-am găsit, o să vin să te caut, cînd voi avea timp. Şi asta se va petrece poate peste multă vreme...“ Se oprise în loc, o luase de umeri şi-o sărutase uşor pe frunte : „La revedere, Eva“. Dispăruse în mulţimea grăbită şi ei îi venea să plîngă fără să ştie de ce, tristă pentru un motiv curios. Simţea o ruşine imensă pentru felul în care trăia şi îşi promise să părăsească şi pe Pavel şi pe Denise şi să-şi vadă de treabă pentru că existenţa aceasta fără scop, într-o lume fără scop, o dezgusta acum după ce simţise focul de sub cuvintele lui Matei. Partea cea bună a adevăratei sale fiinţe îi spunea că drumul său nu era acela al disperaţilor pe care-i cunoscuse. În jur se petrecea ceva nemaipomenit, şi ea trebuia să înţeleagă ce anume se petrecea şi lucrul părea greu şi întortocheat. Poate că viaţa i s-ar fi schimbat într-adevăr atunci şi definitiv, pentru că începuse să înveţe şi să citească iar cu furie, venea din nou regulat la istovitoarele exerciţii şi pierdea ceasuri întregi la bară. Denise o căută de cîteva ori,

dar de fiecare dată refuză să iasă cu el la plimbare sau să-i promită că o să-l caute peste o oră la atelier. Începuse să-l găsească vulgar şi urît, brutalitatea lui de altădată care o atrăsese îi părea acum dezgustătoare. În acel timp îl pierdu şi pe Pavel. Îl căută după o lungă absenţă şi cînd ajunse în strada Roma, văzu că proprietarii se mutau. Întrebă servitorii, care tocmai cărau tablourile cunoscute ale lui Petraşcu, lătraţi de cîinii albi, englezeşti, ai domnului Arghiropol şi i se spuse că acestuia i se repartizase altă locuinţă, deoarece acolo se făcea o creşă. O satisfacţie abia biruită i se citi pe chip. „Şi domnul Pavel, unde o să stea ?" „Îl cunoaşteţi ?" „Da." „Atunci pot să vă spun. A dispărut !" „A dispărut ?" „Da, de vreo două luni..." „A fugit, e la Paris. Monseniorul Ghica s-a ţinut de cuvînt", gîndise Eva, şi pe urmă se întrebase mirată : „Şi-acolo ce-o să facă, nenorocitul ? Poate are bani, o situaţie..."

Se întorsese acasă dezamăgită. După aceea intrase iar într-o perioadă de aşteptare tristă. Nu dormea nopţile, se răsucea în aşternut, ar fi vrut să plece de-acasă, să bată iar la uşa atelierului lui Denise, dar amintirea pustiului acelor ore de după dragoste cînd îl auzea sforăind nepăsător lîngă ea o oprea. „Doar nu sîntem animale", îşi spunea, „şi ce lipsă de demnitate, să stai lîngă o brută care se îmbată ca hamalii în fiecare seară... Dar din mîinile lui aspre, ciupite de daltă, ies minuni", îl scuza. Îl auzea pe taică-său, întorcîndu-se tîrziu acasă. Era zdrobit de oboseală. Dacă dormea patru ceasuri pe noapte. „Ce face ?" o întrebase maică-sa. „Are o muncă politică foarte importantă, la organizarea sindicatelor." Cîteodată îl admira pe taică-său pentru răbdarea lui, pentru forţa aceea formidabilă de a reuşi ca duminica după-masa, în loc să doarmă puţin, să citească nu ştiu ce broşură care rezuma teoriile lui Lenin. Vorbeau foarte rar. Filipache parcă uitase de ea. Nu vedea nimic, nu-l interesa nimic în afara muncii sale. Se pregătea pentru ceva uriaş, pentru o răspundere mare. „Nu pot să mă fac de rîs", spunea simplu Elenei. „Tovarăşii au încredere în mine". Era încă vremea revendicărilor, surd, undeva se ducea o luptă politică foarte înverşunată, şi ea nu înţelegea mare lucru. Unii îi spuneau (nişte prieteni) : „Tatăl tău a făcut puşcărie pentru vederile lui, e membru de partid, va fi *cineva*". Şi ce însemna la urma urmelor acest *cineva* ? Cuvîntul ascundea o situaţie bună, poate, onoruri. Dar Filipache rămînea mereu muncitorul modest de altădată. Abia îşi cumpărase un costum

nou, cînd cel vechi nu mai făcea faţă. Cîştiga la fel de puţin ca înainte ; dacă n-ar fi fost şi salariul Elenei, ei nu s-ar fi ajuns cu banii. Mîncau puţin, ca şi înainte, viaţa era destul de scumpă. În jur se mormăia, şi nu erau puţini cei care se căinau după trecut : „Ce fac, *domne*, ăştia ? Ce fac ?" Se organizau, asta făceau. Cei ce erau împotriva noului regim lansau zvonuri, aruncau glume pe seama noii conduceri, dar dacă ai fi înţeles mai bine situaţia, ţi-ai fi dat seama că în fond, cu calm, cu răbdare care avea să dea roade mult mai tîrziu, oamenii aceştia modeşti se pregăteau temeinic pentru a prelua cu adevărat puterea. Şi tatăl ei, Filipache, era unul dintre cei care, în tăcere, fără emfază, se pregătea pentru luarea puterii. Deocamdată se miza pe specialişti. Ei erau plătiţi bine, cam sabotau lucrurile, pe unii organele respective îi băgase în puşcărie, pe urmă le mai dăduse o şansă : să muncească cinstit, să-şi vadă de treabă. Ţara avea nevoie de o industrie, inexistentă pînă atunci, şi aceasta nu se putea naşte peste noapte. Era nevoie şi de o cultură nouă, şi ea, Eva, se simţea în stare să contribuie cîndva la naşterea acestei culturi, dar deocamdată încerca să nu fie dizgraţioasă, să devină o bună dansatoare. Spre disperarea sa, doamna Yvonne îi arunca cîteodată cuvinte foarte aspre : „Cînd faci un *developé*, ieşi prin perete, Eva". Iar i se amintea de statura ei exagerată, iar o apucau nervii şi plîngea singură. „Nu vei fi niciodată o dansatoare mare, ca Duncan, cum visezi. O să-ţi mănînci plămînii prin clasele de predare, învăţînd elevii piruete şi fixarea pe poante !" În perioada aceea de mare descurajare îl cunoscu pe Manicatide. Într-o după-amiază, în clasa lor întunecoasă intră cineva. Profesoara se certa cu bătrîna pianistă care nu reuşise să fie în ritm la un exerciţiu. Sus de tot, sub tavan, ardea un bec palid (economie la lumină, pentru că doamna Yvonne era zgîrcită). Se auzeau maşinile alergînd deasupra, pe bulevardul încă încins de soare, duhnind a catran, a asfalt topit. Se răcorea pentru că seara de mai căzuse peste acoperişuri. Afară, pe stradă, alerga lumea, liberă, plimbîndu-se. Aici 15 eleve, asudate, ştergîndu-şi feţele pline de praf cu mîneca maiourilor, aşteptau în stare de prostraţie semnalul de reîncepere a exerciţiilor. Prin fereastra îngustă care dădea spre o grădină interioară venea un miros torturant de salcîm înflorit. Aerul se aprinsese, avea o senzualitate stranie, se auzeau claxoane înăbuşite, şi izul de sacîz, sudoare

omenească şi praf, stropit cu lacrima frunţii concura cu beţia esenţelor transmise de un singur copac sărăcăcios, aflat lîngă poartă. În seara aceea, nebunul, pentru că salcîmul fusese cuprins de un delir vegetal, îşi desfăcuse florile şi arunca aici, ceva din semeţia lui primăvăratică. Eva îşi ridicase părul în coc la spate. Era nepieptănată, cu ochii obosiţi, sub care două arcade vinete puneau ceva ciudat, ascuţindu-i faţa. Sta cu genunchii la gură, respirînd cu greutate, fără să se uite la celelalte. Pianista înjura birjăreşte, cum obişnuia, şi doamna Yvonne renunţă s-o mai certe. Pe uşă intră cineva. Nimeni nu băgă de seamă cum profesoara îi iese înainte. Se auziră acordurile unui *adaggio* repetat şi şirul de eleve se ridică. „Umerii, umerii şi capul" striga doamna Yvonne, fără să le privească, întinzînd mîna să-i fie sărutată unui bărbat cam de 45 de ani, cu părul alb pe la tîmple, un bărbat înalt, cu o ţinută de călăreţ, care-şi lăsase parcă animalul la uşă. Privirea obraznică nu se uita la nimeni, parcă ar fi străbătut un manej. Profesoara îl urma cu paşi grăbiţi, vorbindu-i franţuzeşte. Se opriră într-un colţ al sălii, şi bărbatul fără să ceară voie se aşeză, întorcînd spatele unui scaun şi rezemîndu-şi bărbia de spătarul lustruit. Se făcea un *fouetté*, individual. Fetele se răsuceau de cîteva ori, smuls, cu o mişcare scurtă, recădeau şi reluau greul exerciţiu. În trupul lor de pasăre era o cabrare născută din spaima de a nu greşi, şi doamna Yvonne striga necontenit. Necunoscutul scoase o tabacheră care luci scurt în lumina puţină. Avea, cînd aprinse chibritul (Eva îl văzu în treacăt) o faţă măslinie, cu trăsături aspre, ascuţite, cu o gură gravă şi un rictus al ochilor, mereu repetat ca şi cînd ar fi ochit ceva. Fumul verde al ţigării se ridica uşor deasupra părului său altădată foarte negru, acum sur şi cîrlionţat. Era îmbrăcat într-un costum maro subţire, de stofă englezească, bine croit, cu umeri mult lăsaţi, după moda anului, cu pantalonii foarte strîmţi, pe gleznă. Cămaşa albă, bine apretată, cu guler răscroit cu dibăcie, îi ascundea gîtul vînjos. Dintr-o privire, Eva îşi dăduse seama că omul acela se ocupă mult de el. O dovedea cravata *havanne*, cu un pigment negru în interior, perla cu sclipiri reci, înfiptă sub nodul bine făcut, pantofii cu bot ascuţit, ciorapii cu desen original şi mai ales toată poza acelei aşezări pe scaunul întors. „Trebuie să fie vreun actor", gîndi ea. „Prea ştie bine să-şi arate muşchii sub stofă, tremurînd de o nerăbdare afectată." Trecu şi ea, se răsuci, mai

grea decît celelalte, dar cu coada ochiului, Eva îl văzu cum se aplecă spre doamna Yvonne şi o întrebă ceva. Se roşi de plăcere, şi următorul exerciţiu îi ieşi şi mai rău. Se scurse aşa cam un sfert de ceas şi intră o femeie blondă, foarte frumoasă, cu un obraz ce presimţea o iminentă oboseală de vîrstă, plină de bijuterii, cu o rochie albastră, strînsă pe corp, călcînd pe tocuri foarte înalte, într-un mers feminin şi amînat. Bărbatul se ridică în picioare, îi sărută mîna după ce necunoscuta se îmbrăţişă cu profesoara şi o invită să privească exerciţiile.

Peste un ceas, cînd Eva se afla sub duş, auzi ciocănituri în uşa micii încăperi. „Cine e ?" întrebă. „Eu, spuse de dincolo doamna Yvonne, eşti gata ? Te aşteaptă cineva..." „Cine ?" se miră ea, ştergîndu-se grăbit pe gît cu un prosop. „Invitaţii mei vor să te cunoască." Eva roşi din nou, amintindu-şi privirea metalică a bărbatului necunoscut, fixată pe sînii ei frumoşi. „Vin numaidecît." Îi păru rău că era îmbrăcată cu o rochiţă ieftină, de stambă. Lîngă cealaltă femeie arăta ca o mîţă jigărită, şi o ură nestăpînită se născu în ea. „De unde au putorile astea atîţia bani ca să-şi cumpere bijuterii, case, să meargă oriunde, şi un om cinstit nu poate nici măcar să puie ceva ca lumea pe el ?..." Ieşi şi merse direct spre cei doi vizitatori. Bărbatul o fixă de departe, cu un ochi expert. Privirea lui avea ceva binevoitor şi batjocoritor în acelaşi timp. „Aşa trebuie să arate în film Ret Buttler", îşi zise Eva. „Îi lipseşte numai mustaţa..." Femeia necunoscută îi zîmbi cu o dulceaţă prefăcută şi o măsură şi ea de sus şi pînă jos. Îşi strînseră uşor mîinile şi pe palmele Evei rămase un parfum discret, de bună calitate. „Manicatide", spuse clar bărbatul vrînd să-i sărute mîna. Ea se smuci puţin, cam brusc, şi el o privi contrariat. „Mă crede mai în vîrstă", gîndi Eva, „din pricina staturii mele interminabile." Era înaltă cît el şi o domina pe cealaltă, fapt care o enervă vizibil pe musafiră. „Bărbaţilor înalţi le plac femeile înalte" îşi zise Eva. „E pierdută, stîrpitura !" Niciodată gîndurile ei nu fuseseră atît de vulgare, dar acum simţea o nevoie organică să urască totul. Rochia de mătase naturală, bine mulată pe corp, arăta formele coapte ale celeilalte. „Are 40 de ani, dar pare de 35", aprecie. „Soţia mea a ţinut să te cunoască", spuse Manicatide, cu o voce uscată, rece, dar ea ştiu că minte pentru că bărbatul o întrebase pe doamna Yvonne înainte de a sosi cealaltă cine e ? „I se pare că zbori, nu altceva. Vei fi o

mare dansatoare..." Pe faţa doamnei Manicatide nu se citi nimic în afara unei indiferenţe vizibile. Profesoara adăugă pentru toţi : „Domnul Manicatide are afară un automobil. Mai sînt două locuri. Ne invită pe amîndouă, la pădure, la restaurant. Nu ai nimic împotrivă, nu-i aşa ?" Eva vru să refuze dintr-un motiv necunoscut pe care-l identifică imediat : îi era ruşine de rochia sărăcăcioasă, dar ceva ce întrecea cochetăria o făcu să primească. „Nu aveţi un lucru mai gros la dumneavoastră ? O flanelă ? O să fie frig", mai zise cu o grijă ciudată oaspetele. „Am." Se întoarse după două minute cu o flanelă roşie pe care o purta mereu cu ea. Profesoara dispăruse în cabina sa să-şi strîngă lucrurile. Urmă o scurtă conversaţie fără obiect. Eva spuse că se jenează că e în ţinută de stradă, dar femeia cealaltă o linişti, spunîndu-i că acea cîrciumă unde mergeau era un fel de han unde lumea vine îmbrăcată cum poate. Surîdea viclean, o măsura tot timpul şi se părea că ancheta aceasta vizuală n-o mulţumeşte. Manicatide fuma absent. N-o mai privea de loc. Căuta spre uşa de unde trebuia să apară doamna Yvonne. Aceasta se ivi numaidecît şi ieşiră. Se întunecase. O lună imensă şi roşie ardea peste acoperişuri. Salcîmul acela din curte părea nins, se aruncase cu toate crengile spre cerul de mai. Pe trotuar era parcat un automobil verde, decapotabil, şi Manicatide le pofti la spate. Porniră spre Băneasa pe lîngă lacurile incendiate de lumina lunii. Lumea se plimba în cortegii pe bulevardul Aviatorilor. Totul era strălucitor în această noapte. Doamna Manicatide se întorsese spre ele şi o cerceta din nou pe Eva. O întrebă ce studii are, ce-i fac părinţii şi unde locuieşte. Dintr-o jenă pe care nu putea s-o înţeleagă, Eva minţi că maică-sa e funcţionară şi că taică-său lucrează pe linie sindicală. „Comunist" ? întrebă femeia blondă, cu o uşoară bănuială în glas. „Da. A făcut şi închisoare." „Iată o relaţie preţioasă", zise, şi-i dădu uşor cu cotul bărbatului său care conducea atent. Se întîmpla iar un lucru foarte ciudat : Eva observa uneori reacţii contradictorii cînd spunea că tatăl său e comunist — una de repulsie evidentă şi alta de linguşire. Nu-i plăceau nici una, nici alta. Ce fel de oameni sînt ăştia care parcă le pui sare pe coadă cînd aud de comunişti ? Ce-au făcut ei de sînt atît de detestaţi ? Pe urmă îi pusese pe categorii. În general, cum era firesc, cei avuţi sau cei ce avuseseră se speriau şi urau pînă şi cuvîntul „comunist". Ceilalţi, cei slugarnici, doreau ceva, aveau interese. Era destul de neplăcut

totuşi să observi toate faptele, aşa că se hotărî ca de aici înainte să nu mai spună nimic despre Filipache. Dar nici să mărturisească simplu că e fata unui maşinist de tipografie parcă nu-i venea bine. Trebuia să-i descopere urgent tatălui ei o profesie nouă, hotărîse de cîteva ori, dar constata că încă nu fusese în stare să găsească ceva convenabil.

Bucureştiul rămăsese în urmă. Dinspre pădurile mărginaşe veneau valuri de răcoare. Eva îşi puse flanela pe spate. Coborîră la o margine de şosea, la un fel de han, ascuns după o alee de plopi. Un lăutar cînta dintr-o diblă şi în curînd văzură aproape 20 de maşini parcate pe o luncă din apropiere, bătută de lumina lunii. Se auzeau glasuri de femei. În întuneric scînteiau ţigări, şi chelneri nevăzuţi cărau la mesele neluminate farfurii cu mîncăruri. Se vorbea încet şi numai într-o încăpere dărăpănată din spatele şirului de mese ardea o lampă chioară. Eva îşi aminti de seara petrecută cu Pavel lîngă Herăstrău, şi i se păru că la mesele din jur recunoaşte aceeaşi lume bine îmbrăcată, venită departe de oraş ca să petreacă. „De unde au bani ?" se întrebă. „Au. Au avut şi vor mai avea. E greu să deposedezi o clasă de bunurile ei." Asta spunea şi Filipache. „Trebuie răbdare, multă răbdare"...

Se aşezară la o masă dintr-o margine, sub un şopron de viţă tînără, abia înverzită, cu frunza subţire şi transparentă prin care luna arunca în pahare o lumină chihlimbarie. Nu era prea frig, mirosea a fîn şi a rouă căzută pe iarbă. Paşii celor ce serveau abia se distingeau. Undeva, la o fermă din apropiere, cineva spărgea lemne. Se auzea cum se rup şipci şi un cîntec anapoda de cocoşi. „Pst ! Pst !" făceau bărbaţii, şi chelnerii se răsuceau automat pe călcîie. În umbră, feţele femeilor păreau şi mai frumoase. Străluceau ochi pătimaşi şi cîte un braţ alb era învăluit de alt braţ. Vinul scump şi gîlgîitor curgea în paharele de cristal. Noaptea toată avea o senzualitate căreia nu-i putea rezista nimeni. Manicatide măsurase pe cei din jur, salutase discret cîteva persoane şi comandase pentru toţi după ce o întrebă şi pe Eva ce vrea. Îi recomandă cu un ton autoritar să ia peşte şi ceru fără să mai aştepte vreo încuviinţare : „*Au gratin*"... Pe urmă, doamna Yvonne îi spuse că se cunosc de 20 de ani şi că domnul Manicatide este proprietar de cai de curse. „O să te duc să vezi", zise el. „Să vii mîine dimineaţă la 11, la hipodrom, ştii unde-i hopodromul ?" „Nu pot, am şcoală..." Bărbatul rîse tare, ne-

cuviincios parcă în această liniște. „Cum, ești încă școlăriță ?“ „Ce-i de rîs ?“ îl mustră tăios femeia de lîngă el. Ușoara încordare dispăru imediat ce se aduseră mîncărurile și vinul. Domnul Manicatide bea cu plăcere, repede, cu o lăcomie voluptoasă. Eva îi privea gura sălbatică și dinții frumoși, albi și puternici. Pe degete îi sclipeau inelele, două inele, doamna Yvonne tăcea preocupată de foamea-i care rar putea fi onorată atît de bine. „Vii ?“ insistă el și nu mai așteptă răspunsul : „Atunci la 11, mîine. La trap, știi, unde se aleargă cu cărucioarele. Să nu nimerești dincolo, la galop ! Sînt două hipodromuri.“ „Ce grijă de amănunte !“ observă doamna Manicatide cu o ironie tăioasă, dar el îi aruncă o privire care o îngheță. Ciudat lucru, bucuria cea mai ticăloasă cu putință o cuprinse pe Eva. „Asta suferă. Bine îi face.“ Căută să o vadă. Nu avea obiceiul de a observa oamenii, deși femeile posedă un ochi interior care le spune într-o clipă totul despre cei pe care-i cunosc. „Începe să se faneze“, constată meticulos. „Toate blondele se trec repede. Asta e. El s-a plictisit. Vrea ceva nou, ceva tînăr. Îi place că sînt înaltă. Iată cum un defect devine calitate, atunci cînd te întîlnești cu cine trebuie.“ Manicatide n-o privea. Mînca indiferent, îi spunea ceva doamnei Yvonne. În jur, clinchetul paharelor se întețise. Clienții acestei cîrciumi semiclandestine deveniseră mai zgomotoși. Lăutarul, cu dibla lui obosită dispăruse și-i luase locul un armonist. Se dansa, perechi-perechi, sub pomii din jur, care aruncau umbre lungi pe iarbă. În lumina lunii, ființele necunoscute, îmbrățișîndu-se fără jenă în mersul lor legănat, n-aveau nimic impudic. Eva bău cu poftă, deși vinul o amețea repede. Manicatide se ridică și dansă cu doamna Yvonne. „Mă cheamă Clara, zise doamna Manicatide, poți să-mi spui pe nume. Vom fi prietene, nu-i așa ?“ „Dacă dumneavoastră doriți...“ Ea îi luă mîna cu palma sa ușoară și parfumată și zise enigmatic : „Ei, fetițo, fetițo...“ Eva îi simți obrazul pudrat și aspru și avu o repulsie. Trecu o vreme ; bărbatul dansă cu amîndouă pe rînd. Nu părea necuviincios, nici nu încercă să se apropie de ea. Mai curînd indiferent, se uita dincolo de umbrarul viței tinere, căutînd parcă să ghicească cine mai petrece cu ei în seara aceasta. N-o întreba nimic, parcă era plictisit că trebuie să facă față obligațiilor sociale, cum era faptul de a dansa. Evei îi plăcea mirosul bun de tutun al mîinilor lui, și-i privea pe furiș fața ostenită, nițel parcă prea devreme. El se înclină, îi sărută mîna

şi o conduse pînă la locul ocupat. Pe urmă nu se mai ridică de la masă, bău tot timpul, vorbind despre caii lui care cîştigaseră derby-uri la Epsom. „O să-i vezi, am fotografiile lor, acasă...“ Doamna Yvonne moţăia la masă, ostenită de lecţiile de peste zi, dar buna ei creştere o silea să pară atentă la vorbele celuilalt. Doamna Manicatide fuma absentă, privind în jur. Luna trecuse dincolo de copaci şi lumina din plin peluza de iarbă. Era o noapte liniştită, parcă fără de sfîrşit. Porniră spre Bucureşti tîrziu, către ora unu. Eva îşi dădu seama că domnul Manicatide băuse foarte mult. „Deci mîine la 11, la hipodrom întrebi de mine la poartă“ recapitulă. „Dar cu şcoala ce fac ? Chiulesc ?“

„Unde stai ?“ o întrebă la intrarea în Bucureşti. Eva nu-i spuse adresa. Se opriră în colţul străzii. El părea că vrea să memoreze locurile, privea detaliile acelui colţ de oraş. Îi sărută mîna şi-i zise : „Atunci, mîine la 11“. „Va fi doamna Manicatide acolo ?“ întrebă pe neaşteptate. „Nu, ea e foarte ocupată...“ Maşina ambreie şi porni. Rămase singură pe trotuar şi se uită lung după maşină.

A doua zi nu merse la hipodrom. Se duse la şcoală şi de cîteva ori vru să plece pe neaşteptate, dar renunţă. Trecu şi ora 11. Mîncă ceva în oraş şi după-masă plecă la lecţiile de balet. Doamna Yvonne îi dădu pentru acasă să copieze cîteva partituri şi o invită să se dezbrace. Pînă seara, Eva crezu că el va deschide uşa sălii de balet şi că o va pofti din nou la o plimbare, dar lucrul nu se petrecu. Întîrzie, stătu mai multă vreme decît de obicei sub duş, nimeni însă nu întrebă de ea. Afară, privi pe trotuar. N-o aştepta nici o maşină. „Aşa-ţi trebuie dacă faci mofturi !“ se certă. „Mă duc mîine să-l caut“ hotărî, dar nu se duse nici a doua zi. „Ce să caut acolo, are nevastă !“

Trecură trei luni. La şcoală era pîndită mereu de Denise. Acesta părea îndrăgostit de ea, îi promitea că se va lăsa de băutură şi cerea explicaţii pentru ce fusese părăsit. Eva dădea din umeri şi-i spunea cu o duşmănie nejustificată : „Eşti un ratat, mă mir că mai stau de vorbă cu tine“. El protesta anunţînd-o că în curînd aveau să i se comande de către Ministerul Culturii, nou înfiinţat, cîteva statui pentru Bucureşti şi alte oraşe din ţară. „Nu cred nimic“, se îndîrjea ea şi mai mult. „Lasă-mă în pace. Sînt ocupată.“ „Iubeşti pe altcineva ?“ „Nu, nu iubesc pe nimeni. N-am timp, asta e...“ Rezultatele

erau şi mai neaşteptate. Denise cerea să fie lăsat numai s-o vadă cînd trece pe trotuarul celălalt. Romantismul lui avea ceva atît de ridicol, că asta îl pierdu de tot. „Uite cu cine am fost eu în stare să mă culc!" se căina singură. „Cu un mistreţ, cu un antropofag..."

Trecu vara, o vară înăbuşitoare, foarte fierbinte. Eva plecă într-o localitate de munte şi stătu două săptămîni. Strînsese banii cu greutate, ţinea neapărat să se odihnească după atîta muncă. Se întoarse întremată şi mai hoinări cît mai avu vacanţă prin jurul Bucureştilor, după obiceiul ei.

Prin octombrie o căută Matei. Slăbise din nou, arăta foarte rău, dar lumina ochilor nu-i scăzuse, privirile lui aveau aceeaşi intensitate violentă. Bătuse simplu la uşă, ca în ziua cînd îl cunoscuse, şi găsind-o singură se aşezase pe scaun pentru o clipă numai, ca şi cînd ar fi fost foarte obosit. „Bună, Matei!" se bucură Eva cu sinceritate. „Ce-i cu tine? De unde vii?" El respiră greu, se uită la lucrurile din jur şi se ridică brusc: „Ştii ce, haide mai bine să ne plimbăm pe stradă, aici nu-i aer". „Bine", încuviinţă Eva şi ieşiră. Pe străzi se strîngeau frunzele, grămezi-grămezi. Copiii le dădeau foc şi toată ziua de toamnă era înnegurată de un fum violet. Nu era prea frig. Din copaci mai cădeau într-o plutire lentă resturile verii care murise, foi galbene şi transparente. Pe ziduri iedera se înroşise. Oraşul parcă putrezise peste noapte, totul se scufunda într-o mare palidă de frunziş amorţit. „Încotro?" „Spre Şosea", zise Matei, şi porniră. „Ce face tatăl tău?" „Tata, cu şedinţele. Şi tu?" „Eu?" Bărbatul dădu din umeri, dintr-o obişnuinţă veche: „Cu şantierele". „N-ai obosit?" „Puţin, dar trece. Şi în munca asta există un moment mort. Probabil este de vină şi organismul meu. Slăbeşte. Pe urmă sînt şi unele munci care nu-mi plac prea mult. Am terminat cu tineretul. Acum organizez şantiere. E multă bătaie de cap şi n-am o minte învăţată cu aritmetica. Vezi, pot să vorbesc foarte bine trei ceasuri, dar cînd mă pui în faţa hîrtiei, ameţesc. Or, tovarăşii tocmai la asta m-au trimis. Deschide ochii Arhire, vezi că se fură, vezi că se risipesc o mulţime de bani, nu te lăsa dus de nas de contabili. Oh, cred că nu există speţă mai odioasă pe lumea asta decît contabilii. Domnule, sînt vrăjitori, să vezi ce operaţii ştiu pe dinafară! Poftim de confruntă materia moartă de pe un şantier cu cifrele lor. Te duci, ţi se arată: uite, aici avem atîţia metri cubi de lemn, de unde să ştiu eu că-i aşa?

Mă uit, e cum ai cîntări la prăvălie din ochi. Fără bun simţ nu faci nimic. Pe urmă au o tehnică a escrocheriei, nu ştiu cum fac ăia de la control de-i descoperă. Se vorbesc mai mulţi: încarcă la transporturi, încarcă la mîna de lucru. Ce tămbălău! Vreau să fug. Le-am cerut o muncă pe linie culturală. Nu, zic tovarăşii. Tu eşti capabil, în tine avem încredere, nu-i lăsa pe tîlhari. Mi s-a arătat, şi m-am ruşinat ca dracul, că sub nasul meu, pe un şantier, în scripte, apăruse la o confruntare că fusese nevoie de atîtea şipci cît nici munţii Vrancei şi ai Oituzului la un loc n-au produs de 50 de ani. E vorba de păduri, înţelegi? Mi-a venit să mă iau cu mîinile de cap şi să fug, să intru în gaură de şarpe. A, va să zică d-ăştia îmi sînteţi, băieţi? Las'că v-arăt eu. Am devenit un zbir. Cînd aud de mine inginerii şi calculatorii o iau la fugă. Păzea, că vine nebunul! Am învăţat logaritmii, îi visez, să vezi ce contabilitate dublă învîrtesc. Nu mai dorm nopţile, dar mi-am zis: a, biiine! Las'că v-arată Arhire ce poate. Mă pune partidul să cînt la vioară, la noapte învăţ şi mîine dimineaţă dau un recital, mă pune să scobesc un munte cum ai scobi într-un lemn de fag, o fac şi p-asta. Are Arhire de unde! Are, pe onoarea mea. Dar nu ţi se pare că sînt cam lăudăros? Nu cred, pare-se, după chipul tău, că mă crezi. Eva, tot am să ajung la o muncă pe linie culturală, şi-atunci te angajez la Operă. Apropo, îmi spuneai că intri la Operă, ce se mai aude?" Eva tăcuse încurcată. „Cunoştinţa aia a mea a plecat din Bucureşti, dar acum, doamna Yvonne îmi promite că se va face. Mai am anul acesta, şi gata. Cum termin cursurile, mă angajez..." „Am auzit că se face o şcoală de coregrafie, statul o înfiinţează. O să trimitem oameni ca tine la Leningrad, să înveţe, ţi-ar plăcea să pleci?" „Da, mi-ar plăcea". „Bine, o să vorbesc cu cineva, să te expediem, imediat. Nu te-am văzut dansînd, dar cred că ai talent, tu eşti o fată instruită, spune-mi mai citeşti, şi tot atît?" „Da, citesc, dar şi cu mine timpul se joacă, se fură pe el însuşi." Ajunseseră la Arcul de triumf. Şoseaua Kiseleff părea pardosită cu frunze galbene. Nu se vedea nimeni sau aproape nimeni. Aerul era albastru, de un albastru tragic, cum pare totdeauna dimineţile, în octombrie, cînd în fibrele lui transparente se zbate lumina ostenită a zilelor de toamnă. Mirosea a copac putred, treceau rar biciclişti, strigîndu-se, apoi în pomi mai aunea vreun sturz, de pe scoarţele vechi cădeau bucăţi macerate, cum lucrează igrasia într-un zid vechi. Frun-

zele foşneau dintr-o dată şi, la vreo răritură de luminiş, soarele exploda pe chipurile lor. Matei nu vedea nimic în jur. Vorbea într-una, neobosit. Ajunseră pe neştiute la hipodrom. El îi spuse pe neaşteptate : „Iată şi hipodromul !“ şi Eva tresări speriată, aducîndu-şi aminte de Manicatide. „Vrei să intrăm puţin, la galop, nu la trap, am acolo un prieten.“ „Cum să nu, cu plăcere.“ O conduse de-a lungul unui zid alb, lung şi ajunseră în faţa unor porţi de fier foarte înalte. „Aici“, zise Matei. „Cum îl cheamă ?“, întrebă firesc, fără nici o mirare însoţitorul ei. „Manicatide.“ „Bine.“ Portarul le spuse că îl vor găsi sub tribună, cu antrenorii şi jocheii. „Cine este Manicatide ăsta ?“, întrebă deodată curios Matei. „Un proprietar de cai.“ „Ce cunoştinţe ai !“ „E un domn foarte bine. Mi se pare că am să mă căsătoresc cu el...“ Matei nu reacţionă în nici un fel, o urmă tăcut, şi ei îi păru rău că minţise aşa, pe neaşteptate, şi numai ca să-i plătească o veche poliţă. Hipodromul era pustiu. Soarele lumina pista neagră de zgură şi pe cîmpul din mijloc coseau doi ţărani. Mirosea a fîn proaspăt, era o plăcere să vezi caii cabraţi, bătînd ritmic cu copita pista de zgură, ţinuţi bine de un jocheu. Cărucioarele alergau reţinut, roţile se învîrteau repede, din ce în ce mai repede. Stătură amîndoi cîtva timp ca să privească. Un miros sălbatic de animale umede domina locul. De sub tribună se auzeau voci. Într-o încăpere de sticlă, la cîteva mese foarte curate, beau mai mulţi bărbaţi. Manicatide o zări prin geam şi-şi părăsi prietenii. „Eva, zise de departe, te aştept de trei luni, ce de trei, de cinci luni, şi-abia acuma vii ?“ Ea simţi cum roşeşte pentru că cuvintele lui Manicatide contraziceau ceea ce îi spusese lui Matei. Manicatide era ars de soare, se vedea că stătuse mult la mare în vara aceea. „Prietenul meu, domnul Arhire“, zise Eva simplu. „Îmi pare bine, tinere.“ Manicatide îi strînse neglijent mîna lui Matei şi aproape că nu-l mai băgă în seamă. „Ce mai face doamna Yvonne ?“ „Bine.“ Fu o secundă de tăcere, apoi omul aflat la el acasă propuse : „Nu vreţi să scoatem o masă afară, să stăm puţin ?“ „Ba da“, primi Eva poate prea repede. „Şi domnul, nu se grăbeşte ?“ insinuă celălalt. „Nu, răspunse sigur de el Matei. Mă interesează viaţa cailor, deşi un scriitor spunea că stînd mult în compania lor poţi să devii măgar...“ Eva rîse cu poftă, Manicatide înghiţi politicos gluma, şi un chelner apăru cu o masă de plută şi trei scaune de nuiele, foarte uşoare. „Vermut“, ceru Manicatide fără nici o consulta-

ție. Era plăcut, găsiră un loc cu umbră, lîngă tribuna de beton, și curînd în cele trei pahare străluci o băutură roșie, aproape neagră, amăruie și bună. Chelnerul tăie o lămîie, Eva simți cum i se strepezesc dinții de plăcere. Îl măsură după aceea pe furiș pe Manicatide. Era îmbrăcat într-o haină gris, foarte subțire. Cravata vînătă și cămașa albă, bine apretată, sublinia și mai mult bronzul obrazului. Pantofi aproape galbeni, ciorapi ca lămîia. Iar mirosul de tutun scump și bun, o tabacheră care străluci, gazda oferi celor doi țigări americane. Sublinie „americane". „Nu, mulțumesc !" refuză Matei. „Îmi pare bine că te văd, Eva", se adresă iar Manicatide fetei, ignorîndu-l voit pe celălalt. „Și mie" ripostă ea și sorbi din vermut, dîndu-și seama cît de prost era îmbrăcat Arhire: cu haina mototolită, cu gulerul cămășii aproape murdar, îndoit într-o parte, și cu cravata lui banală. „Ar putea să-și mai calce pantalonii, gîndi. Nu stă ca trîntorul ăsta pe scaun și bea vin în prezența femeilor." „Da, dar cu care ți-ar plăcea să ieși pe stradă? Cu el, sau cu Matei care, uite ce ponosit e ?" „Ei și ? N-ai văzut ce mîndrie are, cum l-a pus la punct pe spilcuit ?" „L-a pus, dar iată ce bine-i stă cu obrazul ăsta măsliniu, cu cravata și cămașa lui impecabile. La ce trebuie să tindă fiecare ? La o astfel de eleganță, la o ținută frumoasă. Viața nu-i făcută numai din efort, trebuie să și petrecem." Manicatide făcu o scurtă istorisire, povesti despre hipodrom, evocă marile întreceri de altădată, personalitățile care călcaseră pe aleile lui. Nu lipsiră regele și domnul Marghiloman, spuse ceva despre familia lui, dar Eva nu reținu nimic. Îl privea cu plăcere. Băutura amăruie o înveselea pe neștiute și ea se bucura de toată dimineața strălucitoare. „Calul a fost adorat totdeauna", zicea. „Au fost hani tătari care erau îngropați nu numai cu nevestele laolaltă, dar, ce onoare, cu caii lor cu tot." Matei asculta cu bunăvoință, cînd celălalt încheie, adăugă fără să-l privească pe proprietar : „Păcat de cai ! Au decăzut !" „De ce ?" întrebă Eva. „Pentru că din sudoarea lor trăiesc oamenii !" Manicatide ridică sprîncenele. „Spiritual prieten ai Eva ! Ce învîrtești, domnule ?" Cuvîntul învîrtești nu-i plăcu fetei. „Sînt un fel de contabil", spuse Matei cu o ironie secretă. Treceau iar jocheii, ținînd caii în frîu, obligîndu-i să nu alerge prea repede. „Primul este *Semnal*, armăsar de cinci ani, rasă englezească, *pur sang*. Numai transportul m-a costat o avere. Maică-sa făcea parte din familia *Enver*.

N-aveţi de unde să ştiţi ce cai a dat familia *Enver*. Trăpaşi formidabili. Al doilea e o iapă mai tînără de trei ani, *Evelinc*. Încrucişare olandeză cu armăsar basc. La ora asta valorează un fleac de milion." Manicatide fuma, scutura scrumul şi-şi potrivea cu un reflex manşetele imaculate ale cămăşii. „Mai am un mînz. Îl *prepar*. Cu el o să iau derby-ul, nu la anul, peste doi ani". „Înseamnă că sînteţi foarte bogat", constată Matei cu o ciudată nepăsare. „S-ar zice. Dar în timpurile astea nesigure, te poţi trezi peste noapte lefter. Mai beţi un vermut ?" „Nu, mulţumesc", refuză Matei. „Dumneata, Eva ?" Ea primi. Peste un sfert de ceas, Arhire îi părăsi. „De ce nu mai stai ?" îl întrebă fata. „N-am încă o odaie la hotel. M-am rupt de Bucureşti." „La revedere." „Cînd te mai văd, Matei ?" „Cine ştie ? Poate mîine, dacă scap din şedinţele de la minister." „Bine, te aştept. Dacă nu sînt acasă, mă găseşti la şcoală. Ştii unde-i şcoala de balet ?" „Nu." Eva îi spuse numele bulevardului. Manicatide n-asculta, chemase la el pe chelner şi mai ceruse ceva. Ar fi vrut să-l vadă încurcat, dar nu reuşi să obţină nimic. Matei plecă repede fără să privească înapoi. Rămaseră singuri. Mirosea a grajd, de undeva din apropiere ţîşnea un jet de apă. Caii dispăruseră. „Stai toată ziua aici ?" „Da. Am multe treburi. Cu bookmakerii, cu agenţiile..." Eva nu înţelegea. El îi destăinui că hipodromul avea o lume a lui de pariori, de disperaţi, care vor să se îmbogăţească peste noapte şi nu reuşesc niciodată. O chemă într-o zi de curse să asiste la întrecerile succesive, şi mai ales să joace. „N-am bani, sînt o fată săracă." Manicatide rîse silnic. „Bani am să-ţi dau eu." „Nu pot să primesc." Chelnerul adusese o scrumbie albastră. Eva mîncă cu poftă. „Trăieşti uşor", zise ea. „S-ar zice. E multă bătaie de cap totuşi." „De ce ?" „Ţin o mulţime în spinare. Am o casă grea." „Înţeleg, înţeleg." „Cheltuiesc foarte mult, nu-mi place să fiu constrîns..." „Da, e o viaţă grea", admise ea cu ironie. „Cine era tînărul ăsta ?" „Un prieten." „Îl cunoşti de mult ?" „De foarte multă vreme." „E un tip deştept. Se poartă cam grosolan, dar nu poţi cere tuturor să aibă maniere..." „Ce sînt manierele la urma urmelor ?" „Ia te uită la tine !" Manicatide îşi arătă dinţii strălucitori. „Şi tu faci politică ?" „Nu." „Atunci ?" „Nu-mi place să-mi fie luaţi peste picior amicii." „Ai dreptate, iartă-mă. Ce face omul acela ?" „E un activist de partid, merge pe şantiere !" „Înţeleg, marfa asta nouă, revoluţionară." Un început de ostilitate se ivi pe chipul

lui. Bău din nou, privind vermutul în lumina clară a dimineții. „Ce vreți voi, comuniștii ?" întrebă pe neașteptate. „Ce vrea tatăl tău ? Ce vrea copilul acesta ? Că e un copil abia ! Voi credeți că o țară se poate conduce cu oameni inculți..." „Nu-i adevărat. Tatăl meu învață noaptea și ziua. Dacă l-ai vedea, te-ai rușina de ce spui. Și tînărul ăsta cunoaște o mulțime de lucruri. N-au făcut școală, dar știu că trebuie să învețe. Pe cînd dumneata, ce faci de cînd ți-ai terminat studiile, dacă le ai ?" „Le am", îngădui Manicatide. „Stai pe hipodrom și storci bani de la pariori." Vorbea dezlănțuit, pornită, deși bărbatul acesta îi plăcea foarte mult, și de fapt ar fi vrut să-l vadă în fiecare zi, și de celălalt, de Matei, uitase de cum plecase de lîngă ei, dar un simț vechi, de familie, ceva ce ținea de educația primită acasă o silise să explodeze. Aproape că regreta ce spunea, dar nu se opri. „O să vă ia statul tot, și cai, și proprietăți, și ce veți face ? Voi ăștia, proprietarii de cai ! Cunoști vreo meserie ? Știi să faci ceva ?" „Da, am o diplomă de inginer", rîse rău Manicatide. „Cu atît mai bine pentru dumneata." „Cît despre deposedarea asta, adăugă bărbatul, încă nu s-a spus ultimul cuvînt. Mai sînt forțe internaționale. Mai există statele libere ale Americii... Nu vom fi părăsiți. Deocamdată, nu vezi ? Situația e tulbure... Da, ce dracu, de altceva n-avem despre ce vorbi la masă, decît despre fleacurile astea ? Ești încă o școlăriță și-mi tot turui despre politică. Ce de prostii se fac pe lume !" Îi luă mîna subțire și o mîngîie ca pe o copilă, cu o duioșie paternă : „Eva, tu trebuie să dansezi, lasă-l pe taică-tău să se ocupe de mizeria vieții sociale, sau pe mine..." Fînul încins de soarele amiezii ce se apropia arunca pînă la ei esența lui tulburătoare. „Ce zi minunată ! Octombrie... E cald, e plăcut. Poți să stai la masă cu un om bun și tînăr !... Cînd voi fi silit să plec de aici, dacă va fi cazul, m-am gîndit și la asta, o fată ca tine va trebui să iau. Nu suport singurătatea. Am o anxietate ciudată. De Clara m-am săturat, într-o zi am și gonit-o. N-a vrut să plece. Am silit-o cu bani să divorțeze. A stat departe de mine 6 luni și pe urmă am chemat-o înapoi." „V-ați recăsătorit ?" „Nu, ce haz mai avea ?" „Cum, nu ți-e nevastă ?" „Nu, închipuie-ți, toată lumea însă ne consideră astfel. Nu-i nici un avantaj, dar nici nu supără pe nimeni. Acum și să vreau s-o gonesc n-am unde. Mi s-ar lua o cameră și decît să locuiesc cu alții străini, stau cu ea. Nu e o viață ușoară. E încă geloasă..." „De ce e ge-

loasă ?" „Nu e pentru tine, fetiţo !" Eva simţea că se bucură fără să ştie de ce. „Ce ciudate lucruri îmi spui." „Nu e nimic ciudat ! Nu ne mai iubim, ne îngăduim." „Dar ziceai că e geloasă..." „Fleacuri, femeile sînt geloase şi pe trecutul care nu le priveşte. Asta e o manieră, nu un sentiment. Am nevoie de tinereţe. De aceea o vizitez din cînd în cînd pe Yvonne. Cînd simt nevoia unei prietenii cu cineva vin la voi, la şcoală". „Eu sînt eleva doamnei Yvonne de mulţi ani şi nu te-am văzut." „Am fost certaţi. E o zgîrcită, nu mi-a restituit o datorie şi-am pedepsit-o. N-am mai trecut de mult pe la ea. Dar de Operă m-am săturat. Simţeam nevoia să găsesc o fată ca tine..." „Ce înţelegi prin prietenie ?" întrebă Eva cu o bănuială comică în glas. „Nu ce-ţi închipui tu, prostuţo ! Vei vedea, dacă ai să ai răbdare. Să ştii că dacă te superi şi nu mă mai cauţi, nici eu n-am să te caut. N-am timp. Vreau să stăm de vorbă, să te plimb cu maşina. Să te duc în nişte locuri pe care nu le ştii..." „Ce fel de locuri ?" „Lasă, o să vezi." „Nu, spune-mi, altfel nu merg..." „Fostele domenii ale familiei mele. Am fost înrudiţi cu domnitorii. Pretutindeni am neamuri îngropate în cimitirele moşiereşti. Statul nu mă poate împiedica să-mi vizitez morţii. Te voi duce cu maşina. Sînt nişte locuri foarte frumoase. O să-ţi placă. Primeşti să mergem săptămîna viitoare la Fundenii-Doamnei ?" „Da." „Cînd să vin să te iau cu maşina ?" „Te voi aştepta în colţul străzii aceleia, o cunoşti, nu ?" „Sigur că da, nu uit nimic. Cînd ?" „Miercuri sînt mai liberă." „Bine." „Trebuie să plecăm devreme, pe la 12, pentru că se înserează repede." „Şi dacă plouă ?" „Nu-i nimic, acoperim maşina, tot s-a făcut frig." „Bine, mă bucur mult că te-ai gîndit la mine. Dar soţia ta nu se va supăra ?" „Cine, Clara ?" „Da." „E obişnuită." „Ai avut multe prietene ?" „Nu pot să spun că au fost multe. Unele devin plicticoase şi le abandonez. Vor să fie cu orice preţ femei şi mie nu-mi place. Prietenia cu mine are ceva gratuit. Rezistă cine poate. Iubesc tinereţea pentru că are spontaneitate. Clara a început să îmbătrînească. Nu vorbesc de faptul că nu mai are chipul de acum 15 ani, dar chiar felul de a gîndi i s-a schimbat, şi nu suport. Sînt un om care a fugit de neplăceri toată viaţa, oricît l-ar fi costat asta. Nu pot să aud veşti proaste, nu pot să ştiu că cineva suferă. La înmormîntarea mamei mele am fugit la bordel, cum citisem, mi se pare, în Maupassant. Ce e toată ipocrizia asta creştină cu lacrimi, cu popi, cu sughiţuri ?

Nu, Eva ! Ai murit, la revedere. Cel mai bun amic al meu s-a spînzurat la 14 ani. Nu știu nici pînă azi de ce. Nu m-am dus să-l văd. Îl aștept de atunci să-l întîlnesc pe stradă : Unde-ai fost, scumpul meu ? Poate în Franța, la studii, sau în Anglia. Să reluăm prietenia."

Jocheii plecau la masă. Se auzeau strigătele grăjdarilor, și o căruță căra fînul abia cosit. „Îți place aici ?" „Foarte mult. Cîmp, soare. O să mai vin." „Vino, Eva." „Dar prietenele dumitale nu mă vor sfîșia ?" „Nu cred. Știu să le pun la punct." „Sînt multe ?" „Chiar acum caut să scap de o dansatoare de dancing. E cam isterică și vrea s-o bată pe Clara. Cum îți permiți ? O cert. După ce are bunul simț să-ți lase locul, să plece unde o rog eu să se plimbe, dumneata vrei s-o bați. Susține că tot pe Clara o iubesc, de aceea nu vreau s-o părăsesc. Mă face laș și cabotin. E o idioată..." „Și vrei să-i iau locul ?" Eva nu vorbise niciodată cu atîta cinism, nici nu era pregătită pentru o astfel de convorbire, dar situația în care se afla o obliga la discuția asta. „Ești o nebună ! Am întrebat-o pe doamna Yvonne cîți ani ai ! Ce, mă crezi un satir ?" Rîsese scurt, sughițînd. „Nu, draga mea, tu trebuie să fii o prietenă de plimbări. Îmi placi, ești înaltă, bine făcută și mai ales tînără. Peste doi ani o să răsucești Bucureștiul ăsta și eu vreau să se știe în București că mi-ai fost prietenă încă de pe acum." „Adică să fiu un fel de cățel de rasă cu care ieși de zgardă ?" „Nu fi grosolană, Eva. Tu îți închipui că a te plimba cu cineva presupune neapărat un anumit fel de relații ? Cîte mai ai de învățat încă ! Nu te grăbi. Uite, ai trecut de la indignare la furie, o să te potolești. Ce înseamnă asta ?"

Plăti și se ridicară. O luă de braț, cu o ușoară apăsare a palmei pe cotul ei. În spatele tribunei aștepta mașina lui verde. „Suie." „Nu, aș vrea să merg puțin pe jos, dacă se poate." „Bine, te voi conduce." Lăsă mașina în grija cuiva și porniră spre șoseaua Kiseleff : „Să știi că n-ai făcut bine că l-ai abandonat pe tînărul acela. Totdeauna cînd pleci cu cineva la drum, nu-l lași singur, orice s-ar întîmpla. Eu te-aș fi cîrpit dacă-mi făceai așa ceva." „Ce vulgar vorbești !" „Nu e adevărat..." O apăsă puțin pe încheietură și vorbi despre altceva : „Am să te duc la grajduri să vezi cum se îngrijesc caii. Îmi place mirosul de cai. M-aș prăpădi dacă m-ar alunga cineva de aici." Îi arătă hipodromul cu un gest scurt și ieșiră spre șoseaua Kiseleff. Amiaza avea o strălucire aurie, dulce și par-

fumată. Tot mai ardeau fumuri galbene pe la răspîntii. Treceau maşini cu un fîşîit uşor şi lăsau în urmă un miros neplăcut de benzină. „Ce păcat că nu mai sînt trăsuri ca acum 25 de ani. Ce promenade se făceau pe aici, ce lume. Un strămoş al meu ieşea cu cerbi la sanie, iarna, pe sub copacii aceştia. Nu era un poet ? Spune şi tu, Eva ?" Băutura o obosise. Ar fi vrut acum să se urce în maşina lui, dar nu spuse nimic. Se stîrni un vînt rece, care înfioră iedera de pe zidurile caselor. Trecuseră de Arcul de triumf, şi peste garduri zburau în stoluri roşii frunzele smulse. „Ai fost la o vînătoare de fazani ?" întrebă Manicatide. „Nu". „Aşa zboară penele din păsările împuşcate", şi-i arătă frunzele risipite în aer. Ar fi fumat, dar nu se cuvenea, şi se enerva tot mai mult. Se plictisi de ea şi la prima staţie de autobuz o opri şi pretextă că a uitat să spună ceva grăjdarilor. „Alerg înapoi, la revedere. Atunci, pe miercuri, la colţul străzii !" Fugea aproape. Eva nu înţelegea graba lui, îl crezu foarte ocupat şi se urcă în autobuz.

Miercurea următoare plouă. El veni la ora fixată. Aştepta dincolo de parbrizul aburit. „Urcă-te." „Mergem ?" întrebă. „Nu." „De ce ?" „Mi s-a îmbolnăvit un cal, trebuie să-l veghez, vii cu mine la grajd ?" „Vin." Se duse. Într-un sfert de ceas se afla într-un fel de şopron înalt, plin de hamuri şi de fîn mirositor. Pe acoperişul de şiţă cădea o ploaie sîcîitoare de toamnă. Evei i se făcu somn. Nu pricepea nimic. Un veterinar injecta un ser cu o seringă imensă mînzului de 2 ani, aşezat pe un strat de paie. Vreo cinci bărbaţi priveau îngrijoraţi ochii animalului. Manicatide o uită lîngă uşă. Întreba din cinci în cinci minute : „Scapă ?" „Scapă", spunea enervat veterinarul. Ploua într-una, se făcuse frig, amiaza de toamnă avea ceva exasperant în aerul rece. De pe acoperişul fără streşini curgea o perdea subţire de apă. Nori albicioşi alergau la orizont cu o viteză nebună. „De ce stau eu aici ca o proastă ?" se întreba Eva şi îl mai privea pe furiş pe omul acela îmbrăcat într-un raglan bine croit, cu manşetele albe ale cămăşii apretate ieşite din mîneci, tot elegant, stînd pe vine lîngă mînzul bolnav. „Doar nu ai nimic de făcut astăzi. Trebuie să te odihneşti, ai obosit, lucrezi prea mult, ai slăbit..." Dinspre hipodrom bătea un vînt neliniştitor. Intră un rîndaş înalt, ponosit, speriat de un motiv pe care ea nu-l ghici de la început. Ţinea sub braţ o şa şi nişte harnaşamente care umplură graj-

dul cu mirosul special de piele umezită de sudoare animală, şi parcă asta îl scoase din sărite pe Manicatide. Se ridică şi-l fixă pe noul venit cu o furie teribilă : „Ce i-ai dat mînzului ?“ Celălalt bolborosi ceva neînţeles, şi veterinarul se ridică să-l oprească pe Manicatide, dar foarte repede acesta îi smulsese grăjdarului hamurile din mînă şi tăbărîse pe el, lovindu-l cu cruzime peste faţă. Se auziră plesnituri, aerul şuiera şi medicul abia îl opri : „Ce, eşti nebun ? L-ai scos din minţi cu bătăile tale ! Nici nu mai aude, dacă te dă în judecată, o să te coste o avere ca să-i dai reparaţii !“ Pe Eva o zgudui tocmai judecata veterinarului. Pe el nu-l îngrijora că rîndaşul putea să fie ucis în bătaie, îl speria faptul că Manicatide ar putea să fie silit să plătească despăgubiri foarte mari. Simţi că i se roşeşte obrazul de ruşine, de o revoltă intensă, dar nu spuse nimic. Plecă afară şi rămase sub şopronul din faţă, ascultînd ploaia şi plînsul umilitor al bărbatului bătrîn ce-şi ascundea faţa nerasă şi sughiţa de durere. „Asta nu mai pot suporta !“ îşi spunea Eva, dar nu pleca. Manicatide nici n-o urmase. Rămăsese lîngă mînzul bolnav, tăcut, îngrijorat. Veghea dură cîteva ceasuri. Se înserase şi fata tot îl mai aştepta afară. El se aşezase pe o grămadă de paie, cu genunchii prinşi în palme şi dorea să audă cum se ridică animalul pe picioare. Spre miezul nopţii o strigă şi se miră că n-o mai găseşte. Ea plecase demult, înfrigurată, dîrdîind în pardesiul subţire. Se culcă obosită, ca după o lungă călătorie, contrariată şi mîniată pe sine.

Manicatide nu se ţinu de cuvînt şi o căută după vreo săptămînă. Intră pe la 4 după-masă în sala doamnei Yvonne, îi sărută profesoarei mîna în goană şi veni direct spre Eva. „Îmbracă-te ! îi spuse, te aştept afară.“ Ea nu protestă, se îmbrăcă repede, nici nu se uită spre doamna Yvonne, rămase numai în minte cu sunetul pianului acela dezacordat şi cu ritmul egal al paşilor tîrşiţi pe parchet. În stradă strălucea soarele, un soare rece de toamnă. El o aştepta în maşină. Avea mănuşi de piele galbenă, fuma neglijent *Chesterfield* şi în micul automobil plutea un fum subţire şi parfumat. Eva îi privi obrazul bine ras şi ochii. Părea obosit. „Joacă probabil cărţi, noaptea, gîndi. Are toate viciile. „Unde mergem ?“ îl întrebă. „La Fundenii-Doamnei.“ Şi porni. Şoseaua spre Afumaţi era inundată de lumină, pe pietre şi pe asfalt unduia o strălucire intensă, parcă pluteau pe un fluviu de metal. Cînd se strică drumul şi apărură gropile şi grohotişul şi maşina fu scuturată,

el începu să înjure încet, atent la ce se vedea înainte, ca nu cumva să i se strice ceva la maşină. Trecură un pod şubred, peste o apă schilavă, galbenă, care reflecta cerul curat. Sălciile se despuiau, cădeau frunze cenuşii, apoi începeau să plutească la vale, leneş. Cîrduri de raţe albe dormitau în apa rece, imobile, purtate de curent ca nişte bucăţi de gheaţă. Mari stejari abia se mişcau la vîntul mai intens în acest loc deschis. Trecură de un fel de han şi Manicatide opri în faţa unei biserici micuţe, ascunsă sub pomi. Pardoseala de piatră era invadată de iarba pălită. Pe ziduri şi deasupra bolţilor curţii vechiului domeniu iedera roşie se legăna leneş. Deasupra zburau păsări albe într-o goană fără motiv. Manicatide îi arătă stucaturile orientale, executate cu fineţe, cărora timpul le dăduse oboseala şi nobleţea patinei cenuşii, amestec de ploi alunecate pe faţadă şi mucezeală verzuie, un fel de încăpăţînare vegetală de a fi în toate. „Biserica a fost ridicată de spătarul Mihail Cantacuzino", spuse însoţitorul ei cu neglijenţă, şi după aceea îi povesti repede, cu o voluptate amară, cum se înrudise familia lui cu a ctitorului. Era o evocare foarte încurcată. Eva simţea că în povestea aceasta se găseau multe confuzii, Manicatide uitase cîte ceva din largul copac genealogic al familiei, dar asta n-o interesa. Era fascinant să păşească pe dalele vechi de piatră răsunătoare, în umbra albăstruie a bisericii ridicate în 1699, şi imaginaţia ei îşi şi închipui ceremoniile vechi sub aceste bolţi, miresele cu os domnesc şi glasul preoţilor slujind. Acum înăuntru era linişte, din ziduri izbucnea o răcoare persistentă care o înfiora. Sfinţii, roşi de timp, aveau chipuri confuze, şi lumina lumînărilor dădea parcă patos gesticulaţiei lor încremenite. Arhanghelii verzui parcă fugeau pe ziduri, în umbrele pîlpîitoare, şi stranele vechi de lemn putrezit trosneau ciudat. Înăuntru mormăiau nişte călugări îmbrăcaţi în negru, toţi bătrîni şi solemni, imateriali, cu feţe albe, translucide, ascultînd neclintit glasul din amvon. Arama sfeşnicelor şi aurăria îmbătrînită urzeau în aerul cu miros de tămîie o vrajă ciudată. Eva nu era religioasă. La ei în casă nu existaseră icoane, dar aici, îngrămădirea de chipuri ale Născătoarei şi ale lui Iisus răstignit, toată evocarea martiriului creştin, cu sfinţii, arhanghelii şi proorocii Iudeii o impresionau. Lăcaşul avea taină şi se produse cu ea un proces ciudat. Imaginaţia o chemase totdeauna spre ţărmuri şi

locuri necunoscute. Istoria o fascinase totdeauna şi visă o clipă numai că va păşi mireasă pragul de piatră al acestui lăcaş. Nu ştiu atunci dacă cel ce avea s-o însoţească trebuia să fie bărbatul cu părul încărunţit pe la tîmple, sau altcineva. Îl observă, trezită la realitate după o secundă, pe Manicatide. El nu se ruga, sta numai cu mîinile încrucişate pe piept, fără să-şi fi scos măcar mănuşile de pe mîini. Nu se închina, privea chipurile călugărilor. Ieşiră după un sfert de ceas afară. Eva mai privi încă o dată stucaturile care închipuiau o grădină persană, cu chiparoşi, păuni şi fîntîni, într-o decoraţie simplă, dar plină de farmec. Manicatide o conduse pe sub o poartă de cărămidă spre micul cimitir, arătîndu-i cîteva pietre mortuare. Evocă din nou cîţiva strămoşi, foarte bogaţi, plini de bani, unii decapitaţi la Stambul, alţii fugiţi peste graniţă, la Viena sau la Paris. Eva ascultă uluită lunga lui povestire. Îl întrebă în cele din urmă : „De ce intri înmănuşat în biserică ?“ „Eşti credincioasă ?“ se miră bărbatul, pe neaşteptate. „Nu, dar nu-mi place lipsa de respect faţă de lucrurile care sînt respectate îndeobşte...“ Manicatide rîse înveselit de cuvîntul „îndeobşte“. „Eva, ai haz, lasă fleacurile...“ Se plimbară cîtăva vreme în jurul domeniului, în tăcere, ostili fără să ştie de ce. Se făcea seară, şi un frig neaşteptat îi îngheţă mîinile fetei. „Mergem ?“ întrebă ea. „Da.“ Se urcară în maşină, şi el opri la hanul acela părăginit. „Nu întîrziem ?“ întrebă fata. „Eu nu am nimic de făcut“. „Nici eu“. Asta îi împăcă. Ciudat lucru, Eva simţi deodată că e sigură cu omul ăsta care avea bani, care putea să se oprească oriunde voia, şi constatarea îi stîrni o veselie neaşteptată. „Stăm afară“, hotărî bărbatul. „Îţi aduc din maşină o pătură şi ţi-o pui pe picioare. Să vezi ce bine o să fie. În curînd o să răsară luna. Hangiul o să ne facă o friptură la ţiglă.“ Eva se întristă deodată. Deci el mai venise aici, şi nu singur, pentru că nu putea să suporte să meargă singur undeva, şi-acum repeta o plimbare de demult, cu alta. Îl privi. Manicatide ghici ce gîndeşte şi surîse, luîndu-i mîna fragilă : „Nu fi proastă, Eva, trăim numai în prezent. O dată cu smulgerea filelor de calendar totul piere, şi din memorie, şi din viaţa noastră. Trebuie să guşti ora.“ Ea nu se convinse, dar cînd pătura îi înveli genunchii şi cînd îl ştiu în spate, cu hainele lui parfumate discret şi-i simţi braţele poposind o clipă pe umeri, ocrotitor, toată neliniştea trecu. Hangiul, un bărbat gras şi scurt, încălţat cu cizme soldă-

ţeşti, o salută cu slugărnicie, şi împreună cu un copilandru se apucă să adune surcele pentru un foc. Umbla grăbit, cu îndemînare în jurul ei, strîngea crengile cele mai uscate şi aduse două fiare puse curmeziş, un fel de ţeapă primitivă, plină de fum şi grăsime în care înfipse o pulpă de viţel sau de berbec, ea nu-şi dădu seama. Grătarul improvizat fusese instalat pe cinci sau şase ţigle cenuşii de acoperiş şi prăjirea începu cu solemnitate. Manicatide o abandonase şi supraveghea totul. Întîi focul izbucni pătimaş în întuneric, cu flăcări mari care spoiră noaptea abia căzută cu lumini şi scîntei strălucitoare. Zgomotele crengilor carbonizate se repercutau spre zidul sonor al pădurii din spate, şi totul se umplu de o larmă ciudată. În han nu mai era nimeni. Pe o masă făcută din crengi de mesteacăn se aşeză o muşama albastră şi o lampă. Eva făcu fitilul mic, să poată vedea focul. Pe măsură ce arderea se potolea se scoteau ţiglele, una cîte una, pentru ca bucata de carne înfiptă în frigare să fie mai aproape de jar. Sub halca de viţel sau de berbec rămăsese o spuză purpurie, arzînd încet. Manicatide ungea friptura cu ceva usturoiat, un amestec de cimbru şi alte plante necunoscute. Îi făcea plăcere să-l ajute pe hangiu, şi după mai mult de o jumătate de oră se aşeză lîngă ea, aşteptînd cu o lăcomie abia ascunsă să înceapă să mănînce. Totul se servi pe bucăţi rotunde de lemn, în care rămăseseră vechi încrustături de cuţit, şi se ivi şi o mămăligă groasă şi galbenă care aburea. „Îţi place ?“ Evei îi plăcea. Pe masă, hangiul puse un vin negru, greu, cu metal în el, răsunînd zgomotos în cănile de lut. Peste pădure se ridica luna, o lună îngheţată, de var, albă şi rotundă, vestind o toamnă lungă. Băură cu lăcomie. Friptura era nemaipomenită, din iarbă mai ieşea un fum gros de grăsime scursă pe pămînt. Mugi departe un animal, şfîşiind tăcerea. Hanul se văzu ca ziua. „Eva, am vrut demult să stau cu tine un ceas aici“, spuse Manicatide, rupînd cu o aţă lustruită bucata de mămăligă fierbinte. „Vezi, numai cine n-a învăţat cum se trăieşte poate să uite ceva din bucuriile vieţii. Aş vrea să te învăţ să trăieşti. Vrei ?“ „Vreau“, zise ea lacomă şi bău din cana de lut, cu un iz de vin vechi. „Pentru asta trebuie să mă asculţi, să nu te miri de nimic, atît.“ „Te voi asculta“, se convinse ea pe sine într-o clipă, deşi bănuia că nu va fi aşa. „Ce-mi cere omul acesta ?“ Nu-i cerea nimic. Era obsedat de trecutul familiei lui, spunea cu o înverşunare patetică, repetată, că totul a decăzut pentru că în fond ar fi dorit

să aibă şi azi slugi şi curţi întregi cu robi. „Nu e o sete de proprietate, spunea. Altceva. N-ai să înţelegi niciodată ce înseamnă sentimentul puterii. Şi cu ce m-am ales pînă acum din viaţă? Posed trei mîrţoage care cîştigă derby-urile. Ei şi? Asta îmi permite să trăiesc mai uşor decît alţii, dar e totul? Mi-e teamă de ceva de neînţeles. Nu mai am sentimentul că viaţa va rămîne aşa. Dincolo de fiecare zi e o primejdie. Mă scol dimineaţa şi citesc ziarele. Eva, sînt mai sărac decît bănuiesc toţi. Promite-mi că dacă vreodată nu voi mai avea nimic, o să găsesc la tine o mînă prietenească. Nici nu ştii ce iute te uită amicii şi cum îţi întorc spatele. Simt că nu sînt în stare decît de viaţa asta. Altceva n-aş putea face." „De ce?" „Nu-mi place să muncesc. N-am muncit niciodată, am petrecut. Cum să mă apuc să fac ceva? Nu-i absurd? Dar să lăsăm prostiile. Mai ia o bucată de friptură." Eva se săturase. El mînca încă. Avea o foame ciudată, şi bău însetat două căni de vin. Fuma ţigară după ţigară şi, ca de obicei, cînd ajungea la jumătate, le stingea şi le aşeza în scrumieră în formă de piramidă.

Tîrziu, cînd simţi că se ameţeşte, se ridică şi plăti. „Haide, Clara mi-a spus să mă întorc devreme acasă." „Cum, ştie că eşti cu mine?" „Nu cu tine, cu cineva, dar probabil că bănuieşte că tu eşti însoţitoarea din seara asta." „Şi cum de rabdă?" „N-are ce face!" constată el rece, pornind motorul. „Simt nevoia să nu te văd multă vreme", zise Eva, cu glas îngheţat. Manicatide nu-şi întoarse privirile. Era atent la farurile care luminau şoseaua. „Cum vrei". Drumul de întoarcere fu străbătut de o tăcere grea. O lăsă în colţul străzii, sărutîndu-i mîna îngheţată: „La revedere, Eva. Cînd crezi că ai timp, ştii unde mă găseşti, la hipodrom..." Plecă. Îi veni să plîngă. „Nici măcar n-a încercat să mă sărute. Acum se duce la cealaltă şi doarme cu ea. Dar pe mine de ce mă poartă prin biserici şi îmi povesteşte istorii de familie? E nebun, asta e, şi eu şi mai nebună că-l ascult."

Îl căută după patru zile şi se văzură din ce în ce mai des. De obicei duminica dimineaţa, cînd era ziua ei liberă, stăteau la hipodrom, urmărind cursele. Manicatide avea zile bune sau zile rele, după rezultatele curselor. Cînd pierdea era nesuferit, insulta pe toată lumea, o alunga şi se înfunda cu bookmakerii lui în cîrciuma de sub tribună. Clara răbda toate astea şi aştepta să-l culeagă după ce se ameţise bine şi

să-l ducă acasă. Atunci conducea ea şi se întîmpla să rămînă şi Eva, neavînd ce face. Asista la certuri penibile, la reproşuri care o făceau să roşească, dar o obişnuinţă păcătoasă o aducea mereu lîngă ei. Ciudat lucru, Manicatide n-o chemase niciodată acasă, îi arătase cîndva în treacăt unde stă, într-o vilă din parcul Jianu, dar n-o invitaseră nici el, nici Clara să intre. Se simţise jignită multă vreme, dar nu spusese nimic, din mîndrie. Cînd lui Manicatide îi mergeau bine afacerile la curse, şi cîştiga sume destul de mari, se pare, devenea generos, împărţea grăjdarilor şi oamenilor lui, pariorii, bacşişuri mari. Atunci nu bea prea mult, voia să rămînă lucid, făcea calcule să mai cumpere şi alţi cai, deşi auzea că ceilalţi proprietari se grăbeau să vîndă ce mai aveau de frica exproprierii iminente. „Sînt nebuni, zicea. Ei cred că comuniştii pot să-şi facă de cap..." Citea din ce în ce mai nervos ziarele, o întreba pe neaşteptate pe Eva : „Tu n-ai auzit ceva ? Ne mai lasă ? O să putem s-o mai încurcăm ?" Pe urmă cădea într-o mohoreală lungă. N-avea chef de vorbă. Umbla anapoda, tîrînd-o după el : ba la vechiul palat al lui Grigore Ghica de lîngă lacul Tei, la căpatul unei linii de tramvai, umblînd prin ploaie şi lapoviţă, cu capul descoperit şi privind zidurile neîngrijite, ori la Plumbuita, la mînăstire. Vremea se stricase, venea iarna, era din ce în ce mai frig. El fugea de hipodrom în anotimpul ploios pentru că tot cîmpul era plin de curent, şi nu suferea răceala şi umezeala. Îi descifra epitafele slavoneşti, îi ţinea o lecţie vie despre decăderea marilor familii, arătîndu-i capelele de piatră, bogate şi costisitoare, şi pe urmă ruina urmaşilor, îngropaţi din ce în ce mai simplu. Ultimul descendent al Ghiculeştilor, mort în 1945 sau '46, avea un mormînt bătătorit, fără iarbă sau flori pe el, vegheat numai de o cruce simplă de lemn. „Scăpătăm", zicea cu o mîhnire veselă parcă. „Noi nici un par n-o să avem la cap", încheia bătîndu-şi pulpanele pardesiului. Se opreau tocmai la marginea lacurilor, lîngă Herăstrăul care prindea în noiembrie o pojghiţă vînătă, subţire. Pomii scheletici sfîşiau cerul jos şi negru. Manicatide fuma şi privea negurile nesfîrşite. „Pe lacul ăsta, îi spuse într-o zi, s-a plimbat doamna Ecaterina a lui Ipsilante, cu o luntre. Pe mal cînta muzica turcească. Ce vremuri, ce vremuri,..." Pe urmă, mergînd încet, cu palmele în buzunare, îi evocă înjunghierea lui Vodă Hangerliu, domn nebun şi desfrînat, chefurile şi crimele de la Curtea Arsă despre care Eva mai ştia

ceva din amara şi strălucita carte a lui Matei Caragiale. Suferea cumplit cînd ajungea să-i povestească (o mai făcuse de cîteva ori, dar începea să uite) decapitarea turbatului şi tîrîrea lui în zăpadă şi gunoi. Eva cunoştea toată întîmplarea, care avea ceva întunecat şi misterios, îşi evoca veşmintele însîngerate şi crima fără sens. Totul se încheia într-o cîrciumă din spatele parcului unde pînă tîrziu, înverşunat, Manicatide bea rom, fără să mănînce nimic, dornic să se ameţească, dar fără să reuşească.

Multă vreme toate plimbările cu el o încîntaseră, dar de la un timp începea să obosească. Manicatide avea farmec cît stătea între oamenii lui, poruncindu-le, vorbind despre fîn şi pariori, despre sulki, caii dereş sau trăsurica numită cacialcă, dar, cînd cădea în aceste melancolii alimentate de o beţie lentă şi întristătoare, simţea că îi vine să fugă de lîngă el. O plimbare la mînăstirea Pantelimon, alta la Căldăruşani, un drum la Mogoşoaia, ca să-i arate portretul doamnei de Pallapra, şi iar legende şi istorisiri întunecate, evocarea morţilor, a cortegiilor de boieri, începuse s-o obosească. Viaţa omului de alături care nu-i ceruse nimic pînă atunci o exaspera. Era gata să-i spună că o plictiseşte, dar Manicatide avea un farmec bizar. „O secătură, un nimic", îşi zicea, dar erau gesturile acelea măsurate, şi clipirea măruntă a ochilor, gura cinică şi piramida de ţigări, mereu uitată pe mesele părăsite, era puţin parfum bărbătesc şi obrazul vioriu, totdeauna proaspăt ras, erau acele degete încărcate cu inele, uitate pe braţul sau pe palma ei şi mai era singurătatea căreia nu-i rezistă nici o femeie care a cunoscut înainte alt bărbat şi ştie ce preţ au mîngîierile şi sărutările. Oboseala exerciţiilor trecea repede, veneau nopţi pustii, fără nimeni în casa lor aglomerată, mirosind a plumb tipografic, cu sculările de dimineaţă ale familiei, cu scurta întrevedere comună şi pe urmă cu pornirea fiecăruia la locul de muncă. Şi atunci ?

Într-o zi neguroasă de decembrie, Manicatide o duse la Comana. Părăsiră şoseaua Giurgiului şi o apucară pe un drum neîngrijit, la stînga, spre un deal siv, înecat în ceţuri, ca o insulă în mijlocul unor bălţi, pline de stuf uscat, bălţi noroioase, aducînd cu peisajul irlandez, pentru că prea avea multă sodă în el şi mocirle, şi aici strigau şi păsările altfel, mai gîtuit, a groapă parcă. Manicatide îi vorbi despre Cîlniştea şi despre biserica ridicată prin apropiere de Vlad Ţepeş, în 1462, totul

ars, pierit şi reluat de alţi voievozi : Radu Şerban către 1588 şi Paharnicul Şerban Cantacuzino pe la 1700. „N-a mai rămas nimic, zicea absent Manicatide, privind ceţurile lăptoase ce se tîrau peste bălţi. Au venit grecii şi-au ridicat o biserică urîtă, o să vezi..."

Şoseaua se strîmta, totul era umed în jur şi pîcla te apăsa şi-ţi da o indispoziţie ciudată. Manicatide căuta un foişor şi-l găsi într-o paraginâ care-l mîhni. Merse la mormintele lui Nicolae Vodă Pătraşcu, mort la Raab, în Ungaria, şi îi arătă şi pietrele care acopereau pe Cantacuzini. După două ore de umblet prin noroi, intrară într-o casă rudimentară şi un ţăran le făcu ceva de mîncare. Începuse să plouă, deşi era devreme, afară se întunecă de tot. Bătea un vînt puternic zgîlţîind cercevelele. Omul îi lăsă singuri într-o odaie neîncălzită, cu pămînt pe jos. Manicatide vru să aprindă lampa, dar se răzgîndi cînd ea îi spuse că-i e frig. O luă în braţe firesc, fără să pară că face ceva din datorie şi o mîngîie lung pe obraz. „Vrei să dormi puţin ?" o întrebă. În încăpere se afla un pat înalt, acoperit cu o cergă miţoasă de lînă. Manicatide ieşi pînă afară, se întoarse cu un braţ de lemne umede. Eva nu-şi dădu seama cum de reuşise să le aprindă, şi în curînd în soba spoită cu var se auzi un duduit plăcut. Gazda parcă pierise, înghiţită de negurile din jur. Aerul umed se încălzi şi totul deveni plăcut. Ea se vîrîse îmbrăcată sub cergă şi aştepta cu mîinile sub cap. Prin ferestre se vedea pînza ploii insistente şi un zid urît şi negru. În cer croncăneau sinistru ciori. Manicatide dispăru iar, lipsi cam o jumătate de oră, şi ea se întrebă ce-i cu el. Se întoarse cu hainele umezite şi zîmbi cu dinţii săi sălbatici prin întunericul luminat slab de focul potolit. „Ţi-a fost frică ?" „Nu, de ce să-mi fie frică ?" „Poate credeai că te-am lăsat aici..." „N-am crezut asta". „Şi nu mă întrebi unde am fost ?" „Ba da. Unde ai fost ?" „La biserică. Am ars o lumînare pentru sufletul tău, Eva." Apoi rîse brutal, parcă ar fi lătrat. Nu-şi mai aprinse nici o ţigară. Intră în aşternut lîngă ea şi o căută.

A doua zi de dimineaţă totul în jur era nins. Zăpada poleise locul sălbatic. În odaie se făcuse frig, şi pe geamuri încremeniseră nişte fibre argintii ca un muşchi festiv de iarnă. Manicatide aduse ţuică şi puţină pastramă. O privea insistent,

cu o nedumerire pe care nu şi-o putea ascunde. Nu spunea nimic, mînca cu poftă şi se mira de ceva ce i se părea de neînţeles. Porniră înapoi tăcuţi. Ieşise soarele, şi chiciura strînsă pe crengile copacilor începu să se topească. Zăpada rămăsese strălucitoare pe tot cîmpul. Albul obosea, el se văită că n-are ochelarii fumurii şi că e chinuit de omăt. Nu întrebă nimic, o duse pînă la încrucişarea acelor străzi din apropiere. „Ce o să spui acasă ?" o întrebă înainte de a-i săruta mîna. „Nu ştiu. nu m-am gîndit. Dar socoteală nu sînt dispusă să dau nimănui de nimic." Manicatide încreţi puţin fruntea şi se gîndi la ceva. „Poate că greşeşti. Ai părinţi. Ei au datoria să ştie ce face fiica lor." „Ia te uită ce grijă !" se miră. Avea o obrăznicie care plăcea bărbatului, deşi undeva, sub masca placidă a fetei, el ascundea o vagă nelinişte. „Cum vrei. Cînd te mai văd ?" „Nu-ţi face nici o grijă, te voi căuta, dar îmi va fi greu să te văd în prezenţa Clarei. Situaţia dintre noi trei s-a schimbat. Nu crezi ?" „Eva, te sărut, eşti minunată !" încheie bărbatul şi porni motorul fără s-o mai privească.

Eva se schimbă dintr-o dată. Sentimentul unei vinovătii imense o cuprinse şi deveni ascunsă şi tăcută. Elena o întrebă de cîteva ori ce se întîmplase cu ea, şi fata îi răspunse că e foarte obosită din pricina exerciţiilor. Ducea într-adevăr o viaţă cîinească, fără odihnă suficientă. Procesul de creştere continua lent, fără aspecte îngrijorătoare. Sentimentul de îngrijorare persista, dar nu mai avea repercusiuni atît de dramatice în conştiinţa ei.

În iarna următoare, îşi găsi din întîmplare o prietenă care locuia prin apropiere. Se întîlniseră în tramvai. Cînd vremea era frumoasă umblau mult pe jos. Ei i se destăinuia din cînd în cînd. „Şi cum, tu primeşti să-ţi facă curte un om încurcat cu o altă femeie ?" o întreba aceasta. Eva nu putea să-i explice ce simte. „Cîteodată fug, spunea, dar asta ţine o săptămînă şi pe urmă iar mă întorc la el. Nu ştiu ce mă atrage. Am senzaţia că fac ceva interzis, dar poate tocmai asta îmi place cel mai mult." „Şi cealaltă ce spune ?" „E fosta lui nevastă, acum trăiesc în concubinaj. Se pare că acceptă, n-are ce face, îl iubeşte şi ea." „Bine, dar el de ce primeşte să trăiască aşa ?" „Nu ştiu. Mi-e silă de mine şi mai ales mi-e frică să nu afle tata toate lucrurile astea. Şi el şi maică-mea au dus o viaţă normală, şi nu pot, şi nu vor putea înţelege niciodată..."

Noaptea plîngea singură. De fapt nu-i spusese totul prietenei sale. Viaţa cu Manicatide era mai complicată decît putuse să bănuiască la început. Sosise iarna, drumurile în afara Bucureştiului erau mai rare, pentru că ninsoarea desfundase şoselele. Manicatide o chema în cîrciumi mărginaşe, întîrziind invitaţia aşteptată la el acasă. După Crăciun nu se mai putea amîna nimic, aşa încît o luă seara, într-o miercuri, cu maşina şi se opriră în faţa unei curţi strîmte, dominată de o vilă stil 1934, ceva nenorocit, cubist, îngust şi meschin, cu pretenţii de casă mare. Urcară nişte scări alunecoase din pricina zăpezii nemăturate şi bărbatul descuie o uşă cu yale. Odăile erau întunecate şi neîngrijite, vreo patru, în total, cu un hol mare, neluminat. Casa toată era stăpînită de o tăcere ce semăna cu părăsirea. Manicatide aprinse luminile. Candelabre uriaşe de metal şi lustre palide apărură din întuneric dezvăluind o aglomerare de mobilă fără gust, lustruită şi încărcată. Pe pereţi, cîteva tablouri de Stoenescu şi Kimon Loghi măreau şi mai mult senzaţia de improvizaţie. Uriaşe scrumiere de plumb fasonat erau aruncate pe măsuţele joase din jur. Taburete roz, în dezordine, împiedicau drumul. Eva îşi aminti de casa în care locuia Pavel, de rafinamentul acelui interior plăcut şi simţi o dezamăgire totală. „Poate nu-i atît de bogat cît crede", constată, şi îl urmă indispusă. Lipsea o bibliotecă, şi ea întrebă unde-şi ţine cărţile. „Pe unde pot. Nici nu sînt prea multe", zise cu răceală Manicatide. „Nu mă interesează decît caii." Şi cu un gest scurt îi arătă dormitorul. „Aici", şi deschise o uşă. Patul în dezordine spunea totul. Două fotolii joase păreau uitate în colţuri, o lampă de noapte, un covor bun, roşu, cu desene orientale, un aparat de radio şi el într-o carcasă cubistă măreau urîţenia încăperii împodobite cu perdele oarecari. Spre surprinderea Evei, pe pereţi nu se vedeau decît cîteva fotografii de cai, înrămate în lemn subţire de culoarea paiului copt ! *„Lord, Feriga, Jimmy, Sardanapal"*, spuse cu un umor rece Manicatide. ca şi cînd şi-ar fi prezentat strămoşii. „Primul cîştigător la Epsom, al doilea după *Premiul Naţiunilor* de la Nissa, *Jimmy* în momentul cînd a bătut pe celebra Yoppa şi, în sfîrşit, *Sardanapal,* la Otopeni în premiul regal." Performanţele îl fericeau, vorbea despre ele ca despre nişte victorii militare. Eva zîmbi ciudat aruncîndu-şi o privire asupra patului. Două perne mototolite, un cearşaf

de olandă, o plapumă galbenă... „Doarme cu ea încă." El dădu din umeri cu nepăsare : „Am o anxietate, ţi-am mai spus, nu stau niciodată singur." „Unde e Clara ?" „A plecat pentru trei zile la munte. Era foarte obosită." „Şi vrei să-i ţin locul în seara asta ?" „Dacă doreşti !" Manicatide ieşi şi ea îl urmă. În celelalte camere locuiau fosta soţie cînd se certau, o servitoare, şi mama ei. „Ai şi o soacră", zise răutăcioasă Eva. „Da, care pleacă totdeauna cu fiică-sa împreună". Căută într-un bar ascuns în perete o sticlă de coniac şi o destupă. Odăile erau luminate acum. Ea îi ceru să mai stingă din becuri, el nu voi, nu putea suporta întunericul şi penumbra. Manicatide turnă în două pahare bulbucate şi foarte groase care aveau o rezonanţă muzicală. Apăru şi un serviciu de masă, cu cîteva gustări, pregătit din timp. „Mai e cineva în casă ?" „Nu, zise simplu Manicatide. Sîntem singuri." Eva bău. Afară se auzea şuieratul vîntului. Obloanele casei erau zgîlţîite cu putere. „Mai beau un pahar şi fug afară, fără să-l mai văd vreodată", se hotărî, dar pe măsură ce băutura îi ajungea în genunchi şi stomacul i se încălzea încet-încet, odăile tapetate banal deveniră acceptabile. Manicatide o privea şi-i spuse după o vreme, întinzîndu-i o bucată uscată de peşte, asortată cu o rozăsubţire de lămîie, parfumată şi proaspătă : „La ce te uiţi ?" „Cum stai." „Şi cum stau ?" „Destul de prost. La banii tăi ai merita ceva mai confortabil şi mai cu gust." „N-am timp să-mi aleg mobilele." „Ar trebui să ţi-l faci." „Poate, vreodată, deocamdată mă gîndesc cum să-mi salvez agenţia de pariuri şi caii. Se pare că ne vom curăţa, şi atunci..." Bău iar îndîrjit şi îşi scuturăde pe haina închisă un fir de praf nevăzut. Lumina gălbuie a lămpilor cădea pe chipul său palid, şi faţa avea ceva tragic care-l făcea frumos. Mîncară puţin şi paharele fură umplute din nou. „Ştii, m-am gîndit să nu te mai văd niciodată", îi spuse Eva. „O să fie greu." „Crezi ?" „Da, vă cunosc bine. Noi ne placem, Eva, şi e dificil să ne despărţim. Împrejurările sînt cam nenorocite, dar trebuie să trecem peste ele." Se făcu tăcere. Se auzi iar vîntul de afară, zguduind obloanele. „Nu pot să suport această duplicitate." „De ce ? Mai toată lumea trăieşte aşa", zise bărbatul, cu o siguranţă care o înfiora. „Ne plictisim unii de alţii, dar ne sîntem indispensabili." „Tu o mai iubeşti pe Clara ?" „Cred că da." „Şi-atunci de ce să m-amestec în viaţa voastră ?" „Faci cum vrei, Eva, de altfel, cred că n-ai

să-mi reproşezi nimic." „Ştiu la ce te gîndeşti." Eva roşi enervată. „Da, eu am avut nevoie de un bărbat şi am venit cu tine. Nu mi-este ruşine de loc de treaba asta, şi nici nu-ţi cer să simţi vreo responsabilitate pentru mine. Am mai trăit şi cu alţii..." Pe măsură ce vorbea simţea că devine şi mai nerușinată. De unde cinismul acesta la o fată care crescuse într-o familie de oameni la locul lor ? Ciudat lucru, Manicatide n-o întreba nimic. I se părea normal să audă ceea ce auzea. Băutura o făcuse guralivă. „N-am să-ţi cer nici măcar să rămîn aici, cum ar face alte femei." „Nici n-ai reuşi, zîmbi el într-un fel special. Au mai încercat şi altele. Pe unele le-am dat în brînci afară." „Poate de aceea e atît de liniştită Clara." „Nu e liniştită de loc, n-o invidia." „Acum trebuie să mă ridic şi să plec trîntind uşile" se hotărî Eva, dar iar auzi vîntul de afară şi de fapt îi plăcea gura sănătoasă a bărbatului şi se obişnuise cu el. Nu plecă.

Prin februarie se trezi cu Clara la şcoală. Era slăbită, trasă la faţă, părea supărată de un lucru care o încurca. Stătu de vorbă puţin cu doamna Yvonne şi în cele din urmă se îndreptă spre ea privindu-i cu insistenţă trupul lung şi armonios, braţele frumoase şi chipul tînăr. „Vrei să ieşim împreună ?" „Da, cu plăcere", făcu fără ostilitate Eva şi se îmbrăcă. Era o zi călduţă, cu soare mult. Zăpada se topea pe acoperişuri, şi oamenii aveau o veselie neprevăzută pe chip. O luară spre Piaţa Victoriei, mergînd încet pe un trotuar foarte lat, curăţat de mizeria iernii care se ducea. „Eva, vreau să-ţi vorbesc deschis." „Vă ascult." „Probabil că Bebe (Bebe îi spunea ea lui Manicatide) ţi-a spus că sîntem divorţaţi, dar că n-am reuşit să ne dezbărăm unul de altul nici pînă acum." „Mi-a spus." „Şi ţie îţi convine situaţia asta ? Eşti tînără, frumoasă, ai tot viitorul înainte, de ce îţi creezi complicaţii ?" „Îmi place." „Ştiu." „Şi-atunci ce să fac ?" „Să fugi. El o să aibă peste cîtva timp 50 de ani. E bătrîn. Va avea nevoie de cineva care să-l ajute. Nu e capabil de nimic. Tu ai să uiţi de toate, dar la noi e vorba de o viaţă întreagă." „Iartă-mă că te întreb, dar dumneata cum de-l rabzi ?" Clara se opri puţin din mers şi dădu din umeri : „Nu ştiu. Toată lumea a crezut cînd m-am măritat cu el că l-am luat pentru bani, dar după cum vezi e un bărbat care place oricum femeilor." „Şi, mai pe urmă, cum de-ai răbdat să te înşele, să ducă viaţa pe care o duce ?" „Ne-am certat multă vreme, am plecat şi eu cu altcineva, el m-a căutat, m-a

snopit în bătăi şi m-a readus acasă. Lui i se îngăduie totul, mie, nimic !" „Ciudat lucru." „Pe urmă m-am resemnat şi sufăr, sufăr... Am divorţat, iar ne-am reîmpăcat, asta-i tot. Ce crezi că se poate face ?" „Voi încerca să nu-l mai văd. Dacă mă caută iar ?" „Să-i întorci spatele"... „E uşor de zis. Am încercat de nu ştiu cîte ori. Mi se pare imoral să trăiesc cu el, am vrut de mult să vorbim, dar iată că ceva mă împiedică mereu. Îmi pare foarte rău pentru tine, Clara. De fapt ar trebui să-ţi fie egal. Nu sînt eu, el va găsi pe altcineva. Ştiu că nu ţi se întîmplă pentru prima oară." Clara îşi scutură mantoul de blană, îl încheie nervos cu un şiret în faţă şi o privi deschis : „Eva, de data asta e serios. Te iubeşte şi el. Celelalte erau aventuri, flirtul cu tine îl chinuie, începe să fie gelos, mi-a spus că simte nevoia să te vadă din ce în ce mai des. S-a schimbat ceva şi nu ştiu ce să fac..." „Bine, de cîte ori o să mă caute, am să fug de el, sper să mă ţin de cuvînt..." Se despărţiră, şi Evei îi păru rău de promisiune. „Ar fi trebuit să nu-mi spună că Manicatide mă iubeşte. E o gîscă. Acestui sentiment nu-i rezistă nimeni. Ce să fac ? La prostul de Denise nu mă pot întoarce, nu-mi mai place."

Manicatide o mai căută de cîteva ori. Eva îi spuse că totul era terminat între ei, şi îl rugă să nu mai insiste. Bărbatul pierduse parcă din aroganţa lui cunoscută. De fapt nici acum nu insista. Îşi aşeza pălăria pe frunte, după ce-i săruta mîna şi spunea moale : „Bine, dacă tu crezi aşa", şi pleca repede, lăsînd în urmă parfumul hainelor şi al tutunului bun. Dar după o săptămînă se prefăcea că o întîlneşte din întîmplare la un colţ de stradă. Oprea maşina şi o întreba indiferent ce mai face ? Venea primăvara şi el îi reamintea că puteau să plece iar spre Căldăruşani şi la Comana, la vechile pelerinaje, terminate totdeauna pe la hanuri mărginaşe. Aprilie îi găsi împăcaţi. Manicatide era mai înflăcărat ca oricînd, dar se ascundea, şi ea rămînea numai cu bănuiala unui sentiment foarte puternic, dar bine marcat.

Clara reveni la şcoală. Nu mai avea aerul tragic din iarna trecută. Îşi vopsise părul, arăta parcă mai tînără, şi rochia bine croită o avantaja. Voi să pară nepăsătoare, vorbea cu impertinenţă, privind-o acum pe Eva ca pe o rivală de care nu-ţi pasă. „Fetiţo, am auzit că nu poţi să te dezbari de Bebe. Nu-i nimic, vom lupta." Cuvintele aveau ceva trivial în ele, dar există o mizerie morală, pe care femeile o suportă mai uşor decît bărbaţii, pentru că ele, în fond, nu au nici un fel

de mîndrie, o simulează numai. „Cum vrei. Eu am făcut tot ce s-a putut. De ce nu vorbeşti cu el să mă lase în pace ?" Ridicase glasul, cealaltă nu ripostase. Avea totuşi maniere, dacă se puteau numi astfel aceste laşităţi. Competiţia ţinu cîtăva vreme. Starea de încordare o măcina pe Eva. Vorbea din ce în ce mai des cu prietena ei. Aceasta se mira numai de forţa sa de a şti că bărbatul acela putea să stea nopţile cu Clara şi după-amiezile, unele după-amiezi, nu prea numeroase, cu ea. „Mie nu-mi intră în cap aşa ceva." „O să pricepi tu mai tîrziu", zicea Eva, mai mult ca să se scuze. „Îl iubeşti ?" „Da." „Nu cred, se îndoia, dacă l-ai iubi nu l-ai împărţi cu nimeni. Cred că nici cealaltă nu-l iubeşte. Sînteţi două descreierate, şi el, un om odios." Eva se enerva, nu mai vorbea cîteva zile cu nimeni, dar undeva îndoiala o mînca. „Ce e cu mine ? Ce mi se întîmplă ?" se chinuia îndelung şi nu afla nici un răspuns.

Sosi şi vara lui 1948. Într-o seară de iunie, Eva se afla cu Manicatide la hipodrom. Bookmakerii plecaseră. Cîrciuma părea pustie. Ultimii pariori porniseră pe trei cărări spre staţiile de autobuz şi de tramvai. „Azi am cîştigat destul", spunea el, înveselit, dar şi cu puţină îngrijorare pentru că aştepta pe un prieten cu care-şi dăduse întîlnire aici. Barmanul moţăia dincolo de tejgheaua lui de tablă. Era un om între două vîrste, cu un cap chel ca o bilă de biliard, foarte slugarnic şi gata să fie în voile lui Manicatide, pentru care un bacşiş gras nu însemna mare lucru. Ultimii muşterii stăteau la o masă acoperită cu o pînză tărcată de in, scoasă afară pe o rigolă de ciment, sub tribuna principală. Cerul curat, cu stele multe, mirosul de fîn abia cosit, şi mai ales răcoarea lacurilor din apropiere făceau din noaptea asta strălucitoare un lucru de neuitat. De pe şosea se auzeau claxoane înfundate de maşini şi fîşîitul adormitor al cauciucurilor frecate de asfalt. În plopii hipodromului, prelungi baloane albastre de frunziş mişcător, bătea vîntul. Era aproape 10, oră tîrzie pentru bufetier. Prietenul aşteptat de către Manicatide se ivi pe neaşteptate, coborînd dintr-o maşină, lăsată la poarta hipodromului, ale cărei faruri umplură pista de lumină pentru o secundă. Manicatide nici nu i-l prezentă. Se ridică în picioare şi îl întîmpină nervos, aşteptînd să audă o veste foarte neplăcută. Necunoscutul era un om trecut de 50 de ani, slab şi îngrijit. Vorbea repede cu Manticatide în franţuzeşte, şi ea nu auzea nimic pentru că şopteau. Stătură 5 minute împreună, apoi celălalt plecă. Se auzi

automobilul ambreind, şi Eva îl văzu pe Manicatide, palid, apropiindu-se de masă. „Ce s-a întîmplat ?“ „Nimic“, o linişti el şi ceru de băut barmanului speriat, care spera să plece acasă. Chipul bărbatului se întuneca pe măsură ce trecea timpul. Avea o lăcomie neistovită, parcă ar fi vrut să ucidă ceva în el, şi alcoolul nu-l ajuta de loc. Vorbi despre caii lui pe neaşteptate, dar în ceea ce spunea se simţea un regret ca şi cînd ar fi trebuit să fugă undeva şi să-i părăsească. Apoi durerea aceea ascunsă deveni atroce, îl chinui, nu mai răbdă şi-i spuse : „Eva, s-a întîmplat lucrul cel mai cumplit care putea să mi se întîmple.“ „Ce ?“ „În noaptea asta toate proprietăţile particulare au fost naţionalizate.“ Ea nu înţelegea ce este atît de cumplit. Doar el nu avea o fabrică, nu avea un hotel ? „Caii nu mai sînt ai mei din momentul acesta. Înţelegi ? S-a zis cu grajdurile particularilor, s-a zis cu noi toţi !“ „Nu se poate, te înşeli.“ „Omul care mi-a adus vestea nu minte niciodată.“ Bău iar cu sete. Voia să se ameţească. Ceea ce îi spunea era numai exteriorizarea unui sentiment teribil de frică, dar Eva simţi că el plănuia ceva, cu mintea sa aparent absentă din judecăţile făcute la întîmplare, hotăra acum un lucru cumplit. Îi ştia firea violentă, şi se temea de reacţia lui, cu cît mai întîrziată, cu atît mai neaşteptată.

Către miezul nopţii, fără să se clatine, plăti şi o rugă să se urce în maşină ca s-o însoţească pînă acasă. Conduse în viteză nebună pe străzile pustii, spunîndu-i că va lipsi cîteva zile din Bucureşti. Dar ea nu credea o iotă şi se răzgîndi : „Nu pot să te las singur acum“, hotărî. O lumină de nebunie bucuroasă sticli în ochii lui. „Eva, vrei să stai cu mine ?“ „Da.“ „Bine, o să ne plimbăm toată noaptea.“ Eva nu coborî din automobil, şi porniră spre Săftica. Şoseaua era pustie, asfaltul strălucea. Răcoarea nopţii îl înviorase. Se opriră pe la 2 la o cîrciumă mărginaşă şi el bău două ceasuri aproape fără să se oprească. Îi vorbea tot timpul despre caii lui, ca despre nişte copii şi de cîteva ori plînse scurt, stăpînindu-se cu un efort uriaş. „Dar nu-i las“, spunea apăsat de hotărîrea aceea cumplită pe care o tot lua de cîteva ceasuri. În zori erau înapoi spre Bucureşti. Cerul se lumina treptat, o pîclă albicioasă plutea deasupra lacurilor. Manicatide era lucid, avea o privire sticloasă, numai mîinile îi tremurau de o enervare nestăpînită. Gura i se strînsese într-o crispare dureroasă. Opriră în spatele hipodromului, în faţa unei portiţe prăbuşite. „Aşteap-

tă-mă în maşină, spuse bărbatul. Dacă ţi-e somn, aţipeşte puţin, dar să nu pleci, în nici un caz să nu pleci şi să mă laşi singur." „Am să te aştept." Îl văzu cum intră pe hipodrom şi lasă poarta dată de perete. Un timp încercă să se gîndească la ceva precis, dar nu reuşi. Era ameţită de alcoolul băut, simţea o greaţă neplăcută şi coborî ca să facă cîţiva paşi. De pe cîmpul pustiu se auzi nechezatul unor cai, un strigăt gutural repetat la cîteva minute. Eva nu-şi dădu seama ce se întîmplă. „Poate îi trimite undeva, poate îi ascunde ca să nu-i găsească autorităţile mîine dimineaţă." Şi reconstitui totul. „Are un om bine informat care i-a spus cu un ceas mai devreme ce i se întîmplă şi el îşi ia măsurile. Intră pe poartă mînată de o curiozitate ciudată. Mirosea puternic a urină şi a paie putrezite. În dreapta erau nişte şopruri acoperite cu paie şi se auzea cum un animal roade o zăbală sau rumegă. De sus, dintr-un pod, cădeau în vîntul uşor al dimineţii paiele, purtate de curent spre pămîntul bătătorit. O scară pusă dedesubt spunea că cineva dormise acolo şi fusese sculat. Recunoscu mai departe grajdul în care stătuse într-o zi ploioasă cu Manicatide, cînd acesta asistase la îngrijirea mînzului său. Îşi aminti de chipul lui îngrijorat, de întrebarea aceea obsesivă, repetată cu îndîrjire : „Scapă ?" „Scapă", spunea sigur, indiferent, veterinarul. Apoi urmase bătaia acelui rîndaş lovit cu hamurile peste faţa însîngerată. De pe hipodrom se auzi iar strigătul de groază al unui animal, ceva sugrumat, cum ai fi ucis pe cineva. Animalele din celelalte grajduri se neliniştiră dintr-o dată. Se auziră copitele lovind în scînduri şi răcnete speriate. Eva îşi dădu seama că se întîmplă ceva neobişnuit şi se sperie. Fugi spre pista pustie, şi la capătul ei văzu doi oameni faţă în faţă. Manicatide şi cu Petre grăjdarul. Cel de-al doilea plîngea aplecat peste trupul unui cal. Fata alergă spre ei şi simţi de departe un miros de sînge proaspăt care întrecea boarea de dimineaţă a cîmpului umezit de roua nocturnă. Cînd se apropie bine văzu doi cai înjunghiaţi la picioarele lui Manicatide. Acesta mai ţinea în mînă o seceră ruginită, găsită cine ştie unde, cu limba căreia spintecase pîntecele armăsarilor. Caii nu mai mişcau, aveau ochii sticloşi. Sub ei curgea sîngele, o baltă aproape neagră, şi un pachet de intestine, îngrozitor la privire. Grăjdarul plîngea înăbuşit cu palmele pe faţa nerasă. Căzuse în balta de sînge şi se stropise pe pantaloni şi pe cămaşa aspră de americă. „Ce-ai făcut ?", întrebă Eva, sim-

ţind cum toată oboseala nopţii o părăseşte şi cum un sentiment de groază o ia în stăpînire. „Nimic, i-am omorît", zise celălalt, rece, privind un gard mărginaş spre care alerga mînzul său sur, care-i scăpase. Manicatide era plin de sînge pe pantalonii bine călcaţi şi pe pantofi. Nu avea pe chip nici o urmă de milă, dimpotrivă, arăta o ură cumplită, care o amuţi pe fată. Scosese dintr-un buzunar toţi banii pe care-i cîştigase în ziua aceea, o sumă destul de mare, aruncîndu-i grăjdarului : „Ia-i. Ştii ce ai de spus. Peste două ceasuri vor veni aici să te întrebe ce s-a întîmplat. Ai să le povesteşti că ai aflat despre hotărîrea lor şi că ai spintecat caii, pentru că ţineai prea mult la ei. Te vor aresta, or să te ţină o lună-două, eu am avocaţi, şi-aşa eşti tu idiot, o să-i convingem că eşti şi nebun. Vei scăpa. Am să am grijă de familia ta. În definitiv şi la puşcărie tot atît de prost ai să trăieşti ca şi aici. Nici nu meriţi mai mult. Pricepi ?" Grăjdarul încuviinţa mut totul. Mai plîngea încă îngenunchiat lîngă trupurile care nu se răciseră. Eva fugise de lîngă el, şi Manicatide înţelese că nu trebuia s-o lase singură. O ajunse lîngă poartă şi o sui violent în maşină : „Ai înnebunit ? Ce-i isteria asta ?" Porni repede spre casa din Jianu şi o duse sus, sculînd-o pe Clara. „Ce-i cu voi ?" întrebă aceasta, speriată de sosirea neaşteptată. Eva nu putea spune nimic, tremura, buzele i se făcuseră albe. „Dă-i ceva să se liniştească, fă-i un ceai, eu am puţină treabă. Şi, mai ales, n-o lăsa să plece." Cealaltă nu mai întrebă nimic ; era obişnuită cu ordinele, executa tăcut şi rapid totul. Eva nu simţi nimic o vreme, parcă amorţise, crezu că-şi va pierde memoria, că a trăit de fapt un coşmar, dar zgomotele casei, uşile trîntite, vocile necunoscute de dincolo de un glasvand o aduceau la realitate. Mirosea a stofă arsă, şi ea îşi dădu seama că undeva, în vreo încăpere dosnică, Manicatide îşi vîrîse pe foc pantalonii stropiţi de sînge, ca să distrugă orice urmă. El reapăru după un ceas, foarte alb la chip, mirosind insistent a spirt. Băuse pe furiş, alungase femeile celelalte din casă şi rămăsese numai cu ea. „Eva, îi spuse aşezîndu-se, dacă vorbeşti sînt pierdut. Mă vor aresta şi-mi vor da ani mulţi de închisoare. Ăştia nu se joacă, ştiu bine. Am încă bani. Pe nenorocitul acela îl voi scăpa, dînd bacşişuri, făcînd pe dracu în patru. Nu vreau să aud că ai fost martoră. La hipodrom nu doarme nimeni noaptea în afară de Petre. Ei n-au de unde să ştie că am trecut pe-acolo. Este limpede pentru mine că

dacă se va afla, numai de la tine se va afla." Tăcu şi o privi ameninţător, fără să spună un cuvînt. Ea izbucni în plîns şi spuse că vrea să meargă acasă. „Pînă nu te linişteşti, n-ai să ieşi de-aici. Trebuie să dormi cîteva ore." Îl ascultă fără să se mai împotrivească şi plecă abia spre seară. Nu mai era în stare să spună nimic, părea că se află după o gravă operaţie, ca şi cînd cineva i-ar fi smuls din trup un rinichi sau un plămîn. Un sentiment de revoltă şi de dezgust o cuprinsese împotriva lui Manicatide. Nu ştia dacă va fi în stare să-l denunţe sau nu, dar era sigură că n-o să-l mai vadă niciodată. Îl ura de moarte, ar fi vrut să audă a doua zi că pierise într-un accident, dar ştia că totul e absurd. Manicatide o lăsă la colţul străzii, îi sărută liniştit mîna şi-i spuse la revedere.

O căută pe prietena ei, Lidia, neliniştită. „Ce-i cu tine? o întrebă aceasta. De unde vii? Parcă eşti scoasă din mormînt." Îi povesti totul, îngrozită, întrebînd-o ce să facă? Lidia nu ştiu ce să-i răspundă. „Îl mai iubeşti?" „Nu ştiu, se căină Eva, e ca un blestem." Slăbi cîteva kilograme, nu se mai duse nici la şcoală, nici la lecţii. Era în ultimul an de liceu, peste cîteva săptămîni trebuia să dea examenul final, nu-i era frică, dar viaţa ei era atît de neobişnuită, încît se speria de ceea ce putea să i se întîmple în viitor.

Pe urmă evenimentele se precipitaseră. Aflase că tatăl ei fusese numit directorul tipografiei în care muncise. Ziarele erau pline de ştiri despre preluarea puterii de către muncitori. Simţul ei politic puţin dezvoltat nu-i spunea mare lucru despre aceste fapte. În afara unei stime deosebite la care spera vag, nu ghicea ce se ascunde dincolo de hotărîrile luate de către noul guvern. Filipache lipsea mult de acasă, nu dormea nopţi întregi, avea griji, alor lui nu le spunea mai nimic, se mulţumea numai să mormăie cîte ceva seara, la cina luată tîrziu de tot, cînd sosea de la tipografie umplînd casa cu mirosul de plumb al hainelor.

Eva trecuse cu uşurinţă toate examenele. În toamna următoare se înfiinţă şcoala de coregrafie şi ea deveni pe neaşteptate, din elevă, cea mai tînără profesoară. Doamna Yvonne, cîteva colege aduse de la Operă constituiră primul corp didactic al şcolii de balet, instalată într-o casă cu două etaje în care locuise pînă atunci un mare fabricant. Încăperile imense, cu parchet vechi, îi plăcură nespus Evei. Se terminase cu subsolurile şi cu nenorocitele de încăperi care mîncau plămînii

elevelor şi elevilor. Veni cineva de la minister şi le ţinu un discurs scurt, spunîndu-le ce aveau de făcut. Nimeni dintre cei de faţă nu ştia că Eva îl cunoaşte pe vorbitor, ea nu se trădă nici o clipă. Cînd tînărul cu părul foarte negru şi ochii strălucitori încheie scurta sa cuvîntare, toţi se risipiră spre sălile de clasă. Matei o strigă : „Eva, stai puţin. Iată-ne deci iar la un loc. Am treabă cu tine. Directoarea şcolii va rămîne tovarăşa asta, Yvonne, ea e cea mai pricepută, dar am nevoie de cineva la UTM şi cît te cunosc, ai mai făcut muncă politică, vei şti să te descurci. De ce organizaţie ţii ?" Eva îi spuse că nu era înscrisă în UTM, pentru că de la desfiinţarea organizaţiei tineretului progresist nu mai activase nicăieri. „Frumos îţi stă, o certă el. Ia să-mi dai o cerere, şi asta mîine. Am proiecte mari. Le-am vorbit celor de la minister despre tine ca de o nouă minune a lumii. Lăsaţi, tovarăşi, că ştiu eu o tovarăşă care cunoaşte baletul ca pe Tatăl nostru. Te-am căutat la adresa pe care mi-ai spus-o, cînd să dau de tine, a venit decretul cu înfiinţarea şcolii. Cei de la minister aveau o evidenţă a tuturor elevelor şi-a profesoarelor. Trebuie făcut totul de la început. Am de gînd să te trimit la Leningrad. O să-ţi facem actele să te duci acolo pentru un instructaj scurt, mai tîrziu vom mai vedea. Deocamdată două sînt pistele pe care lucrăm : aceea a recrutării de elevi noi, ne trebuiesc mulţi şi buni, şi-a doua aceea a instruirii. E foarte greu să realizezi în scurt timp ceva, dar trebuie. Ştii, Eva, să mă ia dracu, credeam că baletul ăsta e o joacă, dar aud că ai nevoie de cel puţin 9 ani de lucru. Aşa este ?" N-o lăsă să-i răspundă şi după obiceiul lui se avîntă în lungi consideraţii despre noua Operă, al cărei lăcaş trebuia să fie început în curînd. „Burghezia ne-a lăsat numai nişte şandramale, unde naiba să arăţi ce ştii ? Teatrele sînt ca nişte cotețe, Opera, ce să mai vorbim ! A ars odată şi n-a mai făcut nimeni nimic pentru ea. Ah, ce ticăloşi ! Ce ticăloşi !" Se aprinse şi începu să înjure pe vechii conducători culturali care în afară de a trăi cu actriţe „scuză-mă, Eva !" nu făcuseră nimic altceva. Şi-i vorbi un ceas despre planurile de la minister, despre şedinţele cu arhitecţii, despre disputele care aveau loc în legătură cu alegerea locului destinat noului local al Operei, despre miliardele ce trebuiau alocate, despre greutăţile guvernului în acest domeniu, despre sabotajul aşa-zişilor specialişti, pe care el i-ar fi spînzurat cu dragă inimă, pentru că prea era evident că nu fac

nimic. Cînd crezu că a terminat, o întrebă : „Ei, eşti gata să pleci la Leningrad ?“ Eva spuse că da, dar cu atîta neconvingere, încît Matei deveni bănuitor. „Ce-i cu tine ? Ai slăbit, eşti palidă, pari bolnavă !“ „Nu, nu sînt bolnavă.“ „Atunci ?“ „Nu ştiu. Mi s-au întîmplat atîtea lucruri neplăcute...“ Pe urmă se răzgîndi, şi el nu mai scoase nimic de la ea. Căuta s-o convingă că schimbarea de climă şi prezenţa altor oameni, spectacolele de la Leningrad o vor schimba cu desăvîrşire. Ea era convinsă că aşa va fi, încît abia aştepta să plece. Nu va fi singură, o asigură el, vor fi şi alte eleve bine pregătite care vor deveni profesoare. „Bine, aranjează totul.“ Se despărţiră prieteni, deşi Matei o privea cu o bănuială îngrozitoare în ochi.

Din nefericire, formalităţile de plecare durară pînă în decembrie. Funcţionarii de la minister se mişcau greu, spre disperarea lui Matei care urla împotriva lor. Şcoala recrută din cîteva turnee scurte în ţară vreo 50 de eleve şi elevi. Eva stătu o săptămînă la Arad, una la Craiova, colindă şcolile, întrebă în dreapta şi-n stînga, se întoarse cu cîteva fete şi cu cîţiva băieţi. Îi plăcea ca totdeauna munca, şi lîngă Matei găsea voinţa necesară în stare s-o facă să acţioneze cu plăcere. Corpul profesoral spori, elevii trebuiau să înveţe paralel şi celelalte discipline. Doamna Yvonne nu părea o prea bună organizatoare, dar era ajutată cu entuziasm de ceilalţi. Nu se obişnuise încă cu viaţa agitată a celor care duceau şi o muncă politică. Se ivi în curînd o organizaţie de bază pe şcoală, o profesoară de istoria artelor, care o chema la ea în birou şi-i atrăgea atenţia cînd greşea, pentru că avea ieşiri violente împotriva celor care nu executau bine exerciţiile, şi numai salariul destul de mare pe care-l primea nu-i dădea securitatea unei vieţi liniştite. Se miră foarte mult cînd o văzu pe Eva că se ocupă de munca politică cu elevii şi se hotărî să n-o întrebe nimic despre ce se petrecea cu ea. Ştia că e fiica unui muncitor, dar viaţa ei de pînă atunci, indiscreţiile Clarei o făcuseră să se întrebe cum se pot împăca într-o fiinţă două firi atît de deosebite : una, care muncea cu îndîrjire pentru noua orînduire politică şi cealaltă, o libertină care se încurcase cu un bărbat de 46 de ani, cu amante şi nevastă. Nu întrebă însă nimic şi-şi văzu de treburi.

Venise iar octombrie cu răcoarea lui şi cu descompunerea vegetaţiei, atît de spectaculoasă în Bucureşti. Eva avea mai mult timp liber. Nu-l văzuse de multă vreme pe Manicatide,

din seara aceea de iunie cînd el îşi înjunghiase caii. Se întreba dacă păţise ceva, dacă mai stă toată ziua pe hipodrom sau fuge departe de locul acela care-i amintea atîtea lucruri neplăcute. Şi el sosi, aşa cum era firesc, într-o zi pe la prînz, cînd soarele de toamnă poleia acoperişurile oraşului şi le dădea o strălucire stranie. Era neschimbat, poate puţin mai palid şi mai slab, cu aceiaşi ochi duri care scormoneau omul. „Sărut mîna, Eva. Te-am găsit. În oraşul ăsta nici nu-i prea greu să te găsească cineva. Ce mai faci ?" Aceeaşi voce moale, puţin batjocoritoare, acelaşi surîs strîmb, cinic, aceeaşi cămaşă impecabilă, scrobită, manşetele scoase din mînecă şi butonii de aur. „Urci ?" Urcase. „Încotro ?" „La Snagov." „Nu, mi-e dor de un loc sălbatic. N-ai vrea la Comana ? Mi-a plăcut mult Comana, deşi casele sînt neprimitoare." Nu voia să meargă acolo pentru că îşi amintea de ziua aceea de iarnă cînd el îi făcuse focul, de ceaţa şi mocirlele Cîlniţei, dar putea să reziste ? El porni, fuma distrat, ducînd mănuşa de căprioară la gură şi apoi risipind în automobil fumul cel verde al ţigărilor lui scumpe. „Tot *Chesterfield ?*" „Da, tot *Chesterfield,* deşi e din ce în ce mai greu." „De ce ?" „S-au scumpit." Eva ardea de curiozitate să ştie ce i se întîmplase grăjdarului. Îl întrebă : „Cum ai rezolvat afacerile tale încurcate ?" „Simplu, cu bani." „Mai ai ?" „Foarte puţini, dar mai am, pe urmă încep să vînd şi gata. Întîi automobilul, pe urmă mobila, casa, mă descurc încă vreo doi ani, dacă am să duc o viaţă rezonabilă. Pînă atunci însă se mai întîmplă ceva. E vorba de război, de atîtea altele. Ţara asta e ruinată economiceşte, proştii de comunişti o vor ruina de tot." Ea tăcu, deşi el abia voia s-o audă protestînd pentru ca să-i spună lucruri şi mai rele, pentru că împotrivirea lui luase forme tot mai violente. „Şi cum s-au desfăşurat lucrurile ?" „L-au arestat pe Petre, a stat închis două luni, i-au dat drumul. Era idiot, săracul, l-au crezut. Omor din dragoste pentru animale." Rîse sălbatic, arătîndu-şi toţi dinţii puternici. „Le-am făcut o pagubă frumoasă. M-au bănuit. Le-am produs un *alibi* perfect. Un negustor a declarat că am stat toată noaptea aceea, pînă dimineaţa la 11, la el în grădină cu Clara. Au venit şi cîţiva prieteni care au jurat că le-am dat o masă copioasă pentru că cîştigasem în ziua aceea o sumă mare. Totul s-a potrivit perfect, n-au avut ce face. S-a cercetat, luasem banii, totul a fost convingător. Îmi pare bine că nu te-am

amestecat pe tine. Petre s-a ales cu o casă la periferie din treaba asta. Stă cu ai lui în vecinătatea unor lăptari, tocmai în Colentina. De la hipodrom l-au dat afară, bineînțeles, nu mai puteau să țină un monstru lîngă animale." Rîse iar, fără s-o privească. „Și tu ?" Eva ar fi vrut să-l pălmuiască, dar se stăpîni. Drumul era bun, soarele plăcut și copacii galbeni, împodobiți împărătește de focul lui octombrie. „Eu, dau examene. Îmi iau diploma de profesoară de balet. Peste cîteva zile sau săptămîni, nu știu bine, voi pleca la Leningrad, la specializare." „Oho, se joacă tare ! Te cred și eu, cu originea ta sănătoasă ! Fiică de muncitor, merge, o să ajungi cineva. Noi sîntem acea parte a societății care nu mai trebuie, care va fi aruncată peste bord. Numai că noi nu vrem asta și ne vom bate..." „Ce te-a apucat să-mi spui lucrurile astea ? Ce-i cu tine ?" „Nu înțelegi, Eva, că mi-au luat tot : grajdurile, caii, casa, acum plătesc chirie pentru propriile odăi ? Nu-i absurd ? Spune !" Ei nu i se părea absurd de loc, era o măsură foarte bine venită, „ia să-i mai ia dracul pe toți fabricanții, pe toți proprietarii de cai", cum spunea în glumă Matei. „Da, dar dumneata stai lîngă Manicatide, ai asistat la o crimă și n-ai spus nimănui nimic, și mai porți în poșetă și un carnet de U.T.M... ! Trebuia să vorbească cu Matei, trebuia să-i spună totul, dar cum și cînd ? Cum se potriveau toate acestea ? Pofta ei de viață și de lux, plăcerea unei plimbări cu mașina în această zi strălucitoare de toamnă, cu munca îndîrjită dusă la școală ? Ar fi trebuit să-l pună să întoarcă, s-o lase undeva într-o stație de tramvai și să termine o dată pentru totdeauna cu el, pentru că era rușinos să fie atît de slabă și de lașă...

Manicatide zîmbea într-un fel nesuferit, privind la șoseaua din fața lui, cu o falsă atenție. „Știu ce gîndești. Mă urăști foarte mult, nu-i așa ?" „Da." „Și-atunci ?" El frînă brusc și o sărută violent pe gură : „Ești o proastă mică, asta ești. Într-o zi voi reuși să plec de-aici din țară și te voi lua cu mine. Vei vedea Parisul, Londra, New Yorkul, adio cu mahalaua asta balcanică. Am bani la băncile elvețiene, vei duce o viață nemaipomenită, reuniuni, recepții, ducă-se dracului toate mizeriile..." Porniră imediat, lăsînd-o ametită de sărutarea aceea violentă, de agresiunea neașteptată.

Comana era mai puțin fioroasă ca în urmă cu un an. Nu sosiseră încă ceții, apele erau limpezi și sălciile nu de tot scuturate. Iedera mai avea culoarea lămîiului, și soarele ardea

ca vara, lucind numai şi nu dogorind. Trecu o după-amiază şi urmă o noapte, tot în casa acelui ţăran. Manicatide fuma mai mult, bea mai mult. Ceru cîteva ulcele de vin ţărănesc şi se ameţi puţin, vorbi cam incoerent, dar avea farmec, ceva irezistibil i-l făcea şi mai drag Evei. „Ce-i cu Clara ?“ îl întrebă. „O, ea a înnebunit de tot. Nu mai e cea de altădată. A început să se ţină după mine, îmi face mizerii, o bat din ce în ce mai des, dar asta n-o potoleşte. Cît aveam o situaţie sigură, puteam să risipesc cît vream, dar acum are senzaţia că tot ceea ce fac în afara existenţei ei, îi fur şi se comportă ca o mahalagioaică. Am ameninţat-o că o dau afară din casă. I-a murit şi mama, e mai singură, îmbătrîneşte văzînd cu ochii şi ştii cum sînt femeile care îmbătrînesc, irascibile, plicticoase...“

Se întoarseră a doua zi pe la prînz. Eva se duse direct la şcoală. Doamna Yvonne părea necăjită de ceva. O chemă deoparte şi-i spuse : „Eva, a venit la mine Clara. E nebună, nu ştiu ce-a apucat-o. Mi-a spus să te sfătuiesc să te astîmperi cu Manicatide. E hotărîtă să facă orice, dacă nu-l laşi în pace.“ Eva simţi cum i se aprind obrajii de ruşine. Avea presentimentul că bătrîna profesoară bănuieşte sau ştie că trăieşte cu Manicatide, dar indiscreţia aceasta brutală o socotea din sărite. Plecă repede fără să-şi dea seama că furia ei pe Clara avea să-i aducă şi alte necazuri. „Ah, dacă aş pleca la Leningrad toate s-ar rezolva, poate l-aş uita, şi gata. Cînd am să mă întorc am să-mi văd de treabă.“ Ştia că se amăgeşte. Îl întreba mereu pe Matei la telefon (el era foarte ocupat şi abia găsea vreme să-i răspundă) : „Ce se aude cu plecarea ?“ „Ai răbdare. Trebuie să facem formele. E vorba de cazare, de profesori, nu e prea simplu...

Manicatide veni într-o zi din nou la şcoală, o aşteptă în stradă. Părea necăjit. O invită să se urce. Şi Eva dorea o explicaţie. Îi spuse că Clara a ameninţat-o că va face scandal. „Ştiu. E nebună. A ajuns să-mi dezumfle cauciucurile maşinii, ca să nu mai plec de-acasă. Ce să mă fac cu ea ?“

N-aveau nici unul nici altul forţa să renunţe, să nu se mai vadă niciodată. Poate fără să vrea şi Clara contribuia la prelungirea acestei agonii, pentru că şi ea era o fire încăpăţînată şi reacţia era de prevăzut. „Nu vrea să-l lase în pace, să vedem care e mai tare.“ Pe la sfîrşitul lui noiembrie se întîlniră ca din întîmplare. Clara se uscase, avea un obraz vînăt şi biruit de tot ceea ce putuse ascunde ani de zile. Eva

aproape n-o mai recunoscu. Să nu fi fost mantoul şi mersul ei, ar fi crezut că se înşală. „Bună, Eva", zise cu blîndeţe cealaltă. „Ce întîmplare, să ne găsim !" Nu credea o iotă, dar o ascultă, nu mai putuse s-o evite. „Şi eu voiam să stăm de vorbă." „Intrăm undeva?" „Nu." „Atunci să mergem pe o stradă mai puţin aglomerată." „Bine", primi Eva. Părea hotărîtă să-i reziste, să-i spună că nu mai era de mult o copilă şi că se va apăra ca o femeie. Îl iubea pe Manicatide, deşi undeva era înspăimîntată de el şi de lumea lui. Clara simţi şi-i vorbi cu destulă prudenţă cîtăva vreme. Îi aminti vîrsta ei, bătrîneţea care începea şi chiar anii nefaşti ce-l aşteptau. „Toate fetele sărace au această pornire către oameni care au fost bine sau care au posedat averi. Te înţeleg, Eva, crede-mă, dar în cazul lui te înşeli. În afara acestui grajd de cai n-a avut nimic." „Nu averea lui mă interesează", spuse scrîşnit Eva. „Atunci ?" „Nu ştiu. Îmi dau seama că nu sîntem potriviţi de loc, dar ceva mă împinge spre el. Şi dacă-mi stai în cale n-o să te ocolesc, o să trec peste tine." „Bine, vrei război, îl vei avea, spuse Clara hotărîtă, dar pînă atunci vreau să ştii cîte ceva despre omul meu. Îl crezi probabil vreun nobil scăpătat, vreun urmaş de familie bună. Cunosc toată tehnica lui : morminte, pietre funerare : Comana, Căldăruşanii, biserici şi lespezi. Nimic adevărat din toate astea. Taică-său era negustor de brînză, dacă vrei să ştii, un grec oarecare. L-a dat la şcoală, l-a instruit, şi el face pe nobilul. Să rîzi să mori. Citeşte orice istorie a Bucureştiului şi vei găsi acolo toate fleacurile astea : cu Cantacuzinii, cu Vogorizii lui inventaţi. Ca orice fiică de mahalagiu ai visat un conte, poftim contele dumitale, număra măsline în bodega lui taică-său, şi tu l-ai crezut ca o proastă." Eva nu mai răbdă şi îi dădu o palmă. Lumea se opri în loc şi le privi. Vru să fugă, dar ceva mai puternic decît frica o reţinu pe trotuar lîngă femeia bătrînă care începuse să plîngă încet, cu faţa într-o batistă albă. O luă de braţ şi porni repede cu ea mai departe ca să fugă de lîngă martorii acestei scene : „Clara, iartă-mă, iartă-mă !" o rugă fierbinte, cu sentimentul unei vinovăţii fără seamăn. Aceasta plîngea încontinuu, învinsă de slăbiciune. „Să nu mă trădezi, să nu-i spui că ştii totul de la mine", se ruga cealaltă acum, printre suspine. „O să mă omoare". Eva o crezu, pentru că îl ştia pe Manicatide. „S-a mai întîmplat odată aşa, cu cineva, i-am spus, şi persoana aceea s-a apucat să rîdă de el. M-a bătut de nu mi-am revenit decît

după trei zile, la spital. E foarte crud, nu are milă de nimeni. Eva, mi-e frică. Înţelegi ? Mi-e frică". „N-am să te spun, taci din gură acum şi nu mai plînge..." „Ce ai de gînd să faci ?" „Nu ştiu, Clara. Nu ştiu. Cred că ai dreptate, asta m-a atras spre el, această visare, această închipuire. Ce romantism nerod..." Şi se întrebă de ce mintea omul acesta. De ce o minţise pe ea şi pe altele, de ce se minţise pe el, ani de zile ? De ce nu se mulţumise cu ceea ce îi dădea viaţa, de ce căuta s-o împodobească cu o falsă strălucire ? „Atunci, poveştile lui cu rudele din străinătate, cu banii de la bănci, cu fuga plănuită ?" întrebă. „Poveşti, Eva. Are un nenorocos de unchi la Pireu, căruia îi trimite bani din cînd în cînd, astea sînt toate rudele lui, e un mincinos." „Şi descifrarea pietrelor scrise în chirilică ?" „Minciuni, habar n-are..."

Se despărţiră fără un cuvînt, fiecare urmărită de spaima ei proprie. Dar de văzut tot îl văzu. Îi era greu să-l mai creadă acum, i se părea că stă lîngă un cabotin, dar sentimentele ei nu scădeau. O disperare mereu crescîndă o ducea către el. Se hotărî să nu-l întrebe niciodată despre ceea ce aflase de la Clara. Dar farmecul acelor plimbări dispăruse. Cînd Manicatide o ruga să meargă la Mogoşoaia sau în altă parte, ea îi spunea că s-a plictisit de atîtea morminte şi că doreşte să vadă altceva. Se opreau în sate necunoscute, stăteau cîteva ceasuri la cîte un ţăran, Manicatide bănuia ceva, îl rodea curiozitatea, dar nici nu avea curajul unei confirmări. Se născu o înţelegere tacită, o complicitate în trei, care avea să le otrăvească sufletele şi mai mult. Clara părea că se resemnase, bărbatul era mulţumit. Avea alte griji. În loc să ducă o viaţă prudentă, cheltuia şi mai mult, bea zile întregi fără să se simtă că se ameţise, începuse să joace pe sume şi mai mari la curse. Nu-l încerca nici o remuşcare cînd vedea pista neagră de zgură şi locul acela către care Eva se uita cu groază cînd îl însoţea, unde îşi spintecase caii, unde văzuse balta de sînge în zorii zilei de iunie. Pierdea sume mari, dar mereu se iveau alţi bani, cine ştie de unde. Unii bănuiau că are devize sau aur, pe Eva toate astea n-o interesau. Simţea numai că ceva moare în Manicatide şi anume curajul de a trăi. Manicatide asculta posturile de radio străine în fiecare seară, nu pleca nicăieri pînă nu auzea semnalul Londrei, citea febril ziarele în fiecare dimineaţă, şi ea observa că nu găseşte ştirile acelea de care avea nevoie. Cîteodată se aprindea, îl apuca un curaj nebun, se lăuda

că o să arate el tuturor de ce e în stare, şi Eva îşi dădea seama că în jurul său se ducea o luptă crîncenă, dramatică între oameni care nu gîndeau la fel. Nu se putea să fie în ambele tabere şi simţea că greşeşte undeva iremediabil, dar se putea oare mişca în acest şuvoi ? El o împingea înainte spre ziua următoare, mereu neprevăzută, mereu alta, dură şi neîndurată, fiecare ceas o bătălie, în conştiinţă, în inima care lupta cu ea însăşi.

Veni iarna şi, într-o zi, secretara organizaţiei de bază o chemă în birou. Evei i se păru că de data asta invitaţia avea un ton solemn, şi bănui că s-a întîmplat ceva deosebit. „E adevărat că eşti încurcată cu un bărbat însurat ?“ o întrebă femeia cu ochelari care o aştepta, şi cu care fusese pînă în clipa aceea prietenă. „E adevărat.“ „Bine, o să te punem în discuţie în şedinţa de U.T.M. de sîmbătă. Ce fel de fiică de comunist ilegalist oi fi tu ? Ce fel de fată de 18 ani care poate să se zbată într-o astfel de mocirlă morală ?“ Eva ieşi fără un cuvînt din cancelarie. Era furioasă pe toată lumea : „Ce se bagă ăştia în viaţa mea ? Ce vor de la mine ? Fac treabă, îmi văd de lucru şi iată, oricine poate să mă întrebe cu ce mă ocup în orele mele libere ! Dar de unde au aflat ? Să fi vorbit doamna Yvonne, sau a venit Clara ?“ O întîlni pe profesoară pe un coridor : „Doamna Yvonne, mi s-a întîmplat un lucru oribil. Ştiţi ceva ?“ Ea păru atît de uluită, încît Eva nu mai spuse nimic. „Va să zică Clara a fost, nu s-a putut înfrîna.“ Şi în loc de ură simţi pentru ea o nesfîrşită milă.

Pe urmă se întrebă : „Şi ce-mi vor face ? Mă vor întreba, mă vor sili să urlu, mă voi sfîşia. Şi totul i se păru întunecat şi murdar. O să afle taică-meu, o să afle mama, vor şti vecinii, va afla şi Matei. Şi o ruşine umilitoare puse stăpînire pe ea. Mai ales el n-ar fi trebuit să ştie. Şi dacă află ? Nu-i nimic. Odată i-am căzut de gît şi-a spus că are nevastă. Lasă să afle. Dacă m-ar fi înţeles atunci poate n-aş fi ajuns aici.“ „Dar tu, Eva, n-ai nimic să-ţi reproşezi ? Toate uşurinţele tale, aventura ta, spiritul idiot, neghiobia de care ai dat dovadă pînă acum ? Ce eşti tu ? O femeie de doi bani care se joacă cu viaţa ei, o biată gîscă sentimentală ? Nu e momentul să-ţi faci o dată pentru totdeauna un examen sever de conştiinţă ? Ia să vedem...“

Şi, încăpăţînată, furioasă pe toţi ceilalţi, aşteptă sîmbăta următoare.

III

Anghel se reîntorsese în tipografia lui Bazilescu în anul 1940. Pînă atunci avusese mai multe meserii, dar despre ele nu-i plăcea să povestească nimic. Locuise lîngă balta Teiului, sub zidurile mînăstirii Plumbuita, într-un cartier părăsit de edili, locuit în mare parte de către lăutari şi hoţi. Taică-său avea o meserie spurcată, pentru că pe vremea aceea era dat afară de pretutindeni din cauza vieţii lui. Fire petrecăreaţă, întîrzia sau lipsea cu zilele, şi nimeni nu-l mai angaja. Fusese pe rînd zidar, asfaltator, hamal la Abator şi terminase prin a se angaja acolo unde nu se angajau decît disperaţii : la serviciul barometric. Bea din ce în ce mai puţin, dar starea de ameţeală permanentă nu-l părăsea niciodată din pricina unei intoxicaţii îndelungi. Mama lui Anghel murise de tînără, n-avea nici 30 de ani cînd o duseră la cimitir, într-o zi frumoasă de mai, cu soare mult, cu vecinii toţi în cortegiu şi cu taică-său, beat-mort, ţinîndu-se de arcurile din spate ale dricului primăriei, vehiculul cu care erau trimişi pe drumul din urmă cei mai nevoiaşi oameni. Copilăria sumbră îi lăsase acestui om întunecat şi ascuns o amintire nepieritoare, una din acele uri ce nu se sting niciodată, pentru că nu are nici un obiect, este o ură împotriva tuturor, o ură oarbă, o ură durabilă, plină de intensitate, cu aspecte îngrozitoare cînd e ascunsă cu pricepere.

Lucru ciudat în asemenea împrejurări, copilul, deşi nu se ocupa nimeni de el, învăţa foarte bine şi era lăudat. Luase premiu în primele trei clase spre mirarea lui taică-său, nu înduioşat atît de cununiţa de lauri cu care Anghel se întorcea acasă, cît de perspectiva că în familia lui se va ridica un om important. Faptul luase mai tîrziu un aspect neplăcut, pentru că din pricina unui sentiment tulbure de inferioritate, tatăl începuse să-şi urască copilul, şi căutase să-l îndepărteze de la învăţătură. În familie, faptul avea un aspect tragic pentru că femeia aceea subţire şi frumoasă, cu o faţă albă şi ochi buni, voia cu orice preţ ca fiul ei să ajungă orice altceva decît taică-său cu care se certa în fiecare zi. Anghel asistase la toate aceste scene, şi se pare că laşităţile lui de mai tîrziu îşi aveau explicaţia în groaza permanentă ce-i însoţise anii copilăriei. În mahalaua aceea de lăutari şi hoţi, scandalurile nu mai speriau pe nimeni. Nu era seară, mai ales sîmbăta şi duminica, să nu se audă prin curţi ţipete de femei. Acolo se ducea o viaţă sălbatică, o viaţă fără nici o frumuseţe, şi asta îl făcuse pe Anghel să iubească mai tîrziu petrecerea şi cîntecul, lucru pe care-l simţise probabil şi taică-său multă vreme.

În ultima clasă a cursului primar se întîmplase un lucru neînsemnat, dar foarte periculos pentru sufletul unui copil. Învăţătoarea o chemase într-o sîmbătă pe mama lui Anghel la şcoală, şi-i spusese că băiatul ei, ca în toţi anii, a luat premiul întîi. Era nevoie de nişte bani pentru medalia de aur, pentru cîteva cărţi şi cununa respectivă ce trebuia să fie aşezată pe fruntea copilului. Era în iunie, o zi frumoasă şi strălucitoare. Prin fereastra clasei se zărea un dud cu frunze întunecate şi lucioase bătute de vînt. Anghel era fericit, îşi privea colegii, zguduit de o mîndrie nebună. Toate bucăţile de pîine neagră cu magiun vechi, fără gust de atîta stat în borcanul de acasă, erau răzbunate. Aici învăţau copii de oameni săraci, dar mai erau şi fii de procopsiţi, pentru că şcoala se afla lîngă un cartier de funcţionari. Anghel se gîndea la şorţurile scrobite ale acestora, la gulerele de celuloid totdeauna apretate şi spălate, la gustările făcute din pîine albă şi şuncă de Praga, la răspunsurile lor insolente din recreaţii. Pentru toate acestea, medalia de aur de a doua zi, luată după o luptă de un an de zile, însemna totul. Urma liceul, un examen mai greu, dar şi-acolo, gîndea el, o să-i înveţe minte pe toţi, să

nu mai rîdă că hainele lui îi miros a latrină, să nu mai audă în spate cum i se spune „căcănarul" sau „fiul de căcănar"...

Maică-sa îl chemase afară din clasă şi-l sărutase pe frunte, şoptindu-i : „mă duc să-ţi cumpăr premiul", şi el înţelesese, deşi nu mai era nevoie, că totul se încheiase, socotirea mediei, sfatul profesorilor, şi mai ales că luase sfîrşit vechea rivalitate cu ceilalţi premianţi, în special cu fiul unui inginer, un băiat înalt şi plin de sine, care avea acasă meditator şi ştia încă de pe atunci două limbi străine. Cînd se întoarse în clasă, se uitase cu recunoştinţă la femeia cu ochelari de pe catedră, şi apoi cu dispreţ spre banca din rîndul al treilea, unde „ochelaristul", cum i se spunea acelui Medveschi Ion, se prefăcea că citeşte ceva. Trecuse şi penultima oră, sunase recreaţia, Anghel nu ieşise din banca lui. Simţea pentru prima oară, în afara bucuriei obişnuite, o teamă nedesluşită. Toţi oamenii săraci moştenesc această neîncredere în bucurie, neîncredere care în cele din urmă distruge bucuria însăşi. La copii, faptul e şi mai grav şi are consecinţe catastrofale. Sunase pentru ultima oară clopoţelul, şi afară era tot soare, dudul acela foşnea fastuos ca un imens păun verde, acoperind întreaga fereastră. Profesoara intrase în clasă. În ultima zi de şcoală puteau să facă orice, în afară de zgomot. Diriginta calcula încă mediile cu ochii în vechiul catalog cu scoarţe albastre. Nu se auzea decît mişcarea caietelor şi a cărţilor răsfoite cu plictiseală, pentru că timpul trecea greu, şi afară era o zi de joacă ; urma o după-masă cu fugit la gîrlă, la prins raci şi la scăldat. Sosise vara şi la mahala, vară însemna răzgîiul soarelui şi mersul hai-hui prin diferite cartiere mărginaşe, după bilete de tramvai, după cutii de cremă „Gladys", şi, mai ales, după cartoane de ţigări parfumate, lepădate în lăzile de gunoi.

Atunci cineva bătuse la uşă şi intrase. Intrase o doamnă tot atît de înaltă cît Medveschi, mama acestuia, pe care Anghel o cunoştea de la ceremoniile de sfîrşit de an, cînd ea pălea auzind că fiul său tot premiul al doilea a luat şi nu întîiul, cum ar fi dorit de multă vreme. Femeia era îmbrăcată într-o rochie de mătase transparentă, albă, avea brăţări de aur la mînă şi inele pe degete. Părul său blond părea o lampă de noapte aurie, şi răspîndea parcă lumină. Era o femeie frumoasă. Ştia să zîmbească, avea pe obraz ceva prefăcut, ceva periculos, în momentul acela, pentru copilul din banca scrijelată cu briceagul de alţi elevi. Ţinea în braţe un mare buchet

de crini albi, niște crini atunci deschiși, cu staminele lor galbene ca niște bani de aur și cu petala albă și cărnoasă, și florile, ele însele, erau un pericol înfiorător pentru sufletul lui Anghel, bănuitor și trist dintr-o dată. „De ce-i aduce profesoarei flori ?“ se întrebase, cu inima zgîrcită de spaimă. Se roșise, și pîndise o oră cum femeia aceea binecrescută îi întinsese buchetul învățătoarei și cum o sărutase pe amîndoi obrajii, și cum rîseseră împreună și cum cerceii doamnei Medveschi sunaseră a primejdie în urechile lui de animal hăituit, și cum diriginta rîsese, cum el n-o auzise niciodată, și cum plecaseră amîndouă din clasă, una cu catalogul cu scoarțe albastre la subsuoară, cealaltă lingușindu-se fără să arate acest lucru, într-o reținere șireată, într-o cadență a pașilor ciudată, ca a pisicilor. În urmă rămăsese un miros nerușinat de floare impudică, și amintirea acelor inimi de carne îl făcuse pe Anghel să arunce cu penarul de podele. Suna lung de sfîrșit de zi, ceilalți se grăbeau să alerge afară, și el întîrzia prostit în bancă, chinuit de o bănuială groaznică. De multă vreme nimeni nu mai voia să stea cu el în bancă, toți îl jigneau, declarînd că hainele îi miros, și i se dăduse un loc într-un colț, și el jurase să se răzbune pentru umilirea asta, și iată că pînă la apariția femeii era răzbunat, dar doi colegi trecuseră pe lîngă el și spuseseră tare, ca să audă bine : „N-o să mai ia căcănarul premiul întîi“, și bănuiala vagă de la început, indispoziția lui incertă căpătase o formă concretă. Din clipa aceea totul nu mai semăna cu ceea ce fusese înainte. Dudul îi păru un monstru care era gata-gata să cadă peste el, văzduhul curat al zilei de iunie fu otrăvit de o infecție a culorii, parcă deveni negru și chiar balta așteptată, cu malurile ei pline de iarbă, cu fetele despuiate și înnegrite de soare, nu mai semăna cu balta obișnuită a Teiului. Rătăci singuratic toată ziua, nemîncat, nici nu se dusese acasă ca și cînd ar fi bănuit că între timp se și întîmplase o nenorocire, dar pentru asta nu-i cerea nimeni socoteală, așa că nu-i era frică de ce ar fi trebuit să răspundă cînd va fi întrebat seara. Acasă, la întoarcere, nu află nimic, deși abia aștepta parcă să primească vestea cea proastă. Maică-sa, ca de obicei, spăla în curte sub copacii firavi, cîțiva pruni fără fructe, opăriți poate de aburi și de sodă, pentru că erau stropiți cu apă fiartă, și era de mirare că nu se uscaseră încă. „Unde-ai fost ?“ îl întrebase fără urmă de supărare. „Cu băieții“, zisese Anghel foarte vag, dar

trist şi parcă dornic să se culce, să nu mai ştie de ceasurile care urmau.

Catastrofa se întîmplă peste două zile. Maică-sa fu chemată din nou la şcoală, şi diriginta îi spuse că la o recalculare a mediilor se constatase că fiul ei nu întrunise decît media care-i dădea dreptul la premiul al doilea. Anghel primi vestea cu o liniştе ciudată, mama şi băiatul nu mai vorbiră după aceea niciodată despre nedreptatea ce i se făcuse, dar în următorii ani, pofta lui de învăţătură scăzu îngrijorător. Primii doi ani de liceu fură absolviţi fără greutate. Băiatul avea o memorie bună şi asta îl ajută o vreme să facă faţă cursurilor, dar cu timpul lipsa cărţilor, pe care nici nu avea bani să le cumpere, şi mai ales lenea de a nu scrie ceea ce auzea îl duseră la un dezgust pentru carte. Nedreptatea aceea de demult îl făcuse neîncrezător, îşi ura profesorii fără vreun motiv oarecare, numai din principiu, şi o dată cu lectura primelor cărţi căzute în mînă, descoperi că lumea avea o mulţime de cusururi. Lipsea mult de la cursuri. Maică-sa se schimbase şi ea de la o vreme, devenise nepăsătoare, părea că suferă de o boală ciudată, multă vreme Anghel crezu că ea e într-adevăr bolnavă, dar într-o zi îşi dădu seama că ameţelile de care suferea din ce în ce mai des erau pricinuite de alcool. Femeia începuse să bea din obişnuinţă, şi puterea de muncă îi scăzuse, stătea tot mai des acasă, cuprinsă de o lene nesfîrşită. Certurile care urmară îi otrăviră şi mai mult viaţa copilului. Taică-său începu s-o bată, să-i strige în gura mare că e o beţivă ordinară, şi brutalitateă lui o împinse şi mai mult pe acest drum fără întoarcere. Anghel o pîndi şi o văzu cum bea pe furiş într-o magazie, ascunsă de privirile celorlalţi. În mahalaua lui viciul acesta părea obişnuit. Oamenii nu aveau aproape ce mînca, dar gura lor zilnică de rachiu era respectată cu o grijă aproape religioasă. Să bea un fel de spirt verde, fără gust, sau cu un gust parşiv, ce te lăsa cu o senzaţie de răceală în gură, ca şi cum ai fi avut pe limbă un sloi de gheaţă, şi pe urmă te cuprindea o căldură plăcută în măruntaie, şi capul parcă îţi înflorea, şi toate păreau mai frumoase : lacul puturos, plin de broaşte, şi mîlul acela pestilenţial, mirosul de gunoaie arse, şi frunza galbenă de pe garduri, şi porumbeii albi lopătînd leneş sub cerul fără culoare, deasupra mînăstirii Plumbuita. Anghel băuse şi el de cîteva ori mai apoi, dar la început, lăcomia şi mai ales intenţia rea a celorlalţi îl făcuseră să se dezguste de secărică, şi de „adio

mamă", şi de „te-am văzut printre morminte", pentru că băieţii mai mari îl îmbătaseră cu brutalitate, dîndu-i să bea mult şi pe nerăsuflate, şi băiatul vărsase, şi simţise că moare, şi din starea asta de greaţă nu-şi revenise decît după multă vreme, şi în stomac îi rămăsese o amintire dură ; după aceea el se mira cum de pot bea oamenii şi încă să arate frumos apoi. cum arăta taică-său, care parcă odată creştea în înălţime şi devenea viteaz, şi se lua cu toată lumea la harţă, şi se bătea cu cei mai puternici mahalagii, şi le spunea vorbe urîte, şi-i ameninţa, şi era gata să-i sugrume.

Deşi maică-sa era cuprinsă de un delir liniştit, tocmai această seninătate îl speria pe copil. De cînd o ştia, era o femeie foarte îngrijită, niciodată nu suferise lighioane în casă, şi acolo unde stăteau ei era un paradis al păduchilor şi al insectelor de corp. De mic îl spălase şi-l trimisese la frizer, şi-l pusese să-şi dea cu gaz pe cap, şi dacă n-ar fi fost meseria lui taică-său, Anghel s-ar fi simţit totdeauna curat şi îngrijit, chit că hainele îi miroseau mereu a latrină şi a săpun de rufe, mirosul acela, insuportabil pentru unele nasuri, de sodă caustică şi de fenol şi de amoniac şi de urină stătută, toate la un loc, făcîndu-i pe ceilalţi să se izoleze de el, şi să-i creeze un ciudat sentiment de inferioritate. Şi după aceşti ani de îngrijire atentă, meticuloasă, care nu salva mare lucru din mizeria lor trădată de mirosul hainelor, urmase căderea mamei într-o apatie înfiorătoare. Se uitaseră băile de sîmbătă seară, îngrijirea unghiilor, tăierea lor după lunga baie în lighean, şi mai ales cămăşile nu mai aveau prospeţimea dulce de altă dată, nu mai miroseau a levănţică sălbatică de toamnă, ascunsă în dulapul vechi şi scîrţîitor, planta aceea cu floarea violetă, uscată şi iute, mirosind a tabac. Căderea femeii celei mai dragi într-o mizerie fiziologică abia trădată, ascunsă cu grijă, născu o ură mai mare decît împotriva tatălui. Acestuia, chefurile, cîntecele şi petrecerile de trei zile îi stăteau bine. Copilul putea mai degrabă să se laude la prieteni că avea un părinte care spărgea diblele lăutarilor şi le plătea pe loc, decît să ştie că trăieşte lîngă o mamă ce începuse să se ameţească pe furiş, să doarmă mult şi să sufere de o năuceală prelungită, care o împiedica să iasă în stradă, să stea de vorbă cu vecinele, şi mai ales să cîştige acei bani atît de puţini, dar atît de necesari, din care îi cumpăra hîrtia albastră pentru învelit caietele, şi chiar cîte o carte ce-i trebuia foarte mult. Şi viaţa i se otrăvi, încetul cu încetul. Nu

stătea prea mult acasă, deşi mulţimea coliviilor cu păsări, atîrnate vara, pînă toamna tîrziu afară sub streaşină, şi iarna pe pereţii bucătăriei de lut, singura încăpere în care ardea cel mai mult focul, îl atrăgea, şi misterioasa şoptire a păsărilor îl chema de pe maidane şi de la pescuitul racilor cu găini moarte. Anghel ar fi putut pe atunci să devină un zdrahon de mahala, un bătăuş independent, poate un băiat frumos şi cu succes la femei, dar vederea slabă care-l obligase să poarte ochelari încă de mic, şi chiar o lipsă de calciu, înfăţişarea lui famelică îl îndepărtase de acei prieteni puternici în stare să-l facă şi pe el puternic. Crescuse lîngă golani adevăraţi, lîngă hoţi şi cuţitaşi, şi purta în permanenţă în suflet o spaimă în faţa forţei. La 11 ani, cîţiva ţigănuşi îl bătuseră măr, pentru că le spusese nu se ştie ce, un cuvînt care nu le plăcuse, şi venise acasă desfigurat, tremurînd şi urlînd de disperare. Rămăsese fără doi dinţi şi frica de dentist, spaima în faţa doctorilor îl opriseră să facă ceva, şi de atunci rămăsese ştirb şi, de spaimă de a nu-şi trăda urîţenia, se silise să nu rîdă, să pară totdeauna serios, încruntat, în general să aibă aspectul unui băiat încuiat, posomorît şi trist. Incidentul trecuse, cu acei copii negricioşi se reîmprietenise şi totul mergea bine. Peste vreo doi ani, într-o după-amiază de iulie, deşi el evita cît se putea gîrla din apropiere, pentru că nu ştia să înoate, se trezi pe malul ei, dus de plăcerea de a vedea un zmeu verde, plimbat de un vecin de 18 ani, peste casele joase ale mahalalei. Pe neştiute, se trezise în mijlocul unei întreceri iscate întîmplător. „Tu poţi să treci lacul, ochelaristule ?“ îl provocase cineva, şi el zisese că da, şi se dezbrăcase, şi se aruncase în balta putredă, plină de lintiţă. Dăduse cam zece minute la întîmplare din braţe, pînă obosise, şi simţise cum îl cuprinde disperarea. Cînd simţise că se îneacă şi se înăbuşă, strigase la cei de pe mal. Îl scoaseră afară din apă, mai mult mort decît viu, şi după un sfert de ceas îl readuseră la viaţă. De atunci îi evita pe băieţii vecinilor dintr-un sentiment umilitor. Ar fi putut să treacă peste aceste întîmplări mărunte, dar în firea lui se năştea o fiinţă dominantă şi dominatoare, timidă, dar aspră şi cu pretenţii. Lecţiile nu-l mai atrăgeau atît, de mult se născuse acel sentiment de dispreţ pentru învăţători şi profesori, şi citea de capul lui orice, la întîmplare, şi pe la 14 ani crezu că o să-i sperie pe ceilalţi cu o deşteptăciune născută din lecturi. Nu mai vru să ştie de note şi se trezi corijent. Începu să privească cu dispreţ la băieţii vecinilor, şi nu-i mai

băgă în seamă. Vreo cîţiva îl bătură, dar el din mîndrie nu spuse nimănui nimic, şi aceia îl lăsară în pace, văzîndu-şi de-ale lor, mulţumindu-se să-i strige numai din cînd în cînd: „bă, ochelaristule, o s-ajungi doctor de cai!" Aceasta era formula dispreţului suprem faţă de copiii din cartier care îşi vedeau de învăţătură.

Căderea morală a mamei, neglijenţele ei repetate îl înstrăinară şi mai mult de ai săi. Certurile de acasă se înteţeau, pentru că taică-său nu admitea să găsească la întoarcerea de la treburi o femeie dusă de pe lumea aceasta, minţind că o dor şalele de atîta spălat, dar mirosind atît de insistent a secărică. Pe urmă începuseră să vorbească şi vecinii, şi mai ales copiii aceia cu gura mare, care nu au răbdare şi decenţă, şi te trezeşti cu ei, spunîndu-ţi: „Mă-ta s-a-mbătat! Mă-ta s-a-mbătat!" De cîteva ori, femeia fusese adusă acasă pe braţe de oameni necunoscuţi, şi compătimirea din ochii lor îl jignise profund pe copil. Mai era pe urmă mizeria ce se înstăpînise în casa lor. Altădată, odăile erau spoite de Paşti şi de Crăciun cu regularitate, totul mirosea a săpun, să nu fi fost mizeria olfactivă adusă de afară de profesiunea tatălui, casa lor cu colivii ar fi arătat ca un paradis. Cu timpul totul începuse să se degradeze. Pereţii rămîneau întunecaţi de afumătura lămpii, florile, puse altădată cu grijă în faţa pragului de femeia aceea, se uscau pe neştiute, şi bătătura devenise un pustiu uscat, fără fir de iarbă, fără o culoare. În cartierele foarte sărace, florile sînt luxul nevoiaşilor, şi părăginirea unei grădini vorbeşte despre lenea proprietarului sau despre moarte, despre părăsire şi sărăcie lucie, abjectă. Începe un fel de dizgraţie lentă, de ignorare generală, vecinii nu-ţi mai răspund cum trebuie la bună ziua, se ridică din umeri cînd cineva spune: „săracii, sînt bolnavi sau n-au bani", şi se naşte un dispreţ ce nu poate fi înlocuit decît de mila finală în faţa catastrofei: „Ai auzit, a murit cutare!" „Se vedea el că n-o mai duce mult. De doi ani nu şi-a mai cumpărat porc!" Sau: „I se uscaseră gutuii din curte, n-am văzut eu!" Lui taică-său nu-i mai ajungeau banii, Anghel slăbise îngrozitor, îi căzeau şi ceilalţi dinţi, sau se mîncau din lipsă de calciu, şi el arăta ca un slăbănog. Părinţii se certau, totul degenera într-o sălbatică molestare. „Beţivo, m-ai făcut de rîs!" îi striga taică-său, şi se arunca asupra ei cu pumnii şi cu picioarele ca peste un sac de cartofi. Ea suspina numai, Anghel n-o auzise niciodată scoţînd un strigăt, şi intensitatea

acelei suferinţe, ascunse cît se putea de urechile curioase ale vecinilor, îl făcea să sufere şi mai mult. Plîngea într-un colţ, îşi astupa gura să nu ţipe, şi simţea că-i vine să moară de ruşine. Putea să pară curioasă această groază de scandal şi de ceartă, pentru că într-un asemenea cartier scandalurile şi certurile urmate de bătăi erau obişnuite, dar era altceva ca *tu* să te duci pe la garduri, şi să asculţi şi să te bucuri, şi să auzi pe alta spunînd măscări şi insultîndu-şi bărbatul şi ieşind în curte, dîndu-şi fustele peste cap, declarîndu-i bărbatului turbat de furie că e adevărat că mai trăia cu cineva, sau că-i fură banii din buzunar cînd vine beat de la cîrciumă. Pumnii şi gemetele din casa lor şi pe urmă nepăsarea şi starea de indiferenţă bestială a mamei, parcă pisată pe creier de pumnii tatălui, şi lipsa de mîngîiere de care orice copil mai avea nevoie la vîrsta aceea, şi degradarea casei, cearşafurile murdare, pereţii afumaţi, farfuriile nespălate, şi chiar băile uitate şi jegul de sub unghii cu care începi să te obişnuieşti, şi privirile jenate ale colegilor de bancă de la liceu, sumele plătite totdeauna cu întîrziere directorului, care te elimina pentru neplată, şi absenţele, rătăcirile pe străzi, hai-hui, numai să stai cît mai departe de cartierul acela cu străzi puturoase, cu case curate, dar înfundate în curţi mocirloase, ce intrau parcă în pămînt pe timpul ploilor toamna, şi gîndul că locuieşti în cea mai păcătoasă dintre ele, şi că odată şi-odată se va prăbuşi acoperişul, şi că ai acasă un tată beţiv care fuge şi el de casă şi o mamă pe care ai iubit-o foarte mult, pe care nu poţi s-o disprețuieşti pentru că îţi aminteşti de vremurile de demult cînd îţi spăla cămăşile şi te îngrijea, şi acum o găseai în faţa icoanelor închinîndu-se şi rugîndu-se pentru viaţa ei păcătoasă, pentru beţiile repetate, toate astea la un loc puteau să te înnebunească.

Pe vremea aceea Anghel descoperise o bibliotecă pe strada Batiştei, şi şedea acolo de dimineaţa pînă seara tîrziu, citind nesistematizat romane şi cărţi alese la întîmplare, după titlu. Cu un efort al părinţilor ar fi putut să se apuce de o învăţătură serioasă, dar nimeni nu-l băga în seamă, taxele de plătit la liceu îi scoteau din sărite pe amîndoi părinţii, aşa încît, exmatricularea lui în ultimul trimestru al clasei a patra de liceu fu o uşurare pentru taică-său, rămas singur. În timpul acela muri şi maică-sa de o boală de ficat. Era primăvară, o lună aprinsă de mai, tot oraşul părea incendiat de flori roşii şi galbene, lacul de sub zidurile Plumbuitei arunca înspre mahalalele ve-

cine mirosul său putred de nămoluri, şi soarele ardea intens în balta verde, plină de plante. Se zbicise noroiul, şi potecile erau aspre şi zgrunţuroase, în sălcii se ivise o beteală melancolică, în curţi se ardeau gunoaiele uitate de peste iarnă, ca să nu se împută şi să se ivească roiuri de muşte. Un fum verde plutea deasupra acoperişurilor, şi porumbeii guruiau sub streaşini. Anghel se întorcea acasă cu hotărîrea definitivă a directorului liceului, care suna oficial şi rece : „...în urma repetatelor amînări de taxe şi pentru că nu se dovedeşte nici cea mai elementară bunăvoinţă din partea... etc., etc. ...vă aducem la cunoştinţă că elevul Anghel Stelian din clasa a IV-a a liceului Matei Basarab este exmatriculat, cu dreptul de a se reînscrie la orice liceu, particular sau de stat, ar voi părinţii lui, cu drept de reexaminare... etc., etc. ...“

Într-un par din faţa porţii flutura un drapel negru abia înfoiat de vîntul călduţ de mai. „Cine o mai fi murit ?“ se întrebase el fără să bănuiască măcar o secundă ceva, şi cînd intră în curtea pustie se opri nedumerit. Nu putea fi decît taică-său şi o durere ascuţită îi scutură inima. „Nu, nu era adevărat.“ Dar taică-su şedea pe pragul putrezit al casei şi se uita în ţărînă. Era băut ca de obicei, numai într-un maiou albastru, plin de sare, cu pielea negricioasă aburind de căldură. Nu-i spuse nimic, şi băiatul nu pricepu nimic. „Du-te la spital, la numărul 13, la hipodrom, la C.F.R., a dus-o acolo un vecin azi dimineaţa cu Salvarea, dar n-au mai avut ce să-i facă.“ Nu înţelegea, nu putea să înţeleagă nimic. Poate o călcase un tramvai, dar nu, taică-său îi spusese că o luase cu Salvarea de aici, deci, din uliţa lor, pe unde nu trecea nici un tramvai. Nu ştia unde era spitalul, nu se grăbea, ziua strălucitoare cu soare mult îl făcea în mod ciudat să fie vesel. Cu liceul terminase, bogdaproste, avea să se descurce el, cum se mai descurcaseră şi alţii, aşa că o luă uşor spre capul liniei de tramvai din faţa lacului Tei, şi cu ultimii bani pe care-i mai avea, ceru o corespondenţă. Schimbă vagonul la o staţie intermediară şi ajunse în faţa unei curţi îngrijite. Portarul îl întrebă pe cine caută şi el îi spuse simplu că maică-sa fusese adusă aici de dimineaţă cu Salvarea şi că murise. Omul cercetase cu telefonul, vorbise cu cineva şi îi dădu drumul, îndreptîndu-l spre subsolul spitalului, pe o scară luminată de un bec. Intră pe un coridor, deasupra căruia duduia apa fierbinte a caloriferului, trimisă

pe țevi spre băile clădirii, și după o rătăcire scurtă se trezi într-o sală cenușie, cu ciment curățat cu gazolină și pereții vopsiți cu ulei de o culoare funebră. În fund pîlpîiau flăcările unui cuptor de incinerare, și pe o masă-catafalc se afla trupul mamei lui, pe care nu o mai recunoscu. Patru călugărițe o vegheau în tăcere, ardeau niște lumînări cu flacăra mică, și cele patru femei îl priviră curioase. Anghel se apropie și văzu o față albă, parcă desfigurată. Maică-sa era tunsă numărul zero, și părea un frate al lui mai mic, cu o față uscată cît pumnul, dar cu zîmbetul ei frumos, împăcat deodată. „De ce o tunseseră ?" se întrebase, și peste un sfert de ceas, una dintre călugărițe îi explicase că înainte de a o opera o tunseseră numărul zero pentru că avea păduchi, și pentru că era foarte neîngrijită. Femeia aceea severă, cu gura subțire și cu niște ochi cenușii și răi îl fixa și-l cerceta ca la poliție. „Unde stați ?" „Cîți locuiți într-o cameră ?" „De ce sînteți atît de murdari ?" și-l măsura atent, stînd departe, ca și cînd ar fi putut să primească de la el vreo insectă nevăzută. „O să trimitem serviciul sanitar la voi, să vă despăducheze, tîmpiților !" Avea o vorbă grosolană, și băiatului îi părea rău că-i spusese adresa, pentru că apariția mașinii serviciului sanitar în fața unei porți din mahalaua lor însemna trădarea mizeriei în care trăiseră, mizerie ce fusese ascunsă cu grijă de rușinea vecinilor. O ură mortală îl cuprinse. Călugărița-soră nu terminase. Scria într-un registru imens, cu foile pline de rubrici, tot ceea ce voia să știe. „Ce e taică-tău ?" mai întrebă, și Anghel simți o bucurie imensă că poate să-i răspundă răspicat, cu o voluptate neascunsă : „Căcănar !" Pe fața palidă a femeii nu tresări nici un mușchi însă, numai o paloare înfiorătoare se așternu pe obrazul, și așa fără sînge, cum au toți oamenii care trăiesc în subsoluri sau locuri întunecate. „Bine, poți să pleci", îi mai zise ea rece și adăugă : „După autopsie o s-o trimitem cu coșciug cu tot. N-aveți decît s-o înmormîntați singuri. Și așa spitalul v-a dat prea mult." În ușă îl mai opri o dată : „Maică-ta bea ?" El negă îndîrjit, și femeia îmbrăcată în negru se bucură că dincolo de înverșunarea lui putu să ghicească umilirea de care avea nevoie. „Bine, nu-i nimic. A avut ciroză." Afară verdele copacilor și abundența de flori îl indignară. Plîngea de unul singur, și jură o răzbunare cumplită cuiva, neștiut și nedefinit, unui personaj-femeie, tot atît de uscat și îmbrăcat în negru ca această călugăriță-soră. Peste drum de

spital, la hipodrom, era trecut puțin de ora prînzului, se auzeau strigăte și aplauze. Intră indignat, fără să fie observat de controlorul de la poartă, preocupat de afișarea rezultatelor dintr-o cursă abia sfîrșită, și se trezi într-o lume veselă, pestriță, ciudată. Mii de oameni umblau de colo pînă colo și se înghesuiau în fața unor ghișee, mînuiau bani, primeau niște bilete în schimbul lor, și se auzea un fel de talangă, și dincolo de o barieră albă de lemn descoperi un cîmp la fel de verde ca frunza proaspătă a copacilor, și pe o pistă de zgură neagră, văzu un grup de cai lucioși, cu priviri focoase, încălecați de către niște copii parcă de vîrsta lui, îmbrăcați în costume colorate viu, de mătase lucitoare. Uită numaidecît de umilirea recentă, de privirile disprețuitoare ale sorei și rămase un ceas sau două ca să privească cursele și pe pariori. După-amiaza aceasta de mai, cu decorul atît de viu al hipodromului și-o amintise multă vreme.

Seara, cînd întunericul parfumat veni pe neașteptate, se întoarse și găsi curtea plină de vecini : o aduseseră pe maică-sa, și trupul ei era aproape ascuns acum de florile sălbatice de prin curți. Îi acoperiseră capul tuns cu un bariș alb, parcă scump, și o vegheau în tăcere. Taică-său dispăruse și nu se întoarse decît la înmormîntare, beat, abia ținîndu-se pe picioare pînă la cimitir. Înhumarea nu lăsă nici o tulburare în sufletul băiatului de 15 ani. Parcă era mai bine așa. N-o să mai sufere s-o vadă pe femeia aceea bună clătinîndu-se sau rontăind leuștean ca să nu miroasă a rachiu verde sau a secărică, vecinii nu vor mai șopti după el : „Săracul, are doi părinți bețivi !“ Acum totul se rezolvase. O să dea dracului învățătura, care și așa nu-i mai plăcea, și o să se apuce de o meserie, o să facă ceva, o să scoată un ban și o să trăiască de capul lui. Cu taică-său nu vorbi vreo două zile. Era încă mahmur, o părere de rău care-i dădea dureri de cap îl făcea să plîngă la nesfîrșit. Avea remușcări că o chinuise și o bătuse. „O rodea ceva la suflet !“ spunea el cu o căință ridicolă de bețiv. „Cine știe ce i-a cășunat. Mereu îmi spunea că e necăjită, că și-au bătut măgarii ăia joc de tine la școală și ți-au furat premiul ! Parcă premiu îți trebuia ție ? Ambiții prostești de femeie...“ Pe urmă o bănuială gravă lua locul acelei ușurințe : „Dar dacă avea dreptate, dacă nenorociții ăia și-au bătut joc de tine, dacă nu ți-au dat premiul meritat pentru că ești băiatul unui căcănar ?“

Anghel nu voia să se gîndească la treaba asta, deşi în inima lui creştea un ghem de ură, adunat cu alte vechi mîhniri de copil, cu înfăţişarea lui schilavă, cu lipsa de dinţi, cu hainele putrede şi mirositoare, cu refuzul bibliotecarei de a-i da uneori cărţi, cu privirea ei bănuitoare care parcă spunea : „Tu de unde dracu ai mai apărut aici, între oamenii ăştia, şi mai ceri şi cărţi, cînd eu ştiu că n-ai unde să dormi şi vii din gunoaie şi puţi, şi ne strici aerul salonului de lectură..."

Cam la o săptămînă de la înmormîntare o vecină îi spuse că i-a găsit de lucru. Era de faţă şi taică-său : „Unde ?" întrebase el. „Să intre băiat de prăvălie la Michelutti, la băcanul de la capul tramvaiului. Tot i-a fugit unul dintre băieţi şi caută omul pe cineva. N-o să-i dea cine ştie ce, dar de mîncare tot o să scoată..." Gîndul acesta îl îngrozi pe Anghel. Trecerea de la numărul cusut cu aţă galbenă ofiţerească pe mîna stîngă, matricola liceală şi şapca neagră, cu cozoroc de carton, la halatul băiatului de prăvălie îl făcu să refuze de la început. „Nu mă duc", spuse neted şi cu hotărîre şi cearta dură vreo lună. „Dacă e să fac ceva, vreau să învăţ o meserie." Vecinii începură să caute, ba la Calea Ferată, ba pe la o tipografie de pe Ştefan cel Mare, ba la Fabrica de tutun. Locuri nu se găseau. Era criză. Se spunea că pînă şi bacalaureaţii munceau la tramvaie ca şefi de linie sau taxatori, şi îi spuseră de la obraz că era băiat mare de-acum, să lase fiţele şi să intre unde-o putea pînă s-o găsi ceva, pentru că nu era timp de mofturi, că şomeri se aflau pe toate drumurile, şi că să se uite la el cum e îmbrăcat, numai zdrenţe şi să nu ţină nasul sus, că taică-său nu era prinţ, ci scotea noaptea closetele altora, şi-i puţea pînă şi sufletul de cît rahat căra.

În toamna anului 1932, Anghel se angajă la prăvălia domnului Michelutti : *Desfacere de coloniale, bodegă şi manufactură*. Era pe vremea aceea un băiat de statură mijlocie, cu o privire tristă, cu un obraz gălbejit, şi tocmai această slăbiciune fizică îl hotărîse pe italian să-l angajeze fără să-i ceară actul de naştere (Anghel, la sfatul vecinilor, minţise că are 14 ani, nedeclarîndu-i că studiase patru ani de liceu, ci numai doi, şi că numai lipsa de mijloace îl silise să intre să-l slugărească).

Patronul triplului magazin adăpostit într-o clădire cubistă, ridicată într-o piaţetă din faţa lacului Tei, pe vremea aceea numai conturată de edili, nu-i promise mare lucru. La 18 ani, Anghel avea să capete, dacă era cinstit, un fel de adeverinţă că lucrase în comerţul de coloniale şi delicatese, şi pe baza relaţiilor patronului se putea angaja undeva mai în centru cu o leafă mai bună. O dată cu trecerea anilor, strîngînd un mic capital, o să deschidă la rîndul lui o prăvălioară. „Nu e o muncă grea, spunea italianul, cere numai puţină inimă şi credinţă." Pe negustor îl mai slujeau vreo doi băieţi de prăvălie, şi dacă voia putea să locuiască împreună, în fundul curţii, unde se afla un dormitor. Anghel primi bucuros, ca să nu mai fie silit să treacă dimineaţa şi seara prin faţa gardurilor vecinilor şi să le audă vorbele răutăcioase : „Uite şi al lui Anghel s-a făcut băiat de prăvălie, n-a fost în stare să-şi termine liceul." Asta pînă o să găsească ceva, la Calea Ferată, la Fabrica de tutun sau la o tipografie, pentru că atunci o să vadă ei, o să-şi cumpere haine, o să umble ca un domn, şi o să-i dea dracului de oameni care nu mai aveau loc de el. Aşa că primi să se tundă numărul zero şi să îmbrace halatul de doc albastru al băieţilor de prăvălie, cu care împărţea o odaie mai mult lungă decît lată, în care se aflau patru paturi cu saltele de paie, acoperite cu cearşafuri aspre de americă.

Serviciul începea la cinci dimineaţa cînd italianul bătea în oblonul de lemn al dormitorului vestindu-i că-i aşteaptă ceaiul de dimineaţă, o fiertură fără gust şi bucăţica de pîine neagră, tare ca piatra. Măturau mai întîi curtea lungă ca de han, plină de odăi de închiriat (din chirii îşi sporea patronul capitalul), locuite de setebişti şi măturători, lucrătoare de pe la bumbăcării sau pur şi simplu funcţionari scăpătaţi, apoi treceau la curăţenia bodegii, o încăpere rece, cu geamuri mari şi obloane de fier, a băcăniei, o încăpere mai întunecată şi mai strîmtă şi a celei de a treia prăvălii : manufactura, un fel de săliţă, plină cu rafturi, încărcată cu nimicuri. Michelutti sta în bodegă de la ora deschiderii pînă la miezul nopţii ; de coloniale şi delicatese răspundea nevastă-sa, o femeie negricioasă şi subţire, cu un păr lung şi mătăsos ca al cailor de rasă, iar de vînzarea aţicii, a nasturilor şi a pînzei ieftine de rochii pentru nevestele tramvaiştilor, se ocupa Gina, fiica patronului, o fată tubercu-

loasă, înaltă şi jigărită, cu ochii adînci şi o privire luetică, fixă, în care nu citeai nimic. Nu era o viaţă monotonă. Anghel ajuta în bodegă, unde era muncă pe deşelate, muncă de care ceilalţi fugeau ca dracu de tămîie, pentru că la măsuratul madipolonului sau la cîntărirea făinii nu era cine ştie ce de făcut, pe cînd în cîrciumă (cînd se încingeau treburile, ceilalţi băieţi de prăvălie, dacă nu erau trimişi de nevasta negustorului cu vreun bilet la cineva cu care era ea în corespondenţă, sau dacă fetei lui Michelutti nu i se făcea urît singură) se auzea strigătul italianului : „Hei, puturoşilor, lăsaţi stamba că e ora 8 şi s-a închis manufactura, veniţi de curăţaţi mesele..." şi cei trei băieţi puneau mînă de la mînă să facă puţină ordine. Aici bea o mahala de cuţitaşi şi de lume măruntă de la treburile cele mai grele ale oraşului, cîte un muşteriu îl cunoştea pe Anghel, şi asta îl scotea din sărite : „Uite-l pe fiul căcănarului, s-a ajuns, vinde cu litra !" şi el simţea că-l urăşte de moarte, dar înghiţea şi-şi vedea de-ale lui, pînă cădeau obloanele şi beţivii cărati de umeri pe trotuarul din faţă erau lăsaţi să-i lingă cîinii sau să le umble în buzunare caiafele cartierului. Cîteodată, italianul se îmbăta cu nişte rude de-ale lui, veneau nişte pietrari, unul Balboni, altul Berutti, unul Salvadore, nişte bărbaţi cît malul, plini de praf de marmură pînă în suflet (sculptau cruci pentru cimitire şi beau numai vermut scump, şi-atunci obloanele erau lăsate de pe la 5, spre disperarea celorlalţi muşterii, uitaţi afară, pentru că italienii cădeau în petrecere şi nu mai era nimeni primit la masa lor, care lua o înfăţişare neobişnuită. Pietrarii cîntau, în frunte cu Michelutti, nişte romanţe triste şi melodioase, plîngeau deasupra paharelor şi iar beau şi iar cîntau, acompaniaţi la chitară de către nevasta patronului, care se iubea de ani de zile cu Balboni, şeful spărgătorilor de piatră, mai tînăr şi mai frumos ca Sişto, şchiopul, care-şi purta piciorul de lemn cu greutate, ori de cîte ori avea nevoie să mai iasă afară şi să-i lase singuri pe cei doi (singuri era un fel de a zice, pentru că toată lumea ştia de dragostea Ghizelei cu Balboni, pînă şi băieţii de prăvălie, dar ei tăceau de frică şi pentru că bănuiau că patronul ştie şi n-are ce le face). Cheful ţinea pînă duminica seara cînd cădeau toţi răpuşi de melancolie şi de oboseală. Luni, Michelutti îşi număra paguba şi o lua de la capăt, storcînd de la tramvaiştii de rînd ceea ce pierduse în pornirea lui nesăbuită de a chefui.

Mulţimea asta nouă şi petrecăreaţă îi plăcu de la început lui Anghel. Uitase deodată de casa lor igrasioasă, de beţiile tatălui şi de moartea maică-si. Alerga mult, cădea rupt de oboseală, dar vedea o lume ciudată, care-l făcea curios, o lume pornită pe petreceri uşoare, disperate, ca să uite mizeria zilnică, greutăţile de acasă, bolile copiilor şi ale nevestelor. În jurul piaţetei se trăia agitat şi intens. Era toamnă, lumea trecea grăbită pe trotuarele sparte, încasatorii intrau în bodegă, cereau cîte o cinzeacă de rom, aveau obrazurile roşii de frig, aici era bine, călduţ, deşi nu se făcea încă focul, zvonul glasurilor şi înţelegerea rapidă, înlesnită de băutură, totul falsifica parcă viaţa din jur. Dar o făcea şi mai atrăgătoare. Sişto, şchiopul, era un om blînd şi prost parcă, nu striga la băieţii de prăvălie decît din grandomanie, cînd voia să arate că e cineva, altfel îşi vedea de vermutul lui din care sorbea de dimineaţă pînă seara. Anghel, minte ascuţită, pînditoare, de om crescut în spaime şi bănuieli, ghici toate secretele acestei case cu prietenii şi interesele ei, cu afaceri încîlcite, şi între el şi patron se stabili o înţelegere tacită. Italianului îi plăcea că băiatul cu ochelari, puţin miop, alerga de dimineaţă pînă seara pentru el, că-i învăţase numaidecît gesturile şi că nu era nevoie să-i ceară mereu să-i umple paharul cu băutura amăruie şi neagră ca o cafea, de care simţea în permanenţă nevoie. Cînd se îmbăta, Michelutti vorbea despre Neapole, de unde era, despre cartierele înghesuite, de piatră, despre cîntecul nemaipomenit de pe străzi, despre zgomotele acelui oraş, despre petardele ce plesneau pînă noaptea tîrziu la sărbătorirea lui Garibaldi, despre carnavalul roman, era o plăcere să-l asculţi, apoi trecea la întîmplări din război, izbucnind în plîns la descrierea scenei cînd îl răniseră austriecii. Încetul cu încetul, Anghel aflase că negustorul strînsese ceva bani şi că fugise din patria lui din cauza mizeriei. „La Neapole, toţi fac comerţ, nu mai aveam loc, si-am venit aici, cu cumnaţii şi cu prietenii nevestei.“ Din 1921 si pînă atunci nu strînsese mare lucru ; dacă treburile ar fi mers cum trebuie, dacă ar fi băut mai puţin, alta i-ar fi fost viaţa. Nu lui îi spunea toate astea, cînd se ameţea spunea cui voia să asculte ce avea pe suflet. Italia era o ţară frumoasă, cu oameni foarte muncitori, dar nimeni nu trăieşte din ceea ce vede, acolo e bine numai pentru turişti... Michelutti avea 45 de ani şi se însurase de tînăr cu Ghizela, mai mică decît el cu vreo

10 ani. Aceasta era o femeie ascultătoare, muncea de dimineață pînă seara, el nu putea s-o oprească să meargă vinerea la biserica catolică, și ea se ducea cu regularitate să se roage, și în cele două prăvălii ajutătoare rămînea Gina, fiica lor, de 17 ani, lungă, osoasă și palidă, tușind încet și privind pe fereastră la tramvaiele care șuierau pe linii, la vagoanele golite de călători, așteptînd duminica și sîmbăta ca pe cele mai frumoase zile ale săptămînii, pentru că atunci maică-sa îi aducea peţitori în casă, la vedere. Voiau s-o mărite, să scape de ea, dar fata era urîtă și n-avea zestre, și italienii, puțini la număr, răspîndiți prin oraș trecuseră pe rînd prin salonul cubist de sus și băuseră destul vermut dat de domnul Michelutti, dar nu se hotărîseră s-o ia de nevastă pe fata negustorului. Pe urmă apăruseră vreo doi nemți, asta Anghel o știa de la ceilalți băieți de prăvălie, mai vechi în meserie, și băuseră și aceștia *Martini*, și mîncaseră salam de Sibiu și împuținaseră capitalul emigrantului, fără vreun rezultat însă. De la apariția lui Anghel în prăvălia lui Sișto începuseră vizitele unor funcționari de la primăriile de culoare. Patronul declara că Ginei un italian i-ar trebui, dar că terminîndu-i pe cei care-i avea la dispoziție se mulțumea de-acum și cu români. Vizitele semănau una cu alta și aveau loc invariabil ori sîmbăta seara la opt, ori duminica la prînz. În casă se aprindeau focurile, pentru că venise octombrie, și fata lui Michelutti, dacă era sîmbăta, lăsa mai devreme cu o oră atica și marchizetul (deși era zi de vînzare) în seama maică-si și mergea sus, să se schimbe. Avea rochii bine călcate, făcute la croitoresele cele mai pricepute din cartier, dar cu toată măiestria acestora lipsa sînilor și în general aerul tîmp, și privirile fără obiect ale Ginei nu puteau să atragă pe nimeni. Masa comună era prezidată de către Ghizela, înconjurată de cîteva mătuși vorbărețe, niște slăbături cu dinți mari și galbeni, nevestele pietrarilor, care-l asurzeau pe vizitator cu nesfîrșita lor vorbărie. Se mînca italienește, adică macaroane în sos de roșii și puțină carne, apoi iar spaghetti, făcute nu știu cum, nu lipsea vermutul, care ținea loc de orice altceva, și pe la 10, pretendentul era condus pînă la poarta luminată de un felinar, ca nu cumva casa lui Michelutti să fie crezută o casă neserioasă. Urma o lungă corespondență, invitația la masă nu se mai repeta, pentru că femeile erau zgîrcite, și măritișul Ginei se amîna mereu. Sișto nu participa la aceste întrevederi, so-

cotindu-le treburi absolut femeieşti. El se mulţumea numai să întrebe la închidere cum decursese convorbirea. Şchiopul avea umor, rîdea de îngrijorarea femeilor şi îşi vedea de ale lui. De Anghel se apropiase şi pentru că îi plăcea chipul lui de băiat cuminte, şi odată, surprinzîndu-l citind o carte îl întrebase de ce nu urmase mai departe liceul. „Banii", făcuse după ce auzise răspunsul său, „ei, să fi avut eu bani, ce nu făceam !" Şi de atunci i se adresase într-un fel respectuos parcă, cu un ton neobişnuit pentru cineva care e gata să primească numai observaţii agresive, din pricina stării de inferioritate socială în care se află.

Duminicile (din trei duminici, una rămînea în bodegă, după un plan bine stabilit, pentru că cîrciuma nu cunoştea răgaz) pleca de dimineaţă în oraş. Cu banii primiţi (obligaţia lui Michelutti încheiată pe o foaie de hîrtie timbrată, în prezenţa părintelui, prevedea că, pentru serviciile depuse, Anghel primea la sfîrşitul anului un costum de haine şi o sumă de bani ce nu ajungea la o cifră mare, dar care i se dădea băiatului treptat, la sărbători, asta în afara rachiului primit de părinte la vizitele nu prea dese făcute italianului), începea o lungă plimbare terminată seara, după ce colinda centrul, intra în cinematografe (cîte două la rînd, ceea ce însemna vizionarea a patru filme), în ospătării populare, unde mînca gogoşi sau plăcinte cu carne, ca să nu se mai întoarcă acasă, sosind către miezul nopţii în dormitorul comun, cît să mai apuce zgomotul trasului obloanelor şi scandalurile iscate între Michelutti şi nevastă-sa, care duminica o lua razna cu Balboni, pe cine ştie unde.

Toamna aceea lungă, cu soare dulce, cu beţiile liniştite ale mahalagiilor, cu cîntecele la mandolină ale Ghizelei şi mai ales cu romanţele pietrarilor, trecu repede şi-i lăsă lui Anghel o amintire plăcută. Continua să citească pe apucate cărţi împrumutate, sau cumpărate de la anticarii de pe malul Dîmboviţei. Totul părea că va dura multă vreme, fără vreun incident, şi o mulţumire măruntă îl stăpînea pe atunci. Veni iarna, o iarnă blîndă şi feerică, cu ninsori liniştite, cu plimbări pe gheaţa lacului în orele cînd scăpa de la munca lui grea, şi iată că totul luă o întorsătură neaşteptată. Gina, fata cea tăcută şi osoasă a italianului, îl chemă într-o duminică spre seară, sus, în salonul cubist, din care masa fusese strînsă, pentru că pretendentul din duminica aceea nu venise, şi în familia ne-

gustorului se iscase o nemulţumire şi o nedumerire jignită. „Nu vrei să-mi ţii de urît ?“ întrebase Gina, plictisită de monotonia acelei sărbători cu lapoviţă şi zloată, terminată mai devreme decît era prevăzut. „Ba da“, primi Anghel, renunţînd la cele două filme pe care ar fi vrut să le mai vadă în ziua aceea, cînd îşi împărţise altfel timpul. Fata îl învăţă un joc italienesc cu numere strigate, cu bătutul pumnului în masă, ceva foarte vesel şi atrăgător, şi seara trecu repede şi fu repetată şi în alte duminici, cînd peţitorii lipsiră din nou, sau nu fură chemaţi, pentru că italianul nu mai avea pe cine să cheme, şi familia acceptă ca golul vieţii Ginei să fie umplut cu jocul zgomotos de-a strigatul numerelor şi de-a bătutul cu pumnul în masă, la care uneori petreceau şi mătuşile cele vorbăreţe. În scurt timp, Anghel stîrni invidia celorlalţi băieţi de prăvălie, care nu înţelegeau cum fetei italianului putea să-i placă ochelaristul şi ştirbul ăsta, ce începuse să se lungească şi să arate mai mare decît vîrsta pe care o declarase.

În primăvara următoare, de cîteva ori, Gina îl rugă s-o însoţească la nişte prietene române, creştine după Evanghelie, care locuiau undeva pe lîngă Lizeanu, în două cămăruţe, despărţite de o uşă, în care uneori găseau lume multă, vreo zece sau douăzeci de bărbaţi şi femei cu glasuri frumoase, care cîntau în cor spre slava lui Hristos. Anghel află astfel că existau şi asemenea credincioşi care sfidau biserica şi pe preoţi şi spuneau în gura mare că oriunde poate fi casa Domnului, iată, de pildă, în aceste două odăiţe încălzite de căldura inimii lor. Dacă găseau lumea adunată, cei doi aşteptau în încăperea alăturată, pînă ce terminau rugăciunile, şi totul nu dura mai mult de un ceas, şi pe urmă, prietenele Ginei, două fete bătrîne, vînzătoare de magazin, soseau vesele şi începea o discuţie care îl plictisea de moarte pe Anghel, dar societatea femeilor îi plăcea fără să ştie de ce. Le privea îndelung, şi parcă o găsea mai atrăgătoare pe fiica lui Michelutti, chiar aşa osoasă şi lungă, dar cu o privire intensă, căutînd mereu ceva dincolo de obiectele fixate. Era cald, stăteau cu geamurile deschise, la un etaj, deasupra unei străzi aglomerate, plină de zgomote. Treceau tramvaiele încărcate cu lume, o lume pestriţă şi zgomotoasă, se auzeau claxoane, sub streaşina casei înflorea un salcîm, plin cu flori albe, ca nişte grele podoabe de materie vegetală, cărnoase şi strălucitoare. Parfumul acela, venirea lină a serii, otrava primăverii neştiute de afară, corurile plîn-

găreţe ale femeilor şi bărbaţilor de dincolo, nu se ştie bine ce, îi împinse pe cei doi unul în braţele celuilalt. Poate fata asta de 19 ani acum, cu un temperament sudic, se plictisise de atîta aşteptare, şi băiatul, îngrijit de la o vreme, cu o mică freză îngăduită de patron, cu obrazul lui încă scofîlcit de foame, dar cu gura tăiată parcă cu cuţitul, mereu strînsă şi avînd în ea ceva foarte bărbătesc, aprig şi doritor, Anghel, cel ce avea în realitate 17 ani, o atrase, şi într-o astfel de duminică absurdă, cu cîntece religioase, îl chemă lîngă ea pe o canapea tare, plină de perne. „Uită-te la mine, îi spuse simplu. Crezi că or să mă mărite ai mei vreodată ?" Vorbea cu o uşoară, imperceptibilă defecţiune de limbă, şi asta îi dădea farmec. „Nu ştiu, zise Anghel, deodată înfiorat de o bănuială ciudată. Tu cum mă găseşti ?" „Îmi plac ochii dumitale." El nu îndrăznea s-o tutuie, din motive lesne de înţeles. „E adevărat ?" Şi deodată se înfurie pe toţi cretinii de funcţionari de la primăriile de culoare, care îi beau vermutul lui Michelutti, şi care nu erau în stare să priceapă ce înseamnă să iubeşti o italiancă venită tocmai de la Neapole, gata să-i arate lui, unui copil, cum îi spunea, un puşti, cam cum arată o femeie plină de pasiune, îndopată şi ea cu filme proaste (unele văzute împreună după orele plicticoase cu vînzătoarele de magazin). Pe scurt, în timp ce în încăperea alăturată se auzeau cîntece de slavă adresate lui Hristos, Anghel simţi căldura primei guri de femeie pe buzele lui uscate. Şi toate aceste plimbări de duminică căpătară alt farmec, şi săptămînile treceau parcă mai greu. Michelutti îl privea bănuitor, descoperind deodată o criză de adolescenţă venită prea devreme — dar el nu se sinchisea ; forţa de muncă îi scăzuse şi simţea o exasperare ciudată şi presimţea că într-o zi o să arunce halbele acelea pline, cărate clienţilor ameţiţi, şi o s-o ia încotro vedea cu ochii, pentru că nu era făcut să slugărească şi, odată ce o fată, chiar lungană şi slabă şi osoasă şi fără sîni, îl sărutase, şi îl săruta încă, îl apuca disperarea că nu putuse să înveţe mai departe, să-şi urmeze drumul lui şi faptul îl dispera, şi-l făcea trist, şi-i venea să înjure şi să apuce pe cineva de piept pentru nedreptatea suferită. Începu să se laude, să-i spună Ginei c-o să vadă ea de ce era el în stare, dar aceasta părea plictisită şi chinuită de o suferinţă care luă sfîrşit tot într-o duminică, cînd ploaia de afară făcu ca rugăciunile celor din încăperea alăturată să fie prelungite, şi Anghel să simtă că trebuie să fie îndrăzneţ. Totul părea

neobişnuit. Usa dintre cele două odăi era dată de perete, trebuia multă prudenţă ca nu cumva rugăciunile curmate pe neaşteptate să le trădeze sărutările, dar litaniile acelea păreau fără sfîrşit, şi niciodată de cînd veneau aici, nimeni nu intrase pe neaşteptate, pentru că cei zece sau douăzeci de bărbaţi şi femei cădeau într-un fel de transă religioasă, şi glasurile lor se ridicau spre slava lui Hristos la unison, şi după ce auzi de mai multe ori acest recital religios, mai înveţi ordinea rugăciunilor şi poţi să ştii cît mai durează.

Ploua cu găleata, undeva peste acoperişurile caselor bubuia şi fulgera şi geamurile zăngăneau, şi chinuiţi parcă de o frică secretă, creştinii după Evanghelie ridicară glasurile, şi rugăciunea cîntată se transformă într-o beatitudine tragică şi exasperată, şi Gina avea o piele subţire sub care zvîcneau vinişoare albastre, şi ochii ei de luetică fixau un punct nevăzut din tavan, şi totul avea farmec, şi nu mai exista nici o primejdie şi nici o prudenţă şi căzură amîndoi într-o prăpastie de voluptate ce nu putea fi uitată niciodată. Apoi spaima îi cuprinse, şi cu toate că nimeni nu ghici ceea ce se întîmplase, ei se simţiră păcătoşi, şi avură sentimentul că înşală pe toată lumea. Gina nu era la primele îmbrăţişări şi Anghel simţi o durere secretă, amestecată cu bucuria dragostei obţinute. O iubi nebuneşte, toată aventura căpătă proporţii, şi scurgerea timpului deveni într-adevăr de nesuportat.

Îmbrăţişările astea groteşti se repetau cu tot ceremonialul, cu toată primejdia, numai acolo şi numai în acele împrejurări, pentru că acasă, în prăvălie, nu se priveau, parcă erau ostili unul altuia, şi asta ar fi trebuit să-l facă bănuitor dacă nu pe Michelutti, măcar pe nevastă-sa, care era femeie. Dar multă vreme ei nu băgară nimic de seamă. Veni vara şi imprudenţa îi pierdu. Se căutau de-acum noaptea, pe sub casa scărilor, locul acela întunecat şi ispititor, unde miroase puţin a mucezeală şi scîrţîie îngrozitor lemnul vechi al treptelor, şi tăcerea casei devine tiranică, şi pîndeşti, şi îmbrăţişările sînt teribile, şi asuzi, şi ţi-e frică, dar în toate astea intră şi o voluptate amară.

Ghizela Michelutti întîrzie într-o luni seară mai mult cu pietrarul ei, şi în prăvălie erau ceilalţi băieţi, şi serveau, şi Sişto era otrăvit pentru că ştia unde se află nevastă-sa, şi bea vermut în duşmănie, fără să bage de seamă că Anghel lipsea — dar ei uitară sau nu ştiură că poarta fusese dată de perete

şi foiala din curte, cu chiriaşi de la STB şi funcţionari scăpătaţi se terminase, şi nu era decît o urmă de lună pe pavajul lucios şi nu auziră paşii femeii, şi se treziră cu ea lîngă ei, uluită şi strigînd deodată în italieneşte *Porca Madona!* şi aerul se aprinse de ţipete, şi prăvălia se goli pe neaşteptate, şi ei fugiră, dar iremediabilul se produsese, şi Anghel nu se mai întoarse în dormitorul comun, dormi lîngă taică-său o noapte şi dimineaţa îi povesti tot, şi luă o bătaie soră cu moartea, pentru că se terminase cu rachiurile lui luate la italian pe gratis, şi hainele căpătate pentru un an de muncă nu aveau să ţină o veşnicie, şi pe urmă în faţă era o disperare neagră, pentru că nu se găsea nicăieri de lucru şi el devenea o gură în plus la masa săracă a muncitorului de la serviciul barometric, care mai degrabă avea bani să cumpere uruială pentru canarii lui din colivii, decît să-i dea un coltuc de pîine neagră amărîtului de băiat de 17 ani, care înţelese imediat, şi pentru totdeauna, că nu trebuia niciodată să conteze pe sprijinul tatălui său.

Urmă o perioadă grea, tulbure, nu prea lungă, dar atît de scurtă cît s-o ţii minte totdeauna, cu căutarea unui prînz pe nimic, cu constatarea că nu avea prieteni şi că în general era foarte greu să te trezeşti la vîrsta aceea fără şcoală şi fără o meserie. În toamnă intră taxator pe o cursă ce făcea drumuri în jurul Bucureştiului. Fusese angajat în piaţa mare de către domnul Gore Ionescu, aproape pe neaşteptate. Învăţat de vecini, mergea zilnic acolo ca să găsească vreun samsar să care mobilă (cărase dulapuri şi paturi duble şi sofale şi scaune, ce nu cărase pentru cîţiva lei ? !) sau orice altceva de lucru, şi deodată se trezi cu un fel de negustor cu dinţii toţi de aur, întrebîndu-l dacă are ceva de făcut şi dacă nu cumva i-ar surîde să fie ajutor de şofer, să taxeze pe maşini particulare (Forduri rablagite, cu caroseria roasă de atîtea transporturi, cu cauciucuri ce se spărgeau cu mari explozii pe neaşteptate, cum avea să constate mai tîrziu, cu pene infernale la motor, cu cărat găleţi de apă, pentru că motorul se gripa şi rablele aşteptau în plină cîmpie, şi pasagerii înjurau şi erau gata să-i linşeze pe şofer şi pe ajutorul său, care-i taxa dar nu-i aducea la timp în oraşele lor păduchioase de pe lîngă Dunăre). Primi, luă un acont din care fusese obligat să-şi cumpere o taşcă de piele pentru ţinut banii, cu o curea lată pusă pe după umeri, şi după ce mîncă sănătos

se trezi într-un fel de dubă cu geamuri murdare, hurducăind pe un drum neasfaltat, plin de gropi, izbindu-se cu fruntea de acoperişul de tablă al unui autobuz preistoric, care gîfîia şi înainta cu 30 de kilometri la oră, străbătînd Bărăganul. Avea de-a face cu nişte cărpănoşi, care se tocmeau, deşi cunoşteau bine tariful, gata să-l înşele (şi chiar îl înşelaseră de cîteva ori cu hîrtii false de un pol sau ascunzînd restul repede sub pălăriile lor unsuroase pe margini, cu o dibăcie rară), puşi pe ceartă, urlînd şi făcînd zgomot spre disperarea şoferului, care începea să claxoneze ca un turbat ca să-i potolească, băgînd maşina în viteză, ceea ce îl făcea pe Anghel să plutească la întîmplare în acea aglomeraţie mirositoare de oameni, izbindu-se de obrazuri nerase, de sîni fleşcăiţi, de bătrîne chicotind şi spunînd glume porcoase, totul, o harababură care-i plăcu în cele din urmă pentru că aceste călătorii nu erau numai oboseală şi numărat de bani şi căutarea ultimei piese de 5 lei, galbene, cu chipul lui Mihai, în fundul tăştii de piele, ci şi hanuri pe la răscruci, pepeni spintecaţi pe cîmp, ultimii pepeni din anul acela, pe la bostănării, cu şopruri de frunză de stejar jefuită din pădurile din apropiere şi chiar cîte un chef cu şoferii, această rasă păcătoasă dar dragă de oameni care adună în jurul lor lăutarii şi îi pun să cînte, şi se îmbată, şi pe urmă dorm pe unde apucă, sub şasiuri, dacă e ziua călduroasă şi rachiul a fost mult şi tare, sau pe saci, sau în magaziile hanurilor, pe unde se mai găseşte cîte o ţărăncuţă la care te spurci, şi ea fuge şi nu vrea, şi pe urmă totul se termină sub o şură de paie, şi pleci mai departe, şi ajungi iar în oraşe luminate cu electrică, şi priveşti prin geamul murdar al autobuzului cuburile pline de o lumină portocalie ale caselor, dincolo de perdelele cărora bănuieşti bunăstarea şi liniştea, şi ghiceşti că nu e numai bunăstare şi linişte, ci şi o grijă adîncă faţă de viaţă, faţă de ziua de mîine. Pe urmă erau mereu alte străzi, strada mare din fiecare tîrg, cu prăvălii arătoase, pline de hamuri şi de şei de cai şi de unelte agricole, aduse tocmai din America, şi înghesuiala ţăranilor, şi scotocitul lor în chimire, şi ţigara fumată cu şoferii în faţa pragurilor lor bătute, deasupra cărora atîrna potcoava norocoasă, fără de care o prăvălie de provincie nu e prăvălie. Apoi iar Bucureştiul, cu luminile lui strălucitoare, cu rîsul de om gras şi mulţumit, mîncat bine, al domnului Gore Ionescu, care te judecă pînă la ul-

timul franc, dar care dă o ţuică de mulţumit ce era şi Anghel deprinse încet şi cu plăcere gustul rachiului ce-l dezgustase atît de mult în împrejurări mai vechi, şi în toate avu deodată sentimentul că era de capul lui, că nu dă socoteală nimănui, că puţin îi pasă că avea acasă un tată care era curios să ştie ce mai face, şi el îi spunea misterios că munceşte din greu pe o maşină şi-i povestea cum lîngă Alexandria s-a rupt ferodoul, ştia el ce era acela *ferodoul?* şi aşa mai departe, un limbaj nou şi curios şi necunoscut, şi bătrînul lucrător de la serviciul barometric căpăta o ţuică plătită de băiatul lui de 18 ani şi, iată, taică-său avea un prieten, un adevărat bărbat cu care poţi goli o sticlă de rachiu, şi vechiul sentiment de regret că părăsise şcoala se dusese dracului, ba nu, îl mai încerca cîteodată, dar n-avea ce face, asta era situaţia ! Pe urmă alte drumuri, iar ţărani zgîrciţi şi iar tocmeală, şi Anghel îşi dădu seama că avea muşchi şi se putea bate cu cineva, pentru ceva, pentru cei 25 de lei ai domnului Gore Ionescu, reprezentînd preţul unei călătorii pînă la Urziceni...

Uitase de Michelutti, de fata lui, Gina, cea cu priviri luetice, frumoase şi triste, de cîrciuma cu cîntece de mandolină şi romanţe cîntate de nişte voci de italieni. Sîmbătă seara, şoferii mergeau la restaurante şi cheltuiau sume mari, şi-l luau şi pe el şi cheltuia şi el, şi petrecerea se termina în vreun bordel ieftin, unde se chefuia pînă în zori cu femei care nu se uitau că nu ai dinţi prea frumoşi şi că porţi ochelari. Şi aşternuturile erau dulci, deşi grozav de murdare, şi tîrgul acela pe bani pentru dragoste îl dezgusta, dar era atît de lesnicios, deşi undeva dorea din toată inima să existe în vreun colţ din lume o fată care să-l aştepte, căreia să-i aducă de la drumurile lui ceva, nu ştia bine ce, dar numai gîndul de a avea pe cineva care să-l aştepte, ei, asta, făcea atît de mult pentru un suflet de tînăr care mai citise nişte cărţi şi ar fi vrut să mai citească ! Pe urmă gustul de duminică dimineaţă, cu rachiul stătut în pîntece, nu era de loc plăcut. Descoperea că lîngă el dormise o slută murdară cu cămaşă de noapte cîrpită, o dată trezit vedea pereţii sordizi de hotel, cu scursura şi jegul lor, simţea frigul din noiembrie, cînd tremura sub pătură, şi nu mai avea chef să se apropie de o femeie vopsită şi neagră ale cărei subsuori umede îl făceau să se îmbrace repede şi să intre în prima cîrciumă să se ameţească iar, pentru că orele treceau, şi mîine era luni, şi trebuia să se scoale la 5 şi să fie, plouă-

ninge, în piaţa mare să se bată cu ţăranii ca să-i vîre în Fordul rablagit care pufăia, invidiindu-l pe şoferul nepăsător, care stătea pe scaunul lui şi aştepta ca acest coşciug umblător să fie umplut ca o cutie cu sardele, pentru ca să mai scoată şi ei un ban în plus pe spinarea domnului Gore Ionescu, care din cînd în cînd avea prostul obicei de a veni cu o altă maşină înaintea lor şi de a-i aştepta şi a le face control la biletele vîndute, şi-atunci să te ţii încurcătură, dar încolo, duminicile erau frumoase. Pe la prînz mîncau o ciorbă de burtă şi tuslama regală, şi mergeau la matineu dansant. Şoferii erau daţi dracului, ştiau să ţopăie cum voiai, numai lui nu-i intra în cap nimic şi se mişca aiurea, ca un stîlp şi rîdeau fetele de el şi seara, pe la 6, cînd îi dădea patronul salonului afară, pentru că trebuia măturat şi pregătit balul de seară, rămînea singur, fără o fată dintr-acelea, croitorese sau vînzătoare la manufacturi cu care plecau ceilalţi, şi îl rodea invidia, şi-atunci intra iar în cîrciumă şi iar bea şi se ducea sus, la madam nu ştiu cum şi-i cerea o fată, şi fata i se părea că-i place deşi peste un ceas îi vedea sînii căzuţi şi obrazul supt de foame, şi trebuia să-i mai şi plătească şi-i era frică să nu ajungă la doctor, deşi patroana spunea că *fetele e garantate!*

Trecu încă o iarnă cu drumuri grele, cu întîrzieri pe şosele desfundate, şi primăvara veni cu o surpriză: cele patru Forduri ale domnului Gore Ionescu intrară în reparaţie capitală, şi reparaţia capitală putea să dureze cîteva luni (cine avea timp să aştepte?) şi Anghel se trezi hamal la Abator, unde se ivise un loc, şi unde taică-său nu mai voia să intre pentru că prea l-ar fi luat toţi în rîs pentru noua lui meserie. Munci pînă vara, şi în cele din urmă un vecin îl duse la tipografia domnului Bazilescu de pe Şerban Vodă, unde cu mari intervenţii, pentru că era destul de mare, trebui să înveţe la iuţeală meseria de tipograf.

Pentru un băiat care făcuse patru clase de liceu lucrul nu era prea greu. Începu, ca oricine ar fi început această meserie în timpurile de atunci, cu un hamalîc cinstit, adică cu curăţatul latrinelor, cu măturatul pe jos şi cu ungerea maşinilor şi a linotipelor, cu căratul cartoanelor, cu conducerea liftului pînă sus la secţia legătorie unde-i plăcea foarte mult pentru că acolo lucrau numai fete şi, în sfîrşit, cu o ucenicie de cîteva luni la regal, unde învăţă să deosebească o literă de alta, un caracter de altul, fără mare bătaie de cap. Zeţăria era un ate-

lier îmbîcsit de plumb, şi dacă n-ar fi fost cei din jur, nişte oameni bătrîni, cu părul alb, toţi lucrători vechi, care-i impuneau respect pentru aerul lor demn şi tăcerea în care lucrau, ar fi luat-o repede la fugă.

Încasă la început destul de puţin, dar pe măsură ce învăţa să culeagă, cîştigul lui crescu şi-şi spuse că, cu toate păcatele ei, meseria de zeţar era frumoasă. La meşterul lui, şeful de atelier, descoperi şi acest sentiment de mîndrie pe care orice meseriaş îl are, greu trădat, dar pe care nu se poate să nu-l simţi într-o colectivitate. Făcînd comparaţie cu viaţa lui de pînă atunci, cu zilele cînd se deşela cărînd spate de vită în Abator, sau cu tulburele zile petrecute în autobuzele lui Gore Ionescu, îşi dădu seama că viaţa i se schimbase. Lucrătorii domnului Bazilescu erau curaţi, veneau îmbrăcaţi în haine bine călcate şi nu plecau niciodată acasă fără să se spele de cerneluri. Odată ieşit de pe poarta tipografiei puteai să-i confunzi cu nişte rentieri oarecare, pentru că ştiau să-şi poarte pălăriile şi şepcile şi aveau aerul unor intelectuali, fapt care-i plăcea cel mai mult lui Anghel. De la ei învăţă să se bărbierească la două zile, să meargă la clubul tipografilor şi să bea bere, nu rachiuri tari, deşi şi între tipografi sînt oameni pentru care romul este mama tuturor alcoolurilor.

Un timp, tot ce era aventuros în această fire nărăvaşă se astîmpără. Cîţiva lucrători mai în vîrstă îl chemară la ei acasă şi lui îi plăcu tihna şi respectul ce domnea în acele odăi îngrijite, pline de cărţi. Copiii unora dintre tipografi erau doctori sau învăţători, şi Anghel îşi dădu seama că exista şi un alt fel de muncitor decît acela pe care-l ştia el, adică petrecăreţul, care munceşte pentru ca să cîştige, şi cîştigă ca să bea totul a doua zi, şi se află într-o stare de mizerie permanentă. Aceşti lucrători nu erau bogaţi, nu duceau o viaţă chiar lipsită de griji, dimpotrivă, timpurile erau astfel că se trezeau cîteodată aruncaţi în stradă şi-atunci ei trebuiau să fie prudenţi, să pună bani deoparte şi să se gîndească la ziua de mîine. Nu aveau însă disperarea parlagiilor de la Abator, de pildă, care mereu se văitau că n-au nici măcar leul pentru ţigări, ca să nu mai vorbim despre banii pentru sfertul de pîine. Nu, aici viaţa era echilibrată, soţiile lor munceau şi ele în fabrici, copiii învăţau la şcoli, ţinuţi cu taxe care cereau sacrificii. Nu lipseau nici în tipografia lui Bazilescu beţivii şi nebunii, dar patronul nu-i ţinea, îi concedia cu prima ocazie şi aducea

alţii, mai în vîrstă, oameni serioşi care nu lipseau de la serviciu în zilele următoare sărbătorilor.

Pe urmă Anghel mai învăţă de la ei mîndria de breaslă. Asociaţia sindicală respectivă avea un drapel, era cunoscută pentru luptele ei cu patronii. Acolo se cotiza, exista şi un ateneu unde se ţineau conferinţe, tipografii aveau chiar un cor mixt şi o orchestră, surprizele nu lipseau. I se spuse şi lui să se înscrie în sindicat şi să ducă ceea ce numeau ei o muncă politică. „E pentru binele tuturor, noi sîntem o forţă !" spunea un vechi zeţar, dar pe Anghel nu-l atrăgeau reuniunile, ce-i aminteau decorurile duminicale din casa de pe strada Lizeanu. Firea lui petrecăreaţă nu se stinsese încă şi numai o întîmplare îl potolise.

Prin 1935 îl cunoscu pe Şerban Oprea, un tînăr lucrător cu care se întîlnise la nişte reuniuni tovărăşeşti. Acesta, blond, frumos, cu un păr ondulat, înalt şi bun de gură, îi spuse că nu venise acolo decît ca să vadă dacă nu cumva găseşte vreo femeie mai interesantă, pentru că îi plăceau femeile şi petrecerile. Nu ochise nimic deosebit, aşa că-i propuse să meargă în altă parte, la un salon de dans aflat în apropiere. Aşa începu o lungă prietenie între ei pe care Anghel n-o regretă aproape niciodată.

Era într-o seară de octombrie, fumegoasă şi rece. Oraşul părea tăcut ca după un incendiu. Nu era prea tîrziu, aproape 9 seara. Noul cunoscut îi spuse că şi el e tipograf şi că lucrează pe cont propriu, cu bucata, într-o veche tipografie de pe Buzeşti. „Cînd merge, merge, cînd nu, trăim din ce se strînge", spunea el, „sîntem patru asociaţi. Cu două maşini de tipărit şi cu-n regal, ne descurcăm, şi încă bine." „Ce lucraţi ?" întrebase Anghel. „Cărţi de vizită, ferpare, anunţuri şi invitaţii la nunţi, e o plăcere, muncă uşoară. Avem şi un ovrei, căruia îi dăm şi lui ceva, şi el ne-aduce clienţii, nu ştiu de unde-i scoate, nu stă toată ziua. Dacă vrei să munceşti, te luăm acolo cu noi. Unde lucrezi ?" „La Bazilescu." „Ei, acolo se învaţă meserie, dar nici la noi nu-i nuntă, trebuie să faci de toate. Cînd e de tras, trebuie să tragi de dimineaţă pînă seara, dacă terminăm treaba, ne oprim la *Încurcătură*, în piaţa Matache, unde are nişte fleici şi un vin de trosneşte, trebuie neapărat să te duc..." Şerban vorbea cu plăcere, părea un om deschis, pus pe petrecere, avea o fire veselă şi descurcăreaţă, şi lui Anghel îi plăcu din primul moment auzind mai ales că era vorba de o viaţă

la întîmplare, cum îşi dorea el, cu petreceri şi perioade grele de muncă, dar oricum orariul fix al tipografiei lui Bazilescu tot îl speria mai mult decît ceea ce îi povestea noua lui cunoştinţă.

Traversau un bulevard larg, în Cotroceni. In jur erau parcuri cu pomi bătrîni şi se simţea răcoarea nopţii de toamnă, dulce şi misterioasă, cu miros de frunză strivită, şi cu ecoul stins al claxoanelor îndepărtate de pe bulevardele de dincolo de Dîmboviţa. Trecură pe lîngă Facultatea de medicină şi Oprea tot nu terminase cu povestirea lui despre cîrciumile din Buzeşti. Pe trotuarele imense cădeau castanele cu un zgomot sec şi repetat, alături, aproape, foşnea rîul anemic, şi sub podurile lui de piatră luceau luminile felinarelor în ceaţă, pete gălbui, tremurătoare. „Unde mergem ?" mai întrebase Anghel, încă sfios, deşi voia să-i lase celuilalt impresia că e un tînăr îndrăzneţ şi descurcăreţ. „E o bombă, pe-aici pe lîngă *Venus*, îi spune salonul *Marchiza*, o să vezi, femei cîte vrei, o să luăm una şi-o ducem la atelier la noi, unde dorm şi ceilalţi." Anghel nu înţelesese bine ce spusese celălalt, îi plăcea liniştea nopţii şi îl fermecau zgomotele ei aproape neauzite. Din tribunele vechi de lemn ale stadionului *Venus* cădeau scînduri, la vîntul ce se stîrnise. Lemnele se prăbuşeau pe treptele vechi, şi bîrnele susţinătoare păreau c-or să se frîngă. Cîţiva plopi se aplecau şi lepădau în lumina tulbure un stol de frunze rotunde, care pluteau spre peluzele înconjurate cu gard de sîrmă.

Salonul se afla în apropiere, pe o stradă laterală. De departe se auzi orchestra, şi în curtea lungă şi pavată cu piatră Anghel zări perechi de femei şi bărbaţi care respirau aerul nopţii. Prin ferestrele deschise răzbeau lumini cîrpite şi o mare trîmbă de fum iute. Înăuntru se dansa dezordonat, mirosea a sudoare omenească, a parfum ieftin şi a gazolină. Pe podelele negre se tîrşeau paşii fetelor de 16 ani fugite abia din atelierele de croitorie, cu ochii arzînd de oboseală. Sub băştile verzi şi albe, prinse cu ace lungi, terminate cu bile argintii de piatră ieftină, se zăreau chipurile lor transfigurate de plăcerea învîrtiturii pe loc în braţele lucrătorilor de la gară. În fund, pe o estradă, cîntau patru muzicanţi, osteniţi şi ei, şi tavanul întreg al salonului era împodobit cu hîrtie creponată, făcută lanţ, înconjurînd becurile obscure. Într-un colţ se bea vin şi drojdie de-a-n-picioarele, şi, după un ceas, Anghel ob-

servă cum cei din jur devin agresivi şi încep să se ia la ceartă, supravegheaţi de un bătăuş, anume plătit, care-i scotea pe cei mai întărîtaţi în stradă, aruncîndu-i pe trotuar, ca să nu strice petrecerea celorlalţi.

Oprea îl lăsă un timp pe un scaun lîngă lungul şir de fete ce aşteptau să fie invitate la dans, cu mîinile în poalele rochiilor ieftine, surîzînd tîmp oglinzilor din peretele din faţă, arătîndu-şi dinţii de aur sau aruncîndu-şi mecanic mîinile în părul aspru, încreţit cu fierul. Zgomotul, fumul, ameţeala de după ce priveşti multă lume învîrtindu-se, îi făceau rău, dar nu se ridică, îi plăceau fetele acestea vesele şi glumeţe, şi se întreba cum o să intre în vorbă cu ele. Nu ştia să danseze şi îşi promise în gînd să cîştige ceva mai mulţi bani, pentru ca să poată veni la un astfel de salon, dimineaţa, cînd se primeau lecţii de dans, cum scria pe toate anunţurile din jur.

Prietenul lui se întoarse după un timp şi îl întrebă dacă are bani, şi Anghel îi mărturisi că nu poate plăti mai mult de un kilogram de vin. Celălalt îi zise că nu e nimic, că o să plătească el kilogramul, şi se trezi lîngă nişte băutori încercaţi, cu care făcu cunoştinţă numaidecît. Bău mult şi prosteşte, se ameţi şi deveni vorbăreţ, prietenii lui Şerban se uitau la el cu curiozitate, fără răutate, îi prezentară şi cîteva fete din acelea îmbrăcate în rochii roşii, cu care se învîrteau pe rînd în mijlocul salonului, şi cînd aflară că nu ştie să danseze, îi promiseră să-l înveţe ei.

Trecuse de miezul nopţii, lămpile salonului fură stinse de trei ori în semn de adio, şi părăsiră încăperea plină de fum. Anghel se clătina pe picioare, ceilalţi îi spuseră că poate să doarmă la atelierul lor, unde e loc destul. Erau cinci cu el şi cu o fată, năltuţă, care rîdea prosteşte, şi se treziră în Buzeşti, într-o prăvălie cu obloanele trase care adăpostea cele două maşini de tipărit şi un regal vechi şi scrijelat, negru ca o strană. In jur zăceau maldăre de cartoane şi mirosea a cerneală. În fund, pe un pat improvizat, dormea cel de al patrulea tovarăş al lui Oprea, care nu fusese la petrecere. Îl sculară şi pe el, îi prezentară fata şi se apucară să bea în continuare, silindu-l şi pe el să-i imite, ceea ce Anghel făcu. Pe urmă se simţi rău şi ieşi afară. Se întoarse galben ca ceara, ceilalţi rîdeau de el, şi-l lăsară în cele din urmă să se întindă pe patul tare din fundul atelierului.

Fu trezit tîrziu de o mînă energică. În atelier nu ardea decît un bec chior, învelit în hîrtie de ziar îngălbenită. „Ce-i ?" întrebă el. „Du-te şi tu că te-aşteaptă fata." „Care fată ?" „Aia de-am adus-o." Era năuc, îl durea groaznic capul şi mai mult fu împins spre un morman de cartoane, mascat de o perdea. În obscuritatea acelui colţ o recunoscu pe însoţitoarea lor de la salon. Era beată, mormăia ceva, ceilalţi o despuiaseră, şi Anghel se trezi dintr-o dată. Simţea un fel de scîrbă neînţeleasă, ceva umilitor. Necunoscuta îl chema şi el înlemnise auzind chicotelile celorlalţi. Trase perdeaua şi vru să fugă, dar se trezi împins din nou înăuntru, şi cînd încercă iar să scape, fu bătut măr de noii săi prieteni şi se făcu de rîs, pentru că nu era în stare să le dovedească celorlalţi că poate s-o îmbrăţişeze pe nenorocita beată din faţa lui.

Mai tîrziu, la alte petreceri tot de genul acesta, îşi amintea de seara asta oribilă, de bătaia luată şi mai ales de chicotelile şi insultele celorlalţi.

Rămase acolo şi dormi laolaltă cu ceialţi, muncind cu ei şi cîştigînd bani mai mulţi decît visase vreodată, părăsind atelierul lui Bazilescu, unde nu se reîntoarse decît după 5 ani. Totdeauna cînd îşi amintea de epoca aceasta, Anghel avea un soi de remuşcări ciudate, în sentimentul acesta tulbure intra parcă şi o plăcere secretă, dar şi ideea că aici pierduse ceva ce nu putea fi pus la loc în nici un chip. Cît stătuse lîngă bătrînii lucrători ai tipografiei de pe Şerban Vodă avusese speranţa că va deveni cu timpul un om ce va învăţa o meserie serioasă. Dorea să se califice ca maşinist, şi poate c-ar fi reuşit, pentru că gîndurile lui mergeau către o viaţă liniştită (s-ar fi însurat devreme, cum fac de obicei lucrătorii, şi-ar fi avut o droaie de copii). Îi plăcea să creadă că va ajunge cineva cu toate condiţiile neplăcute ale vieţii lui. O casă, o grădină, munca de fiecare zi, dacă totul se desfăşura liniştit, ar fi fost mulţumit cu foarte puţine lucruri. Lumea măruntă a tipografilor avea o seriozitate aşezată, familiile vechilor meşteri îi plăceau, pentru gospodăria văzută în vizitele făcute în scurtul răgaz al trecerii lui pe-acolo. Chiar unele conferinţe îl atrăseseră, şi sentimentul de clasă, născut dintr-o revoltă mai veche şi înăbuşită ar fi crescut. Anghel, fără prietenia zănaticului de Şerban Oprea, ar fi devenit poate un om serios, şi el credea şi-acum, după mulţi ani, că mai păstrează ceva din seriozitatea asta, numai că, prea tînăr fiind, viaţa năvălise dintr-o dată peste

el, cu bani cîştigaţi uşor, cu petreceri şi mai ales cu plăcerile acelea amestecate şi obţinute rapid cînd eşti sănătos şi nepăsător şi nu te gîndeşti de loc la viitor. Murise şi taică-său în acest răstimp şi neavînd, cum nu avusese niciodată, un stăpîn, ceea ce era rău în el, în mod latent, dar sigur, se dezvoltă. Anghel era pregătit pentru o astfel de viaţă uşoară şi fără răspundere, deşi cu puţin noroc totul ar fi putut să se schimbe, şi ceea ce rămînea cinstit în el să fie salvat.

N-a fost aşa. Cei patru tovarăşi ai lui lucrau într-adevăr foarte bine şi executau comenzile la timp şi cu seriozitate, şi pentru asta primeau sume frumuşele. Într-un an de zile, Anghel reuşi să-şi facă, cum îşi făcuseră şi ceilalţi, două costume de haine, să închirieze o odaie în centru pentru unele zile cînd era liber şi petrecerile se mutau din atelierul lor comun într-una din aceste odăi de raport, plătite cu sume mari. De casa moştenită (taică-său abia murise), aproape uitase. Nu se ducea în mahalaua lor decît duminica, şi asta numai ca să fie văzut de vecini, să-i facă să crape de invidie, că avea acum haine croite la un meşter din centru. Se pripăşise pe lîngă vechea gospodărie un frate al tatălui de la ţară, om la locul lui, ce se angajase la primărie, ca măturător, şi care avea grijă de păsările uitate ale răposatului şi de puţinele şi săracele lucruri moştenite de Anghel. Acestuia, proaspătul lucrător îi lăsa din cînd în cînd cîteva sute de lei pentru nevoile casei, părăsindu-l pînă duminica viitoare, cînd iar cobora pe străzile nepavate, printre grădinile pline de flori ale mahalagiilor, adus acolo şi de pitorescul locului, de curiozitatea atît de omenească de a mai afla ce se întîmplase cu cutare sau cutare.

Cînd n-aveau de lucru, el şi cu asociaţii săi, începeau petreceri de o săptămînă într-o bodegă întunecată din gura pieţei Matache, deasupra uşii căreia spînzura o firmă galbenă: *La Încurcătură*. Aici cîntau nişte guriste ochioase cu care prietenii lui erau încurcaţi de mult. Se mînca mult şi se bea de asemenea un vin de Pietroase, ca lămîia, străveziu şi pur, gata să te doboare dacă nu ştiai cum să-l iei cu sfială şi înţelepciune. Pe la miezul nopţii, cînd se afumau şi lămpile şi chelnerii şi bucătăresele, apărea un lăutar numit Calul, un ţigan prăpădit, cu dinţii mari şi galbeni, mereu ascunzînd sub mînecă o cutie neagră cît un sicriaş, în care ţinea o vioară albită de sacîz şi cîntece multe. Pianistele localului îl luau cu huideo! şi voiau să-l dea afară, dar săreau clienţii care-l cu-

noşteau, şi, mai mult mort de frică decît zdravăn, era suit pe-o masă şi pus să cînte cîntece de ocnă :

C-o lovitură de topor
I-am dat în raza lumînării
Cu ea-ncepui primul omor
Şi primul ceas al remuşcării...

Guristul avea un chip tragic şi solemn, şi toate curvele din gura pieţei plîngeau bete pe mesele udate de spirt. Începea un vaier atît de trist şi de sfîşietor, încît fără alte pahare de rachiu sau de vin ţi-ai fi luat lumea în cap. Cîrciumarul, un bărbat gros şi roşu la faţă, asculta neclintit şi el pe cîntăreţ, şi trimetea băieţii de prăvălie în pivniţă să aducă alte damigene de Pietroase.

Nopţile se scurtau parcă. Afară trecea primăvara şi vara şi toamna, sau ningea mult şi frigul îngheţa totul, înăuntru vocea ţiganului clătina lămpile :

Am iubit o copiliţă
Din copilăria mea,
Şi-o iubeam precum iubeşte
Marinarul barca sa.

Într-o noapte-ntunecoasă
C-un sergent că m-a-nşelat,
C-un cuţit ce-aveam în mînă
Inima i-am despicat.

Tribunalul fără milă
Zece ani m-a condamnat,
E păcat, dragă băiete,
Tinereţea ţi-ai mîncat...

Aşa se pomenea în zori la ciorbă de burtă, mîncînd în picioare cu nebunii lui de prieteni, sau căutînd bezmetic cheia unei odăi în care fusese încuiat de cine ştie ce femeie culeasă din taverna aceea murdară, cu cîntece, cu fum de ţigară şi cu chipul tragic al Calului, suit pe masă şi cîntînd lămpilor, neclintit, pînă îi umpleau muşteriii pălăria soioasă cu bani.

Trăind astfel nu se poate să nu simţi că ceva putrezeşte în tine şi că nu mai poţi să renunţi la viaţa uşoară. Vremurile erau tulburi, începuseră concentrările şi se auzea de război.

Ciudat lucru, lumea petrecea, lumea arunca cu banii pe fereastră, făcea mai departe nunți și-și îngropa morții. Fu chemat la cercul de recrutare. Miopia lui, sporită cu cîteva mii de lei în acte, îl făcu inapt pentru serviciul militar. Nici Oprea și nici ceilalți nu plecară nicăieri, pentru că banii îi scuteau de orice datorii.

Într-o primăvară nimeriră după un chef pe hipodrom. Anghel recunoscu poarta de fier, tribunele acelea și privi peste drum la spitalul unde o găsise pe maică-sa moartă, vegheată de călugărița aceea obraznică. Avea bani, parie, și ca orice începător cîștigă. Pentru toată viața, patima curselor și a sumelor obținute fără efort puse stăpînire pe el. Venea de două ori pe săptămînă aici, ca să vadă lumea pestriță din jur, femeile elegante în rochii scumpe și bărbații îmbrăcați după ultima modă. Ceva din el tînjea la soarta altora, mai bună și mai strălucitoare. Îi plăcea să arunce cu banii, și asta îi aduse mulți prieteni. Cînd înțelese de ce-l înconjurau se aspri și-i urî, și-și dădu seama că de fapt e foarte singur. În jur partidele politice se sfîșiau între ele, afișele tipărite de prietenii lui, tipografii, promiteau marea cu sarea, și era multă mizerie, și el o vedea, și teama de a cădea iar în mrejele sărăciei îl înspăimînta. Nu găsea nimic clar înainte decît primejdie și viață întunecată, deși cîștiga și mai mult și asta-i sporea aprig pofta de petrecere.

Tot în perioada aceea se îndrăgosti. La *Încurcătură* venea uneori o femeie stranie, lungă și blondă, cu sîni frumoși, dar cu privirea tulbure, albastră, fixată undeva dincolo de lume. Purta totdeauna cu ea o umbreluță galbenă și cercei mari de aur. Părea pierdută în mod inexplicabil în această lume de pieței, birjari, decavați, hamali și hoți, mici meseriași și învîrtiți, jucători la curse și proprietari de camere de raport. Venea singură și se așeza la o masă și cerea un rachiu alb, grecesc, uzo. Pe măsură ce cerea și alte măsuri, chipul i se înfrumusețea și ochii căpătau o strălucire ciudată. Anghel nu văzuse o femeie mai frumoasă. Ea îi amintea de o ființă de demult, pe care n-o mai putea identifica. Rămînea în cîrciumă ceasuri întregi, și nu răspundea nici unei grosolănii aruncate de cei din jur. Părea de piatră și avea o beție lungă și lucidă. Cînd credea că nu e observată voia să se ridice de la masă fără să plătească, dar cîrciumarul o știa și o pîndea, și începea un scandal îngrozitor. Gaby, cum i se spunea, afirma cu tărie

că plătise şi că e insultată, iar cînd cîrciumarul o îmbrîncea şi voia să-i smulgă geanta din mînă se apăra cu umbreluţa şi striga în gura mare : „Să nu te-apropii de mine, sînt Gaby, nepoata lui Take Ionescu ! Ai auzit, mişelule, de Take Ionescu" ? De obicei plătea pentru ea cîte un client care o căra afară, înnoptînd împreună.

La început, lui Anghel nu-i trecu prin cap decît să plece o dată cu ea şi să întîrzie puţin în cine ştie ce odaie necunoscută, dar curiozitatea era mai mare. „Ce-i cu femeia asta ?" îl întrebă pe Oprea. „Ehe, o poveste întreagă !" îi răspunse acesta. „A fost o cocoană de condiţie bună, strigă, după cum auzi, c-a fost nepoata lui Take Ionescu şi poate c-a fost, numai c-a ajuns la Scăricică, la madam Prejbeanu, în pensiune. Ori nu ştii nimic despre Scăricică ?" Anghel nu ştia. I se povesti că acolo femeile erau mai spălate, costau mai mult, şi dacă aveai noroc puteai să întîlneşti la vreo oră mai înaintată şi cîte un ministru care scăpase de nevastă cine ştie cum. „Şi de ce bea atît !" „Cine ştie ce of are şi ea. E cam sărită, săraca. Se spune c-a prins-o patroana casei că nu i-a dat ce i s-a cuvenit şi-a luat o maşină de călcat încinsă şi i-a aşezat-o pe-o bucă ! Are curul ars, asta e !" încheiase, în hohotele celorlalţi Oprea.

Multă vreme, Anghel căutase să-şi stăpînească curiozitatea şi chiar un început de patimă pentru chipul şi privirile acelea albastre şi aerul căpiat, dar distins. Umbla cu croitoresele mai vechi, cu coafezele ostenite, care se răzbunau sîmbăta noaptea pentru toată săptămîna plină de treburi, ori cu vînzătoarele de cofetărie aşteptate în gangurile hotelurilor sau dincolo de ferestrele îngheţate ale magazinelor cu bomboane şi dulciuri, fete fără pretenţii, care nu se uitau la chipul lui miop ori la dinţii tociţi din lipsă de calciu.

Într-o seară de martie, cu aerul îngheţat şi ţeapăn, după un scandal, o luase de braţ şi ieşise cu ea afară, după ce-i plătise consumaţia. Femeia se ţinea bine pe picioare, nu părea de loc beată. Aerul ţeapăn şi tăios îi făcea bine. Călca încet pe trotuarele sparte şi întreba cu o mirare neostenită : „Spune şi dumneata, cum poate cineva să te acuze, aşa, pe neaşteptate, că eşti hoţ, că n-ai plătit consumaţia ?" De fapt, Anghel nu-l înţelegea nici pe cîrciumar, nici pe această femeie care repeta un lucru nepermis, terminat totdeauna cu scandal. „E un cărpănos", îi răspunse încurcat, şi avu senzaţia că se tîmpise,

pentru că nu știa ce să-i spună însoțitoarei după care toată lumea întorcea capul : avea un palton bine croit și umbreluța aceea era foarte nepotrivită. „Vreți să mai beți ceva !“ „Dacă vrei și dumneata.“ Intrară în altă cîrciumă din apropiere și-i apucă miezul nopții. Gaby părea atunci deșteptată dintr-un somn de dimineață. O întrebă unde locuiește. „Vrei să vii la mine ?“ „Da“. „Asta o să te coste, măi băiețică !“ Anghel o privise cu o curiozitate lacomă. Cîți ani să aibă ? Părea să nu fi trecut de 35 deși unii spuneau că are 40 ca popa, dar i se păru frumoasă și tînără, mult mai tînără decît credea el însuși. Se suiră într-un taximetru vechi și coborîră undeva pe lîngă Parcul Domeniilor, în fața unei curți întunecate ca un tunel, cu mulți arbori și cu o casă plină de geamuri, în fund. Deși știa unde merge și cu cine are de-a face, dintr-o inexplicabilă teamă, el vru o clipă să renunțe la această noapte, și ea simți și-l apucă de braț. „Haide, nu te speria. Mergi înainte“. Intrară într-o odaie foarte înaltă, neîncălzită și aglomerată cu mobilă veche. Dincolo de cele două uși care o despărțeau de alte odăi se auzeau zgomote ușoare, deși era foarte tîrziu. Alți oameni locuiau alături și se treziseră și poate erau curioși s-o audă. Femeia nu părea de loc supărată de curiozitatea celorlalți și-i ceru 200 de lei, pe care, aproape speriat, Anghel îi puse pe masă. Rămase pînă dimineața și cînd plecă de-acolo crezu că n-o să se mai întoarcă niciodată, deși femeia îi plăcuse. Femeile cunoscute mai înainte erau brutale sau pasionate, spuneau măscări și se tocmeau ordinar, coborau nu se știe cum și de ce întîlnirile lor întîmplătoare la ceva animalic, josnic și necurat. Gaby avea un trup încă neobosit și o căldură de om, tot ceea ce era rece și nepăsător în afara ființei ei se reînsuflețea dintr-o dată, și gesturile și căldura îmbrățișărilor aveau un gust aparte, ceva protector și prevenitor care te umilea și te făcea s-o respecți. Nu vorbiseră aproape de loc. Totul se petrecu într-o tăcere absolută și abia în strada cartierului necunoscut el își dădu seama că se îndrăgostise pe neașteptate, și amintirea unei cicatrici îngrozitoare pe care o văzuse cu ochii lui în lumina tulbure a zorilor îl persecută zile întregi. Nu vorbi cu nimeni, dar simți că-l urăște și pe Oprea și pe ceilalți prieteni ai săi. „Ei știu despre asta, deci s-au culcat cu ea“, și ura crescu, și se resimți în prietenia lor. „Ce-i cu tine ?“ îl întrebă Șerban pe neașteptate, și el nu putu să-i răspundă, devenise ascuns, nu mai petrecea cu ei, și în cele din

urmă bănuiră ce se întîmplase. „Tu eşti îndrăgostit lulea", încheiară ei, şi-l lăsară în plata Domnului, văzîndu-şi de-ale lor.

Anghel începu s-o caute din ce în ce mai des prin cîrciumi, s-o scoată de-acolo şi s-o ducă departe de alţi clienţi care nu lipseau. Femeia îi cerea mereu suma aceea fixă, şi dacă el îi dădea mai mult, Gaby se supăra. Ciudat lucru era că el nu înţelese de la început că de fapt avea de-a face cu o nebună. Privirea fixă şi răceala şi depărtarea şi lipsa de atenţie, nu-l supărau. Îi vorbi despre o altă viaţă. Avea o casă, şi dacă nu-i plăcea să stea acolo, putea să locuiască cu el în camera închiriată, pe vremea aceea, în apropierea tipografiei. Gaby se mira : „Ce să caut eu cu tine, să locuim împreună ?" Nu înţelegea, nu putea să priceapă că el o iubea, şi asta îl scoase din sărite. Cînd îşi dădu seama că femeia suferă, şi află că nici nu mai era nimic de făcut, simţi că înnebuneşte. Sînt astfel de împrejurări cînd viaţa îţi este cu totul împotrivă şi înţelegi că nu poţi face nimic, şi lupţi şi te zbaţi să uiţi sau să te dezbari de un sentiment josnic, dar nu reuşeşti, şi sentimentul creşte şi sporeşte şi te ameninţă şi te face neputincios şi parcă totul îşi bate joc de tine, dar nu reuşeşti să te rupi de destinul propriu.

Totul se încheie într-o dimineaţă, brutal. Era în zori, afară suna sirena unei fabrici, apăsător şi aproape, o chemare aproape lugubră la muncă, o chemare tiranică, exprimată de acel strigăt îndelung şi mecanic, fără nimic omenesc în el, mai trist decît orice, pentru că peste cartiere, patronii îşi chemau robii să reintre în salopetele lor, şi să asude, şi să le sporească cîştigurile. Răsărea soarele. Era vară, în pomi adia un vînt de iunie şi cerul era curat şi mirosea frumos a căldură abia încropită după răsăritul soarelui. Pe zidul odăii aceleia înghesuite, afară, se ridica o iederă tînără, voluptoasă şi neînfrînată, pornită să se desfete, să crească, să vorbească despre plenitudinea verii. Anghel o privea şi se simţea nefericit, singur, cu sufletul pustiu. Trebuia să se întoarcă în atelierul cu miros de cerneală tipografică şi să tipărească cîteva mii de afişe, să-şi murdărească degetele cu plumb şi cu zaţ, şi în timpul acesta femeia de lîngă el care nu dormea, întinsă pe un pat sărăcăcios, să plece cine ştie unde şi să găsească alt client şi să-l aducă tot aici şi să-i ceară tot 200 de lei, înainte, matematic, fără nici o posibilitate de a schimba ceva. Simţea că-i plesnesc creierii, cîteodată într-adevăr numai moartea sau un

lucru idiot, absurd, poate să rezolve totul, şi acest lucru se întîmplă. „De ce nu vrei să te căsătoreşti cu mine ?“ o întrebă pentru a nu ştiu cîta oară în noaptea şi dimineaţa aceea. Gaby se ridică într-un cot şi-l privi cu ochii ei albaştri goi. „De ce să mă căsătoresc cu tine ? Ia mai bine cafeaua asta că se răceşte“. Aprinsese o lampă cu spirt denaturat şi încălzise o cafea turnînd-o în două ceşti. El nu mai avea ce să spună, privea numai iedera care tremura afară în vîntul dimineţii de iunie. Soarele se aşeza pe tecile subţiri şi strălucea ca într-o apă verde, şi totul era frumos afară, pretutindeni în jur. Să nu fi fost mirosul nesuferit de urină al cafelei naturale ar mai fi rămas, dar acum trebuia s-o bea şi să plece pentru că-l aşteptau ceilalţi. Se întoarse şi mai întrebă o dată, aiurea, fără să ştie de ce : „Spune-mi, de ce nu vrei să ne căsătorim ?“ Gaby, răsucindu-se în pat, îi dădu acest răspuns neaşteptat, de nebună : „Pentru că eu sînt nepoata lui Take Ionescu şi cum o să iau un bărbat fără dinţi în gură ?“ Se făcu o tăcere îngrozitoare, care dură numai o clipă, apoi el se năpusti asupra femeii care-l aştepta impasibilă şi o lovi îngrozitor cu palmele peste ochi şi peste sîni, şi o trase de păr, şi o aruncă din pat, şi-o călcă în picioare, şi o umplu de sînge, şi ea nu scoase nici un geamăt, nici un strigăt, pînă leşină. O lăsă astfel, se îmbrăcă şi plecă nepăsător, fluierînd, deodată parcă eliberat de acel sentiment apăsător, care-l încercase aproape o jumătate de an.

Două luni nu mai ieşi din cîrciumi şi colindă bordelele pe rînd, căutînd o femeie blondă şi înaltă cu care să se culce. Găsi cîteva, le bătu fără motiv şi le dădu bani, ca să nu facă scandal şi după aceea căzu într-o indiferenţă bolnăvicioasă, zdrobitoare.

Pînă în iarna anului 1940 nu i se mai întîmplă nimic deosebit, ceva care să merite să fie ţinut minte. Cînd toate atelierele tipografice se militarizară, Anghel se întoarse la tipografia lui Bazilescu, regăsindu-şi vechile cunoştinţe. În ateliere domnea o atmosferă nouă, ostilă şi încordată. Situaţia politică era tulbure, oamenii se înfruntau pe tăcute şi el stătu retras văzîndu-şi de treabă, fără să aibă vreo opinie. „Vin vremuri grele pentru muncitori“, spuneau lucrătorii mai bă-

trîni. Apăruseră agenţii de poliţie în tipografie, chipuri noi, suspecte, de care trebuia să te fereşti.

Tot pe atunci, Oprea, prietenul lui, intră în serviciul Siguranţei, fără ca Anghel să fi aflat ceva. Drumurile lor se despărţiseră, Şerban lucra acum pe Ştefan cel Mare, la altă tipografie şi se vedeau destul de rar, amintindu-şi şi făcînd haz de vremea cînd aveau bani mulţi, chefuiseră şi se jucaseră cu viaţa.

Pe Filipache, Anghel îl cunoscu abia atunci. Lucra pe o maşină, jos, la plane, unde şi el mai dădea o mînă de ajutor pentru că erau maşinişti puţini, din cauza concentrărilor, şi, ştiind de toate, Anghel primea bani pentru lucru suplimentar.

IV

Totdeauna în vremuri nesigure oamenii îşi caută prieteni de la care aşteaptă să capete acel sentiment de siguranţă, care numai el singur te poate face să suporţi viaţa. Anghel avusese o mulţime de cunoştinţe de nimic şi într-un an îi pierduse pe toţi. De Oprea nu ştiu multă vreme nimic, dar pe alţii îi văzu cum dispar sub propriii săi ochi. Unii se aventuraseră în jocul trecător al politicii. Din toamna lui '40 pînă în iarnă se compromiseră. Nu erau mulţi, dar erau cei mai ticăloşi. Nu le plăcea munca, şi atunci plecară cine ştie unde. Anghel îi văzu în coloanele cămăşilor verzi, cîntînd şi defilînd pe străzi. O antipatie organică îl ţinu departe de aceşti oameni zgomotoşi şi răzbunători. Ziarele erau pline de articole ce denunţau crimele regelui şi afacerile lui veroase. Chipul unui general mîhnit apărea din ce în ce mai des pe primele pagini, şi de la el unii aşteptau măsuri noi.

Într-o dimineaţă de ianuarie izbucni rebeliunea şi în oraş se auziră focurile mitralierelor. Apărură soldaţi în secţiile tipografiei, dar lucrătorii erau calmi şi păreau indiferenţi la cele ce se petreceau afară. Agenţii Siguranţei începură să umble după simpatizanţii legionari. Nu-i găsiră. Unii fugiseră, alţii fuseseră împuşcaţi de armată pe străzi. Ziarele fură pline de fotografii şi de articole care denunţau răzbunările şi actele de teroare. În această atmosferă de pericol şi nesiguranţă, Anghel se apropie pe neştiute de Filipache.

Ceea ce-l surprinse la acest om de la început fu liniştea lui sufletească. Lucrau împreună ore întregi, fără să schimbe un cuvînt. Cînd terminau, ceilalţi plecau ca de obicei la o ţuică sau la o litră de rom. Singurul care lipsea de la scurtele petreceri era maşinistul, care părea mai în vîrstă decît arăta. Anghel îl invitase de cîteva ori, dar el spunea de fiecare dată că îl aşteaptă acasă nevasta şi că nu poate să întîrzie. Nu stăteau departe, umblau alături pe lîngă Dîmboviţa şi priveau cerul curat de iarnă. Filipache, cu mîinile în buzunarele paltonului ros de vreme şi cu şapca îndesată pe urechi, grăbindu-se spre casă. Cînd eşti tînăr şi n-ai pe nimeni îţi vine mai uşor să te încurci cu unul şi cu altul, dar ceva de neînţeles îl atrăgea către omul cumpănit care vorbea totdeauna parcă mai încet, silindu-te să te apropii de el ca să-l auzi mai bine. Începea să spună ceva despre maşini şi făcea o demonstraţie ciudată, pe bază de cunoştinţe temeinice, de ce patronii cîştigau atît, silindu-i pe ei, tipografii, să scoată un randament maxim din aceste roţi şi fiare, din angrenajul precis al unei rotative, de pildă. Cifrele şi cunoştinţele lui Filipache îl uimeau pe Anghel. „De unde ştii toate astea ?“ îl întreba cu acea curiozitate care-i făcea celuilalt totdeauna plăcere. „Am citit“. „Există asemenea cărţi în care să se scrie cum sîntem noi exploataţi ?“ „Există“. Anghel se mira atunci cum pot ele să circule, pentru că din moment ce lucrătorii aflau astfel de treburi nu se putea să le rabde la infinit. „Vezi, facem politică“, încheiase dintr-o dată Filipache, pe neaşteptate, o discuţie oarecare. „Eu nu fac politică“, zisese Anghel. „O să faci, că nu se poate altfel“. „Cum ?“ „Bine, vei vedea“, şi trecuse la alte lucruri, vorbindu-i despre războiul care bătea la uşă. „Cum, crezi că va fi război ?“ se mira Anghel. „Ba bine că nu.“ „De ce ?“ „Nu e o fatalitate, organizarea economică a Europei trebuia să ducă aici. Fascismul nu a fost inventat degeaba. Citeşte mai multe ziare şi mai des...“

Se despărţeau, şi Anghel desfăcea foile acelea mirosind a cerneală tipografică. Literele îi jucau înaintea ochilor. Ultimatumuri, ameninţări, declaraţii făţarnice de pace. Toţi păreau că au dreptate. Se revendicau teritorii, pe unele, germanii, cei mai activi soldaţi din Europa, şi puseseră mîna. Ceva nu era în regulă. Exista o forţă care se părea că era foarte greu de înfrînat, şi această forţă se abătea asupra tuturor fără să poată fi oprită. Dar de ce exista atîta slăbiciune lîngă atîta

forță ? Răspunsul la toate astea i-l dădu încetul cu încetul Filipache.

Uluitor, în tot ce afla Anghel, era faptul că exista un viitor foarte bine cunoscut de o categorie de oameni din care făcea parte și Filipache. La început părea de necrezut că cineva poate să răstoarne așezarea solidă a societății în care trăiau, pentru că lui i se păruse foarte firesc să trăiască așa cum apucase, adică începînd prin a lăsa școala și a servi ca băiat de prăvălie, apoi învățînd o mie de meserii pentru ca să poată să-și cîștige pîinea. În ordinea asta de netulburat, Filipache vedea ceva inechitabil, un fapt care scăpa celor mai mulți : „De la masa vieții, tu, eu și alții sîntem dați la o parte cu bună știință..." „Cum adică ?" „Uite, de pildă, cazul tău : cineva te-a silit să lași studiile, ca și pe mine, și să ajungi numai pînă la o anumită treaptă. În relațiile dintre oameni există un factor nevăzut care ne împiedică pe noi și pe alții să ajungem acolo unde ar trebui să ajungă orice om în chip firesc, fără să facă ceva deosebit"... Filipache voia să-l ajute să priceapă că la baza tuturor averilor se află neeinstea, că ceea ce aparent părea muncă și zbatere și sudoare, pentru unii nu era decît înșelăciune, și atunci toată ordinea asta trebuia răsturnată, prin violență sau prin mersul firesc al treburilor. „Noi, eu, tu, sîntem a doua sau a treia generație de lucrători, dar am mai învățat cîte ceva și trebuie mereu să învățăm, și cînd vom ști destul vom cere socoteală..." „Cui ?" „Cui se va găsi. Acestei puteri nevăzute care stă în case bine încălzite, care are poliție și legi. Celor care-i permit lui Bazilescu să te dea afară cînd vrea el și să te silească să muncești cu agenții secreți în cîrcă". Pentru Anghel era de neînchipuit că vreodată cineva îl va putea scoate din tipografia lui pe Bazilescu, sau că alți patroni de tipografii vor putea să fie aruncați în stradă. Aparent era foarte ușor să devii și tu la rîndul tău patron de tipografie. El doar lucrase cu cei patru tovarăși de petrecere și, cu mai multă chibzuință, ar fi putut strînge ban pe ban și posibilitatea ca să aibă la rîndul lor niște salariați nu era exclusă. „Nu e vorba numai de unul, de doi, de patru, de zece", spunea cu îngrijorare în glas Filipache, „e vorba de clasa muncitoare, de toți muncitorii..." Și pe urmă se apuca să-i explice că de fapt erau foarte multe lucruri de făcut. Că milioane de oameni din lumea întreagă mănîncă prost, locuiesc prost, gîndesc prost, pentru că o mînă de capitaliști lacomi îi exploatează.

Ce era acea exploatare, Anghel avea să afle foarte curînd: furtul din salariu, dar şi furtul din conştiinţă. Filipache se aprindea: „Vezi, ţie ţi-a fost foarte uşor o vreme, ai avut impresia că poţi să cîştigi oricît şi cît timp vrei. A venit măsura asta de război, toate tipografiile intră în mîinile statului. Crezi că pe Bazilescu l-a atins cu ceva ? Nu, pe noi ne-a atins, pentru că noi de fapt plătim şi tunurile care se fac la ora asta, şi mesele miniştrilor şi plecările peste graniţă ale unor coconiţe, şi chiar greşelile celor ce conduc ţara. Putem face astfel ? Nu ! Te uiţi la mine ca viţelul la poarta nouă. Te întrebi ce-i acela furt de conştiinţă ! Ni s-au interzis adunările, cărţile şi chiar partidul şi asta de mult. De ce ? Pentru ca lucrurile pe care le auzi să nu le afli, nici tu şi nici altul — deschis, liber, ci la ureche, cu primejdia că dacă ai fi un trădător al clasei muncitoare, te-ai duce la primul agent din tipografia lui Bazilescu şi m-ai spune şi mîine el m-ar lua frumos de guler şi m-ar da pe mîna poliţiei. Pricepi ? Cu bună ştiinţă oameni ca mine şi ca tine sînt siliţi să creadă că viaţa pe care o trăiesc este cea mai bună dintre cele posibile, siliţi să nu facă nimic pentru ca să şi-o îmbunătăţească. Cei mai mulţi dintre prietenii noştri cred că dacă se pot îmbăta sîmbăta şi duminică seara şi pot să aibă puţină carne pe masă, au totul. Nu e adevărat. Cînd vei învăţa şi tu, cînd vei prinde pofta de a şti, îţi vei da seama de cîte ne lipsesc aceşti patroni..."

Anghel nu era un om greu de cap şi vechea ură deşteptată în el îi dădu cu timpul sentimentul activ al revendicării. Îi povesti lui Filipache cum i se furase premiul, în şcoala primară, cum de fapt de atunci nu mai avusese voinţa de a învăţa şi cum din pricina aceasta alesese o viaţă aparent mai uşoară, cum de fapt se autodeposedase de drepturile lui. „Dacă nu ţi se întîmpla atunci, ţi s-ar fi întîmplat mai tîrziu, oricum ar fi existat acest baraj pe care şi eu l-am simţit, şi alţii. Şcoala e făcută numai pentru unii, locurile bune numai pentru unii, nouă ne rămîn numai biserica şi minciuna socială că există dreptate, egalitate, rege, naţiune, cauza sfîntă a românismului. Şi în atîta întuneric nu e greu ca chiar unii dintre noi să-i creadă şi să-i urmeze." Pe urmă îi arăta cu cifre cît primea în realitate pentru munca lui, şi Anghel înţelese că Filipache se pregătea temeinic pentru o viaţă viitoare, o viaţă mai mult sau mai puţin îndepărtată, cînd trebuia să conducă pe alţii, să-i lumineze, să-i îndrume pe drumul spre o adevărată li-

bertate şi egalitate. „Crezi că vreodată, eu sau dumneata, sau Cocorea cu care ştiu că eşti prieten sau alţii vor putea să-şi asume răspunderea de a scoate cărţi, de pildă ?“ îl întrebă pe neaşteptate. „Şi de ce nu ? Dacă ar fi numai atît ar fi foarte puţin. Statul acesta va fi condus de unul ca noi, de mai mulţi ca noi. Dar pînă atunci trebuie să ne pregătim pentru asta. Eşti tînăr, încă nu îndrăznesc să te silesc să-ţi laşi viaţa pe care o duci, pentru a te împinge pe un drum foarte greu şi plin de riscuri.“ Cam pînă aici mergeau destăinuirile lui Filipache. El ştia o mulţime de lucruri necunoscute celorlalţi, şi asta îl făcea în ochii lui Anghel un om demn de admiraţie. Ştia că are o familie, o fiică pe care o creştea din greu, şi sentimentul că îl pîndeşte mereu o primejdie iminentă şi el nu o simte îl făcea să-l respecte nelimitat. Anghel n-ar fi dormit noaptea, ar fi avut mereu un aer necăjit şi ar fi slăbit ca un ogar numai la gîndul că poliţia e cu ochii pe el în permanenţă. Filipache de altfel nici nu ascundea că e supravegheat. „Şi-atunci ?“ întreba. Maşinistul rîdea cu un fel de superioritate a lui : „Ai văzut la circ : noi acţionăm, cum se spune, din nebăgarea voastră de seamă... “

Numai că ziarele începură să anunţe că fuseseră prinşi anumiţi indivizi, străini de neam, care conspirau şi voiau să răstoarne ordinea... Frazele aveau o obiectivitate aparentă, care te înfiora, vinile celor prinşi puteau să pară crime serioase şi teama începu să-l cuprindă puţin cîte puţin pe Anghel. Filipache era în continuare liniştit. „Orice regim politic, prin forţa lucrurilor, împinge pe adversari pe baricada cealaltă. Asta ca să dea judecătorilor mînă liberă.“ „Şi nu ţi-e frică ?“ întreba Anghel. „De ce să-mi fie frică ? Cunosc legile şi le respect. N-are ce să mi se întîmple.“ În glasul lui era multă batjocură şi celălalt o simţea. Închidea discuţia şi lua o coală de hîrtie ştergîndu-şi mîinile de cerneală : „Fii liniştit, Anghele, n-o să se întîmple nimic !“

Venise primăvara şi în tipografia lui Bazilescu apăruse de cîteva luni o femeie blondă, înaltă, cu ochii albaştri, Irma, secretara patronului, o poloneză refugiată de frica nemţilor. Cînd o văzuse pentru prima oară, Anghel crezuse că visează. Femeia semăna foarte mult cu Gaby şi, acum îşi dădea seama, cu mama lui Medveschi. Acelaşi păr auriu ca lumina lămpii, aceleaşi buze subţiri, ferme şi aceeaşi privire albastră, visătoare. Domnişoara Irma, cum i se spunea, avea aproape 30 de

ani şi fusese angajată în toamna lui '40. Bătea la maşina de scris, vorbea româneşte din ce în ce mai bine, scria cu repeziciune orice auzea, pentru că urmase un curs de stenodactilografie, şi cînd era nevoie, în micul ei cabinet ce păzea uşa directorului, se auzea limba franceză sau germană. Veneau oaspeţi şi ea îi conducea, totdeauna cu acelaşi zîmbet îngheţat, politicos şi rece. O rochie cenuşie de stofă îi ascundea, mai mult arătîndu-le, formele-i frumoase. Pe mîinile lungi şi subţiri sunau brăţări. Inelul masiv de aur de pe un deget vorbea despre o veche bunăstare. Femeia umbla uşor, cu gesturi parcă învăţate la teatru. Cu unghiile aproape violete apuca teancul de hîrtii şi le aşeza cu un gest repezit în faţa ei, pe urmă se auzea ţăcănitul maşinii de scris, un zgomot repetat ca de mitralieră. Fruntea albă, înconjurată de părul de culoarea gutuii, îl fascina pe Anghel. El avea cîteodată treabă cu patronul şi era lăsat să aştepte în mica anticameră, care mirosea a piele şi a parfum bun şi discret de la venirea acestei domnişoare. Pe banca lustruită de lemn mai aşteptau şi alţi maşinişti care vorbeau în şoaptă sau fete de la legătorie, unii dintre ei i se adresau, dar Anghel nu mai vedea nimic în jur decît claviatura maşinii de scris, în care lumina de afară arunca bănuţii ei de metal, şi unghiile violete ale dactilografei şi picioarele sale lungi în ciorapii foşnitori de mătase. Uşa se deschidea pe neaşteptate şi Bazilescu apărea în cadrul ei şi îi întreba pe rînd ce treabă au cu el. Anghel se bîlbîia, căuta un pretext ca să mai întîrzie acolo. Patronul se plimba în mica încăpere cu mîinile la spate, foarte preocupat, ocolindu-i, ei stăteau cu toţii în picioare şi el îi poftea după aceea pe rînd, dacă aveau treburi mai serioase în birou, neuitînd niciodată să se întoarcă spre secretară şi să-i spună cu o familiaritate ce nu scăpa nimănui : „Irma, să ai grijă de corespondenţa aia", sau „Irma, a venit Letea ?" Ea dădea numai din cap şi-i întindea hîrtia cu o repeziciune şi o îndemînare uluitoare : „Poftiţi, domnule director". Uneori convorbirea lor avea loc în limba franceză, şi atunci Anghel simţea că doreşte îngrozitor să sărute măcar o dată mîna lungă şi parfumată a acestei femei, care se descurca atît de bine în viaţă şi părea de neatins.

Luni de zile ea nu-i adresase nici măcar un cuvînt în afară de : „Dumneavoastră voiţi să vorbiţi cu domnul director ?" „Da", răspundea pierdut, şi ea îl poftea pe banca de lemn :

„Aşteptaţi !“ dar asta era foarte plăcut pentru că putea, prefăcîndu-se că se uită dincolo de perdelele geamurilor, s-o privească pe îndelete, cum bate concentrat la maşina de scris sau cum, cînd avea o clipă de răgaz, îşi aprindea o ţigară, al cărei fum umplea mica încăpere. Pe urmă mai erau sunetele acelea imperceptibile ale brăţărilor, mai erau picioarele aşezate unul peste celălalt pe neaşteptate şi mai ales era mersul pînă la uşă, mişcarea şoldurilor prelungi şi dispariţia dincolo de uşa capitonată, şi aşteptarea ca ea să iasă şi să-i vadă iar chipul perfect, privirile albastre, îndepărtate şi reci. În timpul acesta viaţa se desfăşura afară, cu toate evenimentele ei, cu comunicatele agenţiilor de presă, cu plimbările lui Filipache, cu vizitele duminicale la el, într-o casă modestă din fundul unei curţi pline de pomi, cu discuţiile interminabile despre politica marilor puteri...

Venise primăvara şi Anghel era îndrăgostit pînă peste cap de secretara lui Bazilescu. Acum geamurile se desfăceau larg, prin ferestre intra mirosul de benzină şi mireasma firavă a unor caişi înfloriţi în curţile de peste drum de tipografie. Domnişoara Irma purta o rochie galbenă cu decolteu, şi părea mai veselă. Ciudata deformaţie de vorbire parcă pierise şi el se uimea mereu de uşurinţa altora de a învăţa limbi străine. Convorbirea avea acelaşi caracter general : „Doriţi să vorbiţi cu domnul director ?“ „Da“. „Aşteptaţi o clipă“. Uneori clipa ţinea un sfert de ceas, alteori, ce binecuvîntare : chiar o jumătate de oră. Tocurile înalte ale pantofilor albi băteau pe cimentul anticamerei : toc-toc-toc... Anghel îşi schimba halatul din două în două zile, se bărbierea foarte des înainte de a-l căuta pe Bazilescu, se spăla pe mîini de cerneală şi-şi dădea cu pieptenul prin păr. Ochelarii de miop îi dădeau un uşor aer de om care citeşte, aşa îşi închipuia el, şi pe vremea aceea chiar începuse să citească cu sete cărţile împrumutate de Filipache — avea o paloare a chipului care-l făcea să pară suferind, şi în colţul cel mai ascuns al sufletului tot spera ca vreodată să poată să-i spună şi altceva decît că doreşte să vorbească cu Bazilescu.

Trezirea la realitate avu loc într-o seară cînd, din întîmplare, Anghel coborî pe coridorul care dădea spre biroul patronului. Acesta nu venea decît de două ori pe săptămînă după-amiaza la tipografie : miercurea şi vinerea. Era într-o sîmbătă. Maşinile parcă amorţiseră. Lucrătorii se pregăteau

să plece acasă, pentru că se apropia ora închiderii tipografiei. Afară ploua şi ecoul scurgerii apei pe acoperişuri abia se auzea printr-o fereastră deschisă. Coridorul era pustiu, numai în uşa secretarei ardea o lumină tîrzie. Anghel coborîse ca să se spele pentru că hidroforul de la etajul unu nu mai funcţiona. Auzi voci şi rămase în umbra unei scări. Aşteptă un minut sau două şi o zări pe Irma, într-un pardesiu cu gulerul ridicat, aşteptînd în uşa întredeschisă. Bazilescu apăru lîngă ea, în haină, cu gulerul înghețat al cămăşii răsfrînt peste stofa gris, moale şi bine croită. Avea un aer preocupat, părea posomorît. Femeia dădu să plece, dar el o opri posesiv, întorcînd-o uşor cu faţa spre uşă : „Atunci mîine la 10", îi spuse, şi o sărută uşor pe buze. Totul dură numai o secundă. Irma îşi ridică gulerul pardesiului de culoarea porumbului şi porni încet spre ieşire. Tocurile ei bătură egal pardoseala încă un minut lung, apoi Anghel o auzi pe trotuarul de asfalt. În clipa aceea simţise că asudă şi că nu se mai poate ţine pe picioare. Lucrul nu era neaşteptat. Undeva ghicise că aşa trebuia să se întîmple, dar realitatea îl dărîmă.

Vreme îndelungă de la această întîmplare nu mai trecu prin anticamera aceea. Căuta totdeauna pe altcineva care să-i aducă informaţiile de care avea nevoie sau comenzile directorului. Cînd era silit totuşi să stea de vorbă cu Bazilescu, căuta să întîrzie cît mai puţin în mica săliţă plină de fum de ţigară. Vru să găsească defecte secretarei, să se convingă că era un nebun, dar nu reuşi decît s-o urască temeinic, multă vreme. Într-un timp de groaza acestui sentiment nestins intenţionă chiar să se transfere, dar renunţă în cele din urmă dintr-o laşitate inexplicabilă în care intra şi o speranţă fără motiv, nutrită mai ales din pricina epocii incerte care începea.

În iunie se dezlănţui războiul. Filipache părea mai îngrijorat ca de obicei, deşi n-o arăta de loc. Mulţi lucrători fură trimişi pe front, şi ei rămaseră parcă şi mai singuri. Plecaseră şi Cocorea şi Petrescu şi Sandu-Gît, prietenii maşinistului. Scutirile se dădeau greu. Anghel reuşi din nou să amîne armata, tot cu un bacşiş. Multă vreme în sufletul unora bătălia aceasta absurdă nu avu nici o reprezentare. Comunicatele din ziare nu spuneau mare lucru. Lupte crîncene în cutare loc, cucerirea cutărei localităţi, atîţia prizonieri şi atîţia morţi şi răniţi. Era greu să-ţi închipui ce se întîmpla acolo. Cele două sau trei alarme aeriene nu înspăimîntară pe nimeni. Se pe-

trecea ca mai înainte, cine putea, îşi aranja viaţa cum voia. Luptele locale erau comunicate ca un fel de dispute sportive. Cînd cei din jurul lor vorbiră despre rudele moarte şi de răniţii aduşi la vatră, abia atunci începură să înţeleagă cîte ceva. Mulţi priveau războiul ca pe o fatalitate, aşa cum copiilor le este destinat să sufere de scarlatină. Filipache era însă dintre acei care găseau o justificare politică în fiecare fapt al vieţii, el avea o explicaţie pentru toate cele ce li se întîmplau.

Cînd începură să apară comunicatele care vorbeau despre descoperirea unor spioni bolşevici şi se dădu numele lor şi fură transmise şi sentinţele capitale, pe Anghel îl cuprinse îngrijorarea. Începea să se gîndească la consecinţele de a avea un asemenea prieten, ca Filipache. Într-o zi îşi făcu socoteala că îl vor înhăţa şi-l vor trage la răspundere. Şi atunci ? Ciudat lucru, un alt sentiment îl încerca în acelaşi timp. Uneori această prietenie îi producea multă mîndrie şi el avea în vedere acel viitor atît de apropiat, la care se gîndea Filipache. „Dacă vreodată omul meu ajunge cineva îşi va aduce aminte că mi-a împărtăşit multe din gîndurile lui". Nu era o speranţă materială. Undeva, Anghel nu se simţea decît din întîmplare muncitor, pentru că ar fi putut cu mai multă voinţă să-şi fi terminat liceul, şi acum cine ştie pe unde ar fi fost : funcţionar sau ofiţer ! Şi nu era solidaritate de clasă ceea ce simţea pentru soarta lui Filipache sau a acelora de o seamă cu el, ci altceva : un soi de milă superioară. Gîndul că grupul de oameni căruia îi aparţinea prietenul său mai în vîrstă va reuşi vreodată părea cînd foarte îndepărtat, cînd foarte apropiat. Soarta războiului îi spunea la data aceea că bolşevicii lui Filipache vor fi înfrînţi şi atunci amărăciunea îl încerca, şi se mira că acesta nu suferă şi crede neclintit în cauza celor care se luptau acolo, departe pe front, pentru ideile lui. „O să se vindece el", spera. Dacă l-ar fi întrebat cineva dacă împărtăşeşte ideile lui Filipache, ar fi negat cu înverşunare. Oricum, faţă de el avea un sentiment necontrolat de solidaritate. Nu credea că-i datorează ceva pentru că nu înţelegea ceea ce celălalt se silea din răsputeri să-l convingă : anume că prietenia lor îl ducea către o conştiinţă de clasă, lucru cu care abia mai tîrziu Anghel începuse să se laude.

Cît timp războiul merse bine din punct de vedere al autorităţilor, suspecţii ce ar fi simpatizat cu comuniştii fură numai supravegheaţi şi Filipache nu avu neplăceri. O dată cu

venirea iernii lui '42 şi cu scurgerea verii şi lungirea pînă peste prevederi a luptelor, situaţia se modifică şi maşinistul simţi dintr-o dată primejdia apropiată. Unui urmărit cum era Filipache, Anghel îi convenea din toate punctele de vedere. Era singur, avea o casă într-o mahala oarecare, prietenia lor nu luase aspecte atît de evidente pentru ochii agenţilor, pentru că aveau grijă să nu se vadă atît de des în prezenţa acestora. Plecările de la tipografie nu se mai făceau de mult împreună şi abia mai tîrziu înţelese Anghel de ce Filipache îşi pregătise minuţios *darea la fund* şi pe timp îndelungat. Într-o seară acesta îl întrebă neted pe prietenul său: „Anghele, eşti fricos sau nu?" Acesta nu putu să-i răspundă, pentru că frica este un sentiment născut de răsturnarea obişnuinţei. „Uite de ce te întreb. După cum ştii, eu am un crez politic. Cît am putut am activat la suprafaţă. Acum trebuie să mă scufund. Poţi să-mi dai sau nu adăpost?" „Cum să nu?" se miră el. „Nu te pripi. E primejdios. Şi complicii se pedepsesc. Ai ocazia să înfunzi puşcăria." „Nu mi-e frică". „Bine. De mîine mă mut la tine. Voi avea grijă să nu-ţi dau bătaie de cap. Bani am, n-o să mă ţii tu în spinare. Celor de la tipografie le voi arăta un ordin de concentrare fals. Mă vor crede pe front, numai tu să ştii de mine. Nu-ţi cer decît să duci unele scrisori nevestei, şi atît. Poate cîteodată o să mai afli de la alţii cîte ceva care o să mă privească. Voi căuta să te apăr cît pot, aşa fel încît să nu intri în vreo belea. Te întreb încă o dată, ţi-e frică?" „Nu", zise el însufleţit de mîndria faptelor interzise pe care le accepţi la început şi pentru că încalcă undeva legile.

A doua zi Filipache anunţase pe Bazilescu că i-a venit ordin de plecare, chiar arătase un astfel de act şi, ca să inducă pe toată lumea în eroare, mersese cu o lădiţă la gară, însoţit de nevastă-sa. După cîteva ceasuri, aşa cum se înţelesese cu Anghel, intrase în curtea acestuia din mahalaua Plumbuitei. Era tîrziu, noaptea, toată lumea dormea şi cînd se văzură împreună la lumina lămpii îşi strînseră mîinile. Fratele tatălui său plecase cu o zi înainte la el, la ţară, tocmai pentru ca nimeni să nu ştie că în casa maşinistului se mai află cineva. „Ce-ai să faci ziua?" întrebase Anghel. „O să am ce face". Şi într-adevăr, Filipache nu se plictisea. Deoarece dispărea din cînd în cînd pentru o zi sau două, uneori pentru o săptămînă întreagă, cînd apuca dormea mult. Cînd se întorcea

el din schimb, îl găsea citind sau scriind ceva într-un caiet ascuns cu grijă. Totul ar fi durat multă vreme fără vreun incident pentru că locul acela era bine ales şi nimeni nu se mai interesase de Filipache la fabrică ; numai că se întîmplă ca în vremea aceea pe Anghel să-l apuce iar spaima de singurătate, sentiment mai vechi pe care viaţa agitată pe care o dusese într-o vreme îl suprimase. După încă o perioadă de chefuri cu prietenii cunoscu o vînzătoare de librărie, care-i plăcu mai mult ca alte fetişcane. Nu era ceea ce dorise, dar ar fi vrut să se termine cu viaţa grea de burlac. Nu avea cine să-l spele, banii nu-i mai ajungeau ca altădată, se săturase de restaurante şi birturi populare şi se gîndi să se însoare. Această dorinţă coincidea cu prezenţa în casa lui a lui Filipache, şi un sentiment de neplăcere îl încercă încetul cu încetul. Poate era şi puţină frică la mijloc, pentru că entuziasmul de la început pierise şi consecinţele neplăcute pe care le avea de tras îi apăreau cu mai mare limpezire. Ca să-i spună oaspetelui său că nu putea să-l mai găzduiască nu era posibil, aşa că amînă multă vreme discuţia, dar celălalt simţi că ceva nu-i în regulă şi îl luă pe neaşteptate : „Începe să-ţi fie frică ?“ „Nu“, negă el atît de repede şi de înverşunat, încît se trădă. „Mai am nevoie de vreo zece zile, şi după aceea plec în altă parte“. „Zău, nene Filipache, poţi să rămîi. E vorba şi de însurătoarea mea. Mi-a căzut una cu tronc şi aş vrea s-o iau. Nu pot să fac nunta, pentru că n-are nici un rost să afle o femeie că te ascund.“

Se creă pe neaşteptate un sentiment neplăcut şi Anghel fu foarte nenorocit cîteva zile. În aceeaşi săptămînă se întîlni cu Şerban Oprea. Acesta arăta bine, era îmbrăcat după ultimele cerinţe ale modei şi îl pofti să bea un pahar de vin împreună. Din vorbă în vorbă, prietenul lui de demult îi mărturisi că cîştigă iar bani mulţi. Unde şi cum nu-i spuse. Lăsă numai să se înţeleagă că în afara meseriei de tipograf se ocupa şi cu alte lucruri. Băură pînă seara tîrziu, şi pe la miezul nopţii, cînd schimbaseră al treilea restaurant, cerînd încă o sticlă, Oprea îi zise în şoaptă : „Dacă nu eşti prost şi asculţi de mine, te fac om.“ Se aflau într-un salon periferic de bodegă şi pe o estradă cînta o orchestră obosită. „Nu-i mare lucru. O să-ţi spun eu.“ „Spune-mi acum pentru că m-am săturat să trag mîţa de coadă. Cîştig puţin la Bazilescu şi vreau să mă însor.“ Băură şi sticla aceea de vin şi, mai bine dispus, Oprea îi spuse că-i agent al Siguranţei şi că să-şi ţină gura. Se mai întîlniră după

aceea trei seri la rînd şi Şerban îi mărturisi că nu face altceva decît să stea prin cîrciumi şi să tragă cu urechea. La serviciu, mai închidea ochii, pentru că erau oameni de-ai lui, nu-i turna, dar prin restaurante, dacă mai auzea pe cîte unul, nu-l ierta. Anghel avu la început senzaţia că se înăbuşă. O revoltă oarbă îl cuprinse şi vru să se ridice, dar băutura care-i plăcea îl ţinu mai departe acolo. Se îmbătă şi tot acest dezgust luă o formă stupidă de mîndrie. Îi spuse lui Oprea că odată şi-odată o să dea de dracu, pentru că în lume existau şi alţi oameni despre care el ştia, care luptau cu autorităţile şi-şi riscau pielea şi, dacă voia să afle, el cunoştea pe unul dintre ei.

Beţiile se repetară, cu diferenţa că Oprea nu mai bea atît cît credea Anghel şi deodată agentul avu nişte remuşcări. Îl încredinţă pe celălalt că nu făcuse mare lucru şi că în fond îi mai mintea şi pe mai-marii lui şi că le lua banii degeaba, aşa că el ar fi putut să-l ajute cu ceva pe omul despre care Anghel ştia cîte ceva. Promise acte false, unele înlesniri pe unde se putea, numai să-i spună dacă într-adevăr nu se laudă şi că-i adevărat că cunoaşte un astfel de om. Anghel îşi dădu seama că-l vînduse fără să vrea pe Filipache. Şi cu o ultimă şiretenie îi promise celuilalt că o să-i spună vreodată adevărul. În aceeaşi noapte îi povesti oaspetelui său ce făcuse, şi Filipache plecă pe neaşteptate din casa lui. La o săptămînă, Anghel fu ridicat într-o noapte şi la comisariatul unde fu dus îl găsi pe Oprea tolănit într-un fotoliu. „Anghele, am fost prieteni, mi-am băut trei salarii cu tine, trebuie să spui totul." Spuse fără să fie nevoie de nici o presiune. Îl ascunsese pe comunistul Filipache şi nu-i părea rău de loc de treaba asta. Să facă ce vor voi cu el. „Semnezi ?" „Semnez." Oprea îl privea ca pe un nebun. „Tu nu ştii ce înseamnă treaba asta. O să capeţi atîţia ani de puşcărie, c-o să te saturi." „Nu-i nimic." Încăpăţînarea sa îl surprinse pe agent. „Uite, eu rup hîrtia şi te sfătuiesc ca unul care ţi-a fost şi-ţi este prieten : ia şi scrie că intri în slujba noastră. Ce dracu, ai înnebunit ?" Nu înnebunise, dar aşa ceva nu putea să facă. După şase luni fu eliberat şi nu se putea spune că nu datora această pedeapsă uşoară lui Şerban care reuşi să-l scoată mai puţin vinovat. Oricum, avea cazier din momentul acela şi se înscrisese pe lista suspecţilor. Despre Filipache abia prin 1943 află că a fost arestat şi că are de executat 12 ani de muncă silnică.

Situaţia frontului înrăutăţindu-se, intră şi el în supravegherea poliţiei. Fu ridicat de încă două ori şi reţinut mai multe luni. În răstimpul în care era liber, Bazilescu nu-l mai reangajă, şi viaţa lui deveni destul de grea. Îl ţinea Dorina, vînzătoarea de librărie cu care se însurase între timp, şi o disperare surdă îl măcina zi de zi. Nu se simţea de loc un comunist pe vremea aceea şi, în afara unei uşoare mîndrii, nu se gîndea cu plăcere la ultima perioadă din viaţa lui. Traiul greu, lipsa permanentă de bani, bătăile îl făcură să creadă că se vîrîse într-o afacere cu totul întîmplătoare din care nu se alesese cu nimic. Războiul se prelungea, şi nimic nu-i spunea că viaţa lui va lua o altă întorsătură.

La începutul lui 1944, cînd fu eliberat pentru ultima oară din preventie, Dorina, nevastă-sa, îl aştepta în faţa porţii puşcăriei. Venise ca de obicei cu bani şi cu haine după el. Era o femeie spelbă, înaltă, slăbită de lipsuri, totdeauna obosită de ceea ce făcea în afara slujbei la librărie pentru a mai scoate un ban în plus, devotată şi gata s-o ia de la capăt cu greutăţile. Ca să sărbătorească ieşirea lui din închisoare, Anghel o întrebă dacă are nişte bani şi intrară într-o cîrciumă mărginaşă. Se bău mult, nici nevastă-sa nu se lăsă mai prejos şi cheful se prelungi. Noaptea, tîrziu, ameţit, Anghel fu cît pe aici să intre sub un camion, la o barieră. Scăpă cu o fractură gravă a piciorului stîng şi îl cărară la un spital. Din cauza unei intervenţii superficiale rămase şchiop, şi acest incident îl urmări toată viaţa, schimbîndu-i cu totul psihologia.

Mai tîrziu, cînd se gîndea la ceea ce i se întîmplase, printr-o judecată absurdă dar posibilă, el aruncă totul în spinarea lui Filipache, adică şi faptul că suferise prin puşcării şi infirmitatea lui neaşteptată, pe care o puse mai tîrziu pe seama comisarilor. „Dacă n-ar fi fost Filipache, gîndea el, poate că habar n-aş fi avut de toate astea. Îmi vedeam de-alc mele, aş fi cîştigat un ban acolo şi eram zdravăn. El, pe nesimţite, m-a împins spre comunişti, m-a făcut să mă laud cu prietenia lui şi rezultatul care e ? C-am rămas şchiop şi c-o să-mi blestem zilele toată viaţa.“ Există la oamenii slabi această predispoziţie de a arunca pe alţii sau pe noroc ceea ce li se întîmplă din proprie vină, şi multă vreme gîndul revederii cu Filipache luă aspectul unei judecări aspre a acestuia. „Uite ce mi-ai făcut, tu, cu prostiile tale ! Dacă nu te-aş fi găzduit

poate că nu ajungeam aici..." Dar gîndul de a-i înfrunta privirea aceea de judecător, de om neclintit îl speria puţin. „Doar omul te-a prevenit că nu e atît de uşor. Şi la urma urmelor de ce te-ai îmbătat şi-ai căzut sub maşină şi te-ai schilodit ?"

Războiul se termină în august şi deodată Anghel se trezi înconjurat de o dragoste neaşteptată, de un respect pe care nu-l mai înţelegea. Ceilalţi lucrători îl aduseră la tipografia lui Bazilescu, şi-l siliră pe patron să-l reangajeze. Acolo îl regăsi şi pe Filipache, mult slăbit şi de o paliditate înspăimîntătoare. Avea o privire adîncă şi fixă, ca a animalelor de noapte, părea de o bunăvoinţă bănuitoare cu ceilalţi, dar pe el îl îmbrăţişă cu toată dragostea, fără să bănuiască o clipă ceea ce îi imputa Anghel, tîrîndu-şi piciorul stîng. „Te-au schilodit şi pe tine ?" întrebase. „Eu am avut noroc, m-au bătut, dar sînt tot întreg."

Anghel nu avu curajul să nege şi să spună adevărul şi pentru toată lumea rămase că fusese schilodit la Siguranţă. În biografiile înaintate mai tîrziu, nu mai şovăi şi puse pe seama torturilor infirmitatea, fapt care îl scuti de multe observaţii, pentru că era greu de presupus ca cineva care-şi dă viaţa pentru o cauză să fie acuzat cu uşurinţă de neglijenţe şi de rea-credinţă. Chiar şi Filipache avu mult de luptat cu acest sentiment, pentru că şi el se credea responsabil de nenorocirea celui care-i oferise casa ca adăpost.

Cîtva timp activitatea politică a lui Anghel fu cu totul neînsemnată. El refuză cu încăpăţînare orice angajament în cursul luptelor de după Eliberare. Situaţia era în primele luni destul de tulbure şi asupra ţării plana pericolul războiului civil. Cînd fu chemat să ia cuvîntul la mitinguri se prefăcu bolnav, şi stătu acasă, aruncînd totul pe slăbirea organismului în puşcărie, şi pe nişte dureri îngrozitoare la picior. Muncea foarte puţin, şi lenea lui veche se văzu încurajată. Pentru că era infirm, i se propuse să fie preşedintele sindicatului, recent înfiinţat, şi să fie scutit de producţie. Primi fără să arate prea mult entuziasm. Îi plăcea să se certe cu Bazilescu, care devenise politicos şi prevenitor. Faptul că stăpînul de ieri era obligat să-l consulte în diferite probleme, cum era aceea a salariilor pe care trebuia să le dea muncitorilor, a constituirii unui economat, îi dădea o plăcere de neînchipuit lui Anghel. Niciodată nu avusese sentimentul că e cineva şi, acum, iată că tocmai Ba-

zilescu era obligat să țină seama de tot ceea ce gîndea și spunea el.

Cu Filipache se văzu destul de rar în perioada aceea. Acesta lipsea mult, era plecat cînd la țară, cînd la vreun miting cu prietenii săi, Cocorea, Petrescu, Săceleanu și Sandu-Gît, abia întorși de pe front. Cînd se vedeau, ei vorbeau despre întrunirile la care luaseră parte ca despre fapte deosebite. „Noi l-am dat jos pe Rădescu", spunea șeful de la cartonaje. „A vrut el să ne trimită la Pătrunjel, dar nu i-a mers, acum stă ascuns cine știe pe unde !" Pe urmă aflară că generalul care trăsese în manifestanți fugise în America. Evenimentele se precipitau și Anghel își dădu seama că mulțimile care treceau cîteodată și pe sub ferestrele tipografiei lui Bazilescu începeau să însemne ceva. Și el începea să însemne ceva. Responsabilitatea sindicatului o luase mai mult ca să nu se dezică, era destul de sceptic și nu credea în mărinimia patronilor. Pe Bazilescu îl punea cîteodată la punct, dar era încă timid, vechiul sentiment de inferioritate față de stăpîn nu pierise. Acesta avusese o vreme îndelungată chiar o obrăznicie amenințătoare : ceda în unele lucruri, dar dincolo de vorbele lui se ghicea o amenințare surdă. Parcă nu erau destui care șopteau pe coridoarele tipografiei : „Astîmpără-te, nene Anghele, c-or să vină americanii și-o să vedem pe dracu ! Patronii rămîn tot patroni, ei au bani, și dacă au bani, au prieteni, și dacă au prieteni au și puterea în cele din urmă !" Ca totdeauna în viața lui, din încăpățînare, în acea perioadă, Anghel nu greși mai de loc tocmai pentru că voia să-i judece și el pe bogați cît avea ocazia. Respectul pentru Bazilescu începu să piară, puțin cîte puțin, văzînd că ori de cîte ori îi cerea cîte ceva el ceda fără prea mare împotrivire. Sentimentul că se afla în fața unei voințe de fier, cum crezuse o viață întreagă, dispărea pe nesimțite. Acest om devenea un individ oarecare, căruia îi cerea să ia măsuri de protecție a muncitorilor din tipografie, să le asigure o masă consistentă sau să le dea din casa lui de bani ajutor de boală ! Era într-adevăr o revoluție, dar cît o să dureze această revoluție, Anghel nu putea să prevadă și atunci căuta să stoarcă cît mai mult de la individul din fața lui. Cel puțin, își făcea el socoteală, dacă or să mă judece vreodată, să aibă pentru ce. De fapt, nu avea un sentiment superior de clasă, cum începu să se laude mai tîrziu, era numai satisfacerea unui orgoliu personal, jignit multă vreme : „Ehei, ți-am tremurat eu mult pe la uși, dar a venit

vremea să mă rogi şi tu, şi uite că mă rogi cît eşti tu de puternic şi-i aştepţi pe americani ca să mai poţi să strigi iar la mine !"

La toate astea se adăuga şi respectul pe care începuse să i-l poarte Irma, secretara patronului. Altă dată din „voiţi să vorbiţi cu domnul director ?" nu-l mai scotea. Acum era altceva. Parcă mai lăsase bătaia rapidă la maşina de scris, parcă se uita altfel la el : „Nu doriţi să luaţi o cafea pînă termină domnul director treaba ?" Anghel nu dorea nici un fel de cafea. Dorea numai s-o vadă cum se ridică pentru el, cum caută într-un dulăpior din perete şi cum trimite o femeie de serviciu să-i facă o cafea aromată. Era aceeaşi fiinţă, puţin mai îmbătrînită de vreme acum, cu ochii obosiţi de nopţile pierdute, dar tot domnişoara Irma, poloneza pe care Bazilescu o sărutase într-o seară şi-i spusese „atunci, mîine la 10". Şi simţea o adevărată plăcere să-l întrebe mereu pe director ce are de gînd cu economatul, de ce plăteşte cu întîrziere salariile muncitorilor, şi dacă nu cumva e la mijloc vreun sabotaj pentru că aşa cum scria *Scînteia,* toţi patronii băgau beţe în roate salariaţilor pentru a crea o stare de haos, o prăbuşire economică fără egal, care ar fi scăpat ţara de organizarea şi nepriceperea acelui guvern nefericit de coaliţie.

Pe atunci preşedintele sindicatului apăru tuturor ca un om activ şi foarte bătăios, şi rezultatele obţinute de el nu erau neglijabile. Sentimentul că face ceva pentru toţi îi dădu chiar o stare de veselie imediată şi o încredere în sine, care creştea sau scădea pe măsura evenimentelor. Avea oroare de gîndul că vreodată lucrurile se mai puteau întoarce la trecut, şi că se poate trezi luat din nou noaptea cu duba, bătut şi aruncat în cine ştie ce puşcărie. Nu avusese regimul celorlalţi comunişti, cei declaraţi, pentru care orice ceas era un fel de chin şi de aşteptare a morţii, cu el mai mult se jucaseră, voiau să-l intimideze şi-l simţeau că e neprimejdios, aşa că de aceea îl eliberaseră de două ori la intervale scurte, sfătuindu-l să-şi vadă de treabă, şi el îi asigurase că-şi va vedea de treabă. O dată terminată această perioadă nu se lăudase cu ea, el vedea în acele reţineri şi restrîngeri ale libertăţii personale mai mult o epocă fatală şi întîmplătoare. Alţii luară tăcerea lui drept modestie şi firea răzbunătoare drept o sete nepotolită de dreptate.

Cu Filipache era altceva. Anghel nu înţelegea ce se petrece cu el. O vreme bănuise că omul acesta liniştit este victima propriului temperament, adică a faptului că nu era de loc agitat. Măsura în lucruri, felul moale de a vorbi, păreau în epoca aceea unor stîngişti o absenţă a puterii şi nu lipsi mult ca el să dispară de pe scena politică. Acest adevăr Anghel îl intui cu firea sa şireată, predispusă de a vedea ceea ce era mai practic în viaţă. Raporturile dintre ei nu se puteau inversa, oricît ar fi avut aspectul că după 23 August cel care dădea sfaturi era Anghel şi cel care le primea devenise Filipache. Maşinistul păstra un calm care-l îngheţa pe Anghel. El nu înţelegea lipsa de dinamism a acestui bărbat care suferise mult şi care ar fi fost probabil ucis în alte împrejurări pentru ideile lui politice. „Ce aştepţi ?“ îl întrebă. „De ce nu iei cuvîntul aici, de ce nu te lupţi cu patronul ?“ „Am alte sarcini politice, spunea acesta liniştit. Destul că te ocupi tu de treaba asta, şi se pare că o faci bine...“

Pe urmă, timpul trecînd, Filipache se simţi dator să-i facă şi vreo cîteva observaţii : „Eşti prea violent,“ spunea el, „trecem printr-o perioadă de tranziţie. Nu putem să luăm încă totul, trebuie să obţinem...“ Aici se simţea superioritatea în gîndirea lui Filipache, dar Anghel nu voia să priceapă. El se arunca orbeşte înainte : „Adică cine ne mai poate împiedica să terminăm cu Bazilescu şi cu ceilalţi ?“ Filipache rîdea încetişor şi-l bătea pe umăr : „O să vină şi vremea aia, n-avea grijă, va fi foarte curînd, dar asta o va hotărî partidul. Acum trebuie să ne consolidăm forţele, să le adunăm, să-i învăţăm pe oameni ce au de făcut atunci cînd va fi nevoie.“

Ceva obscur, un lucru încet şi răbdător se petrecea sub ochii lui. Guvern de coaliţie, foşti politicieni burghezi laolaltă cu proaspeţii ieşiţi din puşcărie... Era de neînţeles. Ori se termină cu ei într-o zi, ori ne ducem dracului. „Nu-i chiar aşa“, spunea Filipache. „O ţară nu e o mănuşă pe care o întorci pe dos, şi cu asta gata ! Există o industrie, există specialişti, ia gîndeşte-te că te trimite pe tine la Malaxa să faci fier şi oţel, te pricepi ? Nu te pricepi. Pe aceşti oameni pe care-i avem trebuie să-i convingem că partidul vrea să-i folosească pentru binele ţării. Patronii deocamdată îi plătesc ca să uite ce-au învăţat, noi nu le oferim nimic decît ideea foarte îndepărtată deocamdată a bunei stări generale, o idee abstractă, înţelegi, Anghele ? ! Toată lumea să fie îmbrăcată şi încălţată,

dar cît va mai trece pînă atunci ? Crezi că-i uşor ? Şi cu siguranţă că ăştia, alde Bazilescu al tău, au deocamdată un avantaj considerabil şi întîrzie lucrurile." „Şi de ce nu-i punem la zid ?" (Anghel avea cîteodată astfel de idei extremiste, tocmai pentru că nu credea în nimic şi că jocul întîmplării îl obligase să apară într-un rol pe care nu şi-l pricepea). Concluzia era ca el, în calitate de preşedinte al sindicatului, să se răstească mai puţin la Bazilescu, şi să pregătească oameni care să poată lua oricînd locul specialiştilor din uzină. Uite, la laboratorul foto era un ceh care cu siguranţă că va pleca, dacă nu va fi convins că poate să cîştige şi în viitor tot atît, dacă nu mai bine, chiar dacă regimul politic care trebuia să ia loc acestei improvizaţii guvernamentale nu i-ar fi convenit. „Puţină subtilitate, Anghele", spunea Filipache amuzat puţin de rolul de sfătuitor, pentru că el înţelegea foarte bine că în asemenea împrejurări se exagerează uşor, şi oamenii sînt tentaţi să devină despoţi.

Pe de altă parte, aşa cum bănuia toată lumea, nici patronii, gata de a fi expropriaţi, nu stăteau degeaba. Ei îşi camuflau averile, îşi retrăgeau pe nesimţite ajutoarele angajate, trimiţîndu-le în posturi periferice, şi sabotajul subtil se simţea zi de zi. Era atît de uşor să demonstrezi în vremea aceea că domnia poporului era de fapt haosul şi brambureala ! Existau conştiinţe mai slabe, oameni nepricepuţi şi chiar rău intenţionaţi. O mişcare de masă nu se pregăteşte într-o zi, era imposibil să schimbi totul şi era şi mai greu ca lucrurile să meargă perfect de la început.

În ceea ce priveşte lupta care se dădea în acest cadru mic, ea avea mai multe aspecte. Lui Filipache îi plăcea energia lui Anghel, deşi îl certa des pentru brutalitatea lui, fiindcă ajunsese să ceară să fie concediaţi unii muncitori care lipseau ori pentru că erau scoşi în stradă de organizaţiile sindicale, ori pentru că profitau de starea confuză şi chiuleau pur şi simplu. Şiretenia lui Bazilescu era aproape invizibilă pentru o fire atît de apucată ca a preşedintelui. Patronul spunea cu aerul cel mai nevinovat din lume : „Bine, domnule Anghel, eu înţeleg comandamentele statului, necesităţile lui. Avem acum ordine, noi, patronii, nu mai sîntem independenţi. Dar lucrătorii dumitale ce-mi fac ? Iată, livrarea hîrtiei e greoaie şi nu primim cantităţile necesare. De aici goluri în producţie, de aici scăderea salariilor, pentru că mie nu-mi plăteşte nimeni pentru ce nu

dau. Nu livrez cărți, nu capăt bani..." Cînd îi spunea lui Filipache de treburile acestea, Anghel primea un răspuns poate exact, dar exasperant : „Aparent Bazilescu are dreptate, dar acolo, la Letea, unde este tot unul ca el director se petrec lucruri necurate. Este vorba de sabotaj, înțelegi ?" „Și nu putem face nimic ?" „Ai răbdare, în curînd o să putem face." „Dar eu ce le spun muncitorilor, pentru că Bazilescu îmi dă peste nas că nu lucrează nici atunci cînd ar trebui să lucreze. Cînd îi cauți sînt la manifestație..."

Aici atingeau un punct delicat. Pentru Filipache aceste ieșiri în stradă erau ceva sfînt, și el, Anghel, nu putea pricepe de ce este nevoie de atîtea strigăte și pancarte și marșuri... „Ceea ce fac se numește muncă politică, mitingul este un semn de forță, de asta burghezia tremură ca dracul de tămîie." Nu înțelegea, și răbdătorul mașinist continua să-i explice : „Cu toată aparența pașnică, ne găsim totuși în mijlocul unei mari bătălii, dacă noi am sta și nu am protesta imediat la toate samavolniciile lor, ne-am trezi la pămînt din nou. Unitatea noastră, numărul de oameni pe care-i vezi revendicînd, reprezintă o forță de care nu se poate să nu se țină seama. Asta face ca eu, și tu, și alții să nu fim iar din nou în pușcărie..." „Dar disciplina muncii ?" arunca ultimul argument în discuție patronul cînd nu mai avea pe unde scoate cămașa. „Uite, acum avem și hîrtie și brațe de muncă, numai producție nu — pentru că legătoresele dumitale, în loc să stea sus, să muncească, bat bulevardele !" Pe Anghel nu-l apuca furia ca pe Filipache la auzul acestor cuvinte și rău era că nu-l apuca furia, fiindcă Bazilescu săpa cu bunăștiință la rădăcinile încrederii lui. „Dumneata ești mai tînăr", spunea cu un aer protector Bazilescu, „nu știi cum se face o țară și mai ales cum se conservă cu grijă patrimoniul acestor bunuri. E foarte ușor, vine o mînă de derbedei, să mă ierți că vorbesc așa, nu e vorba de oamenii care și-au dat viața pentru o cauză (din vocea lui nu lipsea o ironie abia simțită), ci de șmecherii care dau tîrcoale oriunde se află puțină putere și bani... Uite ce e pe stradă : zeci de mii de oameni fără ocupație, scoși din fabrici și puși să urle ca animalele : „Vrem cutare, vrem cutare", și în timpul ăsta cine muncește, cine coace pîinea, cine tipărește cărțile ? Totul o să se termine într-o catastrofă generală. O să ne mîncăm unii pe alții. Acum e nevoie de multă înțelepciune, am pierdut un război, ar trebui să fim

uniți, să nu ne uităm că unul are mai mult și altul mai puțin, parcă dumneata, domnule Anghel, nu știi cum am făcut averea asta ? Întîi a muncit taică-meu, eu l-am urmat, toată viața am stat aici cu dumneavoastră și am tras cot la cot, eu cu priceperea, dumneavoastră cu brațele. Ei, dacă va fi liniște, dacă va fi pace, vom trăi cu toții bine, pe cînd așa, irresponsabilii ăia de pe margine, agitatorii... Și ce cer proștilor care umblă ca oile ? Ură, ură, ură ! O să vedem unde o să ajungem cu ura asta..."

Unele cuvinte răzbăteau în convorbirile pe care Anghel le avea cu Filipache și acesta se înfuria cum rar i se întîmpla : „Mama lui de orator, ce bine știe lecția ! A muncit el și taică-său ! Au muncit ca să ne ia pielea de pe noi. Dar cînd te-au dat afară, ții minte ? Ai ieșit din pușcărie, ai venit la el să muncești, nu să cerșești, ce ți-a spus ? Eu nu pot să te mai angajez, nu mă mai lasă poliția, e o lege, dacă ai fost contra regimului n-am voie să-ți dau pîine să mănînci. A muncit, ai ? Nevastă-sa pleca în fiecare an de două ori în străinătate, o dată vara, o dată iarna, fii-sa la fel ; el, să nu mai vorbim ! Cu ai cui bani ? Cu ai tăi, cu ai mei ! Crezi că acolo te ține cineva pe degeaba ? Ce prost, ce naiv ești, Anghele ! A muncit, cred și eu că a muncit, și eu aș munci astfel ! Și tu îl lași să spuie că mulțimea asta din stradă e bezmetică și nu știe ce vrea ? O să-i zic eu odată ce vrea. Vrea ca oamenii ca el să se ducă unde or vedea cu ochii ! Asta vrea mulțimea bezmetică din stradă, asta vor legătoresele și muncitorii de la Ateliere și cei de la S.T.B., și tu ești un prost că nu i-o trînțești în față !"

Pe de altă parte se mai întîmpla un lucru foarte curios. Îndîrjirii lui i se opunea și o slăbiciune născută dintr-o ciudată privire a lucrurilor, determinată de prietenia lui din ce în ce mai strînsă cu Irma. Secretara patronului descoperise că discuțiile cu el puteau fi foarte interesante și nu scăpa o ocazie ca să-i facă cafele după cafele, să-l viziteze chiar în biroul sindicatului sub diferite pretexte. Întîlnirile acestea îi făceau mare plăcere lui Anghel, pentru că femeia aducea o dată cu ea amintirea acelor zile cînd fusese foarte îndrăgostit de ea, cînd suferise știind-o amanta directorului, așa cum vedea lumea întreagă. O vagă speranță se ivea în sufletul lui, ceva nou, o redeșteptare a unui sentiment tulbure, dar nu mai puțin puternic. Altfel rîdea, altfel îi întindea mîna pe care el nu i-o

săruta niciodată, pentru că pe atunci cei mai mulţi dintre oameni vedeau în sărutul mîinii ceva erotic, un omagiu trivial. Dar degetele acelea delicate uitate o secundă în palma lui aspră, cu parfumul, moliciunea şi mai ales cu o căldură de nedescris, îi dădeau insomnii. Irma stătea cinci sau şase minute şi găsea ceva de spus, vorbea numai ea pentru că el simţea că paralizează, şi ea ştia lucrul acesta şi surîdea ca şi cum l-ar fi sfătuit : „Lasă timiditatea, ai o prietenă în mine, odată va trebui să stăm mai multă vreme de vorbă, poate am să găsesc puţin timp şi pentru dumneata, deşi venim din două lumi diferite..." Convorbirea avea un subiect strict de producţie, de pildă : directorul voia să obţină o comandă pentru tipografia lui, o comandă de afişe sau de manifeste ale Frontului Democrat. „Vezi, spunea Bazilescu în glumă, cînd lucrul se perfecta, eu ca patron sînt obiectiv. Pe mine nu mă interesează partidele politice, de altfel e bine ştiut că n-am făcut nici un fel de politică ! Eu tipăresc manifeste comuniste fără remuşcări." Anghel vedea în această lipsă de remuşcări cîştigul net în cifre exacte, dar de tranzacţia lui cinică se lega şi întîmplarea că era trimisă la el Irma, ca să-l convingă că totul nu durează mult, şi secretara găsea chiar o scuză acestei afaceri pe care o încheia patronul : „Îi place să muncească, nu se uită ce anume are de făcut..." Lui Anghel îi venea să rîdă, dar pentru el era mai important să stea de vorbă cu secretara patronului, indiferent de împrejurări.

Oamenii începură să-l înţepe. Cel mai activ în această privinţă se dovedi Pîntea, pe-atunci secretar doi în organizaţia de bază. Îl vedea obosit, preocupat, nedormit şi avînd o gură mai a dracului ca alţii, spunea numai aşa, pentru anumite urechi : „Iubim, iubim..." Era în fond o glumă nevinovată, dar Anghel simţea că i se urcă sîngele la cap. „Ce vrei să zici, tovarăşe Pîntea ? „Nimic, tovarăşe...", rîdea iar secretarul doi, şi şedinţele continuau pînă la miezul nopţii, dominate de vocea autoritară a lui Filipache : „Lăsaţi fleacurile, omul e însurat, are nevastă, nu confundaţi tratativele cu directorul cu alt-ceva..." „Cu Mica Înţelegere", mai arunca şi Cocorea gaz peste foc, prefăcîndu-se că se uită mai bine în hîrtiile lui, pe care se adunau cifre într-o înşiruire fără sfîrşit. O ruşine imensă punea stăpînire pe Anghel. Era de fapt speriat de importanţa pe care o dădeau ceilalţi acestei legături presupuse cu secretara lui Bazilescu, dar faptul îl şi umplea de mîndrie parcă. O dată

veni vorba de ea, cineva trebuia să-i scrie numele şi nimeni nu fu în stare să i-l spună în întregime. Se lăsă o tăcere care nu avea nimic insinuant. Filipache se uita pe fereastră, Cocorea iar aduna nu ştiu ce, Pîntea îndrăzni: „Măi Anghele, cum dracu o cheamă pe secretara aia a lui Bazilescu, Irma şi mai cum, avem nevoie s-o scriem aici pe tabel..." Anghel roşise ca o fată mare şi dăduse din umeri. Nu ştia nici el. Irma Weselowski, parcă, dar tăcu şi se prefăcu supărat şi nimeni nu mai îndrăzni să aducă vorba despre numele ei. Şi pentru că aceste întrebări cu tîlc se repetau, ce-i drept, nu prea des, se hotărî să-i vorbească femeii. Într-o dimineaţă (era toamnă, ea se îmbrăca, de cînd o cunoştea, tot în rochii cenuşii de stofă, în anotimpul ăsta, mereu altele, cu croieli diferite), Irma bătu la uşă şi intră surîzînd. El îi întinse mîna aspră şi o pofti pe scaunul din faţa biroului fără să ridice ochii. Avea, din pricină că era timid, un fel brutal de a trata oamenii, şi asta plăcea femeilor. „Am venit în chestiunea stocului de cartoane pe care trebuia să ni le livreze Buştenii. Am primit un telefon chiar acum şi ei iar ne cer să mai aşteptăm." Era o chestiune care-l privea direct pe Bazilescu, şi înţelese că de fapt secretara se folosise de acest pretext ca să vină pînă aici, pentru că avea altceva să-i spună, şi inima începu să-i bată îngrozitor. Trebuia atunci, nu mai tîrziu, să-i explice că oamenii îl luaseră la ochi şi că ar fi bine pentru amîndoi să nu se mai vadă atît de des în biroul lui, pentru că după o greşeală de acest fel urmau consecinţe. Poate ea, ca femeie, nu-şi dădea seama de asta, dar n-avea chef să tot fie întrebat mereu despre natura legăturilor lor. Criza asta de laşitate îl chinui exact un minut. Aşa se aruncase în apărarea lui Filipache cu ani în urmă, aşa îi spusese odată lui Şerban Oprea că e gata să semneze că a adăpostit un comunist. Pe urmă regreta, se blestema pentru imprudenţele lui, dar nu se putea opri. Aşa făcu şi atunci. Ridică ochii, o văzu în rochia ei cenuşie, strînsă pe corp, îi văzu gura fermă şi privirea albastră, care-i amintea de alte priviri de altădată şi spuse neted: „Ar fi bine să ne vedem în altă parte, aici la fabrică lumea vorbeşte că noi doi..." Cînd termină de rostit aceste cuvinte, crezu că Irma o să-l pălmuie şi că o să se ridice indignată, şi o să trîntească uşa. Spre uimirea lui, secretara lui Bazilescu zîmbi: „Şi eu cred că e mai bine pentru toată lumea". Anghel abia îşi stăpîni o exclamaţie de bucurie. Simţea cum i se încălzeşte tot trupul

şi că asudă. Nu mai spuse multă vreme nimic. Irma îl fixa cu insistenţă, zîmbind abia perceptibil. „La contabilitate lucrează un funcţionar, Vasilescu, abia de o săptămînă este angajat. A fost ofiţer şi se pricepe la o mulţime de lucruri. Ar fi bine să stai de vorbă cu el. Ne cunoaştem de mult. El ştie cum o să facem să ne vedem în alte locuri." O gelozie feroce îl cuprinse. Va să zică nu era numai Bazilescu, mai era şi acest Vasilescu, funcţionarul de la contabilitate, de unde dracu îl scoseseră, erau o bandă, se vedeau, se înţelegeau şi voiau să-l aducă şi pe el în mijlocul lor. Obrazul i se albise, femeia înţelese sentimentul acesta imediat şi adăugă : „E cumnatul meu. Am o soră cu care am venit din Polonia, s-a căsătorit cu el, ar fi bine să le faci o vizită. Pe la ei trec şi eu din cînd în cînd." Anghel se ridică, îi întinse mîna şi spuse cu o recunoştinţă nedisimulată : „Bine, o să-l chem la mine, să stăm de vorbă. Dacă s-ar pricepe la treburi administrative ar fi foarte bine, avem nevoie de o mînă de fier la aprovizionare." „Cum să nu se priceapă ?" se miră ea cu un surîs care poruncea.

Aşa se cunoscură Anghel cu Vasilescu. Era în perioada aceea tulbure cînd nu se găseau alimente, cînd preţurile creşteau şi inflaţia ameninţa să ia forme enorme. Filipache îi strîngea în biroul organizaţiei şi le vorbea ceasuri întregi. Toate măsurile luate cu energie nu puteau să înfrîngă sabotajul organizat, comerţul particular şi specula nerușinată. Comuniştii făcură brigăzi de control obştesc, dar toate încercările de a stăvili pofta de cîştig a unora se izbea de pasivitatea autorităţilor corupte. Schimbarea aparatului de stat avea loc cu încetineală şi noul guvern înfrunta mari greutăţi de ordin administrativ. Anghel participa la aceste şedinţe, şi nu manifestă nici un fel de scepticism. Era toropit de o ciudată stare sufletească. Începuse să-şi urască soţia, dar asta n-o ştia decît ea, care-l vedea cum doarme agitat, mereu preocupat şi aruncînd şi oboseala şi absenţele lui pe treburile numeroase de la tipografie. De fapt, în uzina lui Bazilescu nu făcea mai nimic, mai ales de cînd treburile cele mai importante ale aprovizionării le luase asupra lui noua sa cunoştinţă.

La vreo săptămînă după convorbirea cu Irma (de atunci secretara lui Bazilescu nu-i mai intrase în birou şi suferea ca un cîine, îl căutase la contabilitate pe Vasilescu sub un pretext oarecare. Găsise în faţa unei maşini de calculat un bărbat înalt, smead, cu obrazul bine bărbierit, cu o cravată verzuie

potrivită la costumul închis, de toamnă, pe care-l purta. Îşi strînseră mîinile, se vedea bine că funcţionarul îl aştepta de multă vreme, şi preşedintele sindicatului ca să nu lase nici o bănuială îi spuse direct şi tare, mai mult pentru urechile celorlalţi : „Am o lucrare urgentă pentru dumneata." De fapt Anghel făcuse o gafă pentru că şeful contabil trebuia să fie consultat înainte de a i se lua un funcţionar, dar el nu ţinu seama de asta. Nu fu nici amabil, nici familiar. Tonul era neutru, parcă mai poruncitor decît îşi propusese. S-ar fi putut presupune de către ceilalţi că chiar Bazilescu, al cărui angajat era, îl recomandase.

Vasilescu intră în biroul lui, nu aşteptă să fie poftit, se aşeză comod pe un scaun, picior peste picior, şi scoase din buzunarul hainei un cuţitaş cu care tot timpul cît vorbi cu Anghel îşi curăţă unghiile. Preşedintele sindicatului îi spuse că avea mari dificultăţi cu transporturile de alimente pentru muncitori, şi că fluctuaţiile de preţuri îi dădeau peste cap toate bunele intenţii. Trebuia ca cineva să ia în mînă treaba asta pentru un salariu mai bun. Nu era decît o posibilitate, ca tot un funcţionar de la contabilitate, care ştia să se descurce bine şi în facturi, cifre etc., etc., să facă treaba asta, cu condiţia ca el să fie energic şi să-i placă munca plină de răspundere. Vasilescu scoase o batistă mare, albă, de olandă, îşi şterse obrazul cu mare atenţie şi întrebă : „Cît îmi daţi ?" Suma nu era prea mare, oricum avea să cîştige mai mult ca înainte. „Bine, primesc, spuse el, am fost ofiţer cu administraţia, am hrănit regimente întregi, o să mă descurc. Am de pus o singură condiţie : să am mînă liberă." „Ce înţelegi prin mînă liberă ?" „Să fac aprovizionarea de la particulari. Să folosesc reţeaua mea de cunoştinţe, e de fapt un procedeu vechi, statul nu poate oferi nimic la ora asta, organizaţiile comerciale recent înfiinţate vor da faliment în cel mai scurt timp pentru că şi aşa lucrează în pierdere."

Anghel nu ştia dacă poate să-i dea o astfel de libertate. Întrebă şi i se spuse că e recomandabil să folosească organizaţiile comerciale, dar dacă nu se poate altfel, pe baza unor chitanţe semnate de furnizori, aprovizionarea se poate face şi din sectorul particular. Cu această îngăduinţă, Vasilescu porni la treabă, şi în cîteva săptămîni aprovizionarea economatului se îmbunătăţi. Pe bază de cifre, cu o sîrguinţă demnă de admirat, noul administrator demonstră, cui voia să vadă,

că achiziţiile din sectorul particular erau mai avantajoase decît cele pe linie de stat. „Cum faci ?“ îl întrebă Anghel cu o admiraţie ascunsă. „Secretul meu“, zise Vasilescu modest, şi-şi văzu de treabă. Lipsea mult, umbla zile întregi pe la ţară, pleca cu autocamioneta tipografiei, pusă la dispoziţie cam în silă de Bazilescu, dar niciodată nu se întorcea cu mîna goală. Îşi luase cîteva ajutoare, muncitori scoşi din producţie, care tăiau porci chiar în curtea tipografiei, şi Filipache, Pîntea şi Cocorea începuseră să mîrîie : „Măi Anghele, toate bune, sigur că omul nu trebuie să moară de foame, dar nici aşa, mă, aţi făcut din curtea fabricii abator !“ Vasilescu auzi, se supără, ameninţă că se lasă de treaba începută, ceilalţi trebuiră să cedeze. Nu le păsa ce zice sindicatul, important era că muncitorii aveau carne la dispoziţie, că se puteau hrăni cum trebuie. Aceste drumuri, de la care se întorcea încărcat, îi aduseră lui Vasilescu o mare bunăvoinţă din anumite părţi. În acel timp, el trimise cadouri unor funcţionari de la minister, la sfatul cumnatei sale, Irma, care ştia cam pe unde se opreau unele comenzi de hîrtie şi cît ar fi fost de bine ca unele bunăvoinţe să fie mişcate. Toate acestea se făcură sub patronajul lui Anghel, care era bucuros să audă că nu există şedinţă cu sectorul poligrafic în care, pe linie sindicală, el să nu fie lăudat pentru măsurile eficace luate în vederea unei bune aprovizionări cu alimente a muncitorilor. Filipache n-avea timp să-l asculte pe Pîntea, care pe de o parte îl lăuda pe preşedintele sindicatului, pe de alta se îngrijora din pricina sesizărilor pe linie administrativă, pentru că actele serviciului aprovizionării erau cu totul aproximative. „N-avem ce le face, spunea Anghel, dînd din umeri. Şi cu brînza-n sac, şi cu sufletu-n rai, nu se poate !“ Aşa că Vasilescu îşi văzu mai departe de treabă. De la o vreme, fostul ofiţer de administraţie începu să-l invite la drumurile lui : „Tovarăşe Anghel, haide, domnule, cu noi, să vezi ce bine e. O să fie niţel cam obositor, dar o să-ţi placă !“ El îi arăta piciorul şi îi spunea : „Mi-e greu, nu ţin la tăvăleală !“ Pentru că era toamnă, fu invitat între altele la o cramă de unde tipografia se aproviziona cu vin. Primi, mai mult din cauza Irmei, pentru că, deşi trecuse timp destul, nu reuşise s-o vadă în afara fabricii şi îşi dădu seama că drumul spre ea trecea mai ales prin casa lui Vasilescu. Plecară într-o sîmbătă la Valea Călugărească, cu autocamioneta, şi Anghel lăsă vorbă că face o inspecţie pe teren, să vadă cum decurge

munca cu aprovizionarea. Era o vreme incertă, de noiembrie, cum e la începutul acestei luni. Sub prelata autocamionetei, pe o bancă sta el cu Vasilescu (îmbrăcat într-o manta militară de piele, cu cizme și mănuși) și Gherghel, un pierde-vară de la secția plane, care era cam zălud și nu știa meseria, și de teama de a nu încurca lucrurile, și pentru că nu voiau să-l dea afară, îl luaseră ca ajutor. Omul căra de se spetea, se îmbăta bine, lipsea cu zilele, dar nimeni nu se supăra.

Pe la prînz ajunseră într-un sat din apropierea cramei, încărcară aproape camioneta cu ceapă și cu cartofi și porniră mai departe să umple butoaiele goale cu vin, la Valea Călugărească. Începuse să plouă, lui Anghel i se făcuse somn, găsea că e destul de plicticos să stai sub prelată și să te lași afumat de țigările bune ale fostului ofițer. Președintele sindicatului trăsese cu urechea, privise pe furnizor, un fel de țăran-fermier, cu care Vasilescu își făcuse socotelile pe o bancă, treaba nu părea prea complicată. Îi numărase niște bani, acela semnase o hîrtie după o scurtă tocmeală ; cînd discutaseră despre treburile astea, Vasilescu zisese cu superioritate : „Totul pare simplu, dar dacă nu l-aș cunoaște de cinci ani nu mi-ar vinde nimic."

Coborîră într-o curte largă, plină de coceni lepădați. În fund se mișcau cîteva vite, doi copii se hîrjoneau cu o biciușcă, cocoșii cîntau și somnul iar îl încercă pe Anghel. Mirosea a borhot și a scursură de butoi, se înseninase, nu mai ploua, pe dealurile din fund soarele lăsa o lumină ostenită, aurie. Satul arunca sub cerul decolorat trîmbe albastre de fum. Era odihnitor. Venea amurgul, și Vasilescu terminase tocmeala, butoaiele fuseseră urcate în autocamionetă între cartofi și ceapă cu ajutorul șoferului și al lui Gherghel. Sub un șopru se făcea o mămăligă. Nu mîncaseră de la prînz. Vasilescu îi spuse că în curînd or să se așeze cu toții la masă, și lui Anghel îi ghiorăiau mațele de foame. Iar se numărară niște bani ; gazda, tot un fel de țăran, cu șapcă de piele pe cap, cu pantaloni grosolani de stofă groasă, cu ochi bănuitori, privea la el cu curiozitate. Contabilul îi șopti ceva, celălalt începu să se agite, și peste o jumătate de oră fură poftiți pe un cerdac. Seara venea încet, cu otrava luminii scurse, cu miros de mere putrezite într-o ogradă și mai ales cu acele tragice strigăte de vite, răsunînd departe sau aproape. Se aduse un rachiu galben ca untdelemnul, și șoferul și cu Gherghel cărară

după o veche îndeletnicire căni cu vin şi farfurii de pămînt cu pui fripţi în mujdei. „Mă, voi trăiţi bine", se mulţumi să spună Anghel cu o admiraţie încurajatoare. Cînd se aprinseră lămpile, şi cerul nu se mai văzu, scufundat într-o apă neagră, erau ameţiţi. Se ivi de unde, dracu ştie, şi un lăutar cu o cobză, şi cheful ţinu pînă dimineaţa. Dormiră puţin, trebuiau s-o ia înapoi spre Bucureşti, dar Vasilescu spuse că e duminică şi că mai pot întîrzia, şi autocamioneta plecă din curtea aceea încet, abia mînată de şoferul încă obosit. La capătul satului opriră din nou şi intrară într-o altă curte.

Era o dimineaţă sură, cu pîclă şi ceţuri pe dealuri. Trebuiau să-şi dreagă beţia de cu noapte şi băură iar rachiu şi se iviră şi două fete tinere, vesele, cărora — iar nu se ştie cum — Vasilescu le întinse nişte cadouri cumpărate din timp. Se răsturnă o mămăligă aurie pe un fund de lemn, şi cineva aduse un vin posac, negru, şi nuci. Şoferul şi Gherghel dispărură, şi gazdele porniră un vechi patefon care cîntă cîteva ore fără întrerupere, mereu întors de una dintre femeile necunoscute cărora Vasilescu le făcea curte, le săruta pe obraz, îndemnîndu-l şi pe Anghel să-l imite.

Un sentiment ciudat de jenă îl ţinu multă vreme pe acesta din urmă deoparte. Frica de a fi spus vreodată de cineva prietenilor lui, un fel de spaimă fără nume, îl opri o vreme, apoi vinul îl învinse şi deveni vesel şi neruşinat. Vechiul chefliu care ridica pahar după pahar la *Încurcătură* se redeşteptă în el, şi Vasilescu fu fericit să descopere că preşedintele sindicatului nu era un încuiat. La miezul nopţii, acesta se trezi într-un pat străin lîngă una din femei. A doua zi, în zori, se întoarseră la tipografie şi printr-o înţelegere fără cuvinte spuseră cu toţii că aprovizionarea devenea din ce în ce mai grea, pentru că ţăranii se făceau ai dracului şi cereau mereu preţuri sporite.

Aceste drumuri se îndesiră spre mijlocul iernii. Pîntea glumea : „S-a spurcat preşedintele la deplasări." „E devotat, e devotat", adăuga şi Cocorea. Numai Filipache nu înţelegea nimic din aluziile astea. El era ocupat pînă peste cap, era chemat mereu la C.G.M. Anghel începuse să se obişnuiască cu glumele celorlalţi. Îi plăcea să plece cu Vasilescu, mereu în alte locuri, şi deşi nu se îndoia că, ori şoferul, ori Gherghel spuneau celorlalţi cîte ceva, puţin îi păsa. Prietenia lui cu Vasilescu, în mod ciudat, nu-l adusese acolo unde spera. Fostul

ofiţer de administraţie nu-l chemase acasă niciodată şi preşedintele sindicatului înţelese că nu o va face dacă nu i-o va cere, ori, să-i ceară aşa ceva îi venea peste mînă. Pe Irma o vedea destul de rar şi în trecere, şi o gelozie feroce creştea în inima lui. „Ăştia mă ţin deoparte, pentru că nu sînt de o teapă cu ei, începu să gîndească. Cu alte femei în hălăduială mă ia, vrea să mă facă complicele lui, dar pînă la cumnată. În casa lor nu mă cheamă." Se hotărî să dea altcuiva munca cu aprovizionarea, şi vru chiar să găsească ceva necurat în afacerile lui Vasilescu. Puse pe un alt contabil să vadă unde putea fi acesta atins, dar răspunsul fu descurajator: „Cu siguranţă că Vasilescu bagă şi cîte ceva în buzunar, dar faptul nu se poate dovedi, pentru că preţurile sînt cele ale pieţei, ba ceva mai scăzute, şi omul e acoperit". Vasilescu află şi intră pe neaşteptate în biroul lui într-o dimineaţă, se aşeză, fără să fie poftit, pe un scaun, îşi aruncă un picior peste celălalt şi zise neted: „Nene Anghele, ne-am culcat cu aceleaşi femei, am dormit în acelaşi pat, ce ai cu mine, ce ţi-am făcut? Vrei să mă prinzi cu ocaua mică, am aflat totul. Te-ai supărat pe mine, nu ştiu de ce..."

Aerul lui obraznic, obrazul care cerea palme, şi mai ales ironia glasului îl scoteau din sărite pe Anghel. „Ăsta mi s-a suit în cap şi bine-mi face, pentru că m-am lăsat tîrît şi colo, şi colo, şi mă are la mînă." Trebuia numai să-i arate că nu se teme de el, aşa că spuse fără grabă: „Mi s-a cerut să te schimb, să-ţi controlez gestiunea". Vasilescu rîse. Nu era adevărat, o ştia bine. „Lasă fleacurile, nene Anghele, dacă vreau, pot să te silesc să nu mă schimbi! Dacă mă ridic la o şedinţă şi mă plîng că sindicatul vrea să mă înlocuiască, îţi sar muncitorii în cap. Cine le aduce păpică? Dumnezeu din cer? Nu, Vasilescu, aşa că fii cuminte şi stai în banca dumitale. Mai bine vino la mine acasă, că mai am nişte trăscău din ăla de săptămîna trecută. Dar nu cumva să te scapi la nevastă-mea cu ceva, cu ce facem noi pe-acolo pe unde mergem, s-a înţeles? Vino pe la şapte seara, că o să treacă şi Irma..."

Asta fusese, foarte simplu.

Ziua trecu greu. Era pe la sfîrşitul iernii, afară moină, parcă se împrimăvăra. Vremea dulce îl făcu trist pe Anghel. Deodată înţelese că-i trebuiau numaidecît haine, alte haine, deodată înţelese că aici în fabrică femeia aceea îl accepta oricum, dar în lumea ei, el arăta ca naiba, sărac şi prost-

crescut, şi vechiul sentiment de inferioritate se redeşteptă. Nu putea să se ducă acasă la Vasilescu. Îl chemă la telefon şi-i spuse că o şedinţă neaşteptată îl reţine şi îl rugă să nu-l aştepte. Avea o voce sumbră, părea gata să se înăbuşe, şi celălalt fu nedumerit. Peste două zile Vasilescu îl vizită din nou, se aşeză tot nepoftit pe scaun, şi-l întrebă dacă nu vrea să meargă cu el într-o deplasare la Roşiori. Drumul era bun, zăpada se luase, poate mai găseau ceva pe-acolo (clipi mărunt din ochi, ştia el ce se găsea pe acolo !). Anghel refuză, tot posomorît, parcă frămîntat de nişte necazuri fără ieşire.

Peste o altă săptămînă Vasilescu îl chemă iar la el acasă, şi din nou celălalt refuză. A doua zi se trezi cu Irma în birou. Părea îngrijorată şi asta îi plăcu, pentru că în mîndria lui prostească bănui că începuse să se teamă de el, lucru greşit fiindcă atîta vreme cît Bazilescu mai era încă patron, el, Anghel, nu reprezenta decît o perspectivă cine ştie cît de îndepărtată sau apropiată. „Mă eviţi ?" întrebă femeia, cu puţină cochetărie. „Nu-i aşa că te înţelegi cu Vasilescu ? Nu ţi-am făcut o recomandare proastă. De altfel, ar trebui să te mai sfătuieşti cu el. Dumneata ai suferit, ar fi păcat să mai suferi..." Anghel deveni dintr-o dată atent, dar femeia nu mai zise nimic. Se ridică şi ieşi. Ce voise să spună ? Aici intra într-o altă chestiune, care-i rămînea necunoscută. Era vorba iar de politică ? Dar oamenii ăştia nu vedeau ce se întîmplă în jur ? Îl căută pe Vasilescu şi-l întrebă : „Ai nişte bani să-mi împrumuţi ? Cu salariul meu, abia fac faţă acasă. Îmi trebuie un costum de haine. Ai putea să mă sfătuieşti unde să mi-l croiesc ?" Celălalt nu arătă nici o uimire. Scoase portofelul şi-i numără o sumă destul de mare. „Trebuie să-ţi dau o chitanţă ?" Vasilescu rîse. „Nu e nevoie, sîntem doar între cunoscuţi", şi dispăru. A doua zi îl duse la un croitor, şi peste o săptămînă Anghel urcă într-un bloc de lîngă cinematograful *Aro*, însoţit de contabil, ţeapăn, palid şi îngrijorat. Cravata strîmbă, aerul lui nenorocit, şi mai ales o emoţie greu de stăpînit nu făcură nici o impresie celor două femei care-l aşteptau. Nu semănau, şi Anghel începu să bănuiască lucruri îngrozitoare. Irma era blondă şi înaltă, cealaltă avea un cap frumos, dar nu aducea de loc cu soră-sa, părea o bucureşteancă oarecare. „Soţia mea", i-o prezentă Vasilescu. Încăperea era bine mobilată, cam stereotip, cu lucruri oarecare, dar lui Anghel totul i se păru luxos. Irma părea obosită, vorbi despre

Bazilescu, care era ocupat pînă peste cap, se bău ceva, şi ceasurile trecură plicticos. „Nu se simt bine cu mine, îşi zise Anghel, îi stingheresc“, şi se ridică foarte curînd, urîndu-i din toată inima. În stradă Vasilescu îl certă amical : „Eşti timid, îţi place Irma şi nu ştii cum s-o iei. Vezi, ea e învăţată cu oameni mai ai dracului. Las', nu-i nimic, o să vedem noi ce-i de făcut. Trebuie s-o scăpăm din ghearele lui Bazilescu...“

Cuvintele îi făcură rău. Ştia, bănuia toate astea, dar o speranţă absurdă îi spunea că s-ar fi putut întîmpla să-l fi evitat pe bătrîn. „Altfel, n-o mai ţinea în serviciu, parcă nu-l ştiu eu ?“ gîndi singur şi nenorocit, privind strada plină de oameni. Era tîrziu, simţea nevoia să se îmbete, luminile lămpilor se clătinau de colo-colo. Gîndul că trebuia să se întoarcă tocmai în mahalaua lui îl chinuia. N-avea un prieten, era singur-singurel şi îl durea inima parcă. Acasă, cînd ajunse, nevasta îl întrebă de unde a făcut rost de bani pentru haine. Era bucuroasă că-l vede îmbrăcat altfel decît pînă atunci, dar o rodea şi o bănuială tulbure. „Am luat o primă“, spuse el plictisit şi vru să se culce, să uite de toată ziua asta stupidă.

La fabrică, Filipache le spuse într-o după-amiază că trebuiau să întîrzie mai mult la biroul organizaţiei de bază, pentru că puteau să vină dispoziţii noi : se pregătea ceva, ceva era în aer. Strada iar se umpluse de manifestanţi, şi Anghel dori din toată inima ca maşinistul să aibă dreptate, să se pună o dată mîna pe putere, în mod ferm, să-i strîngă puţin pe închipuiţii ăştia de un loc delicat, să scape de sentimentul că este o otreapă şi că nu el, Anghel, va sta la uşa lor, ci Bazilescu, patronul, cu secretara lui cu tot vor veni şi-l vor ruga să aibă grijă de ei. Nu era solidar cu nimeni, absentase, dar avea destule scuze, era puşcăria aceea de demult, era faptul că-l ascunsese, dracu ştie de ce, pe Filipache, şi toate faptele trebuiau să-i aducă dobînzi. Acum părea evident că nimic în lume nu-i mai scăpa pe patroni. Aşa cum spunea Filipache, masele trăiau o viaţă politică vie, luau seama că există, ieşeau în stradă şi forţau puterea. Se trăsese cu mitralierele în Filipache, în Pîntea, în Sandu-Gît, în Săceleanu, în toţi ai lor, şi chiar dacă el, Anghel, lipsise de acolo, de drepturile dobîndite se vor folosi toţi...

Anghel parcă era adormit, doctorii îi spuneau că suferă de o boală nouă : astenie. Asta nu-l îngrijora, era obişnuit să nu doarmă, slăbise, era palid, ceilalţi, dîndu-şi seama că

devenise irascibil, nu mai glumeau cu el, nici nu mai aveau timp să glumească, erau şi ei la fel de nedormiţi, parcă pîndeau ceva, parcă aşteptau, şi el nu înţelegea ce se întîmplă în jur, îi scăpa tocmai esenţialul. Cînd semnele unei puteri din ce în ce mai mari a oamenilor de o seamă cu el se iviră, îl încercă o bucurie abia ascunsă. „Ah, cum o să vă strîng, cum o să vă fac să miorlăiţi la uşa mea..."

Se uită la ceilalţi, Filipache nu vorbea decît despre viitor, despre viitoarele lor sarcini. „Atunci să vă văd eu, spunea el, acum e floare la ureche, sîntem numai nişte soldaţi. E mai greu să conduci." „Cine o să conducă ?" întrebă amorţit Anghel. „Poate tu, poate eu, poate Cocorea. Toţi vom fi puşi să conducem." El dădea sceptic din umeri. Îl interesau foarte puţin cele ce se petreceau în stradă şi undeva unde el nu avea cum să se afle. Pierdea după-mesele în biroul lui Vasilescu dacă acesta era plecat, prefăcîndu-se că e interesat de aprovizionare. De fapt, voia să afle ce mai face Irma, mai aştepta o invitaţie, dar ea întîrzia. Pe secretară o zărea cîte puţin în fiecare zi, începuse să-şi facă iar drum spre cabinetul directorului. Bazilescu avea faţă de el o bunăvoinţă ciudată, parcă ar fi ştiut unele lucruri, şi asta îl scotea din sărite pe Anghel. „Cred că mă cumpără", gîndea supărat, dintr-o dată aprins, gata să dovedească oricui că va fi primul care-l va zvîrli din biroul său pe patron, cînd va veni ziua aceea, pe care începuse s-o aştepte cu înfrigurare şi cu o dorinţă mereu sporită de răzbunare.

Trecu iarna, veni o primăvară grea, cu secetă, cu lume disperată. În vremea aceea Vasilescu făcu adevărate minuni. Anghel nu era prost, înţelegea că fostul ofiţer urmărea ceva în afara presupuselor cîştiguri de bani, voia să se facă indispensabil, chit că nu credea prea mult în forţa noului guvern. Mergeau din ce în ce mai des împreună pe la ţărani după cumpărături. Preţurile crescuseră, salariile muncitorilor nu ajungeau. În această primejdie teribilă, Filipache nu-şi pierduse calmul, le explica simplu, cu vocea lui moale de părinte : „Mă, voi nu pricepeţi nimic. Aveţi încredere în forţa partidului, dar nu-i pricepeţi lupta (semne de îndoială începuse să dea mai ales Anghel, care auzea şi alte convorbiri, în cercul lui Vasilescu, care avea prieteni, foşti ofiţeri, oameni care ţinuseră bănci de schimb, o pleavă socială bogată, dar în derută, care aştepta de la contabil ştiri noi, ca să afle cum să manevreze la bursă sau

pe piață, unde să arunce banii băgați în cocoșei). Filipache, preocupat de altele, nu avea o ureche atît de atentă ca să audă că întrebările cele mai delicate veneau tocmai de la președintele sindicatului.

Vasilescu îl zgîndărea mereu : „Nene Anghele, dumneata pricepi ceva ?" „Ce să pricep ?" „Ce caută Filipache la țară ? A arat el cu plugul ?" „Nu." „Atunci ?" „Face muncă politică de lămurire." „Ce fel de lămurire ?" Avea aerul că nu știe prea multe, dar celălalt știa că-l *stoarce*, și pentru ca să-și dea importanță, nu-i spunea decît atît : „Or să vadă ei ăștia cu moșiile pe dracu ! Dar pe dumneata ce te interesează, că n-oi avea moșii !" „N-am, slavă Domnului !" Aici se împăcau. Începeau iar cîte un chef scăzut, pe unde apucau, se arătau și alte femei, nu cine știe ce, niște urîte sau zîmbate de prin comune, ce se găsea, dar se părea că fostului ofițer îi plăceau mai ales fetele de condiție mai modestă, ceea ce unui om venit din mahalale nu-i prea spuneau multe lucruri, dar pentru că erau asupra unui pahar cu vin, sau pentru că vremea era dulce și timp se găsea, închidea ochii și se gîndea că e ca Păcală din poveste, care umblă după ceva și se alege cu altceva. Într-o zi îl întrebă pe neașteptate pe Vasilescu : „Dumneata ai o nevastă frumoasă acasă, o cucoană în toată legea, ce-ți mai trebuie scursura asta de muieri ?" „Mă plictisesc, parcă dumneata n-ai nevastă și fugi de ea ?" Rîseseră și băuseră mai departe, în privința asta se înțelegeau. Cînd erau mai bine dispuși, fostul ofițer îl dojenea : „Vezi, și voiai să mă dai afară, voiai să mă prinzi cu ocaua mică ! Ce-aveai cu mine, nene Anghele ?" „Nu știu, spunea el, dar cînd mi-o veni bine, tot te dau afară." „Crezi ?" se mira celălalt, naiv, și a doua zi îi mai lăsa pe masă cîteva hîrtii, pe care Anghel le strîngea repede și le băga în buzunar.

Despre Irma nu mai vorbiră multă vreme. O dată Vasilescu îi spuse în treacăt : „Ar trebui să-i trimiți niște flori". Anghel rîse sincer, din inimă : „Ești nebun ! Eu, și flori. Crezi că-mi stă bine ?" „Dacă nu vrei s-asculți, te privește. Drumul spre inima femeii e mai complicat decît crezi. Trimite-i flori, ascultă la mine." „Eu să-i trimit flori, și ea să se culce cu Bazilescu ?" spuse brutal Anghel. „Asta e o altă chestiune."

În vara aceea, patronul plecă la mare și, ca de obicei, în afara soției, o luă și pe Irma. Legătura lor dura de atîta

vreme, încît nu mai jena pe nimeni, aşa că totul părea firesc. Anghel simţi că turbează. Ştiuse ani de zile că ea îl însoţea pe Bazilescu la mare, dar nu suferise niciodată atît. În perioada aceea bău înfiorător, spre bucuria lui Vasilescu, care îşi găsise în sfîrşit un om de nădejde pentru chiolhanurile pe care le plătea cu regularitate. Şi, cum odată pornit pe un drum, nu te mai opreşti, Anghel îl tîrî pe contabil şi la hipodrom şi începu să împrumute de la el sume şi mai mari, ca să parieze la curse. Ciudat era că acesta nu protesta niciodată şi nu număra banii lăsaţi pe masă pentru noul său prieten.

Şi deodată se treziră cu Bazilescu întors pe neaşteptate de la mare cu secretară, nevastă, familie şi tot. Cu o noapte înainte se schimbaseră banii, şi toţi petrecăreţii care aruncau sume enorme pe mesele de joc de la Sinaia sau de la Constanţa, la Cazinou, se treziră că trebuie să facă faţă unei situaţii neaşteptate. Filipache jubila : „Ei, ce spuneţi, băieţi ? !“ „N-o să mai aibă cu ce să plătească muncitorii“, spunea Anghel, parcă sfătuit de gura lui Vasilescu. „Găseşte el bani, patronul, trebuie să ne plătească.“

Şi Pîntea, şi Cocorea, şi Sandu-Gît erau ocupaţi în vremea aceea de dimineaţă pînă seara. Ziarele erau pline de ştiri, cîţiva faliţi se sinuciseseră, unii rămăseseră pe drumuri, dar cei mai mulţi oameni cu bani schimbau în draci aurul. Lui Bazilescu i se puse în vedere de către un comisar guvernamental că orice încercare de sabotaj sau întîrziere în plata salariilor îl putea costa libertatea. După această somaţie, din întîmplare, preşedintele sindicatului rămase singur în birou cu patronul. Omul lui de fier de altădată arăta prăpădit. Pielea înnegrită de soarele violent al mării parcă se albise dintr-o dată şi ceva implacabil îi apăsa privirea. Oamenii cărora le merge bine se trădează imediat, printr-o veselie nejustificată, printr-o uşurinţă de a da soluţii optimiste. O grijă neagră, profundă pusese stăpînire pe chipul patronului. „Ce gîndeşti despre toate astea, domnule Anghel ?“ întrebase sumbru bărbatul prăbuşit în fotoliu. Preşedintele sindicatului îi privea vîna puternică de la gît, care se zbătea sub gulerul tare, apretat, curat ca laptele. Bazilescu avea degete lungi, afumate de ţigările bune fumate o viaţă întreagă, voia să nu-şi piardă cumpătul, dar nervozitatea acelor palme nu putea

fi ascunsă. „Gîndesc că vi se întîmplă un lucru neplăcut, dar drept din punctul meu de vedere." Poate aici ar fi trebuit ca schimbul lor de vorbe să se oprească, dar Bazilescu avea chef de spovedit, trebuia să audă acele cuvinte care-i trebuiau, bune sau rele. „De ce ți se pare un lucru drept, domnule Anghel ?" „Pentru că ceea ce se întîmplă acum a fost plătit cu mult sînge. Priviți piciorul acesta al meu, a fost strivit din pricina bătăilor..." (Pentru prima oară Anghel minți atît de deschis, aproape crezînd că faptul i s-a întîmplat în realitate.) „Alții au murit. Dumneavoastră n-ați pățit nimic." „Ar fi bine să pățiți", își spuse în gînd, și își închipui marea, plaja, mesele acelea luate cu nevasta, cu fiica lui franțuzită și cu Irma. Nu se gîndi la mai mult, se gîndi cu o deznădejde neagră că în urmă cu două zile acest cap cărunt se odihnise pe sînii femeii pe care o iubea atît de mult, și ura lui crescu, dar se topi parcă într-o șiretenie care lua formule patetice : piciorul pierdut, banii, jertfele clasei muncitoare, cum se spunea, vai, atît de ușuratic în unele ședințe... „Și ce-o să fie după asta ?" mai întrebă Bazilescu. „Cine știe"... (Dar avea aerul că știe, că el, Anghel, e cel puțin șeful unui guvern care hotăra aceste schimbări formidabile, cum era schimbarea monedei.) Ar fi trebuit să se ridice de pe scaun, să spună scurt : „Atunci, nu ne faceți greutăți, nu-i așa ?" dar îi plăcea să mai întîrzie, să-l vadă pe patron asudînd fără motiv, frămîntîndu-și degetele albite. Peste 15 zile, tot Anghel intră cu Cocorea. Pîntea și Filipache în biroul lui. N-aveau un aer amenințător, dar păreau hotărîți. Mașinile nu mai lucrau de dimineață. Muncitorii erau îngrijorați că nu vor primi salariile, și fuseseră trimiși aici ca să afle care era adevărul ? Contabilitatea îi informase că formele la bancă nu erau îndeplinite, și era zi de leafă. Discuția fu scurtă și dramatică. La început Bazilescu negă că ar mai avea bani sau cocoșei și spuse că trebuiau să aștepte să li se achite comenzile livrate, să fie onorate lucrările executate. Filipache se așezase pe un fotoliu de piele și-i invitase și pe ceilalți : „Stați ! Avem numai un minut, dar stați. Domnule Bazilescu, știm că posedați sumele cu care trebuie să acoperiți salariile, în aur. Nu putem să așteptăm. Peste un ceas vrem să ridicăm suma de la bancă. Nu ne siliți la măsuri mai drastice. Haideți !" Se ridicaseră cu toții și ieșiseră. În mica încăpere, Irma, cu fața albă ca de cretă, îl privea cu o ură neascunsă, ca și cînd ea ar fi fost depose-

dată de ceva. „Cum a fost la mare ?“ o întrebă Anghel, față de ceilalți, cu o ironie pe care o voia cît mai tăioasă. „Bine“, îi răspunse ea rece, ca și cînd nu l-ar fi cunoscut decît atunci.

În aceeași după-masă, președintele sindicatului îl chemă la el pe Vasilescu și-i spuse : „Azi am vrut să-i trimit flori cumnatei dumitale. Nu-i știu adresa.“ „Trimite-le la mine.“

Și, într-adevăr, Irma primi un imens buchet de flori, pe care nici nu-l luă la ea acasă, ca să nu-l vadă Bazilescu, cu care își petrecu toată seara, bînd gin și vorbind agitat despre faptul că — vrînd-nevrînd, plătise pînă la un leu salariile muncitorilor în aceeași zi, pînă la prînz.

V

De perioada aceea se legau multe fapte obscure al căror sens abia mai tîrziu îl pricepu Anghel. Din cînd în cînd, duminica dimineaţa, Vasilescu, ştiind cît îi plac pariurile şi cursele de cai, îşi făcea timp şi o invita şi pe Irma la hipodrom. Avea grijă de sîmbăta seara să-l sfătuiască pe prietenul său să fie punctual, pentru că nu prea era, şi mai ales să nu uite să-şi calce hainele. Dorina, nevastă-sa, îl întreba unde-l cer atît de îngrijit şi ferchezuit, şi el răspundea că la şedinţele de bilanţ, ţinute cu ministrul duminica, tocmai pentru că nu era timp în cursul săptămînii, şi că nu poate să apară ca un fitecine, pentru că era ditamai preşedinte de sindicat. Multă vreme, femeia îl crezu, dar prea se întorcea mirosind a parfum femeiesc pe mîini şi duhnea a băuturi scumpe, şi la micile inspecţii găsi mai mulţi bani decît ar fi trebuit să aibă un bărbat cu un salariu fix. Cu uşurinţă, el îi adormise bănuielile: „Sînt cotizaţiile muncitorilor, trebuia să le predau mîine", şi îşi luă măsurile ca femeia să nu mai găsească ceva prin buzunare. Cam tot pe atunci se născu şi primul lor copil, femeii îi trebui timp ca să aibă grijă de el, şi totul se aplană pentru cîtva timp. Pe naiva vînzătoare de librărie o intriga în vremea aceea mai mult aerul năuc şi tragic al lui Anghel. Totdeauna, acesta se întorcea acasă parcă trist şi plictisit. Îl întreba ce are şi el nu-i răspundea, şi la insistenţe se enerva, şi totul se transforma în ceartă, apoi

el iar dispărea şi explicaţia se amîna, aşa încît se obişnui pînă la urmă şi se dedică copilului.

Duminicile erau într-adevăr cele mai triste zile ale lui Anghel. Cînd Irma era ocupată şi nu o vedea, parcă vremea trecea mai repede. Se invita pe la Cocorea pe-acasă, mînca ceva la el, bea chiar o sticluţă de vin, şi pe urmă cădea într-un somn binefăcător. Ceea ce voia să uite era realitatea de acasă. Odăile din mahalaua Plumbuitei, luminate încă cu lămpi de gaz, mirosul de bălegar al podelei de lut şi chiar păsările din colivii, moştenite de la taică-său, îl enervau. De cînd se născuse copilul, ţipetele lui îl scoteau din sărite şi se întreba de ce-i trebuise, pentru că n-ar fi fost în stare să-l iubească. Nu se simţea legat de loc de femeia asta, care nu-i plăcuse niciodată şi care nu-i mai plăcea de loc, pentru că prea umbla toată ziua cu şorţul dinainte şi părea mereu nespălată şi nepieptănată.

Duminicile, cînd o vedea pe Irma, erau cele mai triste zile ale lui, pentru că după ce sta două ceasuri în tribuna aglomerată lîngă ea, venea pustiul acelor sărbători fără bucurie, cu rătăcirea pe străzi sau prin cîrciumi. Vasilescu şi femeile acelea îl lăsau undeva pe un bulevard şi urcau la ei, pretextînd mereu că trebuiau să ia masa cu cineva, şi el devenea inutil şi ridicol, un cîine oarecare, şi pentru asta ura toată viaţa lui şi pe toţi falsii prieteni. Regreta vremea cînd bătea bordelurile şi putea să se culce cu oricine şi parcă nu-l mai ura atît pe nenorocitul acela de Şerban Oprea, lîngă care trăise cîtva fără sentimentul apăsător că trebuie să iei viaţa în serios, fiindcă altfel nu merge.

Dar şi tremura pentru fiecare amînare, pentru fiecare zgomot la uşa biroului său, sîmbătă seara, cînd intra Vasilescu, şi el nu putea să rabde şi întreba: „Ei, vine mîine Irma?“ „Vine.“ Noaptea se scurgea greu, se încurca (pentru ca vremea să treacă mai repede) cu vreun maşinist la vreun rom prelungit şi-l lăsa pe acesta să se îmbete şi să-i spună, linguşindu-l: „Aşa preşedinte de sindicat ca dumneata, nene Anghele, ar vrea orice tipografie! Ascultă la mine, cînd i-om alunga pe patroni, pe dumneata o să te alegem director!“ El asculta absent şi nu se îmbăta. Îi plăceau cuvintele maşinistului şi se gîndea la acel viitor care venea de undeva, lent, dar venea spre el, cu toate acele bucurii presupuse, cu bani mai mulţi, cu respect mai mult şi, cine ştie, cu această femeie pe care

o dorea de moarte, smulsă din mîinile bătrînului aceluia, care tot îşi mai ocupa fotoliul său de patron.

Dimineaţa se scula devreme de tot, se spăla, de cînd o iubea pe Irma avea o grijă sălbatică de el. Nevastă-sa îl privea bănuitor, dar el n-o băga în seamă. Abia aştepta să iasă pe poartă, să nu mai audă ţipătul copilului, să se suie în tramvai şi să ajungă la hipodrom, să se aşeze la o masă de plută şi să comande un vermut pînă apăreau Vasilescu cu nevastă-sa şi cumnată-sa, el totdeauna în haine de sezon, bine croite (cîte ceva mai învăţase şi Anghel în privinţa asta), ele în rochii scumpe, cu pălării şi mănuşi, pentru că se asprise timpul. Se ridica în picioare, asuda de plăcerea de a o vedea pe Irma, odihnită, cu părul acela galben, de culoarea gutuii coapte, parcă puţin tristă, nu se ştie de ce, întinzîndu-i mîna, absentă. Începeau pariurile; cît era de şchiop, alerga de colo-colo, le aducea ca o slugă buletinele, femeile se amuzau de numele cailor, le scriau cu cerneală, şi el plătea şi se întorcea tremurînd de emoţie ca să privească cum se desfăşurau cursele absurde, la care aproape niciodată nu cîştigau. Murmurul din jur, pariorii cu feţe descompuse sau entuziasmate îl interesau foarte puţin pe Anghel, el o pîndea pe furiş pe femeia care îl înnebunise, cu o supunere ciudată, de animal bătut, şi ea se saluta cu cunoscuţii, nişte bărbaţi bine îmbrăcaţi, miraţi c-o văd în compania lui, pentru că Vasilescu dispărea, dracu ştie unde, şi Anghel simţea că roşeşte şi-şi lua scame imaginare de pe costumul bine călcat şi chiar bine croit, dar care sta pe el aiurea, pentru că şi a purta o haină este o artă, şi asta se învaţă cu răbdare şi cu trasul cu coada ochiului la alţii: cum te aşezi pe un scaun, cum îţi deschei nasturele sau cum îl închei... Mai adaugă la toate astea şi miopia lui, ochelarii aceia de un format demodat, piciorul tîrît, grija de a-şi ascunde infirmitatea, fără mari şanse.

La restaurantul hipodromului se luau aperitive. Vasilescu voia să plătească numai el, şi Anghel arunca febril sutele împrumutate tot de la contabil, cu o generozitate care se vedea cît de colo că e jucată, dar femeile observau totul, şi nevasta lui Vasilescu, şi chiar Irma, cu siguranţă, că ştiau proveniența acestor sute. Anghel simţea că înnebuneşte, că trebuie să facă ceva ca să-i umilească şi el la rîndul său. Erau nişte dulci după-amieze de toamnă, cu trap de cai şi miros

de sudoare animală, cu mulțime amestecată, multicoloră, cu clopote de starteri și cu o goană organizată și aplauze și țipete. În fundul hipodromului zburau frunze rotunde din plopi, și timpul se scurgea și veneau după-amiezele triste, pline de singurătate și pustiu. Bazilescu probabil că știa că femeia lui sta cu el aici, la mesele de plută, nu se putea ca prietenii comuni să nu-i comunice, și de ce nu făcea nimic ? raționa Anghel. Pentru că el, un nefericit de tipograf, începea să însemne ceva, pentru că puterea asta socială de care vorbea Filipache se transmisese lor, muncitorilor, și lui Bazilescu îi era frică de ei și o să-i fie și mai frică...

Pe la două se ridicau, Vasilescu iar vorbea despre niște invitați, se scuza și se despărțeau. Treceau tramvaie, lumea se grăbea spre casă, el căuta un cunoscut, numai să nu se întoarcă la nevastă-sa, să aibă măcar pînă a doua zi iluzia că totul nu fusese decît un vis urît. Încerca să mănînce pe unde apuca, să intre în cinematografe, dar ceva îl mîna mereu pe stradă. Aflase adresa Irmei, știa că locuiește într-o vilă lîngă Șosea, și pașii îl duceau într-acolo. Pîndea ceasuri întregi ferestrele întunecate, cu obloanele lăsate. Străzile pe aici erau pustii, nimeni nu trecea. Erau niște curți spațioase, pline de frunze umede în acel anotimp, frunze strivite de pașii cîinilor lupi lăsați în libertate. Pe sub ferestre se ridica o iederă roșie sau abia pălită, galbenă și obosită, susurau inutil fîntîni, pentru că spre seară cădea o ploaie de toamnă, și vremea parcă era mîhnită și te apuca urîtul și căutai o cîrciumă și un scripcar. Lucru ciudat, nu mai putea petrece ca altă dată, sincer și dezlănțuit. Unde era Gaby, nepoata lui Take Ionescu ? Ce absurd, ce dragoste ! Totdeauna iubise femei nepotrivite pentru el. Își aminti de semnul acela îngrozitor de pe fesele ei, și îi promitea în gînd Irmei că vreodată, ca răzbunare, o să-i povestească despre dragostea lui absurdă...

Nu reușise să-l surprindă pe Bazilescu intrînd sau ieșind din curtea aceea, și parcă-i părea și rău și bine. Ar fi vrut să fie totul o închipuire, un zvon absurd. Venea seara cu nămolul ei, cu lumina periculoasă a felinarelor aprinse, poate ar fi fost mai bine să caute altă femeie, să uite puțin de sentimentul care-l ucidea lent. Cînd începea săptămîna era altceva, avea o mulțime de lucruri de făcut, pe Irma o știa acolo, în mica încăpere a lui Bazilescu ; dacă ar fi avut chef s-o vadă, inventa un pretext să se ducă la patron, și găsea. înce-

puse iar să găsească pretext după pretext. În convorbirile lui cu Bazilescu se schimbase ceva. Fabricanul nu mai lăsa să se înţeleagă că lucrurile sînt atît de sigure cum voiau unii să creadă, că mai exista posibilitatea unui război, şi că o prudenţă se recomanda oricum. Anghel surîdea totdeauna la aceste aluzii, şi acum totul se transformase într-un fel de aluzii subtile, fără ameninţarea de demult, se ivea mai degrabă o recunoaştere că oamenii se mai pot înşela şi că el, Anghel, ar mai avea de învăţat unele lucruri de la Bazilescu. Care erau acele lucruri, preşedintele sindicatului nu întreba, nu avea astfel de curiozităţi. În fond umilirea lui Bazilescu, scăderea aroganţei lui îi dădeau măsura realizării mai puţin îndepărtate, din ce în ce mai puţin îndepărtate a speranţelor sale. Şi nu era milă ceea ce simţea pentru patron, ci o statornică veghe, o pîndă : cînd ?

Economatele se desfiinţară pe neaşteptate, şi Vasilescu se văzu inutilizabil. Sumele împrumutate de la el de Anghel începură să scadă. Situaţia economică, contrar tuturor aşteptărilor, se îmbunătăţi. Se luau măsuri energice, speculanţii fură daţi pe mîna justiţiei, noua monedă era foarte fermă. Ocupaţiile şi obligaţiile lui Anghel crescură în mod vertiginos. Muncitorii n-aveau case ca lumea, se punea urgent problema înfiinţării unor cantine, nu se mai putea întîrzia cu măsurile radicale.

La sfîrşitul lui decembrie, după Crăciun, în preajma Anului Nou, regele abdică. Pe Anghel, faptul îl cutremură. Filipache era liniştit ca de obicei, avînd aerul că ştia de treaba asta de multă vreme, şi că simpla întîmplare că s-a produs nu-i provoacă nici o mirare. „O să avem război civil", se şoptea pe la colţuri de stradă, şi nu lipsiră nici agitaţiile fostelor partide, mulţimea îşi vedea liniştită de treabă, fabricile lucrau cu o regularitate fatală parcă pentru acei care mai sperau în dezordini.

Începutul anului următor îl găsi pe Bazilescu într-o stare de indispoziţie totală. Venea mai tîrziu la tipografie, lucra foarte puţin, cu plictiseală, chipul parcă i se mai înverzise, o bătrîneţe vertiginoasă îl copleşi, şi, pe neaşteptate, din directorul lor falnic, zăriră în fotoliul florentin de piele într-o bună dimineaţă un moşneag cărunt, tot atît de bine bărbierit şi îmbrăcat, dar parcă mistuit de o boală fără nume. Bea multe cafele, răspundea celor de la sindicat cu o voce albă

și cu o indiferență ce ar fi vrut să fie insultătoare, dar lipsită acum de forța batjocurii. Patronul plătea cu regularitate salariile, calculele arătau chiar un cîștig mediu destul de însemnat, dar ceea ce era dureros să vezi la un om activ, era lipsa convingerii că munca mai avea un scop pentru el. Nimeni nu-l brusca, nimeni nu-i spusese vreo vorbă insultătoare. Relațiile cu conducătorii muncitorilor erau de o neverosimilă politețe. Niciodată Anghel nu-l auzise vorbind atît de potolit pe Filipache. Din cuvintele lui lipsea servitutea (servitute pe care mașinistul nu o avusese niciodată, dar care putea fi încă auzită în unele glasuri). El și cu Pîntea stăteau multă vreme în tipografie, plecau ultimii și veneau primii, dispozițiile erau clare: trebuia preîntîmpinat orice sabotaj al lui Bazilescu. În multe locuri, așa cum citeau cu toții în ziare, se distrugea utilajul, specialiștii plecau pe neașteptate, comuniștilor asta li se cerea: să fie atenți să nu se piardă nimic din avutul obștesc, ce trebuia să treacă foarte curînd în proprietatea comună. Era greu să nu dormi nopțile, să faci de gardă la sediile partidului, mereu amenințate cu incendiul și jaful. Anghel terminase cu chefurile și cu drumurile cu Vasilescu, înțelegînd dintr-o dată că cine putuse să-l alunge pe rege se putea lipsi foarte ușor de un om comod, de un luptător lipsit de energie. Și, cu toată infirmitatea lui, ceru sarcini peste sarcini, pornit, grăbit ca totdeauna, lacom să știe cît va mai dura puterea patronilor, lăsați încă pe scaunele lor. Duminica, la trei duminici o dată, cu regularitate, contabilul îl chema la el acasă, unde pica și Irma, tot distantă, deși politicoasă, mai mult îngrijorată decît gata să-i arate că ceva se schimbase în relațiile dintre ei. Venea lume mai multă de la o vreme, lui i se dădea o considerație specială, și la început nu pricepu de ce. Unele aluzii, unele cuvinte îl lămuriră. Era omul viitorului, cum spuneau acei bărbați și acele cuconițe, bine îmbrăcate și al dracului de scîrboase, cînd îl măsurau din cap pînă în picioare. Președintele sindicatului înghițea totul numai pentru a putea s-o privească cîteva ceasuri pe femeia aceea blondă, îngrijită, parcă mai frumoasă acum, în pierderea vîrstei, cînd ochii aveau o privire mai știrbă și de aceea mai melancolică, visînd la cine știe ce. Prin februarie, într-o astfel de zi, după o reuniune obositoare în odăița prea strîmtă pentru atîta lume, a lui Vasilescu din blocul de lîngă cinematograful *Aro*, unde

se vorbise pe ocolite despre război, despre deposedarea celor avuți, despre comuniști și ceilalți, Irma îl rugă să o însoțească pînă acasă. Anghel nu-i spuse că știa unde locuiește. Se suiră într-un taxi și ea întîrzie cincisprezece minute cu el pe stradă în frigul zilei de iarnă, vorbindu-i parcă mai cu înțelegere. Îi povesti că sosise în țară cu soră-sa, adusă de spaima nemților, care cotropiseră Polonia, în care lăsase toată averea și un soț ucis la Gdansk, în prima zi a războiului. Apucase să ia cu ea ceea ce putea duce în două geamantane, și avusese un adevărat noroc că înainte de război îl cunoscuse pe Bazilescu și că acesta o angajase ca stenodactilografă. Era săracă, cum erau mulți oameni în această vreme, și nu voia să se întoarcă în Polonia, unde n-o aștepta decît o familie grea, cu frați numeroși, pe care ar fi trebuit să-i ajute. Aici se obișnuise, îi plăceau românii și chiar Bucureștiul cu petrecerile lui, cu acești prieteni „*șarmanți*". Părea sinceră și tristă, și ce putea să-i spună despre întîlnirile lor, că se vor repeta încă, cine știe pînă cînd, pentru că Bazilescu o iubea și devenise gelos și stupid. „Dar eu nu vreau nimic", protestase Anghel, gata să lase să se creadă că era fericit numai cu aceste scurte întîlniri atît de rare. „Bine, dacă ai răbdare, va fi foarte plăcut", rosti moale și îi întinse o mînă caldă și parfumată, pe care el o sărută fericit. Nu-i spuse, dar în gînd se hotărî să o ajute cît va putea, atunci cînd va fi nevoie. Lucrul i se părea foarte ușor și asta îl liniști.

Veni primăvara, și ieșirile la hipodrom se înmulțiră, Vasilescu avea din nou bani, naiba știe de unde, nu atît de mulți ca înainte, dar președintele putu să facă față acelor cheltuieli mărunte pentru pariuri și invitațiile fără de care sărbătorile nu aveau nici un haz. Într-o astfel de dimineață, prin mai, contabilul salută pe un necunoscut cu păr cărunt, un bărbat înalt și subțire, cu mușchi de călăreț, îmbrăcat într-un costum bej, însoțit de o fată foarte tînără și ea foarte înaltă, cu mers suplu de dansatoare. „Cine sînt ?" întrebă Anghel intrigat de chipul domnișoarei, care dispăruse pe o alee a hipodromului. „Domnul Manicatide, proprietar de cai de curse." „Și fata aceea e a lui ?" Vasilescu rîse amuzat sincer, cerînd ajutorul nevestei lui și al Irmei : „Auziți ce spune dumnealui ! Manicatide și o fată ! Ai haz, nene !" Numele fetei însă nu i-l putu spune decît peste vreo trei săptămîni : „O domnișoară Filipache, profesoară de balet". „Bine, dar asta e

fata lui Filipache !" exclamă preşedintele sindicatului, surprins şi năucit. „El avea o fată care urma baletul, da, acum o cunosc, mi-aduc aminte, cînd naiba a crescut atît ?" „A început-o bine", zise una din femei şi plecară mai departe.

Anghel nu ştiu atunci, şi multă vreme după aceea, la ce-i puteau servi aceste întîlniri întîmplătoare cu fata viitorului director al tipografiei. „Îşi caută şi ea norocul", îşi spusese în gînd. „Nu-i prost bătrînul. La fabrică dă în patroni şi acasă îşi aranjează viitorul ! Uite că ăştia au dreptate, Vasilescu al meu îmi spune : mai uşor, nu te avînta, nene, că nu se ştie, regele are şi el prieteni în străinătate, n-o să lase ţara asta pe mîna lucrătorilor, şi cînd s-o schimba macazul, că eu am văzut multe, am fost militar, nu e bine să se ştie c-ai fost moderat, că ne-ai băgat în seamă pe unii dintre noi ?" „Pe care adică ?" întrebase mîrîind Anghel, care în fond îl ura sincer pe contabil. Acesta dăduse din umeri : „Eu nu fac politică". „Ba faci al dracului ! Eşti un reacţionar, dar n-am dovada să te apuc, că ai băut cu mine la masă, mi-ai adus femei, şi cu asta crezi că m-ai cîştigat ? Să ţii minte, cînd am să pot, am să te dau afară de n-ai să te vezi " „Te cred", zîmbise Vasilescu, „numai să poţi", şi cu asta discuţia se încheiase.

Fata lui Filipache nu-i cunoştea, se părea că nici n-o interesa lumea din jur, femeile spuneau că e amorezată de Manicatide. „Dar e căsătorit", spunea Irma. „Nevastă-sa a mai înghiţit multe, o s-o înghită şi pe putoarea asta mică."

În vară se făcu şi naţionalizarea, şi Anghel, împreună cu ceilalţi, intrară pentru ultima oară în situaţia de subalterni în biroul lui Bazilescu. Patronul prevăzuse ce avea să urmeze, îmbătrînirea lui prematură era rezultatul multor nopţi nedormite. Nimeni nu ştia, dar pierduse o mulţime de bani încercînd să schimbe valorile, pe care le mai avea, în ceva mai uşor de transportat peste graniţă, unde spera să ajungă tot cu ajutorul banilor. De aceea devenise generos, vorbind fără aroganţă, deşi nimeni nu credea că lupul îşi lăsase năravul. Predarea fabricii se făcu fără proteste. Dimineaţa la şapte, cînd intră în birou, îi găsi pe cei din organizaţia de bază, aşteptîndu-l. Erau tăcuţi, bărbieriţi proaspăt, cu hainele cele mai bune din dulapul de acasă pe ei, cu o hotărîre gravă pe chipuri, depăşiţi puţin de importanţa momentului. Nu dor-

miseră, vreo trei nopți la rînd, decît pe apucate. Fuseseră instruiți în sedii speciale ca să știe ce au de făcut, și acum executau totul cu o precizie de ceasornic. Irma îi găsise în biroul directorului. Nu forțaseră ușa, găsiseră o cheie și intraseră, fără să se așeze. Toate scaunele fuseseră scoase afară pe coridor și puse în casa scării ca să nu încurce circulația. Muncitorii intrau în schimb ca de obicei, toată lumea ponta, se auzea ceasul electric pocnind pe rînd, și pe cartoanele lungi se înregistra ora și minutul, 6,45, 6,46, 6,47... La 7 și 3 minute intrase Bazilescu, palid, surprins, dar parcă bucuros că scapă de ceva bănuit de mult. I se întinsese o hîrtie, buzele i se albiseră, ar fi vrut să stea pe ceva, dar n-avea pe ce. Chipurile grave din jur, tăcerea nefirească a dimineții de vară, strălucirea soarelui de afară, totul părea ca la teatru. Anghel tremura de o emoție nemaipomenită. Ar fi vrut să vadă la acest om o zvîrcolire, el protestase surd, cu un gest, cu privirile, căutînd un sprijin, dar în jur nu era nimic decît o odaie golită și o masă pe care se afla un proces-verbal. Îl citise într-o lungă, înspăimîntătoare și asurzitoare tăcere, care îți spărgea timpanele. Sus mașinile mormăiau indiferente, și aici geamurile păreau că vor exploda de atîta liniște, pe urmă semnase, fețele celor din jur se destinseseră, și fostul patron ieșise pe ușă după ce întrebase, cu o bănuială speriată în glas: „Sînt liber?" „Sigur că da, de ce să nu fiți liber?"

I se spusese numai să părăsească curtea fabricii unde avea locuința pentru că i se găsise o altă casă, departe de fosta proprietate, din motive pe care trebuia să le înțeleagă. Le înțelesese și nu adăugase nimic. Plecase de lîngă ei, fără un alt cuvînt, drept, înalt și îngrijorat. Numai în ochi, cine ar mai fi putut să vadă ar fi deslușit acea ură rece și intensă a deposedaților, pe care de obicei nimeni n-o ia în seamă, dar care există totdeauna.

În ședința scurtă care urmase, Filipache le adusese la cunoștință noile funcții, și Anghel păru mulțumit că va fi mai departe președintele sindicatului, deși undeva sperase că va fi numit directorul tipografiei. Peste cîteva minute, aparatele de radio anunțaseră naționalizarea tuturor întreprinderilor, și cineva spuse că de fapt fostul lor patron știuse de toată treaba asta, pentru că de mult nu sosise în biroul lui atît de devreme.

Fură cercetate actele, care păreau în regulă, se făcu o şedinţă generală a muncitorilor, li se anunţă că scăpaseră de patron, urmînd ca puterea şi conducerea să treacă în mîinile unui comitet provizoriu, care trebuia să gireze pînă la o hotărîre definitivă.

În zilele următoare viaţa luă un curs vertiginos. Aproape o săptămînă se dormi pe mesele tipografiei, comuniştii din uzina fostului patron organizară schimburile şi învăţară pe loc că a conduce nu era de loc o treabă uşoară.

Şi ceea ce o vreme lui Anghel i se păruse o aventură, un lucru de neînchipuit, deveni o realitate. Se dovedi că Filipache ştia aproape tot ce ar fi trebuit să ştie oricare dintre ei, ca şi cînd omul acesta slab de plămîni, cu mers şovăitor, cu glasul lui uscat şi lipsit de căldură, nu ar fi făcut toată viaţa altceva decît să conducă. La început parcă nu pricepu în ce consta forţa noului director şi, dintr-o curiozitate inexplicabilă, îl urmări. Filipache venea primul în uzină, dimineaţa la 6,25, orice s-ar fi întîmplat, ploua-ningea. Asta îi obliga pe toţi ceilalţi să facă la fel şi, deşi nimeni nu-l auzise vreodată spunînd ceva, cei din jurul lui ghiciră că el ştia ori de cîte ori întîrzia cineva, şi asta le crea tuturor o stare de jenă neînţeleasă, o obligaţie tacită de a-şi vedea de lucru. Dacă cineva ar fi dorit să ajungă mai devreme acasă, trebuia să-i ceară voie, şi el aproba toate astea cu o mare bunăvoinţă, dar tocmai bunăvoinţa lui îi silea să nu mai repete astfel de scutiri de program. Păreau cu toţii nedormiţi şi aţipeau în unele şedinţe, doborîţi de somn. Filipache nu se supăra. Găsise, nu se ştie de unde, un clopoţel, şi cînd credea că vreunul dintre ei trecuse din somnul al treilea în al patrulea (exista o tehnică a dormitului pe vremea aceea la oamenii foarte ocupaţi) agita clopoţelul, şi vinovatul făcea ochii mari şi surprinşi : „Cum e, Cocorule, cu uleiul ăla de la maşini, tot prost, tot prost ?“ „Tot prost“, şi Cocorea începea o lungă expunere, pe care directorul o reteza hotărît : „Lasă, *domne*, vorbele, treci la obiect ! S-auzim... de ce nu e bun uleiul ?“ Sandu-Gît avea mari pierderi la cartonaje. Nu se ştie cine dracului căra acasă bucăţi în cantităţi mari, mereu trebuia să sporească comenzile. El afirma că exista chiar o concurenţă a celorlalte tipografii gata să ia *pe şest* de la ei ce le trebuia, şi astfel să îndeplinească indicii de producţie. Lucrul părea absurd. Filipache

protesta : „Tu spui prostii, Sandule, parcă la Grafice 8 sau la Grafice 9 nu e tot un comunist director !“ Şeful de la cartonaje dădea din umeri : „Mihai Viteazu să fie şi tot ar face la fel, dacă n-are materie primă. De-aia stăm, de-aia poate să spună, oricine vrea, şi oricine nu vrea, că sîntem incapabili !“ Noului director puţin îi păsa de cele ce se ziceau despre el şi despre noua conducere. „Decît să ne văităm atît, am face mai bine să stăvilim furturile !“ Şi le stăviliseră. Fuseseră prinşi cîţiva noi angajaţi, nişte muncitori necalificaţi. Hoţii aveau o fereastră de evacuare spre o curte vecină, aruncau cartoanele jos, unde aşteptau nişte complici. Vîndute în altă parte, se scoteau parale frumoase pentru că o astfel de marfă lipsea... „Bun, dar pentru ce le furaţi, borfaşilor ?“ întreba Filipache mînios, uitîndu-se la cei doi ţigănuşi de prin Pantelimon, angajaţi numai de vreo trei luni. „N-avem cu ce face la iarnă focul, sîntem săraci.“ Dracu-i credea, mutrele lor nu spuneau nimic bun. Fură daţi afară fără multă întîrziere. Ei reclamară la centrala sindicatelor, nu mai mergea ca pe vremea lui Bazilescu. Lui Filipache îi venea să înjure cînd i se arătă o adevărată corespondenţă pe chestia asta : „Aţi încălcat legea socialistă care prevede etc., etc.“ „Mama voastră de birocraţi, să veniţi aici, să vedeţi pe cine-am dat afară ! Eu nu mă uit, mai închid ochii, dar nici fabrica n-o pot lăsa pe mîna tîlharilor !“

O vreme nu se mai fură. Nu erau cerneluri însă. Comenzile soseau cu întîrziere. Trebuia împrumutat de undeva. Telefoanele ţîrîiau în draci atunci ; cînd nu se mai putea, Filipache se ducea el singur la ceilalţi directori, îi ruga, îi ameninţa în cele din urmă, urla, aproape nu-l mai cunoşteai, nu mai era omul acela parcă şovăitor şi rece, se înflăcăra, avea o serie de argumente la care nu rezistai. Trebuia de fapt să învingi o concurenţă firească. Parcă cine nu voia să arate că e mai deştept decît altul, să facă mai bine decît altul ceea ce ar fi trebuit să facă bine toată lumea ? Întîrzia hîrtia, Filipache se suia în tren ; ştia să-i scoale de pe scaune pe funcţionari, ştia să strige la cineva de la minister, pentru care producţia era un lucru foarte abstract, ceva mecanic care nu putea funcţiona fără aprobări, fără acte, fără peniţă claps, fără dat din umeri, fără o nepăsare în care noul director se năpustea fără milă, cu o energie nebănuită.

Toate astea Anghel le vedea, nu putea să nu le vadă, şi nu se putea spune că nu-l molipsiseră şi pe el şi pe alţii. Omul acela n-avea linişte, n-avea somn, n-avea odihnă. Dormea în tren, dormea pe peronul Gării de Nord, dormea în vreo anticameră, un minut sau două, lungi cît o noapte, dar tot atît de bune şi odihnitoare, apoi zîmbea, şi o dată cu acest zîmbet starea lui sufletească se schimba, părea altul, era iar Filipache cel neobosit. Dacă vremea îi îngăduia, cobora la maşini, demonta ceva, ajuta celor ce se apucaseră să repare utilajul nefolosit, şi cu mîinile încă umede de cerneală semna cererile trimise de către fosta secretară a patronului diferitelor fabrici de hîrtie, furnizorilor sau autorităţilor, de care începuseră să depindă. Niciodată nimeni nu-l auzise plîngîndu-se că e ostenit, parcă această continuă încordare i-ar fi plăcut şi chiar l-ar fi reconfortat.

Cînd n-ai o astfel de obişnuinţă a muncii, totul ţi se pare exagerat, şi eşti dispus chiar să crezi că la mijloc există şi niţică sete de afirmare. Asta îi conveni cel mai mult lui Anghel să creadă, şi ca să-şi argumenteze invidia ce se năştea în el, găsi o serie de scuze. Omul de acţiune nu întreabă, el are faţă de cei şovăitori sau neorientaţi avantajul de a vedea finalitatea unui lucru, şi atunci nu se împiedică în amănunte. Filipache crezu de la început că oamenii, care îi încredinţaseră conducerea fabricii încă din primele ceasuri, îl cunosc foarte bine, şi spaima de a-i dezamăgi îl împinse către unele mici excese. Nu se consultă cu nimeni cînd hotărî să mărească secţia de lynotipe a tipografiei, şi faptul acesta mărunt îl surprinse şi pe Pîntea şi pe ceilalţi. Noul secretar al organizaţiei de bază avea o încredere deplină în Filipache, pentru el noutatea nu fu o surpriză, mărirea sau înmulţirea secţiilor uzinei fiind un lucru necesar. Mulţi muncitori erau încă neîncadraţi în producţie, ei se adresau noilor conduceri şi le cereau de lucru. Filipache făcea un lucru foarte potrivit şi de presupus, dar Vasilescu îi atrase atenţia într-o duminică lui Anghel că noul lor director pare un despot, care nu mai ţine seama de nimeni. „Pe dumneata te-a consultat, nene?“ îl întrebase. „Nu, dar nu face un lucru rău. Trebuie să aducem maşini, unele stau nereparate. Dacă avem mai multe lynotipe, putem culege mai mult, putem mări şi celelalte secţii“. „Înţeleg, dar pentru orice mărire a capacităţii de lucru se cere o

aprobare, el a cerut-o ?" „Bănuiesc că da." „Bănuieşti, mersi, dar cînd o să vă tragă la răspundere, o să te tragă şi pe dumneata, că doar şi dumneata eşti în partid, comunist ca şi el, şi există o disciplină, un plan de producţie ! Ai auzit de cuvîntul ăsta ?" Anghel îl înjurase în gînd : „Mama lui, mă învaţă pe mine, îi arăt eu ! Filipache are dreptate, a făcut bine ce-a făcut, şi uite că ăsta îmi şi bagă pile, vrea să ne despartă !" Nu avea pentru Filipache un sentiment de prietenie deosebită, nici n-avuseseră timp să se împrietenească, dar maşinistul locuise o bună bucată de vreme în casa lui, ascuns. Era un altfel de om, nu semănau. Lui Anghel îi plăceau petrecerile, vorbea mereu despre viaţă ca despre un lucru care trebuie să-ţi dea, nu să-ţi ia, filozofie la care Filipache răspundea cu un zîmbet de superioritate ce-l îngheţa : „Anghele, cei mai mulţi oameni vor să aibă o haină, o casă sau o femeie frumoasă. Ei, şi ? Cînd o să le ai pe toate, o să vezi cît de săracă ţi se va părea viaţa. Ne înşelăm. Dincolo de fleacurile astea există ceva mai serios, datoria faţă de ceilalţi." „Las-o, nene Filipache, încerca el să glumească, prea vrei s-o faci pe Iisus Cristos." „N-o fac de loc pe Iisus Cristos, o să vie vremea cînd o să te plictiseşti de fleacuri, atunci o să stăm de vorbă." Ce-i drept, pînă atunci nu simţise nevoia să vină şi să stea de vorbă, dar poate Filipache mai avea răbdare. Vorbele lui Vasilescu însă apărură undeva în conştiinţă. Cu trecerea timpului începu să creadă despre el că într-adevăr suferise cam tot atît cît Filipache şi că, deci, merita dacă nu tot atîta consideraţie, măcar ceva din ea, şi faptul că directorul începuse să hotărască de unul singur în unele chestiuni începu să nu-i mai placă. Nu avu curajul s-o spuie direct, nu, era încă destul de lipsit de obrăznicie. Întîi îi şopti lui Cocorea, lui Săceleanu şi lui Sandu-Gît. Aceştia nu-l luară în seamă. Ei erau entuziasmaţi că Filipache lucrează atît de rapid şi că deplasează fondurile de la o rubrică abstractă din registrele contabilităţii într-o rubrică vie care începea deodată să semene cu viaţa însăşi : adică soseau cărămizi în curtea tipografiei, var, nisip, lucrători, se spărgea un zid, se muncea şi noaptea, chiar pe o vreme ploioasă şi friguroasă, cum era toamna ce urmase naţionalizării. Muncitorii la rîndul lor, şi asta Anghel o auzea de la toţi, erau mulţumiţi că Filipache e atît de neobosit. Însemna că vor avea de lucru,

şi nu numai ei. Şi mai ciudat, nu se sesiza nimeni, nimeni nu-l întreba pe Filipache cui ceruse aprobarea ca să mărească tipografia, să repare maşinile şi să-i dea drumul de capul lui. În lumea mică a acestui sector se auzi despre faptele lui, alţi directori îl imitară, şi atunci află ministerul. Fondurile erau folosite anapoda, ţipară cîţiva în şedinţe, Filipache fu chemat, le rîse în nas şi-i invită pe alarmişti să vadă noua secţie, asigurîndu-i că le va plăcea şi că vor fi mulţumiţi. Anghel era şi el de faţă la aceste şedinţe şi părea mirat de faptul că noul director învăţase atît de repede ce era aceea rentabilitate, şi venituri fixe, şi pericolul stagnării capitalului. Sentimentul lui mai vechi de inferioritate se redeşteptă, şi înţelese că nimeni nu avea de gînd să-l pedepsească pe acest om îndrăzneţ, ci dimpotrivă. Avîntul şi iniţiativele lui fură urmate. Vasilescu, pe de o parte, îl aţîţa, pe de alta, îl liniştea : „Nene Anghele, ăsta îşi rupe gîtul, ascultă-mă pe mine. Dumneata, în şedinţe, spune ce ai de spus. Se fac *minute*, rapoartele se citesc undeva, într-o zi o să se găsească cineva care-l va acuza dacă nu de altceva, măcar de faptul că a încălcat disciplina socialistă, şi atunci dumneata ai să fii acoperit.“ Anghel simţea că-i vine să-l ia la palme. Îşi dădea seama că omul acesta s-ar fi bucurat dacă toată uriaşa experienţă cu oamenii cei noi, puşi la conducere, s-ar duce dracului şi ar urma o prăbuşire economică. De altfel, Vasilescu nici nu se sfia să cobească în gura mare : „O să vezi dumneata, lemne o să mîncăm ! Crezi că peste tot merge aşa ? Poate Filipache al dumitale e bun, ştie ce vrea, s-a pregătit, sau cunoaşte ce-i aceea tipografie, dar în alte sectoare, situaţia e catastrofală ! Au pus cizmari în locul brutarilor, şi croitori în locul contabililor. Asta nu e revoluţie, asta-i un rahat !“ Ura faţă de celălalt nu-l împiedica însă pe Anghel să-l invidieze pe Filipache. „Vrea să ţi-o ia înainte şi ţi-o va lua. El e mai dinamic ca dumneata, ştie ce vrea. Dacă ai de gînd să zaci pe scaunul ăla de la sindicat, n-ai decît“, spunea altă dată Vasilescu. „Dar ce-ai vrea să fac ? Parcă spuneai că e mai bine să-mi văd de treabă, să se spună că am fost moderat. Se pare că nu mai ai încredere în oamenii dumitale, domnule ofiţer...“ „Asta-i altă căciulă ! Cînd o fi la o adică, ne descurcăm noi, pentru noi şi pentru dumneata ar fi mai bine dacă ai pune gheara pe ceva mai cumsecade. Preşedinte de sindicat poate să fie ori-

cine..." „Care noi ?" tresărea de fiecare dată Anghel. „Ei, care noi ? Eu, Irma, nevastă-mea, că, uite, am de gînd s-o bag şi pe ea în serviciu, că nu mă mai ajung, am greutăţi mari." „Greutăţi mari" erau şi banii lăsaţi pe colţul biroului pentru el, erau acele duminici la curse, unde se cheltuiau sume destul de bune pentru ca Irma să vină, să piardă trei pariuri în trei curse, să-i întindă palma ei parfumată şi să plece acasă ca să-l aştepte pe Bazilescu.

Patronul dispăruse, nimeni nu mai vorbea despre el. Anghel crezuse o vreme că va fi arestat, dar, spre surprinderea lui, contabilul îi spunea că e sănătos, că se plimbă şi că aşteaptă. Ce aştepta nu ştia ! Avea bani, avea o locuinţă în fostele lui apartamente date cu chirie în centru. În glasul lui Vasilescu era parcă şi puţină ironie şi o satisfacţie neascunsă : „Încă n-ai scăpat de el, mai va ! Are bani şi-o îmbracă pe Irma, şi-o duce la teatru, şi chiar duminicile astea cînd o scot cu tine fac nişte eforturi nemaipomenite, pentru că boşorogul a devenit gelos şi are şi timp mai mult." Şi ceea ce Anghel credea că va fi în ajutorul lui devenise o primejdie.

În timpul ăsta nebunul, cum i se spunea lui Filipache, dărîma zidurile, construia în curte o nouă aripă pentru legătorie, făcuse ferestre pentru aerisire, adusese exhaustoare pentru ventilaţie şi nu dormea nici zi, nici noapte. În fabrică se circula greu, regalele erau pline de vopsea şi de nisip, pe coridoare puteai să zăreşti nişte zidari dezbrăcaţi pînă la brîu cărînd var clocotind încă. La closete, pereţii erau răzuiţi de catran, şi nişte italieni montau faianţă albă, ca la spitale. „Uite unde se duc fondurile noastre," se căina fals îngrijorat Vasilescu. „Asta ne trebuia nouă la closet, faianţă ? Pe cînd hîrtie chinezească în cui ?" Contabilul avea o limbă ascuţită, ştia unde să atingă, glumele lui erau auzite de unul, de altul, erau povestite şi reluate, se dusese vestea în Bucureşti. Pînă şi Pîntea intrase la idei, şi-l certase o dată de faţă cu Anghel pe director : „Ia ascultă, Filipache, băiete, ce-i cu luxul ăsta ? Faianţă ne trebuie nouă ?" El rîsese fără să se arate supărat. „O să pricepi tu mai tîrziu", zisese şi ieşise afară. Tipografia deschisese un club. Casa fostului patron fusese curăţată, spoită, dar n-avea mobilier. Omul plecase cu toate hanţele după el, lăsase pereţii goi. Nici lămpi în cui nu mai erau, deşi Filipache ţinuse să le păstreze. „De ce nu i le-ai oprit ?" îl întrebase

cineva. „Nu se putea, erau ale lui.“ „Făcute din sudoarea noastră.“ Filipache tăcuse şi privise disperat în jur. Trebuiau şi aici o mulţime de bani. De unde să-i ia ? Anghel chiar izbucnise : „Ba i-ai mai trimis şi prelata, să nu-şi ude mobila.“ Filipache ridicase privirile lui de copil, mirate şi pline parcă de un dispreţ abia ascuns : „Mă Anghele, te cunosc de mult. Parcă erai mai deştept, ce dracu, sîntem oameni, nu bestii ca ei ! Ce dacă i-am trimis prelata ? Pe un om poţi să-l disprețuiești pentru ce-a făcut, dar să nu te porţi cu el ca un zbir, şi cu asta am terminat...“ Filipache avea astfel de izbucniri, astfel de concedieri bruşte, pentru că nimic nu-l înfuria mai mult decît mărginirea şi prostia omenească, şi atunci, nemaisuportîndu-le, devenea fără să ştie arogant şi disprețuitor. Prăpastia dintre el şi Anghel se căsca pe nesimţite, dar directorul nu avea de unde să ştie că ceilalţi, nu toţi, unii dintre ei nu-l înţeleg. Lui i se părea firesc să spună, cu o candoare ce-i lăsa cu gura căscată pe ceilalţi : „Ce vedeţi voi rău în faptul că vreau ca muncitorii mei să aibă un club ca lumea, cu multă lumină, cu multe cărţi, cu un biliard, cu secţii de învăţămînt ?“ „Bine, bine, dar nu sînt bani“, exclamau contabilii. „Trebuie să mi-i scoateţi din pămînt, din iarbă verde, s-aude ?“ Şi pe urmă le explica celorlalţi, răbdător : „Pentru că la ei acasă sînt copii, sînt neveste, e cicăleală, e multă sărăcie şi nu e destulă lumină electrică şi căldură, şi-atunci iau drumul bodegii, unde cred ei că vor găsi acea bucurie de care sînt lipsiţi. Eu vreau să-i ţin aici după orele de producţie, pînă le facem case. Pînă o să aibă fiecare căldură şi electricitate cît o să le trebuiască, trebuie să se odihnească aici, unde e destulă electricitate şi căldură. M-aţi înţeles ?“ Şi apăruseră covoarele, lustrele, rafturile unei biblioteci imense de nuc, cumpărată de ocazie de la consignaţie, pentru că Filipache ştia să împartă banul şi să facă economii cînd era cazul. După aceea se iviră şi cărţile, peste trei mii de cărţi, cumpărate în cîteva luni de către o bibliotecară slăbuţă, fostă legătoreasă. Oamenii se îngrămădiră la început la club, curioşi să vadă ce a făcut Filipache cu banii luaţi de la centrala sindicatelor. Era frumos, dar ţi-era mai mare mila să păşeşti, pe covoarele abia cumpărate, cu bocancii plini de noroiul de-afară. După cîteva săptămîni, se lipsiră socotind că noul club nu era de nasul lor. Filipache află şi

umblă din secţie în secţie, chemîndu-i. Tot nu veniră. Atunci, în loc să facă şedinţele generale în secţia plane, unde era spaţiul mai mare, dar nu suficient, îi chemă la club şi-i asigură că dacă vor murdări şi rupe covoarele, el va cumpăra altele, asta neînsemnînd că nu trebuia să fie respectată curăţenia, că, de, „avem obraz !"

Fu priceput, şi în iarna aceea încăperile fostului patron deveniră neîncăpătoare. În jurul căminelor de marmură, în care ardeau gaze albastre, se adunau utemiştii, într-o încăpere mai din fund făcea repetiţie corul, şi în curînd fu angajată şi o profesoară de balet, care le ceru fosta sufragerie a lui Bazilescu pentru repetiţii. La începutul anului următor aveau şi o echipă de teatru, şi Anghel începu să simtă că sentimentul tulbure de la început, pe care-l nutrea pentru Filipache, în care intra mai multă admiraţie, se transformase într-o neagră pîndă a greşelilor lui, pentru că nu lipsiseră nici greşelile. Fură achiziţionate nişte aparate foto pentru laborator, care nu dădură randament şi care era gata-gata să fie abandonate. Numai reangajarea unui vechi specialist, plecat o dată cu Bazilescu din fabrică pe neaşteptate, şi găsit după multe stăruinţe de Cocorea, salvă secţia respectivă. Se iviră goluri în producţie din pricina defectării unor maşini, piesele achiziţionate cu uşurinţă nu corespundeau cerinţelor, şi telefoanele şi glasurile răstite de la minister se înmulţiră, şi omul acela mereu îngrijorat şi parcă neobosit le ascultă şi răspundea cu răbdare fiecăruia, şi în cele din urmă treaba merse, nu strălucit, dar mulţumitor, şi oamenii, chiar dacă nu cîştigau cît ar fi trebuit (nici nu se putea pe atunci lucrul acesta), erau mulţumiţi că sînt întrebuinţaţi şi că aveau de lucru.

În aceeaşi iarnă se înfiinţă noua cantină a tipografiei. Se găsi un local nou care fu supus unor renovări. Filipache avea ambiţii mari, el spunea celor care se văitau că n-au bani: „O sală de mese nu e un grajd. Trebuie să fie frumoasă, curată, igienică, să facă plăcere celor care intră în ea. Îmi place curăţenia şi îngrijirea..." „Ei, mai las-o, spunea Pîntea, noi, tu, eu, Anghel tot în vase de faianţă am mîncat..." „Tocmai de-aia, de-acum ni se cuvine totul !" În gura altuia cuvintele astea ar fi sunat foarte anapoda, ar fi mirosit a demagogie, dar privindu-i ochii lui Filipache şi auzindu-i gla-

sul, în care stăruia o convingere cutremurătoare, nu puteai să nu crezi că așa se va întîmpla, că într-o zi în cantina tipografiei vor apărea tacîmuri de argint și că muncitorii vor mînca în vase de faianță englezească. Filipache sparse iar niște ziduri, se certă cu arhitecții pentru cîteva arcade sacrificate de planurile lor (localul nou al cantinei era o fostă cîrciumă ce trebuia reziditâ, întărită pe la stîlpii de susținere, costînd o avere, nu altceva, dar directorul dădu toate sumele), achiziționă un cuptor electric (asta avea să-i dea bătaie de cap mult mai tîrziu, cînd i se spuse că nu era nevoie de un astfel de lux, auzi dumneata !). În trei săptămîni se duse de zece ori la tîmplarii care făceau mesele, alergă la fabrica de sticlă după cristalul de pus deasupra, căută cea mai bună pînză de in pentru fețele de masă colorate și se certă cu Anghel, care nu-i găsise încă un bucătar renumit (dacă poți, adu-mi unul de la Capșa, să simtă omul că după opt ore de lucru e servit ca la carte !).

Atîta grijă, și încă în forme exagerate, pentru o categorie de oameni obișnuită cu condiții de trai foarte modeste, putea să intrige. Ce urmărea Filipache ? El nu urmărea nimic ! El spunea modest, obosit după atîtea ședințe, după atîtea telefoane și iscălituri pe comenzi : „Toate astea sînt scrise în cărțile noastre, dar voi nu le-ați citit, și nici n-aveți de gînd să le citiți". „Pentru că n-avem timp", replica Cocorea moțăind. „Ar fi bine să vi-l găsiți pentru că nu v-ați mai mira atît !" Altă dată adăuga răbdător : „În pușcărie mîncam unsprezece inși cu o lingură coclită de plumb, care ne ținea loc și de cuțit și de încălțător de ghete. Eu cred că de aceea e pușcăria rea, pentru că e umilitoare, pentru că vrea să-l coboare pe om la nivelul unui animal. Pe atunci visam, o să rîdeți, o astfel de cantină pe care s-o conduc eu. În închisoare am vorbit foarte mult despre mîncăruri, chiar am inventat unele feluri, unii dintre voi au trecut pe acolo și știu ce foame ți se face, și cum te mai gîndești la cartofi prăjiți, de pildă. Da, asta visam, să conduc o cantină, să dau de mîncare oamenilor. Nu bănuiam că mă vor face director, acum, ce-i drept, am mai multe posibilități, dar așa îmi închipuiam eu pe muncitori : să vină ca niște englezi din ăia la club, să se distreze și pe urmă să mă întrebe : «Ei, *domne* Filipache, și acum unde supăm ?» «Păi să supăm în sufragerie», spu-

neam eu, chiar așa spuneam celorlalți, pentru că aveam mult timp liber și vorbeam aiurea, în afara orelor cînd nu erau lecții de politică, de instrucție generală. «Și ce-o să ne dai să supăm?» Le făceam un meniu, dar ceva strașnic: «uite, o ciorbă de ștevie, de pildă, sau o mîncare de urzici.» «Asta nu-i o mîncare de gentlemen» protestau englezii mei în haine de ocnaș. «Atunci, ce să vă dau ca să supați?» «Să ne dai ceva așa, mai fin...» «Mai fin? o iahnie de fasole!» Ce haz aveam pe atunci!" Pe fața lui Filipache se lăsa o umbră și apoi privirile iar i se aprindeau: „Eram cineva totuși. Am crezut în zilele astea și iată că totul s-a făcut. Tacîmuri de argint n-am să pot să vă cumpăr, dar sînt bune și astea de alpaca. În închisoare făcusem rost de o carte de bucate, o mai am și acum, am ieșit cu ea din pușcărie, o să i-o dau noului bucătar. Ah, ce prînzuri, ce dineuri am luat acolo între pereții aceia mucezi, citind-o. Multe mulțumiri mi-a adus cartea asta. Din păcate, din toate felurile învățate pe dinafară nu-mi plac nici unele. Am pus-o pe nevastă-mea să-mi gătească un pește ca la restaurant, tu știi, Anghele, cum e un astfel de pește? Habar n-ai, o să-ți dau eu odată cînd o să te chem la mine. N-are nici un gust. Tot la gogoșari și murături am rămas, și la ciorba de ștevie..."

Bucătarul fusese găsit, cuptorul electric instalat (o mulțime de bani), mesele așezate frumos, perdelele străvezii ascundeau strada plină de noroiul iernii, pe jos era măturat lună. Patru oameni de serviciu fură angajați numai la curățatul cartofilor și la cărat alimentele, plus cinci fete cu șorțuri albe pentru servit, și un bucătar. „Iată salariul social în carne și oase", subliniase și Pîntea bucuros. Pe pereți erau oglinzi, caloriferele ardeau, contabilii calculaseră prețul unei mese, era destul de convenabil. Numai speculă să nu fi fost! (Mai existau particulari, țărani care vindeau cu suprapreț și cîte lighioane!) Filipache îl chemase lîngă el pe Anghel și-l întrebase: „Îți place? Te bucuri?" Președintele sindicatului dăduse din cap: „N-a costat prea mult?" „Oamenii ăștia merită totul. Au fost ținuți în bordeie, nemîncați, nespălați, neînvățați. Să nu uiți, mîine să-mi aduci aminte să evacuez fosta magazie de alimente a lui Bazilescu, acolo o să facem școală de alfabetizare..." „Ce-ți mai veni? Alți bani!" „Alții. Am sarcina să-i pun să iscălească pe toți pînă la primăvară, să nu se

mai vadă pe statele de salarii deştul ! E urît, nu-i aşa ?" Chipul îi era răvăşit. „Cînd o deschidem ?" întrebase preşedintele sindicatului. „Ce, cantina ?" „Da". „Mîine." „Bine." Era într-o miercuri, pe la unu, Filipache părăsise fabrica şi inspecta cazanele cu ciorbă, striga la Vasilescu, îl întrebase de trei ori pînă atunci dacă are greutăţi cu aprovizionarea, acesta se lăuda fericit că nu are. Iar scăpa caii, iar veneau bănişorii. Clipea mărunt, complice spre Anghel : „Ei, acuş să te vedem, şefule, iar ne-a pus Dumnezeu mîna-n cap !" Preşedintele se făcea că nu-l vede, era îngrijorat şi nu ştia de ce. Pe la două începuseră să sosească primii invitaţi, cei de la minister, aparatele de fotografiat ale corespondenţilor de la ziare ţăcăneau, fotografiau sala de mese din toate unghiurile, unii îl cereau şi pe director, dar el fugea ca dracul de tămîie, se ascundea în bucătărie şi mai dădea ghes fetelor care pregăteau pireul de cartofi. La trei fără un sfert, schimbul de dimineaţă se aşeză la mese. Erau aproape două sute de bărbaţi şi femei, în haine curate, sub paltoane, mirosind a cerneală, înghesuindu-se la spălător şi pe urmă aşteptînd mîncarea fierbinte, dogorind. La o masă de onoare : cîţiva funcţionari de la minister, Filipache la mijloc, Pîntea în stînga, Cocorea în dreapta. Se dădu vin şi se ciocni pe rînd cu toţi. Anghel stătea uluit lîngă un stîlp împodobit cu o oglindă. Înainte de a se aşeza la masă, cineva avusese ideea s-o trimită pe Irma la director şi să-i ofere un buchet imens de flori de seră, nişte flori cărnoase, albe, impudice, un buchet care semăna cu nişte flori de demult, şi chiar secretara părea acum o fiinţă de demult. Avea aceeaşi statură, acelaşi păr auriu ca lumina unei lămpi de noapte, şi totul se amestecă şi deveni de neînţeles : „Unde-i Anghel ?" întrebă cineva şi el fugi în stradă cu capul descoperit, alergînd, abia tîrîndu-şi piciorul prin zăpada proaspătă şi afînată care se aşeza pe neştiute pe trotuare, invadîndu-le cu covoarele ei reci şi pufoase. Îşi aminti de Bazilescu şi de Irma, de rochia ei de stofă fină şi un sentiment al propriei pustiiri îl făcu să scîncească. „Putoarea asta a stat la uşa patronului şi acum stă la uşa lui Filipache, şi dacă şi ăstuia îi vine în gînd... Nu, nu se putea, el este un om serios, are o fată mare ! Dar de ce n-a dat-o afară ? De ce nu şi-a adus o altă secretară ? Ba da, mereu spune că muncitorii nu vor s-o mai vadă acolo, şi Filipache în toate şedinţele de

conducere a cerut să fie schimbată şi cine s-a opus ? El, pentru că tremura de teama de a nu o pierde, de-a constata într-o zi că ea nu se mai află acolo pe scaunul acela de la uşa biroului direcţiei, făcîndu-şi unghiile şi zîmbindu-i, nu slugarnic, mai rău : cu importanţă şi întrebîndu-l : „să vă fac o cafea ?“ deşi duminica, abia la trei duminici o dată, în casa lui Vasilescu, el îi săruta mîna îngheţată şi nu spunea nimic ceasuri întregi, şi stătea lîngă ea, şi abia aştepta să iasă pe stradă şi s-o urce într-un taxi, plătit şi ăla cu banii lui Vasilescu, oprindu-se la cîteva străzi de casa ei, în care probabil aştepta celălalt, stăpînul, omul cu bani, cel care plătea toate acestea, luxul ei şi locuinţa şi rochiile...

Se întoarse. Irma luase loc la masa direcţiei. Filipache o invitase, deşi n-o putea suferi. Ea cunoştea pe unul din funcţionarii aceia de la Minister ; acum Anghel îşi aduse aminte de el, îl văzuse şi în casa lui Vasilescu, Burcea parcă-l chema, dar acesta mînca preocupat, se făcea că nu-l cunoaşte, — „mama ta, te ascunzi, nu vrei să se ştie că bei la masa lui Vasilescu şi că poate iei ca şi mine bacşişuri de la el, şi te are la mînă şi nimeni n-o să poată să-l dea afară cînd va voi, cum aş fi eu, de pildă, gata s-o fac...“ Încurcate erau căile Domnului ! „Unde-ai fost, Anghele ?“ îl întrebase Filipache peste masă. „Pe-aici.“ „Nu bei un pahar de vin ?“ „Nu, mulţumesc, mă întorc pentru că am o mulţime de treburi la sindicat.“ Şi se ridicase privind-o fix pe Irma, care nu se uitase de loc la el. Peste trei zile, pe o stradă din apropierea locuinţei sale, Anghel îi spusese rece, privind copacii negri, cu crengile umezite : „Mi se pare că va fi din ce în ce mai greu pentru dumneata“. „De ce ?“ întrebase femeia, alarmată. „Filipache voieşte să te dea afară...“ Se făcuse tăcere. Crengile copacilor clincăiau ca nişte clopoţei, aerul era umed şi venea o negură de undeva, tot orizontul părea o pătură întunecată. „Nu vrei să intri puţin la mine ?“ spusese, şi lui îi bătuse inima să se spargă. „Nu te deranjez ?“ „Nu deranjezi“, rîsese scurt, fără nici o emoţie. Îl aştepta, mergea încet, cu paşi uşori, legănaţi, într-un palton cu guler de vidră, şi lui îi fu ruşine că e îmbrăcat încă prost şi se hotărî să-i ceară chiar a doua zi lui Vasilescu bani pentru un palton nou : „De-aia se uită femeia asta la tine ca la dracu. Nu poate să iasă pe

stradă cu un lucrător oarecare. Ori te hotărăşti să te înţoleşti ca lumea, ori o pierzi."

Intrară într-o curte întunecoasă, ascunsă de ziduri înalte. Un bazin fără apă, vegheat de un amoraş despuiat, privea golul zilei de iarnă, întunecată şi umedă. Pe asfaltul unei alei căzuseră frunze de nuc putrezite de cu toamnă, lăsînd pe la streşini o cocleală verzuie. Femeia deschise o uşă şi intrară într-un vestibul încălzit. Îşi lăsară paltoanele şi pătrunseră într-un fel de salonaş întunecos. Irma aprinse o lampă cu picior, care răspîndi imediat o lumină galbenă, lăptoasă, pe mobila veche, cu sculpturi. Covoarele moi şi adînci îngropau zgomotul paşilor. Anghel mai fusese în astfel de case pe vremea cînd dusese cărţi de vizită diplomaţilor şi clienţilor lui Şerban Oprea. Toate odăile astea aveau ceva comun, aceeaşi mobilă, parcă în mici variante, aceleaşi desene fine ale covoarelor, acelaşi aer violet şi moale al interioarelor. Ar fi deschis un geam, dar nu se cuvenea. O canapea joasă, cîteva perne lucioase, tablouri, un scrin cu încuietori de bronz, perdele grele de pluş, ca să nu se audă nimic din stradă, inventarul se terminase. Unde era Bazilescu ? De ce risca femeia asta să-l primească în sanctuarul lui ? Nu spuse nimic. Ea ghici. Nu se schimbă, ca să-i arate că vizita nu putea dura mult. Era intrigată de cele auzite, numai frica o făcuse imprudentă. Nu i-ar fi convenit de loc să dea cu ochii de vechiul patron. Se stăpîni. Îi spuse că în consiliul noii conduceri se pusese de cîteva ori problema concedierii ei. „Şi cum de nu m-au concediat ?" „Pentru că le-am spus că este nevoie de dumneata. Cunoşti cîteva limbi străine, pari o specialistă, ştii cum se fac comenzile." „Şi de fapt ce-mi impută ?" „Faptul că trăieşti cu Bazilescu." Se făcu tăcere. Ea zise calm după aceea : „Am trăit". El nu pricepea. „Bazilescu a dispărut de o lună de zile, cu nevastă-sa cu tot. Bănuiesc că e undeva peste graniţă." Bucuria îl copleşi, dar se stăpîni. Ceva rău îl invada, un sentiment necunoscut. Se ridică şi spuse că e tîrziu şi că nu vrea s-o mai reţină. Irma nu protestă. Înţelegea ce simte celălalt. Trecuse atîta vreme, şi nu găsise o oră şi pentru el. Îi puse mîna pe un umăr : „Trebuie să mă înţelegi, nu sînt o căţea..." Cuvîntul era dur, dar îl făcu fericit. Îi sărută mîna şi ieşi tulburat în stradă îmbrăcîndu-şi din mers pal-

tonul. Va să zică cuibul era gol, bătrînul se cărase. Frica, iată calea cea mai scurtă spre inima acestei femei !

A doua zi îi trimise flori, şi cînd, în duminica următoare, Vasilescu îi spuse că ar putea să treacă pe la ei, dimineaţa, Anghel refuză. „De acum nu mai am nevoie de tine, mieluşelule !“ îşi spuse, mă descurc şi singur. Dar nu se descurcă prea devreme. Femeile ca Irma înţelegeau ce însemna avantajul de a lăsa să spere un om care o dorea atît de năprasnic. Multă vreme îl evită, şi cînd nu putu să-l mai evite, îi spuse direct că avea de gînd să se angajeze în altă parte. Lucrul nu era prea lesnicios, dar o vreme crezu că e posibil. Totul se termină pe neaşteptate, într-o dimineaţă pe la zece. Irma intră la el în birou şi-i spuse că trebuie s-o ajute, fiindcă în fabrica lor nu mai putea munci. Anghel se duse la Filipache, ceru explicaţii, i se spuse neted că femeia nu mai avea ce căuta acolo, din motive pe care le cunoştea şi el destul de bine. „E imoral să mai rămînă“, încheiase surd directorul, mirat de insistenţa lui. „Şi de ce ţii atît de mult să n-o dăm afară ?“ „Pentru că o să avem nevoie de ea. E specialistă.“ „Era să-ţi spun eu în ce e specialistă !“ exclamase Filipache. Anghel ieşi afară tulburat, pe coridor, abia stăpînindu-se. Avea sentimentul că o pierde definitiv ; încă de mult îşi pusese problema ce va face într-o astfel de împrejurare. Cel mai uşor lucru era un transfer. Chiar vorbise de multă vreme la *Grafice 7* cu un vechi cunoscut, şi acesta era gata s-o angajeze, pentru că le sfîrîia buza după o femeie care să ştie mai multe limbi, care să fi lucrat atîţia ani în branşa tipografică, dar altceva îl durea : Irma pleca. Irma mergea în alt loc, unde erau poate alţi bărbaţi, şi o gelozie surdă îl rodea chinuitor. O astfel de femeie nu se ţine uşor, trebuie s-o ai mereu sub ochi, să vezi ce face, s-o ameninţi, s-o supraveghezi. A doua zi îl rugă din nou pe Filipache s-o cheme înapoi, dar el, ca şi ceilalţi, era neclintit. „Bine“, zise preşedintele, „dacă voi credeţi c-o să se dărîme cerul pentru o biată nenorocită, care a venit de pe alte meleaguri, eu nu mai spun nimic“.

Alergă o săptămînă, se rugă, puse în mişcare toate cunoştinţele, Irma avea un dosar destul de prost, nu putea fi angajată aşa, cu una, cu două. În cele din urmă reuşi. O întrebase într-o zi : „În definitiv de ce vrei cu orice preţ un serviciu ?“ Ea îl privise uimită : „Din ce vrei să trăiesc ?“

Anghel bănuia că fostul patron îi lăsase bani, bijuterii sau haine. I se părea de neconceput că fără salariul acela de secretară ea nu putea să trăiască. „Ai dreptate", primise şi logic deduse că nu e o prostituată oarecare, în stare să se culce cu oricine pentru bani şi pentru o viaţă uşoară. „Astfel de femei merită stimă, domnule Filipache !" îl admonestă el în gînd. „Dumneata te iei după unul şi după altul, şi iată ce se întîmplă ! Arunci lumea pe drumuri..."

N-o mai văzuse după aceea aproape o săptămînă. Nu voia s-o lase să creadă că se agitase pentru ea şi aşteaptă să fie răsplătit. Zilele trecură greu, apăsător. Cei de la fabrică umblau cu el cum se umblă cu oul. Anghel era întunecat, începuse să critice tot ceea ce făceau ceilalţi, şi ei nu-l înţelegeau, pentru că nu puteau să ghicească motivul adevărat al supărării sale profunde. Preşedintele sindicatului începu o adevărată vînătoare de greşeli. Vasilescu îi alimenta această ură profundă, semnalîndu-i cele mai mici abateri de la legile în vigoare. Filipache rîdea de stăruinţa lui în a-i dezvălui încălcările paragrafelor. „Lasă, mă Anghele, că nu ne omoară ! Facem tot pentru muncitori ! Adică dacă am sporit iluminaţia şi consumăm mai multă electricitate, nu e tot în vederea măririi producţiei ? Tu nu vezi că ea creşte, că i-am bătut pe ceilalţi, ia întreabă contabilii ! Şi cu schimbul de noapte ce ai ? Am angajat lucrători noi ; le asigur masa de seară, le plătesc mai mult, cine, ce pierde ?" „Da, dar orele suplimentare or să ni se scoată pe ochi." „N-avea tu grija asta. Eu răspund." Aici parcă ajungeau la un lucru delicat, pe care-l evitau amîndoi şi se despărţeau străini. Pîntea îl întrebase de cîteva ori : „Mă, Anghele, ce-i cu tine, parcă nu ne mai placi atît de mult, parcă ţi-a făcut cineva ceva. Dacă e aşa, mie poţi să-mi spui..." Nu-i spunea nimic, tăcea şi aduna în el şi contabilul îl îmboldea mereu : „Mai zi-le în şedinţe că nu au ajuns la rentabilitatea maximă a noilor maşini". „Asta ce dracu mai e ?" „Îţi spun eu." Şi-i explica. Se băgaseră bani mulţi în maşini de import, dar specialişti erau puţini, şi maşinile lucrau puţin, şi dacă lucrau puţin, produceau puţin, şi înţelegi cum devine cazul...

Filipache, cu toate avertismentele celorlalţi, nu înţelegea ostilitatea asta. „O avea dreptate şi Anghel, *domne*, poate noi ne-am grăbit, poate că am greşit angajînd lucrători în

trei schimburi şi luînd maşini aiurea, şi ele deocamdată stau acum neîntrebuinţate, şi uite că nu sînt rentabile...“ „Las-o dracului de rentabilitate, nene Filipache, spunea şi Cocorea, parcă dumneata crezi că o tipografie e o fabrică de magiun ? Bagi prunele şi iese bîştarul ! Aici e vorba de milioane şi milioanele cine le-a dat ? Statul ! Ori, dacă statul nu le cere imediat înapoi ? Trebuie să fie o chestie personală la mijloc. Mi se pare că i-a plecat drăguţa aia de poloneză şi de-aia e cu curu în sus, da-i trece lui, nu se poate să nu-i treacă !“ O lăsaseră aşa, c-o să-i treacă, dar lui nu-i trecuse. El strîngea, aduna fapt după fapt să le-o servească într-o zi, cum îl îndemna Vasilescu. Tot cam pe atunci, în prima sîmbătă a lunii martie, contabilul îi spuse : „Nene, vezi că mîine sînt curse, mi-a spus Irma că vrea neapărat să te vadă“. „Are nevoie de mine“, gîndise Anghel. A doua zi, duminică pe la unsprezece se întîlniră cu toţii la hipodrom. Era o zi rece, cu soare îngheţat. Lume puţină, caii erau înveliţi în pături, ieşeau aburi din ei ca din etuve. (Anghel îşi cumpărase mai demult un palton nou. Nu venea cu el la tipografie, să nu-l întrebe ceilalţi de unde-l are. Nevastă-sa, Dorina, iar se alarmase : „De unde-ai luat banii ?“ „Doar sînt ditamai preşedinte de sindicat“, se fudulise el şi o lăsase să se mire în continuare fără să-i mai dea vreo explicaţie. Vasilescu îi aruncase banii fără crîcnire, spunîndu-i că, dacă mai are nevoie de ceva, cu dragă inimă îi stă la dispoziţie. Ciudat lucru, abia după ce auzi aceste cuvinte avu senzaţia unei primejdii îndepărtate şi precise, dar, cum nu mai putea da înapoi, îi mai ceru cîteva mii de lei, cerere pe care o repetă de atunci în fiecare săptămînă.)

Irma îi privea faţa palidă, proaspăt bărbierită, şi Anghel abia aştepta să stea puţin de vorbă cu ea. Pariară, pierdură, ca de obicei, şi după trei curse intrară în bufetul hipodromului, unde se afla mai multă lume. Întîrziară pînă pe la două, şi cînd ziua rece de primăvară era mai strălucită şi soarele părea că vrea să mai încălzească ceva din planeta asta înfrigurată, se urcară într-un taxi. Vasilescu coborî cu nevastă-sa şi rămaseră singuri.

Peste un sfert de ceas stăteau amîndoi în salonul întunecat, sub lumina galbenă a lămpii cunoscute. Afară, pe nişte ziduri, soarele poleia un rest de iederă putrezită. Caloriferul

sfîrîia uşor ca un ceainic. Anghel se simţea pierdut şi trist, nu ştia cît poate să întîrzie aici, deşi femeia nu dădea nici un semn de nerăbdare Nu se schimbă nici de data asta, şi amănuntul îl chinui tot timpul convorbirii. Ea era destul de mulţumită de noul serviciu, muncea mult, venea ruptă de oboseală, seara tîrziu, cădea zdrobită în pat şi dormea pînă a doua zi. „Viaţă e asta ! ?" Anghel nu spunea nimic. Ar fi vrut să-i arunce un cuvînt umilitor, îi zărea ochii încercănaţi şi îşi aminti de verile cînd o ştia plecată cu Bazilescu la mare, se uită la mobilele cumpărate de celălalt şi lăsate ei aici, îşi închipui tot nişte duminici cînd pe fotoliul din faţa lui şedea bărbatul acela, mai tînăr, nu moşneagul care le iscălise lor procesul-verbal, cu o indiferenţă speriată, în biroul fără nici un scaun, şi-l închipui pe Bazilescu cel de-acum opt ani, cînd o văzuse prima oară pe femeia obosită, dar tot frumoasă, şi i se păru că clipa mult aşteptată sosise, dar sosise tîrziu, şi parcă nu o mai dorea pe Irma, pentru că în viaţă prea îi veniseră tîrziu toate bucuriile. „La ce te gîndeşti ?" îl întrebă femeia pe neaşteptate, cu un glas mai puţin străin ca de obicei, deşi ghicea după privirile lui totul. „La nimic", minţi crîncen, voind să plece imediat, dar neapucînd, pentru că ea îşi aminti de zilele de primăvară timpurie de la Varşovia, unde locuise pe o stradă din centru, şi unde tot aşa sfîrîia un calorifer şi veneau rudele şi prietenii şi cîntau nişte cîntece lungi şi triste în limba cnejilor şi a panilor de demult. „Înţelegi ?"

Soarele murea pe zidul de afară. Resturile de iederă se întunecaseră, şi frunzele umede păreau nişte peşti striviţi acolo pe calcanul de var, atît de urîte, atît de urîte ! „Mă iubeşti de mult ?" întrebase ea cu glasul unei femei mai în vîrstă, pentru că era mai în vîrstă ca el şi acum voia să aibă ceva protector în glas. „De opt ani." „Ai avut atîta răbdare ?" „Am avut." Tăcură amîndoi. Ea stinse lumina. Prin ferestre intra o rămăşiţă de soare răsfrînt cine ştie unde într-un geam. Totul căzu într-un întuneric moale, de pluş. Irma stătea nemişcată în fotoliul din faţa lui, în rochia ei de stofă, şi numai părul acela de culoarea mierii strălucea uşor în penumbră. Era cald, înăbuşitor şi el nu ştia ce să facă. Pe urmă o simţi alături, mîngîindu-l într-un fel insultător ca pe un copil, dar nu avu timp să se revolte şi o dezbrăcă lacom şi-i veni să plîngă cînd îşi dădu seama că o posedă împotriva voinţei ei,

pentru că Irma strîngea gura și plîngea încet, fără zgomot, ca și cînd ar fi făcut ceva de care avea groază, ceva înfiorător, dar inevitabil. Și pentru că știu acest lucru, pentru că avu această luciditate, de atunci nu mai fu nici o clipă măcar generos cu nimeni și cu nimic, pentru că tot ce mai rămăsese bun și poate în stare să fie recuperat se pierdu în acel minut penibil, straniu și revoltător pentru mîndria lui de bărbat învins.

VI

Biografia lui Filipache aparent era tot atît de complicată ca şi a lui Anghel, numai că ei nu semănau de loc. Veneau din acelaşi mediu pestriţ şi pitoresc al sărăcimii care a dat vagabonzi, criminali, poeţi şi profeţi, luptători, dezertori, pierde-vară, dar mai ales oameni dintr-o bucată, neînchipuit de dîrji şi serioşi cînd era vorba de lucruri esenţiale. Filipache crescuse într-o familie numeroasă, una dintre acele familii despre care se crede că va stăpîni tot pămîntul, într-atît se multiplică şi se lăţeşte, prin alianţe, cumetrii şi cununii, încît, la un moment dat, ai impresia că grupului acestuia i-ar trebui un cartier întreg ca să aibă unde locui şi venituri nemaipomenite pentru a putea supravieţui.

Bătrînul Filipache murise la cincizeci şi doi de ani. Era un om slab, lung şi vesel, căra gunoaie şi, lucru ciudat, niciodată nimeni nu-l văzuse cu hainele necălcate, ori nebărbierit. Se părea că prezenţa continuă a murdăriei, meseria lui păcătoasă de om silit să trăiască undeva la fundul vieţii, îi împrumutase o filozofie din care nu lipsea o oarecare uşurătate, dar şi o profunzime pe care fiul său şi-o însuşise devreme. Nea Gogu, cum i se spunea de către vecini, se scula cu noaptea în cap, se spăla, vară-iarnă, în curte, pînă la brîu, îşi rădea obrazul cu un brici bine ascuţit şi pe la cinci şi jumătate puteai să-i auzi droaga pe sub ulucile cimitirului Ghencea pornind în treaba lui. Cînta ca un italian, avea c

voce frumoasă, în tinerețe măturase arena la circul Sidoli, visase să se facă acrobat, dar manajerul circului îi spusese că e prea lung și prea nesigur pe picioare pentru a face față unei asemenea meserii. Renunțase cînd văzuse cum într-o seară o fată de optsprezece ani se prăbușise de pe sîrmă și murise pe loc. Căutase după aceea mult de lucru pentru că patronul falimentase și, ca un făcut, tot pe atunci se căsătorise cu o femeie frumoasă, fără o profesiune stabilă, o femeie ciudată care aducea a muzicantă, dar nu era, purtînd numai o nostalgie în priviri, în felul de a asculta tot ce se lega de o melodie oarecare. Filipache o apucase copil (pentru că maică-sa murise, cînd avea cinci ani, într-un accident stupid: luase foc de la o mașină de gătit și arsese întreagă, ca o feștilă, accident inexplicabil pentru cine nu crede în fatalitate). Era o femeie frumoasă, cu un chip mongolic, cu un corp prelung, care ascundea desele sarcini, într-un mod misterios. Mai tîrziu, Eva avea să-i amintească de maică-sa, și asta îl bucurase. Pînă murise atît de inexplicabil și absurd, făcuse șase copii, Filipache fiind al patrulea în ordinea nașterilor. Trăiau într-o sărăcie înspăimîntătoare, pentru că banii cîștigați de taică-său nu ajungeau, și maică-sa nu lucra, nu făcea nimic. Cînta toată ziua în casa lor plină de prea multe ființe, care urlau și cereau de mîncare, și mai veneau și vecinii, care aduceau cîte ceva pentru nenorociții de copii, și lui Filipache îi rămăsese pentru toată viața impresia aceasta de sufocare, de lipsă de aer, de lume prea multă adunată laolaltă, de viață comună înăbușitoare, lucru care te împinge spre evadări și care naște o tiranică sete de libertate. Frații lui muriseră pe rînd tot atît de misterios, și de pe neștiute ca și maică-sa, unii înainte de dispariția ei, alții, al cincilea și al șaselea după aceea, ca și cînd ar fi existat un soroc. Cînd împlineau șapte sau opt ani se îmbolnăveau de plămîni, și în cîteva luni, cu toate eforturile vecinilor de a-i salva, se stingeau pe picioare. Nu erau gălăgioși, purtau pe față de la naștere cu toții semnul fatal al morții, obrazul subțire se îngălbenea, fața li se subția, pieptul, mic și prea strîmt parcă pentru aerul de care aveau nevoie, părea turtit de o imensă povară. Nopțile, toate aceste ființe hîrîiau împreună într-un somn greu, ca un armoniu uriaș, gîfîit și straniu. Frigul, iarna, mizeria fără capăt îi împinsese spre resemnare pe toți, se

părea că Filipache cel bătrîn se miră că a căpătat un loc pe acest pămînt şi făcea totul ca să părăsească viaţa cît mai curînd. Era un om nepăsător ca şi maică-sa. La moartea copiilor lui nu scosese o lacrimă, parcă se bucura, glumea pe seama fiilor săi, mereu căraţi de către o droagă sărăcăcioasă spre cimitirul Ghencea ; poate că omul acesta se bucura cu adevărat că, unul cîte unul, urmaşii lui dispăreau, şi grijile sale, şi aşa destul de puţine, dispăreau o dată cu ei, dispărea mai bine spus acea responsabilitate faţă de urmaşi, cu care vecinii şi prietenii îl omorau în predici şi discuţii interminabile.

Într-atîta moarte şi părăsire, Filipache simţise nevoia să supravieţuiască şi să trăiască împotriva acelei fatalităţi care-l lăsase fără fraţi, de la zece ani. Cineva îi băgase în cap că trebuie să mănînce mult şi tot timpul, pentru că pe ei asta îi ucidea, lipsa de hrană şi mai ales mizeria de a locui cu toţi laolaltă. Învăţase pe apucate, cu sete, din plăcere, nu fusese un elev strălucit, pentru că niciodată nu avusese cărţi. Învăţătoarele mărturiseau o slăbiciune pentru el pentru că pe chip îi radia o căldură ciudată, o dragoste pentru cei din jur, irezistibilă şi continuă. Filipache îi ajuta pe ceilalţi, ori de cîte ori cineva declara că nu poate face singur un lucru, rămînea după orele de clasă să măture duşumelele, împacheta hîrtiile uitate de ceilalţi prin bănci şi le vindea, scotocea în pachetele abandonate pe pupitre şi găsea cîte un rest de pîine. De cînd murise maică-sa, vecinele mai aveau grijă de el, dar nu zi de zi, pentru că fiecare ţinea la uşa lor cîte o liotă de copii şi le venea greu să nu-l uite şi pe fiul gunoierului. La unsprezece ani, cînd termină cele patru clase, intră ucenic la un cizmar, tocmai pe Văcăreşti. Era o dugheană întunecoasă, mică, plină de piei argăsite şi de toval, mirosind toată a piele şi a gunoi nemăturat cu lunile. Meseria se fura, nu se învăţa. Îl puseseră la cele mai grele corvoade, el nu protestase, avea un zîmbet dulce, cum au toţi copiii de pripas care nu au cunoscut vorba bună şi tot speră de la ceilalţi la puţină dragoste, la o vorbă ca lumea şi nu mai găsesc această dragoste şi nu mai aud acel cuvînt bun care le-ar merge la inimă. Intra în atelierul aglomerat pe la şase dimineaţa şi ieşea pe la şase seara, beat de aerul rece de afară, proaspăt şi bun, gata să umble de capul lui ore întregi. Colinda străzile întunecate din jurul pieţei de mărfuri ieftine, se uita la galantarele murdare ale negustorilor de haine vechi,

şi cînd făcea rost de un bacşiş îşi cumpăra o gogoaşă soioasă, plină de grăsime, cu un miez ca piersica, dulce şi afînat. Despre epoca aceea, Filipache avea cele mai frumoase amintiri. Atunci descoperise oraşul, lumea cu surprizele ei, mereu altele, cu localuri cu geamuri aburite, cu case misterioase, în care pătrundea pe scări întunecoase şi urca de ostenea pînă sus, undeva, în faţa unei uşi, în care bătea şi întindea un pachet cu pantofi reparaţi, primind, în schimb, nu bani, pentru că pe aceştia totdeauna îi refuza, ci un covrig sau un măr, şi pe urmă drumul de întoarcere era altceva, un lucru plăcut, mistuitor în frumuseţea lui, fiindcă se oprea în faţa vitrinelor cu manechine, în faţa cinematografelor cu fotografii luminate de becuri mici, şi treceau tramvaie învelite în afişe multicolore ca nişte mari bandaje de hîrtie, şi dincolo de geamuri se zăreau chipuri numeroase, necunoscute, mirate şi binevoitoare, triste sau vesele, femei, copii sau bărbaţi încruntaţi, ţărani sau meşteri sau lucrători, totul amestecat ca într-un caleidoscop uriaş al străzii cu firme şi vitrine multicolore, cu înghesuială şi strigăte şi mirosuri de haine vechi şi uzate, ţipete de vînzători ambulanţi, cîntec de armoniu şi huiduială şi fluiere de sergenţi şi goană a hoţilor de buzunare pe ulicioarele întunecate, pline de refugii, de trepte secrete de piatră, dincolo de care domnea un întuneric prielnic, folosit seara de îndrăgostiţi, adevărate temple de umbră ce înghiţeau totul, topind fiinţele în ceva cenuşiu, inform şi aţîţător.

Patru ani rihtuise, bătuse blacheuri în vîrfuri de ghete, şnuruise sfoara subţire, unsă cu ceară, băgase în ac la lumina unui bec chior, se înţepase cu sula, aspirase mirosul indescriptibil de piele tăbăcită şi măturase toată mizeria unui atelier înghesuit în care se fumează, se mănîncă şi se fură aerul celuilalt parcă cu sete şi înverşunare. Atelierul şi strada cu lumea ei amestecată, bătălia pentru cîţiva lei de sîmbăta plăţii, fiecare sîmbătă a săptămînii, ziua cea mai strălucită, ziua mult aşteptată, ziua minune, pentru că dincolo de ea mai era ceva, mai era o zi, mai era o sărbătoare şi mai strălucită, plină de şi mai multe promisiuni, duminica, şi uneori lunea cînd se făcea blau, adică se zăcea după beţia prelungită din zilele dinainte, iată treptele învăţăturii despre oameni a lui Filipache. În atelierul acesta înghesuit se perindaseră timp de patru ani aproape douăzeci de calfe, şi cam tot atîţia ucenici. Poate că e curios, dar în copilărie ne

perfecționăm instinctul de conservare, deși se spune că tinerețea e imprudentă. Unui om de doisprezece ani trăit fără nimic, scăpînd de o moarte prematură dintr-un capriciu al sorții, pentru că Filipache deținea toate datele ca să fie un client pretimpuriu al morții: adică crescuse lung și jigărit, cu plămînii slabi și era nemîncat și neîngrijit și simțea ades o sufocare, o lipsă de aer ce-i da amețeli pînă la căderea pe stradă; acestui om, natura îi mai împrumută ceva foarte rar la ființele de genul lui: o dorință teribilă de a trăi, o bucurie de a exista manifestată în mod ciudat. Nimeni nu-l auzise vreodată spunînd că nu vrea să facă ceva: curăța latrinele după toți ceilalți, întîrzia în atelier pînă plecau toți, lucra fără nici o pretenție ce era urgent, nu se uita la puținii bani cu care era plătit, și mai ales nu dorea nimic pentru el. Reușea totdeauna să fie îmbrăcat cuviincios, nu cerea nimănui nimic, dacă ai fi avut nevoie de ceva, găseai la el. „Tu trăiești ca pasărea cerului", spunea cîte un lucrător bătrîn, lipsit de ultimii creițari pentru țigări și găsiți în buzunarele lui fără fund, „cum dracu faci?" Nu avea de dat nici o explicație, surîdea cu gura lui de sfînt, întindea banii și nu-i mai cerea înapoi niciodată. Se născuse cu o încredere nemărginită în oameni, cu o dragoste aproape inexplicabilă pentru ei. Patronul atelierului îl bătuse de cîteva ori pentru că întîrziase în oraș, dar de fiecare dată o făcuse cu atîta lipsă de convingere, încît el nu simțise nici o durere. Nu putea să urască pe nimeni, se mira numai cînd era furat, cînd era nedreptățit, și de fiecare dată credea că toate aceste lucruri neplăcute se întîmplau din neglijență. Cunoscu toate patimile omenești, atît de devreme și de ușor trădate în acest mediu. Cei mai mulți ucenici erau fii de țărani. Cîte un mocan de la munte arunca în pragul atelierului de încălțăminte *La pantoful cochet* vreun copil slab și nemîncat, încredințîndu-l patronului pe nimic, numai ca să scape de o gură în plus: „Bate-mi-l, omoară-mi-l, n-am nici o pretenție, jupîne! Vreau numai să învețe o meserie!" Jupînul, domnul Condurache, știa ce avea de făcut. Nu era un om rău, mergea duminica la biserică, era evlavios, ținea o casă grea, cu nepoți și surori mutilate de la naștere, vreo două, și din cînd în cînd le mai împărțea haine de Paști și de Crăciun, nu la toți; după merite, pentru că existau și golani, și răi, și hoți, și cu ăștia termina repede, îi arunca în stradă. Băieții de țărani veneau

de acasă cu o sete de bani greu de ascuns, strîngeau leu pe leu pentru părinți, vorbeau încă de la treisprezece ani despre pogoane de pămînt, de arătură, de cai, de acareturi, doreau să strîngă grîul în hambare, visau numai pămînt, o cantitate de pămînt de care te puteai lipsi, pentru că părea prea enormă și înspăimînta, dar lor tocmai forma aceasta uriașă de proprietate le vorbea despre un viitor sigur. Trăiau cu te miri ce, mîncau ca sparții din zeama servită la prînz de domnul Condurache, pentru ca să nu mai cheltuie alți bani, seara. Munceau cam în dorul lelii, tînjind după rîurile pline de soare din județul lor, după boii de acasă, și în general după familia numeroasă formată din frați și surori, după o libertate pe care Filipache n-o înțelegea. Cînd trebuiau să dea examen de calfă și să cîștige propriii lor bani, adică să nu se mai mulțumească cu bacșișurile primite de la clienți, deveneau brusc sîrguincioși, tremurau pentru ceea ce nu știau și se temeau că vor rămîne fără diploma dată de breasla cizmarilor. Plecau în alte locuri, mulțumiți, mîndri, ființe de neînțeles pentru Filipache, care mai degrabă îi pricepea pe lucrătorii de oraș, veseli, cheflii, puși pe ceartă fără obiect, gata să arunce totul pe masă sîmbătă seara, cînd petreceau cu femei în localuri deșucheate. Și mai erau aici în atelierul domnului Condurache ziua de luni și strigătele disperate ale patronului, de dimineață, cînd făcea apelul. Cine lipsea și cine nu, și lipseau destui, afară de ei, ucenicii, pentru care o absență însemna lipsa porției de ciorbă pe o săptămînă, și chiar aruncarea pe trotuar. Abia către prînz, toate calfele și toți lucrătorii se strîngeau în jurul bancurilor, dar asta era „ziua morților", cum o numea jupînul, adică o zi în care se lucra de mîntuială, cînd ciocanele băteau mai rar și cu lene în pantofii abia pingeliți, cînd ața abia intra în ac, și mașina de cusut rame a celui de lîngă vitrină abia torcea ostenită, pentru că tînărul care o mînuia rămînea multă vreme cu ochii pe fereastră la femeile care treceau sau la ploaia, ori ninsoarea de afară. Luni era ziua poveștilor, a laudelor, a închipuirii, ziua cînd nu exista suflet care să nu transforme ziua de dinainte, ziua abia trecută într-o sărbătoare feerică fără egal. Lăsați niște oameni nenorociți să se laude și veți crede că pe acest pămînt se trăiește dumnezeiește, fără griji, și fără dorința de mai bine. Apăreau rude bogate, unde cei de lîngă Filipache fuseseră invitați,

şi unde se mîncase pe săturate cele mai extraordinare mîncăruri, sîmbătă seara unii dintre ucenicii lui de bancă fuseseră pe Calea Victoriei la baluri cu intrarea foarte scumpă, şi acolo veniseră cele mai frumoase femei din Bucureşti, care le dăduseră, unora dintre ei, întîlniri a doua zi în parcuri sau chiar în casele lor, unde se petrecuseră neînchipuite orgii. Pe podele cădeau cuiele de lemn răsturnate din neglijenţă, sau bucăţile de toval tăiate din distracţie mai prost ca niciodată, mirosea a gazolină şi a fum, şi pe feţele tinere sau chinuite de boli vechi, ale celor în vîrstă, apăreau surîsuri din care nu lipseau invidia cea mai neagră sau o bunăvoinţă prefăcută. Băiatul de paisprezece ani se uita la aceşti oameni, îi asculta şi, ciudat lucru, nu pierdea acea capacitate de a-i iubi în continuare, deşi ştia că sînt cu toţii mincinoşi şi răi, şi fără suflet. Cel mai mult se lăudau cei mai tineri, care risipeau în închipuire cîştigul lor pe ani de zile, uitînd că lui îi cereau banii pentru „Mărăşeşti" sau pentru o chiflă luată din colţ, de lîngă hăinării. Vorbele lor îl purtau însă prin case necunoscute, îi dezvăluiau patimi necunoscute, şi mai ales trădau acele aspiraţii vulcanice ale oamenilor, cenuşa depusă pe fundul fiecărui suflet, fără de care nimeni n-ar putea supravieţui zilei care trece.

Ce-i mîna pe lucrători spre aceste puncte de foc ale existenţei lor, ce-i făcea să se mintă şi să mintă şi pe ceilalţi ? Oare nu întunericul acelor ateliere, oare nu disperarea că nu poţi ieşi din tiparul vieţii ? Filipache simţea că lumea din jurul lui trece indiferentă pe lîngă întîmplări nemaipomenite, el doar vedea că dincolo de munca oarbă din ateliere era şi altceva, erau distracţiile, erau plimbările altora, erau hainele scumpe făcute parcă numai pentru aceşti alţii, erau saloanele cafenelelor, erau restaurantele şi cinematografele, teatrele şi bordelurile de lux fără să priceapă pe atunci ce se petrecea, dar mereu uimit că viaţa e atît de plină de fapte extraordinare. Şi ce-l mira cel mai mult era că tovarăşii lui de atelier nu văd toate aceste lucruri necunoscute, că nu se întreabă cum de există două vieţi paralele, fără putinţa de a se amesteca, de a se confunda. Ceva era în neregulă, şi încă de pe atunci se gîndi cu bunăvoinţă la cei nedreptăţiţi, la cei aruncaţi de la masa vieţii, siliţi numai să privească, şi înţelese că minciunile lor, setea lor de a trăi în închipuire, erau mai periculoase decît viaţa însăşi, cu toate greutăţile ei.

Dar aceste gînduri apăreau deocamdată inform, dacă mai scăpa cîte un cuvînt, ceilalţi îl luau peste picior : „Te-ai găsit tu, deşteptul pămîntului ! Mă, gînditorule !“

Copilăria lui Filipache nu fu ceea ce în mod obişnuit se numeşte o copilărie. Nu avea prieteni, duminicile erau chinuitoare pentru el, îi lipsea acel atelier împuţit, plin de lucrători şi de poveşti. Ca să-i treacă ziua, se ducea la cimitir şi asista la înmormîntări, distracţie de nebun sau de înţelept, dacă vreţi. Acolo veneau femei îmbrăcate în negru şi-i întindeau bani sau colivă şi el le întorcea spatele, dezgustat. Îi plăceau clopotele, cu cîntecul lor solemn şi leneş, cu ceremoniile acelea încete, cu cai îmbrăcaţi în valtrapuri, şi mai ales mirosul de tămîie şi clinchetul de cădelniţă. Era o voluptate veche la un băiat care şi-a înmormîntat pe rînd cinci fraţi, obişnuit cu zgomotul de pămînt căzut pe coşciug, cu plînsul egal, din jur, al rudelor şi mai ales cu imaginea aceea permanentă a morţii, care vine ca o mîntuire, ca o uşurare, pentru că la ei în casă erau mai puţini începînd cu a doua zi — şi la masă şi la locul de dormit — era mai mult aer, mai multă curte, mai multe haine şi rufe, mai puţină gălăgie şi mai multă mîncare...

Filipache învăţase pe dinafară slujbele pentru morţi, cunoştea răspunsurile date de dascăli, alegea pentru urechile lui obişnuite acele glasuri bune, care nu dădeau cuvintele peste cap şi mai ales iubea acea tăcere a cimitirului, loc unic în lume, pentru că dacă oamenii vin acolo, ei sînt siliţi să tacă din pricina prezenţei morţii, evocată prin cruci şi cavouri, plînsete înăbuşite sau miros de flori, un miros mortuar, acelaşi pentru orice floare parcă, pentru că într-un cimitir florile nu miros frumos, ci funebru, în esenţa lor se strecoară parcă doliul şi lacrima, regretul şi pacea. Cînd îl întrebau lunea ce-a făcut, el răspundea candid : „Am fost la cimitir, la Ghencea !“ Aproape se obişnuiseră să-l întrebe, ştiind că răspunsul lui va pricinui un rîs general, un rîs care să-i scoată puţin din mahmureala de început de săptămînă. „Şi ce-ai căutat tu acolo, colivarule ?“ întreba cu răutate cîte unul. „Ce să caute, învaţă meseria de cioclu !“ răspundea, peste mesele joase, altcineva. „Barim ai căpătat ceva de pomană, vreo cană, vreun ştergar, c-aşa se dă la mort, ori la voi la Ghencea, nu se respectă datinile ?“ Filipache nu se supăra, îşi vedea de treburile lui şi nu le mai răspundea. Ce

căuta el acolo ? Nu știa prea bine nici mai tîrziu. Poate chipul încremenit al morților, liniștea feței lor, acel zîmbet dinaintea părăsirii vieții îi strecurară în suflet o siguranță ciudată. Cu timpul, uitîndu-se în oglindă, își dădu seama că pe chipul lui pacea aceea a morților parcă trecuse cu totul ; el însuși avea pe față liniștea de invidiat a celor nemișcați, și asta nu-l îngrijoră. Ceva adînc și profund, venit din întunericul ființei tuturor, trecea în el. Nu știa încă ce trebuia să facă pentru ceilalți, dar se năștea dorința de a face ceva, și asta o înțelegea, în mod ciudat, în fața morților. De ce mor oamenii ? se întreba nedumerit și, tot murindu-i frații, crezu că de boii și de lipsă de hrană, dar pe catafalcul din capela cimitirului zărise atîția oameni bătrîni și cu o aparență solidă de sănătate, încît bănui că nu va ghici niciodată dacă există vreo egalitate în acest sfîrșit. Întrebîndu-l pe taică-său odată ce crede despre moarte, el rîse și-l alungase pe stradă : „Ce ți-a venit, du-te și te plimbă ! " Cînd aerul trist și liniștit al cimitirului îl plictisi, încercă să descopere dincolo de mahalaua lui ceva care să-i placă. Nu găsi. Duminicile treceau greu, fără scop, rătăcea pînă seara ajungînd la capătul celălalt al orașului și își spunea că ar fi de neînchipuit o viață fără muncă. Vara vedea prin curți petrecerile vecinilor, și nu înțelegea de ce oamenii au nevoie să se îmbete și să fie alții, schimbați de vin, să se laude și să se pocăiască. Trebuia să afle de la cineva ceva în legătură cu aceste nedumeriri ale lui. Toți făceau la fel, veneau lunea și se lăudau că au chefuit, deși pe chipul lor se citea o deznădejde ciudată. Se întrebă încă de pe atunci ce va face el pentru că simțea nevoia de-a întreprinde ceva deosebit, ceva de neînchipuit și deocamdată nu găsi nimic. Se mira că va fi silit să repare ghete și pantofi toată viața, asta nu-i ajungea, și se hotărî să învețe și altă meserie. N-avea școală, i se spuse, și era cam tîrziu ca să o ia de la capăt, și ca să se țină singur trebuiau bani, pentru că nimeni nu avea grijă de el, taică-său își vedea de-ale sale, căra gunoaie, mai petrecea, ca și cînd într-adevăr i-ar fi murit toți copiii.

La cincisprezece ani, domnul Condurache crezu că-i va cere și el o adeverință pentru corporație ca să meargă la examen, dar Filipache părăsi atelierul său, și peste cîteva zile un alt ucenic îl găsi pe strada Sărindar vînzînd ziare. Dacă l-ai fi întrebat mai tîrziu ce-l adusese aici, nu ar fi putut

răspunde. Poate un alt fost ucenic, care şi el vindea ziare, poate o curiozitate. Filipache descoperise că se poate cîştiga la fel de puţin, avînd în aceeaşi vreme posibilitatea de a duce o viaţă mai liberă, fără să stai într-un atelier fetid, plin de mirosuri, unde plămînii lui şi aşa destul de şubreziţi aveau de suferit.

Doi ani trecură repede. Nu fu mulţumit. Din această epocă rămase cu deprinderea de a citi ziarele, obicei neobişnuit la vînzătorii zgomotoşi care le cară numai, dar nu le desfac. În cele douăsprezece pagini colorate şi acoperite cu litere mărunte, Filipache descoperi lumea. Pe glob se băteau triburi şi popoare între ele, exista o ştiinţă a ghicirii viitorului, o categorie de oameni revendica ceva de la alta, existau patroni şi exploataţi. Domnul Condurache devenise dintr-o dată, dintr-un binefăcător care le dădea o zeamă lungă şi-i învăţa o meserie, un sîngeros strîngător de bani din sudoarea lui şi a celorlalţi, cu care împărţise pîinea şi mizeria. Deschideai un ziar proaspăt şi vedeai fotografii ciudate de generali, de regi şi de miniştri, totdeauna îmbrăcaţi caraghios, care nu aveau altă meserie decît să ţină discursuri şi să se arate îngrijoraţi de soarta tuturor. Se petreceau crime şi unii plecau din viaţă pe fereastră sau cu ajutorul unui pistol, ce de lucruri existau, de care habar n-avea sau numai le ghicise!

Fără să ştie cînd, începu să-l urască pe „vătaful" lor, care împărţea dimineaţa foile contra unui bacşiş, înţelegînd că exista o putere organizată, oriunde era de cîştigat un ban, şi că acel ban nu putea să intre în posesia cuiva fără o vămuire nejustificată şi absurdă, la urma urmelor. Se bătu pentru prima oară, rămase fără doi dinţi, dar fu mîndru că era primul din gloata vînzătorilor de ziare din Sărindar, care le deschisese celorlalţi mintea, arătîndu-le ce au de făcut. Fu silit bineînţeles să se lase de meseria asta pentru că existau oameni care puteau să te scoată din viaţă uşor, pe nesimţite, fără să poţi face nimic. Cum se petrecură lucrurile? Foarte simplu. Întîi, îi furară capitalul pe care-l avea, capital purtat într-o geantă de piele, pe urmă căpătă foi din ce în ce mai puţine, şi mai ales din ce în ce mai tîrziu, ori a ieşi pe stradă la vînzarea ziarelor tîrziu era egal cu a muri. În trei luni înţelese că vătaful acela era mai puternic decît el, şi se trezi căutînd de lucru. Încercă vreo cîteva meserii, se gîndi să se ducă din nou la domnul Condurache, dar era

tîrziu, anii trecuseră şi nu se mai putea face nimic. Cineva îl sfătui să înveţe meseria de tipograf. Cunoscuse pe unul Rizescu, lucrător la „Universul", şi merse cu el la şeful de atelier. Avea o minte ageră, nu-i veni prea greu, peste un timp se califică, dădu examen, îi plăcu să muncească. Avea nouăsprezece ani cînd fu sărbătorit pentru diplomă, şi plăti o masă cîtorva tovarăşi la o cîrciumă mărginaşă. Se îmbătă pentru prima oară, şi în zorii zilei se trezi într-un pat murdar, într-o cameră întunecoasă, lîngă o fată de optsprezece ani, frumoasă şi veselă, pe care o ceru stupid de nevastă, crezînd că între ei se întîmplase un lucru iremediabil, pentru care trebuie să răspundă toată viaţa. Necunoscuta rîse de la început, apoi se înduioşă şi nu-l mai părăsi pînă a doua zi la prînz. Filipache nu avea o înfăţişare falnică, nu semăna de loc cu unul dintre clienţii obişnuiţi ai unor astfel de femei. Pe chipul lui se citea o mirare uimită, care îi plăcu. Se mai văzură cîteva săptămîni la rînd, şi el nu pricepu multă vreme cum se putea vinde dragostea pe bani, şi cînd îşi dădu seama de monstruozitatea acestei meserii pe care o au unele fiinţe foarte tinere, se simţi parcă şi mai responsabil de ceea ce se petrecea în lume, fără ştirea lui, parcă împotriva bunului simţ şi a omeniei. Repetă cererea în căsătorie şi fata aceea plînse pe neaşteptate şi-l rugă să nu mai vie s-o vadă. După cîtva timp, Filipache îşi dădu seama că se îmbolnăvise şi rămase de atunci cu o amintire îngrozitoare despre dragoste, cu o umilitoare căinţă. Trebui să meargă la un doctor, dus de colegii lui de tipografie, şi aşteptarea în vestibulul rece al medicului, toată operaţia dezbrăcării, urcarea lui pe o masă rece de piele, zgomotul de hipermanganat scurs dintr-o cadă rotundă în alta, durerile violente repetate, toate acestea îl vindecară parcă pentru totdeauna de femei. La recrutare se constată că are plămînii slabi, şi, după cîteva luni de zile petrecute într-o cazarmă infectă, fu trimis la muncă, în tipografia *Universului*, cu o scutire permanentă. Nu era mediul cel mai nimerit, dar nu avea ce face. Pe vremea aceea începuse să citească cu furie. Meseria îl obişnuise cu viciul lecturii. Se întorcea seara într-o cămăruţă închiriată şi mereu schimbată, din pricina măririi sumei lunare ce-o datora proprietarului, şi nu închidea ochii pînă noaptea tîrziu. Romanele foileton, tipărite în tipografia lor, îl plictisiră curînd. Găsi un meşter bătrîn care-i dădea anumite volume, foarte

întrebuinţate, cu scoarţele rupte, roase pe margini, în care erau texte îndrăzneţe. Confruntarea cu lumea reală a principiilor, operă a gînditorilor sociali, îl întrista şi-l scotea din sărite. Trecuse prin viaţă cu naivitate, „bunătatea n-ajungea", îi spunea omul acela de cincizeci de ani, cu care lucra la aceeaşi maşină. Stoica părea o fiinţă liniştită, fără mari pretenţii de la viaţă. Uneori, duminica, îl chema la el acasă pe Filipache, şi îi arăta grădina de legume de care avea grijă ca de ochii din cap, apoi intrau în două odăi înghesuite, curate, pline de copii crescuţi şi duşi la şcoală de-acum, mai serioşi decît în celelalte zile, pentru că aveau musafiri, şi abia învăţau să mănînce, şi ţineau să se vadă asta, după cum doreau să se vadă că sînt deştepţi şi instruiţi. Mesele de prînz se prelungeau pînă seara aproape, terminîndu-se cu un joc de cărţi. Cînd familia maşinistului se mai risipea prin celelalte odăi, tot atît de mici şi de înghesuite, ei rămîneau singuri şi începeau o lungă convorbire, din care Filipache înţelegea că lumea este un fel de cimitir, care trebuie arat şi semănat ca un ogor oarecare. Stoica nu era un anarhist îmbătrînit lîngă vatră, cum ar fi putut să înţeleagă cineva, avea violenţele omului care nu e în stare să ucidă o găină, dar furia aceasta de clasă se transmitea, şi era periculoasă, pentru că tinereţea celuilalt părea gata să creadă orice. Nu era singurul revoltat, la orizont se iveau şomajul şi mizeria, şi celălalt îi arăta lui Filipache pe vinovaţi, rechinii capitalişti, cum erau înfăţişaţi în caricaturile din cărţile lui, cu burţi imense, cu jobene ori cu cap de şarpe, înghiţind sînge de muncitor. Cărţile i se păreau pe atunci lui Filipache destul de simpliste, ele constatau o realitate nedreaptă, îndemnau la răsturnarea situaţiei mizerabile, dar pentru un naiv ca el, rămînea întrebarea de ce, dacă această realitate şi aceste soluţii existau, nu se întîmpla nimic ? De ce se tolera neegalitatea şi cîştigul necinstit, exploatarea şi fericirea cîtorva ? Pentru că, îi răspundea Stoica, nu existau încă acele condiţii, ca aici, la noi, în România, să se întîmple ceea ce s-a întîmplat în Rusia, de pildă. Maşinistul îl introduse apoi în cercul lui de prieteni, cîţiva social-democraţi. Reuniunile aveau loc la o dată fixă pe săptămînă, păreau legale, şi asta îl mira. Multă vreme nu întrebă nimic. Stoica îi spuse că partidul social-democraţilor are o existenţă recunoscută, şi că în public membrii lui nu puteau spune tot ce gîndeau,

pentru că în sala plină de lume existau şi copoi ai poliţiei. Noii lui prieteni nu erau oameni care să trăiască prea bine, aveau familii grele, copii numeroşi, dar nu aduceau de loc cu eroii din cărţile pe care el le citise cu lăcomie, oameni generoşi, gata să-şi dea viaţa pentru o idee. Cei mai mulţi dintre cunoscuţii maşinistului duceau o existenţă cumpănită, stăteau mult în cafenele şi, nu de puţine ori, discursurile rostite la clubul acela, unde mergea şi el, îl intrigau prin ciudăţenia lor.

La începutul anului 1932, Filipache împreună cu Stoica şi cu mai mulţi prieteni de-ai lui fură concediaţi. Viaţa deveni foarte grea pentru toată lumea, şi întrunirile social-democraţilor se îndesiră. Filipache nu lipsi de la aceste reuniuni, dar trebui să-şi dea seama curînd că acolo se vorbea foarte mult şi nu se făcea mai nimic. Moţiunile trimise guvernului, manifestaţiile timide aveau un aer plîngăcios, ca şi cînd conducătorii acelei părţi a muncitorilor ar fi cerut mila cuiva. El ghici, mai mult decît ştiu, că existau şi alţi oameni, mai puternici şi mai dîrzi, dar pe aceştia nu-i întîlnise încă, nişte oameni gata să se opună forţelor guvernamentale, care recurgeau din ce în ce mai des la violenţe.

În februarie anul următor, izbucni greva de la Căile Ferate. În teorie, orice muncitor ca el, care schimbase mulţi stăpîni şi citise şi cîteva cărţi, ştia ce-i aceea o grevă. În primele zile ale declarării acestei mişcări de împotrivire, curiozitatea lui Filipache nu crescu prea mult. Ştia că mai multe mii de oameni refuzau să muncească şi punerea în fapt a acestei mişcări de masă îl întrista puţin, nu ştia bine de ce. Pentru orice muncitor renunţarea la unealtă este, în împrejurări obişnuite, egală cu laşitatea. Cînd încrucişezi braţele e ca şi cînd ai refuza să te speli pe faţă într-o dimineaţă. Uzina exista, maşinile existau, forţa vitală exista. Numai dorinţa de a munci era oprită, omul stă acasă pe scaun sau în pat, şi parcă putrezeşte. A nu munci într-o zi este un lucru împotriva naturii. Copiii te privesc dojenitor, nu pentru că înţeleg spaima de lipsă de pîine, nu pentru că bugetul sărac al casei ar scădea cu fiecare oră care trece, dar ceva se pierde iremediabil, e ca şi cînd ai sugruma viaţa. Cel puţin aşa gîndea Filipache. Uite, el intrase de doi ani în tipografie. Pentru un om isteţ, cu puţină minte, meseria nu era mare lucru. O maşină are o anatomie a ei, cineva ţi-o desface şi

ţi-o arată, şi tu o înveţi şi o demontezi, şi o faci să umble ca pe o fiinţă vie, şi ea tipăreşte coală după coală, şi ceea ce e hîrtie oarecare, pagini răzleţe, devine printr-o altă operaţie, printr-o altă muncă, o carte, adică ceva care-ţi face mintea să umble. „Închipuie-ţi, îşi zicea el, că noi, tipografii, ne oprim din muncă o zi, două, o săptămînă, şi toată această fabrică devine ceva mort, ceva înţepenit, fără viaţă, nu e păcat ?" „E păcat, spunea altcineva, dar actul acesta e necesar, patronii, cefereul, statul în cazul ceferiştilor, trebuia să priceapă că oamenii nu mai puteau răbda salariile de mizerie, curbele de sacrificiu şi amenzile."

Pe Stoica, prietenul lui, greva nu-l înspăimînta, el o lăuda pentru că ea dovedea puterea clasei muncitoare, numai că, prelungindu-se, maşinistul se arătă deodată îngrijorat : „Ei nu cedează !" spunea. „Dar asta e foarte bine !" credea Filipache. „Nu e foarte bine, pentru că greva se transformă într-o insubordonare." „Totuna-i !" „Nu-i totuna, pentru că guvernul va lua măsuri aspre. Ne trebuie tratative, nu ruperea relaţiilor." Iar apărea pe undeva teama acestei categorii de oameni, care ar fi vrut să se schimbe ceva, dar fără violenţe, prin înţelegeri, care, după mintea lui, nu puteau să se producă.

Ziarele anunţară, după respingerea primelor propuneri ale ceferiştilor, măsuri represive. „Adică ?" întreba Filipache. „Adică or să-i împuşte." „Şi social-democraţii ce vor face ?" „Ei nu se vor amesteca, nu sîntem pentru violenţe." „Dar parcă, spuneai că..." Exista o contradicţie între cuvintele şi faptele acestor oameni, şi Filipache simţi că trebuie să se despartă de ei.

Într-o dimineaţă neguroasă sirenele începură să urle cu putere, şi oraşul parcă se prăbuşi în ceaţa acelei zile de februarie, în acompaniamentul funebru şi trist al sunetelor mecanice, care împînzeau tot cerul şi nelinişteau toate inimile. Ceva grav, fără precedent, se năştea atunci, şi el simţi nevoia să vadă acest lucru. Cordoanele de jandarmi erau departe, mii de lucrători de la alte fabrici din Bucureşti se îndreptau spre Atelierele din Calea Griviţei. Coloanele de manifestanţi aveau un aer dîrz, aerul fierbea de strigăte, ceva creştea şi clocotea sub ochii lui. Toţi umiliţii, ca şi el, fără să fie siliţi de nimeni, simţiseră nevoia să lase maşinile, să piardă zilele de muncă, pentru a fi alături de ceferişti. Un simţămînt de solidaritate caldă şi omenească îi cuprinse inima. Băr-

baţii îşi cărau copiii pe umeri, femeile gravide călcau cu putere pe caldarîm, mii de oameni, în paltoanele lor pestriţe, se îndreptau spre gardul Atelierelor. Deasupra mulţimii, pancarte umezite erau mişcate într-o parte şi în alta. Pentru întîia oară, Filipache simţi că nu e singur, că aparţine unei familii numeroase, solidă şi de neînvins, că are o mie de fraţi şi de surori, care nu-l vor lăsa niciodată singur. Mergea alături de ei parcă ameţit de acest marş comun, strigînd, reluînd acele lozinci aspre, bărbăteşti, aruncate cerurilor şi zidurilor, dincolo de care pîndeau ochi întunecaţi. Stătu toată ziua în frigul aspru, în umezeala pătrunzătoare, împins şi înghesuit în ziduri de către mulţimea din faţa lui, oprită pe neaşteptate de către cordoanele de jandarmi. Pe lîngă ei se strecurau soldaţi călări, cu capelele lor mortuare, pleoştite, ofiţeri cu săbii strălucitoare şi feţe palide de grijă, soldaţi tineri, cu ochii morţi parcă, fără lumină, obosiţi, extenuaţi, siliţi să intre între rîndurile negre de femei şi muncitori. Învălmăşeala era cumplită, zgomotul se repeta, creştea, o răsuflare comună, albă, plutea deasupra miilor de capete, din depărtare se zăreau chipurile negre ale greviştilor şi se auzea de deasupra acoperişurilor şuieratul insistent, lugubru, al sirenei care suna neîntrerupt. Totul se frămînta ca o mare agitată, un val uriaş împingea trupele şi mulţimea înainte, şi da înapoi într-o legănare moleşitoare. Să nu fi fost zăpada aspră, tocată de miile de bocanci şi de pantofi, să nu fi fost sclipirile săbiilor şi burţile de cai aruncate spre rîndurile femeilor gravide, să nu fi auzit ameninţările repetate şi bolborosite şi iute întoarse ofiţerilor ca nişte insulte, Filipache nu şi-ar fi dat seama ce se întîmplă cu el. De fapt nu credea încă în curajul guvernanţilor de a folosi armele. Era prea mult, prea îndrăzneţ şi prea neaşteptat ca să se întîmple aşa ceva, parcă nimeni din preajma lui nu credea într-o asemenea eventualitate. Oamenii strînşi în jur îi dădeau lui Filipache credinţa nestrămutată că nu se poate întîmpla nimic cu cei de dincolo de gardul Atelierelor.

Soseau pîini şi pachete cu alimente, soldaţii închideau ochii, şi aceste pîini şi alimente erau trecute dincolo de gardul de fier, străbătînd aerul rece al zilei de februarie, păstrînd încă umezeala pe coaja tare a pîinilor negre şi poate căldura mîinilor, care le aruncau cu îndemînare peste gard, în curtea largă şi întunecată în care se făcuseră focuri. Filipache căută

în mulţime un chip cunoscut, văzu cîţiva tipografi, nu se putea ca ei să lipsească într-o asemenea zi, dar nicăieri nu-l zări nici pe Stoica, nici pe prietenii lui. Ei erau cu siguranţă acasă sau într-o sală de club, în care vorbeau despre grava greşeală a ceferiştilor, care se opuneau forţelor guvernamentale. Din clipa aceea el nu-i mai stimă, şi îşi dădu seama că nu se va mai duce niciodată la masa lor.

Ceasurile trecuseră repede, venea noaptea, numărul soldaţilor crescu, şi strada aglomerată păru la un moment dat un fluviu care-şi ieşea din matcă. Mulţimea era împinsă spre uliţele laterale, locul se curăţa ca o masă de operaţie. Lui Filipache îi era foame, o foame sălbatică şi necruţătoare, care-i scormonea stomacul cu sălbăticie, dar nu plecă, nu vru să plece, pentru că aceste pregătiri sinistre ale ofiţerilor, care-şi aranjau trupele în dispozitiv, îl fascinau şi-l ţintuiau pe loc. Nu plecară nici femeile, ele se înghesuiau sub armele soldaţilor nătîngi, constrînşi de ordinele superiorilor să strige la ele, să le împungă cu baionetele şi să le arunce brutal dincolo de trotuarele umezite şi pline de zăpadă. Niciodată nu simţi mai bine trecerea de la o stare neutră de primejdie posibilă la o tragedie sigură, pregătită cu cap. Glumele usturătoare ale femeilor, acoperite cu broboade şi bătînd din picioare ca să nu le îngheţe, nu reuşeau să înfurie pe ofiţeri, ei nu ascultau nimic, ei aşteptau numai ordine, într-o indiferenţă solemnă, şi Filipache aproape ghici plăcerea aceea secretă, de răfuială, cu mulţimea obraznică, batjocoritoare şi fără frică. Cuvintele lui Stoica îi stăruiau încă în minte. „Se naşte împotrivirea şi eu cred că nu trebuie să ne împotrivim autorităţilor." „Dar atunci ce dracu vreţi să faceţi, cum o să obţineţi, cum o să obţinem noi, muncitorii, ceea ce ni se cuvine, altfel decît arătînd acestui guvern, şi celor care ne stăpînesc, că existăm, că sîntem o forţă ?" „Oare greva nu devenea, în minutul acela de primejdie, un act politic ? Acest curaj al tuturor de a sta şi de a aştepta represiunea nu era o dovadă de forţă, de organizare, de dîrzenie, nu era un act de război adresat întregii societăţi încremenite, parcă de-o sută de ani, în tiparele ei inextricabile ?" Asta o citise undeva, sau mintea lui îngheţată şi bănuielnică inventa ceva ce nu exista, pentru că s-ar putea ca la primul foc de puşcă mulţimea glumeaţă s-o rupă la fugă, să părăsească scena. Ajunseseră oare atît de departe revolta şi scîrba de nedreptate, încît toţi aceşti oameni

să fie în stare să rămînă mai departe aici, în faţa baionetelor, să încerce să transforme totul într-o luptă adevărată, în care, evident, nu aveau nici o şansă, dar o dată născut curajul de a înfrunta gloanţele, şi poate moartea, ceilalţi nu aveau să se teamă, de aici înainte, că un astfel de act nebunesc s-ar putea repeta, şi, repetîndu-se, puterea lor, a guvernanţilor, s-ar şubrezi văzînd cu ochii, şi şubrezindu-se ei ar trebui să se prăbuşească în mod iremediabil? Ca să capete răspuns la această întrebare rămase mai departe în frig, ascultînd clopotele unei biserici din apropiere, care spulbera aerul îngheţat din jur, spărgîndu-l cu sunete grave, şi pe urmă dangătul fu reluat de urletul sirenei, funebru şi prelung, ceva ce-ţi îngheţa şira spinării şi îţi vorbea despre o primejdie iminentă ce se năştea în clipa aceea pentru toată lumea, inclusiv pentru cei ce se credeau mai puternici.

Filipache îşi închipui toate casele reci, părăsite, ale muncitorilor de dincolo de gardul de fier al Atelierelor, văzu chipurile femeilor din jur, chipuri vinete, negre, cu cearcăne sub ochi de nemîncare şi nesomn, şi se trezi deodată în mijlocul unei mulţimi care aştepta, dar aştepta într-un fel nemaipomenit, într-o tăcere de moarte acum, cînd glumele se stinseseră pe buzele aspre. Copiii fuseseră trimişi acasă, rîndurile se mai răriseră puţin, şi el ghici rugăciunile şi veghea bătrînilor de dincolo de zidurile de paiantă, şi încercă să-şi închipuie mahalalele, cu case joase, cu garduri prăbuşite, deasupra cărora nu se ridica nici un fum. În cartier nu trăia nimic în afara sunetului mîndru al sirenei, care anunţa ceva măreţ poate, o deşteptare a sufletelor, o trezire la viaţă, violentă şi mîndră.

În spatele gardurilor ardeau focuri, se mişcau umbre, pe trotuarele ocupate de piramidele de puşti băteau bocanci soldăţeşti, capelele jandarmilor se umeziseră cu totul, se pleoştiseră, dar luciul stins al ţevilor de puşcă vorbea acum tuturor mai apăsat decît în urmă cu cîteva ceasuri. Trecerea timpului agrava situaţia, undeva în cabinetele încălzite, luminate cu lămpi puternice, miniştrii hotărau soarta oamenilor aflaţi în primejdie. Filipache îşi aminti de atelierul domnului Condurache, plin de respiraţii otrăvite de fum, îşi aminti dimineţile cînd aştepta împărţirea ziarelor de către vătaful lor, îşi aminti amenzile primite în tipografie pentru întîrzieri,

pentru execuţia greşită a unor lucrări, şi se întrebă cum de pot suporta oamenii atît de uşor, şi încă în grup, atîtea.

Zorile tulburi veniră şi crima se produse, un act simplu, cum sînt toate lucrurile mari în existenţa oamenilor. Mulţimea fu împinsă cu burţile cailor dincolo de zona Atelierelor şi se mistui în uliţele întunecoase ale mahalalei vecine. Sirena urla continuu, o tînguire înfricoşătoare luase loc respiraţiei ei sacadate. Copitele cailor, alunecînd pe pavajele îngheţate, anunţau ropotul de mai tîrziu al mitralierelor. Se auzeau strigăte violente de dincolo de gard, vocile aveau în răguşeala lor de dimineaţă o dîrzenie aspră, şi pînă la auzul primelor împuşcături, Filipache îşi dădu seama că împotrivirea aceea care dădea naştere unui act politic se iscase. Îi fu frică şi se revoltă şi vru să facă ceva, dar era împins cu brutalitate înapoi şi îndepărtat, şi asta îl umilea, pentru că se simţea neputincios.

Liniştea fu ruptă de un zgomot monstruos de rafale repetate, clopotele bisericii din apropiere băteau cu furie, ca şi cînd însuşi Dumnezeul creştinilor s-ar fi revoltat de atîta nedreptate, apoi tăcu şi sirena, armele nu mai ţiuiră, rămase numai o linişte uimită, o dureroasă şi ameţitoare linişte. Filipache se trezi undeva, într-o cafenea, revoltat şi beat parcă, simţind nevoia să strige şi să înjure mulţimea de pierde-vară care stătea la căldură şi bea ceai sau cafea şi vorbea despre moartea celor de la Ateliere cu o nepăsare insultătoare.

Grevei îi urmă o perioadă lungă de disperare. Era un om cumpătat, avea bani strînşi mai demult, şomajul prelungit nu-l zgudui ca pe alţii. Veneau mulţi la el să le împrumute cîte ceva, şi el o făcea cu dragă inimă, deşi îşi dădea seama că pierde banii, dar firea bună, neschimbată, îl trăda, şi îşi împărţea tot ce-i mai rămăsese cu oricine, fără să aştepte vreun cuvînt de mulţumire. Căzuse într-o apatie dureroasă, încrederea în cinstea oamenilor se pierduse şi avea senzaţia unui înec lent, fără scăpare.

Multă vreme trăi singur, schimbîndu-şi meseriile pentru a cîştiga cîte ceva, apoi lucrurile se mai îndreptară şi reveni în tipografie. În acel timp trăi departe de agitaţia politică sterilă, iscată de apariţia unor partide efemere, care anunţau pe toate gardurile că ele singure vor salva ţara şi neamul de la prăbuşirea economică. Cuvintele culese cu litere grase pe afişele colorate îl scoteau din sărite. adevăraţii luptători pen-

tru dreptatea celor năpăstuiţi zăceau în puşcării sau se ascundeau sub pămînt, el la unul dintre aceştia voia să ajungă pentru că în jur, pe neştiute, se petrecea un lucru îngrozitor: se pregătea războiul, şi, cu el, se pregătea moartea multora, şi manifestele comuniste anunţau acest fapt şi chemau la luptă deschisă împotriva tuturor vorbăreţilor şi demagogilor, care nu erau în stare să oprească valul ucigător al evenimentelor. Din nou îl sperie nepăsarea generală, goana celor mai mulţi după bucuriile trecătoare ale vieţii, nepăsarea lor criminală în faţa viitorului.

După falsa prosperitate a anilor '36—'38 începură concentrările şi pregătirile de apărare. Fabricile se goliră sau se umplură cu lucrători necalificaţi. Cum era scutit de armată, era foarte căutat, şi în vremea aceea o duse mai bine. La sfîrşitul anului '39 fu transferat în tipografia lui Bazilescu, unde cunoscu primul comunist. Apropierea de un astfel de om se făcea în vremea aceea într-un mod ciudat, el ţi se impunea, venea dinafara vieţii tale, părea la început un tip oarecare. Acesta, Bălan, era un om de 50 de ani, fără o mînă, pierdută în primul război mondial, cu un chip liniştit, luminat de doi ochi verzui ca ceapa de primăvară, mereu întrebători şi cercetători. Era glumeţ şi neobosit, ţinea în spate o familie foarte grea. Sosea lîngă maşină totdeauna la vreme, părea odihnit, deşi spunea că nu doarme mai mult de 5 ore pe noapte, şi îşi schimba hainele de stradă îmbrăcînd salopeta pătată de cerneluri. Vorbea tot timpul cu ceilalţi, cercetînd cu atenţie şuruburile, valurile, coada maşinii, fără ca măruntele operaţii să-l împiedice să le prezinte situaţia politică a globului la zi. Ciudat lucru, cînd se mai deprinse, Filipache îşi dădu seama de ce îi plăceau vorbele lui Bălan: el citea ziarele şi povestea după aceea, de pildă, războiul din Etiopia, în felul lui glumeţ, dar sub glume era un sarcasm nepotolit, care mergea la sufletul ascultătorilor. Intra de dimineaţă de tot în spălător şi striga în felul vînzătorilor de ziare: „Ediţie specială: Ducele l-a chemat pe Negusul la el să-i dea oraşul Neapole cadou. 40 000 de macaronari prizonieri au fost înscrişi la Academia de bel-canto din Addis-Abeba... Franco a eliberat Ierusalimul şi se roagă la Maica Domnului de săptămîna trecută, dar Maica Domnului e în turneu la Salamanca!" Lucrurile nu aveau nici o legătură cu realitatea. Italienii terminaseră de mult cu abisinienii, şi

Franco lichida în vremea aceea ultimele socoteli cu republicanii. Nemții luaseră Austria și se pregăteau să intre în Polonia. Cînd ajungea la actualități, Bălan trecea la un ton mai cumsecade. „Ce se dă azi la dejun, Bălane ?“ întreba un tovarăș de-al lui, un mașinist bătrîn care știa toanele celuilalt. „La München, reuniune diplomatică : după ținutul sudeților, se servește ciulama poloneză sau ceva ultrasecret. Domnul Hitler s-a întreținut cu contele Ciano, Japonia se pregătește să înghită China, mari victorii ale aliaților în cabinetele secrete. Ultimele știri : Domnul Vaida-Voievod a plecat la schi. Frontul național se lărgește. Croitorul Ghidală a redus prețul la confecționarea pantalonilor.“ Celor dinafară, el putea să le pară un glumeț oarecare, pus pe șotii, chiar întreținea faima aceasta, lăudîndu-se că e capiu din pricina unui obuz care-i explodase lîngă urechi, atunci cînd își pierduse de altfel și mîna pe front. Fapt este că, de la o vreme, ceilalți se treziră tot mai des cu manifeste în buzunarele paltoanelor, și bănuielile căzură asupra lui, deși mașinistul se enerva cînd auzea de așa ceva, și-i lua la goană pe cei ce căutau să afle adevărul : „Ce-ați căpiat ? Eu și comunist ? Păi ăia sînt oameni întregi, nu un damblagiu ca mine.“ „Atunci cine ne ascunde manifestele în buzunare ?“ „Dracu, că tot e roșu la coadă !“ Îl pîndiră de cîteva ori, dar nu-l prinseră. Celor mai mulți le era frică, pentru că în ateliere apăruseră diferite chipuri noi, nici buletinele de știri ale lui Bălan nu se mai auzeau prea des. Lucrătorii se spionau reciproc, cei ce se cunoșteau mai de mulți ani îndrăzneau să comenteze situația politică, și asta numai cînd erau foarte puțini. Nu lipseau arestările tot mai dese, la putere se agitau partidele naționaliste, începuse o vastă mișcare de cîștigare de aderenți, dar muncitorii erau pasivi, primeau cu indiferență discursurile liderilor politici, văzîndu-și liniștiți de treabă.

Într-o luni seara, era pe la sfîrșitul lui '40, Ciungul, cum îl numeau, ieși o dată cu el din tipografia lui Bazilescu. Era o seară de iarnă, cu mult fum și ceață. Pe Dîmbovița curgeau sloiuri murdare, și de la Abator venea mirosul fetid de vită înjunghiată. Mergeau unul lîngă celălalt, și vorbeau despre lucruri neinteresante. La un moment dat Bălan îl întrebă pe neașteptate pe Filipache : „Spune-mi, ce gîndești despre mine ? N-ai impresia că vorbesc cam mult, că o iau

razna ?“ „Cam aşa ceva“, încuviinţă Filipache. „Ieri de pildă ai trîntit-o pe chestia regelui. Carol s-a dus dracului, e adevărat, dar nu crezi că dacă te bucuri prea mult că a plecat un rege, nu se vor bucura cei ce-l susţin pe urmaşul său ?“ „Chestia asta cu regii e într-adevăr foarte încurcată“, acceptă Bălan. „Nu ştiu ce am cu ei. Ei n-au avut niciodată nimic cu mine, mi-au dat păpică, mi-au dat casă, acoperiş...“ Era cît se poate de clar că-şi bătea joc de el, dar parcă Filipache înţelese că nu trebuia să se supere. Oamenii se găsesc cu greu şi pe ocolite în asemenea împrejurări. „Nu vrei să bei o ţuică, e frig al dracului ? !“ propuse Ciungul. „Nu, mulţumesc, nu beau.“ „Eşti adventist ?“ „Nu, dar nu beau.“ „Bine faci“, admise celălalt. „Crezi că intrăm cu nemţii ?“ întrebă pe neaşteptate. „Mai mult ca sigur.“ „Îţi place politica, faci politică ?“ spuse iar Bălan. „Nu, mi-e silă de atîtea discursuri. Aş vrea să cunosc nişte oameni care săvîrşesc într-adevăr ceva. De vorbit poate să vorbească şi o muiere.“ „Nu mai eşti atît de tînăr, ai copii ?“ „Am, o fată.“ „Asta e prost.“ „De ce să fie prost ?“ se miră Filipache. „Pentru că voiam să te rog să-mi faci un serviciu.“ „Ţi-l fac“, primi repede Filipache. „Te grăbeşti, nu e chiar un fleac.“ Simţea că celălalt îl încearcă, că de fapt ştia totul, şi că are nevastă şi că are o fată, dar cu toate astea voia ceva, ca de la un om de încredere, şi asta îl bucură. Vorbi el ca să înlesnească celuilalt cele ce aveau să urmeze : „Lumea spune că eşti comunist, e adevărat ?“ „Lumea exagerează. Dacă aş fi, ei ar trebui să uite asta.“ „E adevărat.“ Se plimbară mai multă vreme de-a lungul Dîmboviţei. Nu mai simţeau frigul parcă. Începuse să ningă. Treceau patrule călări şi zidurile erau lustruite de crivăţ, păreau de sticlă, străluceau şi reflectau luminile felinarelor. „Mă întreb, mai spuse celălalt, dacă am dreptul să te rog aşa ceva. Trebuie să duci un pachet cu îmbrăcăminte la un bloc din centru, unei rude de ale mele. Eu pe-acolo nu pot să calc. Nu întreba de ce, sîntem certaţi.“ Filipache ştia că în toate acestea nu era mai nimic adevărat, dar primi fără să ezite. „Dă-mi adresa, cînd să mă duc ?“ „Ai răbdare. O să te anunţ eu.“ Şi trecu o săptămînă pînă cînd, într-o dimineaţă, Ciungul îi aduse un pachet uşor, în care se aflau într-adevăr nişte rufe. Adresa i-o spuse afară, în stradă. Trebuia să dea pachetul fochistului unui bloc, la subsol, undeva pe Armenească, să spună că l-a trimis frate-său,

Mircea, cu o flanelă şi o cămaşă pentru Sandu. Atît. Omul o să ia pachetul şi-o să-i dea o scrisoare. Se duse, lăsă pachetul şi veni cu o scrisoare. I-o dădu lui Bălan tot pe stradă, uitîndu-se în dreapta şi în stînga ca un şcolar. Ciungul rîse de el. „Parcă am fi la operetă. Cînd o să mai ai scrisori pentru mine trebuie să mi le întinzi, prefăcîndu-te că mi-ai scris ceva pe plic, înţelegi ?" „Înţeleg." După ce se mai duse de cîteva ori la blocul acela din strada Armenească, cărînd de fiecare dată parcă acelaşi pachet, şi primind cîte o scrisoare, în primăvara lui '41, Bălan îl invită la o petrecere ciudată. Se cumpără vin, salam şi pîine albă, şi Filipache se trezi într-o casă zgomotoasă, plină de bărbaţi. Se bău foarte puţin şi se discută foarte mult despre sindicatele muncitoreşti, se spuse ceva în legătură cu situaţia din Rusia, unde la putere erau muncitorii, şi un bărbat necunoscut, înalt şi chel, îi întrebă pe fiecare ce cunoştea în legătură cu ultimele evenimente politice. Trecură cîteva ore, Filipache plecă însoţit de Bălan şi, la despărţire, acesta îl întrebă dacă vreodată ar fi dispus să muncească şi duminica pentru cineva care are mare nevoie de nişte tipărituri. „Cu plăcere, primi el, numai să-mi spui cînd..."

Prilejul se ivi abia în iunie, după izbucnirea războiului. „Gata ?" îl întrebă într-o sîmbătă seara Ciungul. „Gata." „Mîine mergem la biserică, hotărî pentru amîndoi. Cuvioasa o fi neliniştită că n-am mai trecut pe-acolo de multă vreme." Ziua era fierbinte, lumea încă nu se obişnuise cu ideea războiului, îşi vedea liniştită de treburile ei, luptele, primele lupte avuseseră loc undeva departe de Bucureşti, se tipăreau întîile comunicate, ziarele se vindeau ca pîinea caldă. „Ce spui ? Îţi place în ce dandana am intrat ?" „Nu-mi place, dar n-avem ce face." „O să avem ce face de-aici înainte." Zîmbise, omul de lîngă el nu arăta de loc ca un erou. Îi lipsea o mînă, glumea despre orice, părea gata să-l ia peste picior şi pe Dumnezeu. Ceea ce înţelegea Filipache despre el, de la început, era faptul că Bălan nu cunoştea sentimentul fricii, aşa cum nici lui nu-i fu frică măcar o secundă, deşi bănuia că viaţa i se va schimba dintr-o dată. Se urcară în cîteva tramvaie, însoţitorul lui părea nedecis încotro trebuie să meargă, parcă ar fi uitat de cîteva ori la rînd adresa. În realitate, cerceta pe sub pălărie pe fiecare călător din vagonul de tramvai. După ce ajungeau într-un loc, o luau de la cap cu um-

blatul. Merseră cam un ceas şi jumătate, şi se opriră pe o stradă liniştită, care se înfunda în spatele unui depozit de lemne. Se simţea de departe mirosul de rumeguş proaspăt, şi peste cîmpul pustiu adia un vînticel şăgalnic. Cîntau cocoşii, băteau nişte clopote de departe, strada era pustie. Bălan pătrunse de-a dreptul într-o curte şi sună de două ori la o uşă. Cineva deschise şi intrară. Gazda, un bărbat ras proaspăt care spuse un nume oarecare, strîngîndu-i mîna lui Filipache, îi conduse într-un salon întunecat din pricina hîrtiilor care acopereau geamurile. Îi pofti pe scaune, ieşi afară, lipsi cinci minute şi spuse că totul era în regulă. Filipache aştepta nerăbdător, dar nu întrebă nimic. „Eşti curios ?“ zise celălalt. „Nu.“ Ciungul rîse : „Lasă, că o să-ţi placă“. Gazda îi conduse spre bucătărie. Un chepeng deschis lăsa să se vadă o pivniţă. Cîteva rînduri de lemne astupau tot peretele din fund. Bălan începu să arunce buturugile dintr-o parte, pe rînd, şi ceilalţi doi îl ajutară. Se ivi o uşă strîmtă şi scundă, şi trecură într-o încăpere care nu avea decît o răsuflătoare deasupra. Ardea un bec sub boltă şi aerul era muced şi greu de respirat. Dincolo de uşă, gazda ridica din nou lemnele date la o parte, şi buturugile sunau înfundat. Filipache zări un Boston uns bine şi un pachet de hîrtie. Un regal îngust, făcut din lemne negeluite, ascundea litera cam amestecată şi de un caracter nedefinit. „Ei ? Lucrăm ?“ întrebă Ciungul. „Lucrăm. Cum de ai încredere în mine ?“ „Miros oamenii. Ştii să taci ?“ „Da.“ „Bine, atunci la treabă.“ După patru ore, pe la două, se aflau din nou în strada liniştită, ascultînd cîntecul îndepărtat al cocoşilor. Filipache nu spunea nimic. „Ciudat om mai eşti“, zise celălalt. „Nu întrebi, primeşti totul cu docilitate. Ce-i cu dumneata ?“ „Voiam de mult să fac un lucru ca ăsta.“ „Dar e primejdios.“ „Nu mi-e frică, şi pe urmă, dacă n-aveam aprinderea asta la plămîni, ar fi trebuit să fiu pe front.“ „Şi copilul ? Dacă ne prind, ştii ce se întîmplă...“ „Ştiu.“ Bălan îi întinse o ţigară. „Nu, nu fumez.“ „Nici asta ?“ „Nici asta.“ Pe urmă, vorbiră mult despre un viitor necunoscut în care intra şi posibilitatea de a trăi cîtăva vreme în puşcărie, şi presupunerea le dădea la amîndoi un fel de linişte fără motiv. Rîdeau de nişte lucruri închipuite deocamdată, dar foarte reale. „Dacă nu ne împuşcă Mareşalul, o să cărăm hîrdăul şi o să stăm la mititică.“ Glumele lor nu se potriveau de loc cu situaţia. Şi Bălan avea copii acasă şi o nevastă, care nu ştia ce face el duminicile, ba

chiar îl bănuia că are o drăguță, că prea lipsea de la o vreme... „Noroc că ești ciung!" îi spunea, și celuilalt îi plăcea să-i repete vorbele, cu intonație cu tot, și ei iar rîdeau împreună, prieteni și deodată aproape frați. Drumul fu mai scurt, nu mai vorbiră despre duminica aceea cîteva săptămîni. Veni o altă sărbătoare, dar Bălan nu-l chemă, și iar trecură săptămînile și nu se întîmplă nimic. Prin septembrie, Ciungul clipi într-o sîmbătă seara: „Ce-ai zice să mai dăm un acatist la Prea Cuvioasa, că s-a păcătoșit lumea de tot." Elenei îi spuse că trebuia să facă ore suplimentare la tipografie. Lucrurile se petrecură ca prima oară, și cînd ieșiră afară pe stradă, Bălan îl întrebă: „Spune, tot nu ți-e frică? Gîndește-te la familie!" Nu-i era frică. Trebuia să facă asta, spusese fără îngîmfare, cu o liniște care-l uimi pe celălalt. „Să știi c-am mai lucrat cu oameni, spuse în cele din urmă Ciungul, dar la fiecare am băgat de seamă că exista și niță teamă. Dumneata nu semeni cu nimeni." Filipache rîse ușor, lăsînd să se înțeleagă că nu era cazul să fie luat drept nebun. În iarna aceea deveni membru al partidului comunist. Pe atunci, nu exista nici un fel de sărbătorire a acestui eveniment, lucrul îi era adus la cunoștință candidatului de către cel ce-l recrutase și-l verificase. Făcînd socoteala, Filipache își dădu seama că celulei căreia îi aparținea, îi trebuise aproape un an de zile ca să se asigure că are de-a face cu un om serios. Mașinistul bănuia că nu era singurul comunist în afara lui Bălan din tipografia lui Bazilescu, dar nu întrebă nimic.

Judecînd acum realitatea acelor vremi, mulți sînt dispuși să creadă că ilegalitatea avea în ea numai primejdii și secrete, ea era de fapt și o școală a caracterelor, pentru că în acest timp unii au trădat, mulți au renunțat din pricina fricii la munca de surpare a puterii burgheze, și între cei rămași pe aceeași poziție au existat și multe suspiciuni. Siguranța avea mijloace perfide de a se insinua în Mișcare, și cele mai multe căderi au fost rezultatul unor neglijențe mărunte, dar importante, a lipsei de mijloace de a putea verifica în permanență cadrele, destul de amestecate. Dintr-o asemenea măruntă neglijență, după refugiul găsit în casa lui Anghel, căzu și Filipache. Faptele se petreceau prin 1943. În tipografia clandestină se lucra destul de rar și cu multe precauții. Cînd Anghel îi spuse că a vorbit cam mult și că era bine să părăsească adăpos-

tul găsit în casa lui, maşinistul crezu că spaima şi-a îndeplinit opera şi că prietenul său voia să doarmă liniştit. Cînd fu prins, merse cu bănuiala şi mai departe : că a fost trădat. În realitate se întîmplase unul din acele lucruri ce ţin mai mult de absurditate. După o lună de inactivitate, Bălan îl găsise la noua gazdă, undeva în Ferentari, şi-l invitase să treacă iar pe la Prea Cuvioasa, să mai dea un acatist-două. Era primăvară, plimbarea la aer curat era lesnicioasă. Deşi îşi părăsise familia (pe soţia lui o vedea rareori pe atunci, în scurte întîlniri, într-o piaţă), Filipache avea acte în regulă, care-i certificau o altă identitate. Anumite cerinţe urgente ale celulei le comandase la amîndoi tipărirea urgentă a unor manifeste, care anunţau înfrîngerea trupelor germane pe frontul de răsărit. Un ochi mai sigur ar fi descoperit, încă de la intrarea lor în casa gazdei, că ceva se schimbase în atitudinea sa. Omul vorbea cu glas alb, dar ei puseseră asta în seama emoţiei legate de o operaţie totdeauna primejdioasă. Ce se întîmplase ? În urmă cu două săptămîni, serviciul de lucrări publice adusese canalizarea pînă în curtea depozitului de lemne, care se deschidea în spatele străzii unde se afla tipografia clandestină. Şanţul colector de apă trecea chiar sub zidurile casei, şi săpătorii auziră într-o dimineaţă zgomotul Bostonului, egal şi ciudat. Fu chemat un funcţionar, acesta aduse la rîndul său un poliţist, nimeni nu spuse nimic, săpătorii fură îndepărtaţi de la lucru, şi în locul lor apărură cîţiva agenţi. Pe la douăsprezece, maşina tăcu. Timp de două săptămîni Bostonul nu mai lucră. Gazda îşi vedea liniştită de treabă. Într-o seară fu arestat, şi după două zile de interogatoriu spuse cînd trebuia să vină Bălan din nou cu ajutorul lui. Îl readuseră în casă, totul se petrecu simplu, fără vreo surpriză pentru poliţişti. Urmă un proces sumar, şi fără intervenţia cuiva necunoscut, care reuşi să înmoaie unele bunăvoinţe, Bălan ar fi fost condamnat la moarte, pentru că el îşi asumă în mod surprinzător toată vina, lăsînd să se creadă că ceilalţi doi sînt angrenaţi din întîmplare, mai mult sau mai puţin, la tipărirea acelor manifeste subversive.

Experienţa procesului rămase pentru Filipache un lucru de neuitat. În boxa întunecată el înţelese mai bine sufletul oamenilor care riscau totul, pentru a face o viaţă mai bună muncitorimii. Bălan, la prima vedere, ca şi el probabil, n-ar fi

inspirat nimănui un sentiment de putere, cum inspirase acesta judecătorului cînd îi răspunsese cu o obrăznicie neînchipuită, cu o logică de fier, fapt care-l făcu pe magistratul militar să izbucnească de cîteva ori pătimaş, să ceară pedeapsa cea mai aspră. Relatarea proceselor comuniştilor se făcea pe atunci în presă într-un mod sumar. Se expuneau vinile, articolele de legi în care aceste vini se încadrau, şi se căuta să se dea explicaţii despre faptele interzise de lege. În realitate, judecarea acelor oameni umili, cum păreau celor dinafara Mişcării, lua forme inverse, cei care suportau mai greu procesele repetate, fiind tocmai cei puşi să judece şi să dea sentinţe. Era foarte greu de închipuit după aceea pentru cei ce asistau la asemenea judecăţi că, faţă de inculpaţi, soldaţii care-i păzeau şi, mai tîrziu, temnicerii, se puteau purta oricum, în felul în care te poţi purta cu borfaşii, de pildă. Apostrofările ofiţerilor, rechizitoriile înverşunate ale procurorilor, cu tot patetismul şi ura lor, aveau dincolo de cuvinte un respect vădit faţă de acuzaţi. Se invoca ordinea statului, legătura cu inamicul, trădarea de patrie, şi aparent, pentru cine citea toate balivernele astea în jurnale, ele luau proporţiile unor fapte ce trebuiau pedepsite aspru de lege, numai că aici, faţă în faţă, cei ce invocau ordinea şi legile erau întrebaţi despre ce ordine era vorba şi despre ce legi, şi atunci acuzaţii afirmau, fără să mai fie întrebaţi, că de fapt era vorba de o ordine strîmbă şi de nişte legi la fel, pentru că ele ascundeau împilarea şi jaful exercitat de către cîţiva, faţă de cei mai mulţi. Deodată, convenţiile învăţate în şcoală, acasă, din obişnuinţă, nu mai puteau fi crezute : graniţe, ţară, drapel, rege, miniştri, forţa publică, toate aceste cuvinte umflate deveneau baloane de săpun şi te mirai cum un prost de tipograf ştie şi demonstrează, fără să poată fi oprit, că, de fapt, puterea cu care judecătorii îmbrăcaţi în negru erau învestiţi era o putere nereală, rod al falsificării voinţei unui popor, constrîns să-şi primească conducătorii nu de la Dumnezeu, cum se scria în decretele regale sau prin voinţa naţiunii, cum afirma Mareşalul, ci prin folosirea unei maşini de opresiune care făcea din mase o simplă turmă de oi. Adevărurile nu conveneau, dar, lucru ciudat, ele erau ascultate de către judecători, şi numai intervenţii tîrzii le curmau.

Intrarea lui Filipache în angrenajul opoziţiei nu se făcu decît printr-o simplă consfinţire a pedepsei primite. El avu

chiar din momentul procesului senzația precisă că acolo, în sala întunecată a unui mic tribunal, cei judecați și condamnați nu fuseseră el, Bălan, și gazda lor, ci magistrații militari, rostind la urmă mecanic sentințele ! Cu o asemenea conștiință a acuzaților era greu de presupus că pedeapsa se poate transforma în ceva ce te persecută și te demoralizează. Anul și jumătate de detențiune trecu relativ repede, cu transferări dintr-o închisoare în alta, cu legarea a noi prietenii, cu zile lungi de temniță, pline de așteptare nu fără scop, ci cu pregătirea febrilă pentru o viață activă, cînd trebuia să se schimbe totul, și ei, oamenii aceștia legați cu lanțuri și îmbrăcați în costume vărgate, trebuiau să se transforme în conducătorii masei de muncitori, masă neinstruită încă, abia ghicind responsabilitatea ce-i revenea încă de pe atunci.

Într-o noapte de august, celulele fură deschise pe neașteptate, șeful închisorii fugi, și gardienii îi puseră în libertate, încercînd să repare ce se mai putea repara în acest ceas. Închisoarea se afla undeva dincolo de munți, într-un oraș liniștit și surprins de evenimentul neașteptat al întoarcerii armelor. O teamă nelămurită îi stăpînea pe oameni, războiul părea sfîrșit, dar nu se putea sfîrși atît de repede și, în bucuria aceea colectivă, în ieșirea pe stradă a mulțimii eliberate de spaima ocupației germane, exista și puțină reținere. Foștii pușcăriași politici străbăteau, fără un zîmbet, rîndurile de oameni ce-i aclamau. Abia își recăpătaseră hainele civile, erau tunși și căutau să-și ascundă frunțile sub pălării de împrumut, în aer plutea ceva sărbătoresc, dar erau obosiți, încă surprinși și tulburați. Șeful de gară le făcea temenele, chiar prefectul le oferi o masă la restaurantul din centrul orașului, dar nimeni nu primi, toți se grăbeau spre casele lor, aflate la sute de kilometri de locul de detențiune. Mai mult ca niciodată, tăcură împreună, nu schimbară prea multe cuvinte, spre surprinderea celor ce se așteptau la o explozie repetată de bucurie. În stația de plecare țăcănea telegraful, frînarii fluierau pe șine din vagoanele în manevră, undeva se auzea căderea unui șuvoi de apă puternic, Filipache ținea totul minte, ca în vis. Așteptarea dura. Noaptea era caldă, avea o beție a stelelor, un vînticel lovea salcîmii opăriți ai gării, și frunzele lor șopteau lemnos, treceau trenuri cu pasageri agitați, pe peroane se repeta mereu întrebarea : „Ați auzit, armistițiu !"

Şi libertatea începea de aici, de la faptul că se puteau urca fără santinele într-un tren, şi nimeni nu-i urmărea. Deţinuţii mai vechi, cei arestaţi chiar înaintea începerii războiului, erau mai agitaţi, păreau că vor să ia cunoştinţă de această libertate în care crezuseră, dar care sosise pe neaşteptate, parcă prea devreme. Şi iar se auziră cîntece şi agitaţie în jur şi urale, de undeva din spatele gării. „Ce ciudat lucru, gîndea Filipache, totdeauna se găseşte mai repede cineva, o categorie uşuratecă de oameni în stare să se bucure, cu inconştienţă, fără simţul măsurii, mai mult decît cei mai îndreptăţiţi s-o facă..." Cu cîteva zile în urmă, la cancelaria închisorii sosise un ordin ca toţi comuniştii să fie predaţi nemţilor şi nimeni nu ştiuse de ordinul acesta, îl găsise cineva în sertarul directorului închisorii şi lucrul fusese comunicat, şi ei mai simţeau încă undeva în suflet o veche ameninţare nedusă la capăt pesemne numai din pricina întîmplării, şi asta i se părea îngrozitor lui Filipache şi lui Bălan, cu care stătuse tot timpul în aceleaşi locuri. „Îţi dai seama ?" îl întrebase el „puteam fi amîndoi pe lumea cealaltă". Nu era frică în ce spunea, era numai o tristeţe, un protest în faţa absurdităţii unei astfel de întîmplări.

Trenul lor sosise pe la 4 dimineaţa. Nu mai simţeau nici foame, nimic, se grăbeau să-şi regăsească familiile. Unii plecaseră mai devreme, promiţîndu-şi după lungi îmbrăţişări să-şi scrie şi să se mai vadă, oricum, pentru că abia acum începea viaţa lor cea adevărată. Mulţimea strînsă de curiozitate în gară îi privea nedumerită, cu un respect parcă religios. „Aştia sînt comuniştii", spuneau tare ţăranii şi le făceau loc şi rămîneau deoparte şi tăceau, uitîndu-se fără un cuvînt cum stau unul lîngă altul, obosiţi de prea multul zgomot, de forfota gării şi de lacoma curiozitate a celor din jur.

Revederea cu Elena şi puţin mai tîrziu cu fiica lui, Eva, nu avusese nimic melodramatic în ea. Femeia era obişnuită de-acum cu suferinţa. Anii cînd nu-l văzuse lîngă casă îi dăduseră o putere a privirii şi a sufletului, o strîngere dîrză a gurii, ce nu scăpa cuvintele oricum şi oricînd. Fata, care venise abia peste o zi din provincie, crescuse, i se părea că lăsase acasă un copil şi găsise lîngă prag o domnişoară. Îi semăna maică-si şi chiar lui, era înaltă, cam prea înaltă şi prea slabă pentru anii ei, dar sănătoşi să fim, zise Filipache

şi le întrebase cum se descurcaseră în cei aproape doi ani cît lipsise. Poate nimic nu ar fi fost mai împovărător pentru maşinist la închisoare decît gîndul că familia lui suferă, dar anii de căsătorie îl convinseseră că Elena este un om adevărat, pentru care orice împrejurare a vieţii, oricît de gravă ar fi, nu înseamnă ceva de nesuportat. Detenţiunea, mai mult decît orice, te obligă să-ţi aminteşti de cele mai frumoase lucruri ale vieţii, şi dacă nu ai tăria de a nu ţi le evoca mereu, regretul, aura cu care se înconjoară amintirile te slăbesc, te rod, şi fac din tine în cele din urmă un om slab. Ce observase la ceilalţi era tocmai forţa de a trăi în viitor, de a construi în gînd, acolo, între zidurile închisorii, planuri, de a se pregăti pentru acel viitor care nu era privit ca o himeră, ci ca o realitate foarte apropiată. Acum, ruptă vraja între posibil şi real, între ceea ce visase fiecare şi putinţa de a se trece la construirea acelui viitor, se simţea contrariat. Nu avea pregătirea lui Bălan, de pildă, care citise foarte multe şi ştia o mulţime de lucruri. În închisoare se instruise, deşi la început crezuse că nu va putea să facă faţă cerinţelor acelei vieţi stricte de puşcărie în care pătrundeau de toate, cărţi, ţigări, manifeste, ba chiar şi lumina ştiinţei sub forma unor prelegeri foarte amănunţite. Celorlalţi le plăcea la Filipache caracterul lui bun, forţa lui de a reuşi să treacă peste cele mai grele momente ale vieţii de închisoare, cînd deţinuţii politici revendicau ceva şi începeau represiunile şi pedepsele, şi se căutau spionii strecuraţi între ei, şi mînia se aprindea în unele suflete, şi atunci trebuia multă înţelepciune pentru ca să nu se întîmple lucruri ce nu mai puteau fi reparate. Cu maşinistul blînd şi modest se petrecea ceva uluitor, un lucru pentru care merita să faci ani de puşcărie, să laşi sînge la temelia noii societăţi care se întemeia dincolo de zidurile închisorilor. Filipache era destinat unei vieţi liniştite, fără mari cotituri, ar fi putut să fie un cizmar oarecare, dacă n-ar fi schimbat meseriile ; poate ar fi ajuns chelner într-un restaurant, cum dorea într-o vreme. Nu era lipsit de inteligenţă, dimpotrivă, dar în caracterul lui, ceva paşnic şi docil îl împinsese pînă la această perioadă a vieţii lui către o existenţă ştearsă. Avea o nevastă, o fată, ar fi vrut să facă ceva pentru toată lumea, şi chiar făcuse. Acceptase să tipărească manifeste nu pentru că îi plăcea primejdia, pe care o nesocotea, ci din datorie faţă

de clasa lui. Credea că cineva trebuie să spună cele ce tipărea el pe hîrtiile ieftine din pivniţa gazdei lor, şi numai în faţa judecătorilor, înţelegînd ce era în realitate prietenul său Bălan, avusese conştiinţa că, de fapt, el, Filipache, putea să însemne şi altceva faţă de ceilalţi, că avusese norocul să trăiască în preajma unor oameni care-i redaseră demnitatea şi măsura adevărată a fiinţei lui. Numai că trebuia să dovedească acest lucru şi nu era uşor. Învăţase multe în închisoare. Procesul, al cărui martor şi inculpat fusese, îi arătase cît era de goală lumea pe dinăuntru, cum se înşală cei conduşi atunci cînd nu au o idee precisă despre valoarea lor şi cît de uşor este să te cocoţi deasupra tuturor şi să porunceşti, cît de lesne este ca totul să se execute, fără împotrivire şi fără vreo iniţiativă. Şi-acum, cînd comuniştii îşi dobîndiseră libertatea, ce aveau de făcut ? Cum puteau ei să se descurce într-o seamă de probleme ce se iveau încă de la urcarea lor în tren de pe peronul umil al oraşului de provincie, unde întîlnise primii slugarnici, unde auzise uluirea ţăranilor ce-i luau drept nişte sfinţi, şi unde înţelesese că-l aştepta ceva mai greu decît ispăşirea unei vini imaginare dincolo de patru ziduri de piatră. „A, Filipache ! se certase singur, ai trăit ca un sobol, sub pămînt, ai crezut că, dacă cîştigi nişte nenorociţi de bani şi i-ai adus în casa ta, şi ţi-ai hrănit nevasta şi fiica, cu asta totul s-a terminat ! Acuşi să te văd. De azi înainte nu mai e vorba numai de tine şi de ai tăi. E vorba de toţi, şi tu vei fi chemat să faci ordine, să îndrepţi nişte lucruri nedrepte de cînd lumea. Îţi dai seama ce responsabilitate te aşteaptă ?“ La un om obişnuit, aceste întrebări puteau să fie simple îngrijorări fără acoperire, dar la o fiinţă ca el, pentru care ideea de dreptate însemna cel mai important lucru în viaţă, consecinţele aveau să fie cu totul altele. Nu era fricos, asta o ştia, dar responsabilitatea imensă, pe care o ghici dincolo de primele zile de după ieşirea lui din închisoare, îl copleşi. Nu dormea. Elena îl întreba ce i se întîmplă, şi el se mulţumea să dea din umeri : „Nimic“. „Cum nimic, tu nu vezi că nu mai ai somn ?“ „Mă gîndesc.“ „La ce te gîndeşti ?“ „Că îmi va fi foarte greu de aici înainte.“ „De ce ?“ „Pentru că ar fi trebuit să fac mai multe lucruri pînă acum.“ „Ai făcut, slavă Domnului, ai lucrat, ai intrat în puşcărie, era să te împuşte aia la tribunal.“ Femeia judeca practic, fără să înţeleagă esenţa neliniştii lui. „N-ajunge

numai să te naşti, să munceşti şi să mori." „Dar ce mai trebuie ?" Asta încă nu ştia nici el, dar bănuia că mai trebuia ceva... Şi gîndul îl roase şi îl chinui cîteva luni.

Lucra foarte mult în vremea aceea, dimineaţa, în tipografia lui Bazilescu, după-amiaza la sediile partidului, care se reorganiza ; primea aderenţi sau verifica vechile cadre. Dormea cam patru ore pe noapte, era o epocă agitată, oraşul fusese invadat de afişele celorlalte partide, cu care Mişcarea trebuia să lupte în condiţiile unei democraţii relative. Războiul nu se terminase şi erau destul de mulţi care visau la prelungirea lui, ţara, ruinată, abia încerca să iasă din amorţeala economică. Munca cu oamenii se ducea în condiţii foarte grele, se observa o oboseală a celor mai mulţi muncitori, ei veneau de pe front, erau bolnavi, slăbiţi, nu aveau case, şi primii agitatori încercau să le arate că trebuiau să fie mai activi decît oricînd, să le demonstreze celorlalţi, micii burghezii şi chiar marii burghezii, că nu se mai putea manevra cu ei atît de uşor şi oricum. Ieşirea maselor în stradă se făcu la început cu greutate, conştiinţa multora era încă tulbure, mai lucra asupra lor otrăvita propagandă a vechii administraţii, care vorbea despre comunişti ca despre nişte barbari. Nu lipsiră dezamăgirile, din nou fracţiuni, şi unii social-democraţi ca totdeauna se arătară dispuşi să se înţeleagă mai curînd cu partidele burgheze. Un torent imens de vorbe se abătu asupra mulţimilor. Unele cadre de bază ale Mişcării erau pe front, socotindu-se că, cu cît se va termina războiul mai repede, cu atît se va putea mai degrabă începe reconstrucţia. Situaţia economică era foarte grea şi cerea un efort extraordinar pentru a se face faţă unei situaţii excepţionale. Guvernul de coaliţie funcţiona cu destule dificultăţi, exista o concurenţă aprigă şi o luptă subterană, şi chiar făţişă, între cei ce doreau să saboteze şi cei ce voiau să rezolve cît de cît situaţia dificilă a ţării.

În condiţiile acestea, ce-i rămînea de făcut ? El trebuia să umble foarte mult, să se ocupe cu aprovizionarea populaţiei, pentru că urmase o iarnă cumplită şi oamenii nu aveau lemne, nu aveau hrană, şi totul era în haos, ca la începutul lumii. Acestor greutăţi obiective se adăugau şi altele. Organizaţiile patriotice fuseseră năpădite de o categorie de oratori de profesie, aventurieri din fostele partide burgheze, oameni fără

nici o meserie, care-şi făcuseră însă una, din a minţi pe ceilalţi. Ei lansau zvonuri, prezentau „situaţia dezastruoasă de după război" ca pe o operă exclusivă „a incapacităţii de a organiza a unora", pe care nu-i numeau, dar pe care nu ezitau să-i arate a fi comuniştii. Cele mai straşnice anecdote, cele mai uşuratice invenţiuni se abăteau ca o ploaie asupra acestor oameni decişi să dejoace calomnia şi insinuarea, arme teribile, dacă nu le cunoşti cum trebuie.

Bunul simţ al lui Filipache reuşea, în ceea ce-l privea, să facă faţă acestor greutăţi create de cei cu care era obligat să lucreze. Multă vreme crezuse că acţiunea este o alcătuire de gînduri şi fapte, rezultatul mereu perfecţionat al voinţei ce duce simţirea spre generozitate. În jurul său, în vremea aceea, se învîrteau destui indivizi suspecţi. Ceea ce înţelese foarte repede Filipache fu faptul că nu ajungea numai să nu dormi decît foarte puţin, să alergi de colo-colo, cerînd, uneori implorînd, alteori luînd cu forţa ce nu ţi se dădea — nu, astea toate nu ajungeau, mai trebuia să acţionezi repede, să nu laşi timp farfaralelor să întunece minţile altora, cu minciuni. Totul nu dură decît pînă în primăvară, cînd războiul se termină şi în ţară începu marea deposedare treptată, marea luptă, care făcu din Filipache cel paşnic, din omul umil şi înţelept care-şi alegea vorbele de două ori înainte de-a le rosti, un om al dracului, cum se spunea pe vremea aceea, un agitator furibund, hotărît să termine o clipă mai devreme cu indolenţa celorlalţi şi cu lipsa lor de a înţelege situaţia reală. Un timp, urmase un curs politic. Se adunau aproape o sută de oameni, într-o sală înghesuită, prost luminată, cei mai mulţi moţăiau pe băncile scrijelate ale unei şcoli, care, dimineaţa, primea alţi o sută de elevi proaspeţi la minte. Îi apuca miezul nopţii în faţa unei table negre, pe care se învăţau ecuaţii şi legile agrare, istoria revoluţiei ruse şi cuvintele *Internaţionalei*, chiar dacă uneori instructorii cădeau din picioare de oboseală, Filipache înţelegea, însufleţit de o mare mîndrie, că lua parte la un lucru înspăimîntător de frumos. Femei, biete lucrătoare de fabrică, bărbaţi cu copii acasă, abia lăsînd uneltele pe bancurile lor de lucru, soseau aici ca să înveţe cum să ducă mai departe lumina revoluţiei la sate sau în cartierele cele mai îndepărtate ale Bucureştiului. Pentru ei nu exista duminică sau sărbătoare, viaţa devenise un tăvălug enorm

care strivea timpul, şi nimeni nu putea să se mai oprească din mersul acesta tăcut înainte.

În luna februarie a anului 1946, Filipache merse în fiecare duminică la ţară. Au fost patru duminici de neuitat, terminate unele din ele cu bătăi, pentru că grupările reacţionare din satele vizitate nu se lăsau cu una, cu două, altele cu o mare sărbătoare sufletească, dar toate cu înţelegerea exactă a unei situaţii de netolerat, pe care, altfel, maşinistul n-ar fi ştiut-o niciodată. Plecau în zori cu autocamioanele pe nişte şosele desfundate, pline de noroi, înfrigurați, cu stomacul gol, cu cîte o bucată de pîine îngheţată în buzunarele paltoanelor jorţăite. Nu era numai Bălan lîngă el, apăruseră şi ceilalţi comunişti pe care Filipache nu-i ştiuse în timpul războiului: Cocorea, Săceleanu, Sandu-Gît, Petrescu; unii dintre ei bolnavi, abia întorşi de pe front sau ieşiţi din puşcării, cum fusese şeful de la cartonaje şi cu Petrescu, alţii osteniţi de lipsa de somn, moţăind pe *firlandeza* camionului pînă la locul unde trebuiau să coboare. Munca de agitaţie începea de obicei cu o convorbire fără obiect, cam încurcată. Pe aici trecuseră nu cu mult înainte vechilii, popa, perceptorul, trecuse, în sfîrşit, o propagandă care tulburase încrederea oamenilor. În general, Bălan, şeful lor, nu ţinea discursuri, reluase vechea lui metodă de a da un buletin de ştiri cît mai fantezist, glumind în mod absurd cu oamenii bănuitori sau numai îndătinaţi, care abia părăsiseră slujba de dimineaţă de la biserică şi se grăbeau să ajungă acasă. Grupul de agitatori intra în curţile celor mai săraci şi începeau cu gesturi grăbite să le repare uneltele gospodăriilor ruinate. Se ascuţeau fiarele de pluguri, se reparau roţile căruţelor (în vremea aceea Filipache făcu pe fierarul sau pe şelarul, cusînd hăţuri şi hamuri pe unde putea). Nu cereau nimic, glumeau pe seama chiaburilor, care spuneau despre ei că veniseră să-i spioneze.

Principalul lucru pe atunci era să se vadă că comuniştii nu mănîncă oameni, că de fapt ei vor să-i ajute pe cei mai năpăstuiţi, şi din munca politică nu lipsea desigur şi îndemnul, socotit subversiv de către autorităţi, de a se trece la o reformă agrară, promisă soldaţilor pe front, dar care reformă întîrzia să fie dusă la bun sfîrşit. Într-o astfel de duminică, lui Filipache i se întîmplă un lucru care-l zgudui. Era o zi rece, cu cer plumburiu şi apăsător. Se aflau undeva în marginea unui

cătun, la mai puţin de 40 de kilometri de Bucureşti. Pe case mai stăruia podoaba murdară a iernii şi uliţele satului sărac erau pustii. Grupul lor de agitatori se împărţise. Filipache mergea alături de Cocorea spre marginea de răsărit a acestei aşezări omeneşti de o neînchipuită sărăcie. În curţile pline de noroi, ici şi colo rumega cîte o vacă slabă, gata parcă să se prăbuşească peste grămada de coceni din faţă. Deasupra acoperişurilor de stuf şi şiţă nu se ridica nici un fuior de fum. Dincolo de linia satului se deschidea, pustie, cîmpia ameninţătoare, o linie sivă, dură, în care semînţele nu rodeau prea mult. Potecile murdare de zăpadă, strigătele îndepărtate, sinistre şi dogite ale ciorilor, aruncau asupra satului o tristeţe de moarte. Liniştea melancolică a duminicii le întrista sufletele. Cîndva, la Caransebeş, în celulele umede, într-o seară de iarnă, un tovarăş de-al lor le vorbise despre electrificare la sate în România viitoare, a socialismului, şi ei toţi fuseseră emoţionaţi. Niciodată ca în clipa aceea de linişte tristă şi pustiire, Filipache nu simţise mai intens dorinţa de a se începe această operă grandioasă.

Cocorea bătu într-o poartă dărăpănată şi nu-i răspunse nimeni. O javră de cîine, scheletic şi hămesit, se aruncă spre ei, apoi văzîndu-i se retrase schelălăind jalnic. Mirosea a bălegar îngheţat, un miros violent de urină şi de ceva fierbinte surprins de lama gerului, ceva sticlos şi iute. Ocoliră bălţile îngheţate ale curţii, ca nişte ochi morţi, şi ajunseră în faţa unui bordei îngropat în pămînt, cu o uşă afumată, dată de perete. În buruienile uscate de pe acoperişul înclinat bătea sălbatic vîntul zilei de februarie. „Hei, e cineva acasă?“ întrebă tare Cocorea şi împinse uşa grea şi neluată la rindea. Din pămînt nu se auziră decît nişte răsuflări repezi, parcă ascunse. Nu se vedea nimic, bordeiul avînd doar un fel de fereastră acoperită cu un geam murdar, care lăsa să se strecoare înăuntru, prin acoperiş, o lumină palidă, albicioasă. Coborîră unul după celălalt şi îi izbi o căldură puturoasă de bordei, unde nu s-a făcut niciodată focul, dar în care pluteşte căldura naturală a pămîntului scobit, amestecat cu mai multe respiraţii. Te înăbuşeai şi-ţi venea să fugi repede afară, sărind peste treptele roase şi întărite. Într-un colţ ardea un felinar unsuros, şi Cocorea întrebă iar : „Hei, nu-i nimeni aici ?“ De undeva, de jos, răspunse un glas de copil, şi cei doi priviseră într-acolo.

În loc de podele, bordeiul avea o scoarță murdară de lut înlemnit, lustruit de apa căzută peste el și pe urmă înghețată, sau un amestec de zoaie încremenite și luate pe tălpi, și iar readuse înăuntru și topite, și iar întărite din pricina frigului. În această podea erau săpate două gropi și în ele clipeau două capete de copii, goi amîndoi, înveliți pînă la gît în niște paie murdare, macerate și mirositoare. Ceea ce te izbea era seninătatea privirii vii a acestor ființe care aveau ceva animalic în spaima lor de a fi surprinși astfel. „Ce faceți acolo ?“ întrebase uluit Cocorea, și el, și Filipache auziseră acest răspuns de necrezut : „Numai bine !“ Mașinistul vru să rîdă, chiar apucă să scoată un zgomot vesel din gît, dar deodată o spaimă cumplită îi îngheță sufletul. Era ca și cum cineva i-ar fi împlîntat în același moment un cuțit în spinare. „Sînteți singuri ?“ mai întrebă Cocorea. Aflară că tatăl copiilor era dus într-un sat apropiat, din ajun, și că nu se întorcea decît a doua zi. „Și voi ce mîncați ? N-aveți haine ?“ Copiii se priviră și rîseră nepăsători, și nepăsarea lor fu mai dureroasă decît orice. Privirile li se îndreptară spre o laviță pe care erau aruncate două cămăși murdare și zdrențuite. La baza lăzii se afla un fel de troacă în care abia sclipea o zeamă neagră, fără nimic în ea.

Ieșiră, tăcuți, afară, și se priviră în lumina întunecată a ultimei sărbători a lunii februarie. Tot drumul nu răspunseră glumelor celorlalți. Vremea era rece, sosiră aproape înghețați acasă, și multă vreme după aceea nu-și mai vorbiră, ca doi dușmani. Filipache avu atunci adevărata imagine a muncii lui viitoare. Din duminica aceea, Bucureștiul i se păru urît și nedrept, o adunătură de învîrtiți, în care nu se mai putea trăi fără să urli. Hainele îi deveniră parcă insuportabile, mîncarea și ea destul de nehrănitoare — nemeritată ; avu sentimentul unei mari nedreptăți pe care el o tolera conștient și care trebuia trădată tuturor. Vorbi cu Bălan și cu ceilalți, dar ei dădeau neputincioși din umeri. Filipache văzu în mare această mizerie, își închipui sutele de mii de țărani săraci ai acestei țări, și avu un sentiment de revoltă îngrozitor. Desigur nu trăiau toți așa, dar dacă mai rămînea o singură familie în condițiile acestea de viață, el nu avea dreptul la liniște și la somn, și nu numai el, nimeni nu avea dreptul la liniște și la somn, pentru că situația disperată și fără ieșire trebuia

remediată radical. Asta îl făcu un orator foarte prețuit, deși nu se putuse lăuda pînă atunci că e un bun vorbitor, dar sub cuvintele lui simple exista o adîncă conștiință a misiunii sale sociale de comunist, și asta biruia indiferența celor ce-l ascultau în sălile de mese ale uzinelor unde era trimis să vorbească și să recruteze agitatori. Mulți își lăsară tihna de acasă și îl urmară, și el se simți neobosit pe atunci, nu-l mai putea doborî nimic, nici boală, nici extenuare. Strînse haine pentru țărani, ceru să i se dea broșuri pe care să le uite pe unde mergea, deși mulți dintre tovarășii lui erau sceptici. Ei spuneau, dînd din umeri : „Te găsișsi dumneata, Filipache, să le dai broșuri, ei tot din catehism citesc !" „Atunci să le deschidem ochii, să-i învățăm mai întîi carte !" spunea cu o înverșunare disperată. Părea o metodă învechită, poate, dar mașinistul credea în ea. Important era atunci să se schimbe guvernul și să fie alungat Rădescu, să se împartă moșiile, și lumea să iasă în stradă. Convingerea și sinceritatea lui treceau repede la cei cărora le vorbea. Omul acesta liniștit, parcă totdeauna somnolent, se însufleția pe neașteptate, și cuvintele lui, fără să aibă vreo strălucire oratorică, aprindeau inimile. Sosea tîrziu noaptea acasă, aproape nu-i vorbea Elenei, și ea tăcea și aștepta să-i vină și lui rîndul să se odihnească vreodată, și acea zi nu mai sosea, parcă se amîna mereu, timpul se deșira indefinit, nemaiavînd capăt, și faptele urmau unele altora.

La București se trase în muncitori, prefecturile din provincie fură luate cu asalt de către forțele democratice. Începea o mișcare grandioasă, și el se simțea solidar cu miile de oameni aflați sub zidurile palatului, într-o zi de sfîrșit de februarie. Ce ciudat lucru, gîndise în ceasurile acelea, înghesuindu-se în jurul statuii lui Carol, se repetă istoria, deci nu exista în toată lumea decît o singură metodă de a împiedica pe cei lipsiți de mijloace de a-și cîștiga libertatea : să-i ucizi, să-i extermini.

După cîtva timp, mașinistul se îmbolnăvi, zăcu vreo trei săptămîni și, cînd se întoarse la fabrică, fu numit secretarul organizației comuniste din întreprinderea lui Bazilescu. Reapăruse Anghel de mai multe luni, îl primiră în partid, se părea că prietenia lor nu putea fi zdruncinată de nimic. Reforma agrară se înfăptuise, dar lupta căpătase alte forme. Ceea ce îl scotea uneori din sărite pe Filipache era faptul că mulți

dintre țărani nu înțelegeau în întregime sensul revoluției. Exista o sete de pămînt, o sete de proprietate cu care el nu se putea împăca nicidecum. Primul guvern democrat le dăduse muncitorilor o autoritate de care oricine trebuia să țină seama. În sate, agitatorii nu mai erau primiți cu ironii sau cu teamă, dar zeflemeaua nu lipsea, nu lipseau zvonurile și reaua intenție. O dată dobîndit hectarul sau pogonul visat, oamenii nu se mai gîndeau decît cum să-l însămînțeze mai bine și să scoată de pe el cît mai mult. Nu se putea vorbi numai de a încerca să supraviețuiești foametei și lipsurilor de după război, se năștea o poftă de îmbogățire. Aici se ivea iar conștiința, domeniu în care trebuia mult mai mult lucrat. Neînțelegerea puterii dobîndite prin lupta dusă de masele muncitoare se manifesta și la unii lucrători, ei vedeau în ceea ce se cîștigase numai putința de a trece peste patron, poate nu anarhia, dar, oricum, putința de a ignora pe cineva a cărui forță slăbise, și atunci se năștea dorința de a cîștiga mai ușor banii, și de aici pînă la anarhie nu mai era decît un pas. Cînd se vorbea în fabrică despre crearea unui fond social, de punerea unei baze materiale care să aducă o bunăstare imediată, nu erau puține vocile care protestau. Ce, era nevoie de bunăstare generală, și ea ipotetică și îndepărtată, cînd exista o bunăstare individuală care putea fi realizată mai lesne? Cu asta nu se împăcau comuniștii, și oamenii obișnuiți cu discursurile demagogice și cu unsul ochilor acceptau greu așteptarea. După unele minți, totul trebuia să se petreacă rapid, cît te-ai șterge la ochi. Nu lipsea la unii un radicalism care împingea la exces. Se întărise conștiința de clasă, și tocmai de aceea pe Filipache îl scoteau din sărite exagerările.

Nu visase niciodată că va conduce oameni, nu dorea să fie respectat numai pentru că se avusese încredere în el și i se încredințase acest post de răspundere. Despre munca pe care trebuia s-o îndeplinească avea o idee destul de largă. Învățase mult în închisoare, și înzecit după aceea. Nu era vorba numai de niște mașini care trebuiau să pornească la șase și jumătate dimineața și să nu se oprească decît seara la zece și jumătate, după ce tipăriseră o cantitate oarecare de hîrtie, fapt pentru care și el, și cei care stăteau lîngă ele aveau să primească un salariu. Lîngă mașini se aflau oameni, și acești oameni veneau la el cu problemele lor mărunte, cu invidii și cu aranjamente,

nimeni nu acceptă egalitatea cu uşurinţă, unii munceau mai bine şi alţii mai rău, lui îi revenea sarcina foarte grea de a-i alege, de a şti care e bun şi care înşală, care înţelege că munca nu este numai un efort fizic, ci cu totul altceva, or, părea foarte greu să admită că ştia totul despre oameni, că nu se va lăsa înşelat şi că nu va înlesni fără să vrea nedreptatea, care este lucrul cel mai înspăimîntător pentru cel pus să conducă un grup de oameni. Intra rapid şi inexorabil pe un drum foarte spinos care-i cerea, în afara unei puteri de muncă neobişnuite, mai ales forţa de a fi drept, totdeauna.

VII

Oamenii răspund în mod neprevăzut la lucrurile neașteptate. Prima reacție într-o situație nouă va fi măsura inteligenței acumulate de cel care trebuie să facă față unei împrejurări necunoscute, a instinctului său de apărare în fața vieții, și abia mai apoi, a unei filozofii personale. Iată de ce răspunderea dă o măsură nouă caracterului. Există cîteva categorii de indivizi în situații noi : aventurierul, care crede orbește în instinctul său și nu se gîndește de loc la viitor ; prudentul, adică acela care bîjbîie și nu realizează nimic în cele din urmă, decît numai din întîmplare, și, în sfîrșit, vizionarul, cel mai greu de înțeles, pentru că el are înainte numai sfîrșitul acțiunii sale, și amănuntele îl incomodează.

Pentru un om ca Filipache, preluarea conducerii tipografiei lui Bazilescu nu fusese o treabă simplă. Anii de după război îl obișnuiseră cu ideea că, într-o zi, va avea munci de răspundere. În perioada asta trăise una dintre clipele cele mai ciudate ale vieții lui în ziua aceea aurită de februarie, cînd, aflîndu-se în mijlocul mulțimii care cerea plecarea guvernului reacționar al lui Rădescu, își amintise de o altă zi, de ziua iernii lui februarie '33, cînd se afla tot în fața unui gard străin și tot în mijlocul unor oameni care revendicau ceva. Aceeași forță îi ținea pe fiecare unul lîngă altul, deși aceeași primejdie de moarte îi pîndea de dincolo de gardurile lîngă care se aflau ofițerii și soldații cu armele încărcate. În ase-

menea situații instinctul de conservare rămîne undeva în ființă, ascuns ca un clopoțel orb care sună înfundat, care dă alarma permanent, dar nu mai auzi nimic. La unii așteptarea se transformă într-o exaltare exagerată, se gesticulează sau se strigă, totul în jur pare incandescent, și trotuarele ard, și un sentiment de bravură îți întunecă mintea. Pe urmă se petrece acel fapt neașteptat, care rupe echilibrul fricii scontate, și instinctul de autoapărare este mai mare. Există o tendință de a-l nimici pe agresor și pe urmă încercarea de a te salva.

În ziua aceea aurită și rece de februarie, Filipache nu simțea nici un fel de exaltare, sufletul său era liniștit și nepăsător. Sosirea grupului imens de oameni în piața palatului se făcuse într-o ordine exemplară. Deasupra rîndurilor se agitau pancarte, domnea chiar o ușoară veselie. Căderea guvernului militar apărea tuturor ca o chestiune de ore. Se bănuia că, dincolo de geamurile de cristal ale palatului, vegheau ochii miniștrilor și poate chiar chipul tînăr și îngrijorat al regelui, dar protestul celor din piață era legitim, lipsită de logică era numai încăpățînarea celor de la conducerea statului, care dovediseră incapacitatea lor, care aruncaseră țara în mijlocul unei anarhii de neînchipuit, și se încăpățînau să nu cedeze locul reprezentanților poporului.

Statuia ecvestră a regelui Carol I servea de tribună, și oratorii începură să spună ceva celor din jur. Vorbele nu se auzeau mai departe de o rază de zece metri, și cei aflați la periferia acelei mulțimi agitate trăgeau cu ochiul spre gardurile din jur, dincolo de care se zăreau căștile verzi ale soldaților. Cu cît timpul trecea, liniștea se înstăpînea în imensa piață, ca și cînd atenția ar fi înaintat pe rînd spre epicentrul mulțimii. Se pregătea ceva, dar toți sperau că nu se va trage cu armele, pentru că prea era de neînchipuit să poți face așa ceva, gestul nemaifiind pentru nimeni expresia unei autorități iritate, ci o jalnică autoapărare într-o formă ce trebuia pedepsită, pentru că prea era iresponsabilă.

Într-una din acele secunde, cînd parcă timpul îngheață în spațiu și devine ceva material, se auziră trosnind tare, dincolo de gardurile ministerului de interne, armele soldățești. Pe acoperișurile palatului se iviră gurile mitralierelor și amenințătoarele căști verzi. Filipache sta ceva mai în stînga statuii și în față avea cîteva ferestre înalte, acoperite cu perdele galbene, grele și înțepenite. Dincolo de ele se ghicea o mișcare abia

perceptibilă a unor mîini nervoase, care nu se voiau trădate, şi pînda unor ochi. Mulţimea nu se nelinişti de loc. Vorbele oratorului continuau distinct, aşa cum se auzise cu o clipă mai înainte mînuirea rapidă a puştilor şi izbitura paturilor pe caldarîm. Cerul albastru de deasupra, umbrele reci de pe faţada palatului şi aburul răsuflărilor plutind deasupra acestei mulţimi, totul avea ceva liniştitor, inexpresiv. Se apropia amiaza, undeva în unele case din oraş cei de aici erau aşteptaţi cu masa pusă, copiii abia veniseră poate de la şcoală, ce împiedica ziua aceasta palidă, aurie să fie la fel cu celelalte?

Se auzi prima salvă şi nimeni nu tresări, zgomotul repetat al seriei de gloanţe nu-i sperie pe cei din piaţă. El putea să fie numai un avertisment. Spre margini, mulţimea avu un recul uşor, se încercă o evacuare spre gangurile străzii din apropiere, dar nucleul manifestanţilor, cei de lîngă statuie nu se clintiră. Oratorul vorbea liniştit mai departe ca şi cînd nimic nu se întîmplase. Asta îi făcu pe toţi să înţeleagă că autoritatea înarmată nu-i mai putea speria. Cei care fugiseră în primul moment se întoarseră ruşinaţi şi piaţa se animă iar, devenind din nou un ocean negru, mişcător, cu talaze imense stîrnite de o furie imediată. Glasurile bubuiră, umplură cubul acela imens de aer cu zgomote profunde, şi vocile luară parcă cu asalt zidurile palatului şi adăpostul armatei. Adunarea se transformă treptat într-o formidabilă catapultă sonoră. Rîndurile se agitau, se fărîmau şi se apropiau, şi de pe acoperişurile palatului iar se auzi şuieratul zgomotos al gloanţelor, dar din nou nimeni nu se mişcă, toţi rămaseră laolaltă, şi parcă glasul prea slab pentru urechile mai îndepărtate contrazicea forţa şi brutalitatea armelor dezlănţuite. Totul mai ţinu cam zece minute şi Filipache avu sentimentul unei rezistenţe supraomeneşti în faţa primejdiei, pentru că aici se aflau în primejdie mii de oameni, şi nu unul singur, şi cînd învingi un asemenea sentiment al primejdiei la mii de oameni, frica, orice fel de frică, dispare.

Despre ceea ce urmă, maşinistul rămase numai cu o amintire vagă. Se trezi pe nişte străzi laterale, împins cu brutalitate, fierbînd de ură, dar de loc înspăimîntat, contrariat numai că nu se începuse o luptă imediată.

Nici pînă astăzi Filipache nu ştia de ce în momentul în care Bazilescu ieşise din biroul lui pentru totdeauna, predînd

cheile seifului, actele — poate nu toate actele de care dispunea — toate cheile adunate într-un lanț pe care el îl ținuse strîns în palmă, simțind încă umezeala mîinii fostului patron, se gîndise la momentul cînd așteptase să audă zgomotul rafalelor trase de către soldați asupra mulțimii adunate în fața palatului. Ce legătură aveau aceste două fapte între ele nu aflase, dar o legătură trebuia să existe. Nu era o judecată simplă, cum ar bănui poate multă lume : adică, acolo, s-a încercat să se împiedice luarea puterii de către popor și aici se văd consecințele. Nu, Filipache simțea aceeași lipsă de spaimă ca atunci, deși instinctul lui îi spunea că din clipa următoare îl aștepta ceva tot atît de necunoscut și tot atît de misterios, ca în clipa cînd părăsise piața palatului.

În realitate, totul se petrecuse simplu : Bazilescu asudase, încercase să amîne semnarea actelor din fața lui, dar totul trecuse, poate prea repede, poate prea fără vreun protest, cu o fatalitate lipsită de spectaculozitate. Ce simplu fusese : o grămadă de chei, o semnătură, puțină sudoare pe frunte, mîini umezite, o batistă albă ca prima zăpadă a iernii, ușor mirositoare, cu un parfum discret de tutun, chipul palid al fostului patron, și deodată tăcere, omul a ieșit, e dincolo de coridor, se mai aude o ușă trîntită, nu prea tare, și exact din momentul acesta începi să te gîndești. Ei, de-acum înainte, tu trebuie să hotărăști totul, dar ce trebuie să hotărăști ? Că sînt multe de hotărît. Și în gînd socotise imediat avantajele celui care îi lăsase lanțul de chei fierbinți în mîini : dacă ai un capital imens undeva într-o bancă, singura ta grijă este să nu te atingi de această sumă, sau, dacă te ajuți cu ea, trebuie să ai sentimentul că-ți va aduce alte cîștiguri. Lui ce-i rămînea din această instituție : mai multe mașini, și alea deteriorate, cu piesele mîncate de timp. Existau, e drept, comenzi, și mașini noi aflate pe drum, dar dacă omul care abia ieșise pe ușă contramanda acele ordine și nu mai plătea comenzile ? Cît mai puteau să funcționeze unele lynotipe și rablele de jos ? Și cum va putea el, Filipache, să rabde ironiile colegilor de muncă în momentul în care procesul acesta complicat al muncii nu va mai merge cum trebuie ? Nu era greu să înțeleagă undeva nepăsarea patronului. „Lasă-i !“ va fi gîndit el în momentul acela, „eu plec și vor rămîne ca niște copii în fața unui tun, să-i văd...“

Ciudat lucru, după primele griji nu-i mai fu frică. Ce-l făcea atunci, pentru că mai tîrziu totul avea o explicaţie logică, pe Filipache să nu-i fie frică, ce-i dădea liniştea de care dădu dovadă ? Poate că tocmai amintirea acelei după-amieze aurii de februarie cînd aştepta să audă puştile lui Rădescu trosnind şi ucigînd de dincolo de garduri. Nu era o mîndrie stupidă, fără fundament : „Ei, i-am dat dracului la gunoi pe patroni, de-acum să te ţii, să vezi ce deştepţi sîntem noi !“ Aş, de unde ! Pentru clipa aceasta el se pregătise în închisoare. El ştia ce o să urmeze, cunoştea linguşirile, vorbele mieroase ale celor ce voiau să se pună de la început bine cu noul director, nu era un copil, cunoştea inima omenească, dar un procent cît de mic de greşeli trebuia să aibă în vedere, pentru că acest procent de greşeli era fatal. Nu asta îl necăjea pe Filipache atunci, în clipa naţionalizării tipografiei lui Bazilescu, îl necăjea bănuiala că nu s-a pregătit destul pentru această clipă, pentru răspunderile ce-i reveneau şi cărora trebuia să le facă faţă imediat, pentru că orice întîrziere agrava greşelile.

Avea o încredere nemărginită în oameni, pe cei mai mulţi îi cunoştea, erau vechii lui tovarăşi de luptă, la drept vorbind nu se mira de ce îl aleseseră pe el pentru postul de director. Maşinistul bănuia că de fapt pe ceilalţi, partidul avea să-i folosească în alte munci. Ei nu-l invidiau, poate puţin necaz la unii exista, de altfel în glumele lor se simţea mai degrabă o autoironie : „Ce ne facem, fetelor ?“ glumea Cocorea, cam acru, pentru că pe el cifrele contabililor, descurcarea facturilor şi mai ales darea comenzilor îl scoteau din sărite. „Nu sînt născut pentru aşa ceva ! afirma senin, pune-mă să desfac o maşină, ţi-o repar la loc şi iar ţi-o demontez şi ţi-o car cu spinarea, cu bucata, pe urmă o ridic în picioare, dar nu mă pune să-mi vîr nasul în hîrţoagele scriptologilor.“ „N-ai carte, n-ai parte !“ încheia Pîntea, nici el prea viteaz în scrierea actelor.

Primul lucru pe care-l făcu Filipache fu acela de a-i aduna pe şefii de ateliere şi de a sta de vorbă cu ei. Voia să ştie care e situaţia, ce nevoi există şi cum pot fi ele biruite mai uşor. Din aceste adevăruri mici avea să aibă foarte curînd imaginea generală a moştenirii lăsate de patron. O chemă pe Irma, pe vremea aceea încă secretara lui, şi o puse să stenografieze tot ce auzea. Ceea ce i se părea mai însemnat îşi nota el însuşi în carneţelul lui, carneţel care apăru încă din prima

oră în buzunarul său, obiect de glume din partea celorlalţi, dar foarte util, cum se dovedise mai apoi. Nu erau mulţi, cîţiva muncitori slăbiţi, cam îndîrjiţi, cam repeziţi, dar Filipache îi lăsă să spună totul, cum simţeau. În mare, maşinistul avea o idee despre proporţiile puterii de producţie a tipografiei, dar cifrele deveneau nemiloase o dată adunate laolaltă. Se schimbaseră unele piese, se făcuseră comenzi, secretara patronului confirma pe loc, dar lipseau multe, se lucrase imens şi se produsese mult, dar cu aceleaşi maşini, şi acum totul se răzbuna, în unele sectoare gradul de uzură era mare, ceea ce însemna că într-un an-doi se punea problema înlocuirii definitive a agregatelor. Pe urmă, în lume se inventaseră între timp o altă serie de maşini, mai eficace, mai rapide, şi-atunci, ce împiedica noua putere să le comande ? În şedinţele de la minister, nu numai Filipache, dar şi alţi proaspeţi directori de tipografii aduseseră la cunoştinţa organelor superioare aceste necesităţi stringente. Trebuiau credite, investiţii, specialişti. Urmară zile lungi de discuţii, oamenii care altădată nu îndrăzneau să se plîngă cu atîta vehemenţă fostului patron căpătară îndrăzneală, unii chiar aveau şi puţină obrăznicie. Voiau numaidecît ceea ce ani de zile nu avuseseră, şi cînd nu obţineau ceea ce doreau, spuneau în ironie că acolo de unde venea Filipache domnea brambureala, şi maşinistul era gata să stea de vorbă cu oricine în privinţa asta, numai că totul trebuia scris, se făceau rapoarte peste rapoarte, banii soseau greu, contabilii sforăiau, şi toate se spărgeau în capul lui. Nu mai dormea nopţile, şi ajunse să aibă cu încetul crispări la gîndul consfătuirilor de producţie, pentru că aici, pe lîngă foarte multele idei noi, se spuneau şi o serie de baliverne fără nici o legătură cu ceea ce era necesar. Exista o plăcere de a vorbi de pomană, pe care la început Filipache n-o reprimă, pentru că găsea monstruos să nu-i laşi să discute pe tovarăşii tăi de muncă, dar cînd avu proporţiile timpului pierdut, se hotărî să treacă peste orice şi să amîne cît mai mult aceste şedinţe. Lucrul îl făcu nepopular pentru că totdeauna există mîndrii jignite, invidii alimentate de incidente mărunte, care iau în ochii unora aspecte teribile. Filipache n-avea timp să se gîndească la mîndrii jignite, şi chiar dacă nu-l interesau micile supărări ale foştilor prieteni, el vedea înainte numai ideea generală despre mersul producţiei. Pentru asta trebuia să obţină

mașini, cărora mai întîi urma să le ridice adăposturile, adică să creeze noi secții. Arhitecții chemați făceau planuri fantastice, voiau să dărîme parțial o aripă a tipografiei și el le rîse în nas. „Dumneavoastră credeți că v-am chemat să-mi ridicați Teatrul Național sau Opera Română?“ le spuse direct, cu umorul lui simplu și de bun-simț. „Am nevoie să-mi înnădiți fabrica asta, altceva nu, dacă nu sînteți în stare, chem niște țigani și mă fac eu arhitect!“ Știa că mai trebuia calculat betonul, trebuia calculată viitoarea greutate a mașinilor, o fabrică nu era o coșmelie oarecare, dar, exagerînd, ceilalți îl pricepură. Trebuia lucrat rapid. Fără farafastîcuri. Primi planurile, le studie, nu era prea rău. Cineva îi atrase atenția că se recomandase să aibă grijă de noile măsuri de protecție a muncii stabilite prin lege, de instalarea unor noi exhaustoare pentru aerisire. Acceptă fără multă vorbă sporul de cheltuieli și lucrul începu. Sumele fură scoase uneori prin artificii contabile, și avertismentele celorlalți îl lăsară rece.

Filipache stătuse toată viața lui cu chirie, nu avusese o casă niciodată, pentru că nu-l interesa așa ceva, și pentru prima oară cînd văzu niște ziduri de cărămidă în curtea lui Bazilescu, avu un sentiment ciudat de proprietate. Era îndemnat să scape la ședințe cîte un cuvînt care ar fi jignit urechile celorlalți, era cît pe-aci, de cîteva ori, să spună în loc de „fabrica noastră“ — „fabrica mea“, și poate că această nouă fabrică, cu secții noi, spațioase, cu geamuri luminoase, îi aparținea într-un fel. Mulți crezură că Filipache face lux, cînd în fosta locuință a patronului înlocui parchetele și instală oglinzi. În general, pe atunci se mai credea, de către unii, că locul de muncă poate rămîne chiar după alungarea patronilor o ocnă oarecare, unde nu interesează decît faptul că acolo se cîștigă bani. Bunăstarea, plăcerile, bucuria de a trăi rămîneau dincolo, acasă, în oraș, eroare fundamentală pentru cine nu avea conștiința politică a lui Filipache. Certurile mărunte cu colaboratorii săi nu-l exasperau pe acest om blînd și harnic, neobosit. El le spunea, și lui Pîntea, și lui Cocorea, și lui Petrescu: „Lăsați, mă, că o să mă înțelegeți voi abia mai tîrziu!“

Filipache fu unul dintre primii directori de fabrică care înființă o școală de calificare. În primele luni era socotit un despot, pentru că nimeni nu admitea că nu cunoștea meseria, și, la drept vorbind, nici nu se vedea utilitatea recalificării.

Vechii lucrători socoteau că în materie de tipografie nu se mai putea învăța mare lucru de la Gutenberg încoace. „În definitiv, spunea bătrînul Antonică, litera tot aia e, mașina tot așa merge, ce ne trebuie nouă recalificare?" Avu mult de furcă mai ales cu bătrînii, care se considerau insultați de cerințele noului director. Nu lipsiră cîteva demisii și transferuri. Filipache încercă să repare cîte ceva în sensul acesta, dar nu reuși mare lucru. Oamenii erau ambițioși și nu se lăsau înduplecați. Școlile cereau profesori, profesorii trebuiau plătiți, pentru asta erau necesari alți bani. Veneau la el Anghel sau Pîntea și întrebau: „Paralele astea de unde le mai scoatem?" „Nu știu, ridica Filipache din umeri, ceea ce știu e faptul că stau cu mașinile cele noi în secții și nu le pot utiliza, pentru că mașiniștii noștri au rămas tot la tehnica lui Bazilescu. Degeaba fac ei pe grozavii, uite că privesc ca vițelul la poarta nouă la marfa adusă din Germania. Mai degrabă vin duminica și repară vechile troace ale patronului decît să lucreze la noile mașini, și dumneavoastră vă place asta?" Nu le plăcea, dar spuneau că de la un cocoșat atîta poți să ceri cînd e vorba de frumusețe: o cocoașă, așa că nu vedeau ce era de făcut. Filipache se încăpățîna, și în cele din urmă n-o scoaseră la cap cu el. Fură aduși tineri cu școli abia terminate, lucrul îi îngrijoră pe vechii meșteri și se creă acea concurență care făcu ca, în mai puțin de șase luni, să existe în tipografie recalificați.

În cele din urmă, Filipache triumfă, cei mai încăpățînați simțiră că nu mai pot cîștiga tot atîția bani cum cîștigau cei cu școala nouă și, vrînd-nevrînd, trebuiră să învețe, numai că, cu asemenea măsuri, într-un asemenea moment, nu ajungi prea ușor la inima oamenilor. Mai veni și chestiunea alfabetizării. Cei mai mulți dintre muncitori știau carte, dar rămînea o parte infimă, cea a oamenilor de serviciu, cei de la secția de cărat hîrtie, descărcătorii, tot se adunau 50—60 la o socoteală scurtă, unde mai pui femeile care spălau tipografia, măturătorii, cîți nu se adună în astfel de cazuri! Măsura îi enervă, li se părea că li se răpește timpul și încă în mod nefolositor, unii erau și grei de cap, începuseră să cîrtească: „Ăsta-i nebun, Filipache al nostru! Vrea să ne facă bacalaureați taman acum. Noi n-avem destule pe masă, trebuie să mai tragem pe unde vedem cu ochii, și el, toată ziua cu gura pe noi, ca să ne învețe să citim și să scriem!" Iar se simți nevoia unor măsuri

energice, pentru că absenţii erau numeroşi, şi profesoara angajată raporta săptămînal că lucrul ei merge greu. Cineva făcea raport la minister : „Tovarăşul procedează cu otosbirul, ameninţă oamenii dacă nu vin la cursuri". Filipache era chemat mereu şi mustrat : „Măi tovarăşe, ia-o mai uşor, nu ştii ce-i aia metoda convingerii ?" El i-ar fi bătut şi pe cei care-l mîncau de popou, cum îi spunea lui Pîntea între patru ochi, şi pe îndărătnicii ăştia. „Ce, eu le dau unt de ricin, ca Mussolini, ori vreau să-i fac oameni ?" Îi chema la el, cîte unul, cîte unul, bănuind că rapoartele de la ei pornesc, şi-i lua din scurt : „Va să zică de scris nu ştiţi să scrieţi decît atunci cînd mă reclamaţi pe mine că vă silesc să învăţaţi !" „Nu-i adevărat", protestau ei, pentru că, în fond, simţeau că nebunul de director avea dreptate. „Atunci cine tot umple hîrtia ? se scărpina el în cap, şi-mi face mie zile grele, că, uite, toată ziua mă cheamă ăia la minister şi mă freacă". „Ei, ai şi dumneata prieteni care te iubesc al dracului !" spunea cineva, şi lui nu-i venea să-şi creadă urechilor. „Nu se poate !" Nu se putea să fie aşa...

Primele schimburi de focuri cu Anghel, pe care nu-l înţelese multă vreme, le avu foarte curînd şi ele izbucniră de la un fapt foarte mărunt în aparenţă, dar cu consecinţe mult mai neplăcute decît avea să se bănuiască. Se ventila ideea acordării unor credite destul de substanţiale pentru ridicarea unor locuinţe. Statul se gîndise să facă ceva în direcţia aceasta, pentru că după război situaţia era jalnică. Se dărîmaseră multe imobile, oamenii trăiau claie peste grămadă, şi cu care categorie socială trebuia început ? Cu muncitorii !

Totul era nesigur, deocamdată circulau numai zvonuri. Anghel, ca preşedinte al sindicatului, răspundea direct de aceste probleme legate de locuinţe, hrană, şi chiar de aprovizionarea cu lemne şi alimente, mai pe urmă chestiunea se rezolvă în alt fel, dar el profită de zvonuri şi se lansă în promisiuni fără acoperire, îndemnat mai ales de Vasilescu, care-i spunea că, de cînd se ştie lumea, o vorbă n-a fost altceva decît o vorbă, şi că, din chestia asta, nu are decît de cîştigat, pentru că, dacă zvonurile se adevereau, atunci el devenea foarte popular în rîndurile celor din fabrică. Pe vremea aceea, duşmănia lui Anghel faţă de Filipache nu luase aspecte atît de evidente. Preşedintele sindicatului nici nu înţelese la început ce avantaj ofereau promisiunile. Tot contabilul îi deschidea capul. „Unii

cad, alţii se ridică, se fac alegeri, de ce nu vrei să se vadă că dumitale îţi pasă mai mult de durerile oamenilor decît de interesele fabricii ?“ „Bine, răspundea Anghel, dar fabrica este tot a noastră, a muncitorilor, adică şi a mea, şi a lui Filipache, şi a celorlalţi !“ „Fleacuri bune de spus în şedinţele dumneavoastră, eu ştiu un singur lucru, pe ce pune laba statul se duce dracului. Totul e o convenţie, domnule, nu fi naiv. Dumneata deţii o funcţie administrativă şi atît, marele patron, că tot patron a rămas, e statul, înţelegi ?“ Anghel încercase să-i explice că, de fapt, el ca unul dinafară nu putea să înţeleagă politica partidului, care era mai complicată şi mai înţeleaptă decît se bănuia. Vasilescu nu asculta, părea distrat de naivitatea lui Anghel. „Domnule, retezase discuţia, ce te costă să te baţi, ca să li se dea credite ? Dumneata ştii ce-i aceea o casă ? E totul. Acolo stă omul, acolo mănîncă, acolo face copii ! Păi, cine dă acum bani sărăntocilor, acela poate să le ceară după aia orice, înţelegi ? Ce, sînt banii dumitale ? Sînt banii unei abstracţii, statul, ai unui sistem politic. Te duci în faţa acestei abstracţii reprezentate de un funcţionar imbecil, şi-i ceri bani, el se va scărpina în cap şi va decide : dacă politica statului asta urmăreşte : muncitorii să-şi ridice case, perfect, poftim, atîtea milioane. Parcă X sau Z, de la legătorie sau de la maşini-plane, ştie el ce-i aia abstracţia numită stat, parcă ştie el de funcţionarul tîmpit, numit director, care a semnat, ştie că dumneata îl chemi şi-i spui : „Vrei bani pentru o casă ?“ „Vreau.“ „Dacă vrei, semnează !“ „Şi cum s-o plătesc ?“ „În timp de treizeci de ani. Atîta e termenul de plată, rate lunare. Ratele se mai iartă, se numeşte că i-ai făcut pomană cu o casă, şi te mai uită, că nu te mai uită !“ Anghel pricepuse. Se duse la Filipache : „Fă o adresă, mă duc să mă bat pentru ea. Oamenii au auzit că se dau credite pentru case, vor bani, trebuie să-i propunem pe cutare şi pe cutare. Or să ne mulţumească toată viaţa.“ „Eu n-am auzit nimic.“ „O să auzi.“ „De unde ştii ?“ „Păi, peste tot se fac case cu credite acordate de stat. Uite la *Laminorul*, la *Dacia*, la nu ştiu mai unde, s-au şi alocat paralele, umblă pe la Bucureştii-Noi, umblă pe la marginea oraşului şi o să vezi că se ridică o mulţime de case.“ Filipache n-avea nimic împotrivă. El nu văzuse legea, dar de vreme ce se vorbea, de vreme ce în unele locuri se şi ridicau asemenea case, însemna că şi el, dacă va susţine cererile, va căpăta acele credite de care lucră-

torii aveau nevoie urgentă, numai că exista şi un pericol : bun, banii îi dai, poftim, tovarăşe, cutare sumă, s-o stăpîneşti sănătos, banii dumitale, consideraţia mea, cum o să-i înapoiezi statului, asta s-o vedem noi mai încolo, dar ce te faci dacă rămîi cu banii, că materiale nu se prea găsesc, şi dacă se găsesc, se scumpesc din zi în zi, pentru că există speculanţi, există oameni care trăiesc din asta, şi atunci, te trezeşti că ai ajuns la acoperiş şi nu găseşti tablă, sau dacă există tablă, nu mai ai tu bani, pentru că ai cheltuit totul pe uşi, pe ferestre, pe draci şi pe laci... „Nu-i nimica", spunea Anghel senin. „Omul, dacă începe o casă, o termină el." „Cu ce bani, că doar salariul este salariu, şi atunci, să furi şi să pui la loc ?" Preşedintele dădea din umeri : „Pe mine asta nu mă priveşte !" „Bine, bine, nu te priveşte, dar să stăm să judecăm..." „Să le cumpărăm noi materiale", spuse Anghel, sfătuit tot de Vasilescu după două zile. „Ar fi o idee, clipise Filipache, sigur că da, numai că ne-ar mai trebui o sută de funcţionari să umble după materiale, alţii să calculeze, ne-am transforma într-o întreprindere de construcţii, or, noi avem sarcina să tipărim cărţi. Ei ?" Preşedintele nu se dăduse bătut. Vorbea cu oamenii şi lăsa să se înţeleagă că credite există, că statul dovedea bunăvoinţă, dar directorul se opune, pentru că, mai spunea el : „Dacă oamenii, în loc de materiale, după ce capătă banii, se duc cu ei la cîrciumă şi în loc de case n-o să avem nimic în afară de lipsuri de la serviciu, scandaluri etc., etc..." Cei ce auzeau se înfuriau, pe bună dreptate : „Ascultă dumneata, statul ne dă bani şi vine încuiatul ăsta de Filipache şi se opune, nu vrea să ne facem case, el crede c-o să ne bem banii..."

Atmosfera se otrăvi, oamenii începură să-l ocolească şi să-l privească cu suspiciune. Filipache habar n-avea de toate aceste lucruri. Era prea ocupat şi îndrăzni chiar la o şedinţă comună, cu factorii de răspundere, să se împotrivească planului de a se acorda credite pentru locuinţele muncitorilor ; („Eu cred că se face o greşeală", spuse fără să se gîndească la ceea ce avea mai tîrziu să i se reproşeze ; de altfel el credea că criticile altora, atîta vreme cît nu au un fundament serios, nu înseamnă nimic, sfidînd ceea ce se numeşte totuşi o opinie.) „De ce ?" întrebase cineva. „Pentru că statul, peste cîţiva ani, în locul acestor cocioabe, va construi blocuri sănătoase. Vreţi să-mi spuneţi că se realizează mare lucru ? Eu am stat de vorbă cu arhitecţii (şi el într-adevăr îi chemase pe arhitecţii care-i

făcuseră secţiile suplimentare) şi ei mi-au spus că măsura de a se acorda credite, măsură ce a şi fost dusă la îndeplinire la unele întreprinderi, este foarte bună, în sensul că rezolvă unele cerinţe imediate. Am moştenit o situaţie grea, e drept, oamenii stau claie peste grămadă, dar cu cîteva zeci de locuinţe rezolvăm noi totul ? Aici trebuie să fie vorba de asigurarea acelor condiţii de ridicare în masă a locuinţelor, fapt pentru care, la ora asta, noi nu avem o bază materială." Ceea ce spunea era un lucru foarte îndrăzneţ în vremea aceea, pentru că existau oameni (chiar în posturi de răspundere) care doreau ca totul să se facă mai de mîntuială, existau funcţionari ai luării ochilor, şi asta se simţea din ceea ce i se răspundea acestui director de tipografie, care, în loc să-şi vadă de planurile lui la hîrtie, se amesteca în treburile constructorilor şi chiar ale urbaniştilor, cum spuse cineva mai tîrziu, cu o superioară ironie ce fu bine apreciată de cei care ascultau dezbaterea într-o sală lungă şi întunecoasă, de undeva de pe Calea Victoriei. „Cum adică, nu avem condiţiile necesare ?" se iritaseră cei ce conduceau şedinţa, şi lui Filipache îi fu dat să audă unul dintre acele discursuri sforăitoare, subliniate de aplauze, discurs ce căuta să convingă auditoriul că în România mergeau toate ca pe roate şi că numai scepticii şi duşmanii poporului se pot îndoi de aceasta. „O să avem şi tablă, şi lemn, şi furnire, grăia acela, un bărbat bondoc, bine bărbierit, să lase tovarăşul Filipache grijile astea în seama noastră, şi să doarmă bine acasă noaptea". Numai că Filipache nu voia să doarmă bine, el aflase de la cei de meserie că statul acorda locuri pentru aceste locuinţe pe credit în marginea Bucureştiului şi că locuinţele nu puteau (cu suma împrumutată) să fie decît nişte vile modeste de trei-patru odăi, chiar se întocmise un plan comun, cu tipuri standard, care asigurau acoperirea cheltuielilor minime, fără a oferi însă un mare confort. Filipache mersese şi mai departe : el se dusese la Bucureştii-Noi şi văzuse construcţiile-tip, ridicate de salariaţii uzinelor de fier din apropiere. Casele erau frumoase, orientate spre soare, cu grădiniţe în faţă, dar la o privire mai atentă, şi Filipache nu era omul care să se oprească la aparenţe, reieşeau lucruri supărătoare. „Baie aveţi ?" întrebase. Oamenii se uitau la el ca la sfîntul Sisoe. „Baie la Bucureştii-Noi ?" „Păi nici apă la robinet nu se poate aduce pînă aici. Ne spălăm la fîntînă !" Ei, asta era, te spălai la fîntînă, deşi aveai parchet

pe jos şi lumină electrică (şi asta numai pe străzile unde era trasă lumina electrică în vremea aceea). Mersi ! Dar de mers la closet mergeai tot în curte, şi nu era apă curgătoare, şi-atunci ce folos că aveai curte pavată frumos şi gard de fier, dacă n-aveai baie, n-aveai apă curgătoare ? „Asta să mă iertaţi, spusese el, este spoială, nu civilizaţie, şi creditele înseamnă bani aruncaţi pe fereastră !"

Lucrurile păreau mai neplăcute decît voia Filipache să creadă, pentru că curiozitatea lui nu se oprise aici. El întrebase şi iar întrebase şi ştia mai multe decît cei ce-l ascultau. Dreptul de a construi clădiri mari cu mai multe etaje, în centrul oraşului, nu se putea acorda dintr-un motiv de neînţeles. Se invoca sistematizarea oraşului, studiile încă neterminate în domeniul acesta şi cîte şi mai cîte. Deci, orice întreprindere, dacă voia să folosească mijlocul de ajutor acordat de stat, trebuia să ofere salariaţilor ei locuri de construcţie mărginaşe. Păi de aici, după mintea lui Filipache, se ridicau alte greutăţi. Oamenii se îndepărtau de locul de muncă, pierdeau timp mai mult cu drumul, mijloacele de transport trebuiau sporite şi, vezi, Doamne, chiar aducerea canalizării pînă la Bucureştii-Noi costa enorm, dacă socoteai că existau locuri virane chiar în centrul oraşului, numai că pentru acelea trebuia aşteptat ! Dracu să-l ia de birocratism şi de minţi leneşe ! „Ce te bagi tu, Filipache ? se certase singur. Aceste fapte te depăşesc." „Ba nu te depăşesc de loc ! se înfuria tot el. Oraşul se lăbărţează, creşte, trebuiesc mai multe şine de tramvai, trebuiesc conducte pentru apă şi pentru gaze, liniile de telefoane se lungesc, şi telefonul va trebui în curînd să se afle pe masa fiecăruia, doar nu ne puteam întoarce la lampa de gaz ! Dacă e vorba de confort, apoi să arătăm, noi, comuniştii, despre ce fel de confort este vorba. Adică dacă ai dumneata, Filipache, două telefoane moştenite de la Bazilescu pe birou, cu asta s-a rezolvat totul, gata, poate să piară lumea ? Dar dacă-mi trebuie zece lucrători la ofset pentru o lucrare urgentă, dacă îmi trebuie cinci maşinişti, de ce să nu pot să-i sun cînd vreau, de ce să-i aştept patru ore pînă schimbă patru tramvaie ?" Ei, funcţionarii ăştia superiori nu vedeau toate astea, ei aveau în faţă numai creditele acordate şi nu ştiau să le folosească, de fapt căutau să scape de ele, pentru că ce însemnau aceste credite, aceste milioane, decît griji, hîrţoage şi durere de cap ? Cît despre riscul de a exista mulţi

care să nu-şi ridice casele făgăduite familiilor lor, nici nu mai pomeni, pentru că înţelesese de la mărirea tipografiei ce înseamnă să ţi-i ridici pe toţi în cap. Fapt fu că el refuză creditele, şi oamenii de la fabrică aflară şi, de atunci, îl priviră cu o ostilitate neascunsă. Mai venea şi Pîntea şi Anghel şi aruncau gaz peste foc : „Auzi ce zice lumea, Filipache ; cică de muncit le ceri să muncească pînă nu mai pot, dar n-au unde să-şi pună capul jos, şi dacă e aşa, ei nu mai pot munci bine, şi dacă nu muncesc bine, numai tu eşti de vină, pe ei să nu-i întrebi de plan îndeplinit, să nu te-audă că ai pretenţii". Astfel prezentate lucrurile, sigur că o oarecare neplăcere resimţi şi el. Nu puteai să spui la infinit : „Voi o să mă pricepeţi mai tîrziu". Se întîmplă că în cîteva luni acordarea de credite se opri, dar cînd era vorba la sindicat de problema locuinţelor, Anghel dădea din umeri şi îi trimitea pe solicitatori la director : „Filipache să vă răspundă la treaba asta !" Oamenii mai îndrăzneau, îi sileau şi nevoile, şi el asculta, nu cu resemnare, ci luînd chiar măsuri, pentru că exista un oficiu de plasare a locuinţelor şi chiar rezolvă unele cazuri mai grave, dar nimeni nu-l pomeni pe Filipache pentru asta ; ceea ce făcea el era un fel de paleativ, pentru că altceva era să-ţi ridici o casă nouă, cu geamuri mari, cu dormitor şi sufragerie, şi altceva să capeţi cine ştie ce locuinţă veche. La toate necazurile ce nu puteau fi evitate se mai adăugară şi altele, lucruri poate la fel de neînsemnate în aparenţă, dar care nu aveau darul să-l liniştească pe Filipache.

Pleca de dimineaţă de tot de acasă, avînd grijă să nu-şi trezească nevasta şi pe Eva. Ieşea uşor pe uşă — deschidea poarta şi se trezea în stradă. Îi plăcea imaginea proaspătă a oraşului, văzut parcă după un geam abia spălat, cu ferestrele argintii, arzînd în lumină, cu deşteptarea bruscă a oamenilor dincolo de perdelele umflate de vînt, şi chiar cu zgomotul nesuferit al autocamioanelor care frînau lîngă el şi pe urmă se avîntau pe străzile întortocheate, bîzîind înfricoşător. În urmă rămînea un iz de gaze arse, de gunoi uitat lîngă gurile canalelor, dar toate aceste mirosuri luate la un loc aveau ceva familiar, ceva cunoscut de mult. Tipografia nu era prea departe şi el făcea totdeauna drumul pe jos. Se auzea zgomotul cunoscut de obloane scoase din chingile lor de fier, şi scrîşnetul perdelelor aruncate deasupra tarabelor de zarzavat. Dimineaţa, piaţa din apropiere avea ceva atît de viu, atît de

aţîţător, că ar fi uitat de treburi, şi-ar fi rămas să tîrguie ceva. Aici, veneau primii cumpărători, femeile, cu coşuri de paie la subsuoară, cu glasuri încă adormite, şi începeau tocmeala. Grămezile de salate verzi, şi lăzile cu primele roşii culese te momeau cu culorile lor violente, şi Filipache făcea un ocol numai pentru ca să simtă în nări acest parfum unic de piaţă românească, mereu altul, în fiecare anotimp, dar irezistibil, ca un parfum de neuitat. Privea absent la cifrele aşezate deasupra lăzilor, niciodată nu ţinuse seama de preţuri, dar îi trebuia o justificare. Seara, obosit rău de tot, spunea leneş Elenei : „Am trecut şi astăzi prin piaţă. Ce belşug şi ce preţuri ! Negustorii ăştia particulari ar trebui plimbaţi cu cîntarele de gît prin faţa lumii, îşi fac de cap.“ Specula era un lucru abstract de care nu-şi dădea seama privind cifrele mînjite de ploi, scrise cu cerneală albastră sau verde, ea lua forma unei ameninţări numai din auzite. Mergea de pildă la plane, şi-acolo găsea un nemulţumit ce-şi înşira cauzele pentru care maşina lui nu merge cum trebuie (adică n-avea uleiul trebuitor, n-avea piesele de schimb, n-avea răbdare, cum se dovedise de cîteva ori, şi chiar o pricepere elementară), şi pe urmă îi trîntea un cuvînt neplăcut, dar foarte direct şi de aceea foarte convingător : „Dumitale ţi-o fi convenind, pentru că ai leafă de director, dar mie ? Ieri, cartofii costau atît în piaţă şi astăzi iar s-au scumpit. Ce fac comuniştii dumitale de nu iau măsuri ca să-i mai ţină în frîu pe speculanţi ?“ Şi fenomenul acesta economic, specula, lua contur, devenea o ameninţare directă, atît împotriva lui cît şi a tovarăşilor lui. Necăjit, intra în biroul lui Pîntea şi se aşeza pe un scaun. „Ce facem, *domne ?*“ „Cum ce facem ?“ „Am trecut azi-dimineaţă prin piaţă, şi măgarii ăia de speculanţi iar au ridicat preţurile.“ (În realitate el nu ţinea minte preţurile din ziua precedentă, dar căpătase convingerea că preţurile creşteau în fiecare zi în proporţii îngrijorătoare, şi că acest fapt nu putea fi oprit de nimeni.) Secretarul organizaţiei de bază, mai flegmatic şi mai puţin îngrijorat de soarta pieţei, îl liniştea cu o vorbă-două : „Mă Filipache, tu eşti cam alarmist ! De unde-ai mai scos-o că iar au crescut preţurile ?“„ Dacă nu mă crezi, ascultă şi tu oamenii.“ „Îi ascult şi te-ascult şi pe tine, dar tu ca şi ei vreţi ca toate lucrurile să se bată din palme : gata, peste noapte să-i avem în mînă şi pe ţărani, şi pe negustori, să facem militărie cu ei. Mai există economia politică, măi tovarăşe, cu asta ce-i facem ?“

Filipache nu se împăcase niciodată cu raţionamentul simplu al lui Pîntea. Totdeauna se ridica de pe scaunul în care se aşeza şi punîndu-şi mîinile la spate se învîrtea în jurul vechiului birou, cu fruntea încruntată, neliniştit şi mînios. „Vezi tu, măi băiete, spunea el, permiţîndu-şi să-i spună secretarului «băiete», pentru că era mai în vîrstă, cît stăteam la gherlă, prietenii mei îmi spuneau : «Filipache, pregăteşte-te să răspunzi de soarta oamenilor. Asta trebuie să înveţi tu aici, zi şi noapte.» Mă gîndeam că treaba e un fel de meserie de duhovnic. Adică or să vină oamenii la mine şi-or să-mi povestească necazurile, şi eu am să le spun : fă aşa, fă aşa... Uitam un singur lucru : că mai trebuia să şi acţionez. Tu spui, mai există şi o economie politică, şi eu cam bănuiesc ce-i aia economie politică : nişte legi ale vieţii. Cît se produce, cît se consumă etc., etc... Dar asta mă mulţumeşte pe mine ? Pot eu să ascult toată ziua, bună ziua cum se plînge cutare şi cutare : iar s-au scumpit cartofii, iar s-au scumpit roşiile şi noi avem acelaşi salariu ! Pot să ascult şi mă mulţumesc să arunc pe economia politică toată mizeria ? Trebuie să fac ceva, şi nimeni nu-mi spune ce să fac..."

Pîntea se uita în dosarele lui, părea absent, dar tot îi da un răspuns : „Filipache, eu te înţeleg, dar noi cu sapa nu putem să dăm. Roşiile le-aduc la piaţă ţăranii, ei se ocupă de creşterea roşiilor. Eu cred că, dacă noi aici o să tipărim mai multe cărţi, o să contribuim la lămurirea lor, şi lămurindu-i vom avea mai multe roşii..." Celălalt credea că secretarul simplifica undeva lucrurile. „Nu mă mulţumeşte explicaţia ta, te rog să mă ierţi, dar cele ce-mi spui poţi să le repeţi la un miting, mie trebuie să-mi explici de ce pe ici, pe colo se acţionează cu încetineală, de ce se bate pasul pe loc..." La punctul acesta al discuţiei, dar de fiecare dată la fel, Pîntea se ridica în picioare şi izbucnea pătimaş : „Dacă toată lumea ar fi ca tine, nu mă îndoiesc că ar fi şi mai multe roşii şi mai ieftine, dar uiţi că noi am moştenit un aparat greoi, mii de funcţionari leneşi şi nepricepuţi şi chiar duşmănoşi, oameni care nu ne înţeleg sau refuză să ne înţeleagă. Ce vrei să le facem, să-i omorîm şi s-aducem, de unde, alţii ? Trebuie răbdare, răbdare şi iar răbdare..." Filipache clătina din cap : „Bine, vom avea răbdare, dar de mîncat trebuie să le dăm acestor oameni care tipăresc cărţi, şi mă întreabă pe mine de ce s-au scumpit iar

cartofii, şi salariile lor au rămas aceleaşi". „Asta n-o să dureze o veşnicie." „Bine, am înţeles", încheia mulţumit numai pe jumătate directorul. Ştia şi alte răspunsuri, putea să le spună că, în definitiv, aveau cantina, pentru care dădea sume însemnate din fondul directorial, dar un răspuns bun nu avea valoarea unei situaţii bune.

Cu aceste gînduri, mereu aceleaşi, în care intra mai ales o straşnică dorinţă de a pune lucrurile la locul lor, Filipache trecea de larma pieţei şi o apuca în sus, spre tipografie, trecînd de clădirile cenuşii şi asudate parcă, ale Abatorului, atît de urîte, că ar fi pus tîrnăcopul pe ele. Nu se grăbea, pentru că drumul era calculat cu o precizie matematică. La 6 şi jumătate, exact, portarul de noapte îl saluta în faţa ceasurilor de pontaj, cu ochii lui apoşi şi enervant de slugarnici. Pînă la tipografie mai erau cîteva sute de metri, şi Filipache privea cu atenţie caii bine ţesălaţi ai camioanelor de la serviciul de transporturi, şi trupurile mari ale foştilor geambaşi moţăind în leagănele căruţelor. Dîmboviţa sticlea în soare şi purta deasupra apelor ei leneşe un abur transparent. Din castani cădeau frunze rare, uscate pretimpuriu. Mirosea a borhot şi a sînge proaspăt de animal înjunghiat, pe urmă aerul era ocupat de duhul greoi al plumbului topit, izbucnind prin ferestrele deschise ale secţiei linotipe. De jos, de sub ziduri, înainte de a intra pe poarta de fier, Filipache asculta o secundă clinchetul ca de chei al braţelor maşinilor de cules, 20 de ani, în fiecare dimineaţă, acest cîntec metalic îl chemase înăuntru.

Cîteodată, un sentiment de neplăcere îi încerca sufletul. Uita şi de speculanţi şi de fluctuaţia pieţei, o dată ajuns sus în biroul lui, după ce dăduse bună dimineaţa secretarei care-i descuiase uşa, privea înduioşat vaza cu flori proaspete (în dimineaţa aceea cumpărate, nişte flori ieftine şi sălbatice), şi se apuca de treabă. Învăţase să umble cu dosarele, deşi multă vreme bănuise că nu va reuşi niciodată să se descurce în încîlcirile referatelor, scrise cu o caligrafie lăbărţată de către funcţionarii săi atît de meticuloşi. Cu un creion roşu, totdeauna bine ascuţit, sublinia frazele esenţiale : serviciul cutare cere cutare, restul era pălăvrăgeală pe hîrtie, şi la cîteva şedinţe o spusese deschis : „Tovarăşi contabili, tovarăşi şefi de serviciu, dacă aveţi de gînd să scrieţi romane despre procesul de producţie, duceţi-vă cu ele la edituri. Mie să-mi spuneţi scurt pe

hîrtie cam ce doriţi şi cui vă adresaţi.“ Unii mai învăţaseră, cererile erau mai scurte, actele mai clare, dar la cei mai mulţi rămăsese o meteahnă de neschimbat : limbariţa pe hîrtie. Pentru sporirea unui tiraj, un funcţionar o lua de la Adam şi Eva, cita cîtă hîrtie îi livra lui Bazilescu Letea în ’36, cîtă în ’38, cîtă în ’41. Pe cine interesa asta ? Trebuia spus pe scurt : avem nevoie de atîtea vagoane de hîrtie ; de ce ? pentru că sarcina noastră de plan e de atît şi atît ! Fără vorbărie ! N-aveţi ? Să vă ia dracul, aţi putea să sporiţi producţia, să faceţi şi voi ceva, toată lumea se sileşte să sporească producţia. Nu era nevoie de vorbe mari ca să-l convingi pe directorul de la Letea. Dacă n-avea hîrtie, oricîte rînduri sentimentale i-ai fi scris, el tot răspunsul ăla ţi-l dădea : „N-am, şi gata !“ Ce erau toate astea ? *În urma sarcinii date de către partid, din care reiese clar că noi trebuie să extindem revoluţia culturală etc., etc...* Lucrurile păreau clare, doar hîrtia nu trebuia pentru tipărit cartea de bucate a nu ştiu cui. Atunci ce mai trebuia atîta corespondenţă, pentru că pe Filipache tocmai mulţimea rezoluţiilor, scrise cu cerneală cînd roşie, cînd neagră, cînd albastră, îl speria. Pe marginile cererilor apăreau rînduri peste rînduri, şi iar parafe şi iar iscălituri şi lui îi venea să înnebunească. şi suna pe secretară şi-l chema pe şeful de serviciu şi-l întreba, cam enervat, deşi se stăpînea cît putea : „Dumneata ai trimis cererea asta ?“ „Eu.“. „Cînd ai trimis-o ?“ „E înregistrată, pe margine, are data de...“ Se uita la dată : 6 luni, 8 luni, hîrtii peste hîrtii şi vedea răspunsul simplu : „Nu avem, nu vă putem livra, cereţi pentru la anul. Adresaţi-vă etc., etc...“ Sfaturi în loc de hîrtie. Şi-atunci, după atîta experienţă, funcţionarul nu învăţase nimic ? Omul asuda, speriat de faptul că era chemat de director, cu ochii bulbucaţi dincolo de lentilele ochelarilor, întindea cu degetele cozondracii puşi peste o cămaşă plină de apă. Filipache nu putea să sufere să stea de vorbă cu oameni înspăimîntaţi, tocmai pentru că, niciodată în viaţa lui, nu fusese înspăimîntat. Dintr-o dată toată mînia îi pierea şi spunea simplu : „Stai jos“. Funcţionarul se codea puţin, apoi se aşeza. „De ce eşti atît de obosit ? Munceşti mult ?“ „Da, stau peste orele de program.“ În sclipirea ochilor apărea nesuferita aceea de lumină linguşitoare. Directorul o dată se supăra, spre surprinderea celuilalt : „Să nu mai aud că staţi peste orele de serviciu... Organizaţi-vă astfel munca încît să nu fie nevoie de ore supli-

mentare. Pe mine nu mă conving orele suplimentare, şi nici nu-mi place să le plătesc. Acolo unde lucrurile nu se rezolvă în orele de serviciu, înseamnă că nu se lucrează bine, ai înţeles ? Nu mă pricep la hîrţoage, dar bănuiesc că, dacă v-aţi gîndi mai bine, treaba ar merge ca pe roate..." Spaima din ochii funcţionarului creştea, şi o dată cu ea creştea şi neplăcerea lui Filipache. Nu voia să fie temut, niciodată nu voise să umilească pe cineva. La cîţiva chiar le spusese, mai la început, după naţionalizarea tipografiei, cu o francheţă care îl enervase pe Pîntea : „Nu te mai teme atît de mine, tovarăşe Cutare. Ce bîţîi aşa în fotoliu ? Sînt un om ca şi dumneata. Am lucrat aici, mă cunoşti de ani de zile, nu sînt nici mai deştept, nici mai al dracului ca dumneata, aşa că vorbeşte-mi deschis." Din nefericire, efectul era contrariu, funcţionarii se speriau şi mai mult, şi Filipache dădea dreptate secretarului organizaţiei de bază, care nu mai termina cu mustrările : „Ia ascultă, cît o să-ţi mai pui tu cenuşă în cap şi-o să te mai declari prost ? Păi dacă erai prost şi neînvăţat, crezi că te punea partidul pe scaunul ăsta ?"

Şi uite aşa se pierdea în raţionamente, şi convorbirea se încîlcea, pînă cînd directorul întreba neted : „Cîte corespondenţe ai întocmit, tovarăşe, pe tema sporirii livrării de hîrtie ?" „Atîtea şi atîtea." „Şi tot n-ai mai băgat la cap că trebuie să faci altceva ?" Ce era acel altceva, celălalt aştepta mură-n gură de la el, de la Filipache. „Adică ?" reuşea să îngîne. „Adică să pui mîna pe telefon şi să întrebi : Alo, Letea ? Directorul ? Da ? Ai, *domne*, hîrtie, sau n-ai ?" „Că vezi, că n-am." „Păi de ce n-ai ?" „Şi ia-l şi freacă-l, şi dacă nu scoţi nimic de la el, ia Buştenii şi întreabă-mi-i, nu dormi, şi nu face la nesfîrşit corespondenţe..." Dar corespondenţele nu puteau să ia sfîrşit. Era ca un blestem. În alte şedinţe încercase, reieşea clar că totul se făcea pe baze de referat, trebuia oriunde o hîrtie, la urma urmelor era vorba de milioane, tranzacţiile nu se încheiau fără o acoperire. Dar Filipache simţea că dincolo de această necesitate imperioasă a actelor, exista şi o gîndire înceată, o inerţie care-l scotea din sărite. De unde venea inerţia asta ? Odată îi spusese lui Pîntea, tot aşa de neted cum îi spunea toate (şi fusese tot atît de nemulţumit, pentru că i se păruse că secretarul simplifică totul ca de obicei) : „Nene, trebuie să învăţăm să conducem. Vezi, puterea, cînd eşti hotărît şi lupţi pentru ea, se obţine repede, mai important rămîne să ştii ce să faci cu ea, cum s-o

întrebuinţezi. Ia gîndeşte-te, cine a condus ţara asta pînă ieri, alaltăieri ?" „Nişte escroci !" simplificase secretarul, la rîndul lui. „Exact, nişte escroci, îi dăduse celălalt dreptate, dar erau nişte escroci cu carte, pentru că banii şi averile nu se fac din vînt, trebuie să ai un miros, să te pricepi cît de cît la ceva. Ori pe ce contează reacţiunea acum ? Pe lipsa noastră de învăţătură. Şi tu, şi eu, abia deschidem ochii. Am citit destul, dar cînd e vorba de practică, uite de cîte lucruri te izbeşti. Trebuie lucrat cu oamenii, primul lucru cu care trebuie să ne deprindem e acela de a avea încredere în ei. Sîntem aici, nu avem de gînd să plecăm prea repede, şi trebuie să ştim cît mai curînd cum să conducem. Păi la o tipografie treaba asta e un fleac, gîndeşte-te că, comunişti ca tine şi ca mine se califică noaptea, zdrobiţi de oboseală în munci de inginer, li se dau pe mînă uzine nemaipomenite, unde se lucrează cu chimişti, cu draci, cu vrăjitorii, nu alta. Şi ăla care e trimis acolo, trebuie să ştie despre ce e vorba, să nu se bîlbîie, că, altfel, îl întorc şmecherii pe dos, şi se duc dracului milioanele." Pîntea se lăsa ciupit cît se lăsa — avea şi el ale lui : „Mă, Filipache, de ce întîrzii, mă, la minister, că s-au plîns unii. Ţi-a dat statul şofer şi tu nici nu te urci în maşină, te-ai obişnuit să mergi cu tramvaiul. Tovarăşii de-acolo te-au criticat, pe bună dreptate, că vii ultimul la şedinţe. Ţie ţi se pare că faci lux, cînd colo, treburile te silesc să te urci în maşină, dar tu zici ca prostul : nu, nu-mi trebuie, ce vreţi, să mă boieresc ? Nu te boiereşti, n-ai timp !" Aici, intrau într-o altă chestiune. Filipache sună într-o zi scurt, şi secretara apăru repede în uşă. „Tovarăşă Coca, a venit şoferul ?" „N-a venit încă." Directorul clătină nemulţumit din cap. „Cînd vine, să treacă pe aici, am să-i spun ceva." „Am să-l chem, are telefon." Acest lucru nu-l ştia Filipache. Va să zică şoferul avea telefon, şi el, cît era de director, nu reuşise încă să aibă cu toate insistenţele celor de la minister, care voiau să-l cheme la orice oră din zi şi din noapte, dacă ar fi avut nevoie de dînsul. „Poate că omul a făcut altceva înainte, şi-acum e şofer, şi-are telefon de ani de zile, ce mă priveşte pe mine ?" Scuza nu-l mulţumea, nu era vorba de o invidie, dar în toate ceva părea nepotrivit, nelalocul lui. „Omul ăsta nu poate să mă respecte, gîndea. De unde-ai mai scos-o şi p-asta ? Poate n-a găsit altceva mai bun şi s-a făcut şofer. N-ar fi nimic, dar nu vezi că dacă ai nevoie de el nu vine la timp la serviciu, n-are

ore fixe şi cîteodată te cheamă undeva, pe neaşteptate, la o şedinţă şi ia-l de unde nu-i ! O întrebi pe secretară : Unde-i *domne* individu ăsta ? Nu ştiu. Nimeni nu ştie, el îşi face de cap şi tu te duci tot cu tramvaiul şi întîrzii şi tovarăşii se uită chiorîş la tine, nu-ţi spun nimic şi ţie îţi crapă obrazul de ruşine. Îl certase de cîteva ori, obligîndu-l să vină ca lumea, la 6,30 în curtea fabricii. Un timp, şoferul se ţinuse de cuvînt. De cîte ori intra pe poarta fabricii îl găsea moţăind în maşină. După o lună sau mai puţin iar avusese nevoie de el, pe la 11, într-o dimineaţă, şi nu-l găsise. Unde e ? Are puţină treabă, îl scuzase secretara. Ce fel de treabă ? Nu ştiu ! Trebuie să repare ceva la motor. Filipache fusese bucuros că-i găsise o scuză. Şi o maşină se mai strică, trebuie reparată, nu e ceas..." Cînd îl întrebase peste cîtva timp dacă a reparat motorul, şoferul păruse uluit, de unde el, Filipache, dedusese că nu era lucru curat la mijloc. Îl întrebase pe Anghel : „Măi frate, ce-i cu şoferul nostru ? E om bătrîn, are părul alb, mi-e ruşine de ruşinea lui. Nu-şi face datoria. O să-l amendez." „Are copii, Filipache, o liotă, dacă-i mai iei şi din salariu, îl omori." „De ce nu stă la datorie ? Am foarte rareori nevoie de el, şi în general nu pot să sufăr maşina, dar se mai întîmplă că mi se cere să fiu în cinci minute la o şedinţă, şi sînt silit să spun că nu pot. Păi n-aveţi maşină ? întreabă cîte o tovărăşică dintr-alea de la secretariat. Am, dar vezi dumneata, stai de-i explică..."

Se plînsese şi lui Pîntea, acesta cercetase cazul, întrebase portarul ce se întîmplase cu şoferul, aflase totul, venise la el : „Filipache, am cercetat, e cam ticălos. Cară zarzavaturi din piaţă pentru nişte negustori. Tu nu miroşi cînd te urci în Buikul ăsta vechi, parcă e o grădină. S-a dus dracului benzina, uleiul, maşina noastră miroase ca o seră..." Făcuseră haz de necaz. Filipache îl chemase la el, iar Vardughian, slab, osos, cu o figură tragică, cu obrazul căzut, umilinţa în persoană, cam adus de spate pentru că era prea înalt, şi la volan trebuia să conducă aplecat puţin, ca să poată zări drumul prin parbriz, rămăsese lîngă uşă, cu şapca în mîini, aşteptînd. Îl poftise pe unul dintre fotoliile lui Bazilescu, în care te scufundai ca într-un cupeu de trăsură : „Ia stai, tovarăşe Vardughian". Şoferul se aşezase pe-o bucă, cătînd speriat într-o parte. „Ce-ai făcut dumneata înainte de-a fi şofer ?" Omul o încurcase (mai pe urmă cercetase la cadre şi aflase că se ocupase cu comerţul

de cafea, şi că falimentase la doi ani după ce deschisese o mică prăvălioară într-un pasaj), dăduse nişte explicaţii încîlcite. Filipache nu mai insistase. „Bine, nu vrei să-mi spui totul, încheiase directorul, fără supărare. Dar de serviciu de ce nu te ţii ?“ Celălalt tresărise cu o mirare care era gata-gata să-l scoată din sărite pe Filipache. „Cum nu-mi văd de serviciu ?“ Nu avea rost să se certe. Trecuse direct la obiect. „E adevărat că faci transporturi cu maşina tipografiei ?“ „Ce fel de transporturi ?“ întrebase cu o nevinovăţie care-i aduse sîngele în obraz lui Filipache. „Transporturi de zarzavat.“ Omul lăsase capul în jos : „O dată am cărat nişte lăzi cu zarzavat pentru cantină, şi mi-a scos lumea vorbe“. Va să zică recunoştea. „Să nu se mai întîmple, că te amendez.“ „Bine, am înţeles.“ Dar nu înţelesese. Iar avusese nevoie de el şi iar nu-l găsise. Se dusese la Pîntea în birou : „Ce fac eu cu omul ăsta ? Nu vrea să se îndrepte, şi pace“. „Trebuie să avem răbdare. Gîndeşte-te că uşor îl putem da afară, dar ce fac copiii, nevasta ?“ „Atunci de ce nu înţelege să-şi facă datoria ?“ „Vorbeşte cu el, arată-i care e situaţia...“ „Bine.“ Îl chemase din nou şi-i vorbise ca unui om mai în vîrstă : „Am aflat că ai o familie grea.“ „Da“, recunoscu el. „Cîţi copii ? „Şase.“ „Şi nu ţi-e milă de ei ?“ Vardughian tresărise şi o urmă de deznădejde îi urcase în priviri. „De ce mă întrebaţi ?“ „Pentru că nu se mai poate. Dacă nu te astîmperi, te dau afară...“ Ciudat lucru, ameninţarea nu-l speriase prea tare, şi-abia mai tîrziu înţelesese de ce. „Nu cred să mă daţi afară, spusese şoferul, moale. Întîi că nu vă dă nimeni voie. Sînt şi eu muncitor şi azi muncitorii nu mai sînt lăsaţi pe drumuri...“ Filipache vrusese să-i spună brutal că el nu credea că are de-a face cu un muncitor, dar renunţă. „Pe urmă, continuase Vardughian, din ce vreţi să trăiesc ? Leafa nu-mi ajunge, trebuie să mă mai cîrpesc...“ „Du-te după orele de serviciu şi angajează-te undeva la un garaj, dar mie, în timpul producţiei, să-mi stai la serviciu“. Pe urmă conflictul se ascuţise. Reclamaţiile curgeau. Vardughian fusese văzut la o înmormîntare. Vardughian avea clienţi la ore fixe, pe care-i transporta dintr-un punct al oraşului în altul, Vardughian întîrzia... În şedinţele sindicale, la toate criticile, şoferul nu răspundea, părea mut, ajunsese la o nepăsare în stare să scoată şi pe un sfînt din sărite. Culmea era că îşi găsise şi apărători şi Filipache nu înţelesese manevra, de la început. Vasilescu

spunea că el e de vină pentru că Vardughian întîrzia şi lipsea în unele zile, pentru că avea nevoie de dînsul ziua şi noaptea. Scuze se găseau destule : aprovizionarea cantinei devenea din zi în zi mai greoaie, şi trebuiau făcute drumuri lungi după alimente. Muncitorii ascultau şi-i dădeau dreptate : „Săracul Vardughian umblă cu Vasilescu după roşii, şi noi îl criticăm în şedinţe". Dar scuza asta nu-l mulţumea pe Filipache. Nu-i plăcea Vasilescu. Mai ales după ultimele zvonuri devenise foarte circumspect. Tot cu Pîntea se înţelesese. „Măi frate, ia să luăm noi măsuri, să vedem, ce s-ascunde după toată treaba asta ?" Secretarul mîrîi : „Eu ştiu ce s-ascunde, e problemă mare. O să te doară capul, Filipache." „Las' să mă doară, dar barem să ştiu adevărul..."

După trei săptămîni, secretarul intrase la el în birou şi-i spusese neted : „E amestecat şi Anghel, preşedintele sindicatului". „Adică?" „Adică, lasă-mă să fumez o ţigară." Şi-o aprinsese şi povestise precipitat : „Dumnealor fac afaceri pe spinarea muncitorilor. Escrocul ăla de Vasilescu învîrteşte banii, şi din ce rămîne pe de lături se duce la chefuri cu Anghel ca să fie acoperit. Spune lumea că merg seară de seară la *Ţipă-n drum*, o crîşmă pe Pantelimon, şi beau şi mănîncă momiţe, şi le cîntă lăutarii, şi-au înnădit şi cîteva legătoare de sus, nişte pramatii aduse în producţie tot de Anghel..." Filipache simţise cum asudă. Zvonul că Vasilescu şi cu Anghel îşi fac case în Bucureştii-Noi nu-l crezuse de la început. Îl ştia bine pe preşedintele sindicatului, şi chiar atît de prost nu-l bănuia. Dacă ar fi umblat cu lucruri necurate, nu ieşea el ca viermele în faţă, dar chestiunea cu chefurile şi cu femeile, astea-i semănau foarte bine. De cînd îl cunoştea îi plăcuseră cheful şi femeile. Faptul că trebuia să afle un adevăr neplăcut îl făcea atît de trist pe Filipache.

Într-altă zi, pe la 9 şi un sfert, secretara îi aduse înăuntru pe şofer. Vardughian era obosit, ca după o noapte de insomnie, avea o faţă răvăşită şi părea foarte bolnav. „Stai jos", îi spuse cu o voce care nu promitea nimic bun, dar, ca de fiecare dată cînd stăteau de vorbă, şoferul nu părea prea înspăimîntat. „Coca, cheamă-l şi pe tovarăşul Pîntea." Prezenţa secretarului organizaţiei de bază la o discuţie pe care o bănuia îl nelinişti puţin pe Vardughian, dar recăzu într-o somnolenţă prefăcută. Pînă la sosirea celui de-al treilea, Filipache, hotărît dintr-o

dată să ia taurul de coarne, cum îi era obiceiul, ridică la întîmplare un dosar de pe masă şi i-l arătă şoferului : „Vezi, ăsta-i dosarul dumitale." Şoferul clipi moale. Ştia că în afară de a-l concedia n-avea ce să-i facă, şi un loc de muncă pentru acelaşi salariu mai găsea el. „Pari nepăsător, zise Filipache, dar nu e dosarul dumitale de cadre. E un dosar al Miliţiei..." Cuvintele avură un efect neaşteptat. Vardughian parcă atunci se trezise după un duş rece „Ce-are Miliţia cu mine ?" „O să vezi îndată..." Directorul se mira el însuşi de faptul că putea minţi cu atîta uşurinţă. Intră şi Pîntea. Secretarul se aşeză pe un scaun, mai într-o parte, privind cu linişte la cel din faţa lui, ca şi cînd atunci l-ar fi cîntărit cîţi bani face. „I-am adus la cunoştinţă cele constatate la Miliţie", începuse Filipache cu o seninătate uluitoare. Secretarul nici nu clipi. „Şi ce spune dumnealui ?" „O să vedem acum..." Vardughian căuta cînd la unul, cînd la celălalt, voind să ghicească, cu o secundă mai devreme, cam ce ştiu şi ce nu ştiu cei doi. Văzînd chipul indiferent al lui Pîntea se simţi pierdut. Totdeauna îi fusese frică de omul acesta, tocmai pentru că toată lumea spunea despre el că este foarte cinstit. Chiar porecla de „adventist" îl făcea să se simtă ca pe gheaţă ori de cîte ori trebuise să-i vorbească. „Ai de gînd să spui tot ? întrebă neted Filipache. Noi nu te mai putem ţine în fabrică, totul e cum ai să scapi la Miliţie, pentru că e uşor să pleci de-aici şi să te angajezi în altă parte, dar să vedem ce ai să faci cînd va trebui să răspunzi de faptele tale." Ceea ce era uluitor, era faptul că pe măsură ce Filipache mintea, simţea cum îl cuprinde o veselie ciudată. „Parcă numai noi ! Toată lumea fură aici !" zise în cele din urmă Vardughian, şi deodată îşi dădu seama că era pierdut, şi că cei doi îl minţiseră, pentru că normal, ancheta trebuia să aibă loc la Miliţie şi nu în biroul directorului, dar pentru că o pornise aşa, cel puţin să se dezvinovăţească, să arunce pe ceilalţi ce-i puneau lui în cîrcă. Filipache ghici raţionamentul şi spuse neted : „Vardughian, dosarul ăsta poate fi oprit, fă în aşa fel ca el să n-ajungă unde trebuie. Dacă spui tot, o să vedem ce-i de făcut cu tine, dacă ascunzi ceva, şi noi ştim destule, o să vezi ce-o să urmeze". Calmul lui Pîntea îl scotea din sărite pe şofer. Acesta nu se mişcase de loc din scaun, şi avea aerul că ştia şi mai multe. Filipache nu se mai stăpîni şi întrebă pe neaşteptate : „Ia zi-i, ce-i cu cîrciuma aia *Ţipă-n drum* ?"

„Vasilescu e capul răutăților, începu Vardughian. El l-a tras de mînecă și pe tovarășul Anghel. Dumneavoastră nu prea mergeți cu mașina. Veniți primul, și plecați ultimul de la tipografie. Ei, seara, pe la 7, gata, o întreabă pe secretară : Tovarășă Coca, ce face tovarășul Filipache, mai stă ? Mai stă ! Dacă întreabă de mașină, spune-i că a plecat cu tovarășul Anghel... La început nu mergeam prea des la cîrciumă, dar de la o vreme, din două-n două seri îi las pe Pantelimon..." „Știu", confirmă Filipache cu o liniște care-l îngheță pe celălalt. „Și cu fetele cum e ?" „Niște curve de la legătorie. Le-a angajat tovarășul Anghel, la sfaturile lui Vasilescu. Nu fac nimic, vin dimineața năuce la serviciu. Le pontează una din ele, și ele se duc în pod și dorm. Dacă le ia la întrebări șeful de secție, arată cotul. Să le reclame, n-are decît, că o să vadă el ! Asta e !" Vardughian voia să ocolească ceva foarte neplăcut pentru el, dar cei doi așteptau cu răbdare. „Cum scoate Vasilescu banii pentru chefuri ?" „Simplu. Are oameni la grădinăriile din jurul Bucureștiului, niște fermieri care mai țin locuri. Pune prețul dublu. Tovarășul Anghel știe, dar închide ochii. La început nu prea voia, dar de cînd cu chefurile..." Pîntea îi aruncă directorului o privire scurtă. Filipache simți cum roșește pînă-n albul ochilor. „Și cu casele de la Bucureștii-Noi, cum e ?" Vardughian tăcu o clipă descumpănit. „Le-au pus pe numele nevestelor, nu-i așa ?" „Numai Vasilescu, tovarășul Anghel n-a vrut nici în ruptul capului să-și facă două odăi de zid, după cum l-a povățuit celălalt. Zice că să nu bată la ochi. Îi place mai mult petrecerea."

Se făcu un minut de tăcere. „Și de ce nu ne-ai spus singur toate astea mai devreme ?" întrebă Pîntea de la locul său. Șoferul șovăi. „Pentru că le ești complice, completă secretarul, pentru că furi cauciucurile vechi de la magazie, pentru că vinzi pe ascuns hîrtie furată..." Filipache nu mai știa ce era adevărat din toate astea și ce nu, dar chipul înspăimîntat al șoferului îl făcu să ghicească totul. Pîntea nu isprăvise însă, mai voia să știe un lucru foarte important și îl află. „Spune-mi, ce-i face atît de nepăsători pe Vasilescu și pe tovarășul Anghel ?" Vardughian șovăi, pe urmă nu mai putu să înfrunte privirile celor doi. „Cînd se îmbată, se laudă că or să vă scoată ca pe niște măsele stricate pe amîndoi. Vasilescu spune că are un știab în minister, și că ăsta de mult v-o coace, pentru că ați făcut niște greșeli pe aici..." „Ce fel de greșeli ?" Omul știa

ceva, dar nu găsea esența acelor vini imaginare puse în spatele celor din fața lui, pe care-i simțea acum foarte puternici tocmai pentru că nu se simțeau vinovați cu nimic. „Era vorba, cît am înțeles eu, de niște manifestări nesănătoase, chiar așa le spunea, nesănătoase. Tovarășul Anghel rîde cînd e mai bine dispus și zice că tovarășul Filipache o s-o ia pe coajă, pentru că a folosit fondul directorial pentru alte scopuri, pentru mărirea tipografiei, și asta nu permit legile. Pe urmă mai zice că s-a făcut risipă de materiale, și că s-au aruncat banii pe fereastră pentru ca să se pună faianță la closet, și că se spoiește de prea multe ori tipografia, și asta costă, și cineva o să întrebe vreodată, de ce nu se respectă disciplina financiară ?" Spre uimirea lui, șoferul îl auzi pe director cum rîde din toată inima : „Destul, tovarășe Vardughian. Știu totul. Mai spune că n-am vrut să cumpăr la preț de speculă mătase pentru pavoazare, mai zice că am sfătuit fetele să vină îmbrăcate cum trebuie la serviciu, nu-i așa ?" „Chiar așa !" se miră celălalt, fără să priceapă de ce era atît de vesel Filipache. „E în regulă. Poți să pleci, să știi că pentru furtul cauciucurilor tot o să te dăm afară, la noi nu mai ai ce să cauți, cît privește celelalte, n-ai nici o vină. De azi înainte nu-i mai duci cu mașina pe nici unul. Ordin de la mine. În scurtă vreme vom vedea ce-o să facem și cu ei doi."

Rămași singuri, Pîntea și cu Filipache se priviseră în tăcere. „Ce spui de toate astea ?" întrebase într-un tîrziu secretarul. „De dimineață eram trist. Parcă aș fi mers la un dentist să-mi scot o măsea. Acum sînt liniștit. Nu mai am nici un prieten. Anghel a murit din clipa asta pentru mine." Pîntea clătinase din cap ușor, cu melancolie. „Nu-l cunoști, e un om periculos." „Asta a fost greșeala mea, că nu l-am cunoscut. Acum mi-e mult mai ușor, vreau numai să aflu ce s-a întîmplat cu el ? Ce l-a împins spre furtișaguri. Crede-mă, mă simt foarte bine. Dacă e de luptat, principalul e să știi cînd trebuie să începi..."

Și, fără să mai spună ceva, se înfundase în fotoliul de piele, simțind că abia din clipa aceea începe să se înfurie.

VIII

Filipache nu avusese niciodată senzaţia pe care o încercase într-o dimineaţă, cînd, oprindu-se lîngă un linotip şi voind să stea de vorbă cu Petrescu, simţi în glasul acestuia o uscăciune politicoasă. Nu era duşmănie, dar nici departe de duşmănie nu se afla. Omul avea în privire o bănuială, lucra şi vorbea cu el, cum ar fi vorbit cu cineva care-l plictiseşte. N-o spunea, dar din faptul că nu ridica ochii de pe claviatura de metal a maşinii directorul deduse că îl încurca şi că ar fi bine să-l lase în pace. Petrescu avea, ca şi el, aproape 45 de ani, munca de ani de zile îl adusese puţin de spate, un vechi reumatism sau o spondiloză, boală la modă, îl uscase, şi-i aplecase coloana vertebrală, şi plumbul îi măcinase faţa dîndu-i culoarea aceea specială a feţei tipografilor. Omul din faţa lui îi răspundea rece şi mîndru. Mîndria se simţea din impersonalitatea răspunsurilor, din indiferenţa afectivă la problemele comune (ce putea spune Filipache unui lucrător, decît: Ei, cum mai merge? Ce greutăţi aveţi voi pe-aici? întrebări aproape obligatorii la un director care, chiar dacă nu e preocupat de soarta salariaţilor săi, este obligat să spună ceva de genul acesta, cu acea repetare obositoare a frazelor din care lipsea mai ales convingerea, dar el nu era un astfel de director, şi atunci, în ziua aceea voia să afle cu adevărat ce greutăţi întîmpină linotipiştii, şi găsise firesc să se adreseze unui vechi tovarăş de luptă, unui om lîngă care avusese oca-

zia cu ani în urmă să fie ucis de gloanţele trupelor lui Rădescu). Şi deodată auzise glasul acela fără culoare, simţise indiferenţa celuilalt, ostilitatea lui abia ghicită. „Ce i-am făcut ?“, se gîndi îngrijorat, cu grabă. „Ia să vedem. De cînd sînt director a venit el vreodată la mine să-mi spună că are vreo greutate, sau să-mi ceară ceva ? Nu. Dar tu ? Tu, ai venit vreodată pînă aici să stai de vorbă cu el şi să-l întrebi ce greutăţi are ?“

În minutul următor, Filipache avu senzaţia unei singurătăţi dureroase. „Ce ciudat lucru, gîndi el. Cei mai buni prieteni ai mei m-au părăsit o dată cu înscăunarea mea ca director. Uite, nici unul dintre ei nu mi-a călcat pragul biroului, nici unul nu mi-a cerut ceva, şi eu, furat de treburi, am uitat de ei, şi au trecut luni de zile de cînd, în afara unor întîlniri întîmplătoare, nu ne-am dat decît bună ziua. Unde este Cocorea ? Pe el l-am retrogradat pentru o greşeală, tocmai ca să arăt că în materie de condus fabrica eu uit de prieten, şi că asta îl caracterizează pe un comunist : faptul că, atunci cînd este vorba de munca pe care i-a încredinţat-o partidul, n-are mamă, n-are tată, n-are prieten. Dar oare numai asta îi caracterizează pe comunişti ? Nu sînt ei oamenii care au suferit cel mai mult în viaţă, şi nu sînt ei aceia care au descoperit dulceaţa prieteniei, a tovărăşiei în suferinţă, acel sentiment înălţător ce merge pînă la primirea morţii cu seninătate, mîndria bărbătească de a fi solidar cu un alt tovarăş şi că răspunzi şi tu de faptele lui, după cum şi el răspunde de faptele tale, de orice greşeală ?... Cocorea poate că se simte singur şi nedreptăţit, şi tu puteai să te duci şi să-l întrebi dacă acest sentiment de nedreptăţire îl face să sufere, şi-atunci erau bune şi unele cuvinte spuse cînd trebuie. Şi nu era numai Cocorea, era şi Petrescu, Săceleanu, Sandu-Gît de la cartonaje şi încă, dacă ar fi stat să se gîndească, alţii. Oare să se fi speriat ei de noua ta funcţie ? Să fie şi puţină invidie la mijloc ? La şedinţele de producţie nu-i prea văzuse, deşi nu lipseau, nici nu-i auzise. Tăceau, ocupau scaunele cele mai din fund, tăceau şi aşteptau să vadă ce face. Dar de ce nu veneau la el, cinstit, ca între prieteni, să-i spună : „Uite, bă, Filipache, mie nu-mi place aia, nu-mi place aia ; ai scăpat caii, ce mai încolo şi-ncoace !“ Nu, nimic. Numai dacă era necesar : „Eu, tovarăşe director, cred că...“ Şi tot în clipa aceea Filipache îşi dăduse seama că şi în glasul lor era aceeaşi răceală şi

în priviri aceeaşi bănuială ca în ochii linotipistului. Ceva nevăzut, un lucru rău şi de neînlăturat se aşezase între el şi restul oamenilor. Dar care era acel lucru ? Petrescu continua să culeagă textul de la maşină, şi să-i răspundă mecanic : „Cum ţi se pare mîncarea de la cantină ?" „Bună, tovarăşe director..." (Iar glasul acela ca un ferăstrău ruginit.) „Şi cu plumbul ăsta cum e ? Am auzit că are reziduuri, că rablele de maşini vă dau bătaie de cap..." „Da, ne dau, dar ne descurcăm noi cu ele, tovarăşe director..." „Nu-mi mai spune tovarăşe director, că mă supăr, ce dracu, aţi înnebunit cu toţii ?" (Privise peste umăr la celălalt, şi bănuiala aceea ironică îl izbi iar, parcă ea singură în stare să-i spună : „Las-o, şefule ! Că-ţi place al dracului să ţi se spună aşa...") Urmase un minut de tăcere. Afară ningea violent, ca şi cînd norii negri de deasupra oraşului descărcaseră cu furie toată încărcătura lor de zăpadă. Pe geamuri se prelingeau fulgi mari şi deşi, frumoşi, şi aici era cald, gazele sfîrîiau şi nu se auzea decît zgomotul maşinilor de cules, muzical şi cunoscut, melodia aceea fermecătoare a căderii literelor de plumb în căsuţele lor, ca nişte mici clopoţei, şi peste tot, peste fumul de ţigări şi peste respiraţiile celorlalţi oameni din secţie, plutea vata deasă a plumbului topit, senzaţia materială că ceva te apasă pe piept, că mirosul dulce te ameţeşte puţin cîte puţin. În acest minut de tăcere, Filipache auzise strigătul găinilor tăiate în curte pentru cantină. Căderea zăpezii masive şi albe punea o surdină acestei disperări animele colective, dar tocmai de aceea ţipetele găinilor erau mai grăitoare. „Ce-aveţi voi cu mine ?" întrebă sugrumat, după aceea. „Parcă a intrat dracul în voi, în toţi. Îmi vorbiţi ca unui mitropolit : Bine, tovarăşe director ! Cum e mîncarea ? Bună, tovarăşe director ! Dar ce, mă Petrescule, tu crezi că o fac pe nebunul, crezi că vă privesc de sus, crezi că nu-mi cunosc lungul nasului ? Ia să-mi vii la două la mine să stăm de vorbă... S-a înţeles ?" Celălalt izbucnise fără să vrea în rîs, şi directorul porni spre uşa secţiei înfuriat şi uşurat dintr-o dată : „Ia te uită la ei, ce fiţe-mi fac, am ajuns să mă rog, am ajuns să mă simt prost că sînt director. Ştii că-i bună, *domne !*" Şi curajul iniţial cu care pornise spre plane, unde trebuia să dea de Cocorea, i se topi dintr-o dată. Traversă zeţăria cu capul în pămînt, răspunzînd din fugă salutului lucrătorilor aplecaţi peste regale, şi abia cînd se văzu dincolo de uşa capitonată a biroului lui Bazilescu se

mai liniști. Asta era un fel de-a zice, pentru că nu era liniștit de loc. O sună pe secretară și-i spuse ursuz : „Tovarășă Coca, nu mă dai la telefon la nimeni, s-a înțeles ?“ Fata dispăruse speriată dincolo, în mica încăpere din față. „Ia să ne gîndim puțin...“ Se ridică de pe scaun, și începu să ocolească biroul masiv de stejar cu mîinile la spate. Țîrîiala caloriferului îl scotea din sărite. Privi pe fereastră la ninsoarea înverșunată de afară. Aici nu se mai auzea țipătul găinilor tăiate pentru cantină. Treceau mașini și tramvaie huruind, jos, sub ferestrele planelor oamenii se grăbeau spre locurile cunoscute numai de ei, unii primeau ninsoarea cu umilință parcă, încovoind spatele, alții rîdeau tare și se uitau în sus, o fată aștepta să-i cadă fulgii pe gene, susținută de braț de un băiat de 18 ani, cu capul descoperit, nins tot, parcă și-ar fi pus în dimineața aceea o perucă de lînă albă. „Uite, oamenii se plimbă, și dumneata nu mai ieși din grjile astea care te mănîncă. Va trebui într-o zi să nu mai vin la uzină, să mă caute cu Salvarea, cu Pompierii, cu Miliția, cu cine vor dumnealor, și s-o iau așa spre șoseaua Kiseleff, și să mă plimb pe sub pomii aceia bătrîni, și să aud cum bufnește zăpada căzînd de sus. Ah, ce aer, ca un cuțit, și sînt ciori care croncănesc, și cerul parcă e de metal, ca plumbul ăla de la linotip, și poate că ar fi bine să-mi iau și nevasta și fata să le duc pe urmă la o țuică fiartă, într-o bodeguță d-aia cu godin unde cîntă cîte un balaoacheș, și unde-o să dau poate peste Anghel și peste Vasilescu, pe unde-or bea ei banii furați, cum îi zice la cîrciuma aia : la *Țipă-n drum,* halal cîrciumă !“ Uite, na, că iar se întorsese de unde plecase...

Pe stradă trecea un vînzător de ziare strigînd pițigăiat : „Ia *Scînteia, România liberă !* Ia ziarilii...“ Sus, torceau mărunt și egal mașinile. Cum dracu să te plimbi la șosea, cînd aici era atîta treabă de făcut ! Fii, *domne,* serios, vezi-ți de treaba dumitale, e sfîrîială mare, nu merge. Claxonă îndelung o mașină, trebuie că venise hîrtia, și portarul moțăia în cabina lui și nu mai deschidea o dată porțile mari de fier. Gîndul acesta îi aminti de un autocamion de demult, de o iarnă de demult. Era cu Cocorea sus, pe *firlandeză,* acoperiți cu niște pături și foi de cort, și curentul și vîntul, deși stăteau în spatele cabinei șoferului, îi înghețase. Se strînseseră ca oile unul într-altul, și mulți miroseau a mahorcă, și cîțiva chiar a țuică, și drumul era lung. Parcă de alegeri, parcă cu agita-

ţia la ţară. Ce de drumuri ! În epoca aceea tulbure, se aflau mereu împreună. Cocorea, înalt, ca după nume parcă (ei îi spuneau simplu : „Cocorule..."), osos, slăbănog, parcă nemîncat, ducînd al dracului la tăvăleală, nedormind cu zilele, gata să se urce în tren dacă era nevoie, ziua, noaptea, lăsîndu-şi copiii şi nevasta... „De ce dracu l-am retrogradat ? A, da, din vina lui s-a stricat maşina aia şi ne-a costat o mulţime de bani... Dar dacă o fi fost obosit, că de băut nu bea, dacă cine ştie ce sarcini o fi avut şi a uitat un şpalt lîngă val şi a făcut zob valul... Se întîmplă ! Şi-acum plăteşte nu numai el, plătesc şi copiii ăia pe care i-ai văzut şi tu. Patru are, doi băieţi şi două fete, ca nişte gîgîlici. Şi n-ar fi fost frumos din partea ta să te duci într-o duminică la masă la el, neinvitat şi să aduci o sticlă de vin şi să staţi de vorbă : *Domne*, te-am ars, dar trebuia, tu, ca membru de partid, o să înţelegi. Nu se poate fără disciplină. Ce, parcă dacă lui Bazilescu îi făceai una ca asta, te ierta ? Te arunca pe drumuri şi îţi dădea o recomandaţie de nu te mai vedeai, nu mai călcai prag de tipografie..." „Bine, bine, ar fi zis el, la masa aceea cu ciorbă grozavă gătită de nevastă-sa, mirosind a tarhon, dar de ce nu mă întrebi : am dormit azi-noapte ?" „Nu mă interesează. La mine la tipografie eşti tipograf, *maşinistru*, ce faci noaptea, ce-mi pasă mie ? Ai stricat maşina, mi-o plăteşti !" „O plătesc, ar fi zis el, înfulecînd din varza cu carne, dar tu de ce nu mai stai de vorbă cu oamenii ? De ce nu mai întrebi, crezi că numai asta se întîmplă în fabrică ? Avem şi noi ale noastre. Ne-aduci la şedinţă şi spunem una, alta, dar asta-i una, pe cînd dacă mă chemi pe mine, Cocorea, şi-mi dai un scaun, că sînt şi eu om, şi mă bagi în seamă, este *altă ceva*, nu ştiu dacă mă înţelegi, *domne* ? Pentru că dacă vrei s-o ştii p-a dreaptă, cine vine la dumneata, tovarăşe Filipache ? Cine-ţi mănîncă timpul de nu mai ştii cum te cheamă ? Cocorea ? Nu ! Petrescu ? Nu ! Săceleanu de la monotastere ? Nu ! Sandu-Gît de la Cartonaje ? Nu ! Atunci, cine ? Să-ţi spun eu cine ? Tovarăşul Anghel, tovarăşul ăla cu ochi de vier şi picioare scurte, cum îi spune Sîrbu, da, tovarăşul Sîrbu, care nu mai are loc de alţii şi îţi împoaie capul ba că ăla a zis că eşti un incapabil, ba că la legătorie nu e ordine, ba că jos la magazie doarme pe el bătrînul ăla bolnav care ar trebui scos la pensie... Stai că n-am terminat, mai e, *domne*, mai e şi Vasilescu de la cantină. Ăştia au simţit că-i bănuieşti, ăştia au mirosit c-ai să chemi

Miliția, și uite cum te amețesc ! Sînt numai miere. În față îți spun că ești cineva, că ai făcut aripa nouă a tipografiei peste prevederile financiare și dînd peste cap legea fiscală, iar pe unde dracu s-or duce ei, nu te mai scot din demagog ! Da, demagog. Adică vrei să faci pe muncitori să creadă că dezvolți fabrica, că dai pîine și altor tipografi lăsați pe drumuri de burghezie, pentru că pe ăștia nu-i interesa cartea, deși făceau mare caz de ea... Filipache îl oprise în închipuire pe Cocorea care se pornise. „Stai că nu-i așa, Cocorule..." „Da cum dracu e ?" „Oamenii mă vorbesc pe la spate și dacă vrei să știi, mie puțin îmi pasă. Știi dumneata de ce sînt eu zdravăn și trag ca la roată, aici, la tipografie, pentru că nu mă feresc nici de ăla, nici de celălalt. Vreau numai un singur lucru : să folosesc bine banii încredințați de stat. Că mai există cîte un prostălău de șef-contabil la minister, care o să mă zgîrie la vreo ședință că am trecut peste instrucțiunile lor, puțin îmi pasă. Doar banii nu-i bag în buzunarul meu, se vede ce-am făcut cu ei. Lasă-l pe Anghel să creadă că vreau să mă fac popular printre muncitori, n-are decît. Ei nu înțeleg multe acum, or să înțeleagă mai tîrziu. Ce mai vrei dumneata să spui ? Că am înființat școală de balet pe lîngă tipografie ? Foarte bine, ne-au felicitat de la raion. Ei nu văd decît banii și atît. Dar partea sufletului ? Ce, adică copilul de muncitor n-are și el dreptul la artă ? Uite, mie, cînd mi-a spus nevastă-mea că o face pe Eva, fata mea, balerină, am vrut s-o bat. Ei, cînd spun balerină, spun curvă, crezînd că acolo, la conservatorul ăla al lor se face cine știe ce, dar să meargă cu mine, să vadă ce muncă grea e, ce nădușeală și ce frumusețe... Ce mai au să-mi spună ? Că închid ochii că mai fură cîte unul cartoane și hîrtie ? Nu sînt zbir. Lasă omul să se mai ajute cu cîte ceva...

Cocorea reapăruse iar pe neștiute, lung, osos și crîncen. „Dar de lingușit de ce te lași lingușit ? De ce închizi ochii la cîte fac ei ? Tu nu vezi că s-au organizat ? Anghel îl are în spate pe Vasilescu, de la ăsta și de la Sîrbu pornesc firele. Ei te-au izolat de noi, ei te-au învrăjbit împotriva noastră. Petrescu a lipsit o dată, pentru că a înmormîntat-o pe maică-sa la țară, și l-ai făcut de două parale, pe unul l-ai pierdut. Despre Sandu-Gît ți s-a spus, tot la ureche, că se laudă c-a fost prieten cu tine, și de-aici, toate cîte le face anapoda, tovarășul director închide ochii ! Lui Săceleanu nu i-ai zis nici

dă-te mai încolo, dar ai rîcă pe el parcă. Asta de unde se trage ? Nu ţi-a şoptit o dată tot Sîrbu că muncitorii zic că... Ce zic ? Zic că în loc de luxul de la club mai bine le-ai mai da ceva la leafă." „Eu nu stabilesc salariile, şi cu luxul trebuie să ne obişnuim, că de-aici ni se trage, ne-am deprins cu pămînt pe jos, cu raţa-n geam şi cu uluca picată peste noi..." „Ei, bine c-ai ajuns şi la locuinţe..." De cîte ori ajungea la punctul ăsta, Filipache se aşeza pe fotoliul florentin al fostului patron. Pielea mirosea frumos din pricina căldurii din încăpere, şi sfîrîitul caloriferului începea să-i placă. Era linişte, dincolo, în încăperea mică din faţă, Coca sugrumase ţîrîitul telefonului, şi-l apăra de năvala celor care aveau prea mult timp, şi voiau să-i mai şoptească cine ştie ce. Uite Sîrbu ăsta, asudatul ăsta, omul ăsta fără labele picioarelor, nervosul ăsta cu ochi de vier, cu privirea mereu în pămînt, ce frumos ştia să te ia, pe departe, cum lăuda el curăţenia fabricii, cum spunea ce bine merg toate, fără să pomenească numele tău ! Nu, Doamne fereşte ! Nu era prost. Ştia să compare, avea cifre în buzunar, le scotea la fiecare şedinţă şi începea să citească : păi pe vremea lui Bazilescu se tipărea atît şi-atît şi noi cît tipărim ? Atît şi-atît ! Se compară ? Şi ce ziceau tovarăşii ? Că sîntem proşti, că nu ştim să conducem, ori uite că ştim să conducem ! Şi dumneata, Filipache, o dată mi te umflai şi-ţi spuneai în sinea ta : Da ştii că ăsta nu e prost ! De unde-a venit ? De la C.C.S. Foarte bine, e pregătit, ştie să pună problemele. Cine te aproba imediat ? Tovarăşul Anghel ! Cine-l adusese ? Tovarăşul Anghel ! „Am eu un om, ţîţă !" „Bine, Anghele, dacă-l ştii tu ! Munceşte ?" „Auzi vorbă ! Sîrmă ! O să fie bun şi pe linie sindicală. Ştie să scrie, are doxă. Trebuiesc rapoarte. Dumneata, nene Filipache, ai atîtea pe cap, ce-ţi mai trebuie scriptologie ! O să fie bun la toate : dădacă îţi aduc, că şi tovarăşii ăia : toată ziulica la telefon : gata raportul cutare ? Păi să vezi, c-o fi, c-o păţi ! Nu ştim, n-am auzit. La 11 s-aduceţi raportul la minister ! Pe cînd aşa : îţi aduc eu grafologul colea, zgîrie-hîrtie. Devotat, devotat, vrednic de-o să te sperie..." „E membru de partid ?" „Nu ştiu, să-l întreb". „Păi, de unde-l cunoşti ?" „E tipograf, a lucrat cu mine. De cîţiva ani nu mai ştiu ce-i cu el."

Şi Filipache uitase să mai întrebe care-i situaţia lui Sîrbu. E sau nu membru de partid ? Ia să-l întreb eu mîine pe Anghel, aşa, dintr-o dată, să văd ce-mi spune... „Ţi s-a căşunat pe

ăsta." „Mi s-a căşunat, că prea e perfid. Acum îmi dau seama. Vine la mine, mă întreabă : ce părere aveţi despre cutare chestiune ? A, în chestiunea cu clişeele de la zincografie ? Ar trebui să se muncească mai bine. Ce-mi face domnul Sîrbu ? Se duce la zincografie şi pe baza acestui simplu cuvînt face o şedinţă cu secţia, şi mi-i freacă pe oameni de le scoate sufletul. Dar eu n-am spus decît că s-ar putea munci mai bine ! Atît ! Şi nu ştiu nimic, şi aflu întîmplător, de la cine ? De la Pîntea, care e supărat foc : „Bine, Filipache, da ce-ai avut cu oamenii ?" „Care oameni ?"„ Oamenii de la zincografie..." Începi să crezi că nu mai ai ţinere de minte, că ţi-a plecat mintea cu sorcova. „Ce tot zici tu acolo, Pînteo ?" „Păi nu i-ai spus tu lui Sîrbu să-i frece pe cei de la zincografie ?" „De ce să-i frece ?" „Că nu muncesc ca lumea..." „Asta-i nebun ! Ia să vină la mine !" Dar cum naiba s-a făcut, era plecat într-o delegaţie, şi a trecut o zi, au trecut două, ai uitat. Pe urmă, iar nu ştiu cum s-a făcut, că ai dat peste el într-o secţie şi nici n-ai apucat să spui ceva că a şi început cu guriţa lui de aur : „Tovarăşe Filipache, pot să vă spun ceva ?" „Spune, *domne !*"„Ieri am venit de la Sibiu, am fost acolo în schimb de experienţă. Ştiţi ce tipografie au ăia ? ! Numai pe Maica Domnului în 12 culori n-au scos-o, că dacă le-ar cere cineva aşa ceva, ar scoate-o..." „Ei, treci la obiect..." „Trec. Dar să ştiţi că mi-e greu să vă spun..." Ochii ticălosului erau umezi, apoşi, vierul era emoţionat, asudase tot, părul lui încreţit lucea de plăcere. „Pînă acolo s-a auzit de dumneavoastră !" „Ei, lasă fleacurile !" „Pe cuvîntul meu de om !" (Există un sentiment mai ticălos decît plăcerea asta stîrnită de un cuvînt bine brodit ? Ia să-mi spui, Filipache ? Şi doar eşti om dintr-o bucată. O dată ai stat de vorbă cu un agent de poliţie, ieşit la pensie. Cum dracu se făcuse, omul văzuse multe şi se înduioşase, simpatiza cu comuniştii. L-ai simţit sincer şi ai vrut să afli un lucru, care te mînca de multă vreme, şi l-ai întrebat : „Ia spune, domne Vişan, cum îţi explici dumneata că poliţia asta mai recrutează cîte un agent chiar din mijlocul nostru ? Cum se corupe un om, în general ?" Domnul Vişan avea 66 de ani, părul ca ninsoarea asta de pe geamuri, şi o mustaţă falnică. Îi plăcea să se asculte, şi să lase să se creadă că ştie multe. „Intrăm într-un domeniu delicat", zisese cu pedanterie. „Să intrăm." „Intrăm în psihologie." „Hai să intrăm." „Bine..." Grozav îi mai plăcea domnului Vişan cuvîntul psihologie. „Domnu

Filipache, pe om îl corupi, linguşindu-l, dar nu aşa ca prostul. Întîi îl studiezi, ca la anatomie. Te uiţi în el : unde-i mai slab ăsta ? Dacă îi plac femeile, îi spui că ştii pe cineva care se prăpădeşte după el ; bea, îi aduci de băut, şi-l lauzi de-l usuci : că ce spiritual e el, că o să vadă lumea cu ce om are de-a face etîcî, etîcî... Dacă nu merge aşa, îl mai corupi cu bani şi cu cadouri : uite, mi-e drag de dumneata, ia stiloul ăsta, ia pieptenele ăsta. N-ai nevoie de 500 ? Cum să n-ai ! Poftim. Mi-i dai cînd oi vrea dumneata. Şi zilele trec şi mai ia 500 şi mai ia o mie. O dată vine scadenţa ! Şi dacă şi la laude şi la bani rezistă, ameninţă-l ! Prinde-l cu ceva şi nu-l scăpa din mînă, fii tare !" „Bun. Dar care e cea mai a dracului metodă dintre ele ?" „Tot aia cu lauda. Cei mai mulţi la laude nu rezistă, şi faci din ei ce vrei. Cîrpă de şters pantofii.") „Şi ce se spune la Sibiu despre mine ?", întrebai dumneata, domnu Filipache. „Că aţi mărit tipografia, că aţi adus maşini noi, că aţi dat pîine de mîncat la oameni... Vă spun, mi-a făcut o adevărată plăcere să aud toate astea..." Auzi, îi făcuse o adevărată plăcere ! Şi lanţul sporea. Într-o zi tot Sîrbu vine la tine şi stă în picioare, şi te respectă, şi vrea să te servească cu orice, şi spune că el admiră şi înţelege ceea ce faci tu, Filipache, şi ar vrea să-l ajuţi într-o problemă. „Care problemă ?" Are şi el un om, munceşte bine, calificat. Vrea orice salariu, numai să muncească aici, că aici o să se ridice. Tocmai în fabrica dumitale, Filipache ! Numai aici se învaţă adevărata artă tipografică : şi Gutenberg, dacă s-ar mai scula o dată din morţi, tot la *Grafice 6* ar veni, că aici sînt cîinii cu covrigi în coadă ! Şi tu, prostule, semnezi, şi azi aşa, mîine unul, poimîine altul, domnu Sîrbu îşi aduce oamenii lui, şi încet-încet, fără ca tu să ştii, te trezeşti cu ei şefi de secţii, şefi de sector, cutare, cutare. O pilă pune Anghel, una Vasilescu, una contabilul : „Cine, Stamate ? Păi să vă spună şi tovarăşul Sîrbu, munceşte de se rupe ! Nu doarme, nu mănîncă." „Dar parcă secretarul de partid zice că e cam chiulangiu, că se leagă de fetele de la legătorie..." „Ei, e băiat frumos, fetele, fete ; ce vreţi, tovarăşe director ? Producţia e una, şi fetele, alta." „Păi pe cine să cred, pe Pîntea sau pe dumneata ?" „Tovarăşul secretar e ocupat, află şi dînsul din auzite..." Şi iar uiţi, tovarăşe Filipache, azi de unul, mîine de altul şi cazurile se înmulţesc. Parcă în şedinţe ce se întîmplă ? Vii dumneata, te-aşezi pe scaun, vrei să afli cîte ceva despre viaţa uzinei. Nu eşti Dum-

nezeu să stai şi în birou, şi în zeţărie, şi la plane şi peste tot. Lipseşti, ai şedinţe, mergi la minister, alergi după hîrtie, *personal*. În timpul ăsta viaţa fabricii continuă. Nu poţi s-o cuprinzi. Oamenii au început în ochii tăi să semene unii cu alţii, au contururi numai, nu mai reuşeşti să ţii minte care are ochi albaştri, care negri. Îi uiţi. Aşa ţi-ai uitat şi prietenii. Şi în urmă cu cîteva luni, cîţiva mai ridicaseră glasul : „Tovarăşi, în sectorul cutare, nu merge cum trebuie cutare." Se ridica repede Anghel : „Tovarăşi, dacă e vorba să facem o critică, să facem o critică serioasă. Tovarăşul se leagă de lucruri secundare... Să trecem la altceva." Asta în cel mai bun caz. Cîteodată, unul mai îndrăzneţ o lua mai rău pe coajă : „Dumneata critici fără temei, şi în general nu e bine să ne amestecăm unde nu ne fierbe oala !" Dumneata, Filipache, ascultai şi te mirai : „Lasă-l, tovarăşe Anghel, să spună, cine ne dă nouă dreptul să punem pumnul în gura muncitorilor ?" Şi omul nu mai spusese, pentru că de jos, de lîngă el, şeful secţiei îi şoptise ceva. Urmase o explicaţie nevinovată : la topitorie s-au spart două geamuri ? Ei, ce mare lucru ! Asta-i treaba administraţiei ! Bine, dar de ce administraţia nu punea cele două geamuri, pentru că cuptoarele ardeau în permanenţă şi oamenii lucrau fără cămăşi pe ei, şi din spate venea curentul de-afară, şi spitalul — gata. Şi-atunci, unde-i grija faţă de om ? El, Filipache, mirosise că ceva nu e în regulă şi se dusese sus, la topitorie, şi-acolo văzuse că nu sînt geamuri de loc, nu erau numai două geamuri sparte. „De ce nu erau geamuri ?" „Pentru că le spărsese vîntul de astă-toamnă." „Şi cum, de astă-toamnă lucraţi aşa ?" „Da." „De ce ?" „Pentru că am tot spus, şi nu se pun geamuri !" „Şi de ce dumneata, care te-ai ridicat, n-ai avut curajul să spui toate astea ?" „Pentru că..." „Să-ţi spun eu de ce. Pentru că şeful dumitale de secţie te-a tras de mînecă. Cine e şeful de secţie ?" Era un muncitor necunoscut, angajat de cîteva luni. Şi cum ajunsese şef de secţie peste noapte ? Bine ! Îl recomandase tovarăşul Sîrbu. „Bun. De ce l-ai recomandat, tovarăşe Sîrbu ?" „Munceşte bine." „Bun, şi dacă munceşte bine, de ce înăbuşă critica şi lasă oamenii să răcească de astă-toamnă ?" „N-a vrut să vă supere cu fleacuri." „Păi astea-s fleacuri, măi frate ?" „Nu sînt, tovarăşe director, dar cînd noi avem în faţă atîtea sarcini, ne mai uităm la nişte geamuri sparte ?" „Ne uităm, tovarăşe Sîrbu !" La asta se redusese toată chestiunea, pentru că peste cîteva zile venise

Anghel şi, ca din întîmplare, spusese că şeful topitoriei fusese recomandat de către raionul U.T.M. unde are o muncă de răspundere. „Bine, bine, l-o fi recomandat U.T.M.-ul, dar uite ce-mi face." „A uitat şi el, nene Filipache. Are atîtea pe cap."

Numai că lucrurile nu erau de loc întîmplătoare. De la o vreme, n-ai observat dumneata că oamenii au la şedinţe o reţinere, nu mai vorbesc, cască, abia aşteaptă să plece acasă, par obosiţi şi fără interes, şi de unde vine lipsa asta de interes ? De la credinţa care se înstăpîneşte, că nu poţi să spui ceea ce îţi place şi ceea ce nu-ţi place în fabrică. Şi cum poate să rabde o astfel de stare un comunist ? Cum nu poate să facă lumină ? Să descopere acele cauze secrete care falsifică viaţa uzinei. Doar tipografia asta e casa tuturor, doar ei, toţi, în frunte cu directorul, formează o mare familie. Şi ce se întîmplă în această familie ? Cineva face ca relaţiile dintre membrii ei să fie altfel decît ar trebui. Aici se naşte linguşeala şi teama de a spune adevărul, şi el, Filipache, asta n-o poate tolera. Dar ia să ne gîndim mai bine. Nu te izbeşte pe dumneata un oarecare mecanism la şedinţele acestora, că de la ele pornisem. Nu există o reţea subterană, ca să ne exprimăm în limbajul romanelor senzaţionale pe care le citeam mai demult ? Uite, o dată parcă o fată de la legătorie a apucat să mîrîie ceva printre dinţi, ceva despre un lucru care semăna cu un fel de şperţ. Mai pe scurt, şeful de atelier se lăsa „cinstit" la chenzină de anumite persoane, şi acele persoane, nu ştiu cum se făcea că aveau totdeauna o normă ridicată. „De pildă, cine ?" întrebase el. Se spuseseră vreo patru nume, se luaseră fişele şi se cercetase. Nu erau cifre exagerate, ci posibile, la control, învinuitele dovediseră că pot munci atît. Pe urmă trecuse timpul, şi ţi-ai adus aminte de fata aia mititică şi bucălată care vorbise în şedinţă. „Unde este ?, întrebase Filipache. În ce schimb lucrează ?" „Nu mai e la noi." „Dar unde ?" „S-a transferat la *Grafice 7*." Curios lucru. Cercetase. Anghel îi dăduse explicaţiile : fata nu corespundea pe linie politică. Nu îndeplinea nici o sarcină, nu voise să adune banii pentru abonamentele la ziarele U.T.M.-ului. Îl chemase pe secretarul U.T.M.-ului. „E adevărat că Veronica nu voia să-şi îndeplinească sarcinile ?" Secretarul se încruntase, ezitase şi spusese deschis că, în realitate, anumiţi tovarăşi făcuseră unele presiuni asupra ei, că-i dăduseră foarte multe sarcini, tocmai ca să nu le îndeplinească.

Asta era. Ici şi colo se auzeau voci răzleţe, dar cam mereu aceleaşi. Azi o critică, mîine alta, se adună. Despre anumiţi oameni din fabrică se forma o opinie. Cutare e leneş, cutare fuge de la şedinţe, cutare a zis că...

Afară tot mai ningea cu fulgi mari şi deşi. Filipache se ridicase din scaun. Asta era. Sub el se producea o mişcare lentă şi răbdătoare, de care habar n-avea. O dată Cocorea îi spusese că ar trebui să observe că toţi foştii meşteri ai tipografiei, dacă n-au ieşit la pensie, sînt înlocuiţi cu tineri veniţi din alte locuri. „Ai ceva cu bătrînii ?" întrebase prietenul lui. „Ce să am ? Ai înnebunit ?" „Păi deschide ochii !" Nu ţinuse seama de observaţia aceasta. În definitiv, în uzină erau angajaţi şi oameni noi, cu şcoală şi calificare nouă, nu putea să le pună beţe-n roate, dar ceea ce spunea Cocorul, abia acum înţelegea : Bine, bine, ai nevoie de tineri, trebuie să-i înveţi meseria punîndu-i să muncească, dar de ce să scapi de bătrînii zeţari, de ce să-i pui să fie comandaţi de către nişte mucoşi, care abia au lăsat şcolile şi te învaţă cum să ţii vingalacul în mînă ? „Stai, *domne !* Întîi că nu trebuie să uiţi că avem mai ales nevoie de oameni noi. Unii dintre meşteri sînt unşi cu toate alifiile, l-au slujit pe Bazilescu ca nişte servitori, nu ca nişte muncitori". „Bine, dar nu toţi !" „Al doilea, şi-ăştia tinerii cît s-aştepte ? Au învăţat, dă-le ce li se cuvine..." Pe urmă, gîndul i se întorcea iar la fata aceea bucălată, parcă Veronica o chema. Va să zică dumneaei a plecat, pentru că au existat presiuni. Cineva, care s-a simţit cu musca pe căciulă (într-adevăr, beţivul acela de Stamate se lăsa cinstit din cînd în cînd, şi dacă cineva i-o spunea, el făcuse ce făcuse şi fata se transferase), se răzbunase.

Ei, de aici venea sentimentul acesta de frică, spaima că ţi-ai pierdut prietenii, domne Filipache. Ei au rămas ca şi tine cinstiţi. Dar tu nu vezi toate astea şi ei le văd, şi nu ştiu că tu nu le vezi, pentru că nu se poate presupune că un director nu ştie ce se întîmplă cu cei pe care-i conduce. Şi dacă nu ştiu lucrul acesta au dreptul să se uite cu bănuiala aceea în ochi la tine, au dreptul, ca Petrescu, să-ţi răspundă peste umăr. Tolerînd toate acestea înseamnă că le aprobi, şi dacă le aprobi, însemnă că ei te bănuiesc că nu mai eşti omul pe care l-au cunoscut şi stimat. E limpede. Ajuns aici, Fili-

pache deschisese larg uşa şi-i spusese secretarei : „Tovarăşă Coca, adu-mi te rog un pahar cu apă şi anunţă pe toată lumea că mîine avem o generală, să nu lipsească nimeni. Mi se pare că am să le spun cîte ceva cumsecade la fiecare..."

Adunarea generală avu însă loc mai tîrziu, şi în alte împrejurări decît le bănuise Filipache. În zilele următoare, fuseseră cîteva şedinţe la minister şi tot amînînd lucrurile la ordinea zilei, aproape că uită de ele. Nici cu Eva nu apucase să vorbească, deşi de cîteva ori plecase decis de la tipografie s-o aştepte şi să-şi piardă mai multe ceasuri cu ea. Adormea repede, obosit, vegheat de Elena, nebănuind că tocmai nevastă-sa putea să-i spună mai multe lucruri despre fiica lui, cum ar fi fost normal, ştiindu-se că femeile îşi mai încredinţează unele secrete.

Tot în săptămîna aceea avu şi alte neplăceri la fabrică. Şoferii de la transportatul hîrtiei trimiseră pe unul dintre ei, Voicu, să-i spună că, dacă nu li se rezolvă situaţia, vor reclama forurilor superioare că întîmpină greutăţi din partea contabilităţii. Filipache ştia foarte puţine lucruri despre ceea ce auzea. Îl invitase pe Voicu să stea pe un scaun şi închisese clasorul cu dosarul care-l avea în mînă, aşteptînd. Omul era frămîntat, directorul bănui după aceea că cineva îl ameninţase, sperînd că nu va ajunge pînă în biroul directorului. Pe scurt, era vorba de munca nenormată a şoferilor. Legea le dădea dreptul la un spor de 50% pentru orele suplimentare, şi şeful contabil, împreună cu Vasilescu le opreau jumătate din aceste sume, răstălmăcind textul de lege. Şoferii erau hotărîţi să dea întreprinderea în judecată, şi chiar găsiseră un hoţ de avocat, care era gata să le cîştige procesul fără să aibă altă pretenţie decît aceea de a împărţi cu ei suma ce trebuia să le revină tuturor. El, Voicu, se gîndise că nu se face să te judeci cu tipografia de unde cîştigi pîinea, şi venise aici, deşi erau persoane care-l sfătuiseră să n-o facă, pentru că directorul nu le va da dreptate. Filipache simţi iar că i se urcă un fior rece pe şira spinării. Din nou Vasilescu... „Tovarăşului Anghel v-aţi adresat ?" întrebase, făcînd fără să vrea imediat legătura. „Da." „Şi el ce v-a spus ?" „A spus că să ne vedem de treabă." „Chiar aşa a spus ?" „Chiar aşa..." Directorul tăcuse.

Pe urmă se ridicase de la birou şi se învîrtise puţin prin cameră. „Voicule, de cînd eşti angajat aici ?“ „Din 1938.“ „Ai venit înaintea mea.“ „Da.“ „Spune-mi, ce cred oamenii despre mine, dar sincer...“ Celălalt tăcuse înverşunat. „Va să zică nu e ceva plăcut, nu poţi să-mi spui...“ „Tovarăşe Filipache, începuse şoferul, despre dumneavoastră lumea crede că sînteţi un om slab, dus de nas de ceilalţi.“ „De ce ?“ „Muncitorii spun că aţi început-o bine, dar că pe urmă aţi dat de trai, şi aţi uitat de unde veniţi.“ „Cum aşa ?“ „Păi toate au mers ca pe roate la început. Aţi mărit fabrica, aţi făcut economat. Pe urmă, cantină. Numai că, încetul cu încetul, ceea ce noi am cîştigat sub regim a început să se subţieze...“ Voicu vorbea pe limba lui. „Haide, zi-i mai gros...“, îl invită Filipache, ţinîndu-i hangul. „Se bănuieşte că ori nu ştiţi, ori...“ „Ori ?“ „Dar nu se poate !“, se revoltă celălalt. „Ce să nu se poată ?“ „Nu se poate să luaţi ceva, să băgaţi în buzunar...“ Filipache avu deodată imaginea îngrozitoare a toleranţei lui prelungite, a lipsei de iniţiativă din ultimele luni. Voise de cîteva ori să-l cheme pe Anghel să stea de vorbă, dar frica de ceva ireparabil îl oprise de fiecare dată. „Dacă-l chem, îi spun totul şi-o rupem definitiv, şi eu nu pot să cred că omul care m-a adăpostit în casa lui în timpul lui Antonescu a devenit un ticălos!“ Iată că sentimentalismul ăsta de păduchios se răzbuna. Filipache simţea cum i s-au roşit obrajii pe neaşteptate, şi o suferinţă îngrozitoare îi cuprinse inima. Nu mai exista nici un fel de amînare, altfel se transforma într-un complice al celorlalţi, al lui Anghel şi-al lui Vasilescu, al lui Sîrbu şi-al lui Stamate. Ce lungă este lista asta, şi cît de adînc dormise el în fotoliul de piele, crezînd că e de ajuns să livrezi cantitatea de cărţi comandate de stat, şi-atît, cînd dincolo de muncă, existau mai ales oamenii cu problemele lor... „Spune-mi, îl întrebase pe Voicu, banii ăştia îi bagă cineva în buzunar ? E vorba de cei 25% pe care şeful-contabil şi cu Vasilescu vi-i opreşte ?“ „Într-un fel, da, acceptase şoferul. Pentru că banii se întorc tot la ei sub formă de prime. Cu cît fac economii mai multe, cu atît le creşte prima.“ „Înţeleg. Şi au economii destule?“ „Cum, dumneavoastră nu ştiţi că şi de la cartonaje şi de la matriţeri scot cît pot ? Jupoaie lumea şi spun că aşa e legea. Ca şi cînd în locul lui Bazilescu au picat alţi exploatatori...“ „Şi de ce n-a venit nimeni pînă acum la mine ?“ se înfurie deodată Filipache. „Pentru că oamenii au aflat că mai ştiţi

și alte lucruri, și nu ați luat măsuri." „Cum, n-am luat măsuri? Pe Vardughian, șoferul, l-am retrogradat..." „Da, dar pe adevărații vinovați nu i-ați pedepsit..." „Care sînt adevărații vinovați?" „Lumea spune că contabilii ăștia au pe cineva la spate, altfel nu și-ar face ei de cap chiar atît..." „Înțeleg. Bine, aveți puțină răbdare, o să facem o ședință și-acolo o să spuneți tot ce-aveți de spus..." „Tovarășa Coca ne-a spus că ați amînat-o de cîteva ori." „Am treburi la minister, și nu mai face mutra asta ca și cînd n-ai crede o iotă din ce-ți spun. Ai încredere în mine?" „Am, altfel n-aș fi venit aici." „Bine, spune celorlalți că veți primi drepturile voastre pînă la un leu și încă din urmă, nu e nevoie să dați avocatului jumătate..."

În aceeași zi îl chemă la el pe Anghel.

Cu președintele sindicatului, Filipache se văzuse în ultimele luni nu prea des, dar destul ca acesta să înțeleagă, de data aceasta, că în sufletul directorului se petrece ceva neobișnuit. Salutul lui nu mai era atît de deschis și, pe urmă, cînd ai simțămîntul vinovăției, devii tu însuți bănuitor și proporțiile oricărui gest cresc. Faptul că Filipache era singur, și că la această convorbire nu asista Pîntea, secretarul, îl neliniști de la început pe președinte. De obicei, măsurile le luau împreună, și absența celui de al treilea îl făcu să clipească ușor de după ochelari. Se mișca greoi cu piciorul lui tîrît și parcă în ziua aceea, din instinct, voia să atragă celuilalt atenția asupra infirmității. Filipache îl pofti să se așeze. Nu avea aerul dușmănos al unui om care se desparte definitiv de un prieten, și știe că din clipa următoare fostul amic îi devenea pe neașteptate dușmanul cel mai înverșunat. O speranță vagă îl făcea să creadă că tot ce avea să-i spună lui Anghel va fi dezmințit imediat de acesta și că, la plecare, vor putea să-și strîngă mîinile. Era aproape ora 12, într-o zi de februarie, cu dezgheț pe acoperișuri, cu o lene de primăvară presimțită în aer. Președintele căsca, probabil că, cu o seară înainte, chefuise iar, și îi era somn, și abia aștepta să ajungă acasă după ce va mînca la cantină. Filipache îl privi mai bine, și-și dădu seama că omul se schimbase foarte mult fără ca el să bage de seamă. În general, nu știa niciodată ce culoare au ochii celui cu care vorbea, pentru că nu-l interesa. Era mereu grăbit, reteza cuvîntul și o lua alăturea. N-avea timp și nu permitea altora să i-l mănînce pe-al lui. De data asta simțea că trebuie să stea de vorbă multă vreme cu Anghel.

Băgă de seamă că acesta era bărbierit proaspăt şi că gulerul cămăşii părea neobişnuit de curat. N-avea nimic împotriva oamenilor îngrijiţi, dar în tipografie era obişnuit cu salopetele şi cu cerneala care păteazâ hainele, şi o cămaşă curată presupunea parcă multă lene, o lipsă de ocupaţie, care părea stranie în acest loc, unde se asuda şi se muncea într-un ritm destul de susţinut. Se gîndi în ce zi se aflau. Nu era luni. Dacă ar fi fost luni, l-ar fi întrebat : „Ai fost la vreo nuntă?" Era joi, şi nu mai întrebă nimic. Poate venea direct de la o petrecere cu prietenii, ce-i păsa lui de asta ? Atunci îşi dădu seama că de fapt munceau de multă vreme împreună, dar nu ieşiseră încă la o ţuică, la un pahar de voie bună, cum ar fi fost firesc. El, Filipache, era un sălbatic, nici cu Pîntea nu băuse de prea multe ori. Nu-i plăcea băutura, asta era adevărat, şi celuilalt îi spunea lumea „adventistul", dar ar fi putut să iasă împreună şi să bea ceva, numai aşa ca să simtă că trăiesc şi că muncesc împreună. Anghel avea viaţa lui, îl privea, el nu se băgase niciodată în sufletul cuiva. Dar îl izbi nu numai hainele preşedintelui sindicatului. Parcă şi piciorul şchiop îl aşeza altfel peste celălalt picior, pe chipul lui, la început fusese puţină frică, sau mai curînd o curiozitate. Acum Anghel era liniştit şi zîmbea fără bunăvoinţă, ghicind că va urma o convorbire neplăcută. Filipache ar fi putut s-o cheme pe secretară şi să comande două cafele, sau două pahare de coniac, şi chiar aşa făcu, sună şi ceru coniac. Nu-i urmări privirile celuilalt, dar adusul paharelor şi al sticlei bombate în care strălucea stins o rază rătăcită de soare îl îngrijoră şi mai mult pe Anghel, deşi n-o arătă. „E groasă !" Preşedintele sindicatului prevăzuse această convorbire (Vasilescu îl avertiza mereu), aşa că era pregătită oarecum, dar reacţiile lui Filipache păreau cu totul neobişnuite, şi asta îl supăra cel mai mult. „Ei, ce mai e pe la sindicat ?", începu Filipache, bînd cu o buză stîngace coniacul. „Muncă, muncă şi iar muncă", zise celălalt ironic, sorbind cu sete şi turnîndu-şi singur un alt pahar, pentru că avea nevoie de căldura băuturii ca să poată înfrunta curiozitatea naivă, dar şi insistentă, a directorului. „Voiam de multă vreme să-ţi vorbesc. Nu-ţi ascund, sînt multe de descurcat. Am o mare nedumerire..." Filipache tăcu puţin, apoi ridică iar privirile. „Ce nedumerire ?", întrebă celălalt. „Anghele, ce fel de om eşti ? Am stat cu tine multă vreme în aceeaşi casă, mai ţii minte ? Din pricina mea ai avut şi

neplăceri, ai rămas infirm. Asta mă sileşte să te respect, şi aş vrea să te respect toată viaţa. Unii oameni sînt nemulţumiţi de tine. Zvonurile cele mai idioate mi-au trecut pe la urechi. Putem să discutăm sincer, ca doi comunişti ?" Tonul deschis nu-i convenea de loc celuilalt, dar ştia să se ferească. „Ţi s-a spus că beau cam mult ?" „Şi asta." „Şi mai ce ?" „Că ai angajat fete la legătorie numai ca să..." „Prostii ! Am nevastă şi copil de-acum..." „Bine, să spunem că nu-i adevărat. Eşti prieten cu Vasilescu ?" „Prieten ? Am mers cu el de cîteva ori, pe vremea economatului, după alimente, am mai băut cîte un pahar de vin. Nu mă dau îndărăt, dar de aici şi pînă la prietenie e un drum lung. Pe urmă, te întreb, şi dacă aş fi prieten cu el, ce-ar fi ?" „Nu-mi place omul acesta. Lumea spune că e necinstit." „Prostii !" Repetă cuvîntul cu uşurinţă, şi directorul se înfurie puţin fără s-o arate. „E adevărat că-şi face case în Bucureştii-Noi ?" „Nu l-am întrebat." „Eu l-am întrebat." „Şi ce ţi-a spus ?" „Că-şi face." „Atunci, de ce mă întrebi pe mine ?" „Voiam numai să ştiu ce-o să-mi răspunzi..." Anghel îşi mai turnă un coniac în păhărel. „Filipache, spuse după aceea, vrei să ne certăm ?" „Nu vreau să ne certăm, dar trebuie să vorbim deschis. Cu ce bani îşi face casele ?" „A strîns omul, are salariu, munceşte şi nevastă-sa. A mai vîndut, mi se pare, şi un loc de la ţară..." „Uite că ştii mai multe decît mine. De ce nu-mi spui ? Te vezi des cu el ?" „Îmi iei un interogatoriu ? Sînt sătul de interogatorii..." Filipache simţi că convorbirea aluneca pe un tărîm neplăcut. „Iartă-mă, dar nu vreau să te jignesc. Poate ai o slăbiciune pentru acest om, se întîmplă. Şi eu, în puşcărie, am fost prieten cu un ticălos care mă turna la directorul închisorii ; pînă mi-am dat seama, a trecut vreme îndelungată. Vreau să mai ştii că m-a supărat că ai intervenit pentru Irma şi că, cu ajutorul tău, cei de la *Grafice 7* au angajat-o. Îmi vin zvonuri pe la urechi că e o tîrfă. Se spune că trăieşte cu un funcţionar de la minister, unul Burcea..." Anghel se făcu palid, dar nu scoase un cuvînt. „Cum au angajat-o, s-a încurcat cu directorul. Era s-o dea afară. Numai Burcea ăsta o ţine acolo de cînd trăieşte cu el..." „De unde ştii lucrurile astea ?" „Vorbeşte lumea !" „Şi ce mai vorbeşte lumea ?" Filipache nu avea nici un sentiment de voluptate în a-i spune toate aceste lucruri, dar repetîndu-le descoperea că ceva era adevărat, pentru că Anghel se posomora şi se enerva. „Lumea mai vorbeşte că a trăit şi cu tine cît a mai fost anga-

jata noastră, şi chiar după aceea..." Directorul tăcu. Pe urmă se ridică în picioare şi înaintă spre preşedintele sindicatului. „Ar fi trebuit să luăm măsuri, dar numai plecarea ei l-a hotărît pe Pîntea să nu se mai amestece. Ce zic oamenii dacă noi facem ceea ce facem ?" „Ştii că ai haz ? Vorbeşti la plural, doar tu eşti un sfînt, Filipache." Omul devenise pe neaşteptate cinic. „Poate mai ai să-mi spui multe lucruri." „Nu multe, dar destule. Toată fabrica vorbeşte despre excursiile pe care le organizezi pe linie sindicală." „Adică ?" „Mergi cu fetele de la legătorie şi petreci cu contabilul-şef şi cu Vasilescu..." „Şi dacă ai ştiut, de ce-mi spui abia acum ?" „Pentru că n-am crezut o iotă din cele ce auzeam" „Dar naiv mai vrei să pari ! Ia ascultă, Filipache, crezi că cineva îţi dă dreptul să te amesteci în viaţa mea particulară ?" „Nu e viaţa ta particulară, Anghele. Ai în buzunar un carnet de partid." „Fleacuri ! Destul că mi-am lăsat un picior la Siguranţă pentru partid. Doar nu vrei mai mult !"

Filipache avu iar un sentiment de spaimă dureroasă. Nu-l îngrozeau cele ce auzise, ci simplitatea gîndirii lui Anghel. În cazul de faţă nu existau decît două posibilităţi : ori omul din faţa lui nu credea o iotă în nimic, şi atunci nu era, nu putea fi comunist, ori era nebun, şi Anghel nu avea în momentul acela aerul unui nebun, vorbise fără vreo urmă de responsabilitate, ceea ce trăda o convingere mai veche. Vru să deschidă uşa şi să-l dea afară, dar chiar şi murdăria are o atracţie a ei, mai ales pentru un om care descoperea atît de neaşteptat acest adevăr. Filipache se reaşeză pe scaunul lui şi-l privi cîteva clipe pe Anghel. Acesta îşi mai turnă un păhărel de coniac. „Filipache, îi spuse, mi se pare că eşti mai vîrstnic ca mine, iartă-mă că-ţi zic aşa. Tu mă certi ca pe un copil de şcoală. Eu am făcut după părerea ta o mulţime de greşeli. Numai că nu recunosc acest lucru, şi dacă vrei să ne luptăm, ne vom lupta. Îmi place să petrec, îmi plac femeile şi n-o să mă împiedice să trăiesc cum vreau un carnet roşu, pe care oricînd îl pot aşeza pe masa cui vrea..."

Se făcu o tăcere asurzitoare. „Eşti nebun, ai băut prea mult. Vrei să spui că nu mai crezi în nimic, că te porţi aşa pentru că îţi este indiferent orice ?" „Nu mă interesează morala ta de mironosiţă. Cred că pot fi comunist şi fără obligaţii morale. Ce are partidul cu femeile cu care mă culc, te întreb ? Dacă tu nu te-ai săturat încă de fusta neveste-ti,

te privește, pe mine să mă lăsați în pace!" Filipache simțea că durerea îl cuprinsese ca o apă căreia nu i te poți împotrivi. „Are", reuși să îngîne, pierdut, ca și cînd sub el s-ar fi deschis pămîntul. „Prostii. Muncesc? Muncesc! Am fost un om devotat, nu te-am dat pe mîna poliției, n-ajunge?" „N-ajunge." „Și, mă rog, ce mai trebuie?" Filipache nu știa ce să-i răspundă, era greu să-l facă să înțeleagă pe celălalt ce gîndește. Abia reuși să îngîne: „Anghele, comuniștii nu pot trăi oricum, la întîmplare..." „Vorbești ca apostolul Pavel." Președintele sindicatului nu rîse, era înfuriat, avea o speranță vagă că ceilalți nu știu nimic despre cele ce făcea, deși Vasilescu îl prevenise, dar, cum pierduse orice bun-simț, nu era interesat să stabilească ce era normal și ce nu era, așa că își permitea să spună ceea ce-i spusese lui Filipache. „Mă mir că te-aud vorbind astfel, încheie el pe neașteptate ca și cum ar fi fost plictisit de cele ce trebuia să mai spună. De ce vrei tu să faci ordine în viața altora și nu faci ordine la tine acasă?" „Ce vrei să zici?" „Nu ți-a spus nimeni că fiica ta trăiește cu un proprietar de cai? Vrei să cred că nu știi că e pusă pe căpătuială, că vrea s-o șteargă peste graniță cu Manicatide?" „Ce Manicatide? Ce plecare peste graniță? Ce, ești nebun?" Filipache simți că se sufocă și căută rama de piele a scaunului. Deci este adevărat! Pîntea îl cruțase, îl îndemnase numai să vorbească cu Eva, fără să-i arate proporțiile acestor lucruri necunoscute. Tîrziu, cînd își reveni, Anghel dispăruse, și pe cristalul biroului nu rămăseseră decît cele două pahare, pline pe jumătate cu coniac. Un sentiment îngrozitor de singurătate îl cuprinse pe omul acesta puternic și crezu că în clipa aceea părul îi va albi.

IX

Mulţi ani mai tîrziu, Eva spunea că excluderea ei din U.T.M. îi ratase viaţa. Era o exagerare, dar exista şi puţin adevăr în ceea ce afirma. Sîmbăta mult aşteptată începuse cu senzaţia că merge undeva unde i se vor spune lucruri neplăcute. „O să le zic că sînt nişte ipocriţi şi că n-au dreptul să se amestece în viaţa mea particulară, să vedem, o să le convină ?“ Dar ei ştiau lucrul acesta şi nu se temeau de el.

Şedinţa începuse cu o lungă expunere de motive a secretarei organizaţiei de bază, care o condamnase fără cruţare pentru imoralitate. La cuvînt se înscriseseră cîteva colege şi vorbiseră cam fără convingere, înfierînd-o. Eva asculta zîmbind batjocoritor şi nu se înfurie decît atunci cînd îl văzu ridicîndu-se din fundul sălii pe Matei, pe care nu-l bănuia de faţă, Acesta vorbi mult şi repezit, după obiceiul său, cu o lipsă de cruţare care o înspăimîntă. Aminti că o cunoştea de multă vreme şi ceru să fie scoasă din organizaţie, pentru că faptele ei nedemne nu meritau altceva decît dispreţ. Se petrecea un lucru de neînţeles. Deşi era convinsă că nimeni nu avea dreptul de a se amesteca în ceea ce făcea, undeva răspunderea afirmată a celorlalţi faţă de actele colective o răscolise. „Iată că începem să trăim altfel, îşi spunea Eva, contrariată. Dar pentru asta a stat tatăl meu la puşcărie ? În definitiv ce-am făcut ? Mi-a plăcut un bărbat, şi ce-i cu asta ? Cîte femei n-au trăit cu cine le-a plăcut, şi nimeni nu le-a

spus nimic, nici nu-i trecuse nimănui prin cap să spună ceva, considerîndu-se că alegerea celuilalt în dragoste e o chestiune personală."

Era o zi cenuşie şi moale. Parcă ar fi plouat, dar ploaia aştepta undeva în cer, gata să cadă, şi nu se hotăra să-şi arunce miliardele de stropi peste acoperişuri. Zidurile asudaseră, aveau ceva trist şi inexpresiv în ele. Treceau tramvaie supraaglomerate şi ea privi cîteva vitrine, căutînd să uite orele prin care trecuse. „Şi Matei ? Ce l-a găsit pe Matei să vină acolo, şi mai ales să vorbească ? Iată cum oricine, picat de pe stradă, sau chiar un cunoscut poate să-mi spună de azi înainte ce am de făcut." Era caraghios. Trebuia să vorbească cu Manicatide, dar de unde să-l ia ? Nefiind miercuri sau sîmbătă, la hipodrom nu erau curse şi deci nu-l putea găsi. Schimbase cîrciumile, poate îl persecuta amintirea acelei nopţi de iunie a înjunghierii cailor, poate amintirile i se otrăviseră de ceva urît şi ireversibil. Se urcă într-un tramvai, la întîmplare, se înghesui cu mai mulţi călători, simţi mirosul de paltoane ude, şi îşi făcu socoteala că acasă la el nu se mai putea duce niciodată pentru că acolo dădea de Clara şi, dacă dădea de ea, trebuia să-i arunce cu ceva în cap, s-o sfărîme în bătăi, pentru că înnebunise. Coborî şi o luă agale spre Lipscani, bănuind că n-a uitat vechea scară a atelierului lui Denise, plină de noroi în anotimpul acesta. „Ce surpriză am să-i fac !" Intră într-un gang rece, plin de curent şi recunoscu litera A pe peretele palierului. „Dar dacă s-a mutat ?" Scările scîrţîiau ca o podişcă de ţară, tremurau, păreau gata să se prăbuşească. Casa mirosea a vechi, a mucegăială, a praf, a mîncare sleită. Bătu în tăblia înaltă, îi răspunse o voce parcă adormită : „Intră !" Intră. Atelierul părea neschimbat. Pe un podium sta o femeie între două vîrste, urîtă şi neagră, cu sînii căzuţi, cu un păr neverosimil, creţ şi aspru, în dezordine, care poza. Nu se sfii, rămase goală în faţa musafirei, privind-o numai curioasă, cu o curiozitate puţin geloasă, de modeI. Denise, plin de ipsos pe pantalonii vechi de lucru, cu ochii lui vii şi fruntea de pasăre de pradă, cu privirea fanatică a celui ce pîndeşte forma în materia inertă, se întoarse, o recunoscu şi spuse moale : „Aşază-te, termin imediat !" Nici o afecţiune, nici o urmă de politeţe. Eva se aşeză pe un scaun cam şui şi privi femeia neagră şi nerușinată, care luase acum, inconştient sau nu, o poză tri-vială. „Astea-i plac lui şi eu îl mai caut." Vru să se ridice,

dar se răzgîndi în cele din urmă. Trebuia să vorbească cu cineva. Modelul plecă peste un sfert de ceas. Denise deveni deodată foarte vorbăreţ, o măsură lung şi o întrebă plictisit: „Te-ai întors ?“ „De unde să mă întorc ?“ Întrebarea era absurdă, sculptorul păru puţin nedumerit, pe urmă rîse, destupînd o sticlă aflată pe masă între cîteva pachete unsuroase cu salam, atunci parcă tîrguit: „Hai să mîncăm ceva. De unde vii ?“ „De la şcoală.“ „Ce mai e pe la şcoala voastră ?“ „M-au dat afară din U.T.M....“ Evei îi venea să plîngă fără motiv, dar se ţinu bine. Denise se miră sorbind din băutura turnată într-un păhărel de metal: „Da ce, tu erai în U.T.M. ?“ „Da.“ „Ce-ţi trebuia, fată ?“ Rîse încet, plictisit, şi îi arătă atelierul: „Dacă nu te mai primeşte acasă, culcă-te aici. Am loc.“ Eva nu spuse nimic, ceru mut un pahar şi bău şi ea. Avu un sentiment ciudat de declasare, de disperare imensă, nemotivată. „Cel mai simplu lucru ar fi, gîndi mecanic, să vorbesc cu taică-meu, el mi-ar da poate două palme, şi cu asta s-ar încheia toată treaba, după aceea ar vorbi cu cei de la şcoală, şi lucrurile s-ar aranja.“ Puţin mai înveselită, bău iar cu sete rom şi-l întrebă pe Denise ce mai făcuse în vremea din urmă. „Tot cu putorile astea de femei, nu mai scap de ele. Nu ştiu ce au, Eva...“ Acelaşi limbaj de birjar, aceeaşi brutalitate pe chip. Nu-i mai plăcea de loc Denise, dar era o zi absurdă, cînd nu dorea nimic. El mîncă, îşi şterse mîinile grase de pantalonii plini de ipsos şi deveni pe neaşteptate atent. Se apropie sătul, parcă plictisit, dar cu o curiozitate ultimă. Vru s-o mîngîie, dar Eva se ridică şi privi pe geamul murdar la strada aglomerată. Îl întrebă ce mai lucrează şi el îi explică amănunţit că avea comenzi peste comenzi, dar că se săturase de subiectele impuse. „Le-am propus nişte naiade şi cîţiva tritoni şi ei îmi dau zor cu clasa muncitoare. Ce dracu or căuta oţelarii în parcuri publice, nu înţeleg“. Clipea din ochii vultureşti, cu o nedumerire tîmpă şi se plimba nerăbdător de colo-colo. „Tu nu te dezbraci ?“ o întrebă în cele din urmă exasperat de nepăsarea ei. „De ce să mă dezbrac ?“ „Atunci, de ce dracu ai venit ?“ Eva rîse cu poftă. „N-aveam ce face. Acasă nu-mi vine să mă duc. Era singura adresă pe care o cunoşteam.“ Denise izbucni în rîs, sincer amuzat de răspunsul ei. „Ai haz“. Îi mai întinse un pahar. „Bine, cum vrei. Stai aici cu mine, eu am să mai ciocănesc ceva.“ Şi, fără să se supere, se apucă să cioplească un bloc inform, acoperit cu o cîrpă.

Atelierul mirosea a sfoiegeală, pe podele praful lăsa urme, Eva avu iar sentimentul acela îngrozitor de ratare, şi îi veni să fugă cît se putea de repede. Îşi luă paltonul pe umeri şi spuse că trebuia să se ducă undeva şi că uitase de asta. Denise nici nu-şi întoarse capul, o pofti numai să mai treacă pe acolo, fără să pară supărat cumva de cele întîmplate.

Strada umedă era plină de lume, şi înghesuiala îi făcea bine. Trebuia să vorbească cu maică-sa, să se sfătuiască. Niciodată nu cunoscuse sentimentul acesta de nesiguranţă acută, şi grăbi paşii. Băutura îi făcuse foame. Ajunse acasă înaintea întoarcerii Elenei din schimb. Cît despre Filipache, el abia după zece seara venea. Se uită, după multă vreme, atent la maică-sa şi văzu că albise puţin, pe la tîmple. O îmbrăţişă fără făţărnicie, cu o sfială uitată încă din anii copilăriei. „Ai albit, mamă, spuse. Ce faci tu toată ziua ?“ „Muncesc.“ „Ce fel de muncă ai ?“ „E mult de lucru, spuse ea simplu. Toată viaţa am fost obişnuită să mă scol devreme, nu obosesc niciodată. De altfel, cît îmi dau eu seama, şi tu munceşti foarte mult. Baletul este istovitor. Acum ai diplomă de profesoară, ai să predai, o să tragi mai mult...“ Tăcu o clipă şi o privi. Nu-şi vorbeau de prea multe ori, dar femeia simţea că Eva are să-i spună un lucru important, aşa că aşteptă liniştită, cu mîinile în poală, s-o audă. În cele din urmă, îi spuse că au dat-o afară din U.T.M. şi că îi e ruşine să se mai ducă la şcoală. Elena nu se pierdea prea uşor cu firea, avea ceva de bărbat în ea, o puse să-i povestească totul, dar fetei îi venea greu s-o ia de la început. Maică-sa cunostea legătura cu Manicatide. Totdeauna se împotrivise, dar parcă fără convingere, bănuind că — mai tîrziu sau mai curînd — fiică-sa va găsi un tînăr care să-i placă, uitîndu-l pe proprietarul acela de cai. Elena nu avea, ca Filipache, reprezentarea exactă a consecinţelor sociale născute de această legătură. Ea nu suferea pentru că fiică-sa cunoscuse un proprietar de cai, ci pentru că acest proprietar de cai era bătrîn. Amiciţia lor părea nepotrivită, atîta tot. Cînd auzi de excluderea din U.T.M., se miră că se mai iau asemenea sancţiuni împotriva unei profesoare. „Dar tu nu înţelegi nimic ? se trezi strigînd Eva. Doar ai şi tu o muncă politică la fabrică la tine.“ Elena nu pricepea. „Eu strîng cotizaţii pentru sindicat şi sînt preşedinta Comitetului pentru femei.“ „Ei, şi la voi, dacă cineva ar reclama că o femeie trăieşte cu bărbatul

alteia, ce-ai face ?" Ceea ce auzea era monstruos pentru Elena. „Cum adică ?" „Cum adică !" Ceva dureros şi absurd deveni foarte limpede pentru femeia aceasta cinstită, care nu putea înţelege că tocmai fiică-si i se pot întîmpla asemenea absurdităţi. „Eva, dar nu-i adevărat nimic din ce spui. Că omul acela e bătrîn, treacă-meargă, dar, după cîte înţeleg, e şi însurat. Şi tu ce-ai căutat să te amesteci într-o astfel de treabă ?" Îi venea să plîngă ca în faţa unei situaţii irezolvabile, dar se stăpîni cu mînie. „Nu mai e însurat. E fosta lui nevastă." „Şi-atunci ?" „Atunci, dracu mai înţelege viaţa mea !" „Nu, stai, nu fugi de răspundere !" Eva trebui să-i explice meticulos totul şi încă Elena nu înţelese. „Voi trăiţi ca nişte sălbatici. Eu nu pricep nimic. Şi ce-ai de gînd să faci acum ?" Eva nu ştia. Ceea ce îi apărea foarte limpede era faptul că, în faţa celorlalte profesoare, ea devenise un fel de miel turbat, toate o vor arăta cu degetul şi autoritatea morală în faţa elevelor dispăruse o dată cu şedinţa aceea. Cît priveşte plecarea pentru specializare la Leningrad, adio ! Plînse pînă seara, şi Elena rămase prostită lîngă ea. „Ce e de făcut ?" „Să meargă tata să vorbească cu cei de la şcoală." Maică-si această perspectivă i se părea de neconceput. „Nu-l cunoşti, pentru că dacă l-ai cunoaşte, ai şti că el nu va interveni niciodată pentru tine. Dacă ai făcut ceea ce ai făcut şi el va afla, o să te gonească din casă." „Plec oriunde, numai să nu afle", hotărî Eva dintr-o dată. „Unde să pleci ?", se înspăimîntă şi mai rău Elena. „Găsesc eu." „Vorbeşti ca o nebună." A doua zi Elena merse la doamna Yvonne şi stătu cîteva ceasuri. Aceasta îi spuse că lumea era făcută foc pe Eva şi că scoaterea ei din U.T.M. nu însemna că o scoteau şi de la catedră. Au nevoie de profesoare de balet, dar fetele o vor privi cu alţi ochi, şi munca va fi foarte grea pentru că, dacă nu te-ascultă elevele, degeaba munceşti. Doamna Yvonne avea dreptate, dar nu se putea face nimic. Cel mai rău lucru rămînea totuşi faptul că nu mai pleca la Leningrad. Elena se întoarse acasă mai liniştită şi o certă mult şi pe tăcute, după obiceiul ei, hotărînd în cele din urmă amîndouă că trebuiau să-i ascundă lui Filipache adevărul, pentru că, şi-aşa, el avea destule pe cap.

Viaţa îşi urmă cursul, Eva se întoarse la şcoală după trei zile şi simţi în jur o politeţe rece, o absenţă mai rea decît orice la ceilalţi. Se încăpăţînă şi începu să muncească cu

înverşunare cu elevele, fără să observe la ele vreo urmă de insubordonare. În martie, şase foste balerine plecară la studii, şi ziua aceea fu foarte dureroasă pentru Eva. Plînse mult şi rătăci pe străzi. Era într-o miercuri şi nimeri pe negîndite la hipodrom. Ziua rece de primăvară pretimpurie avea o limpezime strălucitoare. Mîinile îi îngheţaseră şi le ţinea în paltonul subţire, şi cînd simţi mirosul cîmpului neînverzit încă, dar plin de aromele anului trecut, uită totul. Îl găsi pe Manicatide în micul bar al hipodromului, în mijlocul unei cete de pariori. Era neschimbat, acelaşi obraz măsliniu, aceeaşi gură cinică, subţire, acelaşi surîs, confecţionat parcă, aceeaşi piramidă de ţigări stinse pe masă, lîngă manşeta albă, cu butoni de aur. „Eva ! Ce plăcere să te văd !" Se ridică, îi sărută mîna, posesiv, după ce aruncase o ultimă gură de fum verde într-o parte. „Stai aici lîngă mine..." Într-o clipă, *bookmakerii* dispărură, prefăcîndu-se că au treburi urgente afară. Mica cîrciumioară era încălzită de un godin, barmanul, tot tuns numărul zero, turna în sonde lungi lichioruri şi băuturi colorate. Prin uşa de sticlă răbufnea cîte un val de aer rece de afară, apoi totul se reîncălzea, zgomote şi voci omeneşti, fum de ţigară, duhoare de vin vărsat pe o tejghea metalică, un halou de loc de petrecere, fermecător şi plin de uitare. Eva bău cu sete din coniacul ivit pe nesimţite în stînga ei şi ascultă vocea aceea dogită de petreceri, care-i şoptea fleacuri în urechi. „Ce faci, draga mea ? Am auzit că Clara s-a purtat mizerabil, a făcut tapaj la şcoală. I-am tras o bătaie soră cu moartea, a stat trei săptămîni în spital după asta. Tu ştii că eu nu înghit. Mi-e dor de Comana, de Cîlniţa, de plimbările noastre. Vremea se încălzeşte. Mergi ?" Eva vru să spună imediat că asta aştepta, dar se stăpîni. Ceva se schimbase între ei, ceva trecuse cu o aripă de cenuşă peste timp şi otrăvise totul. Mai poţi să auzi aceleaşi minciuni răsuflate despre strămoşi inventaţi, mai poţi să te pretezi la o astfel de farsă cu morminte, cu inscripţii slavoneşti ? Manicatide era fermecător ca şi înainte, dar ceva din tinereţea lui îi murise pe chip. Gura îi împietrise undeva, rîsul avea sub el ceva tragic. „Omul acesta pluteşte pe un perete de gheaţă, simte, şi vrea să mă mintă, se preface că nu ştie în ce situaţie se află." Îl întrebă pe neaşteptate ce face, dacă mai cîştigă ceva. Manicatide păru sigur de el, îi spuse că deocamdată mai lichida ce se mai putea lichida. Vînduse din lucruri, juca

mult, nu prea cîştiga. Pe măsură ce vorbea, o disperare ascunsă cu greu răzbătea de sub vorbele lui usuratice.

Ieşiră spre seară puţin ameţiţi de alcool, şi porniră spre Şosea. În cer şi în scoarţa copacilor era o aşteptare surdă. Bura puţin, deşi toată ziua fusese soare. Căzuseră norii joşi şi aerul părea înăbuşitor. „Şi Clara ?“ „Clara a intrat la o cooperativă de jucării. Munceşte.“ Manicatide părea amuzat sincer de ocupaţia femeii. „N-o s-o ţină mult. E o nebună.“ Frunzele vechi de anul trecut foşneau uşor sub bură şi sub paşi. Mirosuri răscolitoare de pămînt proaspăt umezit se ridicau în aerul călduţ şi moale. „Mă mai iubeşti, Eva ?“ întrebă bărbatul, ironic, parcă bătîndu-şi joc de ceva uitat sau nefiresc. „Nu ştiu. Poate că nu te-am iubit de loc, niciodată.“ Dar pe măsură ce cuvintele erau spuse, o tristeţe înfricoşătoare îi lua sufletul şi-l strivea de ceva dur şi îngrozitor. „Mergi la mine ?“ o întrebă rece bărbatul, fără urmă de sentiment. „De ce să merg la tine ?“ „Ei, ştii că eşti bine !“, rîse Manicatide, şi-i luă braţul fără să-i mai lase timp să se împotrivească. Şi ca s-o liniştească adăugă neglijent : „Clara lucrează pînă la zece jumătate.“ Nu se putu împotrivi. Privi absent strada largă, umedă şi strălucitoare în lumina proaspătă a becurilor, se auziră huruind tramvaie, în nări stăruia mirosul acela de pămînt reavăn şi de frunze vechi, strivite sub paşi. Îi venea să plîngă, cuprinsă de o disperare mare, fără început şi sfîrşit, şi umbla ca beată.

Casa lui Manicatide părea mai neîngrijită şi mai goală. Dispăruseră unele fotolii, mobila părea ruptă şi nelustruită. O mizerie nevăzută se instaurase aici, fără gînd de a mai pleca. Dormitorul era golaş, acelaşi pat nestrîns, cu cearşafuri parcă murdare, aceleaşi poze de cai nemişcaţi, atît de caraghioase într-o odaie de dormit. Evei îi veni să fugă, şi chiar hainele lui bine călcate şi manşetele de un alb strălucitor i se părură false. Ţigările fumate de bărbatul de lîngă ea nu mai aveau izul acela de demult, păreau mai ordinare, pentru că umpleau aerul odăii de un miros neplăcut. Vru să-i spună ceva, dar se răzgîndi şi rămase cu el pînă aproape de ora zece, deznădăjduită şi întrebîndu-se ce se întîmplă cu ea de nu se poate împotrivi acestei căderi spre fundul vieţii. Manicatide fuma ţigară după ţigară şi căuta într-o noptieră o sticlă pe jumătate golită cu gesturi rituale parcă. Vorbi în cele din urmă cu o îngrijorare din care nu lipsea luciditatea :

„Eva, ar trebui să fac ceva şi nu ştiu ce. Am o diplomă, dar nu mă angajează nimeni, pentru că se ştie că am fost proprietar de cai. La drept vorbind, nici nu mi-ar plăcea să le ajut nenorociţilor ăştia cu ceva. Aştept războiul, dar el se pare că întîrzie. Mă pîndeşte o neagră bănuială că vom fi părăsiţi, uitaţi aici, şi dracii ne vor lua. Am un prieten care face contrabandă cu tutun, mi-a propus să-l ajut. Ce zici ?“ Eva nu zise nimic. „Tu habar n-ai cum se trăieşte. Banii i-am terminat, m-au curăţat caii. *Bookmakerii* mei nu mi-au mai vîndut de mult un pont ca lumea. În ultimele trei luni am pierdut sume colosale. Am ajuns la fund. Trebuie să fac ceva. Dar ce ?“ Vorbea cu ea cum ai vorbi cu obiectele. Pe faţă i se săpa tot mai mult o amărăciune secretă. „Să mai vii pe aici. Chiar dacă află Clara. Ea e bătrînă acum, nu pot s-o mai sufăr. Dacă ai vedea-o, te-ai speria. Munca a prăpădit-o, de asta mi-e frică cel mai mult şi mie. Noi nu eram făcuţi ca să muncim. Ce ştii tu !“ Ciudat lucru, Eva nu se revolta, nu simţea nevoia să se ridice şi să plece. Omul acela avea farmec, ea îl iubea cu siguranţă, fără să poată să se împotrivească. Veni şi a doua zi, şi a treia zi, şi mai pe urmă îl urmă în cea mai ciudată aventură pe care o trăise. Manicatide îi vorbi despre afacerile prietenului său, şi vechea înclinare a Evei de a călători şi de a duce o viaţă nesigură, se redeşteptă. Bărbatul îi povesti despre un viitor fabulos, despre o evadare peste graniţă şi începerea unei existenţe cum numai în vis poţi să ai. Eva uită minciunile lui şi crezu aproape că erau undeva în lume acele bănci în safeurile cărora se afla aurul lui Manicatide. Trebuia numai aici de cîştigat ceva, o sumă importantă, şi pe urmă încercat, pentru că existau oameni care puteau să facă aşa ceva : să-i treacă graniţa clandestin. „Într-un an, ce într-un an, în şase luni sîntem la Paris, spunea Manicatide. Am nevoie de un om tînăr acolo. E limpede pentru mine că numai tu poţi să mă însoţeşti.“ „Şi Clara ?“, întrebă Eva. „Ea o să rămînă aici, n-am ce-i face.“ Cinismul lui, a cîta oară, o îngrozea. „N-ai nimic sfînt.“ „Parcă cine are ? se mira copilăreşte de ceva presupus. Trăim o epocă de fier. Lasă fleacurile, Eva.“

De a doua zi, existenţa fetei se schimbă dintr-o dată, şi fiecare zi căpătă în închipuirea ei de copil întîrziat ceva extraordinar şi nesperat. Cunoscu o lume ciudată, misterioasă,

ca şi cînd o cortină uriaşă s-ar fi ridicat ca să arate o scenă secretă pe care evoluau personaje neînchipuite. Manicatide îi spuse de la început că în faţa tuturor trebuia să treacă drept logodnica lui şi să-şi schimbe numele. Aleseră la întîmplare un pseudonim : totdeauna uitat de bărbatul distrat, şi asta Evei i se părea încîntător. Plecau de obicei seara, cu maşina lui. Porneau spre periferii, în fiecare seară o altă periferie, şi opreau la cîte un colţ de stradă. Uliţele mărginaşe erau întunecate, se vorbea despre furturi senzaţionale, despre bandiţi ce fuseseră împuşcaţi la răspîntii, ziarele erau pline de asemenea ştiri în vremea asta, şi băieţoiul, fiinţa aceea de demult, care colinda marginile Bucureştiului, se bucură că începe o viaţă aventuroasă. În realitate pericolul era cu mult mai mic decît în închipuirea Evei. Manicatide avea legături cu cîţiva invalizi de război care furnizau unui personaj necunoscut camioane întregi de tutun, tutun care era transportat peste graniţă. Avînd maşină, el făcea colectarea, un lucru destul de anevoios, pentru că cantitatea de ţigări distribuită debitelor periferice era destul de redusă şi exista şi o poliţie economică, gata să intervină atunci cînd s-ar fi constatat că raţiile de tutun pentru populaţie n-ar fi fost împărţite cum trebuie. Primejdia ocupaţiei mărunte consta în faptul că primirea pachetelor de ţigări nu trebuia făcută decît cu mare grijă şi în taină, de unde orele înaintate din noapte cînd făceau acele drumuri, spaima de oamenii necunoscuţi, care stăteau la coadă în zilele de livrare a mărfii, precum şi o prudenţă în faţa organelor economice care pîndeau undeva în umbră. Evei îi revenea rolul de a trece drept o fată oarecare, venită în vizite scurte la domiciliul invalizilor sau chiar la chioşcurile de desfacere. Căptuşeala paltonului ei fusese descusută, şi în două transporturi ea aducea în maşina lui Manicatide cîteva mii de ţigarete ieftine, revîndute în aceeaşi seară unor indivizi necunoscuţi, locuind în case insalubre, unde tot ea urca, cu precauţii şi cu o voluptate imensă. Încasa bancnotele iute numărate, le ascundea într-un buzunar special şi cobora repede, pentru că în meseria de contrabandist, cum rîdea de ea Manicatide, conta foarte mult un minut. Din acea vreme rămase cu gustul neprevăzut pentru ceva ce nu se repetă niciodată şi nu regretă decît mai tîrziu timpul pierdut, crezînd multă vreme că făcuse un lucru însemnat pentru experienţa sa de viaţă. În realitate, vedea o lume de declasaţi şi aventurieri

care-i hrăneau curiozitatea şi setea de senzaţional, de mult uitate la căpătîi, în cărţile de duzină, tîrguite de la anticariat. Se obişnui cu veghea la colţ de stradă sub un felinar mort, cu lumină puţină, abia risipită pe caldarîm, cu mersul fără zgomot, deşi avea în el ceva firesc, cu iutea inventariere a locuinţelor în care intra, mereu aceleaşi : perdele lăsate ca să nu se vadă nimic înăuntru, un pat jos de scînduri, cu o ţoală veche deasupra, copii ţipînd de foame, miros de urină sau de pisici crescute laolaltă cu familiile necunoscute, tapetul albastru sau verde, murdărit cu o cîrpă răsucită de-a lungul celor patru pereţi, fotografii de familie, ridicole şi solemne, cu mirese şi gineri ţepeni, preşul gros de trenţe de la intrare — ducînd pînă cine ştie unde în încăperi secrete, reci şi neprimitoare, care ascundeau marfa în stive ; chipuri de mahala, parcă nedesluşite în lumina lămpilor de gaz, şi numărarea meticuloasă a banilor de către muşteriii şi vînzătorii cu feţe galbene şi uscate, lacome şi necinstite ; vorbele vulgare spuse în gura mare, cu o ameninţare tăcută dincolo de ele, dar ameninţare sumbră şi plină de primejdii, ori cu oferte nerușinate de a întîrzia un minut în schimbul unui stoc de ţigări neprevăzut în comanda făcută, apoi retrageri rapide, cu spaima de a nu simţi în spate limba unui cuţit, cum imagina Manicatide, deşi în meseria aceasta scandalul şi vorba multă erau tot atît de nepotrivite ca un animal într-o biserică ; apoi iar drumul tăcut al maşinii în noapte, cu farurile pe jumătate stinse, într-un foşnet lent al anvelopelor, alături de omul care fuma distrat ţigară de la ţigară, întorcînd numai din cînd în cînd capul, ca să vadă dacă e urmărit sau nu, şi iar o coborîre şi o inspecţie a împrejurimilor, trecerea peste trotuare de pămînt, pline de bălţi, un semnal scurt, un fluierat oarecare, ţipăt de cîini răguşiţi, la miezul nopţii, şi o răcoare venind de undeva din cîmpiile din apropiere. Farmec al veghei lîngă volanul luminat numai de un beculeţ mic de sub parbriz, cît lipsea bărbatul, dus să cumpere sau să vîndă ceva, şi apoi întoarcerea lui triumfătoare, cu buzunarele pline, socoteala pe loc a ceea ce se cîştigase. Ei îi arunca cîteva hîrtii, obligînd-o să le vîre în poşetă, pentru că altfel s-ar fi supărat, apoi motorul pornea, elicea vîjîia la drum, şi Manicatide fluiera absent, nevoind să asculte că ea declara că n-are ce face cu banii şi că e jignită pentru că e plătită. De fapt erau sume derizorii, şi ea se temu multă vreme să observe asta.

O ţinea o curiozitate bolnavă, pentru că a doua zi era obosită de moarte, şi la şcoală picotea. Doamna Yvonne o certa ca şi cînd i-ar fi fost încă elevă, şi o întreba ce dracu face de nu se odihneşte ? Bineînţeles că nu-i răspundea, şi pornea din nou la drumurile nocturne, cu aceeaşi sete de a pătrunde în ganguri la adrese necunoscute, mereu în goană după cîteva mii de ţigări, care însemnau un cîştig însemnat pentru Manicatide, şi pariuri la cai, a doua zi, şi poate marele cîştig. Abia aştepta căderea serii cu umbra rece de la ora 9, în iunie, cînd vara încă ezită şi aşteaptă undeva la porţile oraşului, timidă şi nehotărîtă, şi răsărea luna şi se întindea albastră şi mare peste drumuri, peste copaci şi case, şi ea trebuia să pîndească un invalid care umbla şovăind pe sub garduri şi potolea cîinii şi se făcea schimbul de pachete, şi deodată parcă îi venea să chiuie, să urle de bucurie că trăsese cine ştie cui chiulul, putînd să-l mai ajute o zi pe bărbatul acela fermecător, cu părul alb pe la tîmple, cu obrazul măsliniu şi ochii şireţi, cu o gură lacomă, mereu nedomolită. Intra în sufragerii pline de lucruri, îndrăzneala ei avea acum un aer deşucheat, s-ar fi certat fără motiv cu cine i s-ar fi împotrivit, asculta primusurile arzînd în colţurile de odăi, şi auzea vocea spartă şi neînduplecată a celor cu care se tocmea : „Preţul a scăzut". „Nu-i adevărat." „Ba-i adevărat." „La Gara de Nord, invalizii vînd sub preţ pentru că statul a aruncat pe piaţă o cantitate de ţigări mai mare săptămîna aceasta, tocmai pentru a combate specula." „Domnul Petrescu, aşa se numea Manicatide, nu vinde sub preţ." „Nu vinde ? Să fie sănătos ! Piaţa are regulile ei. Nici noi nu putem să vindem sub preţul care ni se oferă." Urma o ceartă penibilă, fără sfîrşit, şi pe urmă iar drumul jos, sus, pe aceleaşi scări întunecoase şi murdare, cu pînda vecinilor de dincolo de uşi, cu zgomote bizare, cu suspensia reîntoarcerii prudente, pentru că a doua oară, sub acelaşi acoperiş puteai întîlni un comisar adus cu telefonul într-un minut, şi acesta te-ar fi legitimat şi te-ar fi condus la poliţie, dar Eva avea vag sentimentul primejdiei, aşa că se întorcea cu aceeaşi dezinvoltură înapoi, cu coşul în care căra ţigările, pentru că iarna se sfîrşise de mult... Sute de case vizitate numai un minut, sau trei, sau cinci, minute lungi, parcă fără sfîrşit, minute de primejdie dar şi de încîntare pentru vechiul băieţoi ce bătea mahalalele în copilărie.

Veni vremea cînd această strălucită afacere deveni nerentabilă, cel puţin la Bucureşti, prin aruncarea pe piaţă a mărfii de care era nevoie. Undeva la fabrica de ţigări se descoperise un grup de sabotori, şi ei fuseseră înlocuiţi. Acum lucrurile mergeau ceva mai bine. Dar speculanţii nu se mulţumiră să stea cu mîinile în sîn. Se porni în provincie, cu marfă aleasă pe sprînceană, şi deşi controalele la graniţă se înteţiseră, mai existau unele găuri pe unde se strecura imensa cantitate de tutun furată ţării şi vîndută la preţuri exorbitante. Deşi Eva îşi dădea seama că Manicatide minţea îngrozitor cînd se dădea drept unul dintre cei care conduceau reţeaua de contrabandişti de tutun, îl crezu pe jumătate, dintr-o nevoie de a visa, tot atît de infantilă ca minciuna de altădată, alimentată cu plimbări la mînăstirile din jurul Bucureştiului. Începu să lipsească cîte două zile pe săptămînă de la şcoală şi, fără doamna Yvonne, cei de-acolo ar fi dat-o afară, dar bătrîna profesoară îi aranjă orele în aşa fel, încît lipsa să nu i se cunoască. Cînd fu întrebată, Eva pretextă nişte treburi de familie care o reclamau în provincie. Bătrîna crezu. Pleca cu Manicatide de obicei vineri dimineaţa cu maşina, încărcînd în portbagaj cîte pachete de ţigări puteau încăpea. Pe şosele paza se întărise şi numai norocul făcu să fie controlaţi numai la întoarcere, cînd nu mai aveau la ei nimic compromiţător. Drumurile erau lungi şi obositoare, Manicatide gonea cît putea cu maşina lui, şi ajungeau zdrobiţi, cînd la Arad, cînd la Timişoara, cînd la Oradea, pentru că pe aici ieşeau ţigările din ţară. Eva trebuia să meargă înainte la adresele indicate, să se prefacă cum că întreabă de nişte rude, pentru a vedea care era situaţia, şi abia după aceea Manicatide parca pe o stradă lăturalnică şi începeau tratativele. El era o biată piesă oarecare în acest angrenaj, dar la întoarcere, imagina primejdii incomensurabile, trecute cu o adevărată şansă de amîndoi, şi asta îi plăcea nespus Evei, căreia o călătorie oarecare nu i-ar fi spus nimic. Se înţelegeau greu cu intermediarii, oameni lacomi şi fără scrupule şi de cîteva ori se treziră şi fără marfă, şi fără bani (riscurile unei meserii în care pluteai în necunoscut şi puteai să te cureţi pe neaşteptate). În toamna aceluiaşi an, pe nişte ploi nesfîrşite, drumurile lor se lungiră spre graniţa ungurească. Străbăteau satele, noaptea. Evei nerămînîndu-i din toate aceste incursiuni

decît imaginea unor ceasuri negre, nesfîrşite, obositoare, pline de ploaie şi de zgomote. Ici-colo ziduri de case, abia văzute o clipă la lumina farurilor amorţite, curţi cu garduri înalte de zid şi porţi parcă inaccesibile de cetăţi, copaci în desfrunzire sub presiunea ploii, umezi şi lungi, parcă înveliţi în impermeabile, drumuri pline de noroi în care roţile automobilului se înfundau, turme negre de bivoli duse undeva sub cerul ca smoala, de ciobani ascunşi sub rogojini sau bunde miţoase, un marş tăcut în clisă, absurd parcă, apoi iar cîmpie la dreapta şi la stînga, cîmpie neagră ca pămîntul acela din jur, prea negru, intens negru-albastru şi nesfîrşit, şi vîntul şi frigul, pătrunzînd de pretutindeni, năvălind cînd se intensifica, amorţindu-le la amîndoi picioarele, îngheţîndu-i, şi la treaba asta nu te puteai opune decît înghiţind rom la nesfîrşit, în sorbituri rapide şi repetate ; venea o oboseală dulce, bărbatul de lîngă ea moţăia pe volan şi blestema nesfîrşita ploaie care aşternea perdele de apă pe parbriz, şi totul se pierdea în această năvală a ploii, care parcă copleşea totul, scufundînd lumea într-o mizerie neagră, fără ieşire, pentru că dispăreau şi indicatoarele de pe margine şi orice urmă de viaţă omenească, şi mersul acela în întuneric se transforma în ceva apocaliptic, fără început şi sfîrşit, şi veneau zorile murdare, şi drumurile răsăreau din întuneric ca nişte uriaşe reptile. După atîta mers, în miros de benzină, în frig şi vînt, se opreau undeva într-o ogradă, plină şi ea de animale negre, cu ochi imobili şi tocmai de aceea ameninţători, cutremurate din cînd în cînd de un spasm de frig şi mugind iresponsabil către cerul, vînăt sau negru şi el, căzut pe casele satelor necunoscute. Mîncau în duşmănie cîte o bucată de slană, şi muşcau lacomi din bucăţi de pîine zgîrcite şi reci, şi priviri curioase şi străine îi fixau la fel de animalic, iar timpul trecea încet, nesfîrşit, ucigător. Omul care trebuia să ia marfa în primire nu mai venea, în ogrăzile pustii cîntau cocoşii, parcă ar fi căzut din altă planetă, şi erau disperaţi pentru că nu vedeau nimic însufleţit. Gazdele dispăreau la treburile lor, şi-i lăsau în vreo magazie rece, neîncălzită, în faţa pirostriilor sau arătîndu-le grămezile de paie putrede pe care căzdeau zdrobiţi de oboseală, pînă cînd undeva în spatele uşilor solide de lemn, se auzea vreo furcă prăbuşindu-se cu zgomot mare, şi apărea un fel de ucigaş cu sarică şi mustăţi, şi bolborosea ceva răstit şi apuca sacii aduşi pînă aici şi începea o tocmeală fără

preget, care dura mai bine de o oră. Eva sta deoparte, fără energie, şi Manicatide îi apărea atunci ca un adevărat bărbat, pentru că era rău cum erau răi şi bărbaţii necunoscuţi cu care discuta la nesfîrşit. Se mai luau de piept, de cîteva ori avură amîndoi impresia că nu vor mai ieşi vii din ogrăzile acelea, dar, ciudat! fetei nu-i fu frică niciodată. Un fel de încîntare inconştientă o stăpînea, şi oboseala trecea repede pentru că, imediat după disputa pentru bani, urma un chef la botul calului, cu ţuică de 40 de grade şi scrob de ouă şi vinuri negre, puternice, groase, arse parcă în vase de nămol. Pe acoperişurile de paie sau de şiţă curgeau ploile nesfîrşite, maşina se defecta. Manicatide înjura şi se apuca să repare. Ea adormea din nou în fîn şi se trezea la zgomotul infernal al claxonului. Porneau, bărbatul părea zdrobit, se văita că a ajuns în situaţia aceea intolerabilă de a cîştiga astfel banii, dar sumele erau considerabile, şi ideea de a lua norocul o dată de coadă, la curse, îi dădea o altă energie ce-l făcea în stare să pornească iar la drumurile lor în săptămîna următoare.

Acasă, lui Filipache şi Elenei, Eva le spusese că şcoala o trimite de cîtva timp în provincie la sfîrşitul săptămînii pentru depistarea elementelor bune pentru balet. Minciuna era crezută fără ca ea să facă eforturi deosebite. La ei în familie, buna-credinţă a tuturor nu putea fi surprinsă de vreo bănuială meschină, aşa încît pînă aproape de luna decembrie toate merseră bine, fără incidente neplăcute. Oboseala şi obrazul slăbit al fetei n-o intrigau pe Elena. Şi ea muncea destul, aşa încît i se părea firesc ca toţi ai lor să facă la fel. „Ah, baletul ăsta!", spunea, şi imediat întreba ce mai e pe la şcoală. „Te-au lăsat în pace cu chestia aia?" „M-au lăsat." Era bine. Elena se linişti. O laşitate de mamă o îndemna s-o acopere în continuare pe Eva, aşa că tăcu mai departe.

Iarna aceea se lăsa aşteptată. Plouă mult şi neîntrerupt, drumurile continuară. Într-o sîmbătă, după sosirea lor într-un sat îndepărtat de la graniţa de vest a ţării, Manicatide dispăru de pe la prînz şi nu reveni decît a doua zi de dimineaţă. Părea ostenit şi neliniştit. O lăsase într-o odaie neîncălzită, în grija unei femei care dispăruse şi ea la treburile sale pentru multă vreme, intrînd abia spre seară cu ceva de mîncare şi ieşind tăcută din nou. Eva dormise, învelindu-se cu o cergă mitoasă, şi pe urmă se trezise şi se gîndea ce caută acolo şi ce aşteaptă, şi era convinsă că aşteaptă ceva important, poate

undeva, în vreo casă din acest sat străin și dușmănos, se hotăra soarta ei și-a bărbatului cu care venise, poate el aștepta o clipă prielnică pentru marele salt de dincolo de graniță și începea marea aventură : locuri necunoscute, Parisul, New York-ul, scenele lumii la picioarele ei, banii, rochiile, nebunia luxoasă a unei minți de 20 de ani, îmbătate de visuri și de vorbe poleite. Cînd reveni, Manicatide îi spuse să mai aștepte și dispăru iar pînă spre prînz, cînd trebuiau să plece la drum. „N-am făcut nimic", spuse morocănos. Mirosea a vin, și ea se întrebă dacă va rezista la drumul lung prin ploaie, de ore întregi, dar el rezistă, fumă mult, se opri din două în două ceasuri, coborî din mașină și se plimbă de colo-colo de-a lungul șoselei pustii, în întuneric. Eva crezu, aproape paralizată, că va afla o taină nemaipomenită : „Ce-i cu tine, ce s-a întîmplat ? Nu e ceva în regulă ?" Manicatide o bătu prietenește pe obraz și o urcă la loc, în automobil : „Nu e pentru copii". Mai pe urmă, pe serpentinele de dincolo de Sinaia îi spuse misterios : „Omul care trebuia să ne ducă n-a venit. Încercăm din nou săptămîna viitoare." Deci așa era, clipa cea mare sosise. O bucurie tristă îi cuprinse sufletul. Dar cei de-acasă ? Taică-său, maică-sa ? Ei or să fie supărați cîtva timp, apoi or să-și vadă de-ale lor. Dar dacă vor avea neplăceri ? Dacă vor fi întrebați de ce și-au lăsat copila de capul ei ? Asta n-o mai privea. Cît despre suferința, dorul și toate fleacurile astea, numite dragostea de părinți, la dracu cu ele! Ce o aștepta: aceeași clasă cu mirosul ei de ceară de parchet și sudoare de om, aceleași seri, aceleași chipuri : doamna Yvonne, nesuferiții ăia de la U.T.M., care o judecaseră ca pe Cristos, lasă că le-arată ea excludere pentru imoralitate... Drumul i se păru mai scurt ca niciodată, nu mai resimți nici o oboseală, ajunseră în zori și se duse direct la școală, își făcu orele, și la prînz se întoarse acasă, dormind pînă a doua zi în zori. Maică-si îi relată o poveste încîlcită, cu recitaluri sătești în jurul Oradiei, dădu chiar o cifră : găsiseră patru fete și doi băieți excelenți, totul era în regulă. Săptămîna viitoare mergem la Iași pentru același lucru. „Și cît o să mai țină treaba asta ? Că ai slăbit, și-o să te îmbolnăvești cu atîtea drumuri." Norocul ei era că Filipache n-o găsea decît dormind și că pleca înainte de a da ochii cu el. Vinerea următoare plecară din nou, în zori. Acum nu mai transportau decît cîteva mii de țigări, pentru că treburile nu mai mergeau de loc,

marfa se cumpăra pentru desfacerea de pe piața locală, scopul principal rămînea fuga peste graniță. Eva îl întrebase pe Manicatide dacă nu era cazul să-și care cîteva bagaje, și el rîsese crîncen : „Dar ce crezi că trecerea frauduloasă a frontierei este o treabă mondenă ? Sînt cîini, grăniceri, se trage cu arma, poate ne rămîn oasele pe-acolo, fii serioasă, Eva ! Dincolo am șapte mii de rochii pentru tine..." Fata nu-l credea, știa că Clara, fosta nevastă n-o mințise. Dincolo nu exista nici o bancă și nici o sumă depusă pe numele lui Manicatide, dar ceva naiv și încrezător rămîne în orice om după oricîte experiențe dureroase ar face. Îl crezu, pentru că altfel nu vedea de ce omul acesta își lăsa caii, cursele, pariurile și toate treburile lui încurcate. Petrecu din nou o zi și-o noapte, singură, în odaia cunoscută, privind afară pe geam o curte mare și noroioasă, fără pomi, mersul ferm al țărăncilor pe stradă, în zorii celei de-a doua zi, în monom spre biserica satului, care chema lumea cu clopotele ei solemne. O stăpînea un sentiment teribil de părăsire și nu mai vru să rămînă în odaia rece și străină, dar n-avea ce face, pentru că Manicatide îi spusese că satul era patrulat de către milițieni și nu era bine să fie văzuți, pentru că asta ar fi bătut la ochi, și fuga ar fi fost compromisă. Gazda intrase seara, cu mîncare, o privise cu o milă de neînțeles și ieșise tăcută. Mîncase, încercase să doarmă, dar nu reușise, pentru că tot i se părea că afară se aud pași în noroi și chiar i se năzări că distinge glasul lui Manicatide, care-i spunea : „Gata, s-a făcut, haide". Într-o încordare surdă și plină de vise scurte, noaptea trecu chinuitor. Manicatide veni devreme, o întrebă dacă nu s-a plictisit și ea izbucni în lacrimi : „Nu mă mai lăsa singură". „Fără bocete, o ceartă bărbatul, superior, doar nu te-am adus la petrecere. Cei care fac treaba asta sînt foarte neîncrezători și nu pot să te aduc acolo." De fapt nu știa unde dispare Manicatide, bănuia că pîndea clipa plecării în vreo casă din marginea satului, bînd rachiu sau vin cu niște gazde străine. Se resemnă și așteptă iar pînă la prînz, cînd porniră din nou spre București. Nu mai fu atît de bucuroasă ca prima dată, nervii o făceau să izbucnească în plîns, pe neașteptate, și Manicatide o amenință că o lasă pe șosea, pentru că era destul de supărat că treburile nu ieșiseră cum trebuia.

După al patrulea drum, află totul. Gazda, femeia aceea tăcută și cu privirile pline de o milă ciudată, îi spuse într-o româ-

nească stîlcită că e o proastă aşteptîndu-l pe Manicatide, fiindcă acesta îşi petrece noaptea cu o femeie cu care s-a încurcat. Eva nu crezu. Totul era atît de neaşteptat şi de idiot, încît se prefăcu că nu aude şi o urî intens pe ţăranca aceea, care dispăru într-o clipă, dîndu-şi seama că a făcut ceva nepermis. În definitiv, dacă avea nevoie de o femeie, de ce nu venea singur ? Nu era absurd să bată drumurile pînă aici pentru ca s-o părăsească şi să se ducă la alta ? Şi-apoi, la Bucureşti nu erau destule femei ? Oricum, bănuiala nu-i dădu pace, şi cum se lumină de ziuă, ieşi în curte, uitînd de orice prudenţă şi porni pe şosea, la întîmplare. Era foarte devreme, într-o zi de început de decembrie. Ninsese puţin, în curţi se zărea un strat de zăpadă pufoasă, acoperind noroiul. Pomii în chiciură, se clătinau la un vînt neaşteptat. Nimeni pe uliţa împietrită, plină de bălţi lungi ! Eva căută din ochi maşina. O găsi într-o ogradă, nu la capătul satului, cum ar fi bănuit, ci mai aproape, lîngă biserică. Un om chel şi slăbănog mătura zăpada subţire din faţa clopotniţei. Îi dădu bună dimineaţa, el se uită mirat la ea, şi Eva trecu de poarta joasă, în curtea pustie. Nu o lătră nici un cîine. Urcă o scară de lemn şi se trezi în faţa unei uşi deschise. Intră. În faţa unei oglinzi, Manicatide se bărbierea liniştit. Odaia era curată, încălzită, un pat desfăcut, impudic, plin de perne arăta că dormise acolo. „A, Eva, ce faci ? M-ai găsit ?“ Nu părea de loc neliniştit. Aparatul mic de voiaj cu care îşi rădea barba aspră se mişca repede de-a lungul obrazului. „Stai pe un scaun, termin imediat.“ Eva nu spunea nimic, pentru că deocamdată nu înţelegea nimic. În spate se auzi un zgomot uşor. Cineva trînti pe podelele vopsite cu roşu un braţ de lemne. Cînd se întoarse, văzu o femeie tînără, cu un obraz frumos, care îngenunchease şi o privea curioasă. „N-are mai mult de 25 de ani“, gîndi Eva, foarte frumoasă, stabili, aşadar era adevărat. Nu spuse nimic şi ieşi afară, în frigul dimineţii. Se auziră cîteva cuvinte rostite prost româneşte, şi în cîteva clipe, Manicatide o urmă în uliţa noroioasă cu automobilul. Cînd se îmbrăcase, cînd îşi spălase obrazul plin de săpun, cînd o ajunsese, nu avu timp să se gîndească. Plecară înapoi spre Bucureşti, fără o vorbă. Abia seara, la Braşov, într-un restaurant, el încercă să glumească, dar Eva nu-i răspunse. Nu plînse, nu se enervă, pe chipul împietrit nu se citea nimic. Avea numai senzaţia unui gol nesfîrşit, de care nu se putea elibera. Atît.

Era duminică noaptea, în decembrie, ninsese puţin, şoseaua era alunecoasă, maşina urca serpentinele cu prudenţă, din faţă nu venea nimeni, şi ea dori sincer ca Manicatide să greşească o clipă, să răsucească mai mult volanul într-o parte şi să se prăbuşească amîndoi în prăpastia întunecată din marginea drumului, dar lucrul nu se întîmpla, farurile automobilului luminau un perete dur, plin de copaci, şi pietrele kilometrice, şi apoi se văzu iar lunga panglică întortocheată a asfaltului pătat de mari eroziuni albe, cum spulberase şi depusese vîntul zăpada înaintea lor, şi vîntul îngheţa geamul uşor, şi căldura care venea de la motor urca sub sticlă şi aceasta se limpezea iar, şi iar prindea un strat verzui de flori de gheaţă. Mirosea a ulei ars, a benzină, a piele încinsă. Nu-i privea chipul lui Manicatide, dar ştia tenta aceea întunecată şi ochii vii, gura cinică, şi vedea cu coada ochiului manşetele lui scrobite şi cele două gheare de aur care prindeau cămaşa la încheieturi. Ceva dureros, fără nume, îi pătrundea fiinţa şi nu venea nici lacrima care totdeauna face bine. Ea şi-o închipuia cu multă precizie pe fata aceea de 25 de ani, stînd lîngă Manicatide în patul alb, plin de perne, şi o furie surdă urca pînă în gîtlej, şi pe urmă tensiunea sîngelui scădea, o linişte otrăvită îi cobora în artere. Auzea lemnele trîntite pe podelele roşii şi vedea mirarea din ochii celeilalte şi parcă voia să ştie ce spusese atunci, dar în memorie nu-i rămăsese nimic decît lipăitul paşilor ei în noroiul, îngheţat pe alocuri, al uliţei, pe care abia căzuse zăpada. Manicatide conducea tăcut, fumînd încontinuu, ajutîndu-se singur, nu ca altădată, cînd Eva îl căuta în buzunare şi-i scotea de-acolo cutia cu chibrituri şi tabachera de argint, suplă şi subţire, ca o ţiplă. Atunci, în întunericul automobilului, sclipea o flacără tremurată, şi ea îi zărea faţa palid-întunecată şi buzele subţiri şi se apleca puţin şi-l săruta cu o tandreţă nesfîrşită, ca şi cînd ar fi avut senzaţia că dincolo de clipa aceea urma neantul. Nu trecuseră decît 7 zile de cînd mergeau pe acelaşi drum, tot împreună, tot obosiţi, şi dincolo de orele acelea erau alte zile frumoase şi o aşteptare dulce. Acum totul se dovedise mincinos, şi ce era misterios şi deci bărbătesc în drumurile inutile se dovedise scîrbos şi înjositor. Îşi aminti de Clara şi presupuse că şi ea avusese astfel de sentimente şi deodată gîndi că trăiau anapoda, că asta nu era dragoste, că poţi fi cinic, că poţi rîde de orice, dar nu poţi să fii în nici un caz fericit,

că aparent viaţa lor părea mai interesantă şi poate mai plină de fapte, dar nu asta era viaţa adevărată. Drumuri, tutun ascuns în portbagaj, puţină petrecere, lume necunoscută, ore de dragoste în magaziile reci, într-o aşteptare dureroasă a unor necunoscuţi, ceva animalic, pe apucate, de care rîdeau, dar care le plăcea la amîndoi, pentru că aveau impresia că fură vieţii ceva, strigătele sălbatice ale cocoşilor, boncăluitul vitelor negre pe şoseaua plină de noroi, mirosul de paie vechi, de urină de animale şi vocile străine, şoptind în întuneric sau strigînd tare în ungureşte un nume... Ce farmec avuseseră... Acasă, în patul cu cearşafuri obosite îl aştepta o altă femeie, o bătrînă acum, care dimineaţa şi după-masa lucra la o fabrică de jucării, şi seara aştepta ceva, umbra sau glasul bărbatului frumos şi închipuit, întruchiparea viciului şi a plăcerii de a cheltui, de a vedea temenelele nesincere ale chelnerilor, care sînt cei mai dezgustători meseriaşi din lume.

Automobilul plonja într-un hău de întuneric curmat din cînd în cînd de fîşia galben-argintie a farurilor, şi ea iar îşi dori moartea, atunci, cum nu şi-o dorise niciodată, dîndu-şi seama că, de fapt, o dată cu călătoria aceasta, viitorul de aur, atît de bine ticluit de cuvintele mincinoase ale lui Manicatide, dispărea pentru totdeauna. Veneau iar zilele terne, cu aşteptarea orei de prînz, cînd putea să alerge în oraş, şi apoi iar după-amiezele de exerciţii. Şcoala avea o sală mare, o fostă sufragerie boierească, cu stucaturi gotice la colţuri, sus, sub tavan, dar prin geamuri frigul pătrundea perfid, caloriferele erau stricate pe jumătate şi de sub uşile înalte venea curentul ; îşi aminti, ca să uite restul mizeriei trăite, sunetele false ale pianului, care îi provocau doamnei Yvonne dureri nesfîrşite de cap, vru să-şi aducă aminte de chipul cîtorva eleve, dar adormi într-o clipă şi nu se trezi decît în Bucureşti, tot în întunericul unei nopţi de decembrie, luminată de felinare electrice. „Cînd te mai văd ?“ întrebă Manicatide profesional, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Eva îi răspunse caraghios, ca la cinematograf sau ca în romanele proaste : „Niciodată“, şi el izbucni în rîs. „Eşti o gîscă cu prejudecăţi, asta eşti“, şi porni violent motorul.

Urmă o săptămînă de migrene. Elena era convinsă că drumurile făcute pentru şcoală o zdruncinaseră. Veni un doctor, îi dădu nişte medicamente. Trecu peste toată supărarea, începu

iar lucrul, spre bucuria doamnei Yvonne, care o aprecia, pentru că era o profesoară foarte bună. Într-o zi, pe la prînz, pe stradă, poate pe bulevardul care cobora de la Cotroceni, spre centrul orașului, îl întîlni pe neașteptate pe Pavel. Mersul lui lenes. tîrît, chipul lemnos și paltonul scurt și mai vechi, o făcură să aibă senzația că vede un mort. Îl credea la Paris, de multă vreme, și el, iată, bătea străzile pline de zăpadă ale Bucureș-tiului. „Pavel, ce-i cu tine ?“ „Eva, îmi pare bine că te văd.“ Era neschimbat, cu același aer absent și distrat, cu o privire obosită de veghile nocturne deasupra cărților. „N-ai fost la Paris ?“ „Ce să caut la Paris ?“ se miră și el singur. „Păi chestia cu monseniorul Ghica...“ „A, monseniorul Ghica... El stă bine acolo unde stă. Eu vin de la pușcărie...“ „De la pușcărie ? Dar ce-ai făcut ?“ „Un fleac. Porcul de Arghiropol mi-a dat dolari să-i ascund, spunînd că sînt niște incunabule. Ne-am certat și cînd l-au prins a spus unde ținea restul banilor. Au venit la mine, au cercetat, nu m-au crezut că nu știam de bani. Am făcut doi ani.“ Rîdea mărunt ca de un lucru amuzant. „Mă însoțești ?“ „Cum nu ? Mă bucur că te văd...“ Fata îi aminti de Rilke și el îi recită la întîmplare și foarte repede cîteva versuri, cu același glas amar și dulce care i-l făcea drag : „*De mine te îndepărtezi, tu oră / Rănit mă lasă fluturarea-ți de aripă / Singur — și ce pot face cu această gură / Cu această noapte, cu această clipă ?*“ Începuse să ningă, și străzile cădeau în mu-țenia iernii, cînd sunete și culori se sting sub clopotul cenușiu al cerului și deasupra caselor se ridică fumuri pașnice și dorești să stai undeva lîngă foc, privind pisici moi și lenește, revărsate din propria lor ființă, într-o voluptate a formelor pe care n-o întrece nimic și nimeni. „Și-acum ?“ întrebă Eva. „Acum, fac și eu ce pot. Arghiropol mi-a lăsat biblioteca, vînd din ea. El e la pușcărie, cînd s-o întoarce o să mă întrebe unde-i sînt cărțile, de, cine l-a pus să mă bage într-o treabă murdară ?“ „Și nevastă-sa ?“ „Nevastă-sa vinde mobila și ce-au mai strîns, ne întîlnim în fiecare duminică la Talcioc, apropo, nu vii și tu la Talcioc într-o duminică ? Acolo o să vezi toată lumea bună a Bucureștiului. Infernul lui Dante era o parodie pe lîngă groapa asta.“ Eva primi, și în prima duminică merse cu el pînă la capătul tramvaiului 1. O goneau de-acasă gîndurile și tot ce-i amintea, cît de puțin, de viața ei trecută. Era o zi de martie cu puțin soare, și de departe se auzea zgo-

motul mulţimii adunate. Într-o vîlcea mărginaşă a oraşului, dincolo de care începeau cîmpia şi cimitirele, o îngrămădire imensă de lume discuta în gura mare, se tocmea şi făcea schimburi care le dădea tuturor iluzia ori a unui cîştig, ori a siguranţei zilelor următoare. Pavel părea fascinat de înghesuiala de mărfuri inutile şi de forfota din jur. În noroiul bătut de paşi se zăreau milioane de inutilităţi : faruri de automobil, piese de schimb, wilbrokenuri bune numai de vîndut la fiare vechi, sîrme de aluminiu, biciclete stricate, şuruburi ruginite, şaibe, unelte de dulgherie, frîne contorsionate, cărucioare de copii, paturi de metal, rîşniţe armeneşti cu inscripţii ciudate, bobine de sîrmă pentru electricitate, bucşe şi manivele, pe urmă începea sectorul mobilei de ocazie, cu scrinuri franţuzeşti — de culoarea mierii, subţiri ca viorile, cu dulapuri florentine, zăcînd cu picioarele scurte în zăpada murdărită, sau fotolii mîncate de molii, cu margini sculptate ; mai departe, covoare groase şi moi de lînă, strînse sul şi aşternute pe ziare pătrunse de umezeală, lămpi de noapte sau candelabre olandeze de aramă coclită verzui-galbenă, sticlind în soarele obosit. Lumea vorbea deodată, se auzeau claxoane de automobile, deasupra tuturor se ridica aburul răsuflărilor ca un nor compact şi se auzea zgomotul bocancilor bătuţi în pămîntul tare. Eva străbătu toată această mulţime înfrigurată, văzu sute de chipuri cenuşii, asemănătoare, cîntări în treacăt cu privirile hainele lustruite şi paltoanele încă neuzate, dar nu departe de această stare, şi înţelese mai ales deznădejdea comună, fără strigăte, fără gesturi, cuprinsă numai în încremenirea şi solicitarea din ochii celor care vindeau şi căutau să pară demni, stînd cu mîinile ascunse în buzunare, privind dincolo de capetele celor ce defilau tăcut prin faţa lor. Pe dealurile din jur, în copacii pustii, fără frunziş, se strigau ciorile, cu disperare şi parcă cu groază sau cu bucurie, şi în cimitirele alăturate zăpada aşternuse un linţoliu alb, imaculat, contrastînd violent cu mirosul unui grătar de mititei şi cu mulţimea neliniştită şi gălăgioasă. „De ce vii aici ?“ îl întrebă pe Pavel, care se apleca mereu ca să vadă scarabei sau brăţări de argint, cercetînd migălos lucrătura. „Întîi, pentru ca să vînd ediţiile rare ale lui Arghiropol, din care mă hrănesc, şi în al doilea rînd pentru a-mi vedea prietenii.“ Îi arătă chiar cîţiva cunoscuţi, cu care se salută, şi purtînd-o de mînă, apucă spre ulita vie de-a lungul căreia se

vindeau fracuri vechi, jobene, pantofi de lac şi alte lucruri fără nici o importanţă pentru cumpărători, pentru că hainele demodate şi pantofii demodaţi şi toate aceste rămăşiţe ale unei vieţi trecute nu mai interesau pe nimeni.

Pierdu cîteva ore şi se jură să nu mai vină niciodată acolo, pentru că obosise îngrozitor, şi spectacolul acelei mizerii n-o distrase de loc. Îl întrebă pe Pavel unde stă, şi el o invită pentru după-amiaza aceleiaşi zile la mătuşa sa, unde locuia de cînd plecase din casa lui Arghiropol. „Poate găsesc o carte bună pentru tine să ţi-o ofer." N-avea ce face, aşa că se duse. Locuinţa mătuşii se afla undeva în spatele unui parc, pe o stradă dosnică. În jur se zăreau coşuri de fabrici care nu fumegau, pentru că era zi de sărbătoare. Oamenii (se încălzise puţin) stăteau în pragul porţilor şi vorbeau peste strada plină de noroi. O întîmpină o bătrînă scundă, palidă, îmbrăcată în negru, şi îl găsi pe Pavel într-o odaie abia încălzită, citind. Se bucură că o revede, îi arătă biblioteca împuţinată a lui Arghiropol, cu seria ei de cărţi cu cotoare aurite, şi îşi aduseră aminte de casa aceea din strada Roma, cu salonul şi cu căminul în care ardea flacăra albastră a gazului metan, cîinii de marmură ai stăpînilor şi chiar cîinii lor vii, nezgomotoşi, parcă binecrescuţi, cum stă bine unor cîini de casă mare. „Ce-o mai face madam Arghiropol, tot cu enciclica Papei s-o fi ocupînd ?" Rîseră amîndoi, bătrîna le făcu ceai şi dispăru pentru cîteva ore într-o încăpere alăturată. Pavel îi arătă un teanc de foi şi-i spuse că pînă în mai le va umple cu o istorie a tătarilor, comandată de Academie. „Va fi mai mult un roman," spunea. Eva îl ascultă, orele treceau plăcut. Pe pereţi — tot de la Arghiropol — Pavel ţinea două copii după maeştrii italieni. Pînzele întunecate erau nepotrivite cu tapetul ieftin al casei, dar ea nu spuse nimic, răsfoi o istorie a arhitecturii, găsită pe masă, parcă pusă la îndemînă dinadins, şi orele o transportară iute în mormîntul nopţii. Se întunecă, becurile slabe ale încăperii se aprinseră, trebui să plece. Pavel o însoţi, dar de la colţul străzii, ea îl rugă s-o lase singură. Binecrescut cum era, Pavel nu întrebă nimic, şi ea porni de-a lungul unui bulevard pustiu. Treceau tramvaie cu geamuri aburite, ah, de-ar fi venit primăvara asta odată mai repede ! oamenii se grăbeau spre casele lor. Eva se simţi singură pe lume şi plînse deznădăjduită. „Ar trebui să pregătesc un recital, să mă apuc de exerciţii severe, să ies din şcoala asta, să fiu artistă, nu profesoară !" Îşi aduse aminte de colegele plecate

la Leningrad și simți o imensă părere de rău, un sentiment de pustietate și de ratare a vieții care o copleșea. Suferi mult de atunci, dar nu avu curajul să se apuce de treabă. Peste puține zile îl căută iar pe Manicatide, pe care nu-l văzuse de două luni. Îl găsi tot la hipodrom, tot cu paharul de coniac în față și cu piramida de țigări fumate, alături. Nu era mirat c-o vede, îi sărută iar mîna posesiv, o așeză lîngă el, *bookmakerii* iar dispărură pe neașteptate, ca să-i lase singuri, și seara se trezi în casa golită aproape de mobile, din care, cu cîteva clipe înainte, după un telefon prevenitor, Clara dispăruse.

În primăvară, Manicatide își vîndu mașina, nemaiavînd ce vinde, și se mută în Colentina. Era în aprilie cînd o conduse cu tramvaiul spre mahalaua lăptarilor, unde sta în gazdă la Petre, fostul său grăjdar, omul pe care-l băgase în pușcărie. „Ce-i cu tine ? Ce-o să te faci ? De ce nu muncești ? De ce nu intri undeva ?“ îl întrebă. El rîse sălbatic și spuse limpede : „N-or să aibă parte comuniștii să mănînc la cantină și să mă duc pe vreun șantier. Eu rezist“. Era la amiază, bătea un vînt călduț, vrăbii grase se ridicau deasupra curților. Merseră pe jos o bucată de drum, pe un trotuar îngust și nepavat. Casele mici, acoperite cu carton asfaltat, aveau deasupra cărămizi roșii, ca să reziste la furtunile lunii mai, ici-colo se vedeau puțuri de apă, și dincolo de gardurile de nuiele se zăreau grădinăriile lăptarilor. Mugeau vaci, și cîinii lătrau leneș, totul părea bucolic, niței straniu pentru un om ca Manicatide. El rîse trist. „Îți place ?“ Intraseră într-o curte lungă, plină de paie vechi, tocate de ploile și ninsorile iernii trecute. Noroiul împestrița ograda de țară, plină de cîini care lătrau cu disperare. Manicatide locuia într-o odaie de paiantă, ridicată de curînd. Înăuntru mirosea a var proaspăt, pe jos erau întinse două covoare aspre din resturi de cîrpe. Nu lipseau : vechiul pat și fotografiile cailor, un dulap prea lustruit, două scaune, o masă : atît. Prin unghere — geamantane și lucrurile Clarei — cîteva rochii și pantofi scîlciați, într-o dezordine mizerabilă. Bărbatul ghici mirarea ei și spuse neted : „Clara îmi dă să mănînc, nu sînt în stare să fac nimic. Fără ea m-aș prăpădi. Te întrebi poate și-acum de ce te-am luat cu mine, pe graniță, și de ce te lăsam să aștepți acolo, în casa aia rece și neprietenoasă... Voiam să știu că m-așteaptă cineva, undeva în lume. Mi-e frică de întuneric și de singurătate.“ Obosise, vocea și fața erau ale unui bătrîn încă frumos, încă semeț, cînd își

aducea aminte că trebuie să fie astfel, dar ale unui bătrîn. Rămaseră în prag, nu intrară. Ușa dădea direct în curtea plină de urme de gheare de cîini. „Nu știu ce-o să mă fac la iarnă sau la toamnă, cînd o să plouă. Noroiul mă deprimă. E departe de centru. Totdeauna îmi vine să rămîn undeva, la un prieten, dar n-am curaj să deranjez și mă urc în tramvai, și asta îmi dă un sentiment de neputință, îngrozitor. Totul miroase, mulțimea e agresivă, înjură, mă înghesuie, parcă simt că vor să mă ucidă, dar ei sînt mai cumsecade decît ai bănui." Se auzeau cocoșii țipînd în depărtare. Ziua avea o moliciune calmă în atmosferă, cerul înalt și senin îi făcea semn Evei. Avea sentimentul unei disperări fără sfîrșit și în același timp se credea datoare să-i promită bărbatului că-l va vizita foarte des. „Nu-i nimic, ai încredere în mine, îi spuse. Nu numai Clara o să aibă grijă de tine. Vei vedea." Și din ziua aceea începu să-i aducă mîncare în fiecare zi ca unui bolnav. Se înțeleseseră. Nu dădea cu ochii niciodată de fosta-i soție cu care locuia. Manicatide începea chiar să se îngrașe. Nu mai ieșea prea des în oraș, nu mai umbla. Căzuse într-un fel de prostrație. Citea toată ziua ziarele sau calcula șansele cailor de la hipodrom, ca și cînd ar mai fi avut cu ce să joace. Lua un creion lung, cu vîrful foarte ascuțit, Petre îi cumpăra în fiecare miercuri, sîmbătă și duminică un program al curselor și se înfunda într-o lungă socoteală minuțioasă. Pe Eva, drumurile lungi cu tramvaiul n-o oboseau. Avea o sacoșă pestriță în care ascundea un sufertaș vernil cu două compartimente, umplut la o cantină din apropierea școlii. Chiar coada de un sfert de ceas în fiecare zi după orele de exerciții, cu statul în picioare, cu amețeala pe care i-o dădea foamea, îi plăceau. Vagoanele erau aglomerate la ora prînzului, lumea o îmbrîncea, ea tremura la gîndul că poate să ajungă în Colentina fără nimic. Supele și sosurile se sleiau pînă acolo, dar erau reîncălzite la o sobă în care se ardeau coceni de porumb. Petre, sluga de altădată a lui Manicatide, o ajuta, fără un cuvînt, cu o umilință veche în priviri. Și-acum, Manicatide striga la el, îl înjura cînd nu-i plăcea ceva și totul o mira pe fată, lipsa de revoltă a celuilalt, docilitatea lui, umilința privirii i se păreau de neînchipuit. Se produse de cîteva ori, fără voia lor și inevitabilul : cele două femei se întîlniră din întîmplare. Clara nu mai avea nimic agresiv în priviri. Îi strînse mîna ca unei vechi prietene și, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat între ele, o întrebă : „Ce mai faci ?", mereu

absentă la răspunsul Evei, căutînd parcă să-şi aducă aminte de ceva. Mîncară împreună, făcură curăţenie, apoi stătură de vorbă multă vreme, împăcate, plîngîndu-se de starea timpului sau de alte lucruri neînsemnate. Veni vara, cu soare mult, cu călduri. Aici, în marginea oraşului, băteau vînturile, mirosea a ierburi şi a gîrlă. Evei îi plăcu. Avea vacanţă ; cu banii luaţi înainte îl duse pe Manicatide din nou la hipodrom, îi împrumută o sumă şi, culmea norocului, el cîştigă. Devenise zgîrcit, nu se mai arunca în pariuri nebuneşti, bacşişurile erau însă la fel de nesăbuite. Vechii prieteni îl întrebau ce mai face, el avea aerul că-i merge bine, nu le spunea nimic, şi misterul acesta îi dădea în faţa celorlalţi o prestanţă nebunească, pentru că se bănuia că era angajat de stat pentru cine ştie ce meserie pe care ei n-o ştiau, acum, cînd specialiştii se căutau cu înfrigurare, şi asta presupunea salariu mare, relaţii şi cîte altele... Căutară iar vechile cîrciumi, banii din buzunar îi readuseră pe buze insolenţa, şi nu găsiră decît nişte bufete de stat, cu mărfuri încremenite în frigidere, cu serviciu foarte aproximativ şi chelneri insolenţi, obişnuiţi cu ţărani şi cu lume mărginaşă. Ceva murise iremediabil, Manicatide simţea, şi cînd un lăutar cu ochii scurşi se apropie de ei să le cînte, el îl goni cu violenţă. „Eva, eu ar trebui să mă sinucid", spuse simplu şi tocmai de aceea mai înspăimîntător pentru fată. Dacă l-ar fi cunoscut bine, ea şi-ar fi dat seama că oameni ca el nu fac asta niciodată, dar bărbatul simţi cîtă groază i-a vîrît în suflet şi făcu din ameninţarea aceasta un lucru care o lega de el pentru multă vreme înainte. Parcă mai înţeleaptă, în seara aceea de iunie, Eva îl întrebă fără ură, cu linişte, decisă să asculte orice explicaţie fără să se supere : „Cine era gazda de pe graniţă ?" „Nevasta celui care trebuia să ne ducă în Ungaria. A fugit singur cu banii mei şi mi-a lăsat femeia. Era un preţ bun, recunoaşte..." Eva se întrebă ce iubeşte la omul ăsta care n-avea nimic sfînt, pentru că nu mai era nici tînăr, nici frumos. Din vechea lui înfăţişare, abia hainele bine călcate, manşetele scrobite probabil cu grijă în fiecare săptămînă de Clara, mai vorbeau despre iubitul ei de altădată. Fuma ţigară de la ţigară, cu ochii acoperiţi parcă de o pîclă, gîndindu-se la cine ştie ce, ignorînd-o, şi ea îi căra în fiecare zi mîncare, ca o roabă, şi nu simţea nici o ruşine să dea cu ochii de Clara, să stea împreună în aceeaşi odaie, la aceeaşi masă, cînd ploua afară. Se

petrecea un fapt umilitor, căruia nu i se putea împotrivi, deşi era dureros şi nedemn.

Într-o zi, în tramvaiul aglomerat, la clasa I îl întîlni pe Matei. Ţinea în mînă sufertaşul cu mîncarea abia răcită, ascuns în sacoşa colorată, nu privea la nimeni, cu ochii numai pe geamul plin de afişe, care anunţau spectacolele de circ sau o nouă premieră teatrală. Cineva îi puse mîna pe umăr : „Eva, ce-i cu tine ?“ Matei o privea fix, parcă cu o veche afecţiune. Ea îşi aminti într-o secundă glasul lui aspru din sala de şedinţe a şcolii, vehemenţa cu care ceruse excluderea din U.T.M. şi vru să nu-i răspundă, dar nu era o fire răzbunătoare, simţea nevoia unei prietenii imediate de la toţi oamenii. „Merg undeva, spuse cu un glas mai rece decît ar fi bănuit. Dar tu ?“ „Cu treburile. Facem o Casă de cultură, pe aici — la capătul liniei. Mai eşti supărată pe mine ?“ „De ce să fiu supărată pe tine ? Te-ai purtat ca un bun activist de partid“ (unde găsise ironia din glas, pe care el o simţi numaidecît, dar tăcu, vorbind despre altceva). (De cînd se mutase în Colentina, în fiecare duminică Manicatide o căra în vizită la cunoştinţele lui, unde îl întîlneau pe Anghel — care o privea cu o curiozitate satisfăcută pe care Eva n-o pricepea — pe Irma, pe sora acesteia, pe Vasilescu şi pe alţi oameni — toţi dispuşi să facă glume pe seama regimului şi-a oamenilor noi, puşi în funcţii de mare răspundere.)

Coborîră la capătul tramvaiului, şi Matei îi propuse simplu să meargă numai cîţiva paşi pe o stradă noroioasă, către care goneau camione cu cărămidă şi var. „Întîrzii şi trebuie să-i duc cuiva mîncare.“ „Ce samaritean !“ glumise el crîncen, şi nu mai întrebase nimic. Îl urmase curioasă şi întîrziase cam o oră jumătate privind schelele şi cofrajele Casei de cultură. Intraseră ; se tencuia, zidarii căţăraţi pe scări aruncau cu mistriile var proaspăt, mirosea a casă nouă. Matei se aprinsese, îi arăta pe rînd detaliile construcţiei : aici e scena, aici cabina actorilor, aici vor fi 600 de scaune, şi mochete, ca să nu se audă paşii, aici holurile, vezi ce spaţioase sînt ? Luminate indirect, uite fosa, uite culisele, o să punem şi o cortină de fier, ca la Operă. Costă o grămadă de bani, dacă ai şti cît am umblat pînă mi s-au aprobat ! Ce ciudaţi sînt contabilii ăştia ! I-aş omorî ! Parcă dau din buzunarul lor : se tîrguie, chiţăie ca şobolanii, cifrele îi fac invidioşi.“ Înjura tare trecînd peste scînduri şi bucăţi de sîrmă îndoită ; i se părea că se risipeşte materia-

lul, chemă pe cîţiva ingineri care lucrau afară, le arătă ce nu-i plăcea, aceia se uitau cam speriaţi la el, dar Matei nu avea de loc aerul unui om venit acolo numai să-i înspăimînte. Asta îi plăcuse Evei la el totdeauna, hotărîrea, participarea pătimaşă la o acţiune cît de mică ; chit că spoia cu bidineaua înmuiată în var peretele vechi al sediului care adăpostise Asociaţia vînătorilor sau era vorba. ca acum, de o lucrare grandioasă, de un teatru pentru lumea mărginaşă a Bucureştiului. „Aştia nu pricep, pentru ei Statul cu *s* mare, e o fiinţă abstractă, o fiinţă care trebuie jefuită, mulsă, speculată. Ei nu înţeleg că Statul de-acum sîntem noi : eu, tu, el, nenorocitul ! Uite-i ! Sînt plini de carte, *ştiu materie*, dar nu ştiu un lucru elementar : politica partidului nostru. Au învăţat, unde mă-sa au învăţat, şi cînd au de lucru mai mult, şi pot face tot ce au visat pe cînd moţăiau în băncile facultăţii atunci parcă le pare rău să facă ceva temeinic. Fiecare are un tată acasă, care a cîntat *Trăiască regele* şi a învăţat că majestatea-sa e sacră şi inviolabilă, şi deodată, dacă majestatea-sa s-a cărat cu toate boarfele şi nu mai e, ţara nu mai e ţară, omul nu mai e om ! Să nu crezi că te prelucrez, da' de unde, dar mă doare ! Au ifose, sînt nişte muieri în pantaloni, pentru ei nu sînt decît *politicul, comisarul*, dracii să-i ia cu neamurile lor cu tot. Ei uită să se entuziasmeze, şi cu dacă mă entuziasmez pentru ei, la ce-mi foloseşte ? Întîrzie, o să ne apuce toamna, or să vină ploile, şi ei tărăgănează, că nu sînt maşini de cărat, că nu sînt buldozere, am adus aici tot Comitetul Central ca să-i pun pe frigare ; se sperie o zi, şi pe urmă cad iar în cocleală, fumează ca turcii şi stau cu dosul pe hainele lor nemurdărite. Îl mai iau pe cîte unul de gît, iar se sperie. Cum plec de-aici, parcă nu mai sînt. În fiecare zi trebuie să mă răţoiesc la ei, s-o fac pe grozavul, şi mie nu-mi place s-o fac pe grozavul, mi-e silă. N-am ţipat la nimeni în viaţa mea, şi mîncătorii ăştia de mămăligă mă silesc să răguşesc..." Eva uită de sufertaşul din mînă, de aşteparea lui Manicatide, şi îşi aduse aminte de plimbările lor pe cheiul Dîmboviţei. În clipa aceea îl iubea cum sînt iubiţi toţi cei ce poartă în ochi şi în suflet o flacără care transmite căldură, care poartă mulţimea totdeauna înainte, fără voia ei aproape. Dar asta ţinu numai ora aceea, care trecu repede. Deasupra mahalalei se îndesau nori, venea o ploaie de vară violentă şi impetuoasă. „Trebuie să plec, Matei. Tot nu mi-ai spus de ce erai atît de pornit împotriva mea la şedinţă ?" El tuşi încet, cu batista la

gură. Îl îneca praful străzii ridicat în urma camioanelor care aduceau miile de cărămizi, avea în ochi o febră de vechi tuberculos şi era frumos şi fanatic. „Eva, nu pe tine eram pornit. Pe ceea ce e rău în tine şi de neexplicat." Tăcu puţin, privind aerul plin de furtună, în care bubuiau tunete îndepărtate. „În definitiv, fiecare are viaţa lui ; noi, comuniştii, ne amestecăm foarte rar în viaţa altora. Există o fascinaţie a binelui, pe care şi cei mai îndărătnici duşmani ai noştri o recunosc. Sîntem urîţi pentru că vrem să terminăm cu făţărnicia, cu ceea ce e josnic şi decăzut în fiecare om. Da, asta urăsc duşmanii noştri cel mai mult la noi. Ei nu se pot deprinde cu ideea că odată viaţa, existenţa tuturor va fi eliberată de prejudecăţi, ei cred că totul e urît şi că omul e născut rău de la natură. Cu această prejudecată se trăieşte parazitar de mii de ani, o vei găsi justificată în cărţi, o vei auzi chiar din gura ta : «*Te-ai purtat ca un bun activist de partid*». Tu ai spus asta cu o seninătate de care ar trebui să-ţi fie ruşine. Dar tu ştii că eşti fiica unui bun activist de partid ? Şi încă ce bun activist de partid ! Şi, la urma urmelor, ce e un bun activist de partid ? Un lepros ? Un om de nimic, un beţiv, un curvar ? Să-ţi spun eu ce e un bun activist de partid : un om care nu doarme, care face tot timpul ceva, şi face acest ceva, fără un gînd cît de mic la o răsplată. Şi vine o fîţă ca tine, iartă-mă că-ţi vorbesc aşa, şi spune în faţa unei şcoli care creşte artiste pentru scenele noastre : ce vă băgaţi voi în viaţa mea particulară ! Puţin îmi pasă de voi ! Trăiesc cu cine vreau ! Chiar dacă respectivul e un peşte ordinar, un proprietar de cai care n-a ridicat în viaţa lui o surcea. un om care şi-a îngăduit nu numai o femeie, ci probabil cîteva sute, şi asta în numele căruia drept ? Al trîntorului, al celui care te priveşte de sus şi-ţi spune : fugi mai încolo, că miroşi a sudoare, îmi turburi siesta, n-am nevoie de munca voastră, de sudoarea voastră. Eu am cu ce să trăiesc. Azi, nu ştiu dacă mai are cu ce să trăiască, l-am cunoscut şi eu, mi se pare că am mers împreună o dată la hipodrom, crezi că n-am băgat de seamă cum se uita la mine, ca la o gînganie, ca la o curiozitate de muzeu. *Ei*, ăştia, deşteptii ăştia mulţi, cu diplome în buzunare, cu moşii, cu averi, cu tradiţii, cu maniere, cu dracu să-i mai ia ce, cu şiretenii şi prudenţă dezgustătoare, cu lăcomie şi şmecherie sub fiecare cuvînt pe care-l spun, ei cred despre noi, ceilalţi, că sîntem idioţi, neinstruiţi, slugi din naştere, buni numai să le facem pantofii, buni de aruncat, de spîn-

zurat, parcă nu știu cît ar dori să ne spînzure, dar n-or să apuce s-o facă ! Ei cred că noi dormim, cred că abia am luat puterea în mîini și ne-am și culcat și gustăm din plăcerea vieții, dar se înșală, fetițo, iartă-mă că-ți spun așa, dar ai o minte de gîscă. Ei cred că noi ne-am și găsit acele amante, pe care ei le-au avut la vîrsta noastră și că huzurim, că ne-am instalat în casele lor vechi și că o să petrecem cît o să putem, dar greșesc ; plăcerea noastră cea mai mare e aceea de a le arăta cît sîntem de capabili. Cînd vor vedea casele noastre, teatrele noastre, stadioanele noastre, palatele noastre, vor veni, unul cîte unul, și vor spune : am greșit, am crezut că ați citit *Utopia*, parcă așa-i zice, și ați bănuit că orice zboară se mănîncă... Să aibă numai puțină răbdare, dumnealor..." Agita pumnii, era palid sub cerul vînăt și răsunător, dar era frumos, părea neînduplecat și răzbunător, gata să se socotească acolo, cu cineva. Și se războia într-adevăr crîncen cu cineva, într-un mod necruțător. „Ei vor, dacă vreun idiot de la nu știu ce întreprindere, numai pentru că a înșelat buna-credință a partidului și-a pus mîna pe un post-cheie, în care taie și spînzură declarînd în gura mare că e comunist, în fapte fiind un imbecil și un necinstit — ei vor, îți spun, să fie confundați toți comuniștii adevărați cu necinstea și nepriceperea. Asta le place, da, le place și ar dori din inimă să dăm faliment, să chițăim ca șoarecii, să-i chemăm pe ei în ajutor, dar n-or să aibă parte de așa ceva. Am învățat pînă acum nu știu cîte meserii, știu cît var și cît nisip trebuie calculat pentru o construcție, contabilitatea n-are pentru mine nici un secret, am vîrît nasul în teoria betonului, studiez acum calculele pentru supraetajare. Crezi că-ți spun toate astea ca să te fac praf ? Nu, pentru că-mi pasă de tine, pentru că nu mi-e indiferent că fata unui om foarte ocupat, probabil, ajunge să fie dată afară din U.T.M. Ce-a spus taică-tu de asta ? Apropo..." „N-a spus nimic, pentru că nu știe." „Nu i-ai spus ?" Era uluit, părea disperat în mod sincer. „Eva, cum, ție îți este indiferent dacă ești sau nu în U.T.M. ?" Se făcu o tăcere lungă, întreruptă numai de bubuiturile îndepărtate ale ploii care se apropia. „Nu mi-e indiferent, minți, dar cum să-i spun lui tata așa ceva ?" „Bine, dar trebuie să vorbești serios cu el. O să-ți spună ce să faci." „Nu cred să știe să-mi spună ce să fac."

Căzură primele picături. Eva își aduse aminte că Manicatide o aștepta înfometat de o oră și ceva, și vru să plece. El o

trase sub o schelă de pe care curgea praful umezit. „Ce-i cu tine ?“ Avea o curiozitate plină de milă, şi asta nu putea suporta. „Nimic, Matei, unii oameni nu pot trăi decît în felul meu. Nu înţeleg nici eu de ce îmi plac mai mult unele lucruri decît altele. Cît stau cu tine şi te aud, aş fi în stare să te urmez unde vrei. O dată am aşteptat să mă iei de mînă şi să mă duci undeva şi să-mi spui să nu mai plec, dar tu ai rîs de mine. Erai căsătorit, ţi se părea oribil că te iubesc. Pe urmă ai rămas singur şi mi se pare că iar te-ai însurat şi iar ai fost părăsit. Şi dacă mă gîndesc bine, dacă m-ai fi luat pe mine, te-aş fi părăsit şi eu. E un destin idiot care ne împinge pe fiecare aiurea. Uite, eu duc de mîncare acelui trîntor care nu mai are nimic. Şi sînt mîndră de asta, nu ştiu de ce. Înţeleg că ai dreptate, te-am ascultat speriată şi fericită, şi tot acolo mă duc, deşi simt, înţelegi ? simt că tu faci ceva, şi că celălalt nu face nimic, şi că merit dispreţul tău şi-al celor de-o seamă cu tine. O să stau de vorbă cu taică-meu vreodată, şi cu siguranţă, el îmi va vorbi şi mai frumos decît tine, dar eu tot nu voi înţelege nimic, pentru că viaţa asta provizorie mă atrage ca o otravă, înţelegi ? Am vrut să fug de-acasă, să-i las pe-ai mei, am păţit lucruri ruşinoase, dar n-am renunţat la mizerie. Nimeni nu va putea face nimic pentru mine...“ Se aştepta ca Matei să se supere, dar el o privi mult, tăcut, cu o insistenţă gînditoare. Începu să plouă apăsat, şi printre scîndurile de deasupra cădeau picături mari de apă, dar ei nu băgară de samă. Hainele lui se murdăreau de varul prelins de sus. În cele din urmă, bărbatul vorbi încet, ca şi cînd i-ar fi fost frică de ceea ce spunea : „Eva, sînt un prost. Există o primejdie a cuvintelor. Ele ne fură ca o apă. Noi credem că au asupra omului o acţiune imediată. Se mai întîmplă uneori şi astfel, dar atît de rar ! Ridicăm case, umblăm, alergăm, credem că rezolvăm totul dintr-o dată, fără bătaie de cap. Spectacolul ne place pentru că are în el ceva fascinant. Ne simţim ca acei care dobîndesc în fiecare an cîte un copil. Ce siguranţă, ce putere virilă, dar ce înseamnă acel copil, ne întrebăm ? Vrem să găsim ecourile pe care le bănuim în noi, la toţi ceilalţi. Credem că sîntem făcuţi pe acelaşi calapod. Tu mi-ai deschis ochii. Nimeni nu s-a ocupat de tine. Ne-am adunat acolo o sută de nătîngi şi te-am huiduit şi te-am condamnat, poate aveam dreptul s-o facem, dar ar fi trebuit să te întrebăm *cum ai ajuns* aşa ? E uşor să dai cu piatra, dar sufletul

unde-i grija pentru suflet ? Cîteodată le spun unor tovarăşi de-ai mei : Sîntem cam repeziţi, fraţilor, dar nici eu nu cred în treaba asta, zău dacă cred. Îmi închipui că aşa trebuie făcut. E nevoie de lopată, nu de scalpel, şi, iată în cazul tău, noi ne-am înşelat, nu tu. Mi-ai povestit odată, în caraghiosul acela de sediu al Tineretului Progresist, că atunci cînd erai mică umblai aiurea pe maidan, că fugeai de-acasă, cu zilele. De ce fugeai ? Aveai dreptate : acasă era urît, era sărăcia, era mizeria, era lipsa tatălui tău, cărat prin puşcării, erau îngrijorările mamei tale, care-ţi spunea : «Nu te mai opreşti din crescutul ăsta ! Ai să ajungi prăjina clasei !» Nimeni nu suportă lucruri neplăcute la infinit. Acum du-te că te-aşteaptă omul acela cu mîncarea. Ah, peştele dracului, dacă l-aş vedea odată, l-aş bate, l-aş scuipa ! Cară-te !" Vorbise brutal, cu o voce de nerecunoscut, parcă speriat de ceea ce îi spusese. Eva porni prin ploaie, cu sacoşa ei colorată, fără să privească înapoi, cu un sentiment contradictoriu de frică şi îndoială.

Manicatide o aştepta sub streaşina odăiţei de paiantă care mirosea îngrozitor a balegă proaspătă la o astfel de vreme, cînd umezeala parcă înmuia pereţii, topindu-i sub apăsarea lichidă. Era furios, se vedea după felul cum o privea. „Ce-i cu tine ? Unde-ai întîrziat atît ? Ea bîigui ceva cu atîta lipsă de convingere, încît el se înfurie şi mai rău. „Ar trebui să-mi spui cînd ai treburi. Să mă duc la birt. Mai am un rest de bani." Eva nu-i răspunse, aprinse focul. Cocenii nu luau foc, fumul se întorcea pe coş, şi în odaie nu se mai putea respira. Manicatide lăcrima, şi se năpusti asupra ei, lovind-o cu palmele : „Pleacă ! Las', că-mi fac singur focul ! Nu am nevoie de resturile tale de cantină ! Hai, du-te !" Se întîmplă un lucru îngrozitor. Toată ura stîrnită de pornirea lui sălbatică şi nejustificată se transformă într-o milă nesfîrşită, plină de remuşcări. Manicatide izbucni într-un plîns violent şi, cum nu-l văzuse niciodată atît de slab şi de chinuit, îi iertă totul într-o secundă ruşinoasă : „Taci, nu vreau să te văd astfel, te rog taci, nu vreau să te văd plîngînd". Dar el era zguduit ca de o furtună neaşteptată, avea acum ceva de copil, şi numai tîmplele încărunţite şi chipul chinuit îi spuneau Evei cît e de bătrîn. „Du-te şi lasă-mă, Eva. Mă disprețuieşti. Tu n-ai nevoie de mine. O să rămîn cu Clara. Ea e la fel de bătrînă ca mine, o să ne înţelegem. Nu pot să-ţi cer nimic. Mă umileşti destul

şi-aşa ! Haide, du-te, du-te !“ Dar Eva nu plecă. Rămase pînă seara tîrziu, ascultînd împreună cu el ploaia repede de vară, care trecu şi lăsă în urmă o răcoare plină de mirosuri îndepărtate de fîn. Manicatide aprinse o lampă afumată, şi ei i se păru că totul este iar foarte frumos, şi se strînse mai mult lîngă obrazul abia uscat de lacrimi, promiţîndu-i să nu mai întîrzie niciodată.

Tîrziu, pe la unsprezece noaptea, Clara se întoarse şi-i găsi în prag, vorbind ca doi prieteni, şi le spuse bună seara, topindu-se în întunericul abia luminat de lampa afumată, făcîndu-şi de lucru tot la soba aceea în care se ardeau coceni. Fumul înecăcios se întorcea pe coş, dar el nu se mai enervă şi o ajută pe Clara să aţîţe flăcările. „E obosită, săraca, de la cooperativa ei !“ Mîncară împreună, şi, pe la miezul nopţii, Eva plecă spre casă cu ultimul tramvai gol, sinistru, ca un sicriu, plin de praf şi de zgomote.

X

În toate aceste fapte nedesluşite, cel mai îngrozitor lucru lui Filipache i se păru propria-i naivitate. Există oameni pentru care viaţa nu trebuie complicată inutil, şi el era un astfel de om. Dar, iată, deodată te trezeşti şi constaţi că unii, de lîngă tine, în numele unor suferinţe trecute, capătă convingerea că-şi pot permite orice, şi ceea ce era şi mai grav, găseau şi la alţii o scuză pentru faptele lor. Dacă cineva l-ar fi omorît pe neaşteptate, nu ar fi simţit o surpriză mai mare. Unele avertismente ale lui Pîntea le auzise, dar, nu ştia nici el de ce, bănuia că e vorba mai mult de unele copilării. „Eva e mare de-acum. S-o fi îndrăgostit, dar o să-i treacă. Ei, chiar dacă era vorba de un proprietar de cai, ce era cu asta !“ O certase, parcă-i dăduse şi-o palmă — gata, o să scape ea de mizeria de a iubi un astfel de tip. Cîtă uşurinţă ! Şi, la urma urmelor, unde era maică-sa, Elena ce păzise ? Pentru că probabil ştiuse, şi era probabil complicea acestei iubiri neroade. Dar de aci pînă la faptele grave despre care auzise : fugă peste graniţă, cutare, cutare... Nu mai părea o joacă, uşurinţa lui se transformase într-o catastrofă. Alergă mai mult decît umblă pînă acasă. Bineînţeles, cum se întîmplă în astfel de împrejurări, nu găsi pe nimeni. Era devreme. Nevastă-sa lucra după-amiază, Eva cine ştie pe unde umbla. Începu să se învîrtă în jurul mesei, se trudi să se liniştească dar nu reuşi. Ceva uriaş,

înspăimîntător, creştea deasupra lui, ca un val apăsător care nimiceşte totul, care te striveşte fără să poţi să i te opui.

Iată, toate apăreau limpede, cît se poate de limpede... Vasilescu putea să fure cît vrea, Vardughian putea să-i răspundă obraznic şi să-şi vadă de-ale lui, Stamate, beţivul, putea să angajeze pe spinarea sa cîte curve voia şi chiar să le tăvălească în *fabrica lui, sub ochii lui,* fără nici o teamă, Sîrbu putea să-şi aducă toată familia în tipografie, totul se putea face, acest mizerabil de Anghel putea să-i protejeze pe bucătari, pe toţi neisprăviţii care-i dădeau bani, pentru că era limpede : lumea credea : iată-i pe comuniştii noştri, au pus şi ei mîna pe o întreprindere, şi închid ochii reciproc în faţa a ceea ce face celălalt. Te cred şi eu ! Asta, Filipache, are o fată care e încurcată cu un fost capitalist şi vrea să fugă peste graniţă, poftim, preşedintele sindicatului poate să ţină cîte femei vrea, pentru că nimeni nu îndrăzneşte să-i spună ceva. Şi cînd îl întrebase, ce i se răspunsese ? Dumneata să taci pentru că nu eşti în stare să-ţi faci ordine în casă la dumneata, darmite într-o fabrică unde mănîncă pîine atîta lume. Şi pentru prima oară, Filipache avu sentimentul unei neputinţe totale...

Înţelegea limpede că nu palmele şi cearta puteau să schimbe ceva în toate aceste lucruri. Greşelile erau prea mari şi prea vechi, pentru ca să se poată face ceva imediat şi radical. Cu sentimentul că în seara aceea trebuia să se petreacă ceva îngrozitor, îşi aştepta în linişte nevasta. Elena sosi pe la unsprezece şi jumătate noaptea. Era obosită, abia îşi mai ţinea ochii deschişi. Trebuia să se scoale de dimineaţă, la şapte, şi să pornească spre mahalaua Pantelimonului, unde ducea o muncă culturală. Avea, mai precis, de alfabetizat cîţiva bătrîni care nu ieşeau din casă în ruptul capului, şi pe care se obligase în faţa organizaţiei de partid să-i înveţe să citească la domiciliu. Era o muncă înspăimîntătoare, pentru că nici o fiinţă din lume nu e mai îndărătnică decît un bătrîn încăpăţînat, şi nu era unul, erau mai mulţi. Se scula devreme şi le bătea în poartă, lătrată de cîini, sculînd vecinii şi ascultînd glasul ironic al muierilor de peste ulucile vecine : „Nu s-a sculat, tata-mare, a chefuit aseară cu fi-sa, care s-a cununat a doua oară !" Nici vorbă de aşa ceva. Fiica aceea avea şi ea 50 de ani şi era femeie serioasă, dar muierile erau rele şi n-aveau treabă. Nu le asculta, căuta încuietorile porţii, se ruga de bărbaţii strînşi în jur, din curiozitate, şi-i ruga s-o ajute să năvălească

peste îndărătnic. În cele din urmă îl găsea în fundul casei. Era vreun necăjit, fără dinți, plîngînd parcă de neputință, neînțelegînd ce era cu ambiția acestei femei să-i pună să citească acum, în pragul morții, după ce ani de zile trăise și fără carte. „Nu pot, se înverșuna Elena. *Te-am dat pe situație*, înțelegi, cu numele, pronumele, ocupația..." „Dă-o dracului de situație, parcă o să vină cineva și-o să mă întrebe după situația dumitale dacă știu buchiile..." „Nu vine". „Atunci ?" „Păi, asta e, moșule, că se lucrează *pe cuvînt*, înțelegi ?" Moșul nu înțelegea, și se supunea greu la canoanele învățăturii. Cînd o rugaseră să preia munca asta, Elena nu înțelesese ce-i rămînea de făcut. Pînă atunci avea răspunderi mici, strîngea cotizații, cînta în corul fabricii, umbla cu agitația, duminica, la țară. Era obositor, dar îi plăcea. Pe urmă o trimiseră la o școală de instruire. Învățase o mulțime de chestiuni pedagogice, cum să ai răbdare cu oamenii, cum să-i convingi. Venea frîntă de oboseală, mai avea și un schimb în producție, dar noutatea și mai ales gîndul că face ceva pentru oameni îi dădea un fel de nebunie a muncii. N-ar fi dormit, ar fi umblat kilometri pe jos, vorbea oricui cu entuziasm despre munca sa. Numai Filipache n-apuca să audă toate astea. Și el se întorcea frînt acasă, și adormea numaidecît. Ea dădea din umeri și se culca alături, pe pernă, fără să protesteze : „O fi și el obosit, săracul, că nu stă degeaba !" Și-a doua zi pornea iar, vară, iarnă, prin funduri de mahala, bătînd la porți, certîndu-se cu oamenii, căutînd cu o răbdare de înger să arate, cui o asculta, ce pierdere însemna pentru un om întreg lipsa de știință de carte. Ceea ce plăcea celorlalți la Elena era îndîrjirea tăcută cu care își îndeplinea toate sarcinile. Niciodată, nimeni n-o auzise spunînd nu pot, sau nu vreau, sau să întrebe de ce trebuia făcut cutare lucru. Asculta în tăcere, nu promitea, spunea doar încet, parcă îndoindu-se : „Să vedem !" Și-și vedea de treabă. Cunoștea tot Bucureștiul. În cîțiva ani îl bătuse pe jos, de la un capăt la celălalt. Umbla pe la Comitetele de femei, pe la U.F.D.R., pe la organizațiile de tineret, își găsise un carnețel jerpelit în care-și nota orele ședințelor, ieșea dintr-o adunare, cădea în alta. Cînd se făcea ora 2 abia apuca să mănînce ceva la repezeală la cantină și intra direct în schimb, abia atunci dîndu-și seama cît de obosită era. Obișnuința însă ucide, și ajunsese chiar să spună despre ea că se miră că n-o lasă Filipache pentru că se abrutizase : nu mai era o femeie, era un bărbat întreg ! Haz

amar, dar adevărat undeva. Nici duminicile nu erau mai libere, exceptînd după-masa cînd, şi ea şi bărbatul ei, cădeau într-un somn greu pînă seara, cînd ieşeau la o scurtă plimbare. Nu aveau rude, nici prieteni, nu simţeau nevoia să se vadă cu alţii, pentru că toată săptămîna trăiau în mijlocul oamenilor, erau sătui de vorbă şi de fleacuri. Pe urmă, lunea o luau de la cap, din zori, parcă mulţumiţi că ziua de sărbătoare trecuse şi puteau face ceva. Pe Eva n-o priveau ca pe o fiică căreia trebuia să-i dai asistenţă. Nu se ştie de ce, amîndoi credeau că în familia lor anumite lucruri nu mai trebuiau repetate ; adică se ştiau, se înţelegeau. Viaţa unui om însemna înainte de toate : muncă, muncă şi iar muncă. Eva avea partea ei : la balet se cade pe brînci pînă se ajunge la desăvîrşire, şi Elena, ştiind că e nevoie de vreo 9 ani pînă poţi să te numeşti baletistă, nu se îngrijora de soarta Evei. După socotelile ei, cei 9 ani nu trecuseră, mai erau zile destule. Dar, iată, se iviseră micile neplăceri. Lumea bîrfea, Eva era adusă acasă cu maşina de un bărbat cu părul alb, care se zicea că e proprietar de cai de curse. Ei, şi ? Nu împărţea lumea în buni şi răi. În general, Elena credea că fiecare om trebuie să ştie cu cine are de-a face, fără a fi nevoie de sfaturi şi de supraveghere. Atunci de ce dracu mai sîntem, eu şi Filipache, aşa cum sîntem, dacă de la noi nu s-a învăţat nimic. Şi îşi vedea de bătrînii ei, de strîngerea cotizaţiilor, de îndelungata şi uneori plicticoasa muncă socială de a încredinţa pe alţii că lumea trebuie să trăiască altfel. Cîtă vreme nu se mişcase de lîngă Filipache, ştia foarte puţine lucruri în general. O fabrică este în cele din urmă şi un fel de universitate populară, oricîte glume s-au făcut pe seama compromisei formule a celor ce declară că „au şcoala vieţii". E niţel adevăr aici, nu se poate să nu fie. Cîtă vreme bărbatul ei fusese închis gîndise cum gîndea orice muncitoare în vremea aceea avînd soţul în puşcărie : „Asta e viaţa noastră. Nu putem face nimic. Autorităţile ne iau bărbaţii şi ni-i bagă la puşcărie, cînd aceştia nu se astîmpără şi încep cu revendicările. Mai bine şi-ar vedea de treabă !" Pe urmă brutalitatea autorităţilor o contrariase : „Aici trebuie să fie ceva adevărat. Bărbaţii nu sînt chiar atît de nebuni. Numai un animal rabdă să-l baţi pe degeaba, şi atunci cu greutate. Şi un cal, şi un cîine muşcă. De ce n-ar muşca şi ăştia, ai noştri ? Ia te uită !" Cînd mergea la vorbitor sau cînd trimitea un pachet cu mîncare sau cu haine la puşcărie, nu se ştie de ce, simţea

un fel de mîndrie, de care alte femei erau cu siguranţă lipsite, pentru că ele nu aveau bărbaţii închişi. Ele habar n-aveau ce înseamnă să-ţi iei de la gura copiilor, şi să faci sacrificii pentru cineva care se opune unei autorităţi... Cu un astfel de sentiment poţi să rabzi de foame şi de sete, ba chiar eşti în stare, dacă te provoacă cineva, să te duci şi tu la puşcărie. De aceea, astfel de femei par neînfricate, şi în realitate sînt neînfricate, pentru că ele *înţeleg* esenţa luptei politice.

După ce Filipache venise acasă, şi vecinele parcă altfel îi dădeau bună ziua, Elena simţi nevoia unei schimbări. Începea viaţa obişnuită, viaţa de dinainte, fără nimic extraordinar. Pe masa lor era pîine, chiar cîte o sticlă de vin, şi în casă se auzeau rîsete. Astea toate îţi dădeau un sentiment bun, o plăcere a vieţii, dar lipsea ceva, şi ea vru să facă imediat un lucru nou, să nu stea degeaba, să se gîndească la toate prostiile. Îl întrebase pe Filipache ce era de întreprins. „Cere o muncă sindicală pe acolo. E mare nevoie de oameni." „Bine, o să cer." Cei de la sindicatul textilistelor se bucuraseră: „Ştiam noi că nu ne lasă tovarăşa Filipache." Era o linguşeală ciudată în cuvintele lor. Adică cum venea chestia asta: ştiau ei că n-o să-i lase? Şi dacă ar fi avut într-adevăr chef să-i lase? Ce, nu se putea întîmpla şi aşa? Ce caraghioşi sînt oamenii uneori! Ea simţea nevoia să facă ceva, cu adevărat, fără ipocrizie şi ei îi încredinţară din ce în ce mai multe munci, pe care Elena le primea cu sufletul uşor, pentru că umblînd şi stînd de vorbă cu oamenii, şi mereu descoperind alte lucruri, îl înţelegea şi mai bine pe bărbatu-său, pe Filipache. Străzile mărginaşe, fără canalizare, curţile pline de gunoaie, droaia de copii de mahala care o întîmpinau pe la colţul uliţelor pentru că o cunoşteau de-acum, interioarele sărace, fără lumină şi apă, sugarii bolnavi, naşterile premature ale vecinelor şi chiar ale prietenelor care habar n-aveau de igienă, toată mizeria socială pe care o pricepea, pe care o *străbătea* centimetru cu centimetru, o înverşunau, o transformau dintr-o fiinţă răbdătoare într-o femeie pornită împotriva vechii societăţi. Învăţase să vorbească, ştia să arunce unde trebuia vorba de ocară, şi nu de puţine ori cărase după ea pe neîncrezători, să le arate cum se mai trăia în secolul XX, după ce se vorbise atît despre om şi despre condiţiile civilizaţiei. Era o răzvrătită care se descoperise tîrziu. Trebuiau făcute multe lucruri, şi, la început, exista o inerţie stupidă, vechii funcţionari se scobeau în urechi, dă-

deau din umeri, îi spuneau că, ori e nebună, ori idealistă, pentru că în Țara Românească nimeni n-a făcut și n-o să reușească să facă ceva, pentru că nu se poate. Și cuvintele astea imense, asurzitoare : *NU SE POATE* nu o lăsau să doarmă, n-o lăsau să trăiască liniștit. Spălase, călcase, gătise mîncare, crescuse copiii altora, văzuse toate lucrurile urîte din viață, și ceea ce era și mai ciudat, le acceptase ani de-a rîndul, neînțelegînd în bună parte lupta lui Filipache. Și, iată acele sforțări, singurele în stare să clintească din loc toată neputința și lipsa de pricepere de care dăduseră dovadă ceilalți guvernanți eliberate. Între ele și ea, o biată femeie ! Oamenii îi spuneau : muncește și fă și altora drum spre muncă, învață-i să gîndească, învață-i să înțeleagă ceea ce nici tu nu ai priceput multă vreme : că e timpul celor lipsiți de drepturi pînă acum, și că drepturile se pierd dacă nu știi să le aperi !

Ceea ce făcea i se părea foarte neînsemnat : mare lucru să lipești niște afișe, și mai apoi să vorbești la mitinguri, să explici celorlalți că drepturile politice dobîndite prin lupta comuniștilor *trebuiau exercitate*, apoi să strîngi timbre și bani pentru organizațiile muncitorești, sau să pleci la țară cu agitația, să le spui unora mai grei de cap că boierii și moșierii se duseseră dracului și că nu mai aveau nici o putere. Nimic mai greu decît să-i convingi că pot să are și să semene în ceea ce ei numeau încă cu sfială *pămîntul nostru*, gîndind în realitate : *pămîntul altora*. Îl întreba pe Filipache cîteodată, trezindu-l din somn noaptea : „Spune-mi, și tu ai de-a face cu proști ?“ El mormăia ceva supărat, se întorcea pe o parte, voia să readoarmă, dar nu mai putea rezista curiozității : „Ce dracu s-a mai întîmplat ?“ Și asculta glasul ei mărunt. Unul mai plătea dobînzi plutonierului de jandarmi, care amenința cu întoarcerea vremurilor de demult, alții se duceau cu mălai și făină la foștii chiaburi ai satului, ca să-i îmblînzească. Cîte și mai cîte. Săracii se împăcau cu greu cu ideea că au răsturnat puterea altora și că sînt singurii stăpîni. E vorba de o *conștiință nouă*, care trebuie formată, ehei, ce muncă e aici ! exclama filozofic Filipache, ca și cînd ea ar fi trebuit să priceapă un lucru nemaipomenit. „O dau dracului de conștiință nouă, dacă e atît de greu de învățat“ spunea cîte un terchea-berchea de cine știe de unde. „Eu una știu că mai-marii se duc și trec și noi rămînem tot cu jandarmii, cu stăpînii, cu dracii, cu lacii, năpăstuiți, bătuți și cu totul furat...“

O asemenea muncă, mereu neașteptată, presupune un anumit fel de om. Se cere o credință necurmată în cauză și mai ales puterea de a rezista unui anumit scepticism care trăiește în om ca tenia. Chiar în fabrică la ea existau femei care munceau de mîntuială, și nimic nu e mai îngrozitor decît munca fără scop. Vii, stai lîngă mașină, te gîndești la toate ale tale, și pleci după 8 ceasuri. La două date fixe încasezi salariul, și ai terminat. Vorbele Elenei la discuțiile sindicale : *tovarășe, e vorba de hainele poporului, trebuie să dăm produse de calitate* și cîte altele, sunau slab în unele urechi. „Propagandă !" zicea cîte una. „Uite ce e, Eleno, noi pe tine te înțelegem, bărbatul tău e comunist, dar noi, noi nu sîntem comuniste. Noi sîntem muncitoare." Asta era bună ! Stai și le explică ce prostii le ieșea din gură. Iar îl trezea noaptea din somn pe Filipache : „Ia auzi ce spun năroadele alea, la noi, la fabrică, că ele sînt muncitoare, nu comuniste." „Prostii", mormăia Filipache în somn și peste 5 minute tresărea pe neașteptate : „Chiar așa au spus ?" „Chiar așa !" „Lua-le-ar dracu !"

Timpul trecea. Prezența Elenei nu mai mira, cuvintele ei parcă sunau mai obișnuit. „Ia te uită, se întîmplă ceva", spuneau năroadele ei. Venise vorba despre drepturile politice ale femeilor, și ele erau dispuse să creadă că asta era numai o formalitate, *așa, o chestiune de propagandă,* cum se mira în gura mare o vecină de ring a Elenei. „Cum adică, de propagandă ?" „Păi vreți să aveți voturi mai multe la alegeri..." „Care adică, vrem ! Tu nu vrei ?" „Nu vreau, ce să fac cu drepturile mele politice ?" Elena simțea că e învinsă de o tristețe ucigașă. Îi venea să plîngă, să se lase de orice. „Ce-mi bat eu capul cu nebunele ?" Ele n-aveau să înțeleagă niciodată nimic, era limpede. Li se părea firesc să se scoale de dimineață și să intre în fabrică, să muncească orbește 8 ore și să se întoarcă acasă. Pe Elena o sperie tocmai această lipsă de prevedere a viitorului. Pentru ele revoluția, împușcații, războiul, bărbații care le muriseră, nu însemnau nimic. Un mare zero, asta fusese. Ele credeau că de aici înainte se va trăi ca și înainte !

Spune asta în fiecare zi, nu uneia, nu unuia, scoate-l din casă, pune-l să citească, explică-i de ce e nevoie să înveți să citești la 78 de ani sau la 84, cînd stai cu un picior în groapă. Aleargă acasă la ei, vezi-i cum locuiesc ca porcii, opt la un loc, fără apă și fără lumină, și arată-le că dacă nu pune fiecare mîna, nimeni nu va fi în stare să-i scoată din mizeria

asta, uită-te la chipurile lor, pe care nepăsarea animalică s-a înstăpînit, cum nu tresar, cum surîd cu neîncredere : „O să faceţi şi voi rahatul praf ! Am mai auzit noi vorbe !“ Şi iar pune-te pe şezut, pe *nu sînt acasă*, pe *o dau dracului de alfabetizare* şi aşa mai departe. Asta fusese viaţa Elenei în ultimii ani.

Cu fiică-sa, Elena vorbise în cîteva rînduri. Fata aproape îi ascunsese viaţa ei, din nefericire nici maică-sa nu insistase. Aventura cu proprietarul de cai nu i se părea nici anormală, nici periculoasă : „Eva ştie s-aleagă ! Nu pot să-i impun eu bărbatul. Tinerii trăiesc altfel, nu ne putem amesteca !“ O supăra mai mult dispreţul nemărturisit al fetei pentru viaţa lor de *troglodiţi*, cum spunea. Eva socotea că munceşte prea mult, şi că n-are vreme pentru distracţii, şi timpul ei era foarte scurt, şi-atunci bănuia că poate să-şi permită orice cu el. Mai era la urma urmelor şi acea îngăduinţă a unor mame din lume, pentru care greşelile fiicelor lor nu au o importanţă prea mare. Elena putea foarte bine să certe pe altele, să le vorbească despre viaţa lor nepotrivită cu noile timpuri, dar dacă ar fi auzit un cuvînt urît despre Eva ar fi protestat, şi s-ar fi certat cu toată lumea. „Eva poate greşi, dar cine nu greşeşte ? Numai că ea o să se îndrepte, ea ştie ce trebuie să facă în viaţă.“ Socoteală simplistă şi periculoasă. Vecinele îi spuneau la început cu admiraţie : „Fie, madam Elena, dar straşnic bărbat a mai găsit duduia Eva“. „Cum adică straşnic ?“ Pentru vecine, a fi straşnic însemna întîi şi-ntîi să ai maşină ca Manicatide, apoi să arăţi ca el, adică „bine“, călcat, dichisit, totdeauna scos din cutie. Se uitau la părul lui alb, şi socoteau delicat în gînd : „Ăsta e un curvar ce n-a văzut Parisul ! Dar dacă fetei îi place, n-are decît, ce-i a mea ? A mea o să rămînă cu burta la gură, cînd i s-o face hăndrălăului de pus coada pe spinare ?“ Mai izbucneau, ici şi colo, mici reproşuri : „Ei, coană Eleno, fie că faceţi politică mare“. „Cum, adică ?“ „Păi comunişti, comunişti, dar tot vă puneţi bine cu proprietarii, că, cine ştie ?“ Elena nu avea de unde să înţeleagă proporţiile acestor afirmaţii. Lumea vorbea, era slobodă la gură. Deocamdată nu se petrecea nimic necuviincios. Dacă el e în vîrstă, şi dacă ţine maşină şi cai, n-are decît. Îi place Evei, bună ziua ! Eu nu mă bag în viaţa ei, că nu-mi place. Pe urmă, Eva îi mărturisise că Manicatide e însurat, şi o cuprinsese îngrijorarea. Elena putea să dezaprobe uşurinţa ei,

să dea sfaturi, dar parcă o înţelegere izbucnită din dragostea oarbă de mamă tot avea. „Cum crezi tu, dar nu e bine!“ „Ştiu, spunea Eva, dar ce să fac ? Nu pot să stau cu oricine.“ „Cum e asta, nu poţi să stai cu oricine ?“ „Mamă, voi aţi trăit alte timpuri. Voi vă căsătoreaţi la 16 sau la 18 ani, şi cu asta totul se termina. Noi sîntem clădiţi altfel.“ „Adică cum ? N-aveţi sînge şi carne pe voi ?“ „Lasă, nu-i de nasul dumitale, vezi-ţi de fabrică, de ringuri, de cotizaţii sindicale, de munca de alfabetizare.“ Nu era dispreţ în ceea ce spunea, era mai mult setea de a trăi singură, pe care o avusese de mică. Pe urmă iar revenea vechea îngrijorare : „Fata asta e lungă şi slabă şi dizgraţioasă la urma urmelor, va găsi cu greu un bărbat, nu pot s-o condamn. Nu poate să sufere să se uite în capul cuiva, să iasă cu un bărbat scund pe stradă, să rîdă lumea de ei ca de Stan şi Bran, sau de Pat şi Patachon“, că nu mai ştia care dintre ei era unul lung şi altul scurt... Şi apoi, părea fericită, ajunsese profesoară, ce-i mai trebuia, în cîţiva ani va ajunge şi la Operă. Deocamdată exersa, trebuia să mai dea un examen. Îşi avea o meserie. Cei de la şcoala de coregrafie spuneau numai lucruri bune despre ea : îşi cunoştea meseria, era o bună pedagogă. Între patru ochi, doamna Yvonne îi întărise vechile bănuieli. Elena o întrebase : „Doamnă Yvonne, credeţi că fiica mea va dansa ?“ „Nu ştiu, e prea înaltă, prea atletică, aici trebuie multă graţie, ea a crescut nepermis de mult. Dar vom încerca...“ Ştia şi Eva că şansele sale de a dansa erau destul de reduse, şi asta o întrista, o făcea să plîngă nopţi întregi. Ratase şi plecarea aceea la Leningrad, unde ar fi învăţat o mulţime de lucruri noi şi folositoare. Cît era de neştiutoare, Elena totuşi bănuia că excluderea din U.T.M. nu avea cum să-i folosească, şi gîndindu-se la multele necazuri ale lui Filipache, şi el mîncat de griji şi obosit, îi ascunsese totul pînă cînd acesta venise acasă, şi, la o oră tîrzie din noapte, o invitase să stea la masă şi o întrebase direct : „Eleno, tu ştii că fata noastră trăieşte cu un proprietar de cai ?“ „Ştiu“, recunoscuse. „Şi de ce nu mi-ai spus nimic ?“ „Pentru că ai destule pe cap, şi n-am chef să te mai supăr cu ale femeilor.“ „Mi-ai ascuns totul, şi acum faptele se răzbună. Anghel mi-a spus azi la fabrică că a vrut sau vrea să fugă cu ăla peste graniţă. Îţi dai seama în ce lucruri am intrat ?“ Vocea lui nu era mînioasă şi nici îngrijorată, nu se mai certaseră de la începutul căsniciei lor, şi

de atunci trecuseră ani, şi înfruntaseră amîndoi o mulţime de neplăceri. „N-am ştiut, nu mi-a spus." „Vreau să te întreb numai, cum de-ai putut să taci atîta timp, cînd tu însăţi ai bănuit că Eva are o legătură nepotrivită ? Nu sînt un tată acest pămînt, şi ştiu că lumea trăieşte cam aiurea, crezînd încuiat, nu sînt un idiot, am văzut o mulţime de lucruri pe că primejdia războiului îi dă dreptul să-şi dea poalele peste cap. La fabrică destul timp mi-l pierd cu Pîntea la organizaţia de bază, ca să-i împac pe alţii, care fug de la neveste, sau să sancţionez pe curvele care strică casa altora, sînt sătul pînă în gît de imoralitate, şi iată că-n propria mea casă se petrec lucruri înspăimîntătoare, şi eu nu ştiu nimic, şi tu mi le ascunzi, închizînd ochii ; ştiu, ştiu ce-o să-mi spui, că eşti mamă, că ai crezut că aşa şi pe dincolo. N-o să fac teorii idioate, inima omului nu are compartimente ca trenurile, şi nici măcar semnal de alarmă. Dragostea vine de aiurea, nu i te poţi împotrivi, dar ca să-i explici acestei nenorocite că o ia pe drumuri greşite, puteai s-o faci..."

Elena începuse să plîngă, şi el o mîngîiase pe creştetul capului. Era trist şi îndurerat, şi simţea că e singur şi neputincios în faţa acelei fiinţe de carne şi sînge care era Eva. Nu-i putea spune nimic, sau aproape nimic. Cuvintele mari ca : datorie, luptă de clasă, compromiterea ideilor, pentru care el suferise o viaţă întreagă, astea n-o puteau impresiona. În sufletul lui Filipache se năştea o convingere nestrămutată că trebuia să procedeze într-un fel dramatic şi fără ieşire. Ce face un om în starea lui, ce face un tată, cînd îşi dă seama că nu mai are de fapt o fiică ? Ce face un om în situaţia în care trebuie să-şi taie o mînă pentru că se cangrenează ? Şi-o taie ! Trebuia să-i vorbească, dar cuvintele nu ajutau la nimic, el ştia bine, el cunoştea disperarea nejustificată, fronda acelor tineri, care credeau că pot să-şi permită orice numai pentru că bănuiau că totul se va termina cu o catastrofă, pentru că în lume se înfruntau două forţe necruţătoare, care aveau să termine prin a încerca să cîştige numai una dintre ele : lumea, pămîntul, mintea, cea mai strălucită podoabă a omului. Dar ea nu ştia un lucru de nimic : că pentru oameni ca el nu exista decît un învingător, că îndoiala pe care o simţeau ei, copiii aceştia, cine ştie cum, din ce născută, în sufletul lui şi al altora nu exista. Era un drum implacabil, ce nu putea fi oprit. De cînd auzise prima oară că Eva are un logodnic,

proprietar de cai, şi o căutase la hipodrom, simţise ce zadarnică e intervenţia lui. „Bine, o să mă duc, o s-o găsesc, o să-i vorbesc. Şi ce-o să-i spun ? Că ăsta e un ticălos, un exploatator. Îmi va rîde în nas. Ea nu poate fi convinsă cu asemenea argumente. Ea ştie ce e drept şi ce nu e drept, ea în fond urăşte lumea acelui bărbat, dar pe el, pe acest bărbat îl iubeşte ! Şi-atunci ? Cine-şi putea închipui că acest proprietar de cai, probabil plin de bani, cu maşină, nu o convinge că oameni de felul său, Filipache, muncesc zadarnic, pentru ce ? Pentru ideea himerică a egalităţii tuturor celor lipsiţi pînă atunci de drepturi ? Pentru o societate, în care trîntori de genul acestui proprietar de cai nu aveau ce căuta. Şi în lupta necruţătoare, cine avea cele mai multe şanse ? Acel proprietar de cai, care era probabil un bărbat frumos şi bun de gură. Ce putea atunci să-i ceară Filipache fetei lui decît să renunţe definitiv : ori la el, ori la acest bărbat, socoteală simplă, dar care dădea naştere la atîtea încurcături...

Eva se întorsese după miezul nopţii. Fusese iar la un chef cu Manicatide, colindase restaurantele, şi era obosită de moarte. Ar fi vrut să doarmă, dar cînd văzu lumină în toate odăile casei lor, bănui că s-a întîmplat ceva neobişnuit. Intră, îşi găsi părinţii la masă, stînd nemişcaţi ca şi cînd ar fi murit cineva, spuse bună seara, îi întrebă de ce nu s-au culcat, şi ei o poftiră să se aşeze. Geamurile erau deschise, de afară venea răcoarea copacilor abia înfrunziţi (era aprilie, un aprilie rece şi întîrziat). „Ce-i cu voi, vreţi să-mi spuneţi ceva ?“ Mirosea uşor a alcool, era înaltă, frumoasă, cu părul răvăşit puţin de vîntul de noapte, cu strălucirea nocturnă a ochilor la toţi petrecăreţii, era îmbrăcată frumos, avea un aer de femeie stîrnită de primăvara de afară, de nemulţumire şi de o dorinţă secretă, pentru ceva necunoscut lui Filipache. Manicatide cîştigase la curse o sumă nu prea mare, voise să petreacă. Era imprudent, nu voia să ştie de ziua de mîine şi glumise amar : „Voi, femeile mele, n-o să mă lăsaţi să mor. Acum am chef să umblu, să petrec...“ Se îmbăta mai repede de la o vreme. Ajunşi în centrul oraşului, Vasilescu, pentru că cu ei fuseseră, şi cu Irma, şi cu unul Burcea, de la minister, îl chemase să doarmă sus la el. Manicatide era furios pe ceva şi spusese brutal, cu invidie : „Cum pun gheara pe o sumă mai mare de la cai, dau o filodormă şi mă mut aici în centru, nu pot să mai sufăr mizeria şi noroiul ăla de mahala, bine am mai ajuns, n-are ni-

meni grijă de mine, de ce nu-mi împrumutaţi bani, de ce nu puneţi mînă de la mînă ca să mă salvaţi ?“ îi certase în gura mare, în mijlocul străzii, stîrnind curiozitatea ultimilor trecători. Eva îl simţise, şi nu era prima oară, slab şi mizerabil, şi dorise să plece repede acasă, să-l lase acolo, şi fugise pe neaşteptate, urmărită de strigătele lui : „Hei, unde fugi ? Stai, stai, nebuno !“ Şi urmase un rîs puternic, repercutat de zidurile amorţite sub noapte. „Cît o să mai dureze toată mizeria asta ?“ se întrebase singură şi disperată. „Nu-l mai iubesc, ceea ce simt acum e milă şi nu dragoste, e ca o fatalitate, aştept ceva care nu mai vine, ştiu că mai sînt oameni în lume care merită atenţia şi dragostea mea, dar cum să scap de sentimentul ăsta ticălos, cum să fug de toată mizeria ?“ Venise aproape fugind spre casă, bănuia că îi va găsi culcaţi ca de obicei pe ai săi, şi-acum iată-i aici, la masă, privind-o parcă cu neîndurare, căutînd să vadă pe chipul ei ceva murdar şi inexplicabil. Simţea, ştia cu exactitate că marea scenă a mărturisirilor, a tragerii la socoteală, urma chiar în minutul acela, dar nu-i fu frică, de mult voia să se răfuiască cu ei, pentru că pe ei îi considera vinovaţi c-o aduseseră aşa pe lume, înaltă şi nenorocită, lacomă de plăceri, pe care nu le va mai avea niciodată. Privi ochii de lup ai tatălui său, obrazul lui tăiat de griji şi gura aceea strînsă mînios, şi ştiu ce-o să audă, dar tocmai cruzimea chipului o hotărî să-i sfideze pe amîndoi şi să le răspundă la fel de necruţător. Contrar aşteptărilor, Filipache vorbi blînd şi impersonal, e drept, fără urmă de bunăvoinţă, ca unui străin căruia trebuie să-i spui ceva cu meticulozitate, ca să te priceapă, şi te temi că nu va pricepe, şi-i iei de la cap, şi revii, şi ai mereu impresia că celălalt e idiot şi nu înţelege, şi totul se transformă într-un talmeş-balmeş caraghios. „Eva, ce-i cu proprietarul acela de cai ?...“ „Fost proprietar de cai“ precizează fata ironic. Elena tăcea posomorîtă şi tresări cînd auzi veselia ei deplasată în voce. „Fost proprietar de cai“, reluă Filipache, parcă trăgînd o concluzie. „Îl cheamă Manicatide, dacă vrei să ştii“, precizează iar Eva, dispusă să dea convorbirii aceleia o ascuţime care lipsea deocamdată. „Mă rog, constată rece tatăl. Cu acest domn este adevărat că ai vrut sau că vrei să fugi peste graniţă ?“ Urmă un minut de tăcere, lung şi penibil. Elena o fixa cu mînie, şi asta o descumpănea pe Eva. „Am vrut. Lucrul s-a consumat. Nu se mai poate.“ „De ce ai vrut să fugi, Eva ?“ „Nu ştiu“, spuse moale, începînd

să simtă cum o deznădejde ciudată o ia în stăpînire, ca o apă mare şi plină de volburi. „Cum nu ştii ?“ se miră moale Filipache.

Ce putea ea să explice acestor doi oameni pe care-i socotea simpli, dar care nu erau de loc simpli, că fusese atrasă de aspectul acelui bărbat, de manierele lui, de luxul unei vieţi mai mult probabile, de cîmpul acela plin de cai, de barurile strălucitoare în care intrau, de invidia simţită în ochii altor femei, şi mai ales de visul că va străluci vreodată lîngă el, în cine ştie ce societate de undeva de la Paris, de la Londra sau New York, unde ea trebuia să fie o mare balerină şi el un fel de slugă credincioasă şi bună, fără Clara, fără amantele lui, numai un domn manierat care se ocupă de contractele ei, de turneele în Australia sau din America Latină... Puteai să spui aceste lucruri celor doi oameni din faţa ta, pentru care supremul vis era să se scoale în fiecare dimineaţă la vreme, ca să nu întîrzie la ring sau la fabrica plină de mirosul de plumb, care-i năpădise hainele şi pînă şi sufletul, fabrică pe care Filipache o conducea, dar care nu era în stare să-i asigure măcar o casă mai bună, un salariu mai bun, pentru că taică-său, deşi cîştiga mai mult, tot în haine vechi umbla, nu ca Manicatide în stofă englezească, sau chiar ca pîrlitul de Vasilescu, salariatul lui, om cu apartament lîngă Aro, descurcăreţ şi vesel ? În definitiv, cît credeau ei că poate răbda o fată ca ea, mutrele tîmpe ale elevelor sosite să înveţe, ca şi ea pe vremuri, arta dansului ? Cît să mai rabde oboseala zilelor nesfîrşite cu şedinţe şi cu interminabile discuţii, cu excluderi din organizaţia de tineret, atunci cînd se afla că te bagi în treburile altor femei ? Ce să-i spui lui Filipache despre deznădejdea la gîndul că s-ar putea să nu ajungi niciodată pe o scenă, şi să nu dansezi nicicînd, deşi asta ai visat toată viaţa ? E drept, nimeni, nici maică-si, nici lui taică-său, nu-i promisese nimic, dimpotrivă. Filipache spunea de multă vreme că partidul comuniştilor nu dă nimic nimănui în afară de libertatea şi fericirea tuturor, cerînd în schimb multă energie şi devotament, dar ce era această fericire a tuturor cînd ea încă nu putea să-şi cumpere rochiile frumoase pe care le rîvnise, cînd şmecheri ca acest Vasilescu învîrteau mii de lei, şi chefuiau şi petreceau, şi prostul de taică-său probabil că vorbea toată ziua, acolo, la fabrică, despre dreptate şi egalitate şi fericirea de mîine...

Dacă i-ar fi spus lucrurile astea tatălui său, Filipache ar fi avut ce să-i răspundă, dar ea le evită. Devenise iar agresivă pentru că în momentul acela își aduse aminte ce sentiment de ratare încercase de cîteva ori, își aminti de drumurile lungi cu Manicatide, de gerurile acelei ierni cînd făceau contrabandă, își aminti de decăderea lui, și își mai aminti și de ceilalți, de Denise și de Pavel și se simți parcă vinovată de soarta lor, vinovată că crezuse în cuvintele lui Filipache care-i cerea numai răbdare, și care îi explicase odată că se petreceau lucruri complicate, și că schimbarea societății nu era un fleac care se produce cît ai bate din palme. „Bine, înțeleg, protesta o altă ființă din ea, dar cît să mai aștept, am destui ani și trece tinerețea și la ce-mi mai folosesc mie toate cuvintele frumoase și așteptarea acelui viitor fericit care nu mi se cuvine mie, ci altora ?"

Filipache ghici ce gîndește fiica lui : „Nu crezi că ar fi bine să-mi povestești cum l-ai cunoscut pe Manicatide și ce s-a întîmplat de-ai ajuns în situația nenorocită de a fi în stare nu numai de a ne lăsa pe noi, ci de a părăsi țara de dragul unui aventurier, care nu vede în tine decît o gîsculiță oarecare ?..." Era dificil să-i spui totul unui părinte, și mai ales erau greu de găsit acele cuvinte, care să cuprindă în ele tristul adevăr. Eva încercă, le spuse simplu cum venise Manicatide în subsolul școlii doamnei Yvonne, le povesti cum o chemase la plimbare, cum umblaseră ore întregi cu mașina pe la vechile mînăstiri și biserici... Aproape că-i plăcea să retrăiască dulcile ceasuri de demult, cu toată minciuna lor absurdă. Filipache n-o întrerupse, medita, parcă doborît de somn și de oboseală, dar în realitate era atent și disperat, pentru că înțelegea tot mai mult că vechea lui bănuială se confirma, și că Eva intrase într-una din acele iubiri nenorocite care nu se termină atît de ușor, dar tocmai sentimentul acesta îi întărea convingerea că trebuie să fie necruțător. „Eva, o întrerupse o dată, noi nu sîntem creștini, nu ți-am vorbit niciodată despre păcat, dar el există și trebuie să ținem seama de el. Cum ai putut să primești să trăiești cu un om căsătorit ? Totul pot să înțeleg, și faptul că e mai bătrîn ca tine, și că e un ticălos, dar nu înțeleg de unde lipsa asta de milă față de femeia lui, la tine ? Voi poate ați citit mai multe cărți decît noi, și ați văzut multe filme și poate bănuiești că morala o acceptă, dracu să ia o asemenea morală, dar eu știu bine că

o convieţuire în trei nu poate fi decît trivială. Cum poţi să mi-o explici ? Vezi, şi animalele au o mîndrie a lor, ele sînt inconştiente, dar sentimenul dragostei există, cu toată orbirea instinctuală de care dau dovadă. Poţi admite că o fată de muncitor, crescută într-o casă sănătoasă şi curată, poate fi o iapă oarecare, gata să primească, iartă-mă că-ţi vorbesc atît de brutal, că eşti fiica mea, pe oricine are chef de ea ?"

Eva asculta surprinsă cuvintele acelui om, parcă îmbătrînit pe neaşteptate, pentru că glasul lui scăzuse, care nu o certa, nu era mînios, nu avea nimic ameninţător în ceea ce spunea. În cuvintele lui era numai o gravă şi disperată spaimă, atît, dar această spaimă era cutremurătoare şi simţea cum îi îngheaţă spinarea. „Eva, spunea el încet, cu o voce coborîtă, parcă temîndu-se să nu fie auzit. Stai şi ceri pomana unui bărbat sastisit de alte femei, îmi vorbeşti de cariera ta, pe care el te-a asigurat că ţi-o poate face peste graniţă. Cum, adică ? O să danseze el în locul tău ? Şi dacă poţi dansa, de ce nu dansezi aici, pentru că şi aici e lume, şi încă mai înţelegătoare, cred eu, în ale artei decît pe-acolo, pe unde vrei tu să mergi... Nu vezi că te minţi, nu vezi că mintea ta judecă profund greşit, că ai o mentalitate de om de nimic, gata să se mulţumească cu orice fărîmituri de la masa altora ? Nu ai puţină ruşine, Eva ?

De afară veneau şoaptele nocturne ale copacilor bătuţi de vînt. Fetei i se făcuse frig. „Crezi că s-au terminat bărbaţii din lumea asta ? Crezi că o dată cu apariţia acestui terchea-berchea ai terminat cu viaţa sentimentală, crezi că nu vei mai iubi pe nimeni ? Te înşeli, numai că va fi prea tîrziu cînd ai să înţelegi că nu se poate trăi fără demnitate. Eu nu pot să-ţi dau sfaturi, ba ceva mai rău : eu te voi părăsi, eu nu mai am nici o fiică. Înainte încă de a-mi spune ceea ce mi-ai spus, eu am ghicit totul şi am ştiut ce hotărîre să iau. Eva, te rog să te duci unde vezi cu ochii, ai un salariu acum, eşti majoră, eu nu te mai cunosc. Nu te pot arunca pe drumuri, dar îţi spun că nu te mai pot vedea în faţa ochilor. Orice zi de întîrziere mă va face să sufăr, dar nu-i nimic, într-o zi poate voi pleca eu de-aici în locul tău. Ştiu că Elena o să plîngă acum, şi-o să mă roage să fiu înţelegător, dar eu n-am timp şi nici chef să facem teatru. Niciodată, înţelegi, Eva, niciodată nu-ţi voi ierta că ai vrut să mă părăseşti, fără să-mi spui, tu nu ne-ai iubit pe noi, pe mine şi pe Elena, şi-ai

dovedit lucrul acesta în momentul în care ai recunoscut că ai fi plecat fără nici o strîngere de inimă. Această mărturisire îmi dă dreptul să fiu la fel de hotărît. Nu mai eşti fiica mea, ştii, eu nu spun vorbe în vînt, probabil că maică-ta va mai avea grijă de tine, e firesc, că o să vă mai vedeţi, dar pentru mine, din această seară, Eva, eşti moartă. Nu vreau nici măcar să mai ştiu că ai existat."

Se ridică greoi de la masă şi spuse simplu Elenei, care într-adevăr izbucnise în plîns : „Haidem la culcare, mîine ne sculăm devreme..."

Şi o lăsară singură pe Eva, care înţelese că hotărîrea lui Filipache era nestrămutată, şi că nu mai trebuia rostit nici măcar un cuvînt în plus.

XI

De cîtva timp, Pîntea simţea că în aer pluteşte o ameninţare vagă, că în viaţa tipografiei se schimbase ceva. Oamenii munceau la fel de preocupaţi, zi şi noapte zidurile vibrau de zgomotul maşinilor neoprite. De la minister soseau, pe rînd, admonestări după admonestări. Ba că ridicarea hîrtiei din gara de triaj întîrziase (deşi la un control se constatase că vina era a fabricii de la Buşteni), ba că se risipesc coloranţii, ba că înlocuirea urgentă a unor piese costa prea mult şi nu erau fonduri, ori că realizarea trimestrială a planului suferea — de unde tăierea primelor sau micşorarea lor, şi de aici, nemulţumiri printre muncitori, care, pe bună dreptate, erau surprinşi că efoturile lor nu sînt răsplătite. Se făcuseră şedinţe de analiză pe secţii, se constataseră într-adevăr defecţiuni, unele absenţe şi chiar greşeli, dar cifrele erau neîndurătoare : planul la tipărituri fusese cu regularitate depăşit, cu mici excepţii, volumele livrate Difuzării erau de bună calitate. „Cineva ne iubeşte", spunea secretarul în barbă, lăsînd să fie auzit numai de către Filipache, pentru că, ciudat lucru, cu şeful sindicatului, raporturile celor doi nu mai erau de loc bune. Anghel lipsea în mod ostentativ de la consfătuirile de producţie, pretextînd că are treabă în alte locuri, şi nu lipseau voci care să aducă la cunoştinţă directorului şi *adventistului* că el, Anghel, se desolidarizează de măsurile luate de către conducere, învinuindu-i pe Filipache şi pe Pîntea de muncă sectară.

Un alt conflict mai vechi ieşise la suprafaţă cu un prilej îndepărtat, dar el avea acum consecinţe foarte neplăcute. Încă din primele luni ale numirii sale ca director, Filipache se bătuse pentru menţinerea în fabrică a unor maiştri care aveau o înaltă calificare, dar pe care, nu se ştie de ce, şeful cadrelor voia să-i îndepărteze. Directorul îl chemase pe Levente la el şi-l întrebase ce are cu oamenii aceia, cărora le cerea îndepărtarea cu înverşunare. „Trebuie să ducem o politică de cadre foarte fermă." „De acord", zisese Filipache. „Şi-atunci ?" se miră Levente, un om gras şi roşcovan, cu gene albe şi mîna veşnic năduşită. „Aunci ?" „Nu pot să-i ţin." „De ce ?" „Păi ăsta, Cizek, de la atelierul de fotografiat, are rude în Germania." „Şi ce dacă are rude în Germania ? Se poartă bine, a făcut vreo boroboaţă ?" „Nu ştiu." „Cercetează şi pe urmă hotărăşte..." „Tovarăşe Filipache, se aprinsese Levente, eu sînt păţit cu nemţii ăştia, dacă a fost hitlerist ?" „Nu mă întreba pe mine ; cercetează, dar nu-l da afară. Mai departe..." „Mai departe... asudase Levente, Stăvroiu, maşinistul-şef de la plane, a făcut ceva prin '36..." „Ce-a făcut ?" „Mi se pare că a ridicat o biserică cu liberalii, sau cu nu ştiu cine..." „Cercetează, deşi, la drept vorbind, faptul că a ridicat o biserică nu mi se pare chiar aşa o ticăloşie. Mai bine l-ai convinge să nu asculte de popi, ce dracu, dumneata nu vezi că astea sînt prostii ?" Levente se roşise şi protestase nervos : „Eu îmi fac datoria, tovarăşe director." „Fă-ţi-o, că nu te împiedică nimeni !" Filipache nu avea antipatii personale, şi nu judeca oamenii după aspect. Niciodată nu crezuse definitiv într-un om, decît după ce îl verificase bine. Era o practică de partid şi singura excepţie, în această circumspecţie firească, avusese loc în cazul lui Anghel, unde sentimentalismul şi alte lucruri interveniseră în favoarea omului, care-l înfrunta acum pe ascuns. Dar în cazul lui Levente se năştea ceva ciudat, de care Filipache nu mai era responsabil. Omul era unsuros în sensul cel mai rău al acestui cuvînt. Umbla neglijent, vorbea pe şoptite, aproape de ureche ca şi cînd totdeauna ar fi avut de împărtăşit cuiva un secret, şi asta îi displăcea profund directorului, care era un om deschis, fără fasoane, spunînd totul cu brutalitate, chiar atunci cînd îşi dădea seama că ceea ce va rosti va supăra pe cel din faţa lui. Într-o convorbire cu Pîntea, Filipache îi mărturisise acestuia că nu-i plac ochii lui Levente. „*Domne*, ăsta o face pe detectivul, şi mie nu-mi

place, el nu e pus aici ca să ancheteze, trebuie să știe totul despre oameni, dar să nu-și ia aerul ăsta de Sherlock Holmes, că are de-a face cu muncitori, și pe muncitori să nu-i suspectezi, că te bagă în aia mă-tii cît ai zice peșteˮ ! Levente simțea că Filipache nu-l înghite, dar asta nu-l împiedica să vie, în fiecare zi aproape, cu cîte o hîrtiuță plină de rînduri necitețe, în care directorul nici nu-și arunca măcar ochii, fapt care-l exaspera pe șeful cadrelor. „Ce-i Levente ? întreba Filipache, iar ai descoperit vreun spion, vreun sabotor ?ˮ „Tovarășe director, nu rîde, tovarășe director, că o să ne trezim într-o zi cu fabrica scrum, și-atunci eu am să le spun tovarășilor că dumneata ai luat totul în glumă.ˮ Filipache n-avea timp, și-apoi cînd îți vine unul zi de zi cu fleacuri, nu prea-l mai creditezi. „Ia spune, Leventeˮ, zicea cu ochii în situațiile secțiilor. „Îl știți pe Melinte ?ˮ „Melinte ? Melinte... Care Melinte ?ˮ „De la Monotastere.ˮ „Da. Ce-i cu el ?ˮ „A venit un denunț, cică a fost legionar...ˮ „Ei, asta nu e prea plăcut, mi se părea un om serios, care muncea bine...ˮ „Păi vedeți ? Ei se prefac, ei vor să ne adoarmă vigilența, dar nici noi nu dormim...ˮ „Bine, bine, cercetează...ˮ „Ce să mai cercetez ? Gata, i-am dat preavizul...ˮ Filipache simțea că turbează : „Ia ascultă, măi omule, dacă vine unul la tine mîine dimineață și te acuză că ești Adolf Hitler, ce faci ?ˮ Levente pălea. „Cum o să spună așa ceva ?ˮ „Uite că mai sînt și din ăștia.ˮ „Nu credˮ, se încăpățîna Levente. „Nu crezi, dar cercetează și cheamă omul înapoi, are familie, copii, nu-ți face un păcat, cercetează...ˮ Și în cazul lui Melinte, și al altora, se dovedise că adevărul era altul, și-atunci Filipache îl chemase la el pe Levente, și-l scuturase serios : „Ia ascultă, tovarășe Levente, cît mai ai dumneata de gînd să ne faci greutăți ? Uite că Melinte s-a adresat pînă la Comitetul Central și i s-a făcut dreptate. De ce asculți de calomnii și nu cercetezi ?ˮ „Am cercetat.ˮ „Nu cred. Dacă cercetai nu stătea omul pe-afară trei luni, și eu nu rămîneam cu o secție în aer...ˮ Filipache confirma un lucru dureros pentru vremea aceea ; el, de cînd luase fabrica în mînă, spusese celor cu care lucra : „Tovarăși, mare atenție la cadrele de specialiști. Capitaliștii au ținut fabricile și s-au îmbogățit cu oameni capabili ! Trebuie să avem grijă de ei, altfel ne ia mama dracului ! Noi trebuie să învățăm, să nu dormim, să tragem cu ochiul, și

dacă nu sînt elemente dușmănoase, să le arătăm că nu avem nimic cu ei dacă-și văd de treabă. Cînd nu-și mai văd, apoi, atunci dracii or să-i ia, dar cît putem să-i folosim, să-i folosim. E drept că n-am moștenit niște fecioare, că nu toți sînt curați, și la asta se cere multă băgare de seamă, dar fiți delicați cu oamenii aceștia, căutați să-i convingeți, poate unii au greșit fără să vrea, poate au fost mințiți. Cei mai mulți sînt, ca și dumneavoastră, muncitori, drumul lor poate a fost deosebit de-al nostru din pricina lăcomiei și a dorinței de cîștig ușor. Dacă vor să pună umărul să nu-i împiedicăm." În asta unii vedeau împăciuitorism și stingerea luptei de clasă, dar Filipache nu iertase atunci cînd se constatase că existau și sabotori în fabrică, cum fuseseră vreo doi pe la linotipe, care iubeau fabrica și pe conducătorii ei ca sarea în ochi. „Asta e altă căciulă, spunea directorul mîhnit de atîta orbire, cu ăștia o să discute Miliția, avem o Miliție bună..." și îi îndepărtase fără multă vorbă din tipografie.

Numai că mai tîrziu, Anghel și cu Vasilescu folosiră amănuntele, și întreținеau în ascuns opinia că lui Filipache îi plac cei compromiși, că lui Stăvroiu, care fusese liberal, îi dădea primă regulat, că lui Cizek numai mașină la scară nu-i oferise, ca să se ocupe de laborator cu priceperea lui, ca să nu mai vorbim de Melinte, căruia îi strîngea mîna ori de cîte ori trecea prin secție, și ședeau de vorbă ca doi prieteni de demult. „Asta-i familiarism! șopteau gurile rele pe la spate. Se poate ca directorul să se țină de gît cu elementele astea compromise?" Totul venea de la asprimea lui Filipache, care, pe de altă parte, nu îngăduia nimănui să întîrzie sau să nu-și facă datoria. Ceea ce se numește o *mînă de fier,* nu e totdeauna un om care răcnește sau își disprețuiește subalternii, cît un om care știe totul despre cei din jurul lui, un om care cere pentru că cunoaște, și-atunci e greu să-l duci cu zăhărelul, ori lucrul acesta e cel mai greu de suportat de către chiulangii și demagogi. În unele ședințe, Filipache îi admonesta pe cei care o luau razna și ridicau cifrele de plan pe spinarea muncitorilor din secție, și asta bineînțeles, nu era pe placul, să-i spunem, al lui Sîrbu sau al altora. Directorul îi chema și le freca ridichea cu umorul lui abia simțit dincolo de vorbele rostite: „Ia spune, Orghidane, pe cine mai vrei s-aduci în secția ta să-ți lege cărțile, că văd că ai umflat cifrele cu pompa de bicicletă." „Pe nimeni, tovarășe Filipache." „Atunci

de ce nu eşti realist, de ce vrei să speteşti fetele alea din secţie, de ce vrei să iasă lucru de mîntuială ? Tu nu înţelegi că omul nu e o maşină, şi că nu scoţîndu-i sufletul o să facem revoluţia cu ei ? Vrei să ne spună că-i ţinea mai bine Bazilescu decît noi ? Ce-s vorbele astea mari : lupta pentru plan, cutare, cutare... Ia fii atent..."

Mai existau apoi oameni necalificaţi, aduşi pe uşa din dos de către Sîrbu şi Stamate, angajaţi, ciudat lucru, de Levente, fără o prea mare străduinţă în cercetarea trecutului. Astfel, aproape fără să vrea, Filipache fusese pus în faţa unui fapt împlinit : într-o dimineaţă, un muncitor de la depozitul de hîrtie intrase direct în birou, fără să mai ţină seama de protestele secretarei, şi îşi trîntise şapca de pămînt : „Tovarăşe Filipache, eu unul nu vreau să intru în puşcărie". „Ce s-a întîmplat, mă, Gheorghe ?" „Păi şeful depozitului fură şi vinde hîrtia şi eu s-o plătesc, că el e hoţ şi nu semnează." „Da' cine e şeful tău, nu e Neculce ?" „Nu mai e, a fost internat în spital, şi tovarăşu Levente mi-a adus o podoabă, pe unul Cîrneci." „Ei, şi ce face ăsta ?" „Tovarăşe Filipache, fură. Eu îl cunosc de mult. Eu stau în groapa Floreasca, ăsta a intrat în casă de om şi-a pus mîna. Darmite aici ! A fost condamnat de două ori şi a ieşit, şi-acum mă comandă pe mine." „Mă, tu spui adevărul ?" „Să-mi sară ochii !" „ Bine." Îl chemase la el pe Levente, şeful cadrelor. „Tovarăşe Levente, cine l-a angajat pe Cîrneci de la depozitul de hîrtie ?..." Celălalt iar asudase şi-şi frecase palmele. „Ştiu eu ? Poate cineva din secţie..." „Dumneata nu ştii nimic ?" „Ce să ştiu, poate aţi aflat dumneavoastră ceva..." „L-ai verificat ?" „Cred că da." „Crezi, ori eşti sigur ? Uite ce e, tovarăşe Levente, ia cercetează şi vino şi spune-mi." Levente se speriase şi-l dăduse afară pe şeful depozitului. Peste o săptămînă Filipache auzise. „Ce-ai făcut, tovarăşe Levente ?" îl întrebase iar pe şeful cadrelor. „L-am dat afară pe Cîrneci." De ce ?" Levente nu ştia. „Ai aflat că a fost condamnat de două ori ?" Levente nu ştia, dar se bucura că îl dăduse afară pe şeful depozitului. „Iar ai greşit", auzise după aceea cu stupoare. „De ce ?" „În general n-am încredere în recidivişti, dar ăsta nu e un motiv ca să nu-l menţii în serviciu. Nu să-l pui şeful unui depozit, dar o bucată de pîine trebuia să mănînce şi, apoi, dacă omul s-a îndreptat între timp ?" „Haida de !" exclamase Levente, convins că cine a furat de două ori nu se mai poate îndrepta...

Din toată povestea asta rămăsese zvonul că directorul Filipache nu numai că-i protejează pe liberali şi pe cei compromişi, dar pînă şi pe hoţi îi angajează, după ce serviciul de cadre îşi face datoria. Pîntea îi atrăsese atenţia lui Filipache : „Măi, omule, cineva te mănîncă de cur şi tu habar n-ai ! Vezi că odată o să fim traşi la răspundere de fapte pe care nu le-am săvîrşit. Ar trebui să cauţi şi să afli cine nu are loc de tine, şi să tragi în el să-i iasă fulgii !“ „N-am timp, Pînteo, n-am, scumpule, timp de fleacuri. Despre munca mea nu vorbesc. O să se vadă, cînd o fi la o adică. Doar noi nu muncim aici într-o pivniţă, totul se ştie, totul se poate discuta.“ „Nu e bine, Filipache, gura omului face mai rău decît obuzele. Ai să vezi. Azi un cuvinţel, mîine altul, cine are timp de verificat ? Te vei trezi duşman al poporului.“ Filipache iar rîsese : „Chestia cu aria calomniei nu se mai prinde în regimul nostru.“ „Bine.“ Dar vorba rodea undeva temeinic şi Filipache alimenta aceste zvonuri. Era un om glumeţ, care spunea lucrurile pe şleau şi unele urechi deformau aceste vorbe, existau susceptibilităţi, şi cineva avea grijă să le zgîndăre. Cînd hîrtia nu sosea la timp, Filipache înjura pe birocraţii de la minister, ori aici ajungea zvonul că Filipache spunea că conducerea ministerului e incapabilă şi că el, Filipache, ar da-o dracului cu toţi de-acolo ! Or, omul e om şi se supără. Azi una, mîine alta, faptele se încăpăţînau, iată de ce Anghel declara de la o vreme, în gura mare, că el se desolidarizează de conducerea actuală a fabricii, iată de ce soseau avertismente şi observaţii ; ba că la distribuirea hîrtiei se greşise, ba că, din neglijenţă, se risipea materialul, cîte şi mai cîte. Filipache vedea hîrtiile, la primele răspunsese tăios, dictînd secretarei, şi aşteptase răspunsuri care întîrziau şi care, chiar dacă soseau, aveau acelaşi aer ameninţător. În zilele cînd se acordau primele, Filipache era chemat la minister şi i se demonstra că fabrica lui muncise cel mai prost, şi că fondul premial e foarte mic, din ce în ce mai mic. La început Filipache crezuse, convocase contabilii, cercetase fişele de lucrări, avea oroare de umflarea cifrelor, de minciună, şi cifrele demonstrau că nu se umflase nimic, că cheltuielile de tipărirea cărţilor nu sporiseră, dimpotrivă, se micşoraseră, că fabrica, în general, mergea bine, că oamenii ei munceau. Se dusese cu rapoartele şi cu avertismentele la minister, şi funcţionarii de acolo începuseră să se uite la el cu ironie, şi să-l cam ia peste picior. Cea mai uşoară

formă de calomnie era aceasta : el, tovarăşul Filipache, e un tovarăş bun, dar e cam uşuratic, uite, a făcut şcoală de coregrafie pentru copiii muncitorilor, faptă care nu e rău, a făcut club, dar ce trebuia atîta lux, a cheltuit cu grădina din curte cîteva sute de mii de lei, de ce ? Spune dînsul că plumbul e foarte otrăvitor şi că trebuie să se schimbe aerul, dar parcă cine-i împiedică pe tovarăşi să meargă la şosea, dacă au nevoie de aer curat, ia să ne spuneţi ! Dînsul a făcut cantină mare, astă-toamnă a mărit-o, a pus faianţă, la *Grafice 6* e faianţă şi la closet, să mă scuzaţi, totul e bine, la şedinţe se aduc crini şi se pun pe masă, s-a cumpărat o masă de ping-pong şi întreprinderea are echipă de fotbal în *orăşenesc*, numai cu un lucru stă prost tovarăşul Filipache, dînsul nu scoate cît scot cei de la *Grafice 8*, unde nu sînt flori sub ferestrele tipografiei, şi nici faianţă la W.C., în schimb oamenii realizează cifre care te uimesc !"

Cînd auzea toate astea Filipache simţea că înnebuneşte. Din nefericire îşi crease reputaţia de aiurit, deşi era un om cu capul pe pămînt. „Artist, recita cineva cu maliţie, iubeşte artele şi frumosul", şi cuvîntul acesta făcuse ocolul Bucureştiului. Cînd venea vorba de *Grafice 6* atît se spunea : „A, *Grafice 6*, acolo e artistul Filipache ! Omul care a sădit *canna indica* în mijlocul curţii !" şi pune-te pe rîs şi dă-i şi dă-i ! Dar Filipache era şi încăpăţînat, şi-atunci începuse să cerceteze cifrele comparative servite de către birocraţii de la minister. O minte limpede vedea — dintr-un condei — că, de pildă, la o altă tipografie nu se puteau tipări atîtea volume din motive foarte simple : nu erau destule maşini, şi oricît randament ar fi dat cele existene, ele nu ar fi putut acoperi cifrele prezentate. Cînd îşi exprimase uimirea, într-o şedinţă, se auziseră glasuri indignate : „Filipache e invidios ! Ne calomniază ! Doar cărţile se pot număra, sînt depozite, sînt librării !" Adevărul e că nu le număra nimeni în vremea aceea, pentru că nu era timp, şi pentru că existau încă sectoare neorganizate şi mai ales o mare dorinţă de a se prezenta cifre excepţionale, preluate ca recorduri şi făcut din ele obiect de cult. Şi-atunci, cine să înţeleagă acel glas singuratic care spunea că nimeni nu foloseşte din lupta aceasta, că orice invenţie se plăteşte mai tîrziu, şi că odată se va constata cît rău au făcut demagogii şi rău-intenţionaţii, pentru care cauza socialismului era numai o trambulină. La necazurile acestea se adăuga

Şi un necaz personal pe care Pîntea îl ştia. În fabrică se şi zvonea că Filipache se certase cu Anghel, şi că din asta n-o să iasă nimic bun, pentru că preşedintele sindicatului are prieteni la minister şi o să vadă el pe dracu, pentru că prea o luase razna. Zvonurile le întreţinea Vasilescu cu echipa lui ; ele plecau din birourile administraţiei şi ale contabilităţii şi aveau un circuit oarecum exterior cadrelor de conducere, pentru că nimeni nu îndrăznea să vorbească de funie în casa spînzuratului. Pîntea aflase întîmplător de toate astea de la Antonică, maşinistul, *gură de aur*, pişicher şi palavragiu, altfel om serios : „E adevărat, Pînteo ?" întrebase într-o seară. „Ce, mă Antonică, ce să fie adevărat ?" „Ei, dăduse el din umeri, parcă absent. Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor !" „Adică ce schimbare, Antonică ?" „E adevărat că vă schimbă ?" „Pe cine să schimbe, mă Antonică ?" „Pe tine şi pe director ?" „Ei, şi dacă ne schimbă ce-o să fie ? Mergem de unde-am plecat, că meserie am învăţat, şi n-am uitat-o." „Cum, tu nu ştii nimic ?" „Nu ştiu nimic." „Păi ce fel de secretar de organizaţie de bază eşti tu dacă nu ştii nimic ?" „La partid nu ardem gazul degeaba, avem şi alte treburi." „Şi nici nu vrei să afli ?" „Dacă ai să-mi spui, bine, dacă nu, puţin îmi pasă !" Maşinistul îşi ştersese fruntea de sudoare şi se aşezase pe un scaun. „Măi Pînteo, voi mi-aţi mîncat mie zilele într-o ocazie, tu şi cu Filipache, dar eu tot vă iubesc, mă, că sînteţi drepţi şi cinstiţi, şi cînd o fi la o adică n-o să ţin eu seama că voi nu mai aveaţi loc de fundul unei muieri de-mi plăcea mie, dar nu-i nimic. Uite ce era. Mănîncă lumea rahat că Filipache ăsta ţine cu legionarii şi cu liberalii şi că pînă şi pe hoţi i-a aciuat aici în tipografie, dar nu e adevărat, eu pun mîna în foc pentru el şi pentru tine. Dar, de, gura lumii e slobodă, şi ăia de la minister cică vor să organizeze o şedinţă mare, să-l ia la întrebări şi să-l cerceteze pe Filipache. Cică l-ar numi director pe Anghel, care-l roade pe la spate pe omul pe care l-a adăpostit în casă, dracu mai pricepe ceva, că au fost amîndoi ilegalişti ! Lucruri încurcate, dar eu nu mă bag, numai că ar trebui să-i vorbeşti tu lui Filipache şi să-i spui toată tărăşenia, că e păcat de el, poate are şi el vreun sfînt pe-acolo pe la minister să pună o vorbă, să nu ne trezim cu Anghel director, că mie ăsta nu-mi place, ţi-o spun pe-a dreaptă ! Are gaşca lui. Şi eu am mai luat-o razna, şi eu sînt comunist, dar n-am făcut porcăriile. Ăsta a început să putrezească, ascultă-mă

pe mine!" Antonică se ridicase, îşi luase şapca şi plecase. Pîntea stătuse cîtăva vreme prostit pe scaun. Acum începea să înţeleagă de ce era întrebat de cîtăva vreme de cei de la raion cîte ceva în legătură cu Filipache. Nu spuneau ce anume doreau să ştie, dar parcă aşteptau ceva de la el, adică el, Pîntea, să le aducă la cunoştinţă unele lucruri care lui, lui Pîntea, să nu-i fi plăcut, şi el nu pricepuse, abia acum începea să înţeleagă cîte ceva. „Îl pasc pe Filipache, şi el e nebun şi nu se apără, şi nu se duce la partid să pună chestia deschis, să vorbească cu cineva de-acolo."

Şi într-o dimineaţă se hotărî să-i vorbească. Era chiar în dimineaţa cînd, foarte obosit, pentru că nu dormise toată noaptea, Filipache privise cum Eva, fiica lui, plecase de acasă numai cu un geamantan, în care se aflau cîteva rochii. Nu întrebase nimic pe Elena, aceasta plîngea înăbuşit în bucătărie, dar el nu scosese un cuvînt, se spălase doar cu apă rece şi, fără să mănînce ceva, pornise încet spre fabrică. Era ora şase şi jumătate, ca de obicei, şi biroul lui era pustiu, în aer plutea un nor alb de praf, femeia de serviciu mai ştergea încă cristalul de pe biroul fostului patron, şi în glastră străluceau cîteva ramuri de flori galbene, atunci aduse de Coca. Oraşul se deşteptase, era în mai, soarele încălzea nemilos încă de pe acum, şi pe acoperişurile din jur se scurgeau primele valuri de cositor ale dimineţii. În prag îl aştepta cu un aer speriat Pîntea. Chipul lui Filipache avea o încremenire ciudată, de pe obraz parcă fugise tot sîngele, şi în ochi nu strălucea nimic din bucuria acestei triumfătoare zile de mai care năvălise în toată fabrica. „A aflat! îşi zisese Pîntea. Cu atît mai bine! Vom putea discuta deschis." Şi după ce-i strînsese mîna se aşezase în largul şi comodul fotoliu din faţa biroului. Discuţia începu anapoda. Secretarul organizaţiei de bază îi spuse că stăteau ceva mai bine cu livrarea, că ieri iar se iviseră greutăţi la transport şi chiar avusese loc un mic incendiu sus, la topitorie, iute stins de către muncitori. Filipache n-asculta. Părea surd şi încremenit, obrazul lui avea ceva din durerea nemărturisită a pietrei, care strigă singură după ce a fost cioplită. „Aş bea puţin coniac", spuse pe neaşteptate directorul, spre uimirea celuilalt. „Acum, la ora asta?" „La ora asta!" Sună, veni Coca şi Pîntea auzi aceste cuvinte incredibile. „Tovarăşă Coca, aveai parcă o sticlă cu coniac pentru oaspeţi, vrei să mi-o dai, cu două pahare." „Sărbătoreşti ceva?" întrebă iar

secretarul, dar pe chipul lui Filipache se citea un lucru crîncen, şi vorbele păreau atît de nepotrivite, încît acesta se sperie de indiscreţie. „Nu sărbătoresc nimic", spuse moale Filipache. „Dar nu te-am văzut bînd niciodată." „O să mă vezi acum." Fata intră, aduse sticla şi turnă în două păhărele băutura rubinie, care strălucea în razele de soare. „Noroc !" „Noroc." Nu mai ciocniseră de la naţionalizare, şi trecuse timp destul. ba, să nu mintă nici unul, de cînd cîştigaseră drapelul de producţie pe ramură. Primul şi ultimul drapel, deşi, după părerea lui Filipache, ei ar fi meritat mai mult. Directorul bău de trei ori la rînd, fără să scoată un cuvînt. În obraji i se urca sîngele, şi ochii i se însufleţiră. Parcă reînvia, secretarul avu senzaţia că asistă la reanimarea unui mort. „Pînteo, spuse Filipache în cele din urmă, ce simte omul cînd îi moare cineva drag, un copil, să spunem ?" Celălalt se uită speriat la director. „Ţi-a murit cineva ?" „Da de unde ! spuse cu o nepăsare disperată Filipache. Dar întreb..." „Nu ştiu, am trei băieţi, nu m-am gîndit niciodată la aşa ceva, şi nici n-aş vrea să mă gîndesc" şi, în mod stupid, Pîntea bătu cu degetul în lemnul scaunului de lîngă el. Filipache rîse. „Las-o dracului !" „Ai păţit ceva ?" întrebă celălalt îngrijorat. Se făcu o tăcere asurzitoare, apoi se auziră tramvaiele izbucnind din depoul de alături, de pe un bulevard din apropiere, şi iar urmă o tăcere, şi apoi strigătele vînzătorilor de ziare : „Ia *Scînteia*, ia *România liberă*, ia ziarilii !" Filipache tăcea, şi pe trotuarul de sub fereastră se auzeau paşii celor ce întîrziaseră, grăbindu-se spre ceasurile de pontaj ca să mai salveze măcar un minut sau o secundă din cifra nemiloasă care le înregistra pe bucata de carton timpul de întîrziere. Se deslușea tot mai distinct pornirea maşinilor din secţiile care nu lucraseră noaptea, sughiţul repetat al tighelelor şi huruitul monotasterelor. Era o clipă de farmec pe care o simt numai cei ce se scoală devreme de tot şi au urechea atentă la primele zgomote vitale ale zilei, cînd lumea din jur aleargă la primele treburi, şi există o libertate a trupurilor abia sculate din somn, şi se vorbeşte tare şi se exclamă, şi soarele invadează acoperişurile şi totul străluceşte : geamuri şi străzi, pietre şi copaci, o strălucire amestecată, de un verde proaspăt de frunză şi dungi negre de şine de tramvai, şi femeile au rochiile transparente şi sînt frumoase, cu obrazul proaspăt şi au pe buze miere şi bucuria nopţii trecute, a somnului şi dragostei, şi la geamuri

apar primii copii, atunci deşteptaţi, mofturoşi şi cu obrazul rumen-aprins şi cască, şi vrăbiile pe-aproape strigă în pomi, ciripind sălbatic în cinstea primăverii calde, a anotimpului generos din jur. Adaugă la asta şi o picătură de coniac care arde şi te face exaltat şi-ţi vine să te ridici de pe scaun şi să fugi undeva în lume, strigînd şi alergînd bezmetic. Or, tocmai într-o astfel de clipă, cînd geamurile semănau cu nişte flăcări din pricina soarelui, şi răcoarea de dimineaţă pierea în valul de căldură şi se auzea oraşul gemînd de plăcerea trezirii ca o uriaşă fiinţă abia ieşită dintr-un somn negru, adînc, păcătos şi bolnav, dacă vezi un chip de om care ţi-e foarte drag, împietrit şi suferind în tăcere şi nu auzi acele cuvinte pe care le aştepţi, ai deodată senzaţia de sufocare. Asta simţea Pîntea dîndu-şi seama că lui Filipache i se întîmplase ceva mai grav decît bănuise, mai grav chiar decît moartea unui copil. „Vorbeşte, omule!" îl rugă cu vocea aceea pe care o au numai prietenii adevăraţi. Se cunoşteau de mulţi ani, dar parcă nu fuseseră prea apropiaţi, se stimau, dar nu se născuse încă între ei sentimentul elevat şi puternic al amiciţiei. Gîndeau la fel, niciodată nu avuseseră de discutat în privinţa hotărîrilor comune pe care le luau. Filipache, care fusese vechiul secretar de organizaţie, se bucurase cînd Pîntea fusese ales, şi în strîngerea sa de mînă era mai mult decît în cuvintele formale ale altora. Celorlalţi, unele hotărîri ale directorului putuseră să li se pară curioase, într-o împrejurare chiar se spusese mai mult (ea vorba de faimoasa chestie a drapelelor pentru 1 Mai, cînd Filipache, pentru ca să nu cumpere mătase şi cu un preţ mai scump de la particulari, ceruse să se confecţioneze drapele din pînză roşie, mai ieftină, declarînd că jertfele clasei muncitoare se pot cinsti şi mai modest, fapt interpretat de către unii ca o ironie la adresa unor lucruri scumpe partidului). Dar poate tocmai astfel de raţiuni făceau din Filipache un om iubit. El, Pîntea, nu vedea în faptul că fabrica fusese spoită în culori vesele o cochetărie sau o trăsnaie. Între patru ochi, directorul îi mărturisise că citise undeva că culorile au asupra moralului o influenţă binefăcătoare, că fără să se ştie creşte puterea de lucru pentru că aceste nuanţe au calităţi recreative. Filipache nu era un încuiat. În punerea faianţei la closete şi în cumpărarea de lucruri costisitoare pentru club, Pîntea nu vedea risipa, ci respectul profund pentru om. Dar mai sînt atîtea capete pătrate! se liniştea. Şi aşa se obiş-

nuise cu el, lună de lună, şi lucrurile mergeau straşnic, pînă cînd nu se iviseră divergenţe. Numai că ceea ce vedea Pîntea în ochii lui Filipache în dimineaţa de mai nu era lucrul bănuit. I se întîmplase ceva acasă, un lucru dureros, pe care nu avea încă tăria să-l mărturisească. Îi mai turnă încă un pahar de coniac, şi, glumind că se va îmbăta, Filipache îl dădu peste cap şi începu după aceea să vorbească fără vreun efort, cu o stăpînire de sine care-l îngrijoră pe secretar : „Nu ştiu dacă ai să mă înţelegi, dar te rog să mă asculţi cu multă atenţie. Nu vreau să par slab, dar acum simt că sînt slab şi eşti singurul care vede acest lucru şi, să nu rîzi de mine, să nu crezi că mi-e uşor. Poate ai încercat şi tu acest sentiment, o să înţelegi imediat. Am crezut despre mine că am făcut totul pentru ceilalţi. Am avut o viaţă grea, păcătoasă, poate ai auzit sau o cunoşti, nu ştiu dacă am vorbit vreodată sau se ştie, n-are importanţă. Celor care o duc greu, cel mai mult le lipseşte puţină dragoste. Ei înţeleg asta foarte tîrziu. Am fost un apucat, am iubit oamenii şi i-am ajutat, am luptat pentru ei, mi-a plăcut dreptatea şi lupta, e firesc, toţi muncitorii sînt aşa, sau dacă nu sînt, vor deveni astfel, trebuie să-i schimbăm... Parcă nici n-am avut părinţi, tata era un fel de terchea-berchea, nu am ce să-i pun în cîrcă, era cinstit, curat, drept, dar nu se uita la mine, probabil că am moştenit asta de la el. M-am însurat, am dus-o greu, am făcut cu nevastă-mea un copil : o fată. Nu-mi amintesc să o fi mîngîiat de prea multe ori. Viaţa mea a fost mai mult o alergare continuă după slujbe, după pîine, apoi au venit închisorile, şi uite aşa, m-am trezit cu ea mare. Niciodată nu mi-a trecut prin cap gîndul că faţă de un copil eşti atît de responsabil, am crezut că el, văzînd şi auzind despre viaţa mea, va înţelege totul şi va fi ca mine, dar se vede treaba că speciile nu seamănă între ele, ar fi plicticos, la dracu... Fata s-a mărit, nu ştiu cine s-a ocupat de ea, poate nici nevastă-mea n-a făcut destul pentru asta, fata a crescut sălbatică şi liberă, într-o libertate, abia acum ştiu, primejdioasă. Poate ai auzit cîte ceva, am impresia că toată lumea cunoaşte povestea. S-a încurcat cu un fost proprietar de cai, un aventurier bătrîn, şi a vrut să fugă peste graniţă cu el. Am vrut s-o înţeleg şi n-am reuşit, am alungat-o de acasă şi, crede-mă, am tot crezut că o voi putea ierta în cele din urmă, dar n-am reuşit şi n-am mai putut-o opri, şi a plecat cu adevărat din casa mea, înţelegi ? şi nu va mai

reveni niciodată. Şi simt că nici n-am să pot s-o mai chem vreodată înapoi, deşi ceva îmi spune că sînt foarte vinovat de toate astea. Dar de chemat n-am s-o mai pot chema niciodată înapoi, asta simt bine, mă înţelegi ? E ca şi cum fata asta, a mea, a existat de foarte multă vreme în viaţa mea, e ca şi cum ar fi murit cu mulţi ani în urmă, şi eu simt că nu pot s-o mai chem înapoi, pentru că pe morţi n-ai cum să-i mai aduci înapoi şi să-i însufleţeşti, dar asta îţi dă o durere fără margini, uite, mă doare inima şi nu pot să plîng, aş vrea să plîng, să mă jelesc ca o muiere, şi nu pot, şi-mi spun că am încremenit, că nu mai am o inimă aici, în piept, ci un bolovan nesimţitor, şi asta mă face şi mai trist, Pînteo, mă înţelegi ?" Se ridicase de la locul lui şi privea împietrit strada atunci trezită şi ziua radioasă de mai, cu soarele şi cu strigătele ei, cu mulţimea grăbită şi agitată, discutînd din mers, şi cu tramvaiele care goneau strălucind pe şine, şi ele strălucitoare, şi ochii lui Filipache nu mai vedeau nici frunzele mici şi verzui, proaspete şi strălucitoare, atunci născute şi aruncate în viaţa vegetală de către miracolul primăverii, pentru că inima lui era neagră şi pustie şi nu mai spunea nimic, nu mai putea spune nimic, şi secretarul ghici că el nu va mai vorbi niciodată, nimănui, despre această pierdere ireparabilă.

Pîntea deschise încet uşa şi plecă fără un cuvînt, căutînd în capul său pustiu de atîtea surprize, să-şi amintească în ce loc din lume, poate la Teba sau la Sparta antică, se întîmplau astfel de lucruri, şi cînd îşi aminti fu bucuros că puţinele lui cunoştinţe, adunate cu chinuri şi lipsă de somn, nu-l trădaseră.

XII

Pînă la discuția cu Filipache, Anghel nu simțise frica aceea surdă care-i înghețа oasele și-l făcea să nu doarmă noaptea. Nu era pregătit să audă adevărurile neplăcute spuse de director, și o speranță absurdă îl îndemnase să creadă că nimeni nu știe nimic, și că afacerile lui cu Vasilescu și chiar legătura cu Irma nu se cunosc, dar iată că Filipache știa totul, și de aici înainte trebuia făcut ceva, dar repede, fără multă vorbă pentru că altfel ar fi fost pierdut. Contabilul cînd auzi despre acea convorbire neplăcută dădu din umeri: „Nu mai fi atît de îngrijorat, prietenul nostru e pe curățate. Are grijă Burcea de el, mi-a spus chiar ieri că cei de la minister îi și fac actele de dare afară, l-au prins cu o mulțime de lucruri și nu mai sînt dispuși să aibă milă de el, pentru că e și încăpățînat și prea le spune tuturor în față ce are pe suflet, or asta nu poate suporta nimeni, cum nici noi doi n-o să mai putem suporta..." „Și crezi că totul o să meargă bine?" „De ce nu? Burcea e băiat pregătit, are oameni în minister, o să știe el să-i lege lui Filipache o tinichea de coadă de n-o să poată s-o ducă." Anghel mai voia să-l întrebe ceva pe contabil, dar mîndria lui prostească îl oprea. În cele din urmă reuși să formuleze întrebarea pe un ton nenorocit: „E adevărat că Irma s-a încurcat și cu directorul de la *Grafiee 7* și cu Burcea?" Vasilescu rîsese franc, există și o francheță a ticălosului perfect, și zisese răgușit, cu o plăcere cinică: „Nu, cu direc-

torul de la *Grafice 7*, nu. Ăla e un comunist veritabil, a angajat-o, se serveşte de ea, dar nu se culcă cu secretarele sale. Cît despre Burcea, ce să spun ? Nu ştiu nimic, poate ar fi foarte bine să se fi culcat cu ea, am avea la mînă pe încă unul, dar fata asta, Irma, e sucită, nu se încurcă cu oricine. Dacă te interesează, te servesc, o să aflu..." Cuvîntul îl făcu pe Anghel să înţeleagă, dacă mai era nevoie, cu ce fel de om avea de-a face, şi în aceeaşi secundă ştiu că şi el se culcase cu ea vreodată şi că curva de poloneză n-avea nimic sfînt şi că lui îi jucase numai feste. În aceeaşi zi se duse acasă la ea şi o aşteptă în stradă, ascuns sub umbra unui pom imens, pîndind să vadă cine o însoţeşte. Era mai mult de patru după amiază, ziua de mai era foarte fierbinte, şi soarele ardea nemilos. În curţile vecine susurau vechile fîntîni ale proprietarilor, atunci puse în funcţiune, pe bulevardul de piatră treceau în viteză automobile lucioase, şi trandafirii de pe o alee învecinată aveau o frumuseţe înfiorătoare, se desfăceau la căldură şi radiau din petalele moi şi cărnoase, în jur totul strălucea de fericirea verii ce se apropia. Era sfîrşitul lui mai, şi cerul prăfos al Bucureştiului era plin de granule de nisip aduse de vînturile Bărăganului de la sute de kilometri, îi intrau în nări şi îi venea să înjure, pentru că timpul trecea foarte repede şi-l durea piciorul zdravăn aşteptînd sub pomul acela. Îşi amintise cuvintele lui Filipache, şi asta îl scotea din sărite abia acum. „De unde dracu ştie că am angajat legătorese şi că mă culc cu ele, de unde ştie că organizez excursii tocmai pentru ca să pun mîna pe cîte o fată frumoasă şi să mă duc la ea acasă seara, în cine ştie ce mahala, deşi îmi plesnesc ochii după Irma, dar nu mă pot stăpîni, pentru că toată viaţa n-am avut nimic şi-acum vreau să am totul şi pot să am totul, dar iată că vine cîte un dobitoc din ăsta şi vrea să-mi strice socotelile, şi eu n-am să mă las şi-o să-l satur să se mai amestece în treburile mele."

În colţul străzii se opri o maşină neagră, turtită ca un cărăbuş, şi nu se deschise nici o uşă. Soarele ardea în parbrizul ei şi arunca o rază violentă peste drum. În cele din urmă, din spatele maşinii coborî Irma şi cu Burcea, şi femeia rîdea de ceva şi înainta repede, privind în jur cu nepăsare. „Ăsteia puţin îi pasă dacă eu o pîndesc. N-are să-mi dea socoteală de nimic. Ea dacă se culcă cu Burcea, eu ce mai însemn, nici în fabrica lui Bazilescu n-am reuşit s-o reţin, şi-o mai fac

şi pe nebunul, sînt un idiot!" Se întoarse din drum şi luă un taxi şi se opri la una din legătoresele despre care-i vorbise Filipache. Aceasta lucra în schimbul de noapte şi fu fericită să-l vadă pe preşedintele sindicatului venind, şi Anghel întîrzie aici pînă la miezul nopţii, cînd, apucat de furie, se sui în alt taxi şi coborî în faţa casei Irmei, casă întunecată, cu ferestre moarte şi misterioase, fără zgomote dincolo de obloanele lăsate, cu o grădină frumoasă şi şoptitoare în întuneric. Bătu, se auzi tîrziu o voce care întreba somnoros cine e şi, în cele din urmă, Irma îi deschise plictisită : „A, tu erai ? Şi ce cauţi, mă rog, la ora asta, neanunţat ? Nu ţi-am spus să nu mai vii astfel ?" Era îmbrăcată într-o cămaşă roz, fără mîneci, şi pe braţe se mai zăreau muşcăturile proaspete ale gurii celuilalt. Anghel o lovi de cîteva ori fără un cuvînt, o lungi pe podele şi o călcă în picioare, gemînd, căutînd să-şi ţină echilibrul, şi Irma încercă să scape, dar nu reuşi, pentru că, în furia lui, bărbatul era greu de oprit. O învineţi bine de tot şi nu se opri decît în minutul în care afară, în grădină, se auzi un răpăit violent de ploaie, şi prin zăbrelele oblonului izbucniră luminile unor fulgere şi se auziră detunături îndepărtate, apoi din ce în ce mai apropiate, pînă cînd izbucni un fel de uragan, care pustia florile din grădina atît de liniştită la venirea lui. Anghel deschise larg ferestrele. De afară pătrunse aerul rece şi umed al ploii şi se simţiră miresmele pămîntului atunci pisat de ploaie. Femeia gemu din ce în ce mai încet, şi el se prăbuşi lîngă ea pe podele şi o scuturâ ca pe o moartă, întrebînd-o febril dacă e adevărat că azi la ea venise pe la prînz Burcea. Irma nu negă, în lumina fulgerelor el îi văzu chipul descompus de plîns şi de durere, şi se simţi şi mai nenorocit, şi mai îndrăgostit. „Cum ai putut să faci una ca asta ?" întrebă ca un idiot, şi femeii parcă-i veni să rîdă, dar nu rîdea, zăcea numai dezvelită pe podelele acoperite cu covoare moi, şi suspina, şi strîngea pleoapele obosite. „Toţi întrebaţi acelaşi lucru, şi vă culcaţi mai departe cu femeile, şi vreţi să vă fie credincoase şi sînteţi cu toţii nişte porci, pentru că mereu vă trebuiesc altele, şi nu vă mai săturaţi o dată şi profitaţi de situaţia mea nenorocită..." Plînse iar lung şi-i povesti ca unui frate cum şi în Polonia, ca să cîştige ceva, făcuse acelaşi lucru de cîteva ori, la început urîndu-se pe sine, apoi ca pe o răzbunare împotriva vieţii. Iubise cîţiva bărbaţi, pe urmă fusese iubită, niciodată nu i se întîmplase să iubească şi să fie iubită

în același timp — poate numai în căsătorie, dar totul se terminase dureros, și-acum venea el și-o bătea, și voia să-i fie credincioasă, cînd toți bărbații sau aproape toți care o vedeau îi propuneau același lucru, și nu se lăsau pînă nu ajungeau aici, și ea ce avea de făcut decît să primească, pentru că altfel era amenințată cu datul afară, cu rămasul pe drumuri, și nu se mai afla la prima tinerețe, foarte curînd farmecul pe care îl mai avea se va duce și o dată cu el și dorința și curtea bărbaților, putea el să priceapă ?

Afară ploua violent, parcă acoperișul sta să se prăbușească sub apăsarea imensă a ploii, și prin fereastră izbucneau zgomote și fulgerături, și într-o secundă apăreau siluete de pomi și de case, de undeva din întuneric, ca și cînd lumina aceea a fulgerelor ar fi apropiat totul, și prin ploaie răsăreau lucruri necunoscute, umede și neclare, apoi foarte limpezi și cu contururi precise. Femeia tot mai vorbea, abandonată pe covoare cu o amorțeală în trup, și dureroasă, și dulce. Îi spuse că știa că umblă după lucrătoare și că asta o dezgusta, dar că lucrul îi este indiferent, pentru că avea senzația că toată lumea trăiește într-o mare mocirlă, într-o mlaștină din care nu se mai putea ieși niciodată. „E adevărat că și Vasilescu s-a culcat cu tine ? vru să știe neîndurător Anghel. „Da. Întîi pe mine m-a cunoscut la hipodrom, cînd eram cu Bazilescu, pe urmă a luat-o pe soră-mea de nevastă, tocmai pentru a putea să mă vadă din cînd în cînd..." Anghel avu senzația unui gol imens, a unei zădărnicii fără scăpare a vieții lui. Își aminti de duminicile cînd îi spunea că nu poate să-l primească, și el pleca pe neașteptate în excursiile organizate de către sindicat la munte, și căuta în mulțimea lucrătoarelor singure, fete de 18 ani, libere și proaste, pe cîte una, cu care tot timpul drumului își pierdea vremea, pentru ca pînă seara, la întoarcere, să poată să-i spună că dacă vrea să-i fie bine în fabrică ar trebui să se gîndească din cînd în cînd și la el, și atunci, dacă nu stă singură, să găsească vreo prietenă la care să se vadă, nu de prea multe ori, de două ori sau o dată pe săptămînă, și cele mai multe primeau, și el le sfătuia să-și țină gura, că lumea e rea, și într-adevăr lumea era rea, fiindcă, iată, se aflase totul, și Filipache n-o să stea cu mîinile în sîn. Dar asta era o altă treabă, deocamdată Anghel simțea o gelozie nebună și o sete de a o sfî-

şia pe Irma, pentru că e foarte uşor să înşeli pe altul, dar foarte neplăcut să ştii că eşti înşelat.

Oricum, se folosi de împrejurarea asta, şi după cîteva zile îl căută pe Burcea la minister. Anghel se vedea cu el mai totdeauna în casa lui Vasilescu, unde se organizau petrecerile, şi avea faţă de omul acesta o sfială ciudată. Funcţionarul era un bărbat de vreo 40 de ani, cu o faţă nelimpede, buze vinete, uscate, şi o privire şovăitoare. Vorbea totdeauna cu o bunăvoinţă suspectă, umerii săi căzuţi şi cearcănele violete de sub ochi trădau un om ocupat. Se îmbrăca bine, în haine închise, şi manierele lui trădau parcă o şcoală iezuită, bine însuşită. Cu acest om fără scrupule, care ascundea sub ipocrizia manierelor sale alese cea mai ticăloasă speţă omenească, nu mergea să joci tare, să-l ameninţi, ci mai curînd să-i sugerezi că se află în preajma unui om de acelaşi calibru, aşa încît preşedintele sindicatului avu de la început o prudenţă excesivă, care îi plăcea celuilalt, om dornic de linguşeli, venit dintr-o familie numeroasă în care fusese umilit, simţind o sete turbată de adulare. Timp de luni de zile, cît prostul de Anghel nu înţelesese natura relaţiilor lor comune, se întîlniseră de cîteva ori, şi atunci Vasilescu fusese acela care condusese şi discuţiile, şi petrecerile care urmau, la care, ce-i drept, Burcea nu prea participa, pentru că era prudent, şi nu voia ca bînd mai mult să scape cine ştie ce vorbă nepotrivită. Prima complicitate care-i legase ţinea de o dispută la minister între el, Anghel, şi preşedintele sindicatului de la *Grafice 7*. Acela, Ionescu, contesta unele cifre umflate, fără ştirea lui Filipache, de către contabilitate, şi era gata-gata să dovedească că aşa e, cînd intervenise Burcea. El avea două feluri de a aplana conflictele dintre întreprinderi, mai ales în preajma dării rezultatelor întrecerilor socialiste, ori cu o glumă şi cu o batere pe umărul celor mai slabi de înger, ori cu trecerea la ameninţări directe. Cu Ionescu de la *Grafice 7* lucrurile merseseră ceva mai greu, pentru că acesta era un om cinstit, şi pe omul cinstit e greu să-l clinteşti din adevărul lui. Nici cuvintele lui Burcea, nici prezentarea glumeaţă a ultimelor întreceri nu-l satisfăcuseră şi, în cele din urmă, numai faptul că interesele clicii celor care-l şi vedeau pe Filipache dărîmat învinseră, făcînd ca tipografia să iasă a doua sau a treia, curmă scandalul gata să izbucnească. Ionescu, fără să se lase convins, acceptă cîştigarea acelei întreceri şi nu mai spuse nimic.

Acum Anghel trebuia să-i ceară să se grăbească lui Burcea, şi convorbirea lor din zilele următoare vizitei acestuia la Irma se desfăşură cam aşa : preşedintele sindicatului nu aminti nimic despre femeia pe care o împărţeau, deşi îi veni foarte greu să se stăpînească. Deocamdată, acest amănunt nu-l interesa. „Întîi să scap de Filipache, şi pe urmă vom vedea", socotise el, şi nu e numai Filipache, mai e şi Pîntea, mai e şi Cocorea, mai sînt ceilalţi prieteni ai directorului, şi nu va fi de loc uşor să scapi de ei, pentru că omul necinstit ştia ce înseamnă să dărîmi prietenia celor cinstiţi, de cîtă şiretenie şi abilitate e nevoie. Iată de ce îi spuse lui Burcea cu sinceritate că natura prieteniei lor îi dădea dreptul să spere că el îl va înţelege. „E nevoie să-l aruncăm din şa pe director", spusese ferm. „Asta o vreau mai de mult, şi nu reuşesc." „Se promite o şedinţă de analiză a muncii de la minister, şi ea nu se mai face niciodată." „Se va face, spusese calm Burcea, la minister el nu e văzut cum trebuie, deşi, drept să-ţi spun, Filipache e destul de simpatizat, mai ales SUS..." „Aha, înţeleg. Şi-atunci ?" „Atunci, trebuie ca noi să arătăm tovarăşilor de sus că ei sînt în necunoştinţă de cauză, şi că omul plin de calităţi, în care au atîtea speranţe, e de fapt un om de nimic." „E greu", recunoscu şi Anghel. „Ştiu şi eu asta, dar dacă vrei să te servesc, ajută-mă." Vorbeau ca doi complici care nu trebuiau să-şi mai expună amănuntele ticăloşiei pe care o pregăteau. Ştiau amîndoi ce-şi ascundeau unul altuia, şi despre asta nu era nevoie să se pomenească. „Cu ce să te ajut ?" întrebase curios şi cu speranţe preşedintele sindicatului. „Vezi, în toate greşelile făcute de el trebuie căutată o cauză politică. Despre Filipache orice se poate spune în afară de faptul că nu e un comunist care şi-ar fi dat şi viaţa pentru cauza muncitorilor." „Şi-atunci ?" „Ei, atunci să te văd." Anghel se gîndise ce se gîndise şi spusese neted : „Am găsit" ; ideea îi venise pe neaşteptate şi simţea cum îl gîdilă o bucurie nestăpînită. „Are o fiică. Ştii despre cine e vorba, în casa lui Vasilescu s-a vorbit de multe ori, nu ştiu dacă dumneata ai reţinut. Eva Filipache e încurcată cu unul Manicatide, fost proprietar de cai. Vasilescu ştie de la Irma, care-l cunoaşte pe Manicatide de mult, că au vrut s-o şteargă amîndoi în străinătate, şi că unul i-a lăsat mască, le-a luat banii." Burcea judeca meticulos, gustînd aceste lucruri necunoscute, era ciudat că nu ştia de ce îi face jocul lui Anghel,

dar unele cadouri primite de la Vasilescu, prezența acelei femei, pe care era sigur că o iubiseră cu toții pe rînd : și Vasilescu, și șchiopul ăsta asudat, crea fără să vrea o legătură trainică a ticăloșiei între ei, așa că mai dori să afle ceva. „E adevărat, așa se zice pe aici, că omul e foarte nemulțumit de activitatea unor funcționari din minister ?" „Din idioți și birocrați nu vă mai scoate." „E bine, e bine, se bucură, și ce mai spune ?" Anghel simțea că nu pe terenul ăsta putea să-l distrugă pe Filipache. Îi vorbi lui Burcea și despre cheltuielile făcute pentru tipografie, despre transferurile de fonduri pe care acum le cunoștea și ministerul, dar nici aici nu ajungeau la ceea ce trebuia. Deocamdată, punctul forte rămînea faptul că Filipache avea o fiică care voise să fugă peste graniță. Dar mai trebuia ceva. Anghel recapitulă așa-zisele greșeli săvîrșite de către Filipache și ajunse, în sfîrșit, la chestia cu specialiștii. Burcea tresări. „Iată ce-mi trebuia. Deci dumnealui nu i-a dat afară pe legionari, pe hitleriști, pe liberali, ba chiar a protejat pe hoți și le dă prime, e limpede..." Îi ceru să-i mai adune fapte de acest fel, și se bucură secret de ceea ce trebuia să urmeze. Avea o plăcere a intrigii și a distrugerii, plăcere găsită nu la puțini oameni, și nu știa încă în ce măsură va folosi aceste cunoștințe, dar, deocamdată, se bucura că poate să creeze în minister încă un caz, să servească unor urechi aceste *comploturi făcute peste știrea și voința partidului.* Mașina, cafelușele de la 8, 10 și 12 dimineața, plimbările în provincie, inspecțiile și petrecerile care urmau acelor inspecții, pentru că pretutindeni există oameni slabi, starea sa socială înfloritoare, care creștea cu fiecare lună trecută, nu se făcuseră din senin. Burcea fusese de cîteva ori în primejdia mortală de a nu mai însemna nimic, dar de fiecare dată știuse să-și aleagă omul care să-l salveze. Operația era simplă : începea o campanie inventată împotriva acestuia, lansa zvonuri, victima auzea, se speria, voia să știe amănunte și cine să i le furnizeze decît omul care le inventase, și inventîndu-le inventa și victimele, date afară mai pe urmă, persecutate, și în locul lor, pe cadavre, suia Burcea, senin, mereu politicos, mereu cu urechea atentă la cele mai mici indiscreții despre fiecare : cine cu cine s-a culcat, ce pete are în trecut, dacă nu existau dubii despre loialitatea cutăruia, cine are timp și puțin cap poate face minuni din treaba asta, și pentru că totdeauna se găsesc gură-cască care să se aplece la zvonuri și perfidii, omul se

îngrăşa, omul prospera, omul avea maşină şi amante şi era ştiut de frică. De pildă, acest preşedinte de sindicat era prins în mîna lui acum ca un peşte în undiţă. Se interesase atent la Vasilescu despre el, lucru curios, Anghel, deşi fusese prieten cu Filipache, voia să-l distrugă. Ştia că-l ascunsese pe director în casa lui o vreme, că-şi pierduse un picior la Siguranţă, şi iată-l în război cu cel pe care-l protejase. Îl întrebase pe Vasilescu ce crede despre tărăşenia asta. Fostul ofiţer zîmbise : „Anghel a suferit, a vrut să fie cineva şi a ajuns numai un lucrător, acum se răzbună pe viaţă. E infirm, îi trebuie femei, chefuri, vrea să aibă ceva în locul vechilor insuccese, eu asta înţeleg..." „Şi noi să-l ajutăm ?" întrebase Burcea, care se înţelegea mult mai bine cu Vasilescu decît cu Anghel. „Să-l ajutăm ca să-l avem la mînă", iată ce explica amabilitatea şi intrarea direct în chestiune, atunci cînd se văzuseră ; se ivise complicitatea de fier care topeşte punţile şi face ca ticăloşii să treacă peste orice fără remuşcări.

Dar şi Burcea, ca şi Anghel, simţeau de departe primejdia mortală de a înfrunta un om cinstit, şi ceea ce apărea foarte sigur şi bine clădit, deodată parcă se clătina. Poţi minţi un om, doi, nouă, o sută, dar aici e vorba de o organizaţie solidă, de un partid care a înfruntat o teroare nemaipomenită. Avea şi el un carnet roşu în buzunar, obţinut cu o imaginaţie nemaivăzută, pentru că era fiul unui mic meseriaş care avusese un atelier cu trei ucenici, şi asta se uitase, şi intrarea lui în partid se făcuse foarte devreme, imediat după '44, cînd controlul nu era prea atent şi urmaseră verificările şi abia se strecurase, pentru că era deştept şi bun de gură, şi atunci înţelesese că partidul era o organizaţie de tip superior, că exista o forţă iniţială, în stare să distrugă în cele din urmă orice conspiraţie, pentru că, fatal, în această organizaţie, prin trecerea timpului şi prin ceea ce se cerea membrilor ei, nu puteau rămîne decît oamenii cinstiţi. Aşa gîndea fiinţa prudentă din Burcea, dar omul nu e numai prudent, el venea în casa lui Vasilescu, se vedea cu tipii aceia care vorbeau încă de un război, şi încă de un război civil, şi, atunci, parcă nu era bine să joace pe două tablouri încă de pe acum ? pentru că cine ştie... În '45 se apropiase cu timiditate de noile organizaţii obşteşti, la început fără pasiune politică, pe urmă cu mult zel, înţelegînd deodată că urmînd Academia Comercială, pe care o începuse şi n-o terminase, nu va ajunge decît un funcţionar

umil. Aşa că se trezi că poate folosi originea sa socială din buna-credinţă a celorlalţi. Şi, sub masca unui băiat bun şi dezinteresat, urcă acele trepte numeroase, dar importante, care-l aduseră aici.

Acum, apariţia unui *caz Filipache* îl atrăgea ca un magnet, deşi undeva simţea şi el o teamă ascunsă de puterea adevărului. Iată ce-l determina să-i spună lui Anghel la despărţirea lor în ziua aceea : „Te sfătuiesc să nu vorbeşti cu nimeni despre asta. Orice se va afla în plus nu ne va folosi. Oricum, totul va mai dura, important pentru dumneata este să te desolidarizezi încetul cu încetul de măsurile actualei conduceri a întreprinderii, înţelegi ?“ „Da.“ „Bine. Deci prudenţă şi gura mică.“ Îşi strînseră mîinile, şi preşedintele plecă.

Lui Anghel îi fu mai greu să se obişnuiască cu faptul că ştia că Burcea vine din ce în ce mai des la Irma. Începu s-o urmărească şi să aştepte umilit ca poloneza să-i îngăduie s-o vadă. Dar aceste îngăduinţe se răriră într-atît, încît Anghel înţelese că totul se terminase între ei. Începură deci beţiile prelungite şi mai ales acele încurcături cu legătoresele, legături care era imposibil să scape cuiva, şi despre care află cu indignare întreaga fabrică. Lipsa lui de ruşine îl făcu în cele din urmă pe Pîntea să-l cheme şi el şi să-l întrebe ce are de gînd ? Anghel negă cu înverşunare adevărul. Ştia să mintă cu o seninătate care-l îngrozi pe secretar : „Dacă ar fi aşa, ar afla nevastă-mea şi eu am şi un copil, dar vine ea la tine să mă reclame, că nu vine ! Îi aduc acasă toţi banii, ce, eu aş fi nebun să dau de vorbit altora, în situaţia mea ? !“ Secretarul îl privise uluit şi nu-i spuse, dar gîndi : „Şi dacă o să pun lumea să vorbească despre asta, dacă vine aici nevastă-sa, fi-ţi-ar mama ta a dracului de puşlama care ai decăzut atît, şi mai faci şi pe sfîntul, nu ţi-ar mai muri mulţi înainte...“ Şi ceea ce nu bănuia nici Anghel se întîmplă : secretarul organizaţiei de bază se duse acasă la preşedinte.

Pîntea intrase în partid prin 1944, atras pe o reţea secundară. Lucrase modest într-un sector mai puţin spectaculos : la organizarea Confederaţiei Muncii care îşi punea bazele încă de pe atunci. Era un om paşnic, fără mari ambiţii, lucra ca un cal, vorbea puţin, şi în general căuta să înveţe de la alţii. Nu avea multă şcoală, dar reprezenta acea categorie minunată de fiinţe, pentru care viaţa este cel mai mare învăţător atunci cînd o iei în serios. Se căsătorise încă din 1930 cu o femeie

săracă, făcuse trei copii şi se căznea să-i împingă pe drumul unei vieţi fără greutăţi. Îşi ridicase o casă din micile economii, şi cînd partidul ieşise din ilegalitate, pentru meritele lui fusese numit în mici posturi de răspundere. Acolo lucra cu sîrguinţă, fără să se plîngă că e obosit, arătînd mereu o bunăvoinţă care face uneori mai mult chiar decît priceperea. Nu suferea minciuna şi prefăcătoria, vorba fără acoperire şi mai ales înfiorătoarea cascadă de cuvinte care la unii ascundea neputinţa, reaua-credinţă şi chiar duşmănia. Trecuse, ca şi Filipache, prin anii de la începutul luării puterii cînd era greu să distingi dintr-o dată cine venea în partid (pentru că el îşi deschisese porţile pentru toţi oprimaţii, de orice categorie) dornic de putere sau de căpătuială, şi cine, împins de ideea că acest partid, al comuniştilor, era singurul în stare să scoată din mizerie şi ignoranţă clasa muncitoare. Acest om tîrşit auzise sute de cuvîntări, umblase pe unde înţărcase dracul copiii, fusese de cîteva ori în primejdie de moarte, şi chiar hotărîse soarta multor oameni, fiind numit asesor în cîteva completuri ale tribunalelor populare, care judecau pe fascişti şi pe cei care încălcau cu dispreţ noua legalitate populară. Avea, faţă de Filipache, avantajul de a fi văzut foarte mulţi oameni în faţa unei instanţe, unde cei ticăloşi îşi joacă ultima carte şi înveţi de la ei toate tertipurile şi prefăcătoriile.

Situaţia din fabrică nu-l speria, îl revolta numai nepăsarea lui Filipache. El ştia că uneori forţele cele mai obscure se adună laolaltă din solidaritate, şi că e foarte greu să lupţi după aceea să risipeşti calomnia şi zvonurile, şi de aceea înţelegea că trebuia încă de pe atunci să ia acele măsuri, singure în stare să-l ocrotească pe director. Iată de ce într-o după masă porni iavaş-iavaş spre mahalaua Plumbuitei, unde locuia încă Anghel şi cu nevastă-sa. Găsi o curte părăsită, şi aceleaşi colivii suspendate pe pereţii coşcoviţi. Intră în cele două odăi de paiantă şi îl întîmpină femeia preşedintelui, Dorina, atunci picată de la librăria unde lucra ca vînzătoare, o femeie grasă, planturoasă, cu un păr negru, focos, cu buze groase şi gropiţe în obraz, una din frumuseţile vestite de mahala, ceva mai grasă acum, dar cu o privire tristă şi rugătoare, cerînd parcă înţelegere. Copilul lui Anghel, mic, slab şi neîngrijit, era crescut de o rudă a celor doi, un bătrîn ursuz, care zăcea pe un pat de scînduri afară, pe îngusta prispă a casei, sforăind nepăsător şi parcă dus de pe lumea asta. În odăi erau puţine

lucruri, şi acelea vechi : un pat, cîteva scaune, o masă, un dulap de haine, două preşuri de cîrpe, un ceas care bătea rar şi la întîmplare jumătăţile. Spoiala proaspătă nu ascundea urmele lămpii de gaz de pe o policioară. Totul contrasta violent cu luxul hainelor lui Anghel din ultima vreme, cu aerul lui de tînăr căsătorit. Aici era sărăcie lucie, aici numai cineva aducea bani în casă şi aceea nu putea fi decît femeia, grasă şi neagră, cu ochii vii, dar plini de o tristeţă dureroasă. Pîntea dădu bunăziua şi intră fără să mai aştepte să fie poftit. Îi spuse cine e, şi Dorina îl privi neliniştită şi bănuitoare. „Ce ai dumneata cu mine ? întrebă. De ce nu stai de vorbă cu Anghel la fabrică, unde spui că lucrezi cu el ?“ „Nu te speria, o linişti secretarul, vreau să te întreb cîteva lucruri în particular, aşa, de la om la om“. Femeia se aşează pe pat, privind la joaca copilului care rămăsese între ei, pe duşumelele aproape goale, copil neîngrijit, cu bube la gură, cu părul murdar ca şi cînd ar fi dormit în cîlţi toată noaptea şi toată ziua. Pîntea îşi dădea seama ce-o să urmeze, după expresia chipului ei. Astfel de femei, suferă, rabdă, crapă, dar nu-şi vorbesc niciodată bărbatul de rău. Pe braţele cărnoase şi foarte albe ale femeii văzu vînătăi mai vechi şi mai noi. „O bate, deduse, n-o să scot nimic de la ea ; ăstora le place să fie bătute, cred că bătaia e semn de dragoste.“ Îşi scoase tabachera veche, să tragă o ţigară, vorbi despre vremea frumoasă de afară, care promitea o vară foarte fierbinte, dar ochii aceia mari şi frumoşi nu promiteau nimic bun, erau bănuitori şi pîndeau cu înverşunare. Pîntea se aplecă asupra copilului, spuse că e frumos, deşi lui nu-i plăcea de loc, pentru că avea o privire rătăcită şi obosită, femeia zîmbi ceva mai îmbunată. „Stă cam singur, eu lipsesc, tat-său lipseşte, vede de el bătrînul ăla de pe prispă, care-i cam surd şi bolnav.“ „Ei, tocmai asta-i ! zisese rar secretarul, că lipsiţi şi copiii din ziua de azi se cresc greu, şi-o să se vadă asta mai tîrziu. Nu e bine !“ conchisese, parcă de unul singur... „Nu-i aşa ?“ „Aşa-i“, acceptă femeia. „Munceşti mult ?“ „Destul. Mă scol devreme, dacă mai e vreo şedinţă m-apucă cinci-şase după-masă, spală, calcă, găteşte, nu mai ai timp să-ţi tragi sufletul. Oare toată lumea e atît de ocupată ?“ „Toată, filozofă Pîntea. Uite, eu mă întorc la miezul nopţii şi

plec în zori la fabrică, dar îmi place." „Păi şi Anghel al meu, la fabrică-i cade mucul. Acolo mănîncă, acolo doarme, spune că stă de gardă, că păzeşte, nici duminică n-are, de cînd e om mare, abia îl mai văd. Nu vrea să ştie de ce mai trebuie în casă, dar îl las, ce să-i fac ?..." Pe faţa femeii se aşternuse o deznădejde resemnată, şi secretarul o privea cu o curiozitate intensă, care o îndemna parcă : „Ei, mai spune, hai, dă-i drumul, că ştiu totul, nu te mai preface...", dar femeia vorbea de altceva, despre un trecut îndepărtat. „În cîte-o duminică te mai scoate şi el la o plimbare, pe undeva, pe la rude ?" — trecu Pîntea la lucrurile cele mai dureroase. „N-auzi dumneata că n-are timp nici să răsufle ?" „Nu cred eu. Noi toţi acolo mai facem ce mai facem..." Nu spunea că Anghel nu e ocupat în fiecare zi şi duminicile ; dacă ar fi făcut-o, n-ar mai fi scos un cuvînt de la ea, pentru că nimic nu e mai greu de învins decît încăpăţînarea acestor femei, pentru care „casa mea, bărbatul meu" sînt lucruri sacre. Dar el lăsa să se înţeleagă că ştie totul, dar nu se-amestecă, şi dacă ea vrea să spună ceva, bine, dacă nu, nu... Pîntea găsi că locuinţa era cam nearătoasă şi zise că în curînd fabrica o să facă ceva pentru ei, că o să le dea o locuinţă nouă. „Deocamdată avem grijă de ceilalţi, noi mai pe urmă", zisese. „Ce folos ? ! izbucnise femeia. Poţi să ai şi-un palat, dacă nu e mulţumire sufletească, degeaba..." „Adică de ce să nu fie mulţumire sufletească ?" se miră cam ipocrit secretarul. „Parcă dumneavoastră nu ştiţi ?" „Nu ştim, sau bănuim numai..." „Tovarăşu... cum ai spus că-ţi zice ?" „Pîntea..." „Tovarăşu Pîntea, bărbatul tot izmană pe călător rămîne, cît o fi el de comunist, ascultă la mine. O face treabă la partid la dumneavoastră, dar ochii tot după muieri umblă..." „Ce spui ?" „Ceauzi, tovarăşu..." „Ei, cum aşa ?" Dorina îşi lăsase palmele în poală şi privea undeva în gol, cu ochii frumoşi şi imenşi. „Cît îl vezi dumneata, aşa şchiop şi neajutorat, că dacă m-asculta nu ajungea aici, să-şi tîrască piciorul, şi nu intra sub camion cînd a scăpat de la puşcărie, că asta l-a pierdut şi-o să-l piardă în viaţă : băutura şi femeile ; cum îl vezi, mi-a plăcut de el, că atunci cînd l-am luat nu era aşa, era zdravăn, şi măcar să-l fi zdrobit ăia prin poliţie, dar singur s-a băgat sub camion, că era furios şi voia să mă bată că nu-l mai las să bea, voia să moară parcă, în noaptea aia cînd a ieşit din puşcărie. Şi cît a rămas de beteag, tot după fuste umblă, cu ochii ca motanul. Parcă dumneavoastră nu ştiţi ?" Pîntea asudase, sta nemişcat,

n-o întrerupse pe femeie, părea fascinat de cele ce auzea. Ceva creştea în el ca un val care-l sufoca, o ură turbată, bănuise totdeauna că Anghel nu e uşă de biserică, dar o punea tocmai pe seama infirmităţii sale. „Nu poţi să ceri unui om ca el să semene celorlalţi, îl roade că nu e zdravăn, e mai rău, mai al dracului, muşcă, n-au ce-i face, dar de-aici pînă la a minţi în halul ăsta ? Auzi, să declari că te-au schilodit la Siguranţă şi să afli din gura proastei ăsteia că de fapt erai zdravăn, şi că te-ai îmbătat şi ţi-ai pierdut un picior, şi după aia să vii în faţa partidului şi-a celorlalţi, şi să laşi să se înţeleagă sau să afirmi că nu e bine să ţi se vorbească despre unele lucruri, pentru că starea ta fizică arată cam ce-ai simţit pentru comunişti..."

Femeia nu terminase, prinsese chef de vorbă : „Pe urmă, tovarăşu, ce folos că o să ne daţi casă dacă lui nu-i mai plac, că are altele, parcă dumneavoastră nu ştiţi, că vă văd eu. Păi cîte legătorese n-a angajat el, c-am auzit şi m-au trimis celelalte femei : «Du-te, nu fi proastă, şi păruie-le şi bate-le, curvele, să se înveţe minte». Dar cine s-a dus ? M-am răţoit la cîteva, mi-au rîs în nas : «Leagă-l, dacă poţi, de...» şi-au pomenit de vorba aia ruşinoasă. Mai puteam să fac ceva ? că nu mai puteam. Aşa că m-am lăsat păgubaşă. Îl mai întreb cîteodată, noaptea cînd vine mai cu chef şi nu are somn : Bine, mă, Anghele, de ce mi-ai încurcat, mă, viaţa, cînd te ştiai ce pramatie eşti ? De ce m-ai luat, mă, cu cununie şi mi-ai turnat un copil ? El dă din umeri şi rîde ca prostul : «Cine ştia, Dorino, ce-o să mi se mai întîmple ? Cînd te-am cunoscut, mi-ai plăcut şi-aş fi bătut şapte mahalale pentru tine, dar acum mi-a mai trecut, şi care bărbat nu-i harmăsar ? Ar fi mai rău dacă aş fi vreun motolog din ăia de n-au cu ce face faţă la muieri, pe cînd aşa ?» — Bine, mă, nepricopsitule, îi mai spun eu, dar casa de ce nu e casă, masa — masă şi copilul ăsta de ce-l pedepseşti, de-l laşi în voia Domnului ? El dă din umeri şi rîde : «Copilul ţie ţi l-am făcut ca să ai cu cine să te ajuţi la bătrîneţe». E un porc, tovarăşu... ăsta e Anghel al meu, dar n-am ce-i face..." Şi căzu iar într-o muţenie bănuitoare, dîndu-şi seama că vorbise cam mult şi că poate spusese şi lucruri nepotrivite. Pîntea se ridică, mai privi o dată în jur şi se apropie de ea : „Femeie, vrei ca totul să fie bine ?" „Vreau" spuse ea cu o îndoială şovăitoare. „Atunci, cînd te-om chema noi la fabrică, să vii şi să spui tot ce mi-ai

spus mie, auzi tu ?“ Pîntea adăugă după aceea exact ce trebuia : „Şi unui porc, care stă în cocina lui, îi place să fie curat, chit că după aia murdăreşte locul. Dumneata alege, vrei să trăieşti şi pe mai departe aşa, bine, nu vrei — vino acolo, la noi, să-l punem faţă cu faptele sale. E vorba mai ales de copilul ăsta al vostru, care, uite cum arată !“ „O să-l pedepsiţi ?“ mai întrebă cu jumătate gură femeia. „Cum să nu-l pedepsim ?! se miră Pîntea — dar asta o să fie pentru folosul dumitale“. „Atunci, nu vin“, zise Dorina hotărîtă. Rîzînd, Pîntea deschise uşa şi continuă cu siguranţă : „O să te mai gîndeşti dumneata la asta. Pe drumuri n-o să-l lăsăm, şi chiar dacă o s-o ducă greu, ai să munceşti pentru el, pentru că aşa cum e, ticălos, tot ţii la el. La revedere.“

XIII

Generala se anunța furtunoasă, și tocmai amînarea de cîteva ori a ședinței stîrnise în jurul ei o curiozitate deosebită. Se vorbea pretutindeni în fabrică despre schimbarea directorului și despre numirea lui Anghel în locul lui Filipache. Lingușitorii încă de pe acum îl salutau pe președintele sindicatului cu un respect exagerat, și vreo cîțiva cînd îl întîlneau pe director zîmbeau într-un fel nesuferit și-i vorbeau cu o familiaritate ușoară, din care nu lipsea ironia. Filipache nu înțelegea nimic și nici nu se mira de toate aceste mici semne, pe care un altul mai prudent le-ar fi ghicit și interpretat. El era preocupat de treburile mereu mai multe și mai încîlcite ale uzinei, și nu vedea în ședința care se anunțase cu atîta zgomot un eveniment deosebit. Pîntea părea ros de ceva, dar el uită să-l întrebe ce are, pentru că mereu soseau hîrtii de rezolvat. și Coca, secretara, abia mai pridea cu telefoanele. Soseau alte mașini, avea loc recepția, maiștrii tipografiei lucrau de dimineața pînă seara la verificarea pieselor, se făceau mici reparații, într-o aripă a clădirii se ridicau alte ziduri noi, pentru că se muta ofsetul, și laboratorul căpătase o anexă, iar în curte erau urme de var și nisip și se vedeau schele de lemn pe zidurile roșii ale fostei întreprinderi a lui Bazilescu, iar muncitorii își șopteau cu mîndrie : „Crește !", vorbind ca de un cozonac despre tipografia lor. „Credeau alde Bazilescu și-ai lor că o să cădem în nas ; cînd colo, uite, să vedem cît tipăreau ei

și cît tipărim noi de la naționalizare. Să simtă, 'tu-le mama lor, puterea clasei muncitoare, care, cînd vrea ea să facă un lucru, apoi e sfînt !" Entuziasmul acesta lipsea în lumea mică a funcționarilor de la administrație, chiar unii șefi de secție și maiștri se gîndeau cu grijă la viitor : dacă-l schimbă pe Filipache, noua direcție o să aducă oameni noi, fiecare director vine cu ai lui, și dacă pune partidul unul ca alde Anghel, care numai de chefuri îi arde și de femei ? Se duce de rîpă totul... „Să vedem, să vedem", dădeau scepticii din cap, nu e chiar atît de ușor. „Ehei, nici Filipache nu doarme, are și el oamenii lui..." Și în febra asta a zvonurilor și a unei munci mai delăsătoare se anunță data ședinței : 14 iunie. Începuse perioada concediilor, cîteva secții lucrau cu jumătate efectiv, ca un făcut, unii dintre prietenii lui Filipache tocmai atunci fuseseră trimiși în stațiunile de odihnă, avusese grijă Anghel de asta : pe Sandu-Gît să-l arunce la Olănești, pe Săceleanu la băi de nămol, mai rămăsese cîte unul-doi, dar contabilul și cu președintele uitau pe cei mai importanți : masa muncitorilor. Operația subtilă a planificării concediilor avea avantajele ei, și Filipache nici nu se gîndise la așa ceva. Pîntea înțelegea unele lucruri, dar nici el nu mai era atît de îngrijorat. Umblase mult în ultima vreme, naiba știe pe unde întîrzia pînă seara tîrziu. Președintele sindicatului îl pîndea, voia să scoată ceva de la el, își luase un aer sigur, voia să-l intimideze, de cîteva ori îl lăsase să înțeleagă că ar fi mai bine dacă s-ar arăta deschis de partea lui, pentru că de, după *generala* asta s-ar putea produce schimbări, și locul de secretar nu e nici el veșnic, și-atunci... Pîntea se făcuse că nu înțelege, nu trăda nimic din ceea ce știa, părea absorbit de micile treburi ale uzinei : iar se furase laptele din secția cartonaje, și muncitorii nu avuseseră trei zile ce să bea, la legătorie se dăduseră unele prime pe ochi frumoși, și acum el cerceta pe Sîrbu cu de-amănuntul, viața fabricii părea că intrase pe făgașul ei obișnuit. De la minister, Burcea cerea rapoarte peste rapoarte, copii de pe anumite acte, și contabilul-șef venea din cînd în cînd la director în birou și spunea cu spaimă : „Tovarășe Filipache, e de rău, o să ne ia din urmă, mi-au cerut comenzile pentru construcții." „Ei și ? E ceva în neregulă ?" „Nu." „Atunci?" „Știți că am luat fondul de rulment de la..." „Știu, și ce-i cu asta ? le-am trimis un raport, au aprobat chiar ei ; du-te că am treabă, nu mai bîțîi aici..." „Bine, mă duc..." Pe urmă iar intra

peste el, pe neanunțate: „Vor să știe cît a costat cuptorul electric de la cantină". „Foarte bine, ai factura ?" „O am." „Și atunci ?" Șeful contabil părea uluit de liniștea lui Filipache. „Dar nu înțelegeți că vor să vă facă rău ?" „Cine să-mi facă rău ?" „Tovarășii ăia de la minister". „De ce crezi că vor să-mi facă rău ? Și ce interes ar avea ei să-mi facă rău ? Muncesc, bine sau prost, asta o s-o vadă partidul, acum sau altă dată, dar tovarășii ăia de la minister ce să-mi facă ?" Parcă era greu de cap, parcă singur nu voia să priceapă. „Dar nu vă dați seama", spunea contabilul-șef, cu aerul lui marțial, forfecînd cuvintele, potrivindu-le parcă cu greutate unul lîngă altul, dîndu-le importanță, subliniind, după bunul obicei al funcționarilor superiori, fiecare amănunt. „Nu vă dați seama că vor să vă pună în cîrcă lucruri grave, încălcări ale legislației socialiste, evident, încălcări utile, care au fost rezolvate, dar tot încălcări pînă la urmă..." „Ce dracu se gargarisește ăsta așa ? se mira Filipache. Adică el crede că eu nu știu ce-am făcut, el vede comunismul prin eprubetă, el crede că tot partidul e format din cîțiva funcționari care vor să-mi pună bețe-n roate, el nu știe că există o filozofie a acestui partid, pe care eu o cunosc și încă foarte bine, și că eu am lucrat în spiritul acestei filozofii, care îmi îngăduie cîteodată să trec chiar peste niște dispoziții stîngace ale unor birocrați, și pentru asta ce poate să mi se întîmple ? Să fiu frecat, să fiu dat afară și chemat, cine știe unde, dar eu știu că mi-am făcut datoria, și asta e important, am gîndit bine, și gîndind bine, am făcut acele lucruri care trebuiau, poate de neînțeles pentru unii acum, dar mai tîrziu foarte utile" Și, fără să se mai lungească vorba, îi spuse contabilului-șef că dacă are chestiuni foarte serioase să mai vină la el, altfel nu ; că-i lipsește timpul liber.

Cu puțin înainte de ședință, Pîntea pică în birou și-i spuse că vor avea o zi grea. Filipache începu să se enerveze: „Ce dracu vă tot foiți voi atît și tot vorbiți de greutăți și tot încercați să puneți pansamente pe răni care nu există ? Ce vrei să spui ? Crezi că nu știu că Anghel, pentru ca să scape de potlogăriile pe care le-a făcut cu Vasilescu ăla, a mers și-a mîncat ce nu-i place pe unde știe el, că au organizat o ședință în care vor să-mi pună în cîrcă niște ticăloșii ? Știu tot, și puțin îmi pasă. Lor ar trebui să le fie frică, nu mie." „Înțeleg... zisese Pîntea, dar oricum, nu-ți va fi ușor. O să te enervezi. Ești un om drept și nimic nu supără mai mult pe un om drept

decît încercarea de a face din ţînţar armăsar." „Noi să fim sănătoşi — încheiase Filipache discuţia. O să vedem ce-i de făcut pe loc. Nu e nevoie să ne înţelegem dinainte. Pot să mă apăr şi singur."

În ziua de 14 iunie fu foarte cald. Încă de dimineaţă, deasupra Bucureştilor se lăsă o pîclă şi parcă aerul nu mai circula. De deasupra, prin stratul prăfos de nori, cădea o fierbinţeală nemiloasă. Parcă ar fi vrut să plouă, parcă s-ar fi înseninat, dar nici soarele nu se arăta, nici ploaia nu începea să cadă. Bătea un vînt uscat, în rafale scurte şi pe urmă văzduhul iar încremenea, ca într-o oală. Oameni asudaţi treceau pe stradă într-un mers leneş, abandonat, cu chipurile chinuite de plictiseală, cu cămăşile umezite, căutînd ceva de băut, şi sub perdelele vărgate ale chioşcurilor cu limonadă se înghesuiau femei şi bărbaţi care strigau isteric, cum strigă copiii într-o astfel de zi, cînd nu e aer şi vîntul fierbinte îţi usucă gîtlejul, şi în văzduh pluteşte o enervare surdă, şi tramvaiele umblă dezlănţuite pe şine, urlînd şi sunînd din clopote, pentru că vatmanii se grăbesc către staţiile terminus, care se află undeva în cîmp, şi-acolo simt mirosul de grîne legănate de vînt, şi iar se întorc cărînd mulţimea asudată şi înghesuită în vagoanele de lemn şi de fier pline de zăduf, şi toată lumea aceea adunată laolaltă se urăşte fără motiv, se detestă, se îmbrînceşte, şi pe trotuare vîntul fierbinte iar dezlănţuit pe neaşteptate cară hîrtii murdare, şi asfaltul scrîşneşte ca o tablă frecată cu o perie de sîrmă, şi în ochii tuturor scînteie un grăunte de nebunie...

Şedinţa era anunţată pentru ora 7 dimineaţa şi la ea participau şefii secţiilor şi lucrătorii care nu erau în schimb. Maşinile nu erau oprite, se auzea duduitul lor înfundat ca de submarin în imersiune, acea cîntare solemnă şi calmă a muncii regulate, de fiecare zi. Nepăsarea metalică, egală a valţurilor căzînd, rîşcîind cerneala şi hîrtia, monotonia aruncării în coada maşinii a coalelor, zgomotul lovirii repetate a şpaltului cu rînduri aproape fierbinţi, atunci culese, mersul scripetelor de-a lungul unei secţii în care se cară baloturi grele de cartoane atunci sosite, huruitul micilor trenuri electrice care duc mai departe volumele legate bine cu sfoară şi clinchetul monotasterelor, căderea plumbului înţepenit pe o tablă, şi peste toate, dogoarea acră a tipografiei, cu care nările sînt învăţate —

toate astea nu le mai simţi, numai *le ştii*. Parcă tot sufletul fabricii se adunase aici, şi lumea ocupase scaunele şi băncile aduse, şi cei mai tineri ajunseseră să se caţăre pe ferestre, trăgînd cu coada ochiului la femeile care treceau pe trotuarul de jos, în rochiile lor transparente, care le arătau formele. Pe scări urca cîte un întîrziat mînat de curiozitate, gîfîind şi privind în sus, întrebînd mut : „A început ?"

Începuse ceva mai tîrziu, la şapte şi jumătate, şi la masa prezidiului, acoperită cu pînză roşie, ieftină şi prinsă cu piuneze, stăteau directorul, Pîntea, Anghel, Cocorea, Petrescu, Burcea şi încă cineva de la minister, o persoană necunoscută, un bărbat de 50 de ani, cu părul argintiu, îmbrăcat într-un costum uşor de buret, făcîndu-şi vînt de pe acum cu ziare, pentru că în sală era zăduf şi ventilatorul de deasupra abia mai arunca aerul spre ferestrele deschise, dar ocupate de către zeţarii cei tineri şi legătoresele care tot îşi mai potriveau (obicei de femeie) cîte un zuluf de păr scăpat pe frunte. Era linişte, o linişte de început de şedinţă, cînd curiozitatea tuturor era încă proaspătă, cînd se aştepta să se înţeleagă cam ce va urma, şi fiecare asculta cuvintele raportului cu sfinţenie, voind să le dea sens şi să facă chiar un pronostic.

Filipache nu avea în dimineaţa aceea aerul unui om care e dispus să asculte o analiză a muncii atît de lungă, cum fu aceea prezentată de către Pîntea. Era obişnuit cu şedinţele şi rutina lor se simţea şi în glasul obosit al secretarului organizaţiei de bază, şi în aerul plictisit al celor din sală. Oamenii se căutau cu privirile, se salutau tacit, îşi scriau bileţele. Nou în această dimineaţă nu era nimic. Multe luni după naţionalizare, *generalele* aveau loc cu regularitate în fiecare lună, după aceea se ţineau mai rar, şi în ultima vreme se putea spune că trecuse mai bine de o jumătate de an de cînd obştea fabricii nu mai fusese chemată să audă şi să spună ce crede despre felul cum e condusă tipografia. Se părea că lucrurile merg bine, că nemulţumirile se împuţinează şi că o dată cu dezvoltarea unor secţii noi, totul funcţionează ca pe roate. Primele se dădeau la timp, schimburile de noapte erau din ce în ce mai rare, cît despre lucrul de duminică, cel mai neplăcut muncitorilor, nu se mai putea vorbi. Totuşi, participarea foarte numeroasă la această şedinţă îi spunea directorului că lumea se aştepta la ceva deosebit. Şi tocmai acel *ceva* deosebit era lăsat să sosească într-o plictiseală comună, obişnuită, pentru

că raportul prezentat arăta cifrele de plan, realizarea lor pe secţii, şi numai cînd fură citite numele fruntaşilor în producţie se auzi un sîsîit insistent, pentru că auditorii erau curioşi să afle cine îşi va vedea a doua zi chipul pe panoul de onoare, deasupra cifrelor scrise cu vopsea roşie cît se poate de vizibil. Tăcerea se prelungi cînd Pîntea citi şi planul pe viitoarele trimestre, şi mai ales proiectele conducerii fabricii în ceea ce privea utilarea secţiilor cu piese noi. Se prevedea modernizarea tipografiei, achiziţionarea de noi maşini pentru legătorie şi angajarea unui număr mai mare de mecanici, electricieni şi instalatori. Serviciul de protecţia muncii sugera luarea unor măsuri în stare să asigure contra incendiului filmele de la atelierul foto, unde pînă atunci se produseseră două accidente. Fură criticate cîteva sectoare pentru neorganizarea fluxului producţiei, se arătă primejdia ivirii unor goluri pricinuite fie de întîrzierea prezentării manuscriselor de către edituri, fie de întîrzierile livrării de hîrtie. Lipsea personal în anumite locuri, era vorba de un personal calificat, toată lumea ştia asta, dar parcă pe specialişti îi înghiţise pămîntul, şi Pîntea critică sever serviciul de cadre, care concediase cu uşurinţă pe unii lucrători şi nu mai fusese în stare să aducă alţii înapoi ; se trecură în revistă după aceea obiectivele obşteşti realizate prin munca sindicatului, mai puţine ca altădată, şi se atinse în treacăt şi funcţionarea defectuoasă a cantinei, unde, de cîteva luni de zile se mînca destul de prost, ceea ce silise conducerea fabricii să aloce din fondul directorial sume însemnate, ce trebuiau mai apoi recuperate prin efortul tuturor. Se făcu apel la o mai bună organizare a muncii, la suprimarea absenţelor de la lucru, absenţe care, totalizate, însemnau mii de ore de muncă. În concluzie, Pîntea socotea că se muncise şi în acel trimestru bine, în unele locuri chiar foarte bine, dar erau sectoare înapoiate, unde se bătea pasul pe loc, şi ar fi fost bine, zicea el cu un glas anume, trecînd cu ochii pe deasupra ascultătorilor, *să fie analizate deschis, cu multă atenţie, cauzele adevărate* ale acestor rămîneri în urmă. Fabrica era a muncitorilor, cei ce o conduceau nu făceau decît să asculte de nevoile generale, dar nu era oare foarte indicat ca această întreprindere să funcţioneze cu toată capacitatea sa de lucru ? Pentru asta organele tutelare făcuseră totul, aprobaseră credite, cumpăraseră maşini, extinseseră secţiile, angajaseră salariaţi, cum nu avusese nicicînd tipografia lui

Razilescu, atunci de ce, totuşi, nu se realizau acele cifre prevăzute de către calculele specialiştilor, de ce, deşi rezultatele muncii colective erau foarte bune şi se ridicau la cifre însemnate, nu se atingea acel plafon de muncă şi salarii care se putea atinge ? Şedinţe ca aceasta, spunea repede şi parcă distrat Pîntea, mai avuseseră loc, dar ele nu ţintiseră ca obiectiv stabilirea măsurilor demne de a fi luate în seamă, care să ducă la o productivitate sporită. În sală erau oameni cu multă experienţă, muncitori vechi care cunoşteau tipografia pe degete, şi care ar fi putut să spună de ce se produc greutăţile ce trebuiau depistate acum, şi nu mai tîrziu, pentru că altfel se adunau degeaba şi discutau aiurea pînă seara. „Uite, mai zisese secretarul, dînd să se aşeze pe scaun, eu mă prind să notez toate lucrurile pe care mi le veţi spune ; sînt aici şi tovarăşi de la minister, să auzim ce greutăţi întîmpinaţi şi, mai ales, ce se poate face ca ele să fie înlăturate. Vă rugăm să luaţi cuvîntul în mod deschis şi să spuneţi ce vă doare, haide..."

Urmase rumoarea cunoscută a şedinţelor întrerupte, cînd fiecare caută să se aşeze mai bine pe scaun, cînd se trage cu ochiul la celălalt, să vadă cine va lua primul cuvîntul, fapt din care se poate stabili cam cum bate vîntul, încotro se vor îndrepta criticile şi, mai ales, cam în ce sector se va trage. Tehnica consfătuirilor de producţie era destul de nouă, şi cei mai mulţi abia se obişnuiau cu discuţia deschisă, principială, la obiect, impusă de către comunişti. Primele şedinţe generale fuseseră spontane şi proaspete, se ridicau muncitori cu o pregătire deosebită şi cu un fel special de a pune problemele ; ei poate nu spuneau lucrurile cele mai importante, dar aveau un fel direct de a judeca, fel care plăcea mai ales celor care nu-i cunoşteau bine. Pentru Pîntea sau pentru Filipache, care gîndeau la fel, stîngăciile şi naivităţile lor nu constituiau o surpriză, cum nu constituia o surpriză hotărîrea, decizia cu care se mergea în miezul unor chestiuni, care în alte împrejurări ar fi cerut discuţii interminabile. După aceea, şedinţele începuseră să capete şi o altă particularitate : veneau micile nemulţumiri personale, învăluite — vai ! — în atîtea cuvinte, adunate cu fineţe, cu ştiinţă de către unii (mai ales de către funcţionari), se ivise o principialitate stranie, plină de teorii despre răspundere, şi nu lipseau cuvintele mari pe care totdeauna cînd le auzi în gura celor nesinceri simţi că-ţi vine să urli. Se ridica vocea, Pîntea era obligat să le atragă aten-

ția celor care o luau razna că nu era timp și că se căzuse în lucruri mărunte, care nu interesau prea mult. Nu lipseau murmurele, e atît de greu să reușești să mulțumești pe toată lumea, și, în general, cei nemulțumiți știu să se adune laolaltă și au chiar o tehnică a revendicării, pe care o poți ușor depista, dar căreia nu-i reziști pentru că e vehementă și uneori chiar fundată cu argumente de nezdruncinat.

De o astfel de ședință, plină de revendicări mărunte și nefundate, se temeau și Filipache, și Pîntea, așa că fură amîndoi foarte atenți la primele luări de cuvînt. Burcea și necunoscutul acela de cincizeci de ani, cu părul cărunt, de la minister, își luau note pe carnețelele ce nu puteau lipsi din buzunarele lor, și atmosfera, deși se făcuse aproape ora zece, încă nu se încălzise. De afară, prin geamurile deschise, năvălea căldura în valuri, granule de nisip cădeau pe hîrtiile celor de la prezidiu, se auzea scrîșnetul tramvaielor din bulevardul apropiat și țîstuiala celor din fundul sălii, neatenți încă la discuția care abia începea. Filipache se uită fără să vrea la Anghel, de cîteva ori, și își dădu seama că era nervos, deși căuta să mascheze acest sentiment cu o nepăsare asudată, cu o privire ironică, fixă. Pîntea, lîngă el (om care trecuse o perioadă scurtă prin mizeriile războiului) simțea acea atmosferă încărcată de dinaintea atacului, cînd ai un sentiment de antipatie față de lucrurile înconjurătoare, cînd nu-ți mai place nici cerul, nici apa. Oameni de felul său aveau nu frică, ci scîrbă de ceea ce putea arunca afară lava sufletului omenesc, atunci cînd e încolțit, și știa că discuția care va urma, pe lîngă faptul că va aduce la suprafață foarte multe adevăruri, va trezi și un sentiment păcătos de scepticism la mulți muncitori : „Adică dacă ăștia se mănîncă între ei, cît sînt de comuniști, noi, ceilalți, cei de rînd, ce să mai spunem ?“ Dar era vorba oare acum de aceeași categorie de oameni ? Cel mai simplu lucru pentru un secretar de organizație de bază într-o asemenea situație ar fi fost să strîngă laolaltă numai conducerea fabricii, și acolo să-l judece pe Anghel și pe complicii lui, dar tocmai pentru că se auzeau atîtea zvonuri, tocmai pentru că, iată, aici, în sală, erau și cîțiva oameni necunoscuți, aduși, desigur de președintele sindicatului, tocmai de aceea, credea Pîntea, trebuia făcută această adunare lărgită de oameni, în care să se spună totul, cu sinceritate, în care să se despartă apele, o dată pentru totdeauna. Poate nu era statutar ce făcea Pîntea, dar instinctul lui

de vechi om de partid îl mîna către această dezbatere, pe care voia numai s-o provoace, pentru că niciodată adevărul nu are de pierdut într-o discuţie liberă, şi de adevăr se tem, mai ales, cei care-l cunosc, dar îl urăsc. Şi nu era linişte ceea ce simţea cel mai mult, ci o gravă îngrijorare, plină de răspundere. Încă se întreba : oare fac bine ceea ce fac, oare sutele de oameni din fabrică nu se vor îndoi de noi cînd vor auzi că la conducerea fabricii stă de multă vreme un tîlhar, un om de nimic, şi ei vor fi poate îndreptăţiţi să se întrebe : bine, bine, aţi ştiut că este aşa, dar de ce l-aţi tolerat, de ce aţi aşteptat atîta vreme pentru ca să spuneţi adevărul ? Pe comunişti îi caracterizează cinstea şi hotărîrea, şi aceste două lucruri nu aşteaptă. Poate vinovat de întîrziere era şi Filipache, care acum se juca cu un creion pe hîrtie, desenînd cine ştie ce, parcă neascultînd nimic. Dar era într-adevăr atît de vinovat ? Nu era firesc ca el să nu creadă că omul care-i salvase într-un timp viaţa nu putea fi învinuit aşa tam-nesam ? Şi nu-i trebuise o vreme ca să verifice totul, să se convingă de adevăr ? Iată de ce se întreba, nu cu grijă, ci cu curiozitate : „Oare cum va reacţiona la calomnii, la necinstea celorlalţi ?“

Căldura amiezii se intensifica, fumul ţigărilor făcea aerul irespirabil, se deschise uşa şi, din cauza curentului produs, o trîmbă întunecată îşi făcu loc spre ferestrele deschise. Vorbea o femeie de serviciu care, uitînd de cifrele de plan, frazele solemne ale raportului, îşi spunea în graiul ei necazurile întîmpinate *cu unii tovarăşi* (cum tărăgăna ea vorba asta făcînd-o parcă caraghioasă) „care *se duce* ca boul, pardon de expresie, şi unde le-a făcut fabrica farmacie, spurcă, parcă la ei acasă tot aşa *stă* pe tron, nu ca oamenii, ca vita...“ În sală se făcuse tăcere, şi lumea chicotea şi rîdea, şi atmosfera se încălzi ; „că, ce crede ei, tovarăşi, că adică noi, dacă sîntem femei de serviciu, trebuie să ni se suie toată lumea-n cap şi să-şi bată joc de sufletele noastre ? De ce nu are grijă omul de ce i-a dat statul ? De ce nu îngrijeşte ?“ „Bine, bine, o întrerupse Anghel cu un glas somnoros, aici e vorba de mersul producţiei, şi dumneata îmi vii cu latrinele dumitale, cînd noi dezbatem lucruri serioase. Stai jos !“ Femeia, cu un chip de paznic de închisoare, cu un păr ca de sîrmă, mîini mari şi puternice, cu o gură veştedă, nu se aşeză şi continuă netulburată, făcînd să se zguduie sala de hohote de rîs : „Uite la tovarăşu ăsta Anghel cum vorbeşte ! Ţine cu cufuriţii, cu ăia

care scrie pe ziduri măscări, dar de ce, mă rog, asta nu e o chestie de producţie, ce spun eu acum ?“ Toată lumea, inclusiv Filipache, rîdea, grămadă. „Degeaba rîdeţi voi, admonesta femeia sala, şi cînd stai acasă, în pat, cu nevasta, e o chestie de producţie...“ Nimeni nu se mai putu stăpîni, şi Pîntea crezu că se vor sparge geamurile de zgomote. Instantaneu, încă rîzînd şi el cu lacrimi, se ridică Antonică, maşinistul, care făcu un gest ca să oprească rumoarea generală : „Tovarăşi, noi rîdem, uite rîd şi eu, da' muierea asta are dreptate...“ „Adică cum ? întrebă o voce şireată de bărbat. Şi cînd facem copii cu nevasta e tot o chestie de producţie ?“ Iar se rîse de se zguduiră pereţii, şi Antonică reuşi să se stăpînească. „Ea nu e proastă, uite că se uită la noi ca la nişte smintiţi şi are dreptate. Femeia asta vrea să spună că noi facem din tipografie — nu toţi, unii — o iesle. Nu e vorba numai de ceea ce scrie pe pereţi cu creionul, de murdăria veceurilor, e vorba aici şi de unele secţii în care se uită hîrtia, în care se aruncă cartonul anapoda şi toată lumea îl ia în picioare, şi cînd plouă îl cară pînă la maşini, de zici că a nins la plane, nu altceva. Şi nenorocitele astea de femei — că nu le pot spune altfel — curăţă, mătură după toţi neisprăviţii ! Are dreptate femeia, nu e ordine sus. La legătorie se risipeşte hîrtia, la magazie ceri şi nu ţi se dă la timp ce vrei, şi la ambalaj se batjocoreşte materia primă, cu tona ; asta ce dovedeşte, tovarăşi ? Întîi că nu se respectă munca altuia, şi în al doilea rînd că pe undeva se fluieră, că nu se strînge şurubul, că au fost angajaţi oameni care vin aici, la tipografie, ca într-o ocnă, oameni care nu iubesc fabrica noastră, care văd în ea numai vaca cu lapte de muls, salariul de la întîi şi cincisprezece, şi asta nu se poate, măi oameni buni ! Noi zicem cu uşurinţă : l-au dat dracului comuniştii pe patron şi pe toţi patronii şi-acum fabrica este a noastră ! Buuun ! Dar cu asta am terminat ? Ia să-mi spuneţi ? De ce în unele secţii se munceşte mai puţin şi mai prost ca pe vremea lui Bazilescu ? Pentru că se crede că acum, dacă nu mai avem patron, nu mai avem stăpîn, Dumnezeu sau cum dracu-i zice ? Eu cu anarhismul vreau să terminăm în fabrica asta, şi tovarăşul Pîntea la asta ne-a invitat : ia vorbiţi, bă, de-ale voastre, ce vă doare ! De ce nu merg toate cum trebuie, de ce sîntem noi ultimii în întreceri de cîtva timp ? De ce luăm prime mai puţine ? De ce ne iubesc unii ca pe ciumă ? Aici

vrea el să ajungă, şi voi rîdeţi cînd muierea asta spune în felul ei cam ce-o doare şi nu spune numai asta, spune ceva mai mult, că există nepăsare, neglijenţă şi anarhie, asta e !"

Maşinistul se aşează într-o tăcere generală care anunţa ceea ce avea să urmeze. Se ridică de la locul lui Orghidan, de la legătorie, şi bineînţeles spuse că el e mirat că tovarăşul Antonică vede atîta risipă de hîrtie în tipografia lor, pentru că el n-o vede de loc. „Să-ţi cumpărăm nişte ochelari !" ripostă de la locul lui maşinistul, şi rîsul iar se stîrni. „Racila e în alt loc — reluă Orghidan fără să pară tulburat de întrerupere — e adevărat că unele lucruri nu merg bine şi că ar putea merge mai bine, dar avem şi noi problemele noastre. Uite, toată lumea ştie, noi sîntem singura întreprindere căreia statul nu i-a acordat credite pentru locuinţe. De ce ? Să ne spună poate direcţia, care s-a opus la primirea creditelor, după cum am aflat, că tovarăşul Anghel, preşedintele sindicatului, s-a dus, s-a zbătut, numai eu ştiu cît timp a pierdut pe la minister, şi pe tovarăşul Filipache ce l-a durut ? Dacă are el casă, ceilalţi pot să stea şi pe stradă ! Dar cum să mai munceşti dacă te gîndeşti că te întorci ca la balamuc, că n-ai un loc al tău, că în două odăi stă şi mama şi tata, şi socrii..." „Aşa e !" strigară cîţiva. „Şi-atunci vine tovarăşu Antonică şi începe să zică că uite ce risipă de hîrtie fac ăia de la legătorie, şi vine proasta asta de muiere şi ne tot pisează cu closetele ei, cînd sînt probleme mai mari de discutat. Pentru că eu unul nu înţeleg nimic din treaba asta. Fabrica are un club cu lustre, cu parchet, cu cărţi, cu covoare, şi noi nu găsim patru pereţi acasă, ai noştri. Asta cred eu că ar trebui discutat : ce e mai necesar ? Şcoala de coregrafie a tovarăşului Filipache, ori faptul că nu luăm primă cum trebuie ? Coregrafia o fi ea bună, dar eu, unul, prefer o burtă plină şi-o casă cu grădiniţă în faţă..." Sala îngheţă într-o tăcere de moarte. „Începe porcăria, gîndi Pîntea, şi se ridică, sprijinindu-se cu palmele de masă : Tovarăşi, vreau să răspund încă de pe acum tovarăşului Orghidan, să fac mai bine zis o precizare : nu e adevărat că tovarăşul Filipache s-a opus ca statul să acorde credite întreprinderii noastre ; el nici n-ar putea, chiar dacă ar vrea, aici sînt raţiuni de stat, pe care nici Filipache, nici eu nu le cunoaştem. creditele s-au suspesdat pentru că probabil s-a gîndit cum a gîndit şi Filipache : ori construim cartiere noi, socialiste, ori încurajăm mica proprietate individuală ? Este adevărat că di-

rectorul nostru a fost împotriva acestor credite, şi eu o să vă spun de ce, pentru că am discutat cu el de multe ori, şi chiar foarte aprins. Era vorba de crearea unei prosperităţi artificiale, care nu ar fi ajutat pe nimeni. E adevărat că problema locuinţelor este o problemă foarte gravă, foarte acută, dar ea nu poate fi rezolvată stîngaci. Ce-ar fi urmat : să vi se oprească la fiecare salariu cîte o parte însemnată din sumele încasate pentru creditul acordat, dar nu numai atît : orice om sănătos ştie că o casă nouă cere o mobilă nouă, şi-aşa mai departe ; eu cred că bine ar fi ca fiecare dintre noi să aibă cîte un apartament, şi eu vă asigur că în cîţiva ani îl vom avea, dar nici s-o pornim aiurea nu e potrivit. Cît mă priveşte, la început am văzut în creditele astea un lucru foarte bun, dar cînd m-am gîndit cu mintea de pe urmă, mi-am dat seama că s-a greşit, şi dovada cea mai bună că s-a greşit este aceea că creditele au fost suspendate." Pîntea se aşeză şi urmă o tăcere penibilă, întreruptă de tuse şi de cuvinte în şoapte. „Era greu, gîndea secretarul organizaţiei de bază, să-i convingi pe cei mai mulţi de astfel de raţiuni : ce-i în mînă, nu-i minciună !" Uitase numai să spună că şi Filipache nu locuia într-un palat, că avea şi el o familie cu care se înghesuia în două camere, şi că niciodată nu se gîndise să ceară cuiva să i se dea o casă mai ca lumea, şi chiar dacă ar fi fost în situaţia de a primi o astfel de casă, el ar fi avut mai întîi grijă de alţii, nu de sine, dar spune-le ăstora din sală, să vedem, te cred ? ! Se ridică după aceea Cîrneci, cel dat afară de Levente şi reprimit la îndemnul directorului, şeful de la hîrtie, potlogarul acela despre care Pîntea ştia cîte ceva. Era un om rotofei, de patruzeci de ani, cu un obraz roşu şi sănătos, cu o gură mică ca gura puşculiţelor, perfid şi deştept, cu acea deşteptăciune ce se vede imediat pe chipul, în cuvintele şi în faptele celor care au înşelat multă vreme, care cunosc paragrafe de legi şi chichiţele acestor legi, cu ceva de avocat şi samsar în el. „Tovarăşi, spuse blînd şi căutînd cu ochii un punct în care să privească fix, pentru ca să nu fie distras de la ceea ce avea de spus. Aici s-a zis că se risipeşte hîrtie multă şi că sînt oameni neglijenţi, oameni care nu-şi văd de treabă. Eu sînt gata să spun că aşa e, căci la o socoteală de acum cîteva zile s-a văzut că şi la sectorul meu au fost lipsuri, s-au dat stocuri de hîrtie fără evidenţă şi, cu un cuvînt, nu avem cum să justificăm unele cantităţi, în sfîrşit, o să vedem noi de

unde vom recupera, dar asta e problema principală ? Eu am mai lucrat în multe locuri şi am văzut multe întreprinderi, dar ce m-a uimit aici, la dumneavoastră, unde ştiţi că sînt angajat de curînd, este luxul. Da, tovarăşi, facem lux şi pe urmă venim şi găsim pe acarul Păun : de-aia nu merg lucrurile bine, pentru că se risipeşte niţică hîrtie ! Mofturi Uite, mănînc şi eu la cantină şi mă uit cît au costat scaunele, mesele, cristalul de pe mese. De ce ne trebuie, măi tovarăşi, cristal pe mese ? Clasa muncitoare a mîncat pe cristal ? A dormit pe puf ? N-a dormit, tovarăşi ! Şi mai e ceva, am întrebat, am aflat, sînt gospodar : cum se găteşte la noi la cantină ? Cu cuptor electric, parcă chelului ce-i trebuia, tichie de mărgăritar ! Parcă un cuptor obişnuit nu era bun ? Ştiţi cît a costat cuptorul ăsta ? 40 000 de lei. E bun, ce-i drept. Dar banii de unde sînt luaţi? De la mine, de la dumneata, de la altul, şi-atunci, sigur că nu mai sînt credite, că nu avem în ce locui, că mîncăm prost, pentru că banii care ar putea să fie daţi pentru cantină, pe alimente, s-au dus dracului în cuptorul electric..." Cîrneci nu se opri, sala îl aplaudă furtunos, şi Pîntea privi la chipul lui Filipache. El desena nepăsător cu creionul pe hîrtia din faţă ; trase cu ochiul : numai corăbii cu catarge drepte şi cerculeţe ovale. La ce s-o fi gîndind omul ăsta ? Îşi aminti nopţile cînd în primării reci dormeau pe mese, cînd fiecare telefon care suna le umplea inimile de alarmă, îşi aminti cum măsuraseră pămîntul cu curelele înnădite, pentru că n-aveau metru metalic ca agronomii. Părul sur al lui Filipache îi reaminti nopţile nedormite de la Centrala Sindicatelor, îi aminti de marşul acela tăcut şi hotărît spre Piaţa Palatului, îi aminti de dimineaţa cînd directorul voise să se îmbete pentru că era foarte trist şi supărat pe sine pentru că îşi neglijase familia, şi auzind glasul ticălosului ăsta plătit sau pus de cineva, pentru că era pus, cu siguranţă, de Anghel, să-l atace acolo unde credeau ei că Filipache este mai vulnerabil : în nebuniile lui, la baza a ceea ce gîndea, nu ca un funcţionar rutinat căruia i se dă o fabrică pe mînă şi nu mai iese din dispoziţii şi face şi drege, aşa fel încît să nu supere pe nimeni şi să nu păţească nimic, şi trec anii şi ceea ce face este atît de neînsemnat şi de idiot, că-ţi dai seama că acolo un om capabil ar fi izbutit de zece ori mai multe ; dar mediocritatea, care nu supără pe nimeni, tace şi face în felul ei, şi merge ca melcul, şi totul e de nezdruncinat, pe cînd nebunii, omul

acesta cu părul sur, obosit și în urmă cu somnul pe ani de zile, gîndise altfel lucrurile, și idiotul de vorbitor se făcea că nu-l pricepe sau chiar nu-l pricepea cu adevărat! „Ce vrea el să spună cu cuptorul ăsta electric, fir-ar cuptorul lui electric al dracului și cristalul maicii mă-si pe care el, *clasa muncitoare,* nu vrea să mănînce, pentru că clasa muncitoare trebuie să mănînce toată viața ei la birturi de clasa treia, pe mușama, cu pîine neagră și cu ciorbă de știr, 'tu-ți dumnezeii mamei tale de măgar, de porc! căruia nu pot să-ți răspund pe loc, pentru că nu mă lasă conștiința mea de comunist, și trebuie să te rabd și să mă fac că nu știu unde bați tu cu toți escrocii tăi care te-au angajat, și care cred că voi tăcea pînă la sfîrșit. Dar o să mi te strîng dintr-un loc, și-o să chiți și-o să-ți arăt eu ție de ce lipsește hîrtia și unde se duce ea, și ce faci cu banii pe care îi iei pe ea și dracu o să te ia..."

„Pe urmă chestia asta cu baletul, măi tovarăși! făcea Cîrneci, acum asudat și roșu de plăcerea că-l înghesuie pe Filipache și-l atinge acolo unde e el mai slab. Iartă-mi-se, am și eu copii acasă, dar nu-i aduc la dans aici. Ce-i trebuie unui copil serios să stea în pielea goală de mic, să se strice, să se uite la altă piele goală? Uite așa mai era unul în Rusia, unul Potemkin, poate ați auzit de el, venea țarul sau țarina — nu mai țin minte — în inspecție, și el făcea de față palate și cutare și cutare, și în dos, mustea mizeria și cîte altele. Vedeți deci că eu nu sînt de părerea celor care, din cauza pădurii, nu văd copacul sau cum naiba e proverbul, așa că să discutăm, la obiect, unde sînt racilele în fabrică, ce ne lipsește cu adevărat..."

Filipache surîdea, fără să-i arunce șefului de la hîrtie nici o privire. Burcea, de la minister, scria cu o plăcere vădită în carnețelul lui, pe cînd celălalt, necunoscutul de lîngă el, omul în vîrstă, sta cu capul rezemat în palma stîngă și se gîndea la cine știe ce, sau picotea, sau pîndea ceva. „Mai e o dandana cu secțiile cele noi — zicea pornit acum Cîrneci, bine informat, pus la punct cu toate chestiile. S-au făcut alte secții, foarte bine, s-au angajat muncitori, foarte bine, dar creșterea asta de salarii nu duce ea la reducerea primelor, la scăderea cîștigurilor celor care au muncit totdeauna aici? Ia să-mi spuneți? Ce, facem azil, facem față? Să vadă organele conducătoare că uite ce capabili sîntem, mărim fabrica, și ce

brînză avem în schimb ? aceleaşi salarii, şi prime mai mici..." „Aici ai vrut să ajungi, dumnezeii mă-ti ! îl înjura Pîntea meticulos în gînd. Aici tragi tu ! Ai venit ca să smulgi tot ce poţi de pe spinarea noastră. Tu vezi în cantina cu cristale pe mese şi cuptor electric numai o chestie de *faţă,* cum îi zici, tu nu vezi o *idee,* ideea unui comunist că trebuie să trăim altfel, în lux, cum ai spus cu gurița ta aia spurcată ! Că n-avem case, e adevărat încă, Cristosul anafurei paciaurei de curvă care te-a născut, dar o să le avem ! Şi cîştigăm puţin încă, pentru că trebuie să ne echipăm mai întîi, şi să avem uzine, şi fier, şi tot ce trebuie, şi tu-mi vii aici cu primele tale, cu sutele tale, cîteva, pe care le-ai vrea în buzunarul tău şi numai al tău, pentru că la ceilalţi şi la celelalte nu vrei să te gîndeşti, pentru că te doare în cot de socialism şi de tovărăşia noastră pe care ai dobîndit-o, mură-n gură, tu dai, crîmpoţelul mămicuţei care te-a alăptat, sub centură şi dai sistematic, pentru că tu ştii ce vrei să faci. Uite la ăla, la Burcea, cum îşi mai suge buzele şi scrie cu plăcere, şi ce-o să împuie urechile celor de la minister cu tot ce spui tu acum : cu balet, cu desfrîu, cu cuptor electric, cu cristal pe mese, cu secţii făcute de faţuială ca să se ia ochii tovarăşilor etc., etc. ... Da' n-o să-ţi meargă, mă idiotule, o să vezi ce-o să mi te frec şi pe tine şi pe toţi ceilalţi, şi-o să vă învăţaţi voi minte să ocoliţi adevărul şi să aruncaţi moartea în ţigani, cristalul şi aurul linguriţei cu care te-a botezat popa, că ăsta de lîngă mine, Filipache ăsta, care suferă acum ca un cîine, dar n-ar arăta-o, să-l tai ! ăsta e un sfînt, dumicătura cui te-a dat la şcoală şi te-a dus să înveţi să fii pungaş şi tîlhar şi escroc ! Ăsta e sfînt, el n-a dormit, n-a mîncat, el a bătut ţara să facă revoluţia asta, era să fie împuşcat de cîteva ori în camion de manişti şi de legionari, ca să-ţi fie ţie bine, şi să poţi tu să vorbeşti aşa de deştept acum, şi să se uite toţi în gura ta ca la sfîntul Ion..." Cîrneci iar trîntise una şi sala aplauda şi tovarăşul Burcea scria, scria cu plăcere, şi Anghel sta numai cu ochii în pămînt şi se făcea că nu aude, că nu vede... La cuvînt urmă Levente, şeful cadrelor. Genele lui albe, rare şi dramatice, clipiră de cîteva ori ca nişte mici aripi. Era şi el asudat şi pornit. Se miră la început că în raportul lui Pîntea se spunea că din cauza sa mulţi oameni de specialitate au fost daţi afară şi că fabrica fusese lipsită astfel de un aport în-

semnat, sigur, el îşi dădea seama că specialiştii sînt mai necesari decît aerul, dar ce să le facă, el acţiona după dispoziţii, şi putea el să ţină între muncitori devotaţi, nişte lepre, nişte liberali care clădiseră biserici, nişte oameni care aveau rude în Germania şi cine ştie dacă nu complotau, şi de aici sabotajele şi alte chestiuni ? Să spună şi ceilalţi dacă nu a avut dreptate să-i trimită la mama dracului ? „Cîte sabotaje au avut loc în tipografie de la naţionalizare ?“ întrebă rece şi pe neaşteptate Pîntea, de la locul lui. Şeful cadrelor clipi iar mărunt din genele sale albe, şi dădu din umeri. „Nici unul“. „Atunci ?“ „Atunci ? Dar dacă erau ?“ Sala izbucni în hohote şi Levente se miră spre rîndurile compacte ale auditoriului. „Dumneata ai citit romane din colecţia celor 15 lei, conchise Pîntea sever, spune-ne mai bine ceva mai la obiect, poate se pot face unele precizări în ce priveşte unele angajări, de pildă, în angajarea tovarăşului Cîrneci, care a vorbit aici cîte-n lună şi-n stele, dar nu ne-a spus mai nimic despre lipsurile alea la hîrtie, care ar putea, la urma urmelor, să fie controlate o dată şi o dată de către contabilitate, sau ştiu eu de către cine, pentru că avem un serviciu de statistică şi el doarme şi nu ne prezintă încă o situaţie a lipsurilor...“ Levente părea încurcat, dar se apără abil : „Dacă tovarăşul Pîntea vrea să-mi controleze munca la angajări, o poate face oricînd, eu n-am nimic împotrivă, noi avem referinţe, avem acte, ştim pe cine angajăm şi pe cine nu. Cît îl priveşte pe Cîrneci — eu l-am dat afară o dată. Tovarăşul Filipache l-a adus înapoi să se reabiliteze, şi uite că pe cine nu laşi să moară, nu te lasă să trăieşti.“ Şi cu astea spuse, se aşeză crispat şi încolţit, înfricoşat de ceva ce numai presimţea şi nu ştia. Se ridică după aceea un maşinist înalt, spătos, Crăciun, care vorbi puţin, întrebînd de ce mîncarea de la cantină era din ce în ce mai proastă şi ce măsuri înţelegea să ia conducerea tipografiei ca să îndrepte răul, pentru că şi el credea că cuptorul electric şi cristalul de pe mese nu ţin de foame, şi că omul după opt ore de lucru are şi el dreptul la o hrană consistentă. Acestuia îi răspunse Antonică, fără să ceară cuvîntul : „Se fură, măi frate, la cantină, hai să spunem aici cu gura deschisă, ce tot vorbim noi prin secţii să vedem cine fură şi de ce ? Ia zi-i, mă Crăciune, nu te mai ascunde după capetele celorlalţi : ce mi-ai spus tu acum o săptămînă ? Nu vrei ? Bine, o să spun eu, şi vă rog să mă daţi în judecată dacă mint. Crăciun mi-a

spus că tovarăşul ăsta Vasilescu, de la contabilitate, îi ţine în mînă pe toţi, şi că face nişte afaceri de ţi-e mai mare dragul, şi asta pe spinarea noastră, a muncitorilor, şi-atunci de ce nu face sindicatul ceva, direcţia, ca să-i scarpine puţin pe tîlhari ?" Vasilescu se ridică fulgerător şi strigă maşinistului : „O să răspunzi pentru ceea ce ai spus !" „O să răspund, făcu fără haz Antonică, ce crezi, că la mine dosul bate capul ? Toată lumea ştie că tu şi cu Anghel beţi în cîrciumi şi că vă faceţi case, şi prostul ăsta de Filipache, să mă ierte, de dragul lui Anghel, că nu ştiu ce i-a făcut, îl lasă să-şi dea poalele peste cap, să angajeze legătorese pe care le tăvăleşte pe cartoane, pe sus, şi se duce la ele acasă şi face de rîs partidul, că are carneţel în buzunar şi asta nu se mai poate, măi frate, că şi eu am, dar mă uit la el ca la icoană ! Nu zic, am luat-o razna, parcă nu ştiţi, cu muierile, dar m-au pus la punct tovarăşii, dar n-am întrecut măsura ca ticălosul ăsta, şi o să vedem noi ce-o să spună cînd o să chemăm controlul de stat. Eu cred că despre asta trebuie vorbit acum, aici, fără să batem cîmpii !" De la locul lui izbucni pătimaş Burcea : „Tovarăşi, ce e anarhia asta ? Tovarăşe Pîntea, ne-am strîns aici pentru o şedinţă de producţie, şi ce ne aud urechile ? Oamenii se insultă, se fac hoţi unii pe alţii, dar unde ne aflăm, doar există o conducere, nişte tovarăşi care pot să ţină în mînă adunarea. Era vorba să stabilim acele metode de lucru care să ne permită să vedem cum să lucrăm mai bine, să vedem ce avem de făcut în viitor, nu să ne spălăm rufele murdare. Dumneavoastră credeţi că putem s-o luăm razna aşa ?" Vru să mai spună ceva, dar Pîntea izbucni pe neaşteptate. Nu mai avea nimic din blîndeţea de altădată a omului posac şi calculat : „Ba eu cred că trebuie să ne spălăm toate rufele murdare ! Aici e o obşte, şi nimănui nu-i poate fi indiferent dacă se petrec lucruri necinstite într-o fabrică. Ce, ne punem mîna la ochi şi strigăm : foc ! Ia să vedem de ce s-a aprins fabrica, să vedem cu ce-a greşit fiecare. Consfătuire de producţie — spune tovarăşul Burcea — foarte bine, de acord, să vedem ce măsuri să luăm, dar să vedem şi cu ce oameni să le luăm. Ce folos că măsurile vor fi bune, şi oamenii răi ? Şi aici, între noi, o spun cu toată răspunderea, se află mulţi oameni răi, şi vrem să ne spunem adevărul adevărat, o dată pentru totdeauna, pe loc. Deci, tovarăşi, cine se mai înscrie la cuvînt ?" Burcea se ridică, exclamă că el nu

e de acord, dar sala izbucni în aplauze : „Aşa e ! Să discutăm, să discutăm !“ „Poftim ! făcu Pîntea. Lumea vrea să spună ce are de spus, nu înţeleg de ce lucrurile astea nu interesează ministerul ?“ Ochii reci ai secretarului îl înghețau pe funcţionarul curat, cu cămaşa albă şi cravată de culoarea vaniliei. Îl bravă însă după o veche deprindere de lup de şedinţe, care ştie cum se poate denatura o discuţie : „Tovarăşe Pîntea, o să răspunzi faţă de organele superioare cînd vei fi întrebat de ce aici s-au discutat lucruri neesenţiale, bîrfe şi fleacuri !“ „Nu sînt numai fleacuri, tovarăşe Burcea ! O să vezi dumneata ce iese !“ Vorbeau peste capul lui Anghel, care stătea încremenit pe scaunul lui, fără să arate că discuţia aceasta îl interesa. „Şi dacă mă ridic şi plec ?“ „N-ai decît ! tăie convorbirea Pîntea, dar eu cred că ar trebui să asculţi ce spun muncitorii, care e părerea lor despre mersul fabricii...“ De la locul lui se ridicase acum Petrescu de la linotip, un om tăcut şi mărunt, pe care nu-l auzise nimeni vreodată vorbind la şedinţe. Părea supărat de ceva, mustaţa lui aspră parcă se ascuţise, avea ceva de animal zgîndărit, şi deşi o începu domol, alegîndu-şi cuvintele cu grijă, ajunse foarte repede acolo unde trebuia să ajungă : „Tovarăşi, — zise el — stăm aici cam de două ceasuri, am spus şi destule nerozii, am rîs de femeia aia care îngrijeşte de curăţenia fabricii, am rîs cam de multe, acum ar trebui spus tot ce avem de spus, fără să ne mai gîndim prea mult. Uite, eu, de pildă, o să vorbesc despre tovarăşu Filipache. El mi-a fost prieten, şi cred că-mi mai este şi-acum, dar eu lui parcă nu i-aş mai fi. El a vrut o dată să stea de vorbă cu mine, dar nu ştiu cum s-a făcut că, deşi m-a chemat în biroul lui, nu prea m-am înghesuit. Ce mai am eu comun cu omul ăsta lîngă care am întîmpinat greutăţi, dar care a scăpat din mînă controlul, care patronează nişte fapte necinstite ? Pentru că în ruptul capului eu nu cred că el ştie ceva despre ceea ce se întîmplă în fabrică, despre felul cum îl sapă Anghel, pe la minister, de unde a venit tovarăşu ăsta fudul, cum îi zice, măi frate ?“ „Burcea !“ îi suflă cineva la repezeală. „Tovarăşu ăsta fudul care crede că aici o fi ca la dumnealui acolo unde lucrează, unde cînd nu-i convine cuiva ceva, gata se face că plouă şi-o schimbă. Asta, aici nu se poate, măi tovarăşe Burcea ! i se adresă direct. Dar să ne întoarcem la omul nostru, la Filipache. El nu ne mai cunoaşte parcă, trece prin secţii, se uită cam de sus la

noi, abia îşi mai aduce aminte de unde a pornit, şi cînd dă de ananghie, abia atunci sîntem şi noi buni. Ei, uite-l că e la ananghie acum, vin nişte tovarăşi din ăştia şi zic : că a făcut cutare prost, cutare prost, şi ce-i şi mai rău, că nu ştie că în spatele lui se petrec matrapazlîcuri !" „Ba ştiu", zise răspicat Filipache. „Şi dacă ştii, de ce nu faci nimic ?" Directorul nu-i mai răspunse. „Vedeţi ? se adresă sălii. Vedeţi, n-are ce să-mi răspundă. Păi cum poate să-mi răspundă ? Asta e conducere ? Asta este fabrică bine gospodărită ? Cîmpul lui maidan, aia e ! Tovarăşu ăla, Vasilescu, îşi face case în Bucureştii-Noi..." „Nu, că a vîndut locul cu tot ce clădise pe el, ca să nu ne prindem noi !" strigă cineva din fundul sălii. „Tovarăşul Anghel a făcut din maşina tipografiei hotel de lux, numai la pădure se duce cu legătoresele şi şoferul, să mă ierte femeile de faţă, din om cinstit a devenit nene. Păi, banii cheltuiţi pe chefuri, la *Ţipă-n drum* cine îi procură ? Lăutarilor cine le plăteşte, şi din ce ? Să vă spun eu. Cînd a fost cu economatul, tovarăşul ăsta, Vasilescu, numai avion nu şi-a cumpărat din ce-a cîştigat, acum de cînd cu cantina, e drept, merge mai prost, dar dacă nu curge, pică... Şi pentru treaba asta cine răspunde ? De ce închide ochii tovarăşu Filipache la toate astea ? De ce nu-i dă afară ? Că poate ! Asta am vrut să întreb... Şi vreau să mai întreb cum de e posibil să fie angajaţi tot felul de puşlamale ca Stamate, care a dat afară pe fetele care n-au vrut să se culce cu el ? Zicea cineva că nu merge producţia în anumite sectoare, sigur că nu merge, e firesc să nu meargă. Aici se umflă rapoartele, cei care trag mai tare cîştigă tot atît cît cîştigă şmecherii, dispecerii sînt oamenii lui Sîrbu, pe care nu ştiu cine i-a adus în fabrică, el taie şi spînzură..." „De ce n-ai venit să-mi spui toate astea, Petrescule, izbucni directorul. De ce nu mi-ai adus fişele ? Ce crezi că eu am numai sectorul tău în grijă, crezi că sînt Dumnezeu ca să ştiu totul ? Spui că eram prieteni şi că nu mai sîntem. Nu-i nimic ! Dar ceea ce aud acum, aud destul de tîrziu. O să cercetăm şi-o să vedem." Burcea se ridică iar de la locul lui, îşi potrivi cravata cu grijă, şi zise cu un ton patetic : „Tovarăşi, vă rog să nu deviem, vă rog să fim la obiect, ceea ce se spune acum va constitui obiectul unei alte şedinţe. Noi avem în vedere numai stilul de conducere al fabricii şi, dacă îmi îngăduiţi, o să spun şi eu cîteva lucruri. Aici s-au făcut afirmaţii foarte grave, noi o să le cercetăm,

pentru că nu putem să lăsăm ca unii oameni să fie calomniaţi ; s-a vorbit de hoţii, de nu ştiu ce învîrteli la cantină şi la fostul economat, foarte bine, dar esenţialul e să ştim cîte roşii s-au furat, sau să analizăm munca tovarăşului Filipache despre care, să mi se îngăduie să cred, a fost cam aventuristă ? Da, aventuristă. Uite, am aici cu mine actele mai vechi ale tipografiei şi din ele rezultă lucruri foarte grave. Tovarăşi, politica statului nostru socialist este întemeiată pe o strictă planificare. Dumneavoastră ştiţi ce-i aceea planificare. Încă de la preluarea fabricii, tovarăşul Filipache, fără să consulte pe nimeni, a pornit pe un drum pe care eu l-am numit aventurist. Ministerul i-a atras atenţia în nenumărate rînduri că hotărîrile sale sînt arbitrare şi că extinderea unor secţii nu se poate face decît prin deturnare de fonduri ; acesta e cuvîntul, deturnare de fonduri. Or, faptul e pedepsit de lege, şi la sesizările noastre, curînd, controlul de stat va face o anchetă. Pe de altă parte, noi nu putem să nu recunoaştem unele merite ale tovarăşului Filipache. El este un muncitor destoinic, un om capabil, trecutul său de luptător ilegalist ne spune că avem de-a face cu un membru de partid care ştie ce-i aceea datorie, dar temperamentul său i-o ia înainte. Nu orice vrem noi se potriveşte cu măsurile luate de statul nostru, şi atunci ne întrebăm : păi, dacă fiecare director de întreprindere ar face ce-i trece lui prin cap, unde am ajunge ? S-a vorbit aici despre şcoala de balet, întemeiată de tovarăşul Filipache. Ca acţiune culturală, sigur, lucrul este foarte bun, dar oare cu asta trebuie să începem ? Clubul dumneavoastră a costat sume însemnate. De unde au fost luate sumele : din fondul de salarii ! La un calcul sumar s-ar vedea foarte limpede că dumneavoastră puteaţi să cîştigaţi mult mai bine, dar ambiţiile tovarăşului Filipache au fost mai mari : dînsul a făcut grădină în curte, o grădină de care, sigur că este nevoie, pentru că ştim cu toţii ce toxice sînt materialele cu care lucraţi, dar sîntem oare, tovarăşi, în situaţia de a face un Versailles în fiecare curte de întreprindere ? Păi asta costă, costă al dracului, şi noi sîntem încă în faza cînd nu ne putem permite decît ceea ce este necesar. S-a mai pomenit aici despre un cuptor electric, despre luxul de la cantină. Eu nu cred, ca tovarăşul care a vorbit, nu-i mai ştiu numele, că clasa muncitoare trebuie să se întoarcă la vremurile de mult apuse şi că o cantină frumoasă nu e foarte necesară, dar iată, unii dintre dumneavoastră nu au o

locuință ca lumea. E sigur că nu tovarășul Filipache o să vă rezolve toate astea, pentru că și el are o putere limitată, dar nici de unul singur, nici de capul tău să faci toate lucrurile nu se poate. El nu a respectat un principiu foarte cunoscut al muncii colective, el s-a sfătuit foarte rar cu cei cu care ar fi trebuit să se sfătuiască, și rezultatele se văd: există nemulțumiri, există oameni care după cum vedeți nu-l iubesc, deși eu aș zice, în mare, că tovarășul Filipache a lucrat bine, a lucrat cu dragoste, dar cîte lucruri nu se fac cu dragoste, și ies prost?" Sala aplaudă cu frenezie, și Pîntea recunoscu în gînd, franc, că ăsta era un tun de calibru mare. „Trage atent și pe ocolite." Cînd se uită la Filipache, acesta — ciudat! — zîmbea. „Cum dracu o putea să mai zîmbească?" se miră tăcut secretarul. „Dar eu aș merge și mai departe în ceea ce privește munca sectară a tovarășului Filipache. S-a spus că s-au îndepărtat specialiștii din fabrică. E o problemă. Și încă una serioasă. Noi, cei de la minister, știam de treaba asta. L-am întrebat pe tovarășul Levente, am citit rapoartele sale, l-am întrebat și pe tovarășul Filipache ce părere are despre specialiștii ăștia. Ei, aici e aici! Dînsul a dovedit un liberalism periculos. Dînsul n-a vrut să știe de dosare, de proveniența unor oameni, și pe unii chiar i-a menținut în serviciu, după cum rezultă din informațiile primite de la șeful cadrelor. Păi, tovarăși, aici intrăm într-o problemă mult mai gravă, aici nu mai e vorbă de o problemă de producție, aici e vorba de o problemă politică. Oare nu cumva, să mi se ierte că o spun, tovarășul Filipache a uitat cît a suferit de pe urma acelor elemente care l-au urmărit și prigonit? Păi cum vine asta: noi facem socialismul cu liberali și cu legionari, cu oameni care au rude în Germania și cine știe ce pun la cale?..." Din fundul sălii se auzi atunci o voce, și se ridică un bărbat roșcovan, cu obrazul bine bărbierit, slab și osos: Tovarășu, eu am rude în Germania! zise simplu. Și cu asta ce este? Dacă dumneavoastră ați avea pe cineva la New York înseamnă că, gata, nu vă place România?" și se așează jos fără să mai spună nimic. Burcea însă nu era omul care să nu știe să ocolească astfel de întreruperi, așa că continuă: „Sigur că temerile tovarășului Levente poate au fost în unele cazuri prea mari, ba chiar am auzit că au fost și exagerări, dar după cum s-a văzut, oamenii și-au găsit dreptatea, au făcut apel și iată-i din nou în fabrică..." „Da, dar după șapte

luni !“ — strigă iar vocea din masa anonimă a sălii. Burcea zîmbi dulce, tuşi scurt într-o batistă albă ca gulerul scrobit al cămăşii, şi spuse cu dezinvoltură : „Evident, într-o revoluţie se fac şi erori, nu ştiu dacă cunoaşteţi că în timpul Revoluţiei Franceze şi-a pierdut capul chiar un savant, era desigur o mare pierdere, dar ce contează asta, pe lîngă marile realizări ale unei mişcări sociale grandioase ?“ Cu concedierile, tovarăşul Burcea terminase, el trecea încet şi sigur pe un tărîm mult mai complicat, şi Pîntea o simţea. Venea furtuna, acum venea cu adevărat furtuna. Sala asculta cu atenţie, pentru că trimisul ministerului vorbea frumos, cu aplomb, şi abia acum îşi dădu seama Pîntea că nici nu-i dăduse cuvîntul cum se cuvenea şi că era cam tîrziu şi cam arbitrar să-l mai întrerupă. „Tovarăşi, toate acţiunile omeneşti nu sînt întîmplătoare. Nu ştiu de ce, cei mai mulţi dintre noi nu-şi aduc aminte de trecut cînd e vorba de o situaţie prezentă, de ce nu legăm unele acţiuni mai vechi de cele mai noi. Iată, în ce-l priveşte pe tovarăşul Filipache, eu am să relatez un mic episod care s-a petrecut în biroul dînsului, mai demult. Nu vreau să fac nici o legătură între acest episod şi acţiunile de mai tîrziu ale tovarăşului Filipache, dar vorba aia... Trebuie de asemenea să precizez că, în ce mă priveşte, eu nu am nici un dubiu faţă de omul acesta care a muncit zi şi noapte pentru cauza noastră. Dar, tovarăşi, cum să interpretăm noi cuvintele spuse de tovarăşul Filipache unui tovarăş de la raion, e vorba de tovarăşul Zamfir, căruia dînsul cînd i s-a cerut să schimbe pînza pentru drapelele de defilare de la 1 Mai, i-a răspuns că nu e nevoie de mătase ca să sărbătoreşti jertfele clasei muncitoare. Păi, atunci, tovarăşi, de ce să nu luăm nişte cîrpe de bucătărie şi să le punem într-un băţ, şi gata, cu asta am terminat, ieşim să defilăm în faţa tovarăşilor. Asta e o bagatelizare a ceea ce avem mai scump, şi noi credem că asta explică oarecum uşurinţele prietenului nostru. Mie, cel puţin, mi se pare foarte ciudat să te restrîngi la unele lucruri importante şi să fii mînă spartă la altele. Stăm cu cristal pe masă şi cu cuptor electric şi nu vedem, măi tovarăşi, importanţa sărbătoririi lui 1 Mai ! Dacă un comunist, care a suferit atît, nu vede importanţa acestei sărbători, păi ceilalţi oameni, care au crescut sub soarele lui 23 August, ce să vadă ?“

Filipache se enerva greu şi în general avea o stăpînire de sine care-l ajutase toată viaţa, putea să asculte totul fără

să clipească, știa cît preț au cuvintele scăpate la mînie, poate chiar într-o împrejurare această stăpînire îi salvase viața, dar figura de stil a lui Burcea, luată din cine știe ce gazetă, îl făcu să fiarbă, și Pîntea o simți, deși directorul nu scoase nici un sunet, nici un cuvințel, din gura lui strînsă. Acum începea să înțeleagă totul și chiar să se mînie pe el pentru cele ce nu aflase despre caracterul său de om prea meticulos, cu acțiuni atît de lente. Cuvintele lui Petrescu erau nedrepte și căută să-și aducă aminte cînd îl jignise atît de rău încît să-l facă pe acesta să-l dușmănească cu adevărat, pentru că asta se simțea în mod evident din cuvintele lui. Discuția fusese într-adevăr destul de dezordonată, și unele luări de cuvînt nu-l interesară, dar acum simțea că totul pornea pe un drum cu hîrtoape, pe care mulți vor sughița. La primele fraze ale lui Burcea zîmbise cu o atenție politicoasă : „Ăsta e numai miere, dar ce-i drept, e abil", dacă n-ar fi fost cuvîntul acela atît de nepotrivit și atît de artificial „soarele lui august", ar fi ascultat în liniște mai departe, dar sînt lucruri care nu se pot suporta și trebui să facă un efort vizibil ca să nu-l întrerupă. Voia să știe pînă unde va ajunge tipul ăsta cu acuzațiile : va să zică, anarhie, nerespectarea planificării, deturnare de fonduri, ignorarea celorlalți din conducerea fabricii, adică renunțarea la principiul muncii colective, liberalism, simpatie pentru dușmanii regimului și chiar o greșeală gravă, minimalizarea importanței zilei de 1 Mai. Ce avea să urmeze ? Lista era frumoasă. Cu ea puteai să răstorni și un bivol... Și deodată avu imaginea exactă a situației : ăștia, cîțiva, era clar, Anghel, Burcea și cine mai știe cine, din umbră, vor să-l scoată la pensie, vor să-l pună pe linie moartă. Ei și ? Mare pagubă, poate te mai odihnești și tu cîtva timp, că prea ți-ai bătut joc de sănătatea și de nervii tăi !... Nu, nu e asta, nu e asta ! Aici era vorba de o singurătate ucigătoare, de un lucru mult mai cumplit. Nu era vorba de puterea pe care el, Filipache, o pierdea și pe care o ignora : mare lucru să conduci patru sute de muncitori și funcționari, mare lucru să te scoli în fiecare dimineață la 6 și jumătate și să muncești pînă seara, numai pentru ca mizeria aceea de mîndrie personală să-ți fie gîdilată de un „să trăiți" spus de portar și de cine știe, altcineva, care vedea în tine nu omul, ci directorul ! Nu, nu era asta, fabrica, uzina, tipografia, cum vrei să-i zici, rămînea

fără el. Şi el rămînea fără fabrică, şi asta era un lucru grav. El şi fabrica nu se puteau despărţi, o mare parte din ea era creaţia lui, casa lui, curtea lui, oamenii lui, copiii lui. Fiecare trăieşte pentru ceva, vrea să creeze ceva. Sînt savanţi despre care nu află nimeni, cît trăiesc, nici mult timp după aceea. La închisoare citise viaţa cîtorva, şi ce măreţie era acolo, în acele vieţi anonime, stupide poate, pline de monotonie, dar care cereau un suflet de fier, o încredere în forţele tale şi la succese, şi mai ales la insuccese, pe o durată nelimitată, pe o viaţă, şi la unii venise moartea prea devreme, şi descoperirea, adică *faptul capital* al vieţii lor, nu se desăvîrşise, şi omul pierise pentru toţi şi pentru totdeauna, dar acest eroism continuu şi continuat existase cu adevărat, şi acele zile şi nopţi nedormite şi acea credinţă oarbă în reuşită existaseră. Şi erau alţii care au visat o viaţă să încrucişeze două flori, să creeze o a treia, ca Dumnezeu, să dea ceva nou în natură, îşi aducea aminte de cîţiva. O viaţă pentru o culoare nouă, pentru un ser nou. Unii au visat să zboare cînd nu puteau să zboare decît păsările, şi cînd au zburat s-au prăbuşit, şi au venit alţii şi s-au ridicat la cer şi iar au căzut şi iar au încercat alţii, în cer şi sub apă, pe pămînt, în infernul spitalelor, între oameni răi, între cei fără bună-credinţă, între cei care atît de uşor reuşesc şi atît de uşor ucid cu ştiinţă orice elan, orice credinţă şi orice reuşită care-i stinghereşte. La baza acestei credinţe unice a veţii lor sîngerează ceva, ei străbat viaţa plini de răni, orbi şi duşi numai pe drumul lor de această unică credinţă care-i mîngîie şi le ţine de sete şi de foame. *Faptul capital* al vieţii lui era acum să dea cărţi mai multe şi mai repede oamenilor ţinuţi de burghezie în neştiinţă şi mizerie morală, era un fapt mic, o ambiţie mică, un fleac în acest efort uriaş al ţării. Alţii, tot ca el, membri ai partidului, ridicau hidrocentrale, unii construiau uzine de automobile cu ţărani veniţi desculţi acolo, abia silabisind, şi care, muncind şi muncind, învăţau în acelaşi timp, ca şi el, neavînd decît scopul de a ridica din uitare şi nepăsare poporul. Cît stătuse la închisoare, se gîndise la aceste zile cînd va conduce un grup de oameni, cînd va munci pentru toţi în libertate, şi imaginea acestor zile îl susţinea moraliceşte, pentru că nu poţi să străbaţi o epocă întunecată a vieţii fără a avea imaginea luminoasă a ceea ce trebuie să urmeze. Şi viitorul acela venise, şi el i se dedicase cu toate

forţele sale şi, cum era firesc, greşise de multe ori, în repetate rînduri, şi iată, pica un gulerat din ăsta, foarte iscusit, care-i dădea zor cu soarele lui 23 August, cu planificările lui, cu acuzaţiile lui, care, în mod ciudat, aveau un fond moral, o justificare, şi i se păreau chiar şi lui Filipache drepte. Ce se întîmpla ? Cum era posibil ca lucrurile să capete o astfel de formă, strîmbă ? Pentru că tot ce spunea Burcea avea un temei legal : nu era bine că făcuse secţii noi, pentru că deturnase fondurile (cum le deturnase era o altă poveste), nu era bine că se bătuse pentru specialişti, pentru că, iată, ei aveau rude în Germania şi erau liberali, nu era bine că ridicase un club frumos, unde-şi petreceau oamenii timpul liber, pentru că nu se gîndise la casele personale ale muncitorilor ; nu era bine că făcuse o grădină în curte, terminînd cu gunoaiele şi cu reziduurile de plumb, otrăvitoare, pentru că asta era lux ; nu era bine că se gătea la cantină în cuptor electric, şi pe mese, în loc de muşama, erau cristale. Dar ce era bine ? Ce era bine, tovarăşe Burcea ? Asta era fleac, că un comunist — pentru că socotea pe Anghel pînă la un punct un comunist — se descompusese şi că fura cot la cot cu fostul ofiţer Vasilescu ? Asta era bine ? Peste asta putem trece, după cum putem trece şi peste faptul că fete tinere, tot copile de muncitor, erau silite să treacă întîi prin patul lui Vasilescu şi al lui Stamate şi al lui Anghel, asta era bine ? Asta era mai puţin important, nu-i aşa ? Sîngele i se urca încet-încet la cap lui Filipache, dar se stăpînea. Exista o tehnică a uitării, a umflării unor fapte, a organizării luării la cuvînt, şi el începea s-o înţeleagă, dar în acelaşi timp înţelegea că n-o să stea cu mîinile-n sîn şi că o să răspundă şi încă cum, dar asta n-ajungea, n-ajungea de loc. Dacă masa de muncitori, pe care vorbitorul o gîdila şi o atingea la punctul cel mai sensibil, nu-l susţinea pe el, dacă ei, furaţi de cuvintele astea care pot valora cînd cît o tinichea, cînd cît o bucată de aur, mergeau la sufletul lor şi el, Filipache, se va trezi singur şi nesusţinut de toată familia lui, în care crezuse, şi pe care o apărase în felul lui, de alte greutăţi, căreia voia să-i asigure un viitor bun şi o viaţă frumoasă ? Dacă ei, minţiţi de demagogia asta cu casă personală, cu prime care ar fi putut să fie mai mari şi mai dese, îi vor întoarce spatele şi el va rămîne singur aici, în faţa lor, fără prieteni ?

Burcea nu terminase cuvîntul, bea cu încetineală din paharul cu apă, repede reumplut de un om de serviciu care sta pe o bancă alături de masa prezidiului.

„Tovarăşi, spunea el cu aceeaşi meticulozitate, de care Pîntea începea să se îngrozească, în linii mari eu am cam spus ce aveam de spus despre felul în care a fost condusă fabrica pînă acum de către tovarăşul Filipache, poate careva dintre dumneavoastră vrea să se ridice şi să aducă unele completări care să ne arate cum de au fost posibile unele erori, pentru că, încă o dată, să mi se ierte, erori au fost, şi nu una, nu două, multe, şi aşa, cred că nu mai poate merge, trebuie deci o analiză serioasă, care să ne ducă la unele concluzii şi la unele măsuri — nu credeţi că am dreptate ?" Burcea se aşeză aşteptînd parcă să audă aplauzele celor ce-l ascultaseră, dar, în mod surprinzător, nimeni nu aplaudă, şi cei care încercaseră s-o facă se opriră intimidaţi, neauzind reacţia zgomotoasă a celorlalţi.

Pîntea căută cu privirile la auditoriu. Ar fi trebuit să vorbească el, dar regulamentul tacit al acestor întruniri nu-i permitea, aşa că se stăpîni. Se uită la Filipache, el desena încă absent tot corăbii şi catarge cu creionul roşu. Tăcerea se prelungi chinuitoare, deşi nu dură prea mult. De afară valurile de căldură ale zilei de iunie năvăleau prin ferestrele deschise.

La cuvînt se înscrise Vasilescu, şi după o scurtă izbucnire de şoapte, se făcu iar tăcere, o atît de mare tăcere, încît se auzi liliacul de la intrate frecîndu-se de un zid în bătaia unui vînt care aruncă din nou în sală granulele stepei munteneşti.

„Tovarăşi, începu fostul ofiţer cu un glas binevoitor, niţel ironic, cu acea lipsă de respect pentru ceilalţi, pe care o posedă toţi cei care se consideră mai înţelepţi şi mai deştepţi decît cei cărora li se adresează, aici s-au spus lucruri foarte grave despre mine şi despre tovarăşul Anghel. Eu nu înţeleg un lucru : dacă cineva e prieten cu altcineva, e o crimă ? Este adevărat că beau din cînd în cînd cu tovarăşul preşedinte cîte un pahar de vin şi încă la cîrciuma *Ţipă-n drum*, a unui particular, după cum ştie toată lumea ; este adevărat că am vrut să-mi fac o casă şi că pe urmă, din lipsă de bani, am vîndut-o ! Cu ce bani, o să mă întrebaţi ? Cu banii muncitorilor, a spus cineva, şi eu am să-l dau în judecată pentru că minte,

pentru că trebuie să dovedească cele ce-a afirmat. Dumneavoastră credeţi că economatul, pentru care am asudat şi mi-am pierdut nopţile, a funcţionat după capul meu ? Dar avem un serviciu de contabilitate, tovarăşi, avem funcţionari care au controlat, au existat bonuri, cum puteam eu să-mi însuşesc unele sume fără să le justific ? Dumneavoastră nu vedeţi că aici sînt învinuit pe degeaba ? Să spună toţi cei de aici cum a funcţionat acest economat, să spună cum v-am ţinut eu la cantină numai cu lucruri bune... „Auzi, el ne-a ţinut ! exclamă Antonică de la locul lui. Dar cine eşti dumneata, tovarăşe, Mecena ?“ Se auziră rîsete şi ţîstuiri în sală. Unii îl aprobau pe Vasilescu, amintindu-şi de o perioadă cînd cantina mersese ca pe roate, ca şi economatul. „Că acum nu mai merge aşa, o să vă spun eu de ce nu mai merge : pentru că lucrurile s-au scumpit, şi eu din buzunar pentru atîtea guri n-am de unde să dau, că aş da. E drept că tovarăşul Filipache a mai pus cîte ceva din fondul directorial, dar nu ajunge, aşa că să lăsăm exagerările şi vorbele aruncate pe fereastră...“ „Dar cu curva aia de secretară a lui Bazilescu cum e ?“ întrebă un maşinist din fund. „Tovarăşi !, sări de la locul lui Burcea, ce-i aici, tovarăşe Pîntea, eu le iau cuvîntul celor care vor să transforme această şedinţă într-o porcărie ! Nu permit !“ Se înroşise, arăta ca un ardei copt, dar cîteva glasuri de femei îl opriră : „Ia mai stai acolo jos, tovarăşe, şi lasă-ne să vorbim, că nouă nu ne-a pus încă nimeni pumnul în gură ! Ce, vă faceţi că nu ştiţi, vă faceţi că nu e aşa ? Tovarăşe Pîntea, ia spune şi dumneata ceva, că n-oi fi mort acolo la masă !“ Secretarul se ridică în picioare şi potoli sala. „Vă rog să tăceţi şi să fiţi liniştiţi. Am să vorbesc, n-aveţi nici o grijă. Tovarăşul Burcea vine cam rar între muncitori şi nu-i cunoaşte prea bine, după şedinţa asta o să fie mai lămurit. Iată ce vreau eu să spun : am ascultat aici cu multă atenţie tot ce s-a rostit. Discuţia noastră nu e închisă, dimpotrivă, dacă e nevoie vom sta pînă diseară aici şi vom spune tot ce avem de spus. Sînt lucruri care mă supără şi pe mine, şi cu siguranţă şi pe tovarăşul Filipache, el o să vorbească la urmă şi o să ne lămurească, dar ce vreau eu să zic răspicat şi de la început : tovarăşi, aici se încearcă o răstălmăcire voită a muncii tovarăşului Filipache, şi noi asta nu putem să permitem, eu ca secretar al organizaţiei de bază al fabricii nu pot să permit, oricît ar veni aici

tovarăşul Burcea cu aere de funcţionar de la Centru !" „Ai să răspunzi !" strigă Burcea de la locul lui. „Am să răspund ! făcu calm Pintea. În faţa cui crezi dumneata că am să răspund ? Tot a unor oameni, că pentru asta nu se vor aduce niscai cămile !" Hohotele de rîs din sală întrerupseră discuţia un minut. „Tovarăşi, reluă secretarul, aici s-a spus — şi încă cu dibăcie — că directorul nostru a lucrat de capul lui, că a făcut şi c-a dres. Cine nu-l cunoaşte pe tovarăşul Filipache, după cuvîntul tovarăşului Burcea, va crede că el e cel puţin un reacţionar care a ajuns din întîmplare la conducerea fabricii. S-a spus că dînsul a deturnat fondurile, că nu a respectat planificările, că a angajat oameni care nu ne iubesc, că aşa şi pe dincolo. Dumneavoastră chiar l-aţi aplaudat, dar să vedem cum stau lucrurile, că e uşor s-o întorci, totul e să şi dovedeşti. Cu fabrica asta s-a întîmplat un lucru care-mi aduce aminte mie de o întîmplare pe care vreau să v-o povestesc : anul trecut eram într-o excursie pe undeva prin Moldova. Erau cu noi şi nişte străini. Am ajuns pe un fel de păşune, dimineaţa, maşina ne-a lăsat acolo, şi noi ne-am văzut de treabă. Pe păşunea asta sta un ţăran care păzea o vacă, o singură vacă. Străinii s-au minunat, l-au fotografiat şi m-au întrebat dacă e adevărat că el păzeşte numai o vacă. Aşa era. Ne-am întors seara, stelele se rotiseră în cer : băgaţi de seamă, soarele se culca, şi ţăranul nostru sta proptit într-un par şi privea vaca. Ei, cam aşa ar fi trebuit să facă Filipache al nostru cu fabrica, după părerea tovarăşului Burcea, să stea să se uite la ea, s-o păzească, dar, cu voia dumneavoastră, o tipografie nu e o vacă, ea nu dă lapte dacă n-o faci să umble, dacă nu ridici secţii noi, dacă nu aduci mai mulţi muncitori, dacă nu o sileşti să producă cu toate forţele. Tovarăşul Burcea i-a tot tras aici cu planificarea şi cu nu ştiu ce. Sigur, e bună planificarea, şi noi o respectăm, dar pentru asta trebuie să ne punem palma în fund şi să aşteptăm mana cerească ? Ia să vedem noi în ce-a constat deturnarea de fonduri a tovarăşului Filipache ! Dumneavoastră o să vă aduceţi aminte, mai bine decît mine, dacă a fost aşa sau nu. Ţineţi minte că o aripă a fabricii a fost bombardată la 4 aprilie de americani, şi că din această aripă au mai rămas nişte cărămizi. Ei bine, tovarăşul Filipache ce-a făcut ? A adunat cărămida, v-a chemat duminica la muncă voluntară, a luat din fondul de salarii cîteva zeci

de mii le lei şi, angajînd muncitori mai puţini, pentru ca să nu ceară nimănui alţi bani, cu nişte salahori şi cu dumneavoastră, cu ce-am mai pus noi umărul, a ridicat cîteva secţii noi, în care trebuiau adăpostite maşinile achiziţionate de către stat. Asta a fost deturnarea de fonduri, vă place, tovarăşe Burcea ? S-a vorbit aici de şcoala de balet. Ei şi ? Sindicatele sprijină viaţa culturală a muncitorilor ; unde vedeţi dumneavoastră o crimă că copiii noştri vin şi fac balet ? Tovarăşul Orghidan, mi se pare, face pe moralistul şi spune că nu şi-ar trimite nici în ruptul capului copiii la balet, să fie sănătos ! S-a mai vorbit, şi aici mi se pare că reaua-credinţă a întrecut orice măsură, că Filipache a minimalizat importanţa lui 1 Mai, pentru că n-a cumpărat mătasea de la un particular. Asta e o tîmpenie ! Eu am fost de faţă la discuţia cu tovarăşul ăla, Zamfir. Păi dacă un om e dispus să o ia aşa, unde am ajunge ? Asta e o stîngăcie, tovarăşi ! Dar n-am terminat. Eu vreau să spun ceva şi despre spaima tovarăşului Burcea de adevăr. Da, tovarăşi, ăsta e cuvîntul, dînsul se teme de adevăr, pentru că îl cunoaşte mai bine decît oricine şi ştie că vinovaţii stau aici în sală şi aşteaptă să cadă capul lui Filipache, şi mîine să se aşeze ei în scaunul lui, să-şi angajeze cîte tîrfe le trebuie, să-şi bată joc de sufletul unor fete care vin să cîştige o pîine şi să înveţe o meserie. Tovarăşului Burcea i se pare că e un fleac că onoratul preşedinte de sindicat al nostru merge cu maşina la iarbă verde şi face din maşina asta un fel de bordel pe roţi. Asta nu-i priveşte pe comunişti, asta nu-i interesează pe comunişti, că tot ce avem mai sfînt şi mai curat e terfelit de către un om, care a mers pînă acolo, încît şi-a minţit pînă şi pe tovarăşii lui din partid ? „Ce vrei să zici ?“ strigă gîtuit, de la locul lui, Anghel, palid şi furios. „Ştii bine ce vreau să zic !“ Preşedintele sindicatului se ridică furios şi se sprijini de marginea mesei : „Tovarăşi, nu permit !“ „Ba o să ne permiţi să te scoatem şi din partid cînd va fi cazul ! i-o reteză scurt secretarul. Spune mai bine cît mai ai de gînd să cîrdăşeşti şi să ne duci de nas... ?“ Burcea sări din nou de la locul lui şi rupse tăcerea îngheţată care urmă. „Tovarăşe Pîntea, dumneata o să răspunzi pentru cele ce-ai spus, aşa să ştii. Aici sînt atîţia martori. Nu dumneata o să-l dai afară din partid pe tovarăşul Anghel, are cine să-l dea, dar să vedem de ce să-l dea şi pe cine să dea, tovarăşi, pentru că tovarăşul Pîntea uită că are

de-a face cu un om care a suferit pentru partidul ăsta, cu un om care şi-a lăsat un picior la Siguranţă. De ce se uită treaba asta, vreau să ştiu ! De ce e împroşcat cu noroi pentru nişte lucruri discutabile, omeneşti, la urma urmelor..." „Ce spui, nene ? sări de la locul lui Antonică. Ia ridică-te, Valentino, şi zi-i ce ţi-a spus tîlharul ăsta de Anghel după ce te-a lăsat borţoasă ! Haide, spune, că aici sîntem în familie. Aici putem să auzim totul. Ia să vedem noi dacă piciorul ăla lăsat la Siguranţă a fost lăsat la Siguranţă, sau sub un autocamion pentru că eram beţi şi nu mai ştiam pe ce lume ne aflăm. Haide, Valentino, ridică-te, că-ţi dau o palmă dacă nu spui totul..." Se ridică o fată palidă şi năltuţă, cu un păr blond, moale, cu ochi albaştri, şi gene lungi, îmbrăcată într-o rochie portocalie. „E adevărat că la angajare Stamate ţi-a cerut să-l primeşti acasă singură ?" „Da." „E adevărat că după aia, într-o excursie sindicală la Braşov, ţi-a spus să ai grijă de tovarăşul Anghel, care poate multe ?" „Da." „E adevărat că încă trei prietene de-ale tale au păţit la fel şi că pe una Anghel a dat-o afară pentru că nu a vrut să aibă de-a face cu el ?" „Da". „Ia să te mai aud, tovarăşe Burcea ?" mai întrebă Antonică, potrivindu-şi ochelarii pe nas. Pîntea îl opri cu un gest. „Şi eu vreau să mai întreb cîte ceva pe Stamate ăsta, pe şoferul Vardughian, pe cantinier şi pe Orghidan. Vreau să ştiu cum se dau şi cum se iau ciubucurile, vreau să ştiu cît se încasează la angajarea unui muncitor, şi cum jumătate din bani ajung la preşedintele sindicatului ; vreau, mai ales, ca prietenul nostru Anghel să ne povestească cum şi-a pierdut piciorul în beciurile Siguranţei, că uite, parcă cineva l-a calomniat. Ia ascultă, mă Antonică, de ce calomniezi tu pe tovarăşul Anghel, ce-ai tu cu el ?" „Uite aşa sînt eu, fac ce fac şi calomniez oamenii !" rîse Antonică rar, în hazul general, cu teamă să nu încurce cuvîntul străin şi să se facă de rîs.

În ziua aceea mai luară cuvîntul 16 oameni, femei şi bărbaţi, şi şedinţa se termină aproape la ora patru, fără ca cineva să părăsească sala. Filipache nu luă cuvîntul.

XIV

Despărţirea Evei de familie nu avusese nimic patetic în ea. Elena plînsese, bineînţeles pe ascuns, o rugase să nu ţină seama de vorbele la necaz ale lui taică-său, dar fata era încăpăţînată, îi semăna lui Filipache. Cum era o fire aventuroasă, această plecare de acasă avea pentru Eva farmecul ei. Îşi făcuse socoteala că, dacă nu va găsi deocamdată o cameră la hotel, doamna Yvonne îi va face rost de o încăpere cît de mică, prin cunoştinţele ei. Era o vreme grea, casele aveau şi aşa prea mulţi chiriaşi, se plăteau filodorme uriaşe, şi fiica lui Filipache nu-şi dădu seama în ce fel de viaţă se aruncă. La un moment dat se gîndi să se oprească la Denise, doar el o invitase, dar sculptorul prea era neserios şi vulgar, şi n-ar fi putut să-l rabde multă vreme, cu modelele lui, cu înjurăturile şi viaţa de boem. Peste Manicatide nu se putea duce, pentru că acolo era Clara şi mizeria vieţii lor comune. Se opri cu geamantanul direct la şcoală şi-l lăsă în cancelaria umedă, cu ferestrele deschise, dincolo de care se vedeau pomii înverziţi fastuos şi sclipitor. Femeile de serviciu o întrebară unde pleacă şi le spuse că se duce la munte, la o cunoştinţă. Era sîmbătă şi putea lipsi pînă marţi, minciuna părea plauzibilă. Doamna Yvonne sosi mai tîrziu, tot agitată, tot obosită. Eva o luă de braţ şi-i spuse uşor la ureche : „Doamnă Yvonne, să nu exclami, am fugit de-acasă, părinţii m-au alungat pentru chestiunea cu domnul Manicatide. Ştii cumva o odăiţă cu chirie undeva ?“ Femeia se sperie, nu-i conveneau astfel de complicaţii, dădu din umeri cu spaimă şi o copleşi cu sfaturi : „Fetiţo, du-te înapoi la părinţi, lasă glumele astea, la anii tăi şi eu am vrut să fug de acasă, dar mi-a trecut, crede-mă, e o prostie fără margini

ceea ce faci." Eva se înverşună şi-i spuse că sfaturi nu primea, o întrebase numai dacă nu ştie cumva vreo odăiţă unde ar putea locui. Avea un salariu, se va descurca. Doamna Yvonne ceru cîteva zile de gîndire, dar pînă la prînz Eva aflase o adresă. Bătrîna pianistă a şcolii îi spuse că ştia o verişoară bătrînă care locuia undeva, pe Batiştei, şi că sus, la mansardă, parcă cineva ar putea să-i subînchirieze ceva. Se duse întins acolo, urcă scările unei case vechi cu trei etaje, şi găsi o altă bătrînă, surdă ca lemnul, mioapă şi îmbrăcată la fel de prost ca pianista lor, care-i spuse să bată într-o uşă vecină. Se auzeau miorlăituri de pisici, mirosea a closet neglijat, a cartofi rîncezi, apăru un bătrîn cu părul alb, care o pofti foarte manierat pe un coridor îngust plin de lighene, sofale aşezate pe o parte, din care ieşeau arcuri şi zegras, ajunse, în sfîrşit, într-o încăpere încărcată cu lucruri vechi, cu samovare de nichel şi cu servicii de porţelan fin, învechite şi demodate puţin, grămădite unele peste altele, cu tablouri neidentificabile la o primă vedere, înrămate în bronzuri stinse şi grele numai aparent, pentru că în realitate erau de lemn aurit, dar ei totul i se păru feeric, şi vechea lampă cu garnitură de argint ciupit, şi canapeaua învelită cu un vechi covor de perete, cu desene fine, pe un fond carmin ardent, şi fotoliile deşucheate, fără picioare parcă, acoperite cu o mătase murdară, scufundate într-un covor superb, dar ros, întrebuinţat, nemăturat parcă de ani de zile, şi dulapul lustruit şi pătat şi ars, cu încheieturi metalice, şi măsuţele — două — franţuzeşti, mici şi incomode, pierdute parcă în această încăpere care adăpostea mobila din mai multe odăi... Bătrînul îi vorbi franţuzeşte, se bucura că Eva îi răspunse impecabil, şi după un ceas de pălăvrăgeală îi arătă şi o încăpere strîmtă, alăturată, în care se afla un duş, spunîndu-i că, dacă o interesează şi poate plăti 300 de lei pe lună, va avea şi unde să se spele, pentru că lui îi ajungea, fiind singur, coridorul, pe care va instala divanul de la intrare. Suma era destul de mare ; ea venise cu geamantan cu tot, hotărîtă să dea oricît, să scape de obsesia locuinţei. Primi după o tocmeală aprigă, dar celălalt nu cedase nimic ; spunea numai că va fi trecută în cartea de imobil ca flotantă şi va fi socotită de miliţie ca o rudă îndepărtată, în sfîrşit, o operaţie obscură, la care Eva nu vru să se mai gîndească. Lăsă geamantanul şi porni în oraş, să cumpere cu banii rămaşi după acontare două per-

deluţe de creton cu care să acopere geamurile mici ale fostei odăi de servitori. Scoase cîteva lucruri inutile, îi făcea plăcere să privească tablourile de pe pereţi şi-l întrebă pe fostul proprietar cui aparţin ? „Iser, Petraşcu, Ciucurencu, un nebun al cărui nume îmi scapă, iar Iser, iar Petraşcu, aici e un Pallady din timpurile lui bune, Tonitza, un desen de Marcel Iancu, toate la un loc fac o avere, tot ce mi-a mai rămas.“ Tablourile erau originale, îi confirmă mai tîrziu Pavel, care se pricepea, şi care o vizită pentru că se întîlniseră pe stradă întîmplător.

Eva începu o viaţă curioasă ; se scula devreme, toată această casă plină de bătrîni şi de lume amestecată se deştepta de la cinci, vara, femeile plecau după gheaţă, cotrobăiau după bani prin vechile scrinuri şi dulapuri, erau arţăgoase, se certau, aveau multe pisici, toate flămînde şi agresive, de la ora aceea nu se mai putea dormi, începea infernul : coborau scările răsunătoare, se auzeau deşteptătoarele funcţionarilor care locuiau pe palier, izbucneau blesteme cînd ceainicele dădeau în foc şi nu mai puteau fi ridicate din pricina fierbinţelii, vreun motan fura bucata de carne tîrguită cu o zi înainte, un copil mic ţipa că udase scutecele, vecinii îşi băteau în pereţi cu pumnii ca să avertizeze că se aude totul : şi lanţul closetelor tras cu furie, şi scurgerea gunoaielor în crematoriu, cînd dinţii metalici întîlneau alte obiecte de metal şi se auzea un imens scrîşnet şi toţi bănuiau că totul se va strica, iar cînd spaima asta trecea şi înjurăturile bărbaţilor încetau, se izbea o uşă de perete şi cineva urla că se lăsase uşa deschisă de la coridor şi aici, sus, la etajul al treilea, era un curent insuportabil şi au să se spargă geamurile şi atunci cine le plăteşte ? Dracu ? Veneau funcţionari de la electricitate, de la oficiul de închiriere, veşnic lumina era tăiată, sau nu mergea apa pentru că nu se achitase la timp suma strînsă cu greutăţi imense de către domnul Stelescu, proprietarul, bătrînul acela cu părul alb, care la cinci şi jumătate dimineaţa bătea în uşa Evei şi întreba invariabil, cu o politeţe nepotrivită : „Domnişoară, pot să fac un duş ?“ Eva îşi punea cuvertura în cap şi mormăia ceva, şi bătrînul trecea pe lîngă patul ei răvăşit şi privea cu o curiozitate lubrică formele nedesluşite ale fetei, îl ameţea mirosul odăii, în care se amesteca izul de lucruri vechi şi transpiraţia parfumată a unei femei abia trezite, deschidea ferestrele, care dă-

deau spre un acoperiş vechi de tablă care nu lăsa să se vadă dincolo de el decît o parte de bulevard, urlînd de claxoane şi de clopote de tramvai. Domnul Stelescu întîrzia în faţa geamurilor date de perete, avea chef de vorbă, pentru că se culca devreme, şi Eva îl blestema, că tocmai atunci i se părea somnul mai dulce şi el fugea cu paşi uşori, pe vîrfuri, pînă dincolo, şi se dezbrăca de vechea sa pijama şi sta sub duş o jumătate de ceas bună, icnind şi ţipînd de plăcere. Fusese ofiţer superior, avea încă un trup mlădios, nedeformat, dar totul era ridicol la el : şi curtea pe care i-o făcea cu discreţie, şi eleganţa desuetă a hainelor, ca şi gura ştirbă şi bătrînă, pe care tot mai visa s-o aşeze vreodată pe braţele şi sînii tineri ai chiriaşei. Eva venea tîrziu, seara, începuse să obosească de atîtea zgomote şi ţipete triviale, ar fi vrut să se mute, se interesă pretutindeni, doamna Yvonne nu găsise pe nimeni, şi rămase mai departe în mansarda aceea, care era fierbinte ca un cuptor vara şi rece ca un mormînt iarna, pentru că micul element al caloriferului cu păcură era stricat şi dădea căldură pe apucate, ca să nu mai punem la socoteală şi perioadele cînd nu era ţiţei, pentru că din nou chiriaşii numeroşi nu-şi plătiseră cota.

Maică-sa, Elena, o căutase două zile la şcoală, o implorase să vină din nou acasă, dar ea nici nu voia să audă. În cele din urmă, se înduplecă şi-i arătă unde stă, şi cînd filatoarea văzu în ce condiţii mizere se zbate, începu să plîngă şi s-o implore să lase ambiţia. Nu obţinu nimic. Îi aduse numai cîteva cearşafuri, care să înlocuiască zdrenţele cu care se acoperea noaptea, pe urmă cără şi o plapumă de acasă, şi, ceva mai liniştită, începu să-l mintă pe Filipache că Eva lor locuia într-o odaie acceptabilă, în centrul oraşului. Bărbatul nu cerea niciodată amănunte, asculta indiferent vorbele femeii şi cădea după aceea într-o tăcere mînioasă. Elena spera că măcar o dată, în vreo duminică, va reuşi s-o aducă pe Eva, la ei, la masă, dar nu reuşi. În acele zile, fata pornea cu Pavel prin muzee, întîrziind pînă spre prînz în faţa exponatelor, ascultîndu-l pe prietenul său cu o ureche neatentă. Către douăsprezece, era vară de-acuma, o pornea întins cu tramvaiul spre hipodrom şi-l găsea pe Manicatide tot în micul său bar, discutînd cu *bookmakerii* despre cai, convorbiri nesfîrşite care n-o mai interesau. Se făcea trei sau patru, mergeau undeva la masă, la vreo cunoştinţă ; din ce în ce, numărul

acestor cunoştinţe se împuţina şi, în cele din urmă, se suiau în tramvaiul care-i ducea spre Colentina, în mahalaua lăptarilor. Locurile erau frumoase, totul înverzise, grădini şi crînguri, undeva departe se scurgea o gîrlă limpede, acolo stăteau pînă seara cînd se întorceau în odaia de paiantă unde o găseau pe Clara, care dormise toată ziua (duminica ea dormea ca un animal doborît, ca să cîştige din timpul pierdut în cursul săptămînii, cînd se scula foarte devreme şi venea foarte tîrziu acasă, tocmai din capătul celălalt al Bucureştilor, ca să ajungă la cooperativa de jucării la care lucra). Cele două femei nu-şi vorbeau, domnea o tăcere posacă, Manicatide bea de obicei, fumînd, între ele. Stăteau la o masă în curte, ograda aceea de ţară mirosea toată a fîn şi a găinaţ, se auzeau cîinii lătrînd fioros spre cîmpurile vecine, şi dinspre gîrlă sosea o răcoare plăcută. Ca de obicei, Manicatide nu cîştiga mai nimic la curse, şi-şi cumpăra cu restul de bani împrumutaţi rachiuri ieftine de la cîrciuma din capătul acelei uliţe noroioase. Clara căutase să-l convingă de cîteva ori să se angajeze undeva, dar el refuzase cu încăpăţînare. Umblase în ultima vreme în cîrdăşia unor indivizi, colectînd cu o autocamionetă fier vechi şi cîştigînd cîte ceva. O vreme lăsase cursele pentru a merge la Talcioc, de unde tîrguia ghidoane ruginite, faruri de automobil, arcuri vechi sau piese disparate de oţel. Bărbatul părea fericit că-şi găsise o ocupaţie, dar în toamnă se dusese şi *business*-ul ăsta, cum glumea cu o amărăciune sinceră. Începuseră ploile, şi pe el noroiul şi depărtarea îl îngrozeau. Nu mai avea la cine să doarmă, pentru că cuibul lui Vasilescu se spărsese, Irma nu mai voia să ştie de nimeni, şi atunci nu mai pleca de acasă cu săptămînile. Eva nu-i spusese că fugise de la părinţi şi că locuia în centru. În mica mansardă nu-l putea aduce, pentru că ar fi văzut-o toţi chiriaşii aceia curioşi, şi pe urmă ei se obişnuiseră cu prezenţa lui Pavel, pe care-l luau drept logodnic, şi asta le impunea pentru că istoriile lui cu tătarii, discuţiile despre cărţi necunoscute, îl făceau praf pe domnul Stelescu, mîncat firește de o gelozie de bătrîn care se manifesta prin prezenţa lui continuă la vizitele disperatului. Pe vremea aceea, Pavel lucra la Academie, îşi găsise un serviciu retribuit modest, care nu-i lua timp mult, seara făcea figuraţie la cîteva teatre.

Eva mînca pe unde apuca, în mici bodegi sau la o cantină, avea cursuri repetate cu clasele noi şi nu simţea nevoia

decît să doarmă. Nu se mai ducea de multă vreme cu sufertaşul cu mîncare la Manicatide, acesta găsise soluţia. Fostul lui grăjdar şi slugă, omul care-l adăpostea, îşi rupea de la gură şi-l ţinea el pe mîncare. Dragostea pentru bărbatul frumos şi din ce în ce mai îmbătrînit şi acrit se stinse încetîncet. Simţea tot mai rar nevoia să-l vadă, el devenise gelos, o gelozie furibundă, plină de ameninţări, bănuia că se îndrăgostise de altcineva, şi-i declara că nu-i permite aşa ceva, îi promise s-o urmărească, dar spunea totul cu atîta lipsă de convingere, că nu-l credea. Ceva trist şi apăsător se aşternea între ei. Cînd bea puţin rom sau secărică şi fuma mult, şi iar se ridica între ei o piramidă de mucuri arse de ţigări, Manicatide îşi amintea de după-amiezile de toamnă tîrzie de la Comana, de peisajul acela îngheţat şi mort, şi ea avea senzaţia că i se vorbeşte despre doi oameni ucişi de multă vreme, despre al căror trecut ştiau amîndoi, şi le plăcea să creadă că le aparţine. Apariţia Clarei, tot mai îmbătrînită şi parcă topită de zilele de muncă repetate într-o monotonie nesfîrşită, le confirma bănuiala că totuşi, lor, ei şi lui Manicatide, li se întîmplaseră toate acestea. Erau reale şi drumurile vechi în mica lui maşină, şi popasurile la restaurantele dosite, unde chelnerii serveau tăcut şi politicos, mese pe care Manicatide le evoca cu o religiozitate niţel caraghioasă. Numai cînd îi mai simţea gura sălbatică pe gura ei, şi mirosul cămăşilor ţinute în dulapul plin de levănţică al odăii de paiantă, şi îi vedea ochii arzători lîngă obraz, o durere şi o căldură nesfîrşită se ridicau din adîncul inimii şi ar fi vrut atunci ca vechiul sentiment atît de adînc şi de tulburător să renască, să mai audă o dată clopotul scufundat al vechii lor iubiri vibrînd şi aruncînd sunete, să alerge nebună pentru el, să-i aducă din fundul pămîntului lucrurile cele mai bune, şi să-l vadă mulţumit între caii lui, pe care-i ucisese, fără să fie pedepsit încă, tot tînăr şi frumos ca atunci cînd se îndrăgostise de el. Treceau nopţi lungi de toamnă în acel cîmp al Colentinei, răsunînd pînă departe sub stele, se auzea scîrţîitul unor cumpene de sat, de undeva de peste locuri, sau scrîşneau lanţurile ruginite ale grădinarilor care scoteau apa din adîncuri şi o turnau pe şanţurile grădinilor lor, şi tot cartierul de lăptari se umplea de rîuri argintii de apă, care duceau pînă departe spuma şi răceala învolburată a puţurilor. De ce mai udau ei în acest anotimp cîmpurile nu ştia ; poate toamna

era lungă și mai cultivau ceva, oricum, dinspre bostănării venea un miros tulburător de plante necunoscute, prin curțile din apropiere cădeau nucile pe pămîntul tare, la cîte un vînt, frunzele lor grase și dure se aruncau în văzduh și se prăbușeau într-o domoală rotire în jur. Atunci, bărbatul mai avea ceva din frumusețea lui apusă și știa asta și, deși n-o mai iubea, îi cerea să-l iubească, avînd un sentiment teribil că va fi părăsit și de ea, și de Clara. „Dacă într-o zi n-ai să mai vii, îi spunea, mă vei găsi spînzurat aici, în grajd." Petre, gazda lui, avea un staul deschis, plin de hamuri și de potcoave și șei, de nicovale și vase vechi. Manicatide îi arăta pereții plini de curele și de frînghii de cînepă și rîdea serios: „Poate nu mă crezi, dar așa voi face..." Eva pleca deprimată, și nu mai voia să-l vadă o săptămînă, dar uneori ploua atît de mult și de rece, încît își închipuia singurătatea lui în odaia de paiantă care mirosea a sfoiegeală și a bălegar, și atunci din ce bani mai avea tîrguia puțin salam și două sticle de rom sau de secărică, pentru că erau mai ieftine, și se urca în tramvaiul urlător care făcea trei sferturi de ceas pînă la bariera Colentinei, scîrțîind din geamuri și lemne și abia mai suporta înghesuiala de lăptari cu garnițe, de femei băute care se certau în gura mare pentru cine știe ce fleac. Cobora alergînd prin băltoace, cu o ultimă energie tinerească, după orele nesfîrșite de dans mecanic, repetat la nesfîrșit, și ajungea în curtea plină de cîini dușmănoși și umezi, lătrînd îngrozitor, gata s-o sfîșie de fiecare dată, dar repede îmblînziți de glasul tunător al lui Manicatide, care o dată redevenea autoritar și-i plăcea să se simtă asta. Eva îl găsea cu veșnicele programe de curse subliniate cu creionul roșu pe masă, dar tot bărbierit proaspăt, mirosind a săpun și cu hainele mai roase și mai învechite, dar întotdeauna bine călcate. O săruta și închidea ușa, și odaia aceea în care mai trăia o femeie (se vedea asta pentru că mai păstra încă o urmă de căldură, chiar în mizerie), se însufleța de strigăte și surpriză, care-i făceau plăcere, deoarece devenea deodată zeița bună din poveste, și el îi săruta palmele întoarse și o strîngea alături și-i spunea că de fapt nimic și nimeni nu e în stare să-i despartă. După o jumătate de oră, Manicatide golea una din sticle, și ochii deveneau opaci, obrazul încremenea într-un rictus împietrit. Atunci vorbea despre un război posibil și despre o teribilă răzbunare care avea să urmeze. „Dintre toți urmașii comuniș-

tilor, tu vei fi singura care vei scăpa. Cu mîna mea am să-i spînzur. Mi-au luat tot, iată ce-am ajuns, un întreţinut, şi nu mi-e ruşine, să ştii că nu mi-e ruşine." Pe urmă cădea cu capul pe masă şi plîngea încet, fără să suspine, doborît de o tristeţe fără margini. Eva credea că-i vor plesni creierii de disperare, pentru că ceea ce simţea în acel moment pentru el nu mai era dragoste, era o îngrozitoare milă, pe care trebuia s-o ascundă cu grijă. Dacă el ar fi simţit asta s-ar fi făcut foc. Venea seara, afară tot mai ploua insistent, noroiul din ogradă creştea ca o mare, şi pe la opt seara, cînd ştiau că se va întoarce Clara, porneau spre staţia de tramvai. Nu-i ascundeau nimic, ea îl întreba dacă îl mai ceartă, şi Manicatide mintea că nu, că s-a resemnat cu viaţa pe care o duce.

Urmă o iarnă cumplită. Eva îi împrumută bani de lemne, dar el îi jucă la curse şi rămase să se încălzească cu nişte cioate culese de pe cîmp de către Petre. Fetei îi trecu prin minte să-l cheme în Batişte, să nu-l mai lase acolo în cîmpul pustiu, dar nevoia de linişte şi singurătate învinse, şi nu-i spuse nici atunci că plecase de la părinţi. Întîrzia din ce în ce mai puţin la el, Manicatide nu se mai mira, avea numai un reproş pe chip, mut şi dispreţuitor, care voia să însemne: „Aşa sînt oamenii, la greu te părăsesc", şi tocmai aceste gînduri o opreau pe Eva să-l părăsească cu adevărat.

În iarna aceea, de Crăciun, îl întîlnise din întîmplare într-un magazin pe Denise. Era mai gras, mai bine îmbrăcat şi mai autoritar. Luase aerul unui om care reuşise în viaţă, şi asta îi displăcu şi mai mult Evei, dar curiozitatea o învinse şi stătu puţin cu el de vorbă: „Nu vrei să-mi vezi atelierul? M-am mutat din Lipscani, mi-a dat statul un atelier nou. Am comenzi peste comenzi, o să mai auzi de mine." Nici măcar nu mai insistă cînd ea îi spuse că se grăbeşte. Se despărţiră cu o strîngere iute de mînă, şi nu se mai văzură multă vreme de atunci.

În primăvara lui '52, prin martie, Eva trecea într-o dimineaţă prin spatele Facultăţii de medicină. Avea treabă la o elevă, care lua lecţii în particular, şi ca să scurteze drumul străbătu un parc atunci ridicat pe locul unei vechi arene sportive. În faţă, un şantier uriaş îşi ridica schelele înconjurat de un gard de papură, dispus arbitrar în forme neregulate. În jur mai rămăsese zăpadă, urme de cauciucuri imense de camioane basculante înfundate bine în noroiul moale şi cli-

sos, ce aduceau nisip şi cărămizi. Era zgomot, oamenii de pe schele se strigau în gura mare. Pe bulumacii subţiri şi prinşi cu fiare înţepenite fluturau cîteva drapele roşii. *Şantierul Operei,* citi Eva, mergînd încă grăbită, şi îşi aduse aminte că citise în ziare că în cinstea Festivalului Mondial al Tineretului, se ridică în Bucureşti o clădire modernă, care avea să adăpostească concursurile internaţionale de muzică. Se opri puţin ca să-şi dea seama de proporţiile noului teatru, făcu socoteala cît loc va ocupa el şi se apropie de un panou pe care era desenată schiţa noii instituţii de cultură. După un minut, auzi un glas cunoscut : „Îţi place, Eva ?" Se întoarse şi-l văzu pe Matei îmbrăcat într-o salopetă murdară la manşete de noroi şi de var. „Îmi dai voie, meşterul Manole !" lipi călcîiele milităreşte şi-i luă mîna, pe care i-o strînse uşor. „Nu e loc în lumea asta unde se clădeşte, de unde eu să lipsesc. De cînd nu te-am mai văzut ? Cam de mult !..." O măsură bine cu privirile. „Neschimbată ! hotărî, tot tînără, ceva mai maturizată... Casa aia de cultură am lichidat-o astă-toamnă, poate ai mai mers pe-acolo şi ai văzut-o, eu o socotesc o minune, dar ca asta nu va fi. Aici, avem alte surprize în plan, orgă de lumini, bazin pentru incendiu ca să nu aibă pompierii de lucru, vrei să le vezi ? Sînt directorul şantierului şi organizatorul de partid. Haide, e cam noroi, dar îţi promit să-ţi cumpăr o pereche de pantofi noi, am leafă bună acum..." Eva se bucură sincer că-l vede. Era mai slăbit şi cu obrazul mai galben. Vechea lui boală îl măcina, dar el nu lua seama la asta, părea foarte fericit că are cui să arate ce face. O purtă de mînă de-a lungul şantierului, o urcă pe schele şi-i descrise viitoarea sală circulară, cu trei rînduri de balcoane, toate cu stucaturi de aur, cu o galerie, dar nu chiţimie, ca la vechiul *Naţional,* ci cu bănci de pluş. „Aici vor fi cabinele cîntăreţilor, cu baie, cu oglinzi, cu radiatoare, uite şi scena." Locul abia căpăta identitate. Îi servi datele, lăţimea, înălţimea, spaţiul fosei pentru orchestră, ca s-o facă praf, şi spuse o cifră colosală : atît va costa numai cortina, ca să nu mai vorbim de cortina de fier care va apăra sala de eventualele incendii. „Asta zic şi eu treabă, stăpînul e generos, el construieşte pentru popor, Eva, alte dimensiuni. Tu poate ai văzut vechile teatre, eu le-am vizitat înainte de asta de unul singur, tocmai pentru ca să-mi dau seama ce erori s-ar putea strecura în planurile arhitecţilor. Ei bine, toate nişte hardughii ; aici e

daravelă mare, ascultă la mine. Străinii vor rămîne bujbei." Tuşea mărunt, cu gura vînătă într-o batistă moale şi albă. „De ce nu te îngrijeşti ?" îl certă prietenește. „Cine a spus asta ?" „Se vede." „Fleacuri. Nu e timp de stat, Eva, haide să-ţi mai arăt magazia de decoruri, aici m-am certat cu proiectanţii, trebuiau s-o facă mai mare, o să vezi dacă după ce-o fi gata n-o să-i cheme Comisia de stat şi-o să-i ia la întrebări. N-au, domnule, cap, nu sînt obişnuiţi cu lucrurile grandioase, au lucrat la particulari, comenzi de trei poli, fă-mi cutare, dar să mă coste puţin, că eu am treabă cu clădirea asta : adică vreau s-o închiriez, vreau să scot parale bune pe ea, doar ştii cum se închiriau teatrele particulare, or aici e vorba de stat, de noi, iar fiinţa aia abstractă despre care nimeni nu ştie nimic, ori tocmai asta e îngrozitor, că nu se cunosc proporţiile acestei fiinţe abstracte. Dacă ai şti ce discuţii am avut cu proiectanţii, cu arhitecţii, am participat şi eu la şedinţele acelea, sînt nişte şmecheri, vor să facă economii pe spinarea noastră a tuturor. Mulţumesc, ce-mi trebuie mie economii, eu nu clădesc pentru la anul şi la anul viitor, eu văd revoluţia în mers : avem nevoie de săli uriaşe, de 5000, de 10 000 de locuri, bineînţeles, nu de hale de sport, că doar e vorba de operă, nu de gimnastică suedeză, dar intenţionat exagerez, ca să priceapă lumea, le-am explicat că nu mai putem să ne întoarcem la trecut, masele vor da năvală mîine-poimîine la casele de bilete, îl vom aduce pe Mario del Monaco la Bucureşti şi pe alţi cîntăreţi celebri, aud de una Meneghini-Callas, de ce să n-o aducem ? Ei cred că facem opera tot pentru cei 400 de snobi care vin de ani de zile şi moţăie în fotolii, nu pentru muzică, ci pentru ca să se vadă, să-şi arate reciproc bijuteriile şi pantofii cu toc cui şi toaletele de gală, prostii, Eva, dar tu nici nu m-ai contrazis, iartă-mă ! Peste foarte puţin timp, aici vor sta fochişti, vor sta mineri, vom aduce din fundul fabricilor *ţaţele*, cum le numesc acei snobi pe femeile noastre din popor, ţaţele bineînţeles că nu vor pricepe mare lucru la început, dar te deprinzi şi cu dracu, dar cu muzica ? Poporului îi place muzica, ce-i aia muzică cultă şi muzică populară ? Prostii inventate de cei care vor să facă pe deşteptii, dar nu sînt, ascultă-mă pe mine, unde dracu rămăsesem, da, proiectul a întîrziat pentru că ne-am certat pînă am căzut de acord, a fost un scandal, ce să mai vorbim, nici acum nu sînt mulţumit, dar nu-i nimic,

peste cîţiva ani ridicăm altă Operă şi-atunci să vezi tu ce chestii. Păi şi-aici, m-am bătut pentru foaiere, pentru spaţiu, să aibă lumea unde să se plimbe, să discute. Ei voiau tot maghernițe, tot coridoare strîmte ; îţi spun eu, nu au viziunea socialismului, ei cred că noi sîntem niște negustori, ei nu înţeleg *filozofia* noastră ! Asta e, pentru că dacă ar înţelege-o, atunci s-ar schimba treaba. Uite cum muncesc brigăzile astea : colo sînt studenţii, colo cîteva sute de utemişti de la fosta „Malaxa", apropo, tu ce-ai făcut cu utemeul, nu te-ai reînscris ?" Îi amintea de lucruri dureroase, dar trecu peste asta, acceptînd : „Am uitat că duci o viaţă ciudată, cu crescătorii tăi de cai, cu amicii ăia suspecţi, spune-mi, nu i-a luat dracul, nu i-a strîns cineva, nu i-a pus la muncă pentru că, să ştii, revoluţia e ireversibilă, neiertătoare, înţelegi ? Unora le pare fenomenal că noi avem atîta vitalitate, în fond e vorba de lipsa pierderii de timp, lipsiţi de vitalitate sînt cei care nu fac nimic, care sînt gata să bîrfească, nu acei care pornesc, dărîmă şi ridică altceva nou. În curînd, oraşul ăsta o să fie de nerecunoscut. Tu habar n-ai ce forţe s-au pus în mişcare, eu am fost peste tot, la Hunedoara, la Braşov, vei vedea, se ridică o industrie nouă, oraşe noi, va veni vremea cînd vom pune tîrnăcopul şi pe vechitura asta de Bucureşti, cu tancurile o să dărîmăm casele, şi o să croim noi bulevarde şi noi cartiere, eu cunosc planurile, ele sînt grandioase, nu poate nimeni să ne împiedice să le aducem la îndeplinire, şi în acest timp există oameni care se plimbă, care filozofează de-a lungul străzilor cu mîinile în buzunare, să fie sănătoşi, noi n-avem timp, o să vezi tu, spune-mi mai bine ce fac ai tăi, am auzit că taică-tău a avut niște neplăceri pe la fabrică, şi asta din cauza ta, vezi că ştiu tot ? E adevărat c-ai vrut s-o ştergi peste graniţă cu dobitocul ăla ?" Eva nu-i răspunse, nu era supărată, se mira numai că toată lumea o discută şi e gata s-o judece. „Eu n-am crezut o iotă din toată povestea. Eşti tu cam dilie, iartă-mă că-ţi spun aşa, dar ca să fugi, nu era cazul, ce-ţi lipseşte ţie aici, ce vrei tu să faci ? Ştii că m-am gîndit foarte mult la tine, închipuie-ţi, au trecut cîţiva ani de cînd ne cunoaştem, încep să am remuşcări, ar fi trebuit să mă ocup de tine. După ce se ridică *Opera* asta, o să fiu numit organizator de partid, tovarăşii nu mă mai lasă pe şantier, spun că nu mă mai ţin balamalele, o să le-arăt eu lor, pe mine mă ţin, aşa să ştii, dar, în sfîrşit,

cîtva timp voi fi aici, voi răspunde de cadre, o să te angajez, îmi pare rău că n-ai plecat la Leningrad, eu sînt de vină, eu m-am opus, unii au vrut să treacă peste cele ce ai făcut, dar asta mai mult din pricina tatălui tău, poate ar fi fost mai bine să te fi trimis, dar nu știu ce-am avut, poate am fost niţel gelos, nu rîde de mine. Acum vreau să repar totul, o să te angajez întîi ca profesoară, și pe urmă ca solistă dacă vei dovedi talent, mă rog, o să fie o comisie, o să te vadă, dar pînă atunci ce-ţi cer : mă știi că sînt serios, apucă-te, fetiţo, de treabă și usucă-te făcînd piruete, nu pricep de ce, dacă pe altele le poţi învăţa, de ce n-ai putea să te înveţi și pe tine ? Să fii în stare să-i lași cu gura căscată pe ăia din comisie, știu, știu, parcă te-aud, mi-ai mai spus : că ești prea înaltă, că ești nu știu cum, fleacuri, m-am interesat, uite, ca să vezi că m-am mai gîndit cîteodată la tine : La Londra mi s-a spus că există o balerină, Taylor parcă o cheamă, de un metru și 87 înălţime, oare aia, care e girafă, are sprinteneală și tu, care nu ai atît, nu ești în stare să faci ceva ca să poţi dansa ? Eu cred că n-ai vrut prea mult acest lucru. Am citit vieţile cîtorva cîntăreţi celebri și chiar pe-a lui Duncan a ta, e foarte interesant, ei au fost cu toţii posedaţi, au visat și noaptea că trebuie să cînte sau să danseze, știi că eu în orice meserie mă pregătesc, totdeauna, cînd eram la baraje, citeam cursuri de inginerie, tehnologie, betonul, cutare, de cînd sînt la șantierul Operei citesc vieţile cîntăreţilor, nu trebuie să ajungi într-o problemă și să te ia unul peste picior : Măi ăla, ai auzit tu de unul Șaliapin ? N-am auzit ! Păi dacă n-ai auzit, ce dracu cauţi aici ? Nu-mi trebuie, tovarășe, eu nu dorm, nu mănînc, dar știu, asta e deviza mea." Asudase, tușea iar mărunt, Evei îi fu foarte drag în clipele acelea, uită pentru cîtăva vreme că era mai înaltă ca el și se întrebă uluită, cum de nu l-a căutat niciodată (sau îl căutase, dar uitase ea), și cum de viaţa a fost așa de idioată și i-a ţinut departe unul de celălalt ? Matei umbla febril în jurul ei, trecea peste fiarele unui planșeu, o biciuia cu vorbele lui : „Haide, promite-mi, Eva, promite-mi că orice vei face în afara orelor de dans, măcar de meseria asta te vei ţine, ca să pot să spun vreodată : A, Eva Filipache e descoperirea mea ! Eu am îndemnat-o să se lase de complexe și de fleacuri și să învețe, să se chinuie, să studieze ore întregi cu profesoara ei. Apropo, vreau să-ţi spun că am vorbit cu

madam Yvonne aceea, de la voi, maestra ta, știi ce, schimb-o, caută pe altcineva, o fi ea bună pentru altele, dar în ceea ce te privește, e sceptică și nu ai nevoie de așa ceva, dă niște bani, ia lecții în altă parte, poate nu-ți convine stilul, poate la mijloc e vorba de o invidie secretă, oricum, aș vrea să te văd dansînd. Acum trebuie să te las, am vrut de multe ori să vin să vorbesc cu taică-tău, dar mi-a fost rușine, nu mă cunoaște, nu-l cunosc, cum putem vorbi despre fiica lui, chiar dacă noi doi, el și eu, avem un nivel politic acceptabil, nu ca tine care ești în urmă, domnișoară, cu morala, cu toate, în sfîrșit, nu e locul să te judec aici..." Erau în fața șantierului, îl ocoliseră timp de o jumătate de ceas, Eva nu văzuse decît o parte din lucrări, în față vîntul arunca resturile de zăpadă în niște tufișuri mărunte, se făcuse frig pe neașteptate, și pe podul de piatră al Dîmboviței treceau autobuze încărcate. Se înnorase pe neașteptate, ziua se posomora. „Vreau să te întreb ceva", spuse Eva pe neașteptate, dîndu-și seama că se întîmpiase ceea ce se întîmpla totdeauna de cîte ori se întîlneau ; că nu deschisese aproape de loc gura. „Ce anume ?" Părea obosit, în salopeta lui subțire și pătată ar fi putut să răcească, dar era prea neastîmpărat, poate că nu stătea niciodată locului și asta îl ferea de primejdia acestei zile înșelătoare de primăvară. „Ai ținut vreo clipă la mine, Matei ? Te-ai gîndit vreodată la mine ca la o femeie ?" Eva n-avea nici o urmă de cochetărie pentru că-și dădea seama, că dacă el ar fi simțit această urmă de cochetărie, ar fi ironizat-o. Acum o măsură cu un ochi rece, ca și cînd ar fi numărat autobasculantele care aduceau nisip și cărămizi la șantier. „M-am gîndit, Eva. Cred că am și ținut din cînd în cînd la tine, și chiar atunci cînd mi se părea că ești o fetiță, de fapt cel mai responsabil de soarta ta sentimentală eu mă simt, am trecut pe lîngă tine cum nu ai vedea înmugurirea primăverii, asta a fost o mare greșeală, ai fost sinceră, trebuia să te întreb : ce-i cu tine, Eva, nu e prea devreme ? N-am făcut-o, te-am alungat și tu ai luat-o razna, dar poate pînă acum acel sentiment ce se putea naște între noi era mort, și ar fi fost păcat. Tu rămîi totdeauna o eventualitate. Nu sînt un idiot care se mulțumește cu ipotezele, dar e bine, cînd ești singur și recapitulezi greșelile, să ai o rezervă undeva : poate de aici pot să reîncep, poate cu Eva, poate vreodată ne vom întîlni, poate vom putea să stăm de vorbă în mod

serios. Ar fi destul de greu pentru amîndoi să ignorăm multe lucruri, dar există uitarea, acest lucru atît de amar şi de necesar. Tu ar trebui să uiţi cele două soţii care m-au părăsit, eu ar trebui, cine ştie ce să uit. Nu e nimic dureros sau nedrept în asta, dar nici să trecem aşa peste amănunte nu se poate. Să lăsăm timpul să treacă, eşti acum o femeie, şi eu un bărbat care începe să albească pe la tîmple, deşi n-am nici 35 de ani, pentru noi viitorul s-a scurtat, avem un trecut imens şi o cale foarte necunoscută înainte. Ştii ce ? Cînd o să simţi că vrei să mă vezi, mă găseşti aici, dacă nu sînt aici, pentru că vom termina foarte repede treaba, caută-mă oriunde vei auzi că se ridică ceva mare şi zdravăn, ceva grandios, dar hai să nu te derutez, întreabă de mine, în cursul săptămînii, la *Orăşenesc,* pe Magheru, sus, deasupra intrării, ştii unde este *Orăşenescul,* e o fereastră luminată acolo pînă la miezul nopţii. Fă un bon la intrare, urcă nişte scări şi mă vei găsi, pentru că după ce se termină treaba, de la 7 în sus, mă întorc acolo, pentru că avem treabă. Poate o să ne plimbăm puţin, poate vom merge undeva în afara oraşului, uite, vine vara şi nici n-am băgat de seamă, şi eu n-am s-o mai iau razna şi n-am să-ţi mai vorbesc despre şantiere şi despre ceea ce fac şi-atunci o să ne înţelegem. Du-te, Eva !" Vîntul se înteţise, se făcea tot mai frig, plecă aproape plîngînd, fără să ştie de ce. Bulevardele se goliseră de lume, şinele de tramvai erau pustii. Începuse să ningă, o ultimă zăpadă vînturatică, bezmetică, aruncîndu-se cu vrăjmăşie în ziduri, ca şi cînd ar fi vrut să-i facă pe locuitorii acestui oraş să nu uite că mai există un anotimp atît de ostil care înţelege să plece tîrziu şi duşmănos din calendar. Fiecare căuta acum un loc de adăpost, o bodegă cu geamuri care începeau să îngheţe sau un cămin cu patru pereţi calzi, cu calorifer care sforăia şi împrăştia aburi, cu ceai şi vin fiert, cu vorbe prieteneşti şi vreo mînă prietenească, totdeauna un astfel de timp te aruncă lacom spre plăceri, fiindcă fiecare bănuieşte că i se fură ceva, că moare încet şi neştiut şi voieşte oricum să se răzbune, să ia ceva vieţii pieritoare. Acolo, între schele, Matei, cu fruntea lui asudată, cu tusea lui măruntă, cu ochii aceia devoranţi de fanatic, colinda etajele în construcţie, striga la meşteri, umbla în planurile umede, desenate pe hîrtie de calc, trăia altfel, putea ea să înţeleagă o astfel de viaţă ? Nu ştia. El lipsea foarte mult celorlalţi, nevestelor lui poate le lipsise

foarte mult, şi ele se plictisiseră, şi-l înşelaseră, şi-şi căutaseră alţi bărbaţi, nimeni nu rabdă atîta singurătate, dar el nu se văitase niciodată de asta, pe el îl poseda *opera,* ceea ce se ridica în jur, cauza căreia i se dăduse cu înverşunare, cu o beţie parcă periculoasă, pentru că nimeni nu-i putea cere să închidă ochii, să dea viaţa la o parte, să n-aibă noapte, dimineaţă, după-amiezi, anotimpuri, şi chiar iubirea ei zgîrcită şi, vai, atît de stupidă, şi în reprize, nişte *inspiraţii* de moment, un foc mic şi palid care se înteţea de cîte ori îl auzea, pîlpîia rugător şi apoi se stingea tăcut şi mocnind luni de zile fără ştiinţă, ciudat, într-o altă iubire care se veştejise, care fusese ucisă, dar cu izbucniri pătimaşe.

Unde să se ducă în acea după-amiază de martie care abia începea ? Pînă în cîmpul Colentinei, unde bărbatul acela al ei şi al Clarei aştepta zgribulit în palton, cu spatele rezemat de un perete cald ? (Vai, cum ajunsese, fura căldura de la soba slugii sale, Petre, care era gata să-l lase să doarmă în locul său, dar Manicatide refuza din demnitate, şi atunci, ca să nu dîrdîie atît, pîndea focul de coceni al sobei ţărăneşti de lut, şi sta rezemat cu spatele de un perete de paiantă, în care căldura celeilalte odăi sărace se răspîndea ca o igrasie plăcută şi dătătoare de viaţă). Putea să tîrguie două sticle de alcool colorat, pe care el le mîngîia cum îi mîngîia ei coapsele, avînd chiar un delir verbal, alintîndu-le şi vorbindu-le ca unor amante, şi pe care le sorbea cu religiozitate după ce turna din ele în două ceşti de porţelan chinezesc, porţelan veritabil, rămăşiţe ale vechii vesele a Clarei, mereu ciobite şi împuţinate în furiile bărbatului. Ştia că-l poate găsi acolo singur, cu genunchii la gură, nu citind măcar un roman poliţist, ci consultînd veşnicele programe de curse, pe care le sublinia cu creionul roşu, aruncînd din cînd în cînd priviri fotografiilor din perete, în care erau nemuriţi cîştigătorii derby-urilor de la Epsom, „unde plouase opt zile în şir şi caii erau nervoşi şi credeam că nu voi face nimic, pentru că luptam cu grajdurile europene cele mai renumite..." Urmele unei vieţi risipite într-o falsă strălucire, nitică milă inconştientă, toate la un loc, un glob de foc, de patimă a cărnii, pentru că femeile nu iubesc bărbăţia în bărbat, cum susţin cu nerușinare, ci iubesc ceea ce au cochet şi fals, deci feminin, în ei.

Eva se judecă crîncen în tot acest drum făcut pe sub arborii minţiţi de vaga primăvară de acum cîteva zile, cînd ieşise soarele şi fusese cald, şi crengile acestea înmuguriseră pe jumătate, şi nu privi copacii păcăliţi de anotimpul capricios, ci continuă să-şi facă rechizitoriul nemilos şi crîncen. Ce iubise la acest om frumos, manierat, bine îmbrăcat, cu spirit aventuros ? Ret-Buttlerul ei, cum îl numea din pricina reminiscenţelor de lectură, poate nu avea ceva atît de ticălos în viaţa lui, cît o mare incapacitate de a înfrunta prăbuşirea socială. În locul său, orice bărbat serios ar fi cărat piatră, ar fi dus bagajele la Gara de Nord, parcă nu erau foşti conţi (aiurea) care duceau geamantane pentru un pol ? Nu, el nu *degnia* la aşa ceva. Nu era însă mai umilitor să primească sufertaşul ei cu mîncare rîncedă şi pomana salariilor chenzinale ale Clarei ? El *rezista*, folosind munca şi a fostei lui slugi, Petre, pe care-l aruncase cu ştiinţă în puşcărie, ca să-şi salveze pielea. Poţi judeca o astfel de existenţă ca pe un romantism ? I se poate permite unui om să facă orice numai pentru că el crede că merită de la viaţă mai mult decît alţii ? Ce uşor era să minţi nişte capete de gîscă cum erau al ei şi-al Clarei. Uneia să-i spui probabil : „Draga mea, mi-ai fost nevastă, am divorţat, dar tot a mea rămîi, pe viaţă" ; celeilalte — „tu eşti tinereţea mea, cum afirma cîteodată, cu o falsă impudoare, rechemînd refrene de lăutari în urechile ei, frînturi de cîntece de bodegă, auzite noaptea, pe lună. Pe tine te voi duce să vezi lumea : Parisul, New York-ul Berlinul şi Londra..." Haida-de, aventurier fără scrupule care mersese pînă într-o curte de ţăran, pe graniţă, şi-o abandonase pentru ca să se culce cu nevasta celui care-i luase banii şi o ştersese, poate numai ca să aibă senzaţia că nu pierduse totul, că se alesese măcar cu ceva. Şi-apoi iar urma literatura asta ieftină a întîlnirilor din casa slugii lui, orele cînd îi amintea vechile plimbări cu maşina şi toată acea dupăamiază cînd se culcase cu el pentru prima oară, într-o altă casă ţărănească, după ce băuse vin negru şi mîncase mieji de nucă şi era frig, şi-afară, o disperare albă, şi gîrlele erau tulburi şi îngheţate, şi natura parcă murise definitiv şi nu mai era nimeni viu în afară de ei doi. Apoi totul se amesteca într-un vîrtej de caleidoscop : vechile drumuri, casele înghe-ţate ale contrabandiştilor de tutun, chipurile suspecte şi goana lor după pachetele acelea bine lipite şi transportate sub pal-

tonul cu căptuşeală dublă, iar ore sălbatice de dragoste în magazii necunoscute, şi plecări precipitate, şi întoarcerea în sala joasă mirosind a ceară, a doamnei Yvonne, o viaţă întreagă parcă reluată de la cap, terminată şi iar reîncepută, ca într-un blestem de neînlăturat.

Se hotărî să nu-l mai vadă niciodată pe Manicatide şi se apucă furios de exerciţii. Îşi schimbă profesoara, în sensul că începu să ia lecţii particulare de la o altă balerină, mai bătrînă, încercînd să facă să nu se afle asta, pentru că vechea ei maestră s-ar fi supărat, nelipsind de la cursuri, antrenată într-o viaţă sălbatică de muncă, fără odihnă. Slăbise, se urîţise, nu mai voi să vadă pe nimeni, bănuia că Manicatide e furios şi că o s-o caute la şcoală, dar el, ca de obicei, nu veni, o lăsă să aştepte. Pe Matei nu voia să-l întîlnească decît în momentul cînd putea să-i spună că e gata pentru examenul de balerină. Ştia că nu-i atît de uşor, dar se încăpăţînă.

În vară, prin iunie, trecu iar din întîmplare prin faţa Operei celei noi, care era, uluitor, gata. Festivalul avusese loc, participase şi ea la el, cu şcoala de coregrafie ; bănuise că-l va întîlni într-o zi, dar întîmplarea făcu să nu se găsească, pe urmă Eva plecă la munte, pentru că se simţea foarte slăbită şi nu mai vru să ştie de nimeni.

Într-o seară de septembrie, din întîmplare, pentru că avea puţin timp liber, ajunse să se plimbe cam un ceas pe strada din centrul oraşului. Uitase că se afla pe Bulevardul Magheru, nu înţelese asta decît foarte tîrziu. Era la şapte sau opt seara, cînd pe ziduri se aşterne vălul întunecat al nopţii, o noapte blîndă, cu lună mare şi galbenă, veghind undeva într-un colţ de oraş, ca un ochi neadormit. Se aprindeau pe rînd toate luminile. Era într-o sîmbătă, zi în care toată lumea simte nevoia să evadeze din casă şi atunci trotuarele se aglomerează în mod nesuferit, şi e înghesuială, şi femei şi bărbaţi umblă unii în spatele celorlalţi într-un mers hipnotic, amînat şi leneş, şi vezi toată aşteptarea şi amăgirea de pe chipuri, acel amestec de feţe livide, de priviri devorante, pline de viaţă. Era ora pe care nimeni n-o poate suporta în singurătate, pentru că însuşi oraşul pare singur şi sfîşiat de tristeţe, şi nu mai are nimic violent în el decît chemarea mută din privirile trecătorilor flămînzi de senzaţii, gata să ia cu asalt magazinele dinaintea închiderii şi bodegile cu mirosuri îmbietoare, azvîrlite mereu spre trotuarele asudate şi pline de o lume

chinuită de teroarea somnului care se apropie irevocabil, cînd toată această urmă de viaţă trebuia uitată şi fiecare era obligat să se încuie între cei patru pereţi, şi atunci urmau visele şi judecăţile, socotelile de peste zi, răzbunările amînate şi cuvintele nepedepsite. Dar, deocamdată, strada părea vie şi sufocantă, avea ceva neruşinat în ea, o destrăbălare în culorile firmelor, clipind şi stingîndu-se pe rînd. La lumina palidă a vitrinelor, care arătau manechine îmbrăcate în ultimele modele de vară şi pantofi ţepeni şi demodaţi, mulţimea se tîra studiindu-se pe furiş, căutîndu-se într-o pîndă multiplă. Eva zări în treacăt chipuri şterse, care-i aminteau de vechi eleve sau profesoare, parcă totul era fals pe acest bulevard, şi mersul oamenilor, şi chipurile boite ale femeilor, atunci parcă sculate dintr-un somn lung. În conurile de umbră apăreau mîini strînse laolaltă, ţipînd parcă într-o încleştare mută şi promiţătoare. Bărbaţi între două vîrste, cu o lăcomie trivială pe chip, o măsurau, şi Eva nu mai simţea vechea plăcere de altădată, cînd astfel de curiozităţi ar fi măgulit-o, ci numai o spaimă de viaţă goală, de lume pe care acum o refuza. Spatele decoltat al femeilor apărea ca bucăţi nemişcate de carne, de o senzualitate impudică, chiar mersul unora dintre ele avea ceva provocator şi obscen, şolduri pline se lipeau de coapse bărbăteşti şi îi vorbeau despre ore de dragoste ce aveau să urmeze, şi aerul tot era încărcat de această plăcere multiplă şi milenară, trădînd viaţa în definitiv. Era ora cînd oraşul tot se scufunda într-un halou de plăcere şi remuşcare, dar cînd nimeni nu mai simţea această remuşcare, pentru că tot ce era conştiinţă nu însemna decît goană după plăcere. În colţuri de stradă apăreau din întunericul moale şi ceţos, o ceaţă dulce, ţigăncile cu găleţi în care ţineau primele flori de toamnă şi alte flori voluptoase de vară trecută, flori cărnoase, puţin pălite, albe şi funerare, pentru că exprimau ceva despre un anotimp care murise, care fugea înaintea vieţii tuturor. Nu cumpăra nimeni. Noaptea nu cumpără nimeni flori, decît dacă florile sînt văzute în vitrine strălucitoare, bine pozate, adică subliniindu-se tot ce au mai grav şi mai delicat, dar acele femei trupeşe, buzate şi negre, întîrziau fără scop pe trotuarele încă fierbinţi de soarele de peste zi, tocmai pentru că noaptea ce începea avea o astfel de adîncime şi părea misterioasă cu ceaţa ei, formată din fumul de mititei şi gazele ţevilor de eşapament, şi chiar în acel surd

murmur al străzii aglomerate era o blestemată cîntare a acestei nopți, în care Eva nu știa prea bine ce simte și pe cine caută în mulțimea amestecată și gălăgioasă. De peste garduri, pe care frunzele de iederă începeau să se usuce și să miroasă prăfos a materie moartă și devorată de vară și de călduri și de mirosurile orașului, măcinat el însuși de fumuri și acizi și aer otrăvit, soseau glasuri omenești, amețite de vin și de bere, băuturi care străluceau în pahare subțiri și lunguiețe, sau scurte și largi ca niște pocale, pahare în care lumini de becuri și fascicule de raze de faruri de automobil sclipeau numai o clipă și mureau în zidul mat de întuneric din spate, și-atunci, în secunda în care totul era dezvăluit cu brutalitate, Eva putea să vadă acele chipuri mințite de alcool, fețe de femei de o veselie stridentă și prostească, rîzînd capiu la glume obscene sau la cine știe ce anecdotă proastă. Din față veneau valurile mulțimii, în același mers amînat și hipnotic ca de înmormîntare, și valul din spate o purta mereu spre alte oaze de lumină, albastră și galbenă, care se tîra pe trotuarele lucioase și moi, suportînd imensa povară omenească, pornită într-o nesfîrșită cale spre infinit, pentru că dincolo de luminile marelui bulevard era un ocean de întuneric, necunoscut și periculos, cu toate stelele lui. Numai aici era viață și lipsă de primejdie, pentru că aici existau chipurile fardate sau brutale, surîsurile și vorbele auzite pe jumătate, ca într-o beție colectivă, aici existau acele mîini fierbinți și strînse laolaltă trăind viața adevărată, în care nu puteai să exiști decît doi cîte doi. Dincolo de calea plină de lume era primejdia nopții care urma, a odăilor singuratice, era domnul Stelescu care o pîndea să se întoarcă acasă, în mica mansardă, ca să-i iasă înainte, să-i spună cine știe ce fleac numai ca s-o poată privi cu ochii aceia lacomi de bătrîn. Unde era viața ei ? Ce făcuse ea cu viața ei ? Era, undeva, în acest oraș un singur om, care să se gîndească la ea, care să știe că acum era cu desăvîrșire singură, și că avea nevoie de ajutor, ca să nu simtă ucigașa și neîndurata singurătate ? Da, acel om exista, și brusc își aduse aminte de el. Se afla pe Bulevardul Magheru și grăbi pasul, trecu nepăsătoare peste stopuri, și milițienii fluierară în zadar, traversă strada, strecurîndu-se printre automobile, ca să ajungă la portarul care avea s-o conducă pînă sus, în biroul lui, unde, se vedea de departe, ardea acea lumină despre care îi vorbise Matei.

„Nu, astă-seară n-o să mai plec ca o proastă, știu cum se ia un bărbat, gata, vin la tine, să terminăm totul. Pot și-acuma să dansez, dacă vrei îți arăt pe loc, n-am stat degeaba, de aceea nici nu te-am căutat atîta vreme, pentru că mi-a fost teamă să nu mă fac de rîs, și eu nu mai vreau să mă fac de rîs, îmi ajunge !"

Ușa metalică era dată de perete, portarul privea aglomerația străzii și o întrebă leneș pe cine caută. „Pe tovarășul Arhire..." Portarul ezită o secundă și întrebă din nou : „Dar cine sînteți dumneavoastră ?" „O rudă din provincie", minți repede. Portarul se duse la telefon, formă două sau trei cifre și vorbi înăbușit cu cineva. „Zice că-i o rudă din provincie...", desluși ea fără să vrea. Se întoarse și o pofti cu o privire bănuitoare : „Poftiți, pe aici, pe scări, sus, la al doilea". Urcă grăbită, potrivindu-și părul pe frunte cu o ultimă și instinctivă cochetărie, bătu la o ușă și auzi un glas străin : „Intră". Și intră. La un birou stătea un tînăr străin, cu părul tuns scurt, ca boxerii, cu o privire atentă și intensă. „Îl caut pe tovarășul Arhire...", spuse Eva intimidată de ceea ce citea pe chipul lui, care numai a bunăvoință nu aducea. „Stați puțin jos, pe fotoliul acela", spuse tînărul. „N-o fi în birou", dar îl auzi deodată pe celălalt întrebînd-o : „Și spuneți că sînteți o rudă de-a lui, din provincie ?" „Da." („Ia te uită ce interogatoriu îmi ia !") Urmă o pauză lungă. „Nu mai lucrează la noi, spuse în cele din urmă cu greutate." „Dar unde lucrează ? se miră Eva tare și contrariată. Aici mi-a spus că pot să-l găsesc." „Cum, nu știți chiar nimic ?" se mai miră celălalt, încă o dată, rece și insensibil. „Nu, nu știu nimic." „A murit acum o săptămînă, suferea de plămîni, că noi i-am spus tot timpul : mai las-o, măi frate Arhire, cu treaba, du-te și tu undeva, la munte, și vezi-ți de sănătate. El, nu și nu, nu și nu ! Ce nu i-am cumpărat ? *Pas*, ai auzit dumneata de *Pas* ? Medicament franțuzesc, rîdea de noi și ne făcea proști, poftim, acuma stă cu țărîna în gură..."

Eva se prăvăli pe scări, alergînd bezmetică în noaptea fierbinte de afară, căutînd un perete de care să se izbească, dar nu se lovi decît de zidul indiferent de oameni care își vedeau de plimbarea lor hipnotică, mecanică...

Lector : BOGDAN BADULESCU
Tehnoredactor : ION TUDOR

Apărut 1971. Format 540×840/16. Coli ed. 26,58. Coli tipar 26,5. A. nr. 26675/1970. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 33—330.

Tiparul executat sub comanda nr. 10 144 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti, Republica Socialistă România

DE ACELAȘI AUTOR:

GROAPA, roman, E.S.P.L.A., 1957; ed. a II-a, E.P.L., 1963; ed. a III-a, E.P.L., 1966; ed. a IV-a E.P.L., 1968; ed. a V-a Editura Eminescu, 1970.

ȘOSEAUA NORDULUI, roman, vol. I, E.S.P.L.A., 1959; ed. a II-a, revăzută, E.P.L., 1965; vol. II, E.P.L., 1967; 2 volume, E.P.L., 1968.

JURNAL, E.P.L., 1966.

TEATRU, E.P.L., 1968.

OSÎNDA SOARELUI, poezii, Editura Tineretului, 1968.

FOAMEA DE SPAȚIU, Note de drum, E.P.L., 1969.

MARTIRIUL SFÎNTULUI SEBASTIAN, nuvele, E.P.L., 1969.

PRINCEPELE, roman, Editura Tineretului, 1969.

romane de ieri și de azi

Lei 12